

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

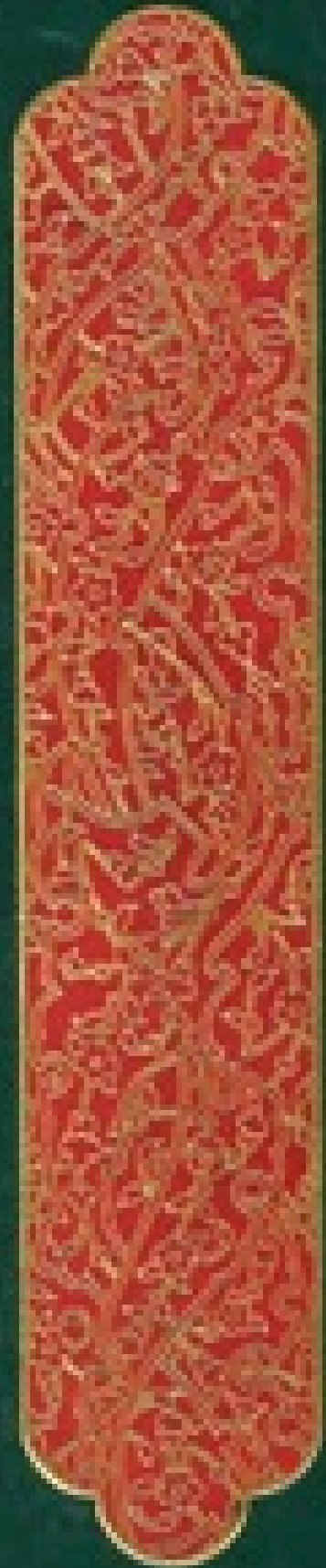
.net

.ir

توضیح المسائل

مطابق با فتاویٰ

حضرت آیتہ اللہ العظمیٰ
حاج شیخ حسین محمد عباسی
دام ظلہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توضیح المسائل مطابق با فتوای آیت الله العظمی وحید خراسانی

نویسنده:

آیت الله العظمی حسین وحید خراسانی

ناشر چاپی:

مدرسه الامام باقرالعلوم (علیه السلام)

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۴۰	توضیح المسائل مطابق با فتوای آیت الله العظمی وحید خراسانی
۱۴۰	مشخصات کتاب
۱۴۰	اشاره
۱۴۴	اشاره
۱۴۴	«احکام تقلید»
۱۴۴	مسأله ۱
۱۴۴	مسأله ۲
۱۴۵	مسأله ۳
۱۴۵	مسأله ۴
۱۴۶	مسأله ۵
۱۴۶	مسأله ۶
۱۴۶	مسأله ۷
۱۴۷	مسأله ۸
۱۴۷	مسأله ۹
۱۴۷	مسأله ۱۰
۱۴۷	مسأله ۱۱
۱۴۷	مسأله ۱۲
۱۴۷	مسأله ۱۳
۱۴۷	مسأله ۱۴
۱۴۹	«احکام طهارت»
۱۴۹	آب مطلق و آب مضاف
۱۴۹	اشاره
۱۴۹	مسأله ۱۵

١٤٩	١ - آب كز
١٤٩	مسأله ١٦
١٤٩	مسأله ١٧
١٤٩	مسأله ١٨
١٤٩	مسأله ١٩
١٥٠	مسأله ٢٠
١٥٠	مسأله ٢١
١٥٠	مسأله ٢٢
١٥٠	مسأله ٢٣
١٥٠	مسأله ٢٤
١٥٠	٢ - آب قليل
١٥١	مسأله ٢٥
١٥١	مسأله ٢٦
١٥٢	مسأله ٢٧
١٥٢	مسأله ٢٨
١٥٢	٣ - آب جارى
١٥٢	اشاره
١٥٢	مسأله ٢٩
١٥٢	مسأله ٣٠
١٥٢	مسأله ٣١
١٥٤	مسأله ٣٢
١٥٤	مسأله ٣٣
١٥٤	مسأله ٣٤
١٥٤	مسأله ٣٥
١٥٤	مسأله ٣٦
١٥٤	٤ - آب باران

مسأله ۳۷ ۱۵۴

مسأله ۳۸ ۱۵۴

مسأله ۳۹ ۱۵۴

مسأله ۴۰ ۱۵۶

مسأله ۴۱ ۱۵۶

مسأله ۴۲ ۱۵۶

مسأله ۴۳ ۱۵۶

مسأله ۴۴ ۱۵۶

۵ - آب چاه ۱۵۶

مسأله ۴۵ ۱۵۶

مسأله ۴۶ ۱۵۶

احکام آبها ۱۵۶

مسأله ۴۷ ۱۵۶

مسأله ۴۸ ۱۵۷

مسأله ۴۹ ۱۵۸

مسأله ۵۰ ۱۵۸

مسأله ۵۱ ۱۵۸

مسأله ۵۲ ۱۵۸

مسأله ۵۳ ۱۵۸

مسأله ۵۴ ۱۵۸

مسأله ۵۵ ۱۵۸

مسأله ۵۶ ۱۶۰

احکام تخلی ۱۶۰

مسأله ۵۷ ۱۶۰

مسأله ۵۸ ۱۶۰

مسأله ۵۹ ۱۶۰

١٦٠	مسأله ٦٠
١٦٠	مسأله ٦١
١٦٠	مسأله ٦٢
١٦٠	مسأله ٦٣
١٦١	مسأله ٦٤
١٦٢	مسأله ٦٥
١٦٢	مسأله ٦٦
١٦٢	مسأله ٦٧
١٦٢	مسأله ٦٨
١٦٢	مسأله ٦٩
١٦٣	مسأله ٧٠
١٦٤	مسأله ٧١
١٦٤	مسأله ٧٢
١٦٤	مسأله ٧٣
١٦٤	مسأله ٧٤
١٦٤	مسأله ٧٥
١٦٥	مسأله ٧٦
١٦٥	مسأله ٧٧
١٦٥	مسأله ٧٨
١٦٥	مستحبات و مکروهات تخلی
١٦٥	مسأله ٧٩
١٦٥	مسأله ٨٠
١٦٥	مسأله ٨١
١٦٥	مسأله ٨٢
١٦٥	مسأله ٨٣
١٦٧	نجاسات

- مسأله ۸۴ - ۱۶۷
- ۱ - ۲ - بول و غايط . ۱۶۷
- مسأله ۸۵ - ۱۶۷
- مسأله ۸۶ - ۱۶۷
- مسأله ۸۷ - ۱۶۷
- ۳ - منى - ۱۶۷
- مسأله ۸۸ - ۱۶۷
- ۴ - مُردار - ۱۶۷
- مسأله ۸۹ - ۱۶۷
- مسأله ۹۰ - ۱۶۹
- مسأله ۹۱ - ۱۶۹
- مسأله ۹۲ - ۱۶۹
- مسأله ۹۳ - ۱۶۹
- مسأله ۹۴ - ۱۶۹
- مسأله ۹۵ - ۱۶۹
- مسأله ۹۶ - ۱۶۹
- ۵ - خون - ۱۶۹
- مسأله ۹۷ - ۱۶۹
- مسأله ۹۸ - ۱۶۹
- مسأله ۹۹ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۰ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۱ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۲ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۳ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۴ - ۱۷۱
- مسأله ۱۰۵ - ۱۷۱

- ۱۷۱ ۶-۷-سگ و خوک
- ۱۷۱ مسأله ۱۰۶
- ۱۷۱ ۸-کافر
- ۱۷۱ مسأله ۱۰۷
- ۱۷۳ مسأله ۱۰۸
- ۱۷۳ مسأله ۱۰۹
- ۱۷۳ مسأله ۱۱۰
- ۱۷۳ مسأله ۱۱۱
- ۱۷۳ ۹-شراب
- ۱۷۳ مسأله ۱۱۲
- ۱۷۳ مسأله ۱۱۳
- ۱۷۳ مسأله ۱۱۴
- ۱۷۵ مسأله ۱۱۵
- ۱۷۵ ۱۰-فقاع
- ۱۷۵ مسأله ۱۱۶
- ۱۷۵ مسأله ۱۱۷
- ۱۷۵ مسأله ۱۱۸
- ۱۷۵ مسأله ۱۱۹
- ۱۷۵ مسأله ۱۲۰
- ۱۷۵ مسأله ۱۲۱
- ۱۷۵ راه ثابت شدن نجاست
- ۱۷۵ مسأله ۱۲۲
- ۱۷۷ مسأله ۱۲۳
- ۱۷۷ مسأله ۱۲۴
- ۱۷۷ مسأله ۱۲۵
- ۱۷۷ چیز پاک چگونه نجس می شود

١٧٧	مسألة ١٢٦
١٧٨	مسألة ١٢٧
١٧٨	مسألة ١٢٨
١٧٨	مسألة ١٢٩
١٧٨	مسألة ١٣٠
١٧٨	مسألة ١٣١
١٧٨	مسألة ١٣٢
١٧٨	مسألة ١٣٣
١٨٠	مسألة ١٣٤
١٨٠	مسألة ١٣٥
١٨٠	احكام نجاسات
١٨٠	مسألة ١٣٦
١٨٠	مسألة ١٣٧
١٨٠	مسألة ١٣٨
١٨٠	مسألة ١٣٩
١٨٠	مسألة ١٤٠
١٨٠	مسألة ١٤١
١٨٢	مسألة ١٤٢
١٨٢	مسألة ١٤٣
١٨٢	مسألة ١٤٤
١٨٢	مسألة ١٤٥
١٨٢	مسألة ١٤٦
١٨٢	مسألة ١٤٧
١٨٢	مسألة ١٤٨
١٨٣	مطهرات
١٨٣	مسألة ١٤٩

١٨٣ ----- ١ - آ ب

١٨٣ ----- مسأله ١٥٠

١٨٣ ----- مسأله ١٥١

١٨٤ ----- مسأله ١٥٢

١٨٤ ----- مسأله ١٥٣

١٨٤ ----- مسأله ١٥٤

١٨٤ ----- مسأله ١٥٥

١٨٤ ----- مسأله ١٥٦

١٨٤ ----- مسأله ١٥٧

١٨٥ ----- مسأله ١٥٨

١٨٥ ----- مسأله ١٥٩

١٨٥ ----- مسأله ١٦٠

١٨٥ ----- مسأله ١٦١

١٨٥ ----- مسأله ١٦٢

١٨٦ ----- مسأله ١٦٣

١٨٦ ----- مسأله ١٦٤

١٨٦ ----- مسأله ١٦٥

١٨٦ ----- مسأله ١٦٦

١٨٦ ----- مسأله ١٦٧

١٨٦ ----- مسأله ١٦٨

١٨٦ ----- مسأله ١٦٩

١٨٦ ----- مسأله ١٧٠

١٨٧ ----- مسأله ١٧١

١٨٨ ----- مسأله ١٧٢

١٨٨ ----- مسأله ١٧٣

١٨٨ ----- مسأله ١٧٤

مسأله ۱۷۵ ----- ۱۸۸

مسأله ۱۷۶ ----- ۱۸۸

مسأله ۱۷۷ ----- ۱۸۸

مسأله ۱۷۸ ----- ۱۸۸

مسأله ۱۷۹ ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۰ ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۱ ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۲ ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۳ ----- ۱۸۹

۲- زمین ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۴ ----- ۱۸۹

مسأله ۱۸۵ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۸۶ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۸۷ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۸۸ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۸۹ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۹۰ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۹۱ ----- ۱۹۰

۳- آفتاب ----- ۱۹۰

مسأله ۱۹۲ ----- ۱۹۰

مسأله ۱۹۳ ----- ۱۹۲

مسأله ۱۹۴ ----- ۱۹۲

مسأله ۱۹۵ ----- ۱۹۲

۴- استحاله ----- ۱۹۲

مسأله ۱۹۶ ----- ۱۹۲

مسأله ۱۹۷ ----- ۱۹۲

١٩٣	مسأله ١٩٨
١٩٣	٥ - انقلاب
١٩٣	مسأله ١٩٩
١٩٣	مسأله ٢٠٠
١٩٣	مسأله ٢٠١
١٩٣	مسأله ٢٠٢
١٩٣	مسأله ٢٠٣
١٩٣	مسأله ٢٠٤
١٩٣	مسأله ٢٠٥
١٩٣	مسأله ٢٠٦
١٩٥	مسأله ٢٠٧
١٩٥	مسأله ٢٠٨
١٩٥	مسأله ٢٠٩
١٩٥	٦ - انتقال
١٩٥	مسأله ٢١٠
١٩٥	مسأله ٢١١
١٩٥	٧ - اسلام
١٩٥	مسأله ٢١٢
١٩٦	مسأله ٢١٣
١٩٦	مسأله ٢١٤
١٩٦	٨ - تبعیت
١٩٦	مسأله ٢١٥
١٩٦	مسأله ٢١٦
١٩٦	مسأله ٢١٧
١٩٦	مسأله ٢١٨
١٩٨	مسأله ٢١٩

- مسأله ۲۲۰ - ۱۹۸
- مسأله ۲۲۱ - ۱۹۸
- ۹ - بر طرف شدن عین نجاست - ۱۹۸
- مسأله ۲۲۲ - ۱۹۸
- مسأله ۲۲۳ - ۱۹۸
- مسأله ۲۲۴ - ۱۹۸
- مسأله ۲۲۵ - ۱۹۸
- ۱۰ - استبراء حیوان نجاستخوار - ۱۹۹
- مسأله ۲۲۶ - ۱۹۹
- ۱۱ - غایب شدن مسلمان - ۱۹۹
- مسأله ۲۲۷ - ۱۹۹
- مسأله ۲۲۸ - ۲۰۰
- مسأله ۲۲۹ - ۲۰۰
- مسأله ۲۳۰ - ۲۰۰
- ۱۲ - رفتن خون متعارف - ۲۰۰
- مسأله ۲۳۱ - ۲۰۰
- مسأله ۲۳۲ - ۲۰۰
- احکام ظرفها - ۲۰۰
- مسأله ۲۳۳ - ۲۰۰
- مسأله ۲۳۴ - ۲۰۲
- مسأله ۲۳۵ - ۲۰۲
- مسأله ۲۳۶ - ۲۰۲
- مسأله ۲۳۷ - ۲۰۲
- مسأله ۲۳۸ - ۲۰۲
- مسأله ۲۳۹ - ۲۰۲
- مسأله ۲۴۰ - ۲۰۲

مسأله ۲۴۱ ۲۰۲

وضو ۲۰۴

وضو ۲۰۴

مسأله ۲۴۲ ۲۰۴

مسأله ۲۴۳ ۲۰۴

مسأله ۲۴۴ ۲۰۴

مسأله ۲۴۵ ۲۰۴

مسأله ۲۴۶ ۲۰۴

مسأله ۲۴۷ ۲۰۴

مسأله ۲۴۸ ۲۰۴

مسأله ۲۴۹ ۲۰۶

مسأله ۲۵۰ ۲۰۶

مسأله ۲۵۱ ۲۰۶

مسأله ۲۵۲ ۲۰۶

مسأله ۲۵۳ ۲۰۶

مسأله ۲۵۴ ۲۰۶

مسأله ۲۵۵ ۲۰۶

مسأله ۲۵۶ ۲۰۶

مسأله ۲۵۷ ۲۰۶

مسأله ۲۵۸ ۲۰۸

مسأله ۲۵۹ ۲۰۸

مسأله ۲۶۰ ۲۰۸

مسأله ۲۶۱ ۲۰۸

مسأله ۲۶۲ ۲۰۸

مسأله ۲۶۳ ۲۰۸

مسأله ۲۶۴ ۲۰۸

۲۱۰	مسأله ۲۶۵
۲۱۰	مسأله ۲۶۶
۲۱۰	وضوی ارتماسی
۲۱۰	مسأله ۲۶۷
۲۱۰	مسأله ۲۶۸
۲۱۰	مسأله ۲۶۹
۲۱۰	دعایی که موقع وضو گرفتن مستحب است
۲۱۰	مسأله ۲۷۰
۲۱۱	شرایط صحت وضو
۲۱۱	شرایط صحیح بودن وضو
۲۱۱	اشاره
۲۱۱	«شرط اول»
۲۱۱	«شرط دوم»
۲۱۱	اشاره
۲۱۱	مسأله ۲۷۱
۲۱۱	مسأله ۲۷۲
۲۱۱	«شرط سوم»
۲۱۱	اشاره
۲۱۲	مسأله ۲۷۳
۲۱۳	مسأله ۲۷۴
۲۱۳	مسأله ۲۷۵
۲۱۳	مسأله ۲۷۶
۲۱۳	مسأله ۲۷۷
۲۱۳	مسأله ۲۷۸
۲۱۳	«شرط چهارم»
۲۱۴	«شرط پنجم»

۲۱۴	اشاره
۲۱۴	مسأله ۲۷۹
۲۱۴	مسأله ۲۸۰
۲۱۴	مسأله ۲۸۱
۲۱۴	«شرط ششم»
۲۱۴	اشاره
۲۱۴	مسأله ۲۸۲
۲۱۶	مسأله ۲۸۳
۲۱۶	مسأله ۲۸۴
۲۱۶	مسأله ۲۸۵
۲۱۶	«شرط هفتم»
۲۱۶	اشاره
۲۱۶	مسأله ۲۸۶
۲۱۶	مسأله ۲۸۷
۲۱۶	«شرط هشتم»
۲۱۷	اشاره
۲۱۸	مسأله ۲۸۸
۲۱۸	«شرط نهم»
۲۱۸	«شرط دهم»
۲۱۸	اشاره
۲۱۸	مسأله ۲۸۹
۲۱۸	مسأله ۲۹۰
۲۱۸	مسأله ۲۹۱
۲۱۸	«شرط یازدهم»
۲۱۸	اشاره
۲۱۹	مسأله ۲۹۲

۲۲۰	مسأله ۲۹۳
۲۲۰	«شرط دوازدهم»
۲۲۰	اشاره
۲۲۰	مسأله ۲۹۴
۲۲۰	مسأله ۲۹۵
۲۲۰	«شرط سیزدهم»
۲۲۰	اشاره
۲۲۰	مسأله ۲۹۶
۲۲۰	مسأله ۲۹۷
۲۲۰	مسأله ۲۹۸
۲۲۱	مسأله ۲۹۹
۲۲۲	مسأله ۳۰۰
۲۲۲	مسأله ۳۰۱
۲۲۲	مسأله ۳۰۲
۲۲۲	مسأله ۳۰۳
۲۲۲	مسأله ۳۰۴
۲۲۲	احکام وضو
۲۲۲	شک در وضو
۲۲۲	مسأله ۳۰۵
۲۲۲	مسأله ۳۰۶
۲۲۳	مسأله ۳۰۷
۲۲۴	مسأله ۳۰۸
۲۲۴	مسأله ۳۰۹
۲۲۴	مسأله ۳۱۰
۲۲۴	مسأله ۳۱۱
۲۲۴	مسأله ۳۱۲

۲۲۴	سایر احکام
۲۲۴	مسأله ۳۱۳
۲۲۴	مسأله ۳۱۴
۲۲۶	مسأله ۳۱۵
۲۲۶	مسأله ۳۱۶
۲۲۶	مسأله ۳۱۷
۲۲۶	مسأله ۳۱۸
۲۲۶	مسأله ۳۱۹
۲۲۶	مسأله ۳۲۰
۲۲۷	مسأله ۳۲۱
۲۲۷	چیزهایی که باید برای آنها طهارت از حدث داشت
۲۲۷	مسأله ۳۲۲
۲۲۷	مس نمودن خط قرآن
۲۲۷	مسأله ۳۲۳
۲۲۸	مسأله ۳۲۴
۲۲۸	مسأله ۳۲۵
۲۲۸	مسأله ۳۲۶
۲۲۸	مسأله ۳۲۷
۲۲۸	مسأله ۳۲۸
۲۲۸	چیزهایی که وضو را باطل می کند
۲۲۸	مسأله ۳۲۹
۲۳۰	احکام وضوی جبیره
۲۳۰	اشاره
۲۳۰	مسأله ۳۳۰
۲۳۰	مسأله ۳۳۱
۲۳۰	مسأله ۳۳۲

۲۳۱	مسأله ۳۳۳
۲۳۱	مسأله ۳۳۴
۲۳۱	مسأله ۳۳۵
۲۳۱	مسأله ۳۳۶
۲۳۲	مسأله ۳۳۷
۲۳۲	مسأله ۳۳۸
۲۳۲	مسأله ۳۳۹
۲۳۲	مسأله ۳۴۰
۲۳۲	مسأله ۳۴۱
۲۳۲	مسأله ۳۴۲
۲۳۲	مسأله ۳۴۳
۲۳۲	مسأله ۳۴۴
۲۳۲	مسأله ۳۴۵
۲۳۴	مسأله ۳۴۶
۲۳۴	مسأله ۳۴۷
۲۳۴	مسأله ۳۴۸
۲۳۴	مسأله ۳۴۹
۲۳۴	مسأله ۳۵۰
۲۳۴	غسلهای واجب
۲۳۴	اشاره
۲۳۵	احکام جنابت
۲۳۵	مسأله ۳۵۱
۲۳۵	مسأله ۳۵۲
۲۳۵	مسأله ۳۵۳
۲۳۵	مسأله ۳۵۴
۲۳۵	مسأله ۳۵۵

۲۳۵	مسأله ۳۵۶
۲۳۵	مسأله ۳۵۷
۲۳۷	مسأله ۳۵۸
۲۳۷	مسأله ۳۵۹
۲۳۷	مسأله ۳۶۰
۲۳۷	چیزهایی که بر جنب حرام است
۲۳۷	مسأله ۳۶۱
۲۳۸	مسأله ۳۶۲
۲۳۸	غسل جنابت
۲۳۸	مسأله ۳۶۳
۲۳۸	مسأله ۳۶۴
۲۳۹	مسأله ۳۶۵
۲۴۰	مسأله ۳۶۶
۲۴۰	غسل ترتیبی
۲۴۰	مسأله ۳۶۷
۲۴۰	مسأله ۳۶۸
۲۴۰	مسأله ۳۶۹
۲۴۰	مسأله ۳۷۰
۲۴۰	مسأله ۳۷۱
۲۴۱	مسأله ۳۷۲
۲۴۱	غسل ارتماسی
۲۴۱	مسأله ۳۷۳
۲۴۱	مسأله ۳۷۴
۲۴۱	مسأله ۳۷۵
۲۴۱	مسأله ۳۷۶
۲۴۱	مسأله ۳۷۷

۲۴۱	احکام غسل کردن
۲۴۱	مسأله ۳۷۸
۲۴۳	مسأله ۳۷۹
۲۴۳	مسأله ۳۸۰
۲۴۳	مسأله ۳۸۱
۲۴۳	مسأله ۳۸۲
۲۴۳	مسأله ۳۸۳
۲۴۳	مسأله ۳۸۴
۲۴۳	مسأله ۳۸۵
۲۴۳	مسأله ۳۸۶
۲۴۵	مسأله ۳۸۷
۲۴۵	مسأله ۳۸۸
۲۴۵	مسأله ۳۸۹
۲۴۵	مسأله ۳۹۰
۲۴۵	مسأله ۳۹۱
۲۴۵	مسأله ۳۹۲
۲۴۵	مسأله ۳۹۳
۲۴۶	مسأله ۳۹۴
۲۴۷	مسأله ۳۹۵
۲۴۷	مسأله ۳۹۶
۲۴۷	مسأله ۳۹۷
۲۴۷	استحاضه
۲۴۷	اشاره
۲۴۷	مسأله ۳۹۸
۲۴۸	مسأله ۳۹۹
۲۴۸	احکام استحاضه

٢٤٨	مسألة ٤٠٠
٢٤٨	مسألة ٤٠١
٢٤٨	مسألة ٤٠٢
٢٤٨	مسألة ٤٠٣
٢٥٠	مسألة ٤٠٤
٢٥٠	مسألة ٤٠٥
٢٥٠	مسألة ٤٠٦
٢٥٠	مسألة ٤٠٧
٢٥٠	مسألة ٤٠٨
٢٥٠	مسألة ٤٠٩
٢٥١	مسألة ٤١٠
٢٥١	مسألة ٤١١
٢٥١	مسألة ٤١٢
٢٥١	مسألة ٤١٣
٢٥١	مسألة ٤١٤
٢٥١	مسألة ٤١٥
٢٥٢	مسألة ٤١٦
٢٥٢	مسألة ٤١٧
٢٥٢	مسألة ٤١٨
٢٥٢	مسألة ٤١٩
٢٥٢	مسألة ٤٢٠
٢٥٢	مسألة ٤٢١
٢٥٢	مسألة ٤٢٢
٢٥٢	مسألة ٤٢٣
٢٥٢	مسألة ٤٢٤
٢٥٢	مسألة ٤٢٥

٢٥٢	مسأله ٤٢٦
٢٥٢	مسأله ٤٢٧
٢٥٢	مسأله ٤٢٨
٢٥٢	مسأله ٤٢٩
٢٥٤	مسأله ٤٣٠
٢٥٤	مسأله ٤٣١
٢٥٤	مسأله ٤٣٢
٢٥٤	مسأله ٤٣٣
٢٥٤	مسأله ٤٣٤
٢٥٤	مسأله ٤٣٥
٢٥٥	مسأله ٤٣٦
٢٥٥	مسأله ٤٣٧
٢٥٥	مسأله ٤٣٨
٢٥٥	مسأله ٤٣٩
٢٥٥	حيض
٢٥٥	اشاره
٢٥٥	مسأله ٤٤٠
٢٥٥	مسأله ٤٤١
٢٥٥	مسأله ٤٤٢
٢٥٧	مسأله ٤٤٣
٢٥٧	مسأله ٤٤٤
٢٥٧	مسأله ٤٤٥
٢٥٧	مسأله ٤٤٦
٢٥٧	مسأله ٤٤٧
٢٥٧	مسأله ٤٤٨
٢٥٧	مسأله ٤٤٩

٢٥٧	مسألة ٤٥٠
٢٥٩	مسألة ٤٥١
٢٥٩	مسألة ٤٥٢
٢٥٩	مسألة ٤٥٣
٢٥٩	مسألة ٤٥٤
٢٥٩	مسألة ٤٥٥
٢٥٩	احكام حائض
٢٥٩	مسألة ٤٥٦
٢٦٠	مسألة ٤٥٧
٢٦٠	مسألة ٤٥٨
٢٦٠	مسألة ٤٥٩
٢٦٠	مسألة ٤٦٠
٢٦٠	مسألة ٤٦١
٢٦١	مسألة ٤٦٢
٢٦١	مسألة ٤٦٣
٢٦١	مسألة ٤٦٤
٢٦١	مسألة ٤٦٥
٢٦١	مسألة ٤٦٦
٢٦١	مسألة ٤٦٧
٢٦١	مسألة ٤٦٨
٢٦١	مسألة ٤٦٩
٢٦١	مسألة ٤٧٠
٢٦١	مسألة ٤٧١
٢٦٢	مسألة ٤٧٢
٢٦٢	مسألة ٤٧٣
٢٦٣	مسألة ٤٧٤

۲۶۳	مسأله ۴۷۵
۲۶۳	مسأله ۴۷۶
۲۶۳	مسأله ۴۷۷
۲۶۳	مسأله ۴۷۸
۲۶۳	مسأله ۴۷۹
۲۶۴	مسأله ۴۸۰
۲۶۴	مسأله ۴۸۱
۲۶۴	مسأله ۴۸۲
۲۶۴	مسأله ۴۸۳
۲۶۴	اقسام زندهای حائض
۲۶۴	مسأله ۴۸۴
۲۶۵	۱ - صاحب عادت وقتیه و عددیه
۲۶۵	مسأله ۴۸۵
۲۶۵	مسأله ۴۸۶
۲۶۶	مسأله ۴۸۷
۲۶۶	مسأله ۴۸۸
۲۶۷	مسأله ۴۸۹
۲۶۸	مسأله ۴۹۰
۲۶۸	مسأله ۴۹۱
۲۶۸	مسأله ۴۹۲
۲۶۸	۲ - صاحب عادت وقتیه
۲۶۸	مسأله ۴۹۳
۲۶۹	مسأله ۴۹۴
۲۶۹	مسأله ۴۹۵
۲۶۹	مسأله ۴۹۶
۲۷۰	مسأله ۴۹۷

٢٧٠ ٣ - صاحب عادت عددیه

٢٧٠ مسأله ٤٩٨

٢٧٠ مسأله ٤٩٩

٢٧١ ٤ - مضطربه

٢٧١ مسأله ٥٠٠

٢٧٢ مسأله ٥٠١

٢٧٢ ٥ - مبتدئه

٢٧٢ مسأله ٥٠٢

٢٧٢ مسأله ٥٠٣

٢٧٣ مسأله ٥٠٤

٢٧٣ ٦ - ناسيه

٢٧٣ مسأله ٥٠٥

٢٧٥ مسائل متفرقه حيض

٢٧٥ مسأله ٥٠٦

٢٧٥ مسأله ٥٠٧

٢٧٥ مسأله ٥٠٨

٢٧٥ مسأله ٥٠٩

٢٧٥ مسأله ٥١٠

٢٧٥ مسأله ٥١١

٢٧٦ مسأله ٥١٢

٢٧٦ مسأله ٥١٣

٢٧٦ نفاس

٢٧٦ مسأله ٥١٤

٢٧٦ مسأله ٥١٥

٢٧٦ مسأله ٥١٦

٢٧٧ مسأله ٥١٧

مسأله ۵۱۸ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۱۹ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۲۰ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۲۱ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۲۲ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۲۳ ----- ۲۷۷

مسأله ۵۲۴ ----- ۲۷۹

مسأله ۵۲۵ ----- ۲۷۹

مسأله ۵۲۶ ----- ۲۷۹

غسل مس میت ----- ۲۸۰

مسأله ۵۲۷ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۲۸ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۲۹ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۳۰ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۳۱ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۳۲ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۳۳ ----- ۲۸۰

مسأله ۵۳۴ ----- ۲۸۲

مسأله ۵۳۵ ----- ۲۸۲

مسأله ۵۳۶ ----- ۲۸۲

مسأله ۵۳۷ ----- ۲۸۲

مسأله ۵۳۸ ----- ۲۸۲

احکام محتضر ----- ۲۸۲

مسأله ۵۳۹ ----- ۲۸۲

مسأله ۵۴۰ ----- ۲۸۳

مسأله ۵۴۱ ----- ۲۸۳

۲۸۳	مسأله ۵۴۲
۲۸۳	مسأله ۵۴۳
۲۸۳	مسأله ۵۴۴
۲۸۳	مسأله ۵۴۵
۲۸۳	مسأله ۵۴۶
۲۸۴	احکام بعد از مرگ
۲۸۴	مسأله ۵۴۷
۲۸۴	احکام غسل و کفن و نماز و دفن میت
۲۸۴	مسأله ۵۴۸
۲۸۴	مسأله ۵۴۹
۲۸۴	مسأله ۵۵۰
۲۸۴	مسأله ۵۵۱
۲۸۴	مسأله ۵۵۲
۲۸۴	مسأله ۵۵۳
۲۸۶	مسأله ۵۵۴
۲۸۶	مسأله ۵۵۵
۲۸۶	کیفیت غسل میت
۲۸۶	مسأله ۵۵۶
۲۸۶	مسأله ۵۵۷
۲۸۶	مسأله ۵۵۸
۲۸۶	مسأله ۵۵۹
۲۸۸	مسأله ۵۶۰
۲۸۸	مسأله ۵۶۱
۲۸۸	مسأله ۵۶۲
۲۸۸	مسأله ۵۶۳
۲۸۸	مسأله ۵۶۴

٢٨٨	مسأله ٥٦٥
٢٨٨	مسأله ٥٦٦
٢٨٨	مسأله ٥٦٧
٢٩٠	مسأله ٥٦٨
٢٩٠	مسأله ٥٦٩
٢٩٠	مسأله ٥٧٠
٢٩٠	مسأله ٥٧١
٢٩٠	مسأله ٥٧٢
٢٩٠	مسأله ٥٧٣
٢٩٠	مسأله ٥٧٤
٢٩١	مسأله ٥٧٥
٢٩٢	احكام كفن ميت
٢٩٢	مسأله ٥٧٦
٢٩٢	مسأله ٥٧٧
٢٩٢	مسأله ٥٧٨
٢٩٢	مسأله ٥٧٩
٢٩٢	مسأله ٥٨٠
٢٩٢	مسأله ٥٨١
٢٩٤	مسأله ٥٨٢
٢٩٤	مسأله ٥٨٣
٢٩٤	مسأله ٥٨٤
٢٩٤	مسأله ٥٨٥
٢٩٤	مسأله ٥٨٦
٢٩٤	مسأله ٥٨٧
٢٩٥	مسأله ٥٨٨
٢٩٥	مسأله ٥٨٩

٢٩٥	احكام جنوب
٢٩٥	مسأله ٥٩٠
٢٩٥	مسأله ٥٩١
٢٩٥	مسأله ٥٩٢
٢٩٥	مسأله ٥٩٣
٢٩٥	مسأله ٥٩٤
٢٩٥	مسأله ٥٩٥
٢٩٦	مسأله ٥٩٦
٢٩٧	مسأله ٥٩٧
٢٩٧	مسأله ٥٩٨
٢٩٧	احكام نماز ميت
٢٩٧	مسأله ٥٩٩
٢٩٧	مسأله ٦٠٠
٢٩٧	مسأله ٦٠١
٢٩٧	مسأله ٦٠٢
٢٩٧	مسأله ٦٠٣
٢٩٨	مسأله ٦٠٤
٢٩٩	مسأله ٦٠٥
٢٩٩	مسأله ٦٠٦
٢٩٩	مسأله ٦٠٧
٢٩٩	مسأله ٦٠٨
٢٩٩	مسأله ٦٠٩
٢٩٩	مسأله ٦١٠
٢٩٩	مسأله ٦١١
٢٩٩	مسأله ٦١٢
٣٠٠	مسأله ٦١٣

۳۰۰	دستور نماز میت
۳۰۰	مسأله ۶۱۴
۳۰۱	مسأله ۶۱۵
۳۰۱	مسأله ۶۱۶
۳۰۲	مستحبات نماز میت
۳۰۲	مسأله ۶۱۷
۳۰۲	مسأله ۶۱۸
۳۰۲	احکام دفن
۳۰۲	مسأله ۶۱۹
۳۰۴	مسأله ۶۲۰
۳۰۴	مسأله ۶۲۱
۳۰۴	مسأله ۶۲۲
۳۰۴	مسأله ۶۲۳
۳۰۴	مسأله ۶۲۴
۳۰۴	مسأله ۶۲۵
۳۰۴	مسأله ۶۲۶
۳۰۴	مسأله ۶۲۷
۳۰۵	مسأله ۶۲۸
۳۰۶	مسأله ۶۲۹
۳۰۶	مسأله ۶۳۰
۳۰۶	مسأله ۶۳۱
۳۰۶	مسأله ۶۳۲
۳۰۶	مسأله ۶۳۳
۳۰۶	مستحبات دفن
۳۰۶	مسأله ۶۳۴
۳۰۸	مسأله ۶۳۵

۳۰۸	مسأله ۶۳۶
۳۰۹	مسأله ۶۳۷
۳۰۹	مسأله ۶۳۸
۳۰۹	مسأله ۶۳۹
۳۰۹	مسأله ۶۴۰
۳۰۹	مسأله ۶۴۱
۳۰۹	مسأله ۶۴۲
۳۰۹	مسأله ۶۴۳
۳۱۱	نماز وحشت
۳۱۱	مسأله ۶۴۴
۳۱۱	مسأله ۶۴۵
۳۱۱	مسأله ۶۴۶
۳۱۱	نبش قبر
۳۱۱	مسأله ۶۴۷
۳۱۱	مسأله ۶۴۸
۳۱۱	مسأله ۶۴۹
۳۱۳	غسلهای مستحب
۳۱۳	مسأله ۶۵۰
۳۱۵	مسأله ۶۵۱
۳۱۵	مسأله ۶۵۲
۳۱۵	مسأله ۶۵۳
۳۱۷	تیمم
۳۱۷	تیمم بدل از وضو و غسل
۳۱۷	اشاره
۳۱۷	اول از موارد تیمم
۳۱۷	اشاره

مسأله ۶۵۴ ----- ۳۱۷

مسأله ۶۵۵ ----- ۳۱۷

مسأله ۶۵۶ ----- ۳۱۷

مسأله ۶۵۷ ----- ۳۱۷

مسأله ۶۵۸ ----- ۳۱۷

مسأله ۶۵۹ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۰ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۱ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۲ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۳ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۴ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۵ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۶ ----- ۳۱۹

مسأله ۶۶۷ ----- ۳۲۱

مسأله ۶۶۸ ----- ۳۲۱

مسأله ۶۶۹ ----- ۳۲۱

مسأله ۶۷۰ ----- ۳۲۱

دوم از موارد تیمم ----- ۳۲۱

مسأله ۶۷۱ ----- ۳۲۱

مسأله ۶۷۲ ----- ۳۲۱

مسأله ۶۷۳ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۴ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۵ ----- ۳۲۲

سوم از موارد تیمم ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۶ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۷ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۸ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۷۹ ----- ۳۲۲

مسأله ۶۸۰ ----- ۳۲۲

چهارم از موارد تیمم ----- ۳۲۳

مسأله ۶۸۱ ----- ۳۲۳

مسأله ۶۸۲ ----- ۳۲۴

پنجم از موارد تیمم ----- ۳۲۴

مسأله ۶۸۳ ----- ۳۲۴

ششم از موارد تیمم ----- ۳۲۴

مسأله ۶۸۴ ----- ۳۲۴

هفتم از موارد تیمم ----- ۳۲۴

مسأله ۶۸۵ ----- ۳۲۴

مسأله ۶۸۶ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۸۷ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۸۸ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۸۹ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۹۰ ----- ۳۲۵

چیزهایی که تیمم به آنها صحیح است ----- ۳۲۵

مسأله ۶۹۱ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۹۲ ----- ۳۲۵

مسأله ۶۹۳ ----- ۳۲۷

مسأله ۶۹۴ ----- ۳۲۷

مسأله ۶۹۵ ----- ۳۲۷

مسأله ۶۹۶ ----- ۳۲۷

مسأله ۶۹۷ ----- ۳۲۷

مسأله ۶۹۸ ----- ۳۲۷

۳۲۷	مسأله ۶۹۹
۳۲۷	مسأله ۷۰۰
۳۲۸	مسأله ۷۰۱
۳۲۹	مسأله ۷۰۲
۳۲۹	مسأله ۷۰۳
۳۲۹	مسأله ۷۰۴
۳۲۹	مسأله ۷۰۵
۳۲۹	مسأله ۷۰۶
۳۲۹	دستور تیمم بدل از وضو یا غسل
۳۲۹	مسأله ۷۰۷
۳۳۱	مسأله ۷۰۸
۳۳۱	احکام تیمم
۳۳۱	مسأله ۷۰۹
۳۳۱	مسأله ۷۱۰
۳۳۱	مسأله ۷۱۱
۳۳۱	مسأله ۷۱۲
۳۳۱	مسأله ۷۱۳
۳۳۱	مسأله ۷۱۴
۳۳۳	مسأله ۷۱۵
۳۳۳	مسأله ۷۱۶
۳۳۳	مسأله ۷۱۷
۳۳۳	مسأله ۷۱۸
۳۳۳	مسأله ۷۱۹
۳۳۳	مسأله ۷۲۰
۳۳۳	مسأله ۷۲۱
۳۳۵	مسأله ۷۲۲

۳۳۵	مسأله ۷۲۳
۳۳۵	مسأله ۷۲۴
۳۳۵	مسأله ۷۲۵
۳۳۵	مسأله ۷۲۶
۳۳۵	مسأله ۷۲۷
۳۳۵	مسأله ۷۲۸
۳۳۵	مسأله ۷۲۹
۳۳۷	مسأله ۷۳۰
۳۳۷	مسأله ۷۳۱
۳۳۷	مسأله ۷۳۲
۳۳۷	مسأله ۷۳۳
۳۳۷	مسأله ۷۳۴
۳۳۹	«حکام نماز»
۳۳۹	اشاره
۳۴۱	نمازهای واجب
۳۴۱	اشاره
۳۴۱	نمازهای واجب یومیه
۳۴۱	اشاره
۳۴۱	مسأله ۷۳۵
۳۴۲	وقت نماز ظهر و عصر
۳۴۲	مسأله ۷۳۶
۳۴۲	مسأله ۷۳۷
۳۴۲	مسأله ۷۳۸
۳۴۲	مسأله ۷۳۹
۳۴۲	مسأله ۷۴۰
۳۴۲	وقت نماز مغرب و عشاء

مسأله ۷۴۱ ۳۴۳

مسأله ۷۴۲ ۳۴۳

مسأله ۷۴۳ ۳۴۳

مسأله ۷۴۴ ۳۴۳

مسأله ۷۴۵ ۳۴۳

مسأله ۷۴۶ ۳۴۴

وقت نماز صبح ۳۴۵

مسأله ۷۴۷ ۳۴۵

احکام وقت نماز ۳۴۵

مسأله ۷۴۸ ۳۴۵

مسأله ۷۴۹ ۳۴۵

مسأله ۷۵۰ ۳۴۵

مسأله ۷۵۱ ۳۴۵

مسأله ۷۵۲ ۳۴۷

مسأله ۷۵۳ ۳۴۷

مسأله ۷۵۴ ۳۴۷

مسأله ۷۵۵ ۳۴۷

مسأله ۷۵۶ ۳۴۷

مسأله ۷۵۷ ۳۴۸

مسأله ۷۵۸ ۳۴۸

مسأله ۷۵۹ ۳۴۸

مسأله ۷۶۰ ۳۴۸

نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود ۳۴۹

مسأله ۷۶۱ ۳۴۹

مسأله ۷۶۲ ۳۴۹

مسأله ۷۶۳ ۳۴۹

مسأله ۷۶۴ ----- ۳۴۹

مسأله ۷۶۵ ----- ۳۴۹

مسأله ۷۶۶ ----- ۳۵۰

مسأله ۷۶۷ ----- ۳۵۰

مسأله ۷۶۸ ----- ۳۵۰

مسأله ۷۶۹ ----- ۳۵۰

نمازهای مستحب ----- ۳۵۰

مسأله ۷۷۰ ----- ۳۵۰

مسأله ۷۷۱ ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۲ ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۳ ----- ۳۵۱

وقت نافله های یومیه ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۴ ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۵ ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۶ ----- ۳۵۱

مسأله ۷۷۷ ----- ۳۵۲

مسأله ۷۷۸ ----- ۳۵۲

مسأله ۷۷۹ ----- ۳۵۲

مسأله ۷۸۰ ----- ۳۵۲

نماز غفيله ----- ۳۵۲

مسأله ۷۸۱ ----- ۳۵۲

احکام قبله ----- ۳۵۵

مسأله ۷۸۲ ----- ۳۵۵

مسأله ۷۸۳ ----- ۳۵۵

مسأله ۷۸۴ ----- ۳۵۵

مسأله ۷۸۵ ----- ۳۵۵

۳۵۵	مسأله ۷۸۶
۳۵۵	مسأله ۷۸۷
۳۵۶	مسأله ۷۸۸
۳۵۷	مسأله ۷۸۹
۳۵۷	مسأله ۷۹۰
۳۵۷	مسأله ۷۹۱
۳۵۷	مسأله ۷۹۲
۳۵۷	مسأله ۷۹۳
۳۵۷	پوشانیدن بدن در نماز
۳۵۷	مسأله ۷۹۴
۳۵۸	مسأله ۷۹۵
۳۵۸	مسأله ۷۹۶
۳۵۸	مسأله ۷۹۷
۳۵۸	مسأله ۷۹۸
۳۵۸	مسأله ۷۹۹
۳۵۸	مسأله ۸۰۰
۳۵۸	مسأله ۸۰۱
۳۵۹	مسأله ۸۰۲
۳۶۰	مسأله ۸۰۳
۳۶۰	شرایط لباس نمازگزار
۳۶۰	مسأله ۸۰۴
۳۶۰	«شرط اول»
۳۶۰	مسأله ۸۰۵
۳۶۰	مسأله ۸۰۶
۳۶۲	مسأله ۸۰۷
۳۶۲	مسأله ۸۰۸

۳۶۲	مسأله ۸۰۹
۳۶۲	مسأله ۸۱۰
۳۶۲	مسأله ۸۱۱
۳۶۲	مسأله ۸۱۲
۳۶۴	مسأله ۸۱۳
۳۶۴	مسأله ۸۱۴
۳۶۴	مسأله ۸۱۵
۳۶۴	مسأله ۸۱۶
۳۶۴	مسأله ۸۱۷
۳۶۶	مسأله ۸۱۸
۳۶۶	مسأله ۸۱۹
۳۶۶	مسأله ۸۲۰
۳۶۶	«شرط دوم»
۳۶۶	مسأله ۸۲۱
۳۶۶	مسأله ۸۲۲
۳۶۷	مسأله ۸۲۳
۳۶۷	مسأله ۸۲۴
۳۶۷	مسأله ۸۲۵
۳۶۷	مسأله ۸۲۶
۳۶۷	«شرط سوم»
۳۶۷	مسأله ۸۲۷
۳۶۷	مسأله ۸۲۸
۳۶۹	مسأله ۸۲۹
۳۶۹	«شرط چهارم»
۳۶۹	مسأله ۸۳۰
۳۶۹	مسأله ۸۳۱

مسأله ۸۳۲ ۳۶۹

مسأله ۸۳۳ ۳۶۹

مسأله ۸۳۴ ۳۶۹

مسأله ۸۳۵ ۳۶۹

مسأله ۸۳۶ ۳۷۰

«شرط پنجم» ۳۷۰

مسأله ۸۳۷ ۳۷۰

مسأله ۸۳۸ ۳۷۱

مسأله ۸۳۹ ۳۷۱

«شرط ششم» ۳۷۱

مسأله ۸۴۰ ۳۷۱

مسأله ۸۴۱ ۳۷۱

مسأله ۸۴۲ ۳۷۱

مسأله ۸۴۳ ۳۷۱

مسأله ۸۴۴ ۳۷۱

مسأله ۸۴۵ ۳۷۲

مسأله ۸۴۶ ۳۷۲

مسأله ۸۴۷ ۳۷۲

مسأله ۸۴۸ ۳۷۳

مسأله ۸۴۹ ۳۷۳

مسأله ۸۵۰ ۳۷۳

مسأله ۸۵۱ ۳۷۳

مسأله ۸۵۲ ۳۷۳

مسأله ۸۵۳ ۳۷۳

مواردی که لازم نیست بدن و لباس نمازگزار پاک باشد ۳۷۵

مسأله ۸۵۴ ۳۷۵

مسأله ۸۵۵ ۳۷۵

مسأله ۸۵۶ ۳۷۵

مسأله ۸۵۷ ۳۷۵

مسأله ۸۵۸ ۳۷۵

مسأله ۸۵۹ ۳۷۷

مسأله ۸۶۰ ۳۷۷

مسأله ۸۶۱ ۳۷۷

مسأله ۸۶۲ ۳۷۷

مسأله ۸۶۳ ۳۷۷

مسأله ۸۶۴ ۳۷۸

مسأله ۸۶۵ ۳۷۹

مسأله ۸۶۶ ۳۷۹

مسأله ۸۶۷ ۳۷۹

مسأله ۸۶۸ ۳۷۹

مسأله ۸۶۹ ۳۷۹

مسأله ۸۷۰ ۳۷۹

چیزهایی که در لباس نمازگزار مستحب است ۳۸۰

مسأله ۸۷۱ ۳۸۰

چیزهایی که در لباس نمازگزار مکروه است ۳۸۱

مسأله ۸۷۲ ۳۸۱

مکان نمازگزار ۳۸۱

اشاره ۳۸۱

«شرط اول» ۳۸۱

اشاره ۳۸۱

مسأله ۸۷۳ ۳۸۱

مسأله ۸۷۴ ۳۸۱

٣٨٣	مسأله ٨٧٥
٣٨٣	مسأله ٨٧٦
٣٨٣	مسأله ٨٧٧
٣٨٣	مسأله ٨٧٨
٣٨٣	مسأله ٨٧٩
٣٨٣	مسأله ٨٨٠
٣٨٣	مسأله ٨٨١
٣٨٤	مسأله ٨٨٢
٣٨٥	مسأله ٨٨٣
٣٨٥	مسأله ٨٨٤
٣٨٥	مسأله ٨٨٥
٣٨٥	مسأله ٨٨٦
٣٨٥	«شرط دوم»
٣٨٥	مسأله ٨٨٧
٣٨٥	مسأله ٨٨٨
٣٨٦	مسأله ٨٨٩
٣٨٧	«شرط سوم»
٣٨٧	مسأله ٨٩٠
٣٨٧	مسأله ٨٩١
٣٨٧	مسأله ٨٩٢
٣٨٧	«شرط چهارم»
٣٨٧	اشاره
٣٨٧	مسأله ٨٩٣
٣٨٧	مسأله ٨٩٤
٣٨٨	«شرط پنجم»
٣٨٨	مسأله ٨٩٥

۳۸۹ «شرط ششم»

۳۸۹ اشاره

۳۸۹ مسأله ۸۹۶

۳۸۹ مسأله ۸۹۷

۳۸۹ «شرط هفتم»

۳۸۹ اشاره

۳۸۹ مسأله ۸۹۸

۳۸۹ مسأله ۸۹۹

۳۹۰ مسأله ۹۰۰

۳۹۱ مسأله ۹۰۱

۳۹۱ جاهایی که نماز خواندن در آنها مستحب است

۳۹۱ مسأله ۹۰۲

۳۹۱ مسأله ۹۰۳

۳۹۱ مسأله ۹۰۴

۳۹۱ مسأله ۹۰۵

۳۹۱ مسأله ۹۰۶

۳۹۱ جاهایی که نماز خواندن در آنها مکروه است

۳۹۱ مسأله ۹۰۷

۳۹۲ مسأله ۹۰۸

۳۹۲ احکام مسجد

۳۹۲ مسأله ۹۰۹

۳۹۲ مسأله ۹۱۰

۳۹۲ مسأله ۹۱۱

۳۹۲ مسأله ۹۱۲

۳۹۲ مسأله ۹۱۳

۳۹۲ مسأله ۹۱۴

٣٩٥	مسأله ٩١٥
٣٩٥	مسأله ٩١٦
٣٩٥	مسأله ٩١٧
٣٩٥	مسأله ٩١٨
٣٩٥	مسأله ٩١٩
٣٩٥	مسأله ٩٢٠
٣٩٥	مسأله ٩٢١
٣٩٧	مسأله ٩٢٢
٣٩٧	مسأله ٩٢٣
٣٩٧	مسأله ٩٢٤
٣٩٧	اذان و اقامه
٣٩٧	مسأله ٩٢٥
٣٩٧	مسأله ٩٢٦
٣٩٧	مسأله ٩٢٧
٣٩٩	مسأله ٩٢٨
٣٩٩	مسأله ٩٢٩
٣٩٩	مسأله ٩٣٠
٣٩٩	مسأله ٩٣١
٣٩٩	مسأله ٩٣٢
٤٠٠	مسأله ٩٣٣
٤٠٠	مسأله ٩٣٤
٤٠٠	مسأله ٩٣٥
٤٠١	مسأله ٩٣٦
٤٠١	مسأله ٩٣٧
٤٠١	مسأله ٩٣٨
٤٠١	مسأله ٩٣٩

٤٠١	مسألة ٩٤٠
٤٠١	مسألة ٩٤١
٤٠١	مسألة ٩٤٢
٤٠١	مسألة ٩٤٣
٤٠٢	مسألة ٩٤٤
٤٠٢	مسألة ٩٤٥
٤٠٣	مسألة ٩٤٦
٤٠٣	مسألة ٩٤٧
٤٠٣	مسألة ٩٤٨
٤٠٣	مسألة ٩٤٩
٤٠٣	مسألة ٩٥٠
٤٠٣	واجبات نماز
٤٠٣	اشاره
٤٠٣	مسألة ٩٥١
٤٠٥	نیت
٤٠٥	مسألة ٩٥٢
٤٠٥	مسألة ٩٥٣
٤٠٥	مسألة ٩٥٤
٤٠٥	مسألة ٩٥٥
٤٠٥	مسألة ٩٥٦
٤٠٧	تكبيرة الاحرام
٤٠٧	مسألة ٩٥٧
٤٠٧	مسألة ٩٥٨
٤٠٧	مسألة ٩٥٩
٤٠٧	مسألة ٩٦٠
٤٠٧	مسألة ٩٦١

٤٠٧	مسأله ٩٦٢
٤٠٨	مسأله ٩٦٣
٤٠٩	مسأله ٩٦٤
٤٠٩	مسأله ٩٦٥
٤٠٩	مسأله ٩٦٦
٤٠٩	قيام (ايستادن)
٤٠٩	مسأله ٩٦٧
٤٠٩	مسأله ٩٦٨
٤٠٩	مسأله ٩٦٩
٤١٠	مسأله ٩٧٠
٤١١	مسأله ٩٧١
٤١١	مسأله ٩٧٢
٤١١	مسأله ٩٧٣
٤١١	مسأله ٩٧٤
٤١١	مسأله ٩٧٥
٤١١	مسأله ٩٧٦
٤١١	مسأله ٩٧٧
٤١٢	مسأله ٩٧٨
٤١٢	مسأله ٩٧٩
٤١٣	مسأله ٩٨٠
٤١٣	مسأله ٩٨١
٤١٣	مسأله ٩٨٢
٤١٣	مسأله ٩٨٣
٤١٣	مسأله ٩٨٤
٤١٣	مسأله ٩٨٥
٤١٥	مسأله ٩٨٦

٤١٥	قرائت
٤١٥	مسأله ٩٨٧
٤١٥	مسأله ٩٨٨
٤١٥	مسأله ٩٨٩
٤١٥	مسأله ٩٩٠
٤١٥	مسأله ٩٩١
٤١٧	مسأله ٩٩٢
٤١٧	مسأله ٩٩٣
٤١٧	مسأله ٩٩٤
٤١٧	مسأله ٩٩٥
٤١٧	مسأله ٩٩٦
٤١٧	مسأله ٩٩٧
٤١٩	مسأله ٩٩٨
٤١٩	مسأله ٩٩٩
٤١٩	مسأله ١٠٠٠
٤١٩	مسأله ١٠٠١
٤١٩	مسأله ١٠٠٢
٤١٩	مسأله ١٠٠٣
٤٢٠	مسأله ١٠٠٤
٤٢١	مسأله ١٠٠٥
٤٢١	مسأله ١٠٠٦
٤٢١	مسأله ١٠٠٧
٤٢١	مسأله ١٠٠٨
٤٢١	مسأله ١٠٠٩
٤٢١	مسأله ١٠١٠
٤٢٢	مسأله ١٠١١

مسأله ۱۰۱۲ ----- ۴۲۳

مسأله ۱۰۱۳ ----- ۴۲۳

مسأله ۱۰۱۴ ----- ۴۲۳

مسأله ۱۰۱۵ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۱۶ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۱۷ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۱۸ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۱۹ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۲۰ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۲۱ ----- ۴۲۴

مسأله ۱۰۲۲ ----- ۴۲۵

مسأله ۱۰۲۳ ----- ۴۲۵

مسأله ۱۰۲۴ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۲۵ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۲۶ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۲۷ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۲۸ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۲۹ ----- ۴۲۶

مسأله ۱۰۳۰ ----- ۴۲۷

رکوع ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۱ ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۲ ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۳ ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۴ ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۵ ----- ۴۲۸

مسأله ۱۰۳۶ ----- ۴۲۸

٤٢٨	مسأله ١٠٣٧
٤٢٩	مسأله ١٠٣٨
٤٢٩	مسأله ١٠٣٩
٤٣٠	مسأله ١٠٤٠
٤٣٠	مسأله ١٠٤١
٤٣٠	مسأله ١٠٤٢
٤٣٠	مسأله ١٠٤٣
٤٣٠	مسأله ١٠٤٤
٤٣٠	مسأله ١٠٤٥
٤٣١	مسأله ١٠٤٦
٤٣٢	مسأله ١٠٤٧
٤٣٢	مسأله ١٠٤٨
٤٣٢	مسأله ١٠٤٩
٤٣٢	مسأله ١٠٥٠
٤٣٢	مسأله ١٠٥١
٤٣٢	مسأله ١٠٥٢
٤٣٤	مسأله ١٠٥٣
٤٣٤	سجود
٤٣٤	مسأله ١٠٥٤
٤٣٤	مسأله ١٠٥٥
٤٣٤	مسأله ١٠٥٦
٤٣٤	مسأله ١٠٥٧
٤٣٤	مسأله ١٠٥٨
٤٣٥	مسأله ١٠٥٩
٤٣٦	مسأله ١٠٦٠
٤٣٦	مسأله ١٠٦١

- مسأله ۱۰۶۲ ۴۳۶
- مسأله ۱۰۶۳ ۴۳۶
- مسأله ۱۰۶۴ ۴۳۶
- مسأله ۱۰۶۵ ۴۳۶
- مسأله ۱۰۶۶ ۴۳۶
- مسأله ۱۰۶۷ ۴۳۷
- مسأله ۱۰۶۸ ۴۳۷
- مسأله ۱۰۶۹ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۰ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۱ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۲ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۳ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۴ ۴۳۸
- مسأله ۱۰۷۵ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۷۶ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۷۷ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۷۸ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۷۹ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۸۰ ۴۴۰
- مسأله ۱۰۸۱ ۴۴۲
- مسأله ۱۰۸۲ ۴۴۲
- مسأله ۱۰۸۳ ۴۴۲
- مسأله ۱۰۸۴ ۴۴۲
- چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است ۴۴۲
- مسأله ۱۰۸۵ ۴۴۲
- مسأله ۱۰۸۶ ۴۴۲

٤٤٢	مسأله ١٠٨٧
٤٤٣	مسأله ١٠٨٨
٤٤٤	مسأله ١٠٨٩
٤٤٤	مسأله ١٠٩٠
٤٤٤	مسأله ١٠٩١
٤٤٤	مسأله ١٠٩٢
٤٤٤	مسأله ١٠٩٣
٤٤٤	مسأله ١٠٩٤
٤٤٤	مسأله ١٠٩٥
٤٤٥	مسأله ١٠٩٦
٤٤٦	مسأله ١٠٩٧
٤٤٦	مسأله ١٠٩٨
٤٤٦	مسأله ١٠٩٩
٤٤٦	مسئله‌ها و مکروهات سجده
٤٤٦	مسأله ١١٠٠
٤٤٧	مسأله ١١٠١
٤٤٧	سجده واجب قرآن
٤٤٧	مسأله ١١٠٢
٤٤٩	مسأله ١١٠٣
٤٤٩	مسأله ١١٠٤
٤٤٩	مسأله ١١٠٥
٤٤٩	مسأله ١١٠٦
٤٤٩	مسأله ١١٠٧
٤٤٩	مسأله ١١٠٨
٤٤٩	تشهد
٤٤٩	مسأله ١١٠٩

٤٥١	مسأله ١١١٠
٤٥١	مسأله ١١١١
٤٥١	مسأله ١١١٢
٤٥١	مسأله ١١١٣
٤٥١	سلام نماز
٤٥١	مسأله ١١١٤
٤٥٣	مسأله ١١١٥
٤٥٣	مسأله ١١١٦
٤٥٣	ترتيب
٤٥٣	مسأله ١١١٧
٤٥٣	مسأله ١١١٨
٤٥٣	مسأله ١١١٩
٤٥٣	مسأله ١١٢٠
٤٥٤	مسأله ١١٢١
٤٥٥	مسأله ١١٢٢
٤٥٥	موالات
٤٥٥	مسأله ١١٢٣
٤٥٥	مسأله ١١٢٤
٤٥٦	مسأله ١١٢٥
٤٥٦	قنوت
٤٥٦	مسأله ١١٢٦
٤٥٦	مسأله ١١٢٧
٤٥٦	مسأله ١١٢٨
٤٥٦	مسأله ١١٢٩
٤٥٦	مسأله ١١٣٠
٤٥٧	ترجمه نماز

٤٥٩	تعتیب نماز
٤٥٩	مسأله ١١٣١
٤٦٠	مسأله ١١٣٢
٤٦٠	صلوات بر پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم)
٤٦٠	مسأله ١١٣٣
٤٦٠	مسأله ١١٣٤
٤٦٠	مبطلات نماز
٤٦٠	مسأله ١١٣٥
٤٦٠	(اول)
٤٦٠	(دوم)
٤٦٠	اشاره
٤٦٢	مسأله ١١٣٦
٤٦٢	مسأله ١١٣٧
٤٦٢	مسأله ١١٣٨
٤٦٢	(سوم)
٤٦٢	اشاره
٤٦٢	مسأله ١١٣٩
٤٦٢	(چهارم)
٤٦٣	(پنجم)
٤٦٣	اشاره
٤٦٤	مسأله ١١٤٠
٤٦٤	(ششم)
٤٦٤	اشاره
٤٦٤	مسأله ١١٤١
٤٦٤	مسأله ١١٤٢
٤٦٤	مسأله ١١٤٣

مسأله ۱۱۴۴ ۴۶۶

مسأله ۱۱۴۵ ۴۶۶

مسأله ۱۱۴۶ ۴۶۶

مسأله ۱۱۴۷ ۴۶۶

مسأله ۱۱۴۸ ۴۶۶

مسأله ۱۱۴۹ ۴۶۶

مسأله ۱۱۵۰ ۴۶۷

مسأله ۱۱۵۱ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۲ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۳ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۴ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۵ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۶ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۷ ۴۶۸

مسأله ۱۱۵۸ ۴۶۹

مسأله ۱۱۵۹ ۴۶۹

مسأله ۱۱۶۰ ۴۶۹

(هفتم) ۴۷۰

(هشتم) ۴۷۰

(نهم) ۴۷۰

اشاره ۴۷۰

مسأله ۱۱۶۱ ۴۷۰

مسأله ۱۱۶۲ ۴۷۰

(دهم) ۴۷۰

اشاره ۴۷۰

مسأله ۱۱۶۳ ۴۷۱

- ۴۷۱ (یازدهم)
- ۴۷۲ (دوازدهم)
- ۴۷۲ اشاره
- ۴۷۲ مسأله ۱۱۶۴
- ۴۷۲ چیزهایی که در نماز مکروه است
- ۴۷۲ مسأله ۱۱۶۵
- ۴۷۲ مسأله ۱۱۶۶
- ۴۷۲ مواردی که می شود نماز واجب را شکست
- ۴۷۳ مسأله ۱۱۶۷
- ۴۷۴ مسأله ۱۱۶۸
- ۴۷۴ مسأله ۱۱۶۹
- ۴۷۴ مسأله ۱۱۷۰
- ۴۷۴ مسأله ۱۱۷۱
- ۴۷۴ مسأله ۱۱۷۲
- ۴۷۴ شکیات
- ۴۷۴ شکیات نماز بیست و سه قسم است:
- ۴۷۵ شکهای باطل کننده
- ۴۷۵ مسأله ۱۱۷۳
- ۴۷۵ مسأله ۱۱۷۴
- ۴۷۵ شک هایی که نباید به آنها اعتنا کرد
- ۴۷۵ مسأله ۱۱۷۵
- ۴۷۷ ۱- شک در چیزی که محل آن گذشته است
- ۴۷۷ مسأله ۱۱۷۶
- ۴۷۹ مسأله ۱۱۸۲
- ۴۷۹ مسأله ۱۱۸۳
- ۴۷۹ مسأله ۱۱۸۴

- مسأله ۱۱۸۵ ----- ۴۷۹
- مسأله ۱۱۸۶ ----- ۴۸۰
- ۲- شک بعد از سلام ----- ۴۸۰
- مسأله ۱۱۸۷ ----- ۴۸۰
- ۳- شک بعد از وقت ----- ۴۸۰
- مسأله ۱۱۸۸ ----- ۴۸۰
- مسأله ۱۱۸۹ ----- ۴۸۰
- مسأله ۱۱۹۰ ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۱ ----- ۴۸۱
- ۴- شک کثیرالشک ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۲ ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۳ ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۴ ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۵ ----- ۴۸۱
- مسأله ۱۱۹۶ ----- ۴۸۲
- مسأله ۱۱۹۷ ----- ۴۸۲
- مسأله ۱۱۹۸ ----- ۴۸۳
- مسأله ۱۱۹۹ ----- ۴۸۳
- ۵- شک امام و مأوم ----- ۴۸۳
- مسأله ۱۲۰۰ ----- ۴۸۳
- ۶- شک در نماز مستحبی ----- ۴۸۳
- مسأله ۱۲۰۱ ----- ۴۸۳
- مسأله ۱۲۰۲ ----- ۴۸۴
- مسأله ۱۲۰۳ ----- ۴۸۴
- مسأله ۱۲۰۴ ----- ۴۸۴
- مسأله ۱۲۰۵ ----- ۴۸۴

مسأله ۱۲۰۶ ۴۸۴

شکهای صحیح ۴۸۴

مسأله ۱۲۰۷ ۴۸۵

مسأله ۱۲۰۸ ۴۸۷

مسأله ۱۲۰۹ ۴۸۷

مسأله ۱۲۱۰ ۴۸۷

مسأله ۱۲۱۱ ۴۸۷

مسأله ۱۲۱۲ ۴۸۸

مسأله ۱۲۱۳ ۴۸۸

مسأله ۱۲۱۴ ۴۸۸

مسأله ۱۲۱۵ ۴۸۸

مسأله ۱۲۱۶ ۴۸۸

مسأله ۱۲۱۹ ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۰ ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۱ ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۲ ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۳ ۴۹۰

نماز احتیاط ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۴ ۴۹۰

مسأله ۱۲۲۵ ۴۹۲

مسأله ۱۲۲۶ ۴۹۲

مسأله ۱۲۲۷ ۴۹۲

مسأله ۱۲۲۸ ۴۹۲

مسأله ۱۲۳۰ ۴۹۲

مسأله ۱۲۳۱ ۴۹۲

مسأله ۱۲۳۲ ۴۹۲

٤٩٣	مسأله ١٢٣٣
٤٩٣	مسأله ١٢٣٤
٤٩٣	مسأله ١٢٣٥
٤٩٤	مسأله ١٢٣٦
٤٩٤	مسأله ١٢٣٧
٤٩٤	مسأله ١٢٣٨
٤٩٤	مسأله ١٢٣٩
٤٩٤	مسأله ١٢٤٠
٤٩٤	مسأله ١٢٤١
٤٩٤	مسأله ١٢٤٢
٤٩٤	مسأله ١٢٤٣
٤٩٤	مسأله ١٢٤٤
٤٩٤	سجده سهو
٤٩٤	مسأله ١٢٤٥
٤٩٧	مسأله ١٢٤٦
٤٩٧	مسأله ١٢٤٧
٤٩٧	مسأله ١٢٤٨
٤٩٧	مسأله ١٢٤٩
٤٩٧	مسأله ١٢٥٠
٤٩٧	مسأله ١٢٥١
٤٩٧	مسأله ١٢٥٢
٤٩٧	مسأله ١٢٥٣
٤٩٧	مسأله ١٢٥٤
٤٩٩	مسأله ١٢٥٥
٤٩٩	مسأله ١٢٥٦
٤٩٩	مسأله ١٢٥٧

- مسأله ۱۲۵۸ ۴۹۹
- دستور سجده سهو ۴۹۹
- مسأله ۱۲۵۹ ۴۹۹
- قضای سجده و تشهد فراموش شده ۴۹۹
- مسأله ۱۲۶۰ ۴۹۹
- مسأله ۱۲۶۱ ۴۹۹
- مسأله ۱۲۶۲ ۵۰۱
- مسأله ۱۲۶۳ ۵۰۱
- مسأله ۱۲۶۴ ۵۰۱
- مسأله ۱۲۶۶ ۵۰۱
- مسأله ۱۲۶۷ ۵۰۱
- مسأله ۱۲۶۸ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۶۹ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۰ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۱ ۵۰۲
- کم و زیاد کردن اجزاء و شرایط نماز ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۲ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۳ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۴ ۵۰۲
- مسأله ۱۲۷۵ ۵۰۳
- مسأله ۱۲۷۷ ۵۰۳
- مسأله ۱۲۷۸ ۵۰۳
- مسأله ۱۲۷۹ ۵۰۳
- مسأله ۱۲۸۰ ۵۰۴
- نماز مسافر ۵۰۴
- اشاره ۵۰۴

٥٠٤	مسأله ١٢٨١
٥٠٤	مسأله ١٢٨٢
٥٠٤	مسأله ١٢٨٣
٥٠٤	مسأله ١٢٨٤
٥٠٥	مسأله ١٢٨٥
٥٠٥	مسأله ١٢٨٦
٥٠٥	مسأله ١٢٨٧
٥٠٥	مسأله ١٢٨٨
٥٠٥	مسأله ١٢٨٩
٥٠٥	مسأله ١٢٩٠
٥٠٦	مسأله ١٢٩١
٥٠٦	مسأله ١٢٩٢
٥٠٦	مسأله ١٢٩٣
٥٠٦	مسأله ١٢٩٤
٥٠٦	مسأله ١٢٩٥
٥٠٧	مسأله ١٢٩٦
٥٠٧	مسأله ١٢٩٧
٥٠٧	مسأله ١٢٩٨
٥٠٧	مسأله ١٢٩٩
٥٠٧	مسأله ١٣٠٠
٥٠٧	مسأله ١٣٠١
٥٠٩	مسأله ١٣٠٢
٥٠٩	مسأله ١٣٠٣
٥٠٩	مسأله ١٣٠٤
٥٠٩	مسأله ١٣٠٥
٥٠٩	مسأله ١٣٠٦

٥١٠	مسأله ١٣٠٧
٥١١	مسأله ١٣٠٨
٥١١	مسأله ١٣٠٩
٥١١	مسأله ١٣١٠
٥١١	مسأله ١٣١١
٥١١	مسأله ١٣١٢
٥١١	مسأله ١٣١٣
٥١٢	مسأله ١٣١٤
٥١٢	مسأله ١٣١٥
٥١٢	مسأله ١٣١٦
٥١٢	مسأله ١٣١٧
٥١٢	مسأله ١٣١٨
٥١٤	مسأله ١٣١٩
٥١٤	مسأله ١٣٢٠
٥١٤	مسأله ١٣٢١
٥١٤	مسأله ١٣٢٢
٥١٤	مسأله ١٣٢٣
٥١٤	مسأله ١٣٢٤
٥١٤	مسأله ١٣٢٥
٥١٤	مسأله ١٣٢٦
٥١٦	مسأله ١٣٢٧
٥١٦	مسأله ١٣٢٨
٥١٦	مسأله ١٣٢٩
٥١٦	مسأله ١٣٣٠
٥١٦	مسأله ١٣٣١
٥١٦	مسأله ١٣٣٢

٥١٦	مسأله ١٣٣٣
٥١٧	مسأله ١٣٣٤
٥١٨	مسأله ١٣٣٥
٥١٨	مسأله ١٣٣٦
٥١٨	مسأله ١٣٣٧
٥١٨	مسأله ١٣٣٨
٥١٨	مسأله ١٣٣٩
٥١٨	مسأله ١٣٤٠
٥١٨	مسأله ١٣٤١
٥٢٠	مسأله ١٣٤٢
٥٢٠	مسأله ١٣٤٣
٥٢٠	مسأله ١٣٤٤
٥٢٠	مسأله ١٣٤٥
٥٢٠	مسأله ١٣٤٦
٥٢٠	مسأله ١٣٤٧
٥٢٠	مسأله ١٣٤٨
٥٢٢	مسأله ١٣٤٩
٥٢٢	مسأله ١٣٥٠
٥٢٢	مسأله ١٣٥١
٥٢٢	مسأله ١٣٥٢
٥٢٢	مسأله ١٣٥٣
٥٢٢	مسأله ١٣٥٤
٥٢٢	مسأله ١٣٥٥
٥٢٢	مسأله ١٣٥٦
٥٢٢	مسأله ١٣٥٧
٥٢٢	مسأله ١٣٥٨

٥٢٤	مسأله ١٣٥٩
٥٢٤	مسأله ١٣٦٠
٥٢٤	مسأله ١٣٦٢
٥٢٤	مسأله ١٣٦٣
٥٢٤	مسائل متفرقه نماز مسافر
٥٢٤	مسأله ١٣٦٤
٥٢٥	مسأله ١٣٦٥
٥٢٥	مسأله ١٣٦٦
٥٢٥	مسأله ١٣٦٧
٥٢٥	مسأله ١٣٦٨
٥٢٥	مسأله ١٣٦٩
٥٢٥	مسأله ١٣٧٠
٥٢٦	مسأله ١٣٧١
٥٢٦	مسأله ١٣٧٢
٥٢٧	مسأله ١٣٧٣
٥٢٧	مسأله ١٣٧٤
٥٢٧	مسأله ١٣٧٥
٥٢٧	مسأله ١٣٧٦
٥٢٧	مسأله ١٣٧٧
٥٢٩	نماز قضا
٥٢٩	مسأله ١٣٧٨
٥٢٩	مسأله ١٣٧٩
٥٢٩	مسأله ١٣٨٠
٥٢٩	مسأله ١٣٨١
٥٢٩	مسأله ١٣٨٢
٥٢٩	مسأله ١٣٨٣

٥٢٩	مسأله ١٣٨٤
٥٢٩	مسأله ١٣٨٥
٥٣١	مسأله ١٣٨٧
٥٣١	مسأله ١٣٨٨
٥٣١	مسأله ١٣٨٩
٥٣١	مسأله ١٣٩٠
٥٣٢	مسأله ١٣٩١
٥٣٢	مسأله ١٣٩٢
٥٣٢	مسأله ١٣٩٣
٥٣٣	مسأله ١٣٩٤
٥٣٣	مسأله ١٣٩٥
٥٣٣	مسأله ١٣٩٦
٥٣٣	مسأله ١٣٩٧
٥٣٣	مسأله ١٣٩٨
٥٣٣	مسأله ١٣٩٩
٥٣٤	مسأله ١٤٠٠
٥٣٤	مسأله ١٤٠١
٥٣٤	مسأله ١٤٠٢
٥٣٤	مسأله ١٤٠٣
٥٣٤	مسأله ١٤٠٤
٥٣٤	مسأله ١٤٠٥
٥٣٤	مسأله ١٤٠٦
٥٣٤	نماز جماعت
٥٣٤	مسأله ١٤٠٧
٥٣٥	مسأله ١٤٠٨
٥٣٦	مسأله ١٤٠٩

٥٣٦	مسأله ١٤١٠
٥٣٦	مسأله ١٤١١
٥٣٦	مسأله ١٤١٢
٥٣٦	مسأله ١٤١٣
٥٣٦	مسأله ١٤١٥
٥٣٧	مسأله ١٤١٦
٥٣٧	مسأله ١٤١٧
٥٣٧	مسأله ١٤١٨
٥٣٧	مسأله ١٤١٩
٥٣٧	مسأله ١٤٢٠
٥٣٧	مسأله ١٤٢١
٥٣٧	مسأله ١٤٢٣
٥٣٨	مسأله ١٤٢٤
٥٣٨	مسأله ١٤٢٥
٥٣٨	مسأله ١٤٢٦
٥٣٨	مسأله ١٤٢٨
٥٣٨	مسأله ١٤٢٩
٥٣٨	مسأله ١٤٣٠
٥٣٨	مسأله ١٤٣١
٥٣٩	مسأله ١٤٣٢
٥٤٠	مسأله ١٤٣٣
٥٤٠	مسأله ١٤٣٤
٥٤٠	مسأله ١٤٣٥
٥٤٠	مسأله ١٤٣٦
٥٤٠	مسأله ١٤٣٧
٥٤٠	مسأله ١٤٣٨

٥٤٠	مسأله ١٤٣٩
٥٤٢	مسأله ١٤٤١
٥٤٢	مسأله ١٤٤٢
٥٤٢	مسأله ١٤٤٣
٥٤٢	مسأله ١٤٤٤
٥٤٢	مسأله ١٤٤٥
٥٤٢	مسأله ١٤٤٦
٥٤٣	مسأله ١٤٤٧
٥٤٣	مسأله ١٤٤٨
٥٤٣	مسأله ١٤٤٩
٥٤٣	مسأله ١٤٥٠
٥٤٣	مسأله ١٤٥١
٥٤٣	مسأله ١٤٥٢
٥٤٤	مسأله ١٤٥٣
٥٤٤	مسأله ١٤٥٤
٥٤٤	مسأله ١٤٥٥
٥٤٤	مسأله ١٤٥٦
٥٤٤	مسأله ١٤٥٧
٥٤٤	مسأله ١٤٥٨
٥٤٤	مسأله ١٤٥٩
٥٤٥	مسأله ١٤٦٠
٥٤٦	شرايط امام جماعت
٥٤٦	مسأله ١٤٦١
٥٤٦	مسأله ١٤٦٢
٥٤٦	مسأله ١٤٦٣
٥٤٦	مسأله ١٤٦٤

مسأله ۱۴۶۵ ۵۴۶

مسأله ۱۴۶۶ ۵۴۶

مسأله ۱۴۶۷ ۵۴۸

احكام جماعت ۵۴۸

مسأله ۱۴۶۸ ۵۴۸

مسأله ۱۴۶۹ ۵۴۸

مسأله ۱۴۷۰ ۵۴۸

مسأله ۱۴۷۱ ۵۴۸

مسأله ۱۴۷۲ ۵۴۸

مسأله ۱۴۷۳ ۵۴۹

مسأله ۱۴۷۴ ۵۴۹

مسأله ۱۴۷۵ ۵۴۹

مسأله ۱۴۷۶ ۵۵۰

مسأله ۱۴۷۷ ۵۵۰

مسأله ۱۴۷۸ ۵۵۰

مسأله ۱۴۷۹ ۵۵۰

مسأله ۱۴۸۰ ۵۵۰

مسأله ۱۴۸۱ ۵۵۰

مسأله ۱۴۸۲ ۵۵۰

مسأله ۱۴۸۳ ۵۵۱

مسأله ۱۴۸۴ ۵۵۲

مسأله ۱۴۸۵ ۵۵۲

مسأله ۱۴۸۶ ۵۵۲

مسأله ۱۴۸۷ ۵۵۲

مسأله ۱۴۸۸ ۵۵۲

مسأله ۱۴۸۹ ۵۵۲

مسأله ۱۴۹۰ ----- ۵۵۳

مسأله ۱۴۹۱ ----- ۵۵۳

مسأله ۱۴۹۲ ----- ۵۵۳

مسأله ۱۴۹۳ ----- ۵۵۳

مسأله ۱۴۹۴ ----- ۵۵۳

مسأله ۱۴۹۵ ----- ۵۵۳

چیزهایی که در نماز جماعت مکروه است ----- ۵۵۴

مسأله ۱۴۹۶ ----- ۵۵۴

مسأله ۱۴۹۷ ----- ۵۵۴

مسأله ۱۴۹۸ ----- ۵۵۴

نماز آیات ----- ۵۵۵

مسأله ۱۴۹۹ ----- ۵۵۵

مسأله ۱۵۰۰ ----- ۵۵۵

مسأله ۱۵۰۱ ----- ۵۵۵

مسأله ۱۵۰۲ ----- ۵۵۵

مسأله ۱۵۰۳ ----- ۵۵۵

مسأله ۱۵۰۴ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۰۵ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۰۶ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۰۷ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۰۸ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۰۹ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۱۰ ----- ۵۵۶

مسأله ۱۵۱۱ ----- ۵۵۸

مسأله ۱۵۱۲ ----- ۵۵۸

مسأله ۱۵۱۳ ----- ۵۵۸

٥٥٨	مسأله ١٥١٤
٥٥٨	دستور نماز آیات
٥٥٨	مسأله ١٥١٥
٥٥٨	مسأله ١٥١٦
٥٦٠	مسأله ١٥١٧
٥٦٠	مسأله ١٥١٨
٥٦٠	مسأله ١٥١٩
٥٦٠	مسأله ١٥٢٠
٥٦٠	مسأله ١٥٢١
٥٦٠	مسأله ١٥٢٢
٥٦٢	مسأله ١٥٢٣
٥٦٢	نماز عید فطر و قربان
٥٦٢	مسأله ١٥٢٤
٥٦٢	مسأله ١٥٢٥
٥٦٢	مسأله ١٥٢٦
٥٦٢	مسأله ١٥٢٧
٥٦٢	مسأله ١٥٢٨
٥٦٤	مسأله ١٥٢٩
٥٦٤	مسأله ١٥٣٠
٥٦٥	مسأله ١٥٣١
٥٦٥	مسأله ١٥٣٢
٥٦٥	مسأله ١٥٣٣
٥٦٥	مسأله ١٥٣٤
٥٦٥	مسأله ١٥٣٥
٥٦٥	مسأله ١٥٣٦
٥٦٥	مسأله ١٥٣٧

مسأله ۱۵۳۸ ----- ۵۶۵

مسأله ۱۵۳۹ ----- ۵۶۶

مسأله ۱۵۴۰ ----- ۵۶۷

اجیر گرفتن برای نماز ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۱ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۲ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۳ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۴ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۵ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۶ ----- ۵۶۷

مسأله ۱۵۴۷ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۴۸ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۴۹ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۰ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۱ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۲ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۳ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۴ ----- ۵۶۹

مسأله ۱۵۵۵ ----- ۵۷۰

مسأله ۱۵۵۶ ----- ۵۷۱

مسأله ۱۵۵۷ ----- ۵۷۱

«حکام روزه» ----- ۵۷۳

اشاره ----- ۵۷۳

نیت ----- ۵۷۳

مسأله ۱۵۵۸ ----- ۵۷۳

مسأله ۱۵۵۹ ----- ۵۷۳

۵۷۳	مسأله ۱۵۶۰
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۱
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۲
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۳
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۴
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۵
۵۷۴	مسأله ۱۵۶۶
۵۷۵	مسأله ۱۵۶۷
۵۷۵	مسأله ۱۵۶۸
۵۷۵	مسأله ۱۵۶۹
۵۷۵	مسأله ۱۵۷۰
۵۷۵	مسأله ۱۵۷۱
۵۷۵	مسأله ۱۵۷۲
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۳
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۴
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۵
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۶
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۷
۵۷۶	مسأله ۱۵۷۸
۵۷۷	مسأله ۱۵۷۹
۵۷۷	چیزهایی که روزه را باطل می کند
۵۷۷	مسأله ۱۵۸۰
۵۷۷	۱ - خوردن و آشامیدن
۵۷۷	مسأله ۱۵۸۱
۵۷۹	مسأله ۱۵۸۲
۵۷۹	مسأله ۱۵۸۳

٥٧٩	مسأله ١٥٨٤
٥٧٩	مسأله ١٥٨٥
٥٧٩	مسأله ١٥٨٦
٥٧٩	مسأله ١٥٨٧
٥٧٩	مسأله ١٥٨٨
٥٧٩	مسأله ١٥٨٩
٥٨٠	مسأله ١٥٩٠
٥٨١	مسأله ١٥٩١
٥٨١	٢ - جماع
٥٨١	مسأله ١٥٩٢
٥٨١	مسأله ١٥٩٣
٥٨١	مسأله ١٥٩٤
٥٨١	مسأله ١٥٩٥
٥٨١	٣ - استمناء
٥٨١	مسأله ١٥٩٦
٥٨١	مسأله ١٥٩٧
٥٨٢	مسأله ١٥٩٨
٥٨٣	مسأله ١٥٩٩
٥٨٣	مسأله ١٦٠٠
٥٨٣	مسأله ١٦٠١
٥٨٣	مسأله ١٦٠٢
٥٨٣	مسأله ١٦٠٣
٥٨٣	٤ - دروغ بستن به خدا و پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم)
٥٨٣	مسأله ١٦٠٤
٥٨٤	مسأله ١٦٠٥
٥٨٤	مسأله ١٦٠٦

مسأله ۱۶۰۷ ۵۸۴

مسأله ۱۶۰۸ ۵۸۴

مسأله ۱۶۰۹ ۵۸۴

مسأله ۱۶۱۰ ۵۸۴

۵ - رساندن غبار به حلق ۵۸۴

مسأله ۱۶۱۱ ۵۸۴

مسأله ۱۶۱۲ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۳ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۴ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۵ ۵۸۶

۶ - فرو بردن سر در آب ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۶ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۷ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۸ ۵۸۶

مسأله ۱۶۱۹ ۵۸۶

مسأله ۱۶۲۰ ۵۸۶

مسأله ۱۶۲۱ ۵۸۷

مسأله ۱۶۲۲ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۳ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۴ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۵ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۶ ۵۸۸

۷ - باقی ماندن بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۷ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۸ ۵۸۸

مسأله ۱۶۲۹ ۵۸۸

۵۸۹	مسأله ۱۶۳۰
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۱
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۲
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۳
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۴
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۵
۵۹۰	مسأله ۱۶۳۶
۵۹۱	مسأله ۱۶۳۷
۵۹۱	مسأله ۱۶۳۸
۵۹۱	مسأله ۱۶۳۹
۵۹۱	مسأله ۱۶۴۰
۵۹۱	مسأله ۱۶۴۱
۵۹۱	مسأله ۱۶۴۲
۵۹۱	مسأله ۱۶۴۳
۵۹۲	مسأله ۱۶۴۴
۵۹۳	مسأله ۱۶۴۵
۵۹۳	مسأله ۱۶۴۶
۵۹۳	مسأله ۱۶۴۷
۵۹۳	مسأله ۱۶۴۸
۵۹۳	مسأله ۱۶۴۹
۵۹۳	مسأله ۱۶۵۰
۵۹۳	مسأله ۱۶۵۱
۵۹۳	مسأله ۱۶۵۲
۵۹۵	۸ - اماله كردن
۵۹۵	مسأله ۱۶۵۳
۵۹۵	۹ - قی كردن

مسأله ۱۶۵۴ ۵۹۵

مسأله ۱۶۵۵ ۵۹۵

مسأله ۱۶۵۶ ۵۹۵

مسأله ۱۶۵۷ ۵۹۵

مسأله ۱۶۵۸ ۵۹۵

مسأله ۱۶۵۹ ۵۹۵

مسأله ۱۶۶۰ ۵۹۶

احکام چیزهایی که روزه را باطل می کند ۵۹۷

مسأله ۱۶۶۱ ۵۹۷

مسأله ۱۶۶۲ ۵۹۷

مسأله ۱۶۶۳ ۵۹۷

مسأله ۱۶۶۴ ۵۹۷

آنچه برای روزه دار مکروه است ۵۹۷

مسأله ۱۶۶۵ ۵۹۷

جایی که قضا و کفاره واجب است ۵۹۹

مسأله ۱۶۶۶ ۵۹۹

مسأله ۱۶۶۷ ۵۹۹

کفاره روزه ۵۹۹

مسأله ۱۶۶۸ ۵۹۹

مسأله ۱۶۶۹ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۰ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۱ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۲ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۳ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۴ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۵ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۶ ۶۰۰

مسأله ۱۶۷۷ ۶۰۲

مسأله ۱۶۷۸ ۶۰۲

مسأله ۱۶۷۹ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۰ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۱ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۲ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۳ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۴ ۶۰۲

مسأله ۱۶۸۵ ۶۰۴

مسأله ۱۶۸۶ ۶۰۴

مسأله ۱۶۸۷ ۶۰۴

مسأله ۱۶۸۸ ۶۰۴

مسأله ۱۶۸۹ ۶۰۴

مسأله ۱۶۹۰ ۶۰۴

مسأله ۱۶۹۱ ۶۰۴

مسأله ۱۶۹۲ ۶۰۴

مسأله ۱۶۹۳ ۶۰۵

مسأله ۱۶۹۴ ۶۰۵

مسأله ۱۶۹۵ ۶۰۶

جاهایی که فقط قضای روزه واجب است ۶۰۶

مسأله ۱۶۹۶ ۶۰۶

سایر احکام ۶۰۷

مسأله ۱۶۹۷ ۶۰۷

مسأله ۱۶۹۸ ۶۰۷

مسأله ۱۶۹۹ ۶۰۷

مسأله ۱۷۰۰ ----- ۶۰۷

مسأله ۱۷۰۱ ----- ۶۰۷

احکام روزه قضا ----- ۶۰۷

مسأله ۱۷۰۲ ----- ۶۰۷

مسأله ۱۷۰۳ ----- ۶۰۷

مسأله ۱۷۰۴ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۰۵ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۰۶ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۰۷ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۰۸ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۰۹ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۱۰ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۱۱ ----- ۶۰۹

مسأله ۱۷۱۲ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۳ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۴ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۵ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۶ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۷ ----- ۶۱۱

مسأله ۱۷۱۸ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۱۹ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۰ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۱ ----- ۶۱۲

احکام روزه مسافر ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۲ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۳ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۴ ----- ۶۱۲

مسأله ۱۷۲۵ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۲۶ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۲۷ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۲۸ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۲۹ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۳۰ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۳۱ ----- ۶۱۳

مسأله ۱۷۳۲ ----- ۶۱۳

کسانی که روزه بر آنها واجب نیست ۶۱۴

مسأله ۱۷۳۳ ----- ۶۱۴

مسأله ۱۷۳۴ ----- ۶۱۵

مسأله ۱۷۳۵ ----- ۶۱۵

مسأله ۱۷۳۶ ----- ۶۱۵

مسأله ۱۷۳۷ ----- ۶۱۵

راه ثابت شدن اول ماه ۶۱۵

مسأله ۱۷۳۸ ----- ۶۱۵

مسأله ۱۷۳۹ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۰ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۱ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۲ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۳ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۴ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۵ ----- ۶۱۶

مسأله ۱۷۴۶ ----- ۶۱۶

روزه های حرام و مکروه ۶۱۸

مسأله ۱۷۴۷	۶۱۸
مسأله ۱۷۴۸	۶۱۸
مسأله ۱۷۴۹	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۰	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۱	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۲	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۳	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۴	۶۱۸
مسأله ۱۷۵۵	۶۱۹
روزه های مستحب	۶۲۰
مسأله ۱۷۵۶	۶۲۰
مسأله ۱۷۵۷	۶۲۱
مسأله ۱۷۵۸	۶۲۱
«حکام اعتکاف»	۶۲۳
اشاره	۶۲۳
اشاره	۶۲۳
مسأله ۱۷۵۹	۶۲۳
مسأله ۱۷۶۰	۶۲۴
مسأله ۱۷۶۱	۶۲۴
مسأله ۱۷۶۲	۶۲۴
مسأله ۱۷۶۳	۶۲۵
مسأله ۱۷۶۴	۶۲۵
مسأله ۱۷۶۵	۶۲۵
مسأله ۱۷۶۶	۶۲۵
مسأله ۱۷۶۷	۶۲۵
«حکام خمس»	۶۲۷

٦٢٧	-----	محل درآمد خمس
٦٢٧	-----	مسأله ١٧٦٨
٦٢٧	-----	١ - منفعت كسب
٦٢٧	-----	مسأله ١٧٦٩
٦٢٧	-----	مسأله ١٧٧٠
٦٢٧	-----	مسأله ١٧٧١
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٢
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٣
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٤
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٥
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٦
٦٢٨	-----	مسأله ١٧٧٧
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٧٨
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٧٩
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٨٠
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٨١
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٨٢
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٨٣
٦٢٩	-----	مسأله ١٧٨٤
٦٣١	-----	مسأله ١٧٨٥
٦٣١	-----	مسأله ١٧٨٦
٦٣١	-----	مسأله ١٧٨٧
٦٣١	-----	مسأله ١٧٨٨
٦٣١	-----	مسأله ١٧٨٩
٦٣٢	-----	مسأله ١٧٩٠
٦٣٢	-----	مسأله ١٧٩١

٦٣٢	مسأله ١٧٩٢
٦٣٢	مسأله ١٧٩٣
٦٣٢	مسأله ١٧٩٤
٦٣٢	مسأله ١٧٩٥
٦٣٣	مسأله ١٧٩٦
٦٣٣	مسأله ١٧٩٧
٦٣٣	مسأله ١٧٩٨
٦٣٣	مسأله ١٧٩٩
٦٣٣	مسأله ١٨٠٠
٦٣٣	مسأله ١٨٠١
٦٣٣	مسأله ١٨٠٢
٦٣٣	مسأله ١٨٠٣
٦٣٤	مسأله ١٨٠٤
٦٣٤	مسأله ١٨٠٥
٦٣٥	مسأله ١٨٠٦
٦٣٥	مسأله ١٨٠٧
٦٣٥	مسأله ١٨٠٨
٦٣٥	مسأله ١٨٠٩
٦٣٥	مسأله ١٨١٠
٦٣٥	مسأله ١٨١١
٦٣٥	مسأله ١٨١٢
٦٣٥	مسأله ١٨١٣
٦٣٧	مسأله ١٨١٤
٦٣٧	مسأله ١٨١٥
٦٣٧	٢ - معدن
٦٣٧	مسأله ١٨١٦

مسأله ۱۸۱۷ ----- ۶۳۷

مسأله ۱۸۱۸ ----- ۶۳۷

مسأله ۱۸۱۹ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۰ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۱ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۲ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۳ ----- ۶۳۸

۳ - گنج ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۴ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۵ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۶ ----- ۶۳۸

مسأله ۱۸۲۷ ----- ۶۴۰

مسأله ۱۸۲۸ ----- ۶۴۰

مسأله ۱۸۲۹ ----- ۶۴۰

مسأله ۱۸۳۰ ----- ۶۴۰

۴ - مال حلال مخلوط به حرام ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۱ ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۲ ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۳ ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۴ ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۵ ----- ۶۴۱

مسأله ۱۸۳۶ ----- ۶۴۲

۵ - جواهری که به واسطه فرو رفتن در دریا به دست می آید ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۳۷ ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۳۸ ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۳۹ ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۴۰ ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۴۱ ----- ۶۴۲

مسأله ۱۸۴۲ ----- ۶۴۳

مسأله ۱۸۴۳ ----- ۶۴۳

مسأله ۱۸۴۴ ----- ۶۴۳

مسأله ۱۸۴۵ ----- ۶۴۳

۶ - غنیمت ----- ۶۴۳

مسأله ۱۸۴۶ ----- ۶۴۳

۷ - زمینی که کافر دومی از مسلمان بخرد ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۴۷ ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۴۸ ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۴۹ ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۵۰ ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۵۱ ----- ۶۴۴

مصرف خمس ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۵۲ ----- ۶۴۴

مسأله ۱۸۵۳ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۴ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۵ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۶ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۷ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۸ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۵۹ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۶۰ ----- ۶۴۶

مسأله ۱۸۶۱ ----- ۶۴۸

مسأله ۱۸۶۲ ----- ۶۴۸

- مسأله ۱۸۶۳ ----- ۶۴۸
- مسأله ۱۸۶۴ ----- ۶۴۸
- مسأله ۱۸۶۵ ----- ۶۴۸
- مسأله ۱۸۶۶ ----- ۶۴۸
- مسأله ۱۸۶۷ ----- ۶۴۸
- مسأله ۱۸۶۸ ----- ۶۴۹
- مسأله ۱۸۶۹ ----- ۶۴۹
- «حکام زکات» ----- ۶۵۱
- [محل درآمد زکات] ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۰ ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۱ ----- ۶۵۱
- شرایط واجب شدن زکات ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۲ ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۳ ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۴ ----- ۶۵۱
- مسأله ۱۸۷۵ ----- ۶۵۲
- مسأله ۱۸۷۶ ----- ۶۵۲
- مسأله ۱۸۷۷ ----- ۶۵۲
- مسأله ۱۸۷۸ ----- ۶۵۲
- مسأله ۱۸۷۹ ----- ۶۵۲
- مسأله ۱۸۸۰ ----- ۶۵۲
- زکات گندم و جو و خرما و کشمش ----- ۶۵۳
- مسأله ۱۸۸۱ ----- ۶۵۳
- مسأله ۱۸۸۲ ----- ۶۵۳
- مسأله ۱۸۸۳ ----- ۶۵۳
- مسأله ۱۸۸۴ ----- ۶۵۳

٦٥٣	مسأله ١٨٨٥
٦٥٣	مسأله ١٨٨٦
٦٥٣	مسأله ١٨٨٧
٦٥٤	مسأله ١٨٨٨
٦٥٤	مسأله ١٨٨٩
٦٥٤	مسأله ١٨٩٠
٦٥٤	مسأله ١٨٩١
٦٥٤	مسأله ١٨٩٢
٦٥٤	مسأله ١٨٩٣
٦٥٥	مسأله ١٨٩٤
٦٥٦	مسأله ١٨٩٥
٦٥٦	مسأله ١٨٩٦
٦٥٦	مسأله ١٨٩٧
٦٥٦	مسأله ١٨٩٨
٦٥٦	مسأله ١٨٩٩
٦٥٦	مسأله ١٩٠٠
٦٥٦	مسأله ١٩٠١
٦٥٧	مسأله ١٩٠٢
٦٥٧	مسأله ١٩٠٣
٦٥٧	مسأله ١٩٠٤
٦٥٧	مسأله ١٩٠٥
٦٥٧	مسأله ١٩٠٦
٦٥٧	مسأله ١٩٠٧
٦٥٧	مسأله ١٩٠٨
٦٥٧	مسأله ١٩٠٩
٦٥٩	مسأله ١٩١٠

مسأله ۱۹۱۱	۶۵۹
مسأله ۱۹۱۲	۶۵۹
[زکات طلا و نقره]	۶۵۹
نصاب طلا و نقره	۶۵۹
مسأله ۱۹۱۳	۶۵۹
مسأله ۱۹۱۴	۶۶۰
مسأله ۱۹۱۵	۶۶۰
مسأله ۱۹۱۶	۶۶۰
مسأله ۱۹۱۷	۶۶۰
مسأله ۱۹۱۸	۶۶۱
مسأله ۱۹۱۹	۶۶۱
مسأله ۱۹۲۰	۶۶۱
مسأله ۱۹۲۱	۶۶۱
مسأله ۱۹۲۲	۶۶۱
مسأله ۱۹۲۳	۶۶۱
مسأله ۱۹۲۴	۶۶۱
زکات شتر و گاو و گوسفند	۶۶۳
اشاره	۶۶۳
مسأله ۱۹۲۵	۶۶۳
مسأله ۱۹۲۶	۶۶۳
نصاب شتر	۶۶۳
مسأله ۱۹۲۷	۶۶۳
مسأله ۱۹۲۸	۶۶۵
نصاب گاو	۶۶۵
مسأله ۱۹۲۹	۶۶۵
نصاب گوسفند	۶۶۶

٦٦٦	مسأله ١٩٣٠
٦٦٦	مسأله ١٩٣١
٦٦٦	مسأله ١٩٣٢
٦٦٧	مسأله ١٩٣٣
٦٦٧	مسأله ١٩٣٤
٦٦٧	مسأله ١٩٣٥
٦٦٧	مسأله ١٩٣٦
٦٦٧	مسأله ١٩٣٧
٦٦٧	مسأله ١٩٣٨
٦٦٧	مسأله ١٩٣٩
٦٦٧	مسأله ١٩٤٠
٦٦٨	مسأله ١٩٤١
٦٦٩	مصرف زکات
٦٦٩	مسأله ١٩٤٢
٦٧٠	مسأله ١٩٤٣
٦٧٠	مسأله ١٩٤٤
٦٧٠	مسأله ١٩٤٥
٦٧٠	مسأله ١٩٤٦
٦٧٠	مسأله ١٩٤٧
٦٧٠	مسأله ١٩٤٨
٦٧٠	مسأله ١٩٤٩
٦٧٠	مسأله ١٩٥٠
٦٧١	مسأله ١٩٥١
٦٧٢	مسأله ١٩٥٢
٦٧٢	مسأله ١٩٥٣
٦٧٢	مسأله ١٩٥٤

مسأله ۱۹۵۵	۶۷۲
مسأله ۱۹۵۶	۶۷۲
مسأله ۱۹۵۷	۶۷۳
مسأله ۱۹۵۸	۶۷۳
شرایط کسانی که مستحق زکاتند	۶۷۳
مسأله ۱۹۵۹	۶۷۳
مسأله ۱۹۶۰	۶۷۳
مسأله ۱۹۶۱	۶۷۳
مسأله ۱۹۶۲	۶۷۳
مسأله ۱۹۶۳	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۴	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۵	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۶	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۷	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۸	۶۷۴
مسأله ۱۹۶۹	۶۷۴
مسأله ۱۹۷۰	۶۷۴
مسأله ۱۹۷۱	۶۷۴
مسأله ۱۹۷۲	۶۷۵
مسأله ۱۹۷۳	۶۷۵
نتیج زکات	۶۷۶
مسأله ۱۹۷۴	۶۷۶
مسأله ۱۹۷۵	۶۷۶
مسأله ۱۹۷۶	۶۷۶
مسأله ۱۹۷۷	۶۷۶
مسائل متفرقه زکات	۶۷۶

٦٧٦	مسأله ١٩٧٨
٦٧٦	مسأله ١٩٧٩
٦٧٧	مسأله ١٩٨٠
٦٧٧	مسأله ١٩٨١
٦٧٧	مسأله ١٩٨٢
٦٧٧	مسأله ١٩٨٣
٦٧٧	مسأله ١٩٨٤
٦٧٧	مسأله ١٩٨٥
٦٧٧	مسأله ١٩٨٦
٦٧٧	مسأله ١٩٨٧
٦٧٩	مسأله ١٩٨٨
٦٧٩	مسأله ١٩٨٩
٦٧٩	مسأله ١٩٩٠
٦٧٩	مسأله ١٩٩١
٦٧٩	مسأله ١٩٩٢
٦٧٩	مسأله ١٩٩٣
٦٧٩	مسأله ١٩٩٤
٦٨٠	مسأله ١٩٩٥
٦٨٠	مسأله ١٩٩٦
٦٨٠	مسأله ١٩٩٧
٦٨٠	مسأله ١٩٩٨
٦٨٠	مسأله ١٩٩٩
٦٨٠	مسأله ٢٠٠٠
٦٨٠	مسأله ٢٠٠١
٦٨١	مسأله ٢٠٠٢
٦٨٢	مسأله ٢٠٠٣

مسأله ۲۰۰۴ ----- ۶۸۲

مسأله ۲۰۰۵ ----- ۶۸۲

مسأله ۲۰۰۶ ----- ۶۸۲

مسأله ۲۰۰۷ ----- ۶۸۲

زکات فطره ----- ۶۸۳

[احکام] ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۰۸ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۰۹ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۱۰ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۱۱ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۱۲ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۱۳ ----- ۶۸۳

مسأله ۲۰۱۴ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۱۵ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۱۶ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۱۷ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۱۸ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۱۹ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۲۰ ----- ۶۸۵

مسأله ۲۰۲۱ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۲ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۳ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۴ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۵ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۶ ----- ۶۸۷

مسأله ۲۰۲۷ ----- ۶۸۷

٦٨٧	مسأله ٢٠٢٨
٦٨٧	مسأله ٢٠٢٩
٦٨٨	مسأله ٢٠٣٠
٦٨٩	مصرف زكات فطره
٦٨٩	مسأله ٢٠٣١
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٢
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٣
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٤
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٥
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٦
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٧
٦٨٩	مسأله ٢٠٣٨
٦٩٠	مسأله ٢٠٣٩
٦٩١	مسأله ٢٠٤٠
٦٩١	مسائل متفرقه زكات فطره
٦٩١	مسأله ٢٠٤١
٦٩١	مسأله ٢٠٤٢
٦٩١	مسأله ٢٠٤٣
٦٩١	مسأله ٢٠٤٤
٦٩١	مسأله ٢٠٤٥
٦٩١	مسأله ٢٠٤٦
٦٩٢	مسأله ٢٠٤٧
٦٩٣	مسأله ٢٠٤٨
٦٩٣	مسأله ٢٠٤٩
٦٩٣	مسأله ٢٠٥٠
٦٩٣	مسأله ٢٠٥١

۶۹۳	مسأله ۲۰۵۲
۶۹۵	«حکام حج»
۶۹۵	مسأله ۲۰۵۳
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۴
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۵
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۶
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۷
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۸
۶۹۶	مسأله ۲۰۵۹
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۰
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۱
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۲
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۳
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۴
۶۹۷	مسأله ۲۰۶۵
۶۹۸	مسأله ۲۰۶۶
۶۹۸	مسأله ۲۰۶۷
۶۹۹	«حکام امر به معروف و نهی از منکر»
۶۹۹	اشاره
۶۹۹	اشاره
۷۰۰	مسأله ۲۰۶۸
۷۰۰	مسأله ۲۰۶۹
۷۰۰	مسأله ۲۰۷۰
۷۰۰	مسأله ۲۰۷۱
۷۰۱	مسأله ۲۰۷۲
۷۰۱	مسأله ۲۰۷۳

مسأله ۲۰۷۴	۷۰۱
مسأله ۲۰۷۵	۷۰۱
مسأله ۲۰۷۶	۷۰۱
مسأله ۲۰۷۷	۷۰۱
مسأله ۲۰۷۸	۷۰۲
«حکام خرید و فروش»	۷۰۹
اشاره	۷۰۹
مسأله ۲۰۷۹	۷۰۹
مسأله ۲۰۸۰	۷۰۹
مسأله ۲۰۸۱	۷۰۹
مستحبات خرید و فروش	۷۰۹
معاملات مکروه	۷۱۰
مسأله ۲۰۸۲	۷۱۰
معاملات باطل و حرام	۷۱۰
مسأله ۲۰۸۳	۷۱۰
مسأله ۲۰۸۴	۷۱۱
مسأله ۲۰۸۵	۷۱۱
مسأله ۲۰۸۶	۷۱۲
مسأله ۲۰۸۷	۷۱۲
مسأله ۲۰۸۸	۷۱۲
مسأله ۲۰۸۹	۷۱۲
مسأله ۲۰۹۰	۷۱۳
مسأله ۲۰۹۱	۷۱۳
مسأله ۲۰۹۲	۷۱۳
مسأله ۲۰۹۳	۷۱۳
مسأله ۲۰۹۴	۷۱۳

۷۱۳	مسأله ۲۰۹۵
۷۱۳	مسأله ۲۰۹۶
۷۱۳	مسأله ۲۰۹۷
۷۱۴	مسأله ۲۰۹۸
۷۱۵	مسأله ۲۰۹۹
۷۱۵	مسأله ۲۱۰۰
۷۱۵	مسأله ۲۱۰۱
۷۱۵	مسأله ۲۱۰۲
۷۱۶	مسأله ۲۱۰۳
۷۱۶	مسأله ۲۱۰۴
۷۱۶	مسأله ۲۱۰۵
۷۱۶	مسأله ۲۱۰۶
۷۱۷	مسأله ۲۱۰۷
۷۱۷	مسأله ۲۱۰۸
۷۱۷	شرایط فروشنده و خریدار
۷۱۷	مسأله ۲۱۰۹
۷۱۷	مسأله ۲۱۱۰
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۱
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۲
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۳
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۴
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۵
۷۱۸	مسأله ۲۱۱۶
۷۱۹	مسأله ۲۱۱۷
۷۱۹	شرایط جنس و عوض آن
۷۱۹	مسأله ۲۱۱۸

۷۱۹	مسأله ۲۱۱۹
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۰
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۱
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۲
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۳
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۴
۷۲۰	صیغه خرید و فروش
۷۲۰	مسأله ۲۱۲۵
۷۲۱	مسأله ۲۱۲۶
۷۲۱	خرید و فروش میوه ها
۷۲۱	مسأله ۲۱۲۷
۷۲۱	مسأله ۲۱۲۸
۷۲۱	مسأله ۲۱۲۹
۷۲۱	مسأله ۲۱۳۰
۷۲۱	مسأله ۲۱۳۱
۷۲۲	نقد و نسیه
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۲
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۳
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۴
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۵
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۶
۷۲۲	مسأله ۲۱۳۷
۷۲۳	معامله سلف
۷۲۳	اشاره
۷۲۳	مسأله ۲۱۳۸
۷۲۳	مسأله ۲۱۳۹

۷۲۳	شرایط معامله سلف
۷۲۳	مسأله ۲۱۴۰
۷۲۴	احکام معامله سلف
۷۲۴	مسأله ۲۱۴۱
۷۲۴	مسأله ۲۱۴۲
۷۲۴	مسأله ۲۱۴۳
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۴
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۵
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۶
۷۲۵	فروش طلا و نقره به طلا و نقره
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۷
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۸
۷۲۵	مسأله ۲۱۴۹
۷۲۵	مسأله ۲۱۵۰
۷۲۵	مسأله ۲۱۵۱
۷۲۶	مواردی که انسان می تواند معامله را به هم بزند
۷۲۶	مسأله ۲۱۵۲
۷۲۷	مسأله ۲۱۵۳
۷۲۷	مسأله ۲۱۵۴
۷۲۷	مسأله ۲۱۵۵
۷۲۸	مسأله ۲۱۵۶
۷۲۸	مسأله ۲۱۵۷
۷۲۸	مسأله ۲۱۵۸
۷۲۸	مسأله ۲۱۵۹
۷۲۸	مسأله ۲۱۶۰
۷۲۸	مسأله ۲۱۶۱

٧٢٩	مسأله ٢١٦٢
٧٢٩	مسأله ٢١٦٣
٧٢٩	مسأله ٢١٦٤
٧٣٠	مسائل متفرقه خرید و فروش
٧٣٠	مسأله ٢١٦٥
٧٣٠	مسأله ٢١٦٦
٧٣٠	مسأله ٢١٦٧
٧٣٠	مسأله ٢١٦٨
٧٣٠	مسأله ٢١٦٩
٧٣٢	«حکام شرکت»
٧٣٢	مسأله ٢١٧٠
٧٣٢	مسأله ٢١٧١
٧٣٣	مسأله ٢١٧٢
٧٣٣	مسأله ٢١٧٣
٧٣٣	مسأله ٢١٧٤
٧٣٣	مسأله ٢١٧٥
٧٣٣	مسأله ٢١٧٦
٧٣٤	مسأله ٢١٧٧
٧٣٤	مسأله ٢١٧٨
٧٣٤	مسأله ٢١٧٩
٧٣٤	مسأله ٢١٨٠
٧٣٤	مسأله ٢١٨١
٧٣٤	مسأله ٢١٨٢
٧٣٤	مسأله ٢١٨٣
٧٣٤	مسأله ٢١٨٤
٧٣٤	مسأله ٢١٨٥

٧٣٦	مسأله ٢١٨٦
٧٣٦	مسأله ٢١٨٧
٧٣٧	«حکام صلح»
٧٣٧	مسأله ٢١٨٨
٧٣٧	مسأله ٢١٨٩
٧٣٧	مسأله ٢١٩٠
٧٣٧	مسأله ٢١٩١
٧٣٨	مسأله ٢١٩٢
٧٣٨	مسأله ٢١٩٣
٧٣٨	مسأله ٢١٩٤
٧٣٨	مسأله ٢١٩٥
٧٣٨	مسأله ٢١٩٦
٧٣٨	مسأله ٢١٩٧
٧٣٩	مسأله ٢١٩٨
٧٣٩	مسأله ٢١٩٩
٧٣٩	مسأله ٢٢٠٠
٧٤١	«حکام اجاره»
٧٤١	[احکام]
٧٤١	مسأله ٢٢٠١
٧٤١	مسأله ٢٢٠٢
٧٤١	مسأله ٢٢٠٣
٧٤١	مسأله ٢٢٠٤
٧٤٢	مسأله ٢٢٠٥
٧٤٢	مسأله ٢٢٠٦
٧٤٢	مسأله ٢٢٠٧
٧٤٢	مسأله ٢٢٠٨

۷۴۲	مسأله ۲۲۰۹
۷۴۳	مسأله ۲۲۱۰
۷۴۳	مسأله ۲۲۱۱
۷۴۳	شرایط مالی که آن را اجاره می دهند
۷۴۳	مسأله ۲۲۱۲
۷۴۴	مسأله ۲۲۱۳
۷۴۴	مسأله ۲۲۱۴
۷۴۴	شرایط استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند
۷۴۴	مسأله ۲۲۱۵
۷۴۵	مسأله ۲۲۱۶
۷۴۵	مسأله ۲۲۱۷
۷۴۵	مسأله ۲۲۱۸
۷۴۵	مسأله ۲۲۱۹
۷۴۵	مسأله ۲۲۲۰
۷۴۵	مسائل متفرقه اجاره
۷۴۵	مسأله ۲۲۲۱
۷۴۵	مسأله ۲۲۲۲
۷۴۷	مسأله ۲۲۲۳
۷۴۷	مسأله ۲۲۲۴
۷۴۷	مسأله ۲۲۲۵
۷۴۷	مسأله ۲۲۲۶
۷۴۷	مسأله ۲۲۲۷
۷۴۸	مسأله ۲۲۲۸
۷۴۸	مسأله ۲۲۲۹
۷۴۸	مسأله ۲۲۳۰
۷۴۸	مسأله ۲۲۳۱

٧٤٨	مسأله ٢٢٣٢
٧٤٨	مسأله ٢٢٣٣
٧٤٨	مسأله ٢٢٣٤
٧٤٩	مسأله ٢٢٣٥
٧٥٠	مسأله ٢٢٣٦
٧٥٠	مسأله ٢٢٣٧
٧٥٠	مسأله ٢٢٣٨
٧٥٠	مسأله ٢٢٣٩
٧٥٠	مسأله ٢٢٤٠
٧٥٠	مسأله ٢٢٤١
٧٥٢	مسأله ٢٢٤٢
٧٥٢	مسأله ٢٢٤٣
٧٥٢	مسأله ٢٢٤٤
٧٥٢	مسأله ٢٢٤٥
٧٥٤	«حکام جعاله»
٧٥٤	مسأله ٢٢٤٦
٧٥٤	مسأله ٢٢٤٧
٧٥٤	مسأله ٢٢٤٨
٧٥٥	مسأله ٢٢٤٩
٧٥٥	مسأله ٢٢٥٠
٧٥٥	مسأله ٢٢٥١
٧٥٥	مسأله ٢٢٥٢
٧٥٥	مسأله ٢٢٥٣
٧٥٥	مسأله ٢٢٥٤
٧٥٥	مسأله ٢٢٥٥
٧٥٦	«حکام مزارعه»

٧٥٦	مسأله ٢٢٥٦
٧٥٦	مسأله ٢٢٥٧
٧٥٧	مسأله ٢٢٥٨
٧٥٧	مسأله ٢٢٥٩
٧٥٨	مسأله ٢٢٦٠
٧٥٨	مسأله ٢٢٦١
٧٥٨	مسأله ٢٢٦٢
٧٥٨	مسأله ٢٢٦٣
٧٥٩	مسأله ٢٢٦٤
٧٥٩	مسأله ٢٢٦٥
٧٦٠	«حکام مضاربه»
٧٦٠	اشاره
٧٦٠	اشاره
٧٦٠	مسأله ٢٢٦٦
٧٦٠	مسأله ٢٢٦٧
٧٦١	مسأله ٢٢٦٨
٧٦١	مسأله ٢٢٦٩
٧٦١	مسأله ٢٢٧٠
٧٦١	مسأله ٢٢٧١
٧٦١	مسأله ٢٢٧٢
٧٦١	مسأله ٢٢٧٣
٧٦١	مسأله ٢٢٧٤
٧٦٢	مسأله ٢٢٧٥
٧٦٢	مسأله ٢٢٧٦
٧٦٢	مسأله ٢٢٧٧
٧٦٢	مسأله ٢٢٧٨

- مسأله ۲۲۷۹ - ۷۶۲
- مسأله ۲۲۸۰ - ۷۶۲
- مسأله ۲۲۸۱ - ۷۶۲
- مسأله ۲۲۸۲ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۳ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۴ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۵ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۶ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۷ - ۷۶۳
- مسأله ۲۲۸۸ - ۷۶۴
- مسأله ۲۲۸۹ - ۷۶۴
- «حکام مسابقات و مغارسه» - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۰ - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۱ - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۲ - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۳ - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۴ - ۷۶۶
- مسأله ۲۲۹۵ - ۷۶۷
- مسأله ۲۲۹۶ - ۷۶۷
- مسأله ۲۲۹۷ - ۷۶۷
- مسأله ۲۲۹۸ - ۷۶۷
- مسأله ۲۲۹۹ - ۷۶۷
- مسأله ۲۳۰۰ - ۷۶۷
- مسأله ۲۳۰۱ - ۷۶۷
- مسأله ۲۳۰۲ - ۷۶۸
- مسأله ۲۳۰۳ - ۷۶۸

۷۷۰	«کسانی که از تصرف در مال خود ممنوعند»
۷۷۰	مسأله ۲۳۰۴
۷۷۰	نشانه بلوغ
۷۷۰	اشاره
۷۷۰	مسأله ۲۳۰۵
۷۷۰	[سایر احکام]
۷۷۰	مسأله ۲۳۰۶
۷۷۱	مسأله ۲۳۰۷
۷۷۱	مسأله ۲۳۰۸
۷۷۲	«احکام وکالت»
۷۷۲	اشاره
۷۷۲	مسأله ۲۳۰۹
۷۷۲	مسأله ۲۳۱۰
۷۷۲	مسأله ۲۳۱۱
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۲
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۳
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۴
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۵
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۶
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۷
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۸
۷۷۳	مسأله ۲۳۱۹
۷۷۵	مسأله ۲۳۲۰
۷۷۵	مسأله ۲۳۲۱
۷۷۵	مسأله ۲۳۲۲
۷۷۵	مسأله ۲۳۲۳

٧٧٥	مسأله ٢٢٢٤
٧٧٧	«حکام قرض»
٧٧٧	اشاره
٧٧٧	مسأله ٢٢٢٥
٧٧٧	مسأله ٢٢٢٦
٧٧٧	مسأله ٢٢٢٧
٧٧٨	مسأله ٢٢٢٨
٧٧٨	مسأله ٢٢٢٩
٧٧٨	مسأله ٢٢٣٠
٧٧٨	مسأله ٢٢٣١
٧٧٨	مسأله ٢٢٣٢
٧٧٨	مسأله ٢٢٣٣
٧٧٨	مسأله ٢٢٣٤
٧٧٨	مسأله ٢٢٣٥
٧٨٠	مسأله ٢٢٣٦
٧٨٠	مسأله ٢٢٣٧
٧٨٠	مسأله ٢٢٣٨
٧٨٠	مسأله ٢٢٣٩
٧٨٠	مسأله ٢٢٤٠
٧٨٠	مسأله ٢٢٤١
٧٨٢	«حکام حواله»
٧٨٢	مسأله ٢٢٤٢
٧٨٢	مسأله ٢٢٤٣
٧٨٢	مسأله ٢٢٤٤
٧٨٢	مسأله ٢٢٤٥
٧٨٢	مسأله ٢٢٤٦

٧٨٣	مسأله ٢٣٤٧
٧٨٣	مسأله ٢٣٤٨
٧٨٣	مسأله ٢٣٤٩
٧٨٣	مسأله ٢٣٥٠
٧٨٣	مسأله ٢٣٥١
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٢
٧٨٤	«حکام رهن»
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٣
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٤
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٥
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٦
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٧
٧٨٤	مسأله ٢٣٥٨
٧٨٧	مسأله ٢٣٥٩
٧٨٧	مسأله ٢٣٦٠
٧٨٧	مسأله ٢٣٦١
٧٨٧	مسأله ٢٣٦٢
٧٨٨	«حکام ضمان»
٧٨٨	مسأله ٢٣٦٣
٧٨٨	مسأله ٢٣٦٤
٧٨٨	مسأله ٢٣٦٥
٧٨٨	مسأله ٢٣٦٦
٧٨٨	مسأله ٢٣٦٧
٧٨٩	مسأله ٢٣٦٨
٧٨٩	مسأله ٢٣٦٩
٧٨٩	مسأله ٢٣٧٠

٧٨٩	مسألة ٢٣٧١
٧٨٩	مسألة ٢٣٧٢
٧٨٩	مسألة ٢٣٧٣
٧٨٩	مسألة ٢٣٧٤
٧٩١	«حکام کفالت»
٧٩١	مسألة ٢٣٧٥
٧٩١	مسألة ٢٣٧٦
٧٩١	مسألة ٢٣٧٧
٧٩١	مسألة ٢٣٧٨
٧٩٢	مسألة ٢٣٧٩
٧٩٣	«حکام ودیعه (امانت)»
٧٩٣	مسألة ٢٣٨٠
٧٩٣	مسألة ٢٣٨١
٧٩٣	مسألة ٢٣٨٢
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٣
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٤
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٥
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٦
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٧
٧٩٤	مسألة ٢٣٨٨
٧٩٥	مسألة ٢٣٨٩
٧٩٥	مسألة ٢٣٩٠
٧٩٥	مسألة ٢٣٩١
٧٩٥	مسألة ٢٣٩٢
٧٩٥	مسألة ٢٣٩٣
٧٩٥	مسألة ٢٣٩٤

٧٩٥	مسأله ٢٣٩٥
٧٩٦	مسأله ٢٣٩٦
٧٩٧	«حکام عاریه»
٧٩٧	مسأله ٢٣٩٧
٧٩٧	مسأله ٢٣٩٨
٧٩٧	مسأله ٢٣٩٩
٧٩٧	مسأله ٢٤٠٠
٧٩٧	مسأله ٢٤٠١
٧٩٧	مسأله ٢٤٠٢
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٣
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٤
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٥
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٦
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٧
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٨
٧٩٨	مسأله ٢٤٠٩
٧٩٨	مسأله ٢٤١٠
٨٠٠	مسأله ٢٤١١
٨٠٠	مسأله ٢٤١٢
٨٠٠	مسأله ٢٤١٣
٨٠٠	مسأله ٢٤١٤
٨٠٠	مسأله ٢٤١٥
٨٠٢	«حکام هبه»
٨٠٢	اشاره
٨٠٢	مسأله ٢٤١٦
٨٠٢	مسأله ٢٤١٧

مسأله ۲۴۱۸	۸۰۲
مسأله ۲۴۱۹	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۰	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۱	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۲	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۳	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۴	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۵	۸۰۳
مسأله ۲۴۲۶	۸۰۵
«احکام نکاح (ازدواج)»	۸۰۷
اشاره	۸۰۷
احکام عقد	۸۰۷
اشاره	۸۰۷
مسأله ۲۴۲۷	۸۰۷
مسأله ۲۴۲۸	۸۰۷
مسأله ۲۴۲۹	۸۰۸
مسأله ۲۴۳۰	۸۰۸
مسأله ۲۴۳۱	۸۰۸
دستور خواندن عقد دائم	۸۰۸
مسأله ۲۴۳۲	۸۰۸
دستور خواندن عقد غیر دائم	۸۰۹
مسأله ۲۴۳۳	۸۰۹
شرایط عقد	۸۰۹
مسأله ۲۴۳۴	۸۰۹
مسأله ۲۴۳۵	۸۱۰
مسأله ۲۴۳۶	۸۱۰

- مسأله ۲۴۳۷ ۸۱۰
- مسأله ۲۴۳۸ ۸۱۰
- مسأله ۲۴۳۹ ۸۱۰
- مسأله ۲۴۴۰ ۸۱۱
- مسأله ۲۴۴۱ ۸۱۱
- مسأله ۲۴۴۲ ۸۱۱
- مسأله ۲۴۴۳ ۸۱۱
- عیبیهایی که به واسطه آنها می شود عقدا به هم زد ۸۱۱
- مسأله ۲۴۴۴ ۸۱۱
- مسأله ۲۴۴۵ ۸۱۲
- مسأله ۲۴۴۶ ۸۱۳
- مسأله ۲۴۴۷ ۸۱۳
- عده ای از زنها که ازدواج با آنان حرام است ۸۱۳
- مسأله ۲۴۴۸ ۸۱۳
- مسأله ۲۴۴۹ ۸۱۳
- مسأله ۲۴۵۰ ۸۱۳
- مسأله ۲۴۵۱ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۲ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۳ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۴ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۵ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۶ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۷ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۸ ۸۱۴
- مسأله ۲۴۵۹ ۸۱۵
- مسأله ۲۴۶۰ ۸۱۵

٨١٦	مسأله ٢٤٦١
٨١٦	مسأله ٢٤٦٢
٨١٦	مسأله ٢٤٦٣
٨١٦	مسأله ٢٤٦٤
٨١٦	مسأله ٢٤٦٥
٨١٦	مسأله ٢٤٦٦
٨١٦	مسأله ٢٤٦٧
٨١٨	مسأله ٢٤٦٨
٨١٨	مسأله ٢٤٦٩
٨١٨	مسأله ٢٤٧٠
٨١٨	مسأله ٢٤٧١
٨١٨	مسأله ٢٤٧٢
٨١٨	مسأله ٢٤٧٣
٨١٩	مسأله ٢٤٧٤
٨١٩	مسأله ٢٤٧٥
٨١٩	احكام عقد دائم
٨١٩	مسأله ٢٤٧٦
٨١٩	مسأله ٢٤٧٧
٨١٩	مسأله ٢٤٧٨
٨١٩	مسأله ٢٤٧٩
٨١٩	مسأله ٢٤٨٠
٨٢١	مسأله ٢٤٨١
٨٢١	مسأله ٢٤٨٢
٨٢١	مسأله ٢٤٨٣
٨٢١	مسأله ٢٤٨٤
٨٢١	متعته (ازدواج موقت)

۸۲۱	مسأله ۲۴۸۵
۸۲۱	مسأله ۲۴۸۶
۸۲۱	مسأله ۲۴۸۷
۸۲۳	مسأله ۲۴۸۸
۸۲۳	مسأله ۲۴۸۹
۸۲۳	مسأله ۲۴۹۰
۸۲۳	مسأله ۲۴۹۱
۸۲۳	مسأله ۲۴۹۲
۸۲۳	مسأله ۲۴۹۳
۸۲۳	مسأله ۲۴۹۴
۸۲۵	مسأله ۲۴۹۵
۸۲۵	مسأله ۲۴۹۶
۸۲۵	احکام نگاه کردن
۸۲۵	مسأله ۲۴۹۷
۸۲۵	مسأله ۲۴۹۸
۸۲۵	مسأله ۲۴۹۹
۸۲۵	مسأله ۲۵۰۰
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۱
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۲
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۳
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۴
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۵
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۶
۸۲۷	مسائل متفرقه زناشویی
۸۲۷	مسأله ۲۵۰۷
۸۲۸	مسأله ۲۵۰۸

٨٢٩	مسأله ٢٥٠٩
٨٢٩	مسأله ٢٥١٠
٨٢٩	مسأله ٢٥١١
٨٢٩	مسأله ٢٥١٢
٨٢٩	مسأله ٢٥١٣
٨٣٠	مسأله ٢٥١٤
٨٣٠	مسأله ٢٥١٥
٨٣٠	مسأله ٢٥١٦
٨٣٠	مسأله ٢٥١٧
٨٣٠	مسأله ٢٥١٨
٨٣٠	مسأله ٢٥١٩
٨٣١	مسأله ٢٥٢٠
٨٣١	مسأله ٢٥٢١
٨٣١	مسأله ٢٥٢٢
٨٣١	مسأله ٢٥٢٣
٨٣١	مسأله ٢٥٢٤
٨٣١	مسأله ٢٥٢٥
٨٣١	مسأله ٢٥٢٦
٨٣١	مسأله ٢٥٢٧
٨٣٤	«حکام شیر دادن»
٨٣٤	مسأله ٢٥٢٨
٨٣٥	مسأله ٢٥٢٩
٨٣٥	مسأله ٢٥٣٠
٨٣٥	مسأله ٢٥٣١
٨٣٥	مسأله ٢٥٣٢
٨٣٥	مسأله ٢٥٣٣

۸۳۵	مسأله ۲۵۳۴
۸۳۶	مسأله ۲۵۳۵
۸۳۶	مسأله ۲۵۳۶
۸۳۶	مسأله ۲۵۳۷
۸۳۶	شرایط شیردادنی که علت محرم شدن است
۸۳۶	مسأله ۲۵۳۸
۸۳۷	مسأله ۲۵۳۹
۸۳۷	مسأله ۲۵۴۰
۸۳۷	مسأله ۲۵۴۱
۸۳۷	مسأله ۲۵۴۲
۸۳۷	مسأله ۲۵۴۳
۸۳۷	مسأله ۲۵۴۴
۸۳۸	مسأله ۲۵۴۵
۸۳۸	مسأله ۲۵۴۶
۸۳۸	مسأله ۲۵۴۷
۸۳۸	مسأله ۲۵۴۸
۸۳۸	مسأله ۲۵۴۹
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۰
۸۴۰	آداب شیر دادن
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۱
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۲
۸۴۰	مسائل متفرقه شیر دادن
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۳
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۴
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۵
۸۴۰	مسأله ۲۵۵۶

٨٤٢	مسأله ٢٥٥٧
٨٤٢	مسأله ٢٥٥٨
٨٤٢	مسأله ٢٥٥٩
٨٤٢	مسأله ٢٥٦٠
٨٤٢	مسأله ٢٥٦١
٨٤٤	«احكام طلاق»
٨٤٤	[برخی احكام]
٨٤٤	مسأله ٢٥٦٢
٨٤٤	مسأله ٢٥٦٣
٨٤٤	مسأله ٢٥٦٤
٨٤٤	مسأله ٢٥٦٥
٨٤٥	مسأله ٢٥٦٦
٨٤٥	مسأله ٢٥٦٧
٨٤٥	مسأله ٢٥٦٨
٨٤٥	مسأله ٢٥٦٩
٨٤٥	مسأله ٢٥٧٠
٨٤٥	مسأله ٢٥٧١
٨٤٥	مسأله ٢٥٧٢
٨٤٧	مسأله ٢٥٧٣
٨٤٧	عده طلاق
٨٤٧	مسأله ٢٥٧٤
٨٤٧	مسأله ٢٥٧٥
٨٤٧	مسأله ٢٥٧٦
٨٤٧	مسأله ٢٥٧٧
٨٤٨	مسأله ٢٥٧٨
٨٤٨	مسأله ٢٥٧٩

۸۴۸	مسأله ۲۵۸۰
۸۴۸	عدّه زنی که شوهرش مرده
۸۴۸	مسأله ۲۵۸۱
۸۴۸	مسأله ۲۵۸۲
۸۴۹	مسأله ۲۵۸۳
۸۴۹	مسأله ۲۵۸۴
۸۴۹	مسأله ۲۵۸۵
۸۴۹	طلاق بائن و طلاق رجعی
۸۴۹	مسأله ۲۵۸۶
۸۴۹	مسأله ۲۵۸۷
۸۵۱	احکام رجوع کردن
۸۵۱	مسأله ۲۵۸۸
۸۵۱	مسأله ۲۵۸۹
۸۵۱	مسأله ۲۵۹۰
۸۵۱	مسأله ۲۵۹۱
۸۵۲	طلاق خلع
۸۵۲	مسأله ۲۵۹۲
۸۵۲	مسأله ۲۵۹۳
۸۵۲	مسأله ۲۵۹۴
۸۵۲	طلاق مبارات
۸۵۲	مسأله ۲۵۹۵
۸۵۳	مسأله ۲۵۹۶
۸۵۳	مسأله ۲۵۹۷
۸۵۳	مسأله ۲۵۹۸
۸۵۳	مسأله ۲۵۹۹
۸۵۳	احکام متفرقه طلاق

٨٥٣	مسأله ٢٦٠٠
٨٥٣	مسأله ٢٦٠١
٨٥٣	مسأله ٢٦٠٢
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٣
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٤
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٥
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٦
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٧
٨٥٤	مسأله ٢٦٠٨
٨٥٦	«حکام غضب»
٨٥٦	اشاره
٨٥٦	مسأله ٢٦٠٩
٨٥٦	مسأله ٢٦١٠
٨٥٦	مسأله ٢٦١١
٨٥٧	مسأله ٢٦١٢
٨٥٧	مسأله ٢٦١٣
٨٥٧	مسأله ٢٦١٤
٨٥٧	مسأله ٢٦١٥
٨٥٧	مسأله ٢٦١٦
٨٥٧	مسأله ٢٦١٧
٨٥٧	مسأله ٢٦١٨
٨٥٨	مسأله ٢٦١٩
٨٥٨	مسأله ٢٦٢٠
٨٥٨	مسأله ٢٦٢١
٨٥٨	مسأله ٢٦٢٢
٨٥٨	مسأله ٢٦٢٣

مسأله ۲۶۲۴ ۸۵۹

مسأله ۲۶۲۵ ۸۵۹

مسأله ۲۶۲۶ ۸۵۹

مسأله ۲۶۲۷ ۸۵۹

«احکام مالی که انسان آن را پیدا می کند» ۸۶۰

مسأله ۲۶۲۸ ۸۶۰

مسأله ۲۶۲۹ ۸۶۰

مسأله ۲۶۳۰ ۸۶۰

مسأله ۲۶۳۱ ۸۶۰

مسأله ۲۶۳۲ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۳ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۴ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۵ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۶ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۷ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۸ ۸۶۱

مسأله ۲۶۳۹ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۰ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۱ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۲ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۳ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۴ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۵ ۸۶۲

مسأله ۲۶۴۶ ۸۶۴

«احکام سربریدن و شکار کردن حیوانات» ۸۶۵

[برخی احکام] ۸۶۵

۸۶۵	مسأله ۲۶۴۷
۸۶۵	مسأله ۲۶۴۸
۸۶۶	مسأله ۲۶۴۹
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۰
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۱
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۲
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۳
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۴
۸۶۶	دستور سر بریدن حیوان
۸۶۶	مسأله ۲۶۵۵
۸۶۸	مسأله ۲۶۵۶
۸۶۸	مسأله ۲۶۵۷
۸۶۸	شرایط سربریدن حیوان
۸۶۸	مسأله ۲۶۵۸
۸۶۹	دستور کشتن شتر
۸۶۹	مسأله ۲۶۵۹
۸۶۹	مسأله ۲۶۶۰
۸۷۰	مسأله ۲۶۶۱
۸۷۰	مسأله ۲۶۶۲
۸۷۰	چیزهایی که موقع کشتن حیوانات مستحب است
۸۷۰	مسأله ۲۶۶۳
۸۷۱	چیزهایی که در کشتن حیوانات مکروه است
۸۷۱	مسأله ۲۶۶۴
۸۷۱	احکام شکار کردن با اسلحه
۸۷۱	[برخی احکام]
۸۷۱	مسأله ۲۶۶۵

۸۷۲	مسأله ۲۶۶۶
۸۷۲	مسأله ۲۶۶۷
۸۷۲	مسأله ۲۶۶۸
۸۷۲	مسأله ۲۶۶۹
۸۷۲	مسأله ۲۶۷۰
۸۷۳	مسأله ۲۶۷۱
۸۷۳	مسأله ۲۶۷۲
۸۷۳	شکار کردن با سگ شکاری
۸۷۳	مسأله ۲۶۷۳
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۴
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۵
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۶
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۷
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۸
۸۷۴	صید ماهی
۸۷۴	مسأله ۲۶۷۹
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۰
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۱
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۲
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۳
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۴
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۵
۸۷۵	صید ملخ
۸۷۵	مسأله ۲۶۸۶
۸۷۶	مسأله ۲۶۸۷
۸۷۷	«حکام خوردنیها و آشامیدنیها»

مسأله ۲۶۸۸ ۸۷۷

مسأله ۲۶۸۹ ۸۷۷

[اجزاء حرام حیوانات حلال گوشت] ۸۷۷

مسأله ۲۶۹۰ ۸۷۷

[سایر احکام] ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۱ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۲ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۳ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۴ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۵ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۶ ۸۷۸

مسأله ۲۶۹۷ ۸۸۰

مسأله ۲۶۹۸ ۸۸۰

مسأله ۲۶۹۹ ۸۸۰

مستحبات و مکروهات خوردن و آشامیدن ۸۸۰

اشاره ۸۸۰

اشاره ۸۸۰

مسأله ۲۷۰۰ ۸۸۱

[مکروهات در غذا خوردن] ۸۸۳

مسأله ۲۷۰۱ ۸۸۳

[مکروهات در آب نوشیدن] ۸۸۳

مسأله ۲۷۰۲ ۸۸۳

مسأله ۲۷۰۳ ۸۸۴

«حکام نذر و عهد» ۸۸۶

مسأله ۲۷۰۴ ۸۸۶

مسأله ۲۷۰۵ ۸۸۶

٨٨٦	مسألة ٢٧٠٦
٨٨٦	مسألة ٢٧٠٧
٨٨٦	مسألة ٢٧٠٨
٨٨٧	مسألة ٢٧٠٩
٨٨٧	مسألة ٢٧١٠
٨٨٧	مسألة ٢٧١١
٨٨٧	مسألة ٢٧١٢
٨٨٧	مسألة ٢٧١٣
٨٨٧	مسألة ٢٧١٤
٨٨٧	مسألة ٢٧١٥
٨٨٧	مسألة ٢٧١٦
٨٨٩	مسألة ٢٧١٧
٨٨٩	مسألة ٢٧١٨
٨٨٩	مسألة ٢٧١٩
٨٨٩	مسألة ٢٧٢٠
٨٨٩	مسألة ٢٧٢١
٨٨٩	مسألة ٢٧٢٢
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٣
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٤
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٥
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٦
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٧
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٨
٨٩٠	مسألة ٢٧٢٩
٨٩٠	مسألة ٢٧٣٠
٨٩٢	مسألة ٢٧٣١

۸۹۲	مسأله ۲۷۳۲
۸۹۲	مسأله ۲۷۳۳
۸۹۴	«حکام قسم خوردن»
۸۹۴	مسأله ۲۷۳۴
۸۹۴	مسأله ۲۷۳۵
۸۹۵	مسأله ۲۷۳۶
۸۹۵	مسأله ۲۷۳۷
۸۹۵	مسأله ۲۷۳۸
۸۹۵	مسأله ۲۷۳۹
۸۹۶	«حکام وقف»
۸۹۶	مسأله ۲۷۴۰
۸۹۶	مسأله ۲۷۴۱
۸۹۶	مسأله ۲۷۴۲
۸۹۶	مسأله ۲۷۴۳
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۴
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۵
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۶
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۷
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۸
۸۹۷	مسأله ۲۷۴۹
۸۹۸	مسأله ۲۷۵۰
۸۹۸	مسأله ۲۷۵۱
۸۹۸	مسأله ۲۷۵۲
۸۹۸	مسأله ۲۷۵۳
۸۹۸	مسأله ۲۷۵۴
۸۹۹	مسأله ۲۷۵۵

٨٩٩	مسألة ٢٧٥٦
٨٩٩	مسألة ٢٧٥٧
٩٠٠	«حکام وصیت»
٩٠٠	مسألة ٢٧٥٨
٩٠٠	مسألة ٢٧٥٩
٩٠٠	مسألة ٢٧٦٠
٩٠٠	مسألة ٢٧٦١
٩٠١	مسألة ٢٧٦٢
٩٠١	مسألة ٢٧٦٣
٩٠١	مسألة ٢٧٦٤
٩٠١	مسألة ٢٧٦٥
٩٠١	مسألة ٢٧٦٦
٩٠١	مسألة ٢٧٦٧
٩٠٢	مسألة ٢٧٦٨
٩٠٢	مسألة ٢٧٦٩
٩٠٢	مسألة ٢٧٧٠
٩٠٢	مسألة ٢٧٧١
٩٠٢	مسألة ٢٧٧٢
٩٠٢	مسألة ٢٧٧٣
٩٠٣	مسألة ٢٧٧٤
٩٠٣	مسألة ٢٧٧٥
٩٠٣	مسألة ٢٧٧٦
٩٠٣	مسألة ٢٧٧٧
٩٠٣	مسألة ٢٧٧٨
٩٠٤	مسألة ٢٧٧٩
٩٠٤	مسألة ٢٧٨٠

- مسأله ۲۷۸۱ ۹۰۴
- مسأله ۲۷۸۲ ۹۰۴
- مسأله ۲۷۸۳ ۹۰۴
- مسأله ۲۷۸۴ ۹۰۴
- مسأله ۲۷۸۵ ۹۰۵
- مسأله ۲۷۸۶ ۹۰۵
- مسأله ۲۷۸۷ ۹۰۵
- مسأله ۲۷۸۸ ۹۰۵
- مسأله ۲۷۸۹ ۹۰۵
- مسأله ۲۷۹۰ ۹۰۶
- مسأله ۲۷۹۱ ۹۰۶
- «حکام ارث» ۹۰۸
- تقسیم بندی کسانی که به واسطه نسب ارث می برند [..... ۹۰۸
- اشاره ۹۰۸
- مسأله ۲۷۹۲ ۹۰۸
- مسأله ۲۷۹۳ ۹۰۸
- مسأله ۲۷۹۴ ۹۰۹
- ارث طبقه اول ۹۰۹
- مسأله ۲۷۹۵ ۹۰۹
- مسأله ۲۷۹۶ ۹۰۹
- مسأله ۲۷۹۷ ۹۰۹
- مسأله ۲۷۹۸ ۹۱۰
- مسأله ۲۷۹۹ ۹۱۰
- مسأله ۲۸۰۰ ۹۱۰
- مسأله ۲۸۰۱ ۹۱۰
- مسأله ۲۸۰۲ ۹۱۰

٩١٠	مسأله ٢٨٠٣
٩١٠	ارث طبقه دوم
٩١٠	مسأله ٢٨٠٤
٩١٢	مسأله ٢٨٠٥
٩١٢	مسأله ٢٨٠٦
٩١٢	مسأله ٢٨٠٧
٩١٢	مسأله ٢٨٠٨
٩١٢	مسأله ٢٨٠٩
٩١٢	مسأله ٢٨١٠
٩١٣	مسأله ٢٨١١
٩١٣	مسأله ٢٨١٢
٩١٣	مسأله ٢٨١٣
٩١٣	مسأله ٢٨١٤
٩١٣	مسأله ٢٨١٥
٩١٤	مسأله ٢٨١٦
٩١٤	مسأله ٢٨١٧
٩١٤	مسأله ٢٨١٨
٩١٦	مسأله ٢٨١٩
٩١٦	ارث طبقه سوم
٩١٦	مسأله ٢٨٢٠
٩١٦	مسأله ٢٨٢١
٩١٧	مسأله ٢٨٢٢
٩١٧	مسأله ٢٨٢٣
٩١٧	مسأله ٢٨٢٤
٩١٧	مسأله ٢٨٢٥
٩١٨	مسأله ٢٨٢٦

مسأله ۲۸۲۷ ۹۱۸

مسأله ۲۸۲۸ ۹۱۸

مسأله ۲۸۲۹ ۹۱۸

مسأله ۲۸۳۰ ۹۱۸

مسأله ۲۸۳۱ ۹۱۹

مسأله ۲۸۳۲ ۹۱۹

ارث زن و شوهر ۹۱۹

مسأله ۲۸۳۳ ۹۱۹

مسأله ۲۸۳۴ ۹۱۹

مسأله ۲۸۳۵ ۹۱۹

مسأله ۲۸۳۶ ۹۲۰

مسأله ۲۸۳۷ ۹۲۰

مسأله ۲۸۳۸ ۹۲۰

مسأله ۲۸۳۹ ۹۲۰

مسأله ۲۸۴۰ ۹۲۰

مسأله ۲۸۴۱ ۹۲۰

مسأله ۲۸۴۲ ۹۲۱

مسائل متفرقه ارث ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۳ ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۴ ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۵ ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۶ ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۷ ۹۲۱

مسأله ۲۸۴۸ ۹۲۲

ملحقات ۹۲۳

«مسائل مربوط به بانکها» ۹۲۳

۹۲۳	اشاره
۹۲۳	مسأله ۲۸۴۹
۹۲۴	مسأله ۲۸۵۰
۹۲۴	مسأله ۲۸۵۱
۹۲۴	اعتبارهای بانکی
۹۲۴	اشاره
۹۲۴	اشاره
۹۲۵	مسأله ۲۸۵۲
۹۲۵	مسأله ۲۸۵۳
۹۲۶	مسأله ۲۸۵۴
۹۲۷	ضمانت نامه های بانکی
۹۲۷	اشاره
۹۲۷	اشاره
۹۲۷	مسأله ۲۸۵۵
۹۲۷	مسأله ۲۸۵۶
۹۲۸	مسأله ۲۸۵۷
۹۲۸	فروش سهام
۹۲۸	اشاره
۹۲۸	اشاره
۹۲۸	مسأله ۲۸۵۸
۹۲۸	مسأله ۲۸۵۹
۹۲۹	حواله های داخلی و خارجی
۹۲۹	اشاره
۹۲۹	اشاره
۹۳۰	مسأله ۲۸۶۰
۹۳۰	مسأله ۲۸۶۱

جایزه های بانکی ۹۳۱

اشاره ۹۳۱

اشاره ۹۳۱

مسأله ۲۸۶۲ ۹۳۱

تحصیل و نقد کردن سفته ها به وسیله بانکها ۹۳۱

اشاره ۹۳۱

مسأله ۲۸۶۳ ۹۳۲

خرید و فروش ارز (پولهای خارجی) ۹۳۲

مسأله ۲۸۶۴ ۹۳۲

حسابهای جاری ۹۳۲

مسأله ۲۸۶۵ ۹۳۲

خرید و فروش سفته ها ۹۳۳

اشاره ۹۳۳

اشاره ۹۳۳

مسأله ۲۸۶۶ ۹۳۳

مسأله ۲۸۶۷ ۹۳۳

مسأله ۲۸۶۸ ۹۳۴

مسأله ۲۸۶۹ ۹۳۴

کارهای بانکی ۹۳۵

«حکام بیمه» ۹۳۷

اشاره ۹۳۷

مسأله ۲۸۷۰ ۹۳۷

مسأله ۲۸۷۱ ۹۳۷

مسأله ۲۸۷۲ ۹۳۸

مسأله ۲۸۷۳ ۹۳۸

مسأله ۲۸۷۴ ۹۳۸

۹۳۸	مسأله ۲۸۷۵
۹۳۸	مسأله ۲۸۷۶
۹۳۹	«حکام سرقفلی»
۹۳۹	اشاره
۹۳۹	مسأله ۲۸۷۷
۹۴۰	مسأله ۲۸۷۸
۹۴۱	«مسائلی از قاعده الزام»
۹۴۱	مسأله ۲۸۷۹
۹۴۱	مسأله ۲۸۸۰
۹۴۲	مسأله ۲۸۸۱
۹۴۲	مسأله ۲۸۸۲
۹۴۲	مسأله ۲۸۸۳
۹۴۲	مسأله ۲۸۸۴
۹۴۲	مسأله ۲۸۸۵
۹۴۳	مسأله ۲۸۸۶
۹۴۳	مسأله ۲۸۸۷
۹۴۳	مسأله ۲۸۸۸
۹۴۳	مسأله ۲۸۸۹
۹۴۴	مسأله ۲۸۹۰
۹۴۵	«حکام تشریح»
۹۴۵	مسأله ۲۸۹۱
۹۴۵	مسأله ۲۸۹۲
۹۴۵	مسأله ۲۸۹۳
۹۴۵	مسأله ۲۸۹۴
۹۴۶	مسأله ۲۸۹۵
۹۴۶	مسأله ۲۸۹۶

۹۴۶	مسأله ۲۸۹۷
۹۴۷	«حکام تلقیح»
۹۴۷	مسأله ۲۸۹۸
۹۴۷	مسأله ۲۸۹۹
۹۴۷	مسأله ۲۹۰۰
۹۴۹	«حکام خیابانهایی که به وسیله دولت احداث می شود»
۹۴۹	مسأله ۲۹۰۱
۹۴۹	مسأله ۲۹۰۲
۹۴۹	مسأله ۲۹۰۳
۹۴۹	مسأله ۲۹۰۴
۹۵۰	مسأله ۲۹۰۵
۹۵۱	«مسائلی در نماز و روزه»
۹۵۱	مسأله ۲۹۰۶
۹۵۱	مسأله ۲۹۰۷
۹۵۱	مسأله ۲۹۰۸
۹۵۱	مسأله ۲۹۰۹
۹۵۲	مسأله ۲۹۱۰
۹۵۲	مسأله ۲۹۱۱
۹۵۳	مسأله ۲۹۱۲
۹۵۳	مسأله ۲۹۱۳
۹۵۵	واژه ها و اصطلاحات فقهی
۹۵۵	(الف)
۹۵۵	اجرة المثل
۹۵۵	اجرة المسمی
۹۵۵	اجیر
۹۵۵	احتلام

۹۵۵	احوط
۹۵۵	استبراء
۹۵۵	تحصیل پاکی از آلودگی و نجاست ، و در چهار مورد بکار می رود
۹۵۵	استمناء
۹۵۶	استیفاء
۹۵۶	افلاس
۹۵۷	اعراض از وطن
۹۵۷	افضاء
۹۵۷	اسباب اماله
۹۵۷	الزام کردن
۹۵۷	امساک
۹۵۷	اولی
۹۵۷	اهل کتاب
۹۵۷	(ب)
۹۵۷	بالغ
۹۵۷	بعید نیست
۹۵۷	(ت)
۹۵۷	تذکيه
۹۵۸	تطهير
۹۵۸	تعدي
۹۵۸	تفریط
۹۵۸	تمكّن
۹۵۸	تقتع
۹۵۸	توكيل
۹۵۸	توريه
۹۵۸	تدليس

٩٥٨ تكليف الزامى

٩٥٨ تبذع

٩٥٩ (ث)

٩٥٩ ثمن

٩٥٩ (ج)

٩٥٩ جاهل قاصر

٩٥٩ جاهل مقصر

٩٥٩ جماع

٩٥٩ جهر

٩٥٩ (ح)

٩٥٩ حاكم شرع

٩٥٩ حدث اصغر

٩٦٠ حدث اكبر

٩٦٠ حد ترخص

٩٦٠ حرج

٩٦٠ حصه

٩٦٠ حضر

٩٦٠ حق التججير

٩٦٠ (خ)

٩٦٠ خبره

٩٦٠ خوارج

٩٦٠ خيار

٩٦٠ (د)

٩٦٠ دائمه

٩٦١ دعای فرج

٩٦١ دُبُر

- ٩٦١ (ذ)
- ٩٦١ ذَقِيَ
- ٩٦١ ذراع
- ٩٦١ (ر)
- ٩٦١ ربا
- ٩٦١ رضاعى
- ٩٦١ (س)
- ٩٦١ سال خمس
- ٩٦١ سال قمرى
- ٩٦٢ (ش)
- ٩٦٢ شاخص
- ٩٦٢ شارع مقدس
- ٩٦٣ شاهد
- ٩٦٣ (ص)
- ٩٦٣ صغيره
- ٩٦٣ صيغه
- ٩٦٣ (ط)
- ٩٦٣ طهارت ظاهرى
- ٩٦٣ (ع)
- ٩٦٣ عدول
- ٩٦٣ عرف
- ٩٦٣ عمداً
- ٩٦٣ عورت
- ٩٦٣ عيال
- ٩٦٤ (غ)
- ٩٦٤ غائط

۹۶۴ غبن

۹۶۴ غسله

۹۶۴ (ف)

۹۶۴ فجر

۹۶۴ فردی

۹۶۴ فرج

۹۶۴ فضله

۹۶۴ (ق)

۹۶۴ قُبُل

۹۶۴ قسم

۹۶۵ قصد اقامه

۹۶۵ قرشیه

۹۶۵ قصد رجاء

۹۶۶ قصد قربت

۹۶۶ قصد قربت مطلقه

۹۶۶ قضا

۹۶۶ قَیم

۹۶۶ (ک)

۹۶۶ کافر حربی

۹۶۶ کَلَى در معین

۹۶۶ (م)

۹۶۶ ما به التفاوت

۹۶۶ مال الاجارة

۹۶۶ ما فی الذمه

۹۶۶ ماه هلالی

۹۶۷ مؤونه

۹۶۷	متعه
۹۶۷	منتجس
۹۶۷	متولی
۹۶۷	مجهول المالک
۹۶۷	مُجزى است
۹۶۷	محتضر
۹۶۷	محتلم
۹۶۷	محل اشکال است
۹۶۷	محل تأمل است
۹۶۸	مُدّ
۹۶۸	مذکى
۹۶۸	مرتد
۹۶۸	مرتد فطرى
۹۶۸	مرتد ملى
۹۶۸	معتصم
۹۶۸	مستهلك
۹۶۸	مسکرات
۹۶۸	مضمضه
۹۶۸	مطهر
۹۶۸	مظالم
۹۷۰	مفلس
۹۷۰	مفطر
۹۷۰	مميز
۹۷۰	موالات
۹۷۰	مستمرة الدم
۹۷۰	موقوفه

۹۷۰ موکل

۹۷۰ معتنا به

۹۷۰ (ن)

۹۷۰ نصاب

۹۷۰ (و)

۹۷۱ وطنی

۹۷۱ ولایت

۹۷۱ ولی

۹۷۱ (ی)

۹۷۱ یائسه

۹۷۲ فهرست رساله علمیه

۱۰۰۰ درباره مرکز

توضیح المسائل مطابق با فتوای آیت الله العظمی وحید خراسانی

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: توضیح المسائل مطابق با فتوای آیت الله العظمی وحید خراسانی / حسین وحید خراسانی

مشخصات نشر: قم: مدرسه الامام باقر العلوم، 1391

مشخصات ظاهری: 604 ص.

وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرستنویسی (اطلاعات ثبت)

شماره کتابشناسی ملی: 1872527

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين ، و الصَّلَاة و السَّلَام علي اشرف الأنبياء و المرسلين

محمّد و آله الطّيبين الطّاهرين لا سيما بقية الله في الأرضين ،

و اللّعنة الدائمة علي أعدائهم اجمعين.

«احكام تقليد»

مسأله 1

اعتقاد انسان به اصول دين اسلام بايد بر پايه علم باشد ، و تقليد - يعني پيروي از غير بدون حصول علم - در اصول دين باطل است ، ولي در غير اصول دين از احكامي كه قطعي و ضروري نيست و همچنين موضوعاتي كه محتاج به استنباط است بايد يا مجتهد باشد كه بتواند وظيف خود را از روي مدارك آنها به دست آورد ، و يا به دستور مجتهدى كه شرايط آن خواهد آمد رفتار نمايد ، و يا احتياط كند ، يعني به گونه اى عمل نمايد كه يقين پيدا كند تكليف را انجام داده ، مثلاً اگر عدّه اى از مجتهدين عملي را حرام مي دانند و عدّه ديگر مي گويند حرام نيست ، آن عمل را ترك كند ، و اگر عملي را بعضي واجب و بعضي جايز مي دانند به جا آورد ، پس كساني كه مجتهد نيستند و نمي توانند به احتياط عمل كنند بايد تقليد نمايند.

مسأله 2

تقليد در آنچه در مسأله قبل گذشت عمل كردن به دستور مجتهد است ، و قول

ص: 5

مجتهدی برای مقلد حجت است که مرد و عاقل و شیعه دوازده امامی و حلال زاده و زنده - هر چند به ادراک حیات او در حالی که ممیز باشد - و عادل و بنابر احتیاط واجب بالغ باشد.

و عادل کسی است که کارهایی را که بر او واجب است به جا آورد و کارهایی که بر او حرام است ترک کند، و نشانه عدالت این است که در ظاهر شخص خوبی باشد که اگر از اهل محل یا همسایگان او یا کسانی که با او معاشرت دارند حال او را پرسند خوبی او را تصدیق نمایند.

و مجتهدی که انسان از او تقلید می کند - در صورتی که علم اگر چه اجمالاً به اختلاف بین مجتهدین در فتوا نسبت به مسائل محل ابتلاء داشته باشد - باید اعلم باشد، یعنی در فهمیدن حکم خدا و وظایف مقررّه به حکم عقل و شرع از تمام مجتهدهای زمان خود بهتر بوده، مگر این که قول غیر اعلم مطابق با احتیاط باشد.

مسأله 3

مجتهد و اعلم را از چند راه می توان شناخت:

(اول) آن که خود انسان یقین کند، مثل آن که در مرتبه ای از علم باشد که بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.

(دوم) آن که دو نفر عالم عادل که می توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، مجتهد یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند به شرط آن که دو نفر عالم عادل دیگر با گفته آنان مخالفت نمایند، و اقوی ثبوت اجتهاد و اعلمیت به گفته ثقه خبیر است در صورتی که ظن بر خلاف گفته او نباشد.

(سوم) آن که عدّه ای از اهل علم که می توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند و از گفته آنان اطمینان پیدا شود، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند.

مسأله 4

اگر بین دو مجتهد یا بیشتر در فتاوی مورد ابتلا علم به اختلاف باشد - اگر چه اجمالاً - در صورتی که بدانند یا حجت شرعیّه بر تساوی آنان در علم باشد باید به فتوای کسی که فتوای او مطابق با احتیاط است عمل کند، و چنانچه فتوای یکی از آنان مطابق با احتیاط نباشد - مثل این که یکی فتوا به قصر و دیگری فتوا به تمام بدهد - احتیاط کند به جمع بین آن دو.

و اگر احتیاط ممکن نباشد - مثل این که یکی فتوا به وجوب عملی و دیگری فتوا به حرمت عملی بدهد - یا مشقّت داشته باشد بنابر احتیاط باید به فتوای کسی که ورع او در فتوا دادن بیشتر است عمل کند، و اگر در این جهت هم متساویند مخیر است.

و همچنین است در غیر این صورت - چه وجود اعلم معلوم ولی معین نباشد و یا وجود اعلم محتمل باشد - اگر احتیاط ممکن بوده و مشقت نداشته باشد.

و اگر احتیاط ممکن نباشد یا مشقت داشته باشد، در صورتی که وجود اعلم معلوم ولی معین نباشد، چنانچه احتمال اعلمیت در یک طرف بیشتر باشد باید به فتوای او عمل کند، و اگر مساوی باشد بنابر احتیاط باید به فتوای اورع در فتوا عمل نماید و اگر در این جهت هم متساویند مخیر است.

و در صورتی که وجود اعلم محتمل باشد بنابر احتیاط باید به فتوای کسی که گمان دارد یا احتمال می دهد اعلم است یا احتمال اعلمیت در او اقوی است عمل کند، و گرنه بنابر احتیاط باید به فتوای اورع در فتوا عمل نماید، و اگر در این جهت هم متساویند مخیر است.

مسأله 5

به دست آوردن فتوای مجتهد چهار راه دارد:

(اول) شنیدن از خود مجتهد.

(دوم) شنیدن از دو نفر عادل که فتوای مجتهد را نقل کنند.

(سوم) شنیدن از شخصی که مورد وثوق است و ظن بر خلاف گفته او نیست، یا به گفته او اطمینان دارد.

(چهارم) دیدن در رساله مجتهد در صورتی که انسان به درستی آن رساله اطمینان داشته باشد.

مسأله 6

تا انسان یقین نکند که فتوای مجتهد عوض شده است می تواند به آن عمل نماید، و اگر احتمال دهد که فتوای او عوض شده جستجو لازم نیست.

مسأله 7

اگر مجتهد اعلم در مسأله ای فتوا دهد، کسی که وظیفه اش تقلید از اوست نمی تواند در آن مسأله به فتوای مجتهد دیگری عمل کند، ولی اگر فتوا ندهد و بفرماید احتیاط آن است که فلان طور عمل شود - مثلاً بفرماید: احتیاط آن است که در رکعت سوم و چهارم نماز سه مرتبه بگوید: (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ) - مقلد باید یا به این احتیاط که احتیاط واجبش گویند عمل کند، یا به فتوای مجتهد دیگری که بعد از او از دیگران اعلم باشد و می گوید یک مرتبه کفایت می کند عمل نماید، و همچنین است اگر مجتهد اعلم بفرماید مسأله محل تأمل یا محل اشکال است.

و در فعل مستحبات و ترك مكروهات ذكر شده در اين رساله قصد رجاء شود.

مسأله 8

اگر مجتهد اعلم بعد از آن که در مسأله فتوا داده یا قبل از فتوا احتیاط کند - مثلاً بفرماید: ظرف نجس را يك مرتبه در آب کر بشویند پاک می شود، اگر چه احتیاط آن است که سه مرتبه بشویند - مقلد او می تواند عمل به آن احتیاط را که احتیاط مستحب گویند ترك کند.

مسأله 9

اگر مجتهدی که وظیفه انسان تقلید از او بوده از دنیا برود، در صورتی که اعلم بودن مجتهد زنده از میّت برایش ثابت شود، در مسائل مورد ابتلائی که علم - اگر چه اجمالاً - به اختلاف بین میّت و حی دارد واجب است به حی رجوع کند، و در صورتی که اعلمیّت مجتهد میّت برایش ثابت بوده، مادامی که اعلم بودن مجتهد زنده برایش ثابت نشود باید به فتوای مجتهد میّت عمل کند، چه در زمان حیات او التزام به عمل به فتوای او داشته یا نداشته باشد، و چه عمل به فتوای او کرده یا نکرده باشد، و چه فتوای او را یاد گرفته یا یاد نگرفته باشد.

مسأله 10

اگر در مسأله ای وظیفه اش آن بوده که از مجتهد زنده تقلید کند دوباره نمی تواند از مجتهدی که از دنیا رفته تقلید نماید.

مسأله 11

مسائلی را که انسان معمولاً به آنها مبتلا می شود واجب است یاد بگیرد.

مسأله 12

اگر برای انسان مسأله ای پیش آید که حکم آن را نمی داند، باید احتیاط کند یا این که با شرایطی که ذکر شد تقلید نماید، ولی چنانچه مخالفت غیر اعلم با اعلم را در مسائل مورد ابتلا بداند - اگر چه اجمالاً - و فتوای اعلم در دسترس نباشد و تأخیر عمل تا روشن شدن فتوای اعلم و احتیاط ممکن نباشد یا حرجی باشد، می تواند از غیر اعلم تقلید نماید.

مسأله 13

اگر کسی فتوای مجتهدی را به دیگری بگوید، چنانچه فتوای آن مجتهد عوض شود لازم نیست به او خبر دهد که فتوای آن مجتهد عوض شده، ولی اگر بعد از گفتن فتوا بفهمد اشتباه کرده، در صورتی که مخالفت حکم الزامی لازم بیاید و ممکن باشد باید اشتباه او را بر طرف کند.

مسأله 14

مکلفی که مدّتی اعمال خود را بدون تقلید انجام داده، در صورتی که مطابق با واقع یا فتوای مجتهدی باشد که فعلاً وظیفه اش تقلید از اوست صحیح است.

«احکام طهارت»

آب مطلق و آب مضاف

اشاره

مسأله 15

[اقسام آب مطلق]

آب یا مطلق است یا مضاف ، آب مضاف آبی است که آن را از چیزی بگیرند مثل آب هندوانه و گلاب ، یا با چیزی مخلوط باشد مثل آبی که به قدری با گل یا مانند آن مخلوط شود که دیگر به آن آب نگویند ، و غیر اینها آب مطلق است ، و آن بر پنج قسم است : (اول) آب کر ، (دوم) آب قلیل ، (سوم) آب جاری ، (چهارم) آب باران ، (پنجم) آب چاه.

1 - آب کر

مسأله 16

آب کر مقدار آبی است که اگر در ظرفی که درازا و پهنا و گودی آن هر يك سه وجب است بریزند ، آن ظرف را پر کند.

مسأله 17

اگر عین نجس مانند بول و خون یا چیزی که نجس شده است مانند لباس نجس به آب کر برسد ، چنانچه به واسطه نجاست بو یا رنگ یا مزه آب تغییر کند نجس می شود ، و اگر تغییر نکند نجس نمی شود.

مسأله 18

اگر بو یا رنگ یا مزه آب کر به واسطه غیر نجاست تغییر کند ، نجس نمی شود.

مسأله 19

اگر عین نجس مانند خون به آبی که بیشتر از کر است برسد و بو یا رنگ یا

مزه قسمتی از آن را تغییر دهد ، چنانچه مقداری که تغییر نکرده کمتر از کر باشد تمام آب نجس می شود ، و اگر به اندازه کر یا بیشتر باشد مقداری که بو یا رنگ یا مزه آن تغییر کرده نجس است.

مسأله 20

آب فواره اگر متصل به کر باشد آب نجس را پاک می کند ، ولی اگر قطره قطره روی آب نجس بریزد آن را پاک نمی کند ، مگر آن که چیزی روی فواره بگیرند تا آب آن قبل از قطره قطره شدن به آب نجس متصل شود ، و بنابر احتیاط مستحب باید آب فواره با آن آب نجس مخلوط گردد.

مسأله 21

اگر چیز نجس را زیر شیرینی که متصل به کر است بشویند ، آبی که از آن چیز می ریزد اگر متصل به مخزنی باشد که آب آن کمتر از کر نباشد ، چنانچه بو یا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکرده باشد پاک است.

مسأله 22

اگر مقداری از آب کر یخ ببندد و باقی آن به قدر کر نباشد ، چنانچه نجاست به آن برسد نجس می شود ، و هر مقدار از یخ هم آب شود نجس است.

مسأله 23

آبی که به اندازه کر بوده ، اگر انسان شك کند از کر کمتر شده یا نه مثل آب کر است ، یعنی نجاست را پاک می کند و اگر نجاستی هم به آن برسد نجس نمی شود ، و آبی که کمتر از کر بوده اگر انسان شك کند به مقدار کر شده یا نه حکم آب کمتر از کر را دارد.

مسأله 24

کر بودن آب به چند راه ثابت می شود:

(اول) آن که انسان یقین یا اطمینان پیدا کند.

(دوم) آن که دو مرد عادل خبر دهند.

(سوم) آن که کسی که مورد وثوق است و ظن بر خلاف گفته او نباشد خبر دهد.

(چهارم) به قول کسی که آب در اختیار اوست در صورتی که متهم به کذب نباشد.

مسأله 25

آب قلیل آبی است که از زمین نجو شد و از کر کمتر باشد.

مسأله 26

اگر آب قلیل روی چیز نجس بریزد یا چیز نجس به آن برسد نجس

ص: 10

می شود، ولی اگر با فشار روی چیز نجس بریزد، مقداری که به آن چیز می رسد نجس است، و مقداری که به آن نرسیده پاک است.

مسأله 27

آب قلیلی که برای بر طرف کردن عین نجاست روی چیز نجس ریخته شود و از آن جدا گردد نجس است، و بنا بر احتیاط واجب از آب قلیلی که بعد از بر طرف شدن عین نجاست برای آب کشیدن چیز نجس روی آن می ریزند و از آن جدا می شود، اجتناب کنند.

مسأله 28

آبی که با آن مخرج بول و غائط را می شویند با پنج شرط چیز پاکي را که با آن ملاقات کند نجس نمی کند:

(اول) آن که بو یا رنگ یا مزه اش به واسطه نجاست تغییر نکرده باشد.

(دوم) نجاستی از خارج به آن نرسیده باشد.

(سوم) نجاست دیگری مثل خون با بول یا غائط بیرون نیامده باشد.

(چهارم) بنا بر احتیاط ذره های غائط در آن آب پیدا نباشد.

(پنجم) بیشتر از مقدار معمول نجاست به اطراف مخرج نرسیده باشد.

3 - آب جاری

اشاره

آب جاری آبی است که از زمین بجوشد و جریان داشته باشد، مانند آب چشمه و قنات.

مسأله 29

آب جاری اگر چه کمتر از کر باشد، چنانچه نجاست به آن برسد تا وقتی که بو یا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکرده پاک است.

مسأله 30

اگر نجاستی به آب جاری برسد، مقداری از آن که بو یا رنگ یا مزه اش به واسطه نجاست تغییر کرده نجس است، و طرفی که متصل به چشمه است اگر چه کمتر از کر باشد پاک است، و آب های طرف دیگر نهر اگر به اندازه کر یا به واسطه آبی که تغییر نکرده به آب طرف چشمه متصل باشد پاک، وگرنه نجس است.

مسأله 31

آب چشمه اي که جاري نيست ولي طوري است که اگر از آن بردارند باز مي جوشد ، حکم آب جاري را دارد ، يعني اگر نجاست به آن برسد تا وقتي که بوي رنگ يا مزه آن به واسطه نجاست تغيير نکرده پاك است.

ص: 11

مسأله 32

آبی که کنار نهر ایستاده و متصل به آب جاری است در صورتی که به ملاقات نجس بویا رنگ یا مزه اش تغییر نکند، نجس نمی شود.

مسأله 33

چشمه ای که مثلاً در زمستان می جوشد و در تابستان از جوشش می افتد فقط وقتی که می جوشد حکم آب جاری را دارد.

مسأله 34

آب حوضچه حمام اگر چه کمتر از کر باشد، چنانچه به خزینه ای که آب آن به اندازه کر است متصل باشد مثل آب جاری است.

مسأله 35

آب لوله های حمام و عمارات که از شیرها و دوشها می ریزد، اگر متصل به مخزنی باشد که آب آن کمتر از کر نباشد حکم آب جاری را دارد.

مسأله 36

آبی که روی زمین جریان دارد ولی از زمین نمی جوشد، چنانچه کمتر از کر باشد و نجاست به آن برسد نجس می شود، اما اگر با فشار جاری باشد و نجاست به پایین آن برسد طرف بالای آن نجس نمی شود.

4 - آب باران

مسأله 37

اگر به چیز نجسی که عین نجاست در آن نیست یک مرتبه باران بیارد، جایی که باران به آن برسد پاک می شود، و در فرش و لباس و مانند اینها فشار لازم نیست، ولی باریدن دو سه قطره فایده ندارد، بلکه باید طوری باشد که بگویند باران می آید، و بنابر احتیاط واجب به اندازه ای باشد که اگر در زمین سخت بیارد جریان داشته باشد.

مسأله 38

اگر باران بر عین نجس بیارد و به جای دیگر ترشح کند، چنانچه عین نجاست همراه آن نباشد و بویا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکرده باشد پاک است، پس اگر باران بر خون بیارد و ترشح کند، چنانچه ذره ای خون در آن باشد، یا آن که بویا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر کرده باشد نجس می باشد.

مسأله 39

اگر بر سقف عمارت یا روی بام آن عین نجاست باشد ، تا وقتی که باران بر بام می بارد آبی که به چیز نجس رسیده و از سقف یا ناودان می ریزد پاک است ، ولی بعد از قطع شدن باران اگر معلوم باشد آبی که می ریزد به چیز نجس رسیده است ، نجس می باشد.

ص: 12

مسأله 40

زمین نجسی که باران بر آن ببارد پاک می شود، و اگر باران بر زمین جاری شود و در حال باریدن به جای نجسی که زیر سقف است برسد، آن را نیز پاک می کند.

مسأله 41

خاک نجسی که آب باران به وصف اطلاق به اجزای آن برسد پاک می شود، هر چند به واسطه باران گل شود.

مسأله 42

هرگاه آب باران در جایی جمع شود اگر چه کمتر از کر باشد، چنانچه موقعی که باران می آید چیز نجسی را در آن بشویند و آب به واسطه نجاست بو یا رنگ یا مزه اش تغییر نکند، آن چیز نجس پاک می شود.

مسأله 43

اگر بر فرش پاکی که روی زمین نجس است باران ببارد و باران به زمین نجس برسد، فرش نجس نمی شود و زمین هم پاک می گردد.

مسأله 44

اگر آب باران در گودالی جمع شود و کمتر از کر باشد، چنانچه بعد از ایستادن باران نجاستی به آن برسد نجس می شود.

5- آب چاه

مسأله 45

آب چاهی که از زمین می جوشد اگر چه کمتر از کر باشد، چنانچه نجاست به آن برسد، تا وقتی که بو یا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکرده پاک است، ولی مستحب است پس از رسیدن بعضی از نجاستها، مقداری که در کتابهای مفصل گفته شده از آب آن بکشند.

مسأله 46

اگر نجاستی در چاه بریزد و بو یا رنگ یا مزه آب آن را تغییر دهد، چنانچه تغییر آب چاه از بین برود پاک می شود، و احتیاط مستحب این است که با آبی که از چاه می جوشد مخلوط گردد.

احکام آبها

مسأله 47

آب مضاف که معنای آن در مسأله «15» گذشت، چیز نجس را پاک نمی کند و وضو و غسل هم با آن باطل است.

مسأله 48

آب مضاف چه قلیل و چه کثیر به ملاقات نجس، نجس می شود، هر چند

ص: 13

عموم حکم نسبت به بعضی از مراتب کثرت محل اشکال است ، ولی چنانچه با فشار با نجس ملاقات کند مقداری که به چیز نجس رسیده نجس است ، و مقداری که نرسیده پاک می باشد ، مثلاً اگر گلاب را از گلابدان روی دست نجس بریزند ، آنچه به دست رسیده نجس و آنچه به دست نرسیده پاک است.

مسأله 49

اگر آب مضاف نجس طوری با آب کر یا جاری مخلوط شود که دیگر آب مضاف به آن نگویند پاک می شود.

مسأله 50

آبی که مطلق بوده و معلوم نیست به حد مضاف شدن رسیده یا نه ، مثل آب مطلق است ، یعنی چیز نجس را پاک می کند و وضو و غسل هم با آن صحیح است ، و آبی که مضاف بوده و معلوم نیست مطلق شده یا نه ، مثل آب مضاف است ، یعنی چیز نجس را پاک نمی کند و وضو و غسل هم با آن باطل است.

مسأله 51

آبی که معلوم نیست مطلق است یا مضاف و معلوم نیست که قبلاً مطلق بوده یا مضاف ، نجاست را پاک نمی کند و وضو و غسل هم با آن باطل است ، ولی اگر به اندازه کر یا بیشتر باشد چنانچه نجاستی به آن برسد محکوم به طهارت است.

مسأله 52

آبی که عین نجاست مثل خون یا بول به آن برسد و بوی یا رنگ یا مزه آن را تغییر دهد ، اگر چه کر یا جاری باشد نجس می شود ، ولی اگر بو یا رنگ یا مزه آب به واسطه نجاستی که بیرون آن است عوض شود - مثل آن که مُرداری که پهلوی آب است بوی آن را تغییر دهد - نجس نمی شود.

مسأله 53

آبی که عین نجاست مثل خون یا بول در آن ریخته و بوی یا رنگ یا مزه آن را تغییر داده ، چنانچه به کر یا جاری متصل شود ، یا باران بر آن بیارد ، یا باد باران را در آن بریزد ، یا آب باران از ناودان هنگام باریدن در آن جاری شود و تغییر آن از بین برود ، پاک می شود ، و بنا بر احتیاط مستحب آب باران یا کر یا جاری با آن مخلوط گردد.

مسأله 54

اگر چیز نجسی را در کر یا جاری تطهیر نمایند ، در شستنی که با آن پاک می گردد آبی که بعد از بیرون آوردن از آن می ریزد پاک است.

مسأله 55

آبی که پاک بوده و معلوم نیست نجس شده یا نه پاک است ، و آبی که نجس بوده و معلوم نیست پاک شده یا نه نجس است.

مسأله 56

نیم خورده سگ و خوک و کافر غیر کتابی نجس و خوردن آن حرام است ، و نیم خورده حیوانات حرام گوشت پاک و خوردن آن در غیر گربه مکروه است.

احکام تخلی

مسأله 57

واجب است مکلف وقت تخلی و مواقع دیگر عورت خود را از کسانی که ممیز خوب و بد هستند بپوشاند اگر چه با او محرم باشند ، چه مکلف باشند و چه غیر مکلف ، ولی زن و شوهر و کسانی که در حکم آنها هستند - مثل کنیز و مالکش - لازم نیست عورت خود را از یکدیگر بپوشانند.

مسأله 58

لازم نیست با چیز مخصوصی عورت خود را بپوشاند ، و اگر مثلاً با دست هم آن را بپوشاند کافیست.

مسأله 59

موقع تخلی باید طرف جلوی بدن یعنی شکم و سینه رو به قبله و پشت به قبله نباشد.

مسأله 60

اگر موقع تخلی طرف جلوی بدن کسی رو به قبله یا پشت به قبله باشد و عورت خود را از قبله بگرداند کفایت نمی کند ، و اگر جلوی بدن او رو به قبله یا پشت به قبله نباشد ، احتیاط واجب آن است که عورت را رو به قبله یا پشت به قبله ننماید.

مسأله 61

احتیاط مستحب آن است که طرف جلوی بدن در موقع استبراء - که احکام آن خواهد آمد - و موقع تطهیر مخرج بول و غائط ، رو به قبله و پشت به قبله نباشد.

مسأله 62

اگر امر دایر شود بین این که کسی - که بر عورت نامحرم است - عورت او را ببیند یا استقبال و یا استدبار قبله کند ستر عورت واجب است ، و احتیاط واجب در این صورت این است که پشت به قبله بنشیند ، و همچنین است اگر از راه دیگر ناچار شود که رو به قبله یا پشت به قبله بنشیند.

مسأله 63

احتیاط مستحب آن است که بچه را در وقت تخلی رو به قبله یا پشت به قبله نشانند.

در چهار جا تخلی حرام است:

(اول) در کوچه های بن بست در صورتی که صاحبانش اجازه نداده باشند.

ص: 15

(دوم) در ملك كسي كه اجازه تخلي نداده است.

(سوم) در جايي كه براي عده مخصوصي وقف شده است ، مثل بعضي از مدرسه ها.

(چهارم) در جايي كه موجب هتك حرمت مؤمن يا يكي از مقدّسات دين يا مذهب باشد.

مسأله 65

در سه صورت مخرج غائط فقط با آب پاك مي شود:

(اول) آن كه با غائط نجاست ديگري مثل خون بيرون آمده باشد.

(دوم) آن كه نجاستي از خارج به مخرج غائط رسیده باشد.

(سوم) آن كه اطراف مخرج بيشتري از مقدار معمول آلوده شده باشد.

و در غير اين سه صورت مي توان مخرج را با آب شست و يا به دستوري كه خواهد آمد با پارچه و سنگ و مانند اينها پاك كرد ، اگر چه شستن با آب بهتر است.

مسأله 66

مخرج بول با غير آب پاك نمي شود ، و در كر و جاري يك مرتبه شستن كافيست ، ولي با آب قليل بنا بر احتياط واجب بايد دو مرتبه شست - و در غير مخرج طبيعي اقوي تعدد است - و بهتر آن است كه سه مرتبه شسته شود.

مسأله 67

اگر مخرج غائط را با آب بشويند ، بايد چيزي از غائط در آن نماند ، ولي باقي ماندن رنگ و بوي آن مانعي ندارد ، و اگر دفعه اول طوري شسته شود كه ذره اي از غائط در آن نماند ، دوباره شستن لازم نيست.

مسأله 68

با سنگ و كلوخ و پارچه و مانند اينها اگر خشك و پاك باشند ، مي شود مخرج غائط را تطهير كرد ، و چنانچه رطوبت كمي داشته باشند كه به مخرج نرسد اشكال ندارد.

مسأله 69

احتياط مستحب آن است كه سنگ يا كلوخ يا پارچه اي كه غائط را با آن بر طرف مي كنند ، سه قطعه باشد ، و به كمتر از آن اگر مخرج كاملا پاكيزه شود مي توان اكتفا كرد ، و اگر با سه قطعه پاكيزه نشود بايد اضافه نمايد تا مخرج كاملا پاكيزه شود ، ولي باقي ماندن اثري كه عادتاً در مسح به سنگ و مانند آن زایل نمي شود ، اشكال ندارد.

پاك کردن منخرج غائط با چیزهایی که احترام آنها لازم است - مانند کاغذی که بر آن اسم خدا و پیغمبران و ائمه معصومین (علیهم السلام) و غیر اینها از آنچه که

ص: 16

واجب الاحترام در شریعت است - حرام است ، ولي اگر کسی به آنها استنجاء کند طهارت حاصل می شود.

و حصول طهارت در استنجاء با استخوان و سرگین محل اشکال است.

مسأله 71

اگر شك کند که مخرج را تطهیر کرده یا نه ، واجب است تطهیر نماید ، اگر چه همیشه بعد از بول یا غائط فوراً تطهیر می کرده است.

مسأله 72

اگر بعد از نماز شك کند که قبل از نماز مخرج را تطهیر کرده یا نه ، در صورتی که علم نداشته باشد که قبل از نماز غفلت از تطهیر داشته نمازی که خوانده صحیح است ، ولي مخرج محکوم به نجاست است.

استبراء

مسأله 73

استبراء عملی است که مردها بعد از بیرون آمدن بول انجام می دهند ، برای آن که رطوبتی که بعد از مجری خارج می شود محکوم به بول نباشد ، و آن دارای اقسامی است ، و بهترین آنها این است که بعد از قطع شدن بول ، سه دفعه با انگشت میانه دست چپ از مخرج غائط تا بیخ آلت بکشند و بعد انگشت شست را روی آلت و انگشت پهلوی شست را زیر آن بگذارند و سه مرتبه تا ختنه گاه بکشند و پس از آن سه مرتبه سر آلت را فشار دهند.

مسأله 74

آبی که گاهی بعد از ملاعبه و بازی کردن از انسان خارج می شود پاك است ، و همچنین است آبی که گاهی بعد از منی بیرون می آید اگر منی به آن نرسیده باشد ، و نیز آبی که گاهی بعد از بول بیرون می آید اگر بول به آن نرسیده باشد.

و چنانچه انسان بعد از بول استبراء کند و بعد آبی از او خارج شود و شك کند که بول است یا آب دیگری غیر از منی ، آن آب پاك می باشد.

مسأله 75

اگر انسان شك کند که استبراء کرده یا نه ، و رطوبتی از او بیرون آید که نداند پاك است یا نه ، نجس می باشد ، و چنانچه وضو گرفته باشد باطل می شود ، ولي اگر شك کند که استبرائی که کرده درست بوده یا نه ، و رطوبتی از او بیرون آید که نداند پاك است یا نه ، آن رطوبت پاك می باشد و وضو را هم باطل نمی کند.

مسأله 76

کسی که استبراء نکرده است اگر به واسطه آن که مدتی از بول کردن او گذشته، یقین یا اطمینان کند که بول در مجری نمانده است و رطوبتی ببیند و شك کند که پاك است یا نه، آن رطوبت پاك می باشد و وضو را هم باطل نمی کند.

مسأله 77

اگر انسان بعد از بول استبراء کند و وضو بگیرد، چنانچه بعد از وضو رطوبتی ببیند که بداند یا بول است یا منی، باید احتیاط کرده غسل کند و وضو هم بگیرد، ولی اگر وضو نگرفته باشد گرفتن وضو کافیهست.

مسأله 78

برای زن استبراء از بول نیست، و اگر رطوبتی ببیند و شك کند که بول است یا نه، پاك می باشد و وضو و غسل او را هم باطل نمی کند.

مستحبات و مکروهات تخلی

مسأله 79

مستحب است در موقع تخلی جایی بنشیند که کسی او را نبیند، و موقع وارد شدن به مکان تخلی اول پای چپ و موقع بیرون آمدن اول پای راست را بگذارد، و همچنین مستحب است در حال تخلی سر را بپوشاند و تقنع نماید، و سنگینی بدن را بر پای چپ بیندازد.

مسأله 80

نشستن روی خورشید و ماه در موقع تخلی مکروه است، ولی اگر عورت خود را به وسیله ای بپوشاند مکروه نیست، و همچنین در موقع تخلی نشستن روی باد و در جاده و خیابان و کوچه و درب خانه و زیر درختی که میوه می دهد، و چیز خوردن و توقف زیاد و تطهیر کردن با دست راست مکروه می باشد، و همچنین است حرف زدن در حال تخلی، ولی اگر ناچار باشد کراهت ندارد، و همچنین اگر ذکر خدا بگوید که در هر حال مستحب است.

مسأله 81

ایستاده بول کردن و بول کردن در زمین سخت و سوراخ جانوران و در آب - خصوصاً آب ایستاده - مکروه است.

مسأله 82

خودداری کردن از بول و غائط مکروه است، و اگر برای بدن ضرر کلی داشته باشد حرام است.

مسأله 83

مستحب است انسان پیش از نماز و پیش از خواب و پیش از جماع و بعد از بیرون آمدن منی بول کند.

ص: 18

نجاسات

مسأله 84

مسأله 84

نجاسات ده چیز است: اول بول، دوم غائط، سوم منی، چهارم مردار، پنجم خون، ششم سگ، هفتم خوک، هشتم کافر، نهم شراب، دهم فقاغ.

1 - 2 - بول و غائط

مسأله 85

بول و غائط انسان و هر حیوان حرام گوشتی که خون جهنده دارد - یعنی اگر رگ آن را ببرند خون از آن جستن می کند - نجس است، و غائط حیوان حرام گوشتی که خون آن جستن نمی کند مثل ماهی حرام گوشت و همچنین فضله حیوانات کوچک مثل پشه و مگس که گوشت ندارند پاک است، و بنا بر احتیاط مستحب از بول حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد اجتناب شود.

مسأله 86

بول و فضله پرندگان حرام گوشت پاک است، ولی احوط اجتناب است.

مسأله 87

بول و غائط حیوان نجاستخوار و حیوان چهارپایی که انسان با او نزدیکی نموده، و بول و غائط بزغاله ای که شیر خوک خورده نجس است - به تفصیلی که خواهد آمد - و همچنین بنا بر احتیاط واجب بچه گوسفندی که شیر خوک خورده است.

3 - منی

مسأله 88

منی انسان و هر حیوان حرام گوشتی که خون جهنده دارد نجس است، و همچنین بنا بر احتیاط واجب منی حیوان حلال گوشتی که خون جهنده دارد.

4 - مردار

مسأله 89

مردار انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است، چه خودش مُرده باشد یا کشتن آن به دستوری که در شرع معین شده نباشد، و ماهی چون خون

جهنده ندارد اگر چه در آب بمیرد پاك است.

مسأله 90

چیزهایی که روح ندارند از مرداری که زنده آن نجس العین نیست ، مانند پشم و مو و کرک پاك است.

مسأله 91

اگر از بدن انسان یا حیوانی که خون جهنده دارد در حالی که زنده است گوشت یا چیز دیگری را که روح دارد جدا کنند ، نجس است.

مسأله 92

اگر پوستهای مختصر لب و جاهای دیگر بدن را بکنند پاك است.

مسأله 93

تخم مرغی که از شکم مرغ مرده بیرون می آید ، اگر پوست روی آن سفت شده باشد پاك است ، ولی ظاهر آن را از جهت ملاقات با میتة باید آب کشید ، و اگر پوست روی آن سفت نشده باشد نجاست آن محل اشکال است.

مسأله 94

اگر برّه و بزغاله پیش از آن که علفخوار شوند بمیرند ، پنیر مایه ای که در شیردان آنها می باشد پاك است ، ولی ظاهر آن را بنابر احتیاط باید آب کشید.

مسأله 95

دو اجات روان و عطر و روغن و واکس و صابون که از ممالک کفر می آورند ، اگر انسان یقین به نجاست آنها نداشته باشد پاك است.

مسأله 96

گوشت و پیه و چرمی که از بازار مسلمین گرفته شود پاك است ، و همچنین اگر در دست مسلمانی باشد که با آن معامله مذکّی کند ، مگر این که آن مسلمان از کافر گرفته و تحقیق نکرده باشد که از حیوانی است که به دستور شرع کشته شده یا نه.

5 - خون

مسأله 97

خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد - یعنی حیوانی که اگر رگ آن را ببرند خون از آن جستن می کند - نجس است ، بنابراین خون حیوانی که خون جهنده ندارد - مانند ماهی و پشه - پاك است.

مسأله 98

اگر حیوان حلال گوشت را به دستوری که در شرع معین شده بکشند و خون آن به مقدار معمول بیرون آید، خونی که در بدنش می ماند پاک است، ولی اگر به علت نفس کشیدن یا به واسطه این که سر حیوان در جای بلند باشد، خون به بدن حیوان برگردد، آن خون نجس است.

ص: 20

مسأله 99

خوني که در زرده تخم مرغ پيدا مي شود خوردن آن حرام و بنا بر احتياط محکوم به نجاست است.

مسأله 100

خوني که گاهي موقع دوشيدن شير ديده مي شود نجس است و شير را نجس مي کند.

مسأله 101

خوني که از دهان مثلا از لاي دندان ها مي آيد اگر به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بين برود ، اجتناب از آب دهان لازم نيست ، و اگر از بين نرود و آب از دهان بيرون بياید اجتناب از آن لازم است.

مسأله 102

خوني که به واسطه کوييده شدن زير ناخن يا زير پوست مي ميرد ، اگر طوري شود که ديگر به آن خون نگويند پاك ، و اگر به آن خون بگويند نجس است ، و چنانچه پوست پاره شود و چيزي با آن ملاقات کند آن چيز نجس مي شود ، و در اين صورت اگر بيرون آوردن خون و تطهير محل جهت وضو يا غسل حرجي باشد ، بايد تيمم نمايد.

مسأله 103

اگر انسان نداند که خون زير پوست مرده يا گوشت به واسطه کوييده شدن به آن حالت در آمده ، پاك است.

مسأله 104

اگر موقع جوشيدن غذا ذره اي خون در آن بيفتد تمام غذا و ظرف آن نجس مي شود ، و جوشيدن و حرارت و آتش پاك کننده نيست.

مسأله 105

زردابه اي که در حال بهبودي زخم در اطراف آن پيدا مي شود ، اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است ، پاك مي باشد.

6 - 7 - سگ و خوک

مسأله 106

سگ و خوكي که در خشكي زندگي مي کنند - حتي مو و استخوان و ناخن و رطوبتهاي آنها - نجس است ، ولي سگ و خوك دريايي پاك است.

8 - كافر

مسأله 107

كافر يعني كسي كه منكر خدا يا رسالت حضرت خاتم الانبياء (صلي الله عليه وآله وسلم) يا معاد

ص: 21

است، یا شاك در خدا و رسول است، یا برای خدا شريك قرار می دهد یا در و حدائیت خدا شك دارد نجس است، و همچنین است خوارج - یعنی کسانی که بر امام معصوم (علیه السلام) خروج کنند - و غلات - یعنی آنهایی که قائل به خدایی یکی از ائمه (علیهم السلام) می باشند یا بگویند خدا در او حلول کرده است - و نواصب - یعنی کسانی که دشمن یکی از ائمه (علیهم السلام) یا حضرت فاطمه زهراء (علیها السلام) باشند - و کسی که یکی از ضروریات دین را - مثل نماز و روزه - با علم به این که ضروری دین است منکر شود، و اما اهل کتاب - یعنی یهود و نصاری - اقوی طهارت آنها است هر چند احوط اجتناب است.

مسأله 108

تمام بدن کافر حتی مو و ناخن و رطوبتهای او نجس است.

مسأله 109

اگر پدر و مادر و جد و جدّه بچه نابالغ کافر باشند آن بچه هم نجس است، مگر در صورتی که ممیز و مظهر اسلام باشد، و اگر یکی از اینها مسلمان باشد بچه پاک است مگر در صورتی که ممیز و مظهر کفر باشد.

مسأله 110

کسی که معلوم نیست مسلمان است یا نه محکوم به طهارت است، ولی احکام دیگر مسلمان را ندارد، مثلاً نمی تواند زن مسلمان بگیرد و نباید در قبرستان مسلمانان دفن شود.

مسأله 111

شخصی که به یکی از چهارده معصوم (علیهم السلام) از روی دشمنی دشنام دهد نجس است.

9 - شراب

مسأله 112

شراب و نیذ مسکر نجس است، و در غیر این دو از مسکرات مایع بجز ققاع - که حکم آن خواهد آمد - احتیاط مستحب اجتناب است، و اگر مثل بنگ و حشیش روان نباشد پاک است اگر چه چیزی در آن بریزند که روان شود.

مسأله 113

الکل صنعتی که برای رنگ کردن در و پنجره و میز و صندلی و مصارف دیگر بکار می برند، تمام اقسامش پاک است.

مسأله 114

اگر انگور یا آب انگور به واسطه پختن جوش بیاید، پاک ولی خوردن آن حرام است، و اگر به غیر آتش جوش بیاید خوردن آن حرام و بنابر احتیاط نجس است.

مسأله 115

خرما و مویز و کشمش و آب آنها اگر چه جوش بیایند پاک و خوردن آنها حلال است.

10 - ففّاع

مسأله 116

ففّاع که از جو گرفته می شود و به آن آبجو می گویند نجس است ، ولی آبی که به دستور طیب از جو می گیرند و به آن (ماء الشعیر) می گویند پاک می باشد.

مسأله 117

عرق جنب از حرام پاک است ، و بنا بر احتیاط واجب نماز با آن نخوانند ، و نزدیکی با زن خود در حال حیض حکم جنابت از حرام را دارد.

مسأله 118

اگر انسان در اوقاتی که نزدیکی با زن حرام است - مثلا در روز ماه رمضان - با زن خود نزدیکی کند ، عرق او پاک است ، ولی بنا بر احتیاط واجب نماز با آن نخواند.

مسأله 119

اگر جنب از حرام عوض غسل تیمم نماید و بعد از تیمم عرق کند ، حکم آن عرق - بنا بر احتیاط واجب - حکم عرق قبل از تیمم است.

مسأله 120

اگر کسی از حرام جنب شود و بعد با حلال خود نزدیکی کند ، احتیاط واجب آن است که در نماز از عرق خود اجتناب نماید ، و چنانچه اول با حلال خود نزدیکی کند و بعد مرتکب حرام شود عرق او حکم عرق جنب از حرام را ندارد.

مسأله 121

عرق شتری که به خوردن نجاست انسان عادت کرده - بنا بر احتیاط - نجس است ، و عرق حیوانات دیگری که به خوردن نجاست انسان عادت کرده اند پاک است ، ولی نماز با هیچکدام جایز نیست.

راه ثابت شدن نجاست

مسأله 122

نجاست هر چیز از سه راه ثابت می شود:

(اول) آن که خود انسان یقین یا اطمینان پیدا کند که آن چیز نجس است ، و اگر گمان داشته باشد چیزی نجس است لازم نیست از آن

اجتناب نماید ، بنابراین غذا خوردن در قهوه خانه ها و میهمان خانه هایی که مردمان لابلالی و کسانلی که پاکلی و نجسلی را

ص: 23

مراعات نمی کنند در آنها غذا می خورند ، اگر اطمینان نداشته باشد غذایی را که برای او آورده اند نجس است اشکال ندارد.

(دوم) آن که کسی که چیزی در اختیار اوست بگوید آن چیز نجس است در صورتی که متهم به دروغ گفتن نباشد ، مثلاً همسر یا نوکر یا کلفت انسان در صورتی که متهم به دروغ گفتن نباشند ، نسبت به ظرف یا چیز دیگری که در اختیار اوست بگوید نجس است.

(سوم) آن که دو مرد عادل بگویند چیزی نجس است ، بلکه اگر يك نفر عادل یا شخصی که ثقة باشد اگر چه عادل نباشد و ظن برخلاف آن نباشد بگوید چیزی نجس است باید از آن چیز اجتناب کرد.

مسأله 123

اگر به واسطه ندانستن مسأله ، نجاست و طهارت چیزی را نداند ، مثلاً نداند خون پاك است یا نه ، باید مسأله را بپرسد و تا زمانی که سؤال نکرده باید احتیاط کند ، و اگر با این که مسأله را می داند در چیزی شك کند که پاك است یا نه ، مثلاً شك کند که آن چیز خون است یا نه ، یا بداند خون است و نداند خون پشه است یا خون انسان پاك است و پرسیدن لازم نیست.

مسأله 124

چیز نجسی که انسان شك دارد پاك شده یا نه ، نجس است ، و چیز پاك را اگر شك کند نجس شده یا نه ، پاك است ، و اگر هم بتواند نجس یا پاك بودن آن را بفهمد لازم نیست واریسی کند.

مسأله 125

اگر بداند یکی از دو ظرف یا دو لباسی که هر دو در اختیار اوست نجس شده و نداند کدام است باید از هر دو اجتناب کند ، ولی اگر مثلاً می داند که لباس خودش نجس شده یا لباسی که از اختیار او خارج است ، لازم نیست از لباس خودش اجتناب نماید.

چیز پاك چگونه نجس می شود

مسأله 126

اگر چیز پاك به چیز نجس برسد و هر دو یا یکی از آنها به طوری تر باشد که تری یکی به دیگری برسد ، چیز پاك نیز نجس می شود ، و اگر تری به قدری کم باشد که به دیگری نرسد ، چیزی که پاك بوده نجس نمی شود.

و مشهور فرموده اند که متنجس به طور مطلق منجس است ، ولي این حکم در غیر واسطه اول - در صورتی که با غیر آب قلیل و مایعات دیگر ملاقات کند - محل اشکال است ، و مراعات احتیاط به اجتناب از ملاقی متنجس در واسطه دوم و سوم ترك نشود.

مسأله 127

اگر چیز پاکي به چیز نجس برسد و انسان شك کند که هر دو یا یکی از آنها تر بوده یا نه ، آن چیز پاک نجس نمی شود.

مسأله 128

دو چیزی که انسان نمی داند کدام پاک و کدام نجس است ، در صورتی که نداند هر دو قبلاً نجس بوده اند ، اگر چیز پاکي با رطوبت بعداً به یکی از آنها برسد نجس نمی شود.

مسأله 129

زمین یا پارچه و مانند اینها اگر رطوبت سرایت کننده داشته باشد ، هر قسمتی که نجاست به آن برسد نجس می شود و جاهای دیگر آن پاک است ، و همچنین است خیار و خربزه و مانند اینها.

مسأله 130

هرگاه شیره و روغن و مانند اینها طوری باشد که اگر مقداری از آن را بردارند جای آن خالی نمی ماند ، همین که يك نقطه از آن نجس شد تمام آن نجس می شود ، ولي اگر طوری باشد که جای آن در موقع برداشتن خالی بماند اگر چه بعد پُر شود ، فقط جایی که نجاست به آن رسیده نجس می شود ، پس اگر مثلاً فضله موش در آن بیفتد ، جایی که فضله افتاده نجس و بقیه پاک است.

مسأله 131

اگر مگس یا حیوانی مانند آن روی چیز نجسی که تر است بنشیند و بعد روی چیز پاکي که آن هم تر است بنشیند ، چنانچه انسان بداند نجاست همراه آن حیوان بوده چیز پاک نجس می شود ، و اگر نداند پاک است.

مسأله 132

اگر جایی از بدن که عرق دارد نجس شود و عرق از آن جا به جای دیگر برود ، هر جا که عرق به آن برسد نجس می شود ، و اگر به جای دیگر نرود جاهای دیگر بدن پاک است.

مسأله 133

اخلاط غلیظی که از بینی یا گلو می آید ، اگر خون داشته باشد ، جایی که خون دارد نجس و بقیه آن پاک است ، پس اگر به بیرون دهان یا بینی برسد ، مقداری که انسان یقین دارد جای نجس اخلاط به آن رسیده نجس است ، و محلی را که شك دارد جای نجس به آن رسیده یا نه پاک می باشد.

مسأله 134

اگر آفتابه ای را که ته آن سوراخ است روی زمین نجس بگذارند، چنانچه از جریان بیفتد و آب زیر آن جمع گردد که با آب آفتابه یکی حساب شود آب آفتابه نجس می شود، ولی اگر آب آفتابه با فشار جریان داشته باشد نجس نمی شود.

مسأله 135

اگر چیزی داخل بدن شود و به نجاست برسد، در صورتی که بعد از بیرون آمدن آلوده به نجاست نباشد پاک است، پس اگر اسباب اماله یا آب آن در مخرج غائط وارد شود، یا سوزن و چاقو و مانند اینها در بدن فرورود، و بعد از بیرون آمدن به نجاست آلوده نباشد نجس نیست، و همچنین است آب دهان و بینی اگر در داخل به خون برسد و بعد از بیرون آمدن به خون آلوده نباشد.

احکام نجاسات

مسأله 136

نجس کردن خط و ورق قرآن در صورتی که مستلزم هتك باشد حرام است، و اگر نجس شود باید فوراً آن را آب بکشند، و همچنین در غیر صورت هتك بنا بر احتیاط واجب.

مسأله 137

اگر جلد قرآن نجس شود، در صورتی که بی احترامی به قرآن باشد باید آن را آب بکشند.

مسأله 138

گذاشتن قرآن روی عین نجسی که خشک است، در صورتی که مستلزم هتك باشد حرام و برداشتن آن واجب است.

مسأله 139

نوشتن قرآن با مرکب نجس - اگر چه يك حرف آن باشد - حکم نجس کردن آن را دارد، و اگر نوشته شود باید آن را به وسیله آب و یا غیر آن محو کنند.

مسأله 140

در صورتی که دادن قرآن به کافر مستلزم هتك باشد حرام و گرفتن از او واجب است.

مسأله 141

اگر ورق قرآن یا چیزی که احترام آن لازم است، - مثل کاغذی که اسم خدا یا پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) یا یکی از معصومین (علیهم السلام) بر آن نوشته شده - در مستراح بیفتد، بیرون آوردن و آب کشیدن آن اگر چه خرج داشته باشد واجب است، و اگر بیرون آوردن آن ممکن نباشد، باید به آن مستراح نروند تا یقین کنند آن ورق پوسیده است، و همچنین

اگر تربت در مستراح بیفتد و بیرون آوردن آن ممکن نباشد، باید تا وقتی که یقین نکرده اند که بکلی از بین رفته به آن مستراح نروند.

مسأله 142

خوردن و آشامیدن چیز نجس و متنجس حرام است، و همچنین است خوردن آن به دیگری، ولی خوردن متنجس به طفل یا دیوانه جایز است، و اگر خود طفل یا دیوانه متنجس را بخورد یا با دست نجس غذا را نجس کند و بخورد، جلوگیری از او لازم نیست.

مسأله 143

فروختن و عاریه دادن چیز نجسی که قابل پاک شدن است اشکال ندارد، ولی باید در صورتی که طرف در معرض مثل خوردن و آشامیدن است نجاست آن را بگوید.

مسأله 144

اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می خورد یا با لباس نجس نماز می خواند لازم نیست به او بگوید.

مسأله 145

اگر جایی از خانه یا فرش کسی نجس باشد و ببیند بدن یا لباس یا چیز دیگر کسی که وارد خانه او می شود با رطوبت به جای نجس رسیده است، در صورتی که او سبب برای این امر باشد و در معرض این باشد که نجاست به ماکول و مشروب سرایت کند باید به آنان بگوید.

مسأله 146

اگر صاحب خانه در بین غذا خوردن بفهمد غذا نجس است باید به میهمانها بگوید، اما اگر یکی از میهمانها بفهمد لازم نیست به دیگران خبر دهد، ولی چنانچه طوری با آنان معاشرت دارد که به واسطه نجس بودن آنان خود او مثلاً مبتلا به اکل و شرب نجس شود، باید بعد از غذا به آنان بگوید.

مسأله 147

اگر چیزی را که عاریه کرده نجس شود، چنانچه صاحبش آن چیز را در خوردن یا آشامیدن استعمال کند - مانند ظرف - واجب است نجس شدن آن را به او بگوید، اما مثل لباس، نجس شدن آن را لازم نیست بگوید اگر چه بداند صاحبش با آن نماز می خواند، مگر این که صاحبش بخواهد با لباس پاک واقعی نماز بخواند که در این صورت احتیاط واجب آن است که نجس بودنش را به او اطلاع دهد.

مسأله 148

اگر بچه بگوید چیزی نجس است یا چیزی را آب کشیده، نمی شود حرف او را قبول کرد، ولی بچه ای که ممیز است اگر بگوید چیزی را آب کشیدم، در

صورتی که آن بچه تکه باشد و ظن بر خلاف گفته او نباشد، حرف او قبول می شود، و همچنین اگر بگوید چیزی نجس است.

مطهرات

مسأله 149

دوازده چیز نجاست را پاك مي كند و آنها را مطهرات گویند: (اول) آب، (دوم) زمین، (سوم) آفتاب، (چهارم) استحاله، (پنجم) انقلاب، (ششم) انتقال، (هفتم) اسلام، (هشتم) تبعیت، (نهم) برطرف شدن عین نجاست، (دهم) استبراء حیوان نجاست خوار، (یازدهم) غایب شدن مسلمان، (دوازدهم) خارج شدن خون متعارف از ذبیحه، و احکام اینها به طور تفصیل در مسائل آینده خواهد آمد.

1 - آب

مسأله 150

آب با چهار شرط چیز نجس را پاك مي كند:

(اول) آن که مطلق باشد، پس آب مضاف مانند گلاب و عرق بید چیز نجس را پاك نمي كند.

(دوم) آن که پاك باشد.

(سوم) آن که وقتی چیز نجس را با آن می شویند آب مضاف نشود، و در شستنی که بعد از آن شستن دیگر لازم نیست باید بویا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکند و در غیر آن شستن تغییر ضرر ندارد، مثلاً اگر چیزی دو دفعه شستن در او لازم باشد، در دفعه اول اگر چه تغییر کند، و در دفعه دوم به آبی تطهیر کند که تغییر نکند، پاك مي شود.

(چهارم) آن که بعد از آب کشیدن چیز نجس، عین نجاست در آن نباشد، و پاك شدن چیز نجس با آب قلیل - یعنی آب کمتر از کر - شرطهای دیگری هم دارد که بعد خواهد آمد.

مسأله 151

اگر داخل ظرف نجس شود با آب قلیل باید سه مرتبه شست و در کر و جاری يك مرتبه کافیهست، ولی ظرفی را که سگ از آن مایعی را خورده است، باید

ص: 28

اول با خاک پاک خاک مالي کنند سپس آن خاک را زایل نموده و بعد با خاک مخلوط به آب بمالند - و جمع بين اين دو بناير احتياط واجب است - و بعد آب بريزند که خاک او زایل شود ، و سپس در کر یا جاري يك مرتبه بشويند و يا با آب قليل - بناير احتياط واجب - دو مرتبه بشويند ، و همچنين ظرفي را که سگ لیسیده بناير احتياط بايد به طريق مذکور تطهير کنند.

مسأله 152

اگر دهانه ظرفي که سگ دهن زده تنگ باشد و نشود آن را خاک مال کرد ، چنانچه ممکن است بايد پارچه يا مانند آن به چوبي بپيچند و به توسط آن اول خاک را به آن ظرف بمالند و آن خاک را زایل کنند ، سپس خاک مخلوط به آب را به آن وسيله به ظرف بمالند - و جمع بين اين دو بناير احتياط واجب است - و اگر ممکن نشد به وسيله شدت حرکت اين دستور را انجام دهند ، و بعد به ترتيبی که در مسأله قبل گذشت بشويند.

مسأله 153

ظرفي را که خوک از آن چيز رواني بخورد يا اين که در آن موش صحرايي مرده باشد بايد هفت مرتبه شست ، چه با آب قليل و چه با آب کر و جاري ، و همچنين است بناير احتياط واجب ظرفي را که خوک بليسد.

مسأله 154

ظرفي را که به شراب نجس شده بايد سه مرتبه بشويند ، و فرقي بين آب قليل و کر و جاري نيست ، و احتياط مستحب آن است که هفت مرتبه بشويند.

مسأله 155

کوزه اي که از گل نجس ساخته شده و يا آب نجس در آن فرورفته ، اگر در آب کر يا جاري بگذارند به هر جاي آن که آب برسد پاک مي شود ، و اگر بخواهند باطن آن هم پاک شود بايد به قدری در آب کر يا جاري بماند که آب به تمام آن فرورود ، و اگر ظرف رطوبتي داشته باشد که از رسيدن آب به باطن آن مانع باشد بايد خشکش نمايند ، و بعد در آب کر يا جاري بگذارند.

مسأله 156

ظرف نجس را با آب قليل دو گونه مي شود آب کشيد ، يکي آن که سه مرتبه پر کنند و خالي کنند ، و ديگر آن که سه دفعه قدری آب در آن بريزند و در هر دفعه آب را طوري در آن بگردانند که به جاهاي نجس آن برسد و بيرون بريزند.

مسأله 157

اگر ظرف بزرگي مثل پاتيل و خمره نجس شود ، چنانچه سه مرتبه آن را از

آب پر کنند و خالی کنند پاک می شود ، و همچنین اگر سه مرتبه از بالا آب در آن بریزند به طوری که تمام اطراف نجس آن را بگیرد و در هر دفعه آبی که ته آن جمع می شود بیرون آورند ، و بنابر احتیاط واجب در مرتبه دوم و سوم ظرفی را که با آن آنها را بیرون می آورند باید آب بکشند.

مسأله 158

مس نجس و مانند آن را که ذوب می کنند ، اگر آب بکشند ظاهرش پاک می شود.

مسأله 159

تنوری که به بول نجس شده است ، اگر دو مرتبه از بالا آب در آن بریزند به طوری که تمام اطراف نجس آن را بگیرد پاک می شود ، و در غیر بول اگر با بر طرف شدن نجاست یک مرتبه به دستوری که گذشت آب در آن بریزند کافست - و احتیاط مستحب آن است که آب ریختن بعد از ازاله عین نجاست باشد - و بهتر است که گودالی ته آن بکنند تا آنها در آن جمع شود و بیرون بیاورند ، بعد آن گودال را با خاک پاک پر کنند.

مسأله 160

اگر چیز نجس را یک مرتبه در آب کر یا جاری فرو برند که آب به تمام جاهای نجس آن برسد پاک می شود ، و در فرش و لباس و مانند اینها فشار یا مانند آن - از مالیدن یا با پا لگد کردن - لازم است ، و در صورتی که لباس و مانند آن متنجس به بول باشد در آب جاری و کر یک مرتبه شستن کفایت می کند.

مسأله 161

اگر بخواهند چیزی را که به بول نجس شده با آب قلیل آب بکشند ، چنانچه یک مرتبه آب روی آن بریزند و از آن جدا شود ، در صورتی که بول در آن چیز نمانده باشد ، یک مرتبه دیگر که آب روی آن بریزند پاک می شود ، ولی در لباس و فرش و مانند اینها باید بعد از هر دفعه به فشار و مانند آن غسل آن بیرون آید. (و غسل آبی است که معمولاً در وقت شستن و بعد از آن از چیزی که شسته می شود خود به خود یا به وسیله فشار و مانند آن می ریزد.)

مسأله 162

اگر چیزی به بول پسر شیرخواری که غذا خور نشده نجس شود ، چنانچه یک مرتبه آب روی آن بریزند که به تمام جاهای نجس آن برسد پاک می شود ، ولی احتیاط مستحب آن است که یک مرتبه دیگر آب روی آن بریزند ، و در لباس و فرش و مانند اینها فشار لازم نیست.

مسأله 163

در متنجس به غیر بول ، کیفیت تطهیر آن به آب قلیل این است که با ازاله عین نجاست ، يك مرتبه آب روي آن بریزند و از آن جدا شود و احتیاط واجب آن است که آب ریختن بعد از ازاله عین نجاست باشد ، ولي در مثل لباس غساله آن به فشار و مانند آن بیرون آید.

مسأله 164

اگر حصیر نجس را که با نخ بافته شده بخواهند تطهیر کنند ، چه با آب کر یا جاری و چه با آب قلیل ، باید با فشار و مانند آن غساله جدا شود.

مسأله 165

اگر ظاهر گندم و برنج و صابون و مانند اینها نجس شود به فرو بردن در کر یا جاری پاك مي گردد ، و اگر باطن آنها نجس شود ، تطهیر آنها مثل تطهیر کوزه نجس است که در مسأله «155» گذشت.

مسأله 166

اگر انسان شك کند که آب نجس به باطن صابون رسیده یا نه ، باطن آن پاك است.

مسأله 167

اگر ظاهر برنج یا گوشت و مانند اینها به غیر بول نجس شده باشد ، چنانچه آن را در طشت پاك بگذارند و يك مرتبه آب روي آن بریزند و خالي کنند پاك مي شود و آن طشت هم پاك مي گردد ، و در متنجس به بول دو مرتبه لازم است ، و در هر دو صورت در کاسه و مانند آن بنابر احتیاط واجب سه مرتبه آب روي آن بریزند و خالي کنند ، و چیزی که پاك کردن آن محتاج به فشار است - مانند لباس - باید آن را فشار بدهند و غساله را بیرون بریزند.

مسأله 168

لباس نجسي را که به نیل و مانند آن رنگ شده اگر در آب کر یا جاری فرو برند یا با آب قلیل بشویند ، چنانچه موقع فشار دادن آب مضاف از آن بیرون نیاید پاك مي شود.

مسأله 169

اگر لباسی را در کر یا جاری آب بکشند و بعد مثلاً لجن آب در آن بینند ، چنانچه احتمال ندهند که جلوگیری از رسیدن آب کرده آن لباس پاك است.

مسأله 170

اگر بعد از آب کشیدن لباس یا مانند آن خورده گل یا صابون در آن دیده شود پاك است ، ولي اگر آب نجس به باطن گل یا صابون رسیده

باشد ظاهر گل و صابون پاک و باطن آنها نجس است.

مسأله 171

هر چیز نجس تا عین نجاست را از آن بر طرف نکنند پاک نمی شود، ولی

ص: 31

چنانچه بوی یا رنگ نجاست در آن مانده باشد اشکال ندارد ، پس اگر خون را از لباس بر طرف کنند و آن را آب بکشند اگر چه رنگ خون در آن بماند پاک می باشد ، اما چنانچه به واسطه بوی یا رنگ احتمال دهند که ذره های نجاست در آن چیز مانده ، نجس است.

مسأله 172

اگر نجاست بدن را در آب کر یا جاری بر طرف کنند بدن پاک می شود ، و تعدد شستن حتی در بول لازم نیست.

مسأله 173

غذای نجسی که لای دندانها مانده ، اگر آب در دهان بگردانند و به تمام اطراف غذای نجس برسد ظاهر آن پاک می شود.

مسأله 174

اگر موی سر و صورت را با آب قلیل آب بکشند جدا شدن غسله لازم است.

مسأله 175

اگر جایی مثلاً از بدن یا لباس را با آب قلیل آب بکشند ، اطراف آن جا که متصل به آن است و معمولاً موقع آب کشیدن آب به آنها سرایت می کند ، با پاک شدن جای نجس پاک می شود ، به این معنی که آب کشیدن اطراف مستقلاً لازم نیست بلکه اطراف و محل نجس به آب کشیدن با هم پاک می شوند ، و همچنین است اگر چیز پاک را پهلوی چیز نجس بگذارند و روی هر دو آب بریزند.

مسأله 176

گوشت و دنبه ای که نجس شده مثل چیزهای دیگر آب کشیده می شود ، و همچنین است اگر بدن و لباس و مانند اینها چربی کمی داشته باشد که از رسیدن آب به آنها جلوگیری نکند.

مسأله 177

اگر - مثلاً- ظرف یا بدن نجس باشد و بعد به طوری چرب شود که از رسیدن آب به آن جلوگیری کند ، چنانچه بخواهند آن را آب بکشند باید چربی را بر طرف کنند تا آب به آن برسد.

مسأله 178

چیز نجسی که عین نجاست در آن نیست ، اگر زیر شیری که متصل به کر است یک دفعه بشویند پاک می شود ، و نیز اگر عین نجاست در آن باشد ، چنانچه عین نجاست آن زیر شیر یا به وسیله دیگر بر طرف شود و آبی که از آن چیز می ریزد بوی یا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر نکرده باشد با آب شیر پاک می گردد ، اما اگر آبی که از آن می ریزد بوی یا رنگ یا مزه آن به واسطه نجاست تغییر کرده باشد باید به قدری آب شیر روی آن بریزند تا در آبی که از آن جدا می شود تغییر به واسطه نجس نباشد.

اگر چیزی را آب بکشد و یقین کند پاک شده و بعد شك کند که عین نجاست را از آن بر طرف کرده یا نه ، باید دوباره آن را آب بکشد و یقین یا اطمینان کند که عین نجاست بر طرف شده است.

زمینی که آب در آن فرو می رود - مثل زمینی که روی آن شن یا ریگ باشد - اگر نجس شود با آب قلیل پاک می شود.

زمین سنگ فرش و آجر فرش و زمین سختی که آب در آن فرو نمی رود ، اگر نجس شود با آب قلیل پاک می گردد ، ولی باید به قدری آب روی آن بریزند که جاری شود ، و چنانچه آبی که روی آن ریخته اند از سوراخی بیرون رود همه زمین پاک می شود ، و اگر بیرون نرود جایی از زمین نجس که آنها در آن جمع می شود نجس می ماند و برای پاک شدن آن باید به وسیله چیز پاکي آب جمع شده را بر دارند ، و بهتر آن است که گودالی بکنند که آب در آن جمع شود ، بعد آب را بیرون بیاورند و گودال را با خاک پاک پُر کنند.

اگر ظاهر نمک سنگ و مانند آن نجس شود ، با آب قلیل در صورتی که مضاف نگردد پاک می شود.

اگر شکر نجس آب شده را قند بسازند و در آب کر یا جاری بگذارند پاک نمی شود.

زمین با سه شرط کف پا و ته کفش را که به راه رفتن یا پا گذاشتن بر زمین نجس ، نجس شده پاک می کند:

(اول) آن که زمین پاک باشد.

(دوم) آن که خشک باشد.

(سوم) آن که اگر عین نجس - مانند خون و بول - یا متنجس - مثل گلی که نجس شده - در کف پا و ته کفش باشد ، به واسطه راه رفتن یا مالیدن به زمین بر طرف شود ، و نیز زمین باید خاک یا سنگ یا آجر فرش و مانند اینها باشد ، و با راه رفتن روی فرش و حصیر و سبزه و مانند اینها کف پا و ته کفش نجس پاک نمی شود.

مسأله 185

پاك شدن كف پا و ته كفش نجس به واسطه راه رفتن روي آسفالت و روي زميني كه با چوب فرش شده محل اشكال است.

مسأله 186

براي پاك شدن كف پا و ته كفش بهتر است مقدار پانزده ذراع يا بيشتتر راه بروند اگر چه به كمتر از آن يا ماليدن به زمين نجاست بر طرف شود.

مسأله 187

لازم نيست كف پا يا ته كفش نجس تر باشد ، بلكه اگر خشك هم باشد به راه رفتن پاك مي شود.

مسأله 188

بعد از آن كه كف پا يا ته كفش نجس به راه رفتن پاك شد مقداري از اطراف آن هم كه معمولا به گل آلوده مي شود پاك مي گردد.

مسأله 189

كسي كه با دست و زانوراه مي رود ، اگر كف دست يا زانوي او نجس شود پاك شدن آن با راه رفتن محل اشكال است ، و همچنين است ته عصا و ته پاي مصنوعي و نعل چهارپايان و چرخ اتومبيل و درشكه و مانند اينها.

مسأله 190

اگر بعد از راه رفتن ، بوي رنگ يا ذره هاي كوچكي از نجاست كه ديده نمي شود در كف پا يا ته كفش بماند ، اشكال ندارد ، اگر چه احتياط مستحب آن است كه به قدري راه بروند كه آنها هم بر طرف شود.

مسأله 191

توي كفش به واسطه راه رفتن پاك نمي شود ، و پاك شدن كف جوراب به واسطه راه رفتن ، محل اشكال است.

3 - آفتاب

مسأله 192

آفتاب زمين و ساختمان و چيزهايي كه مانند در و پنجره در ساختمان به كار برده شده و همچنين ميخي را كه به ديوار كوبيده اند با پنج شرط پاك مي كند:

(اول) آن كه چيز نجس تر باشد ، پس اگر خشك باشد بايد به وسيله اي آن را تر كنند تا آفتاب آن را خشك كند.

(دوم) آن كه اگر عين نجاست در آن چيز باشد پيش از خشك شدن به تابيدن آفتاب آن را بر طرف كنند.

(سوم) آن که چیزی از تاییدن آفتاب جلوگیری نکند ، پس اگر آفتاب از پشت پرده

ص: 34

یا ابر و مانند اینها بتابد و چیز نجس را خشک کند، آن چیز پاک نمی شود، ولی اگر به قدری نازک باشد که از تابیدن آفتاب جلوگیری نکند اشکال ندارد.

(چهارم) آن که آفتاب به تنهایی چیز نجس را خشک کند، پس اگر مثلاً چیز نجس به واسطه باد و آفتاب خشک شود پاک نمی گردد، ولی اگر باد به قدری کم باشد که نگویند به خشک شدن چیز نجس کمک کرده اشکال ندارد.

(پنجم) آن که آفتاب مقداری از بنا و ساختمان را که نجاست به آن فرورفته یک مرتبه خشک کند، پس اگر یک مرتبه بر زمین و ساختمان نجس بتابد و روی آن را خشک کند، و دفعه دیگر زیر آن را خشک نماید فقط روی آن پاک می شود و زیر آن نجس می ماند.

مسأله 193

پاک کردن آفتاب حصیر نجس و درخت و گیاهی را که در زمین است، محل اشکال است.

مسأله 194

اگر آفتاب به زمین نجس بتابد بعد انسان شک کند که زمین موقع تابیدن آفتاب تر بوده یا نه، یا تری آن به واسطه آفتاب خشک شده یا نه، آن زمین نجس است، و همچنین است اگر شک کند که پیش از تابش آفتاب عین نجاست از آن بر طرف شده یا نه، یا شک کند که چیزی مانع تابش آفتاب بوده یا نه.

مسأله 195

اگر آفتاب به یک طرف دیوار نجس بتابد و به وسیله آن طرفی که آفتاب به آن نتابیده نیز خشک شود، هر دو طرف پاک می شود.

4 - استحاله

مسأله 196

اگر چیز نجسی به صورت چیز پاکي در بیاید که عرف آن را تغییر در حقیقت ببیند پاک می شود، مثل آن که چوب نجس بسوزد و خاکستر گردد، یا سنگ در نمکزار فرورود و نمک شود، ولی اگر حقیقت آن عوض نشود - مثل آن که گندم نجس را آرد کنند یا نان بپزند - پاک نمی شود.

مسأله 197

کوزه گلي و مانند آن که از گل نجس ساخته شده نجس است، و زغالی که از چوب نجس ساخته شده احوط اجتناب از آن است.

مسأله 198

چیز نجسی که معلوم نیست استحاله شده یا نه ، در صورتی که منشأ شك این باشد که آیا موضوع نجس باقی است یا نه ، نجس است.

5 - انقلاب

مسأله 199

اگر شراب به خودی خود یا به واسطه ریختن چیزی مثل سرکه و نمک در آن سرکه شود ، پاك مي گردد.

مسأله 200

شرابی که از انگور نجس و مانند آن درست کنند ، چنانچه در همان ظرف سرکه شود پاك نمي شود و اگر در ظرف دیگری که پاك باشد بریزند و سرکه شود ، بنابر احتیاط پاك نمي شود ، و همچنین اگر نجاست دیگری به شراب برسد و در آن مستهلک شود.

مسأله 201

سرکه ای که از انگور و کشمش و خرماي نجس درست کنند ، نجس است.

مسأله 202

اگر پوشال ریز انگور یا خرما داخل آنها باشد و سرکه بریزند ، اشکال ندارد ، بلکه ریختن خیار و بادنجان و مانند اینها در آن ، اگر چه پیش از سرکه شدن باشد ، نیز اشکال ندارد ، مگر این که پیش از سرکه شدن بدانند مسکر شده است.

مسأله 203

آب انگوری که به آتش جوش بیاید ، حرام می شود ، و اگر آن قدر به آتش بجوشد که دو قسمت آن کم شود و یک قسمت آن بماند ، حلال می شود ، و در مسأله «114» گذشت که به جوش آمدن به آتش نجس نمی شود ، و اگر به غیر آتش جوش بیاید حرام و بنابر احتیاط نجس می شود ، و احتیاط واجب آن است که به غیر از سرکه شدن پاك و حلال نمی شود.

مسأله 204

اگر دو قسمت آب انگور بدون جوش آمدن کم شود ، چنانچه باقی مانده آن جوش بیاید حرام است.

مسأله 205

آب انگوری که معلوم نیست جوش آمده یا نه حلال است ، ولی اگر جوش بیاید تا انسان یقین نکند که دو سوم آن کم شده ، حلال نمی شود.

مسأله 206

اگر مثلاً در يك خوشه غوره مقداري انگور باشد ، چنانچه به آبي كه از آن خوشه گرفته مي شود آب انگور نگويند و بجوشد ، خوردن آن حلال است.

ص: 36

مسأله 207

اگر يك دانه انگور در چيزي كه به آتش مي جوشد بيفتد و بجوشد و مستهلك نشود ، فقط خوردن آن دانه حرام است.

مسأله 208

اگر بخواهند در چند ديگ شيره بپزند ، جايز است كفگيري را كه در ديگ جوش آمده زده اند در ديگي كه جوش نيامده بزنند.

مسأله 209

چيزي كه معلوم نيست غوره است يا انگور اگر جوش بيابد حلال است.

6 - انتقال

مسأله 210

اگر خون بدن انسان يا خون حيواني كه خون جهنده دارد - يعني حيواني كه وقتي رگ آن را ببرند خون از آن جستن مي كند - به بدن حيواني كه خون جهنده ندارد برود و خون آن حيوان حساب شود ، پاك مي گردد ، و اين را انتقال گویند.

و همچنين ساير نجاسات اگر جزء بدن حيواني شود كه به او منتقل شده ، حكم اجزاء آن حيوان را دارد ، و اگر جزء نشده و آن حيوان ظرف است ، نجس است ، و به اين جهت خوني كه زالو از انسان مي مكد ، چون خون زالو به آن گفته نمي شود و مي گویند خون انسان است ، نجس مي باشد.

مسأله 211

اگر كسي پشه اي را كه به بدنش نشسته بكشد و نداند خوني كه از پشه بيرون آمده از او مكيده يا از خود پشه مي باشد ، آن خون پاك است ، و همچنين است اگر بداند از او مكيده ولي جزء بدن پشه حساب شود ، اما اگر فاصله بين مكيدن خون و كشتن پشه به قدري كم باشد كه بگویند خون انسان است ، يا معلوم نباشد كه مي گویند خون پشه است يا انسان ، آن خون نجس مي باشد.

7 - اسلام

مسأله 212

اگر كافر به يگانگي خدا و نبوت خاتم الانبياء (صلي الله عليه وآله وسلم) شهادت بدهد - به هر لغتي كه باشد - مسلمان مي شود ، و چنانچه قبلا محكوم به نجاست بوده ، بعد از مسلمان شدن بدن و آب دهان و بيني و عرق او پاك است ، ولي اگر موقع مسلمان شدن عين

نجاست به بدن او بوده، باید بر طرف کند و جای آن را آب بکشد، بلکه اگر پیش از مسلمان شدن عین نجاست بر طرف شده باشد، احتیاط واجب آن است که جای آن را آب بکشد.

مسأله 213

اگر موقعی که کافر بوده لباس او با رطوبت به بدنش رسیده باشد و آن لباس در موقع مسلمان شدن در بدن او نباشد، نجس است، بلکه اگر در بدن او هم باشد بنابر احتیاط واجب باید از آن اجتناب کند.

مسأله 214

اگر کافر شهادتین بگوید و انسان نداند قلباً مسلمان شده یا نه، پاک است، و همچنین اگر بدانند قلباً مسلمان نشده است ولی چیزی که منافی اظهار شهادتین باشد از او سر نزنند.

8 - تبعیت

مسأله 215

تبعیت آن است که چیز نجسی به واسطه پاک شدن چیز دیگر پاک شود.

مسأله 216

اگر شراب سرکه شود، ظرف آن هم تا جایی که شراب موقع جوش آمدن به آن جا رسیده پاک می شود، و پارچه و چیزی که معمولاً روی آن می گذارند اگر با آن نجس شده پاک می گردد، ولی اگر پشت ظرف به آن شراب آلوده شود، احتیاط واجب آن است که بعد از سرکه شدن شراب از آن اجتناب کنند.

مسأله 217

بچه کافر به تبعیت در دو مورد پاک می شود:

1 - کافری که مسلمان شود بچه او در پاکي تابع اوست، و همچنین اگر جد بچه یا مادر یا جدّه او مسلمان شود.

2 - بچه کافری که به دست مسلمانی اسیر گردد و پدر یا یکی از اجداد او همراهش نباشد.

و در این دو مورد پاکي بچه به تبعیت مشروط به این است که بچه در صورت ممیز بودن اظهار کفر ننماید.

مسأله 218

تخته یا سنگی که روی آن میّت را غسل می دهند، و پارچه ای که با آن عورت میّت را می پوشانند، و دست کسی که او را غسل می دهد، تمام این چیزها که با میّت شسته شده است بعد از تمام شدن غسل پاک می شود.

کسی که چیزی را آب می کشد ، بعد از پاک شدن آن چیز دست او هم که با آن چیز شسته شده پاک می شود.

مسأله 220

اگر لباس و مانند آن را با آب قلیل آب بکشند و به اندازه معمول فشار دهند تا آبی که با آن شسته شده جدا شود ، آبی که در آن می ماند پاک است ، و حکم آبی که از آن جدا می شود در مسأله «27» گذشت.

مسأله 221

ظرف نجسی را که با آب قلیل آب می کشند ، بعد از جدا شدن آبی که برای پاک شدن روی آن ریخته اند ، آب کمی که در آن می ماند پاک است ، و حکم آبی که از او جدا می شود در مسأله «27» گذشت.

9 - بر طرف شدن عین نجاست**مسأله 222**

اگر بدن حیوان به عین نجس مثل خون یا متنجس مثل آب نجس آلوده شود ، چنانچه آنها بر طرف شود بدن آن حیوان پاک می شود ، و همچنین است باطن بدن انسان مثل توی دهان و بینی ، مثلا اگر خونی از لای دندان بیرون آید و در آب دهان از بین برود آب کشیدن توی دهان لازم نیست ، ولی اگر دندان مصنوعی در دهان با خون دهان ملاقات کند بنابر احتیاط باید آن را آب کشید.

مسأله 223

اگر غذا لای دندان مانده باشد و داخل دهان خون بیاید ، چنانچه انسان نداند که خون به غذا رسیده آن غذا پاک است ، و اگر خون به آن برسد بنابر احتیاط محکوم به نجاست است.

مسأله 224

مقداری از لبها و پلک چشم که موقع بستن روی هم می آید ، و نیز جایی را که انسان نمی داند از ظاهر بدن است یا باطن آن ، اگر ملاقات با نجاست کند بنا بر احتیاط باید آب بکشد.

مسأله 225

اگر گرد و خاک نجس به لباس و فرش خشک و مانند اینها بنشیند ، چنانچه طوری آنها را تکان دهند که گرد و خاک نجس از آنها بریزد ، و چیزی با رطوبت با آنها ملاقات کند نجس نمی شود.

بول و غائط حیوانی که به خوردن نجاست انسان عادت کرده نجس است ، و اگر بخواهند پاک شود باید آن را استبراء کنند ، یعنی تا مدّتی نگذارند نجاست بخورد و بنابر احتیاط غذایی پاک به آن بدهند که بعد از آن مدّت دیگر نجاستخوار به آن نگویند.

و بنابر احتیاط واجب در مورد شتر نجاستخوار چهل روز ، و گاو بیست روز ، و گوسفند ده روز ، و مرغابی پنج روز ، و مرغ خانگی سه روز ، به دستور مذکور عمل کنند ، و اگر بعد از این مدّت باز هم نجاستخوار به آنها گفته شود ، باید تا مدّتی که بعد از آن مدّت دیگر نجاستخوار به آنها نگویند ، به دستور فوق عمل نمایند.

11 - غایب شدن مسلمان

اگر بدن یا لباس مسلمان یا چیز دیگری که در اختیار اوست مانند ظرف و فرش یقین به نجاستش پیدا شود و آن مسلمان غایب گردد ، پاک است به شرط آن که انسان احتمال دهد آن مسلمان چیزی را که نجس شده آب کشیده است ، و بنابر احتیاط واجب مراعات این شروط معتبر است:

(اول) آن که آن مسلمان چیزی را که بدن یا لباسش را نجس کرده است نجس بداند ، پس اگر مثلاً لباسش با رطوبت به بدن کافر ملاقات کرده ولی آن را نجس نداند ، بعد از غایب شدن او نمی شود آن لباس را پاک دانست.

(دوم) آن که بداند بدن یا لباسش به چیز نجس رسیده است ، و غیر مبالی به طهارت و نجاست نباشد.

(سوم) آن که انسان ببیند آن چیز را در کاری که شرط آن پاکی است استعمال می کند ، مثلاً ببیند با آن لباس نماز می خواند ، یا در آن ظرف غذا می خورد.

(چهارم) آن که احتمال داده شود که آن مسلمان بداند شرط کاری را که با آن چیز

انجام مي دهد طهارت است ، پس اگر مثلا نداند كه بايد لباس نمازگزار پاك باشد و با لباسي كه نجس شده نماز بخواند ، نمي شود آن لباس را پاك دانست.

(پنجم) آن كه آن مسلمان بالغ باشد.

مسأله 228

اگر انسان يقين يا اطمينان پيدا كند كه چيزي كه نجس بوده پاك شده است ، يا دو عادل يا يك عادل به پاك شدن آن خبر دهند ، و همچنين اگر شخصي كه مورد وثوق باشد به پاك شدن آن خبر دهد و ظن بر خلاف گفته او نباشد آن چيز پاك است ، و همچنين است اگر كسي كه چيز نجس در اختيار اوست بگويد آن چيز پاك شده در صورتي كه متهم به بي مبالاتي در طهارت و نجاست نباشد ، و يا مسلماني چيز نجس را آب كشيده باشد ، اگر چه معلوم نباشد درست آب كشيده يا نه.

مسأله 229

كسي كه وكيل شده است لباس انسان را آب بكشد ، اگر بگويد آب كشيدم و انسان بگفته او اطمينان پيدا كند يا ثقه باشد و ظن بر خلاف گفته او نباشد آن لباس پاك است ، ولي اگر لباس در اختيار او باشد و متهم به بي مبالاتي در طهارت و نجاست نباشد ، حصول اطمينان لازم نيست.

مسأله 230

اگر انسان حالي دارد كه در آب كشيدن چيز نجس يقين و اطمينان پيدا نمي كند ، مي تواند به آنچه كه افراد متعارف در تطهير عمل مي كنند اكتفا نمايد.

12 - رفتن خون متعارف

مسأله 231

خوني كه در جوف ذبيحه بعد از كشتن آن به طريق شرعي باقي مي ماند ، اگر خون به مقدار متعارف خارج شده باشد - چنان كه در مسأله (98) گذشت - پاك است.

مسأله 232

حكم سابق مختص به حيوان حلال گوشت است و در حيوان حرام گوشت جاري نيست.

احكام ظرفها

مسأله 233

ظرفي كه از پوست سگ يا خوك يا مردار ساخته شده است ، آشاميدن و

خوردن چیزی از آن در صورتی که رطوبتی موجب نجاستش شده باشد حرام است ، و نباید آن ظرف را در وضو و غسل و کارهایی که باید با چیز پاک انجام داد استعمال کنند ، و احتیاط مستحب آن است که چرم سگ و خوک و مردار را ، اگر چه ظرف هم نباشد استعمال نکنند.

مسأله 234

خوردن و آشامیدن از ظرف طلا- و نقره حرام است ، و بنابر احتیاط واجب مطلق استعمال آنها هر چند زینت نمودن اطلاق باشد ، جایز نیست ، ولی نگاه داشتن آنها مانعی ندارد ، و ساختن ظرف طلا و نقره و اجرت گرفتن بر آن و خرید و فروش آنها جایز است ، مگر برای زینت نمودن که محل اشکال است.

مسأله 235

گیره استکان که از طلا یا نقره می سازند ، اگر بعد از برداشتن استکان ، ظرف به آن گفته شود حکم استکان طلا و نقره را دارد ، و اگر ظرف به آن گفته نشود استعمال آن مانعی ندارد.

مسأله 236

استعمال ظرفی که روی آن را آب طلا یا آب نقره داده اند اشکال ندارد ، ولی ظرفی که نقره کاری شده از جای نقره کاری شده آن چیزی نخورند و نیاشامند.

مسأله 237

اگر فلزی را با طلا یا نقره مخلوط کنند و ظرف بسازند ، چنانچه مقدار آن فلز به قدری باشد که ظرف طلا یا نقره به آن نگویند ، استعمال آن مانعی ندارد.

مسأله 238

اگر انسان غذایی را که در ظرف طلا یا نقره است به قصد این که چون غذا خوردن در ظرف طلا و نقره حرام می باشد در ظرف دیگر بریزد ، خوردن غذا از ظرف دوم ، در صورتی که عرف آن را انتفاع از ظرف طلا و نقره نداند مانعی ندارد.

مسأله 239

استعمال بادگیر قلیان و غلاف شمشیر و کارد و قاب قرآن اگر از طلا یا نقره باشد اشکال ندارد ، و احتیاط مستحب آن است که عطردان و سرمه دان و تریاک دان طلا و نقره را استعمال نکنند.

مسأله 240

خوردن و آشامیدن از ظرف طلا یا نقره در حال ناچاری به مقدار رفع ضرورت مانعی ندارد ، ولی زیاده بر این مقدار جایز نیست.

مسأله 241

استعمال ظرفي که معلوم نيست از طلا يا نقره است يا از چيز ديگر اشکال ندارد.

ص: 42

مسأله 242

در وضو واجب است صورت و دستها را بشویند و جلوي سر و روي پاها را مسح کنند.

مسأله 243

درازاي صورت که از بالاي پيشاني - جايي که موي سر مي روید - تا آخر چانه است بايد شست ، و پهناي آن به مقداري که بين انگشت وسط و شست قرار مي گيرد بايد شسته شود ، و براي آن که يقين کند اين مقدار کاملاً شسته شده بايد کمی از اطراف آن را هم بشويد.

مسأله 244

اگر صورت يا دست کسی کوچکتر يا بزرگتر از متعارف مردم باشد ، بايد ملاحظه کند که مردمان متعارف تا کجاي صورت خود را مي شویند ، او هم تا همان جا بشويد ، و اگر دست و صورت هر دو بر خلاف متعارف ولي با هم متناسب هستند بايد به کيفيتي که در مسأله قبل گذشت بشويد.

مسأله 245

اگر احتمال دهد چرك يا چيز ديگري در ابروها و گوشه هاي چشم و لب او هست که مانع رسيدن آب به آنها است ، چنانچه احتمال او عقلايي باشد ، بايد پيش از وضو رسيدگي کند که اگر هست بر طرف نمايد.

مسأله 246

اگر پوست صورت از لاي مو پيدا باشد بايد آب را به پوست برساند ، و اگر پيدا نباشد شستن مو کافيست ، و رساندن آب به زير آن لازم نيست.

مسأله 247

اگر شك کند پوست صورت از لاي مو پيدا است يا نه ، بايد مورا بشويد و آب را به پوست هم برساند.

مسأله 248

شستن توي بيني و مقداري از لب و چشم که در وقت بستن دیده نمی شود واجب نیست ، ولي بايد يقين کند که از جاهايي که بايد شسته شود چيزي باقي نمانده است ، و کسی که نمی دانسته بايد مقداري را بشويد که يقين به تحقق واجب پيدا شود ، اگر نداند در وضوهايي که گرفته آن مقدار را شسته يا نه ، نمازي را که با آن وضو خوانده است و وقتش باقي است با وضوي جديد اعاده نمايد ، و نمازهايي که وقتش گذشته قضا کند.

مسأله 249

باید دستها را از بالا به پایین شست ، و اگر از پایین به بالا بشوید باطل است ، و همچنین صورت را بنابر احتیاط واجب .

مسأله 250

اگر دست را تر کند و به صورت و دستها بکشد ، چنانچه تری دست به قدری باشد که به واسطه کشیدن دست آب کمی بر آنها جاری شود ، کفایت .

مسأله 251

بعد از شستن صورت باید دست راست و بعد از آن دست چپ را از آرنج تا سر انگشتها بشوید .

مسأله 252

برای آن که یقین کند آرنج را کاملاً شسته باید مقداری بالاتر از آرنج را هم بشوید .

مسأله 253

کسی که پیش از شستن صورت دستهای خود را تا میچ شسته ، در موقع وضو باید تا سر انگشتان بشوید ، و اگر فقط تا میچ بشوید وضوی او باطل است .

مسأله 254

شستن صورت و دستها در وضو ، مرتبه اول واجب و مرتبه دوم مستحب و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام می باشد ، و این که کدام شستن اول یا دوم یا سوم است مربوط به این است که شستن عضو به قصد وضو باشد ، مثلاً اگر سه مرتبه آب به صورت بریزد و به مرتبه سوم قصد شستن برای وضو نماید ، اشکال ندارد و مرتبه سوم شستن اول شمرده می شود ، ولی اگر سه مرتبه آب به صورت بریزد و به هر یک قصد شستن برای وضو نماید مرتبه سوم حرام است .

مسأله 255

بعد از شستن هر دو دست باید جلوی سر را با تری آب وضو که در دست مانده مسح کند ، و احتیاط واجب آن است که مسح با باطن کف دست راست باشد ، و بنابر احتیاط مستحب مسح را از بالا به پایین انجام دهد .

مسأله 256

یک قسمت از چهار قسمت سر ، که مقابل پیشانی است جای مسح می باشد ، و هر جای این قسمت را به هر اندازه مسح کند کفایت ، و مستحب است که اندازه مسح از پهنا به اندازه پهنای سه انگشت بسته باشد ، و بهتر است از درازا به اندازه درازای یک انگشت باشد .

مسأله 257

لازم نیست مسح سر بر پوست آن باشد بلکه بر موی جلوی سر هم صحیح است ، ولی کسی که موی جلوی سر او به اندازه ای بلند است که اگر مثلاً شانه

ص: 44

کند به صورتش می ریزد یا به جاهای دیگر سر می رسد ، باید بیخ موها را مسح کند ، یا فرق سر را باز کرده پوست سر را مسح نماید ، و اگر موهایی را که به صورت می ریزد یا به جای دیگر سر می رسد جلوی سر جمع کند و بر آنها مسح نماید یا بر موی جاهای دیگر سر که جلوی آن آمده مسح کند ، چنین مسحی باطل است.

مسأله 258

بعد از مسح سر باید با تری آب وضو که در دست مانده است روی پاها را مسح کند ، و اندازه واجب آن از سر یکی از انگشتها تا برآمدگی روی پا است ، و احتیاط مستحب آن است که تا مفصل مسح نماید ، و احتیاط واجب آن است که پای راست را مقدم بر پای چپ بدارد ، و همچنین پای راست را با دست راست و پای چپ را با دست چپ مسح نماید.

مسأله 259

پهنای مسح پا به هر اندازه باشد کفایت ، ولی افضل آن است که تمام روی پا را با تمام کف دست مسح نماید.

مسأله 260

احتیاط واجب آن است که در مسح پا دست را بر سر انگشتها بگذارد و بعد به پشت پا بکشد ، یا آن که دست را بر برآمدگی روی پا یا مفصل گذاشته و تا سر انگشتها بکشد ، نه آن که تمام دست را روی پا بگذارد و کمی بکشد.

مسأله 261

در مسح سر و روی پا باید دست را روی آنها بکشد ، نه آن که دست را نگه دارد و سر یا پا را به آن بکشد ، ولی اگر موقعی که دست را می کشد سر یا پا مختصری حرکت کند اشکال ندارد.

مسأله 262

جای مسح باید خشک باشد ، و اگر به قدری تر باشد که رطوبت کف دست به آن اثر نکند مسح باطل است ، ولی اگر تری آن به قدری کم باشد که رطوبتی که بعد از مسح در آن دیده می شود عرفاً بگویند فقط از تری کف دست است اشکال ندارد.

مسأله 263

اگر برای مسح رطوبتی در کف دست نمانده باشد ، نمی تواند دست را با آب خارج تر کند ، بلکه باید از ریش خود که داخل در حد صورت است رطوبت بگیرد و با آن مسح نماید ، و گرفتن رطوبت از غیر ریش و مسح نمودن با آن محل اشکال است.

مسأله 264

اگر رطوبت کف دست فقط به اندازه مسح سر باشد ، سر را با همان رطوبت مسح کند ، و برای مسح پاها از ریش خود که داخل در حد صورت است رطوبت بگیرد.

مسح کردن از روی جوراب و کفش باطل است، ولی اگر به واسطه سرمای شدید یا ترس از دزد و درنده و مانند اینها نتواند کفش یا جوراب را بیرون آورد، بنابر احتیاط واجب بر کفش و جوراب مسح نماید و تیمم هم بنماید.

اگر روی پا نجس باشد و نتواند برای مسح آن را آب بکشد، باید تیمم کند.

وضوی ارتماسی

وضوی ارتماسی آن است که انسان صورت و دستها را به قصد وضو در آب فرو برد، ولی مسح با تری آن دست اشکال دارد، بنابراین اگر دست چپ را ارتماسی شست، مقداری از آن را از طرف کف دست در آب فرو نبرد و با دست راست آن مقدار را بشوید، و بنابر احتیاط واجب به بیرون آوردن از آب وضوی ارتماسی محقق نمی شود.

در وضوی ارتماسی باید دستها از بالا به پایین شسته شود، پس اگر وقتی که دستها را در آب فرو می برد قصد وضو کند، باید دستها را از طرف آرنج در آب فرو برد، و همچنین صورت را بنابر احتیاط واجب از طرف پیشانی در آب فرو برد.

اگر وضوی بعضی از اعضا را ارتماسی و بعضی را غیر ارتماسی انجام دهد، اشکال ندارد.

دعایی که موقع وضو گرفتن مستحب است

کسی که وضو می گیرد مستحب است هنگام گرفتن آب با دست بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ» و هنگام مضمضه کردن بگوید: «اللَّهُمَّ لَقِّنِي حُجَّتِي يَوْمَ الْقَاكِ وَأَطْلِقْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ» و هنگام استنشاق - یعنی آب در بینی کردن - بگوید: «اللَّهُمَّ لَا تُحَرِّمْ عَلَيَّ رِيحَ الْجَنَّةِ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يَشْمُ رِيحَهَا وَرُوحَهَا وَطِيْبَهَا» و هنگام شستن رو بگوید: «اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَسْوُدُ فِيهِ الْوُجُوهُ وَ لَا تُسَوِّدْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيِضُ فِيهِ الْوُجُوهُ» و هنگام شستن دست راست بگوید:

«اللَّهُمَّ اعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَالْحُلْدَ فِي الْجَنَانِ بِيَسَارِي وَحَاسِدِي بِنِي حِسَاباً يَسِيراً» و هنگام شستن دست چپ بگوید: «اللَّهُمَّ لَا تُعْطِنِي كِتَابِي بِشِمَالِي وَلَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَلَا تَجْعَلْهَا مَغْلُولَةً إِلَيَّ عُنُقِي وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ مُقْطَعَاتِ النَّيْرَانِ» و هنگامی که سر را مسح می کند بگوید: «اللَّهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَبِرَكَاتِكَ وَعَفْوِكَ» و در هنگام مسح پا بگوید: «اللَّهُمَّ ثَبِّتْنِي عَلَي الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُ فِيهِ الْأَقْدَامُ وَاجْعَلْ سَعْيِي فِي مَا يُرْضِيكَ عَنْ سَيِّئَاتِي يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ» و مستحب است هرگاه وضو گرفت بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

شرایط صحت وضو

شرایط صحیح بودن وضو

اشاره

شرایط صحیح بودن وضو چند چیز است:

«شرط اول»

آن که آب وضو پاک باشد.

«شرط دوم»

اشاره

آن که مطلق باشد.

مسأله 271

وضو با آب نجس و آب مضاف باطل است ، اگر چه انسان نجس یا مضاف بودن آن را نداند یا فراموش کرده باشد ، و اگر با آن وضو نمازی هم خوانده باشد باید آن نماز را دوباره با وضوی صحیح بخواند.

مسأله 272

اگر غیر از آب گل آلود مضاف آب دیگری برای وضو ندارد ، چنانچه وقت نماز تنگ است باید تیمم کند ، و اگر وقت دارد باید صبر کند تا آب صاف شود یا آب را صاف کند و وضو بگیرد.

«شرط سوم»

اشاره

آن که آب وضو مباح باشد ، و بنا بر احتیاط واجب فضایی که در آن وضو می گیرد نیز مباح باشد.

وضو با آب غصبي و با آبي که حجّت بر رضایت صاحب آن ندارد، حرام و باطل است، و اگر آب وضو در جاي غصبي بریزد، چنانچه در غیر آن جا نتواند وضو بگیرد باید تیمّم کند، و اگر در غیر آن جا بتواند وضو بگیرد لازم است که در غیر آن جا وضو بگیرد، ولي چنانچه در این صورت معصیت کرد و همان جا

ص: 47

وضو گرفت، صحت وضو محل اشکال است.

مسأله 274

وضو گرفتن از حوض مدرسه ای که انسان نمی داند آن حوض را برای همه مردم وقف کرده اند یا برای محصلین همان مدرسه، جایز نیست، و اگر اطمینان به عمومیت وقف حاصل شود - هر چند از وضو گرفتن مردم باشد - اشکال ندارد.

مسأله 275

کسی که نمی خواهد در مسجدی نماز بخواند، اگر نداند حوض آن را برای همه مردم وقف کرده اند یا برای کسانی که در آن جا نماز می خوانند، نمی تواند از حوض آن مسجد وضو بگیرد، ولی اگر معمولاً کسانی هم که نمی خواهند در آن جا نماز بخوانند از آن حوض وضو می گیرند، در صورتی که از وضو گرفتن آنها اطمینان به عمومیت وقف حاصل شود، می تواند از آن وضو بگیرد.

مسأله 276

وضو گرفتن از حوض تیمچه ها و مسافرخانه ها و مانند اینها برای کسانی که ساکن آن جاها نیستند، در صورتی صحیح است که اطمینان به رضایت صاحبان آنها حاصل شود، هر چند اطمینان از وضو گرفتن کسانی که ساکن آن جاها نیستند حاصل شود.

مسأله 277

وضو گرفتن در نهروهای بزرگ اگر چه انسان نداند که صاحب آنها راضی است اشکال ندارد، ولی اگر صاحب آنها از وضو گرفتن نهی کند یا این که انسان بداند که مالک راضی نیست، وضو گرفتن از آنها جایز نیست، و همچنین است بنابر احتیاط واجب اگر مالک صغیر یا مجنون باشد یا آن نهرها در تصرف غاصب باشند، و یا گمان داشته باشد که مالک راضی نیست، و اما نهرها و قنواتی که از آبادی مانند دهات می گذرد وضو گرفتن و آشامیدن و مانند آن از آنها اشکال ندارد، اگر چه مالک صغیر یا مجنون باشد.

مسأله 278

اگر فراموش کند آب غصبی است و با آن وضو بگیرد، وضوی او صحیح است، ولی کسی که خودش آب را غصب کرده، اگر غصبی بودن آن را فراموش کند و وضو بگیرد، در صورتی که از غصب توبه نکرده باشد، وضوی او باطل است، و در صورتی که توبه کرده باشد بطلان وضو محل اشکال است.

«شرط چهارم»

آن که ظرف آب وضو مباح باشد.

اشاره

آن که ظرف آب وضو بنا بر احتیاط واجب طلا و نقره نباشد و تفصیل این دو شرط در مسأله بعدی ذکر می شود.

مسأله 279

اگر آب وضو در ظرف غضبی است و غیر از آن آب دیگری ندارد، در صورتی که بتواند به وجه مشروعی آن آب را در ظرف دیگری خالی نماید، لازم است خالی کرده و بعد وضو بگیرد، و چنانچه میسور نباشد باید تیمم کند، و اگر آب دیگری دارد لازم است با آن آب وضو بگیرد، و در هر دو صورت اگر معصیت کرد و آب را برداشت و بعد از برداشتن با آن وضو گرفت، وضویش صحیح است.

و با این کیفیت اگر از ظرف طلا یا نقره وضو بگیرد وضوی او صحیح است، چه آب دیگری داشته باشد یا نداشته باشد، و اگر در ظرف غضبی وضوی ارتماسی گرفت وضوی او حرام و باطل است، چه آب دیگری داشته باشد یا نه، و اما اگر در ظرف طلا و نقره وضوی ارتماسی بگیرد جواز و صحت آن محل اشکال است.

مسأله 280

حوضی که مثلاً یک آجر یا یک سنگ آن غضبی است، در صورتی که برداشتن آب در نظر عرف تصرف در آن آجر یا سنگ نباشد، اشکالی ندارد، و در صورتی که تصرف باشد، اگر آبی غیر از آن آب ندارد باید تیمم کند، و اگر آبی غیر از آن آب دارد وظیفه اش وضو گرفتن با آن آب است، ولی در هر دو صورت اگر معصیت کرد و آب را برداشت و بعد از برداشتن وضو گرفت وضوی او صحیح است، و در هر دو صورت وضوی ارتماسی در فرض این که عرفاً تصرف در آن مغضوب باشد باطل است.

مسأله 281

اگر در صحن یکی از امامان یا امام زادگان که سابقاً قبرستان بوده حوض یا نهري بسازند، چنانچه انسان نداند که زمین صحن را برای قبرستان وقف کرده اند، وضو گرفتن در آن حوض و نهر اشکال ندارد.

اشاره

آن که اعضای وضو موقع شستن و مسح کردن پاک باشد، اگر چه آن طهارت به شستن به آب وضو - در صورتی که آب معتصم باشد - حاصل شود، و آب معتصم آبی است که به ملاقات با نجس نجس نشود، مانند آب باران و کر و جاری.

مسأله 282

اگر پیش از تمام شدن وضو جایی را که شسته یا مسح کرده نجس شود، وضوی او صحیح است.

ص: 49

مسأله 283

اگر غیر از اعضاي وضو جايي از بدن نجس باشد ، وضوي او صحيح است ، ولي اگر مخرج را از بول يا غائط تطهير نکرده باشد ، احتياط مستحب آن است که اول آن را تطهير کند و بعد وضو بگيرد.

مسأله 284

اگر يکي از اعضاي وضو نجس باشد و بعد از وضو شك کند که پيش از وضو آن جا را آب کشيده يا نه ، چنانچه هنگام وضو گرفتن ملتفت پاك و نجس بودن آن جا نبوده ، وضوي او باطل است ، و اگر مي داند يا احتمال مي دهد که ملتفت بوده وضوي او صحيح است ، و در هر صورت جايي را که نجس بوده بايد آب بکشد.

مسأله 285

اگر در صورت يا دستها بریدگي يا زخمي است که خون آن بند نمي آید و آب براي آن ضرر ندارد ، بايد بعد از شستن اجزاي سالم آن عضو با رعايت ترتيب - بر طبق آنچه که در وضو مسأله «249» گذشت - موضع زخم يا بریدگي را در آب کر يا جاري فرو برد و قدری فشار دهد که خون بند بياید و دست خود را روي زخم يا بریدگي در زير آب از بالا به پايين به قصد شستن وضويي بکشد تا آب بر آن جاري شود ، و بعد بقيه وضو را انجام دهد با مراعات اين که مسح به آب کف دست واقع شود.

«شرط هفتم»

اشاره

آن که وقت براي وضو و نماز کافي باشد.

مسأله 286

هرگاه وقت به قدری تنگ است که اگر وضو بگيرد تمام نماز يا مقداري از آن بعد از وقت خوانده مي شود ، بايد تيمم کند ، ولي اگر براي وضو و تيمم يك اندازه وقت لازم است بايد وضو بگيرد.

مسأله 287

کسي که در تنگي وقت نماز بايد تيمم کند ، اگر به قصد آن که وضو مستحب است ، يا براي امر مستحبي که وضو براي آن تشريع شده مثل خواندن قرآن وضو بگيرد ، صحيح است ، و اگر قصد کند براي خواندن آن نماز به نحوي که اگر امر به نماز با وضو نباشد قصد وضو نداشته باشد ، آن وضو باطل است.

«شرط هشتم»

آن که به قصد قربت و با اخلاص وضو بگیرد ، و مراد از قصد قربت این است که عمل را به قصد آنچه که آن را به خداوند متعال اضافه می دهد ، مانند انجام فرمان خداوند و محبوبیت برای او انجام دهد.

ص: 50

لازم نیست تیت وضو را به زبان بگوید یا از قلب خود بگذراند، بلکه اگر تمام افعال وضو را به داعی الهی به جا آورد، کفایت می کند.

«شرط نهم»

آن که وضو را به ترتیبی که بیان شد به جا آورد، یعنی اول صورت و بعد دست راست و بعد دست چپ را بشوید و بعد از آن سر و بعد پاها را مسح نماید، و اگر به این ترتیب وضو نگیرد باطل است، و - بنابر احتیاط واجب - پای چپ را بعد از پای راست مسح کند.

«شرط دهم»

اشاره

آن که کارهای وضو را پشت سر هم انجام دهد.

مسأله 289

اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که وقتی می خواهد جایی را بشوید یا مسح کند رطوبت اعضای قبل خشک شده باشد وضو باطل است، و اگر فقط رطوبت جایی که قبل از محلّی است که می خواهد بشوید یا مسح کند خشک شده باشد، مثلاً موقعی که می خواهد دست چپ را بشوید رطوبت دست راست خشک شده باشد و صورت تر باشد وضویش صحیح است.

مسأله 290

اگر کارهای وضو را پشت سر هم به جا آورد، ولی به واسطه گرمای هوا یا حرارت زیاد بدن و مانند اینها رطوبت جاهای پیشین خشک شود، وضو او صحیح است.

مسأله 291

راه رفتن در بین وضو اشکال ندارد، پس اگر بعد از شستن صورت و دست ها چند قدم راه برود، و بعد سر و پا را مسح کند، وضو او صحیح است.

«شرط یازدهم»

اشاره

آن که شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها را خود انسان انجام دهد، و اگر دیگری او را وضو دهد، یا در شستن صورت و دست ها و مسح سر و پاها به او کمک نماید، وضو باطل است.

کسی که نمی تواند وضو بگیرد باید نایب بگیرد که او را وضو دهد ، و چنانچه مزد هم بخواهد ، در صورتی که بتواند و دادن مزد حرجی نباشد باید به او بدهد ، ولی باید خود او نیت وضو کند و بنا بر احتیاط واجب نایب هم نیت نماید و با دست خود مسح کند ، و اگر نمی تواند باید نایبش دست او را بگیرد و به جای او مسح بکشد ، و اگر این هم ممکن نیست باید از دست او رطوبت بگیرد و با آن رطوبت سر و پای او را مسح کند.

ص: 51

مسأله 293

هر کدام از کارهای وضو را که می تواند به تنهایی انجام دهد ، نباید در آن کمک بگیرد.

«شرط دوازدهم»

اشاره

آن که استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.

مسأله 294

کسی که می ترسد که اگر وضو بگیرد مریض شود نباید وضو بگیرد ، و کسی که می ترسد اگر آب را به مصرف وضو برساند تشنه می ماند ، چنانچه آن عطش موجب مرضی بشود نباید وضو بگیرد ، و اگر موجب مرضی نشود مخیر است که وضو بگیرد یا تیمم کند ، و اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد ، اگر چه بعد بفهمد ضرر داشته ولی ضرر ، ضرر حرام نبوده وضوی او صحیح است.

مسأله 295

اگر رساندن آب به صورت و دستها به مقدار کمی که وضو با آن صحیح است ضرر ندارد و بیشتر از آن ضرر دارد ، باید با همان مقدار وضو بگیرد.

«شرط سیزدهم»

اشاره

آن که در اعضاي وضو مانعی از رسیدن آب نباشد.

مسأله 296

اگر می داند چیزی به اعضاي وضو چسبیده ولی شك دارد که از رسیدن آب جلوگیری می کند یا نه ، باید آن را بر طرف کند یا آب را به زیر آن برساند.

مسأله 297

اگر زیر ناخنی که به اندازه معمول بلند است چرك باشد ، وضو اشکال ندارد ، ولی اگر ناخن را بگیرند باید برای وضو آن چرك را بر طرف کنند ، و اگر ناخن بیشتر از معمول بلند باشد ، باید چرك زیر مقداری را که از معمول بلندتر است بر طرف کنند.

مسأله 298

اگر در صورت و دست ها و جلوي سر و روي پاها به واسطه سوختن يا چيز ديگر برآمدگي پيدا شود ، شستن و مسح روي آن كافي است ، و چنانچه سوراخ شود ، رساندن آب به زير پوست لازم نيست ، بلكه اگر پوست يك قسمت آن كنده شود ، لازم نيست آب را به زير قسمتي كه كنده نشده برساند ، ولي چنانچه پوستي كه كنده شده گاهي به بدن مي چسبد و گاهي بلند مي شود ، بايد آن را قطع كند يا آب را به زير آن برساند.

مسأله 299

اگر انسان شك كند كه به اعضاي وضوي او چيزي چسبيده يا نه ، چنانچه احتمال او در نظر مردم به جا باشد ، مثل آن كه بعد از گل كاري شك كند گل به دست

ص: 52

او چسبیده یا نه ، باید واریسی کند یا به قدری دست بمالد که اطمینان پیدا کند که اگر بوده بر طرف شده ، یا آب به زیر آن رسیده است.

مسأله 300

اگر جایی را که باید شست یا مسح کرد چرک باشد ولی چرک آن مانع از رسیدن آب به بدن نباشد ، اشکال ندارد ، و همچنین است اگر بعد از گچ کاری و مانند آن چیز سفیدی که جلوگیری از رسیدن آب به پوست نمی نماید بر دست بماند ، ولی اگر شك کند که با بودن آنها آب به بدن می رسد یا نه ، باید آنها را بر طرف کند.

مسأله 301

اگر پیش از وضو بداند که در بعضی از اعضای وضو مانعی از رسیدن آب هست ، و بعد از وضو شك کند که در موقع وضو آب را به آن جا رسانده یا نه ، چنانچه علم به غفلت در حال وضو نداشته باشد ، وضوی او صحیح است.

مسأله 302

اگر در بعضی از اعضای وضو مانعی باشد که گاهی آب به خودی خود زیر آن می رسد و گاهی نمی رسد و انسان بعد از وضو شك کند که آب زیر آن رسیده یا نه ، چنانچه بداند موقع وضو غفلت از این امر داشته باید دوباره وضو بگیرد.

مسأله 303

اگر بعد از وضو چیزی که مانع از رسیدن آب است در اعضای وضو ببیند و نداند موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده ، در صورتی که بداند غافل از آن مانع در حال وضو بوده باید دوباره وضو بگیرد ، وگرنه وضوی او صحیح است.

مسأله 304

اگر بعد از وضو شك کند چیزی که مانع رسیدن آب است در اعضای وضو بوده یا نه ، چنانچه علم به غفلت از آن در حال وضو نداشته وضو صحیح است.

احکام وضو

شك در وضو

مسأله 305

کسی که در کارهای وضو و شرایط آن خیلی شك می کند ، در صورتی که به حد وسواس برسد باید به شك خود اعتنا نکند.

مسأله 306

اگر شك كند كه وضوي او باطل شده يا نه ، بنا مي گذارد كه وضوي او باقي است ، ولي اگر بعد از بول استبراء نكرده و وضو گرفته باشد ، و بعد از وضو رطوبتي از او بيرون آيد كه نداند بول است يا چيز ديگري ، وضوي او باطل است.

مسأله 307

كسي كه شك دارد وضو گرفته يا نه بايد وضو بگيرد.

ص: 53

کسی که می داند وضو گرفته و حدثی هم از او سر زده - مثلاً بول کرده - اگر نداند کدام جلوتر بوده ، چنانچه پیش از نماز است باید وضو بگیرد ، و اگر در بین نماز است باید نماز را بشکند و وضو بگیرد ، و اگر بعد از نماز است نمازی که خوانده صحیح است در صورتی که علم نداشته باشد که در حال شروع به نماز غافل بوده ، ولی برای نمازهای بعد باید وضو بگیرد.

اگر بعد از وضو یا در بین آن یقین کند که بعضی جاها را نشسته یا مسح نکرده است ، چنانچه رطوبت جاهایی که پیش از آن است به جهت طول مدت خشک شده ، باید دوباره وضو بگیرد ، و اگر خشک نشده یا به جهت گرمی هوا و مانند آن خشک شده ، باید جایی را که نشسته یا مسح نکرده و آنچه بعد از آن است بشوید یا مسح کند ، و اگر در بین وضو در شستن یا مسح کردن جایی شک کند باید به همین دستور عمل نماید.

اگر بعد از نماز شك کند که وضو گرفته یا نه ، در صورتی که علم به غفلت در حال شروع نماز نداشته باشد نمازش صحیح است ، ولی باید برای نمازهای بعد وضو بگیرد.

اگر در بین نماز شك کند که وضو گرفته یا نه ، نماز او باطل است و باید وضو بگیرد و نماز را به جا آورد.

اگر بعد از نماز بداند که وضوی او باطل شده ولی شك کند که بعد از نماز باطل شده یا قبل از آن ، نمازی که خوانده صحیح است.

سایر احکام

اگر انسان مرضی دارد که بول او قطره قطره می ریزد ، یا نمی تواند از بیرون آمدن غائط خودداری کند ، چنانچه یقین دارد که از اول وقت نماز تا آخر آن به مقدار وضو گرفتن و نماز خواندن مهلت پیدا می کند ، باید وضو و نماز را در وقتی که مهلت پیدا می کند انجام دهد ، و اگر مهلت او به مقدار کارهای واجب وضو و نماز است باید در وقتی که مهلت دارد فقط کارهای واجب وضو و نماز را به جا آورد و کارهای مستحب را ترك نماید.

اگر به مقدار وضو و نماز مهلت پیدا نمی کند و در بین نماز يك یا چند

دفعه بول یا غائط از او خارج می شود ، اگر همان نماز را با يك وضو بخواند کفایت می کند هر چند احتیاط مستحب این است که هر وقت بول یا غائط از او خارج شد در فاصله ای که موالات بهم نخورد ، وضو بگیرد و بقیه نماز را بخواند.

مسأله 315

کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود يك وضو برای چندین نماز او کافیتست ، مگر این که مُحدِّث به حدث دیگری گردد ، و بهتر آن است که برای هر نماز يك وضو بگیرد ، و برای به جا آوردن سجده و تشهد فراموش شده و نماز احتیاط ، وضوی دیگر لازم نیست.

مسأله 316

کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود ، لازم نیست بعد از وضو فوراً نماز بخواند ، اگر چه احتیاط مستحب این است که بعد از وضو فوراً نماز بخواند.

مسأله 317

کسی که بول یا غائط پی در پی از او خارج می شود بعد از وضو بنا بر احتیاط مستحب از مس آنچه که مس آن بر مُحدِّث حرام است اجتناب نماید.

مسأله 318

کسی که بول او قطره قطره می ریزد ، باید برای نماز به وسیله کیسه ای که در آن پنبه یا چیز دیگری است که از رسیدن بول به جاهای دیگر جلوگیری می کند خود را حفظ نماید ، و احتیاط واجب آن است که پیش از هر نماز مخرج بول را که نجس شده آب بکشد ، مگر در صورتی که موجب حرج باشد.

و در صورتی که جمع ما بین ظهر و عصر یا مغرب و عشاء می کند ، شستن بین دو نماز لازم نیست ، و نیز کسی که نمی تواند از بیرون آمدن غائط خودداری کند ، چنانچه ممکن باشد باید به مقدار نماز از رسیدن غائط به جاهای دیگر جلوگیری نماید ، و احتیاط واجب آن است که برای هر نماز مخرج غائط را آب بکشد ، مگر در صورتی که موجب حرج باشد.

مسأله 319

کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول یا غائط خودداری کند ، در صورتی که ممکن باشد و موجب حرج نباشد باید به مقدار نماز از خارج شدن بول یا غائط جلوگیری نماید ، و در صورتی که مرض او به آسانی معالجه شود باید خود را معالجه نماید.

مسأله 320

کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول یا غائط خودداری کند ، بعد از آن که مرض او خوب شد لازم نیست نمازهایی را که در وقت مرض مطابق وظیفه اش خوانده

قضا نماید، ولی اگر در بین وقت نماز مرض او خوب شود باید نمازی را که در آن وقت خوانده دوباره بخواند.

مسأله 321

اگر کسی مرضی دارد که نمی تواند از خارج شدن باد جلوگیری کند، باید به وظیفه کسانی که نمی توانند از بیرون آمدن بول یا غائط خودداری کنند عمل نماید.

چیزهایی که باید برای آنها طهارت از حدث داشت

مسأله 322

برای شش چیز باید وضو گرفت:

(اول) برای نمازهای واجب غیر از نماز میّت، و برای نمازهای مستحب وضو شرط صحت است.

(دوم) برای سجده و تشهد فراموش شده و دو سجده سهوی که برای تشهد فراموش شده بجا می آورد، و اگر بین آنها و نماز حدثی از او سر زده - مثلاً بول کرده باشد - بنا بر احتیاط واجب نماز را اعاده کند، ولی برای سجده سهو در غیر موردی که ذکر شد واجب نیست وضو بگیرد.

(سوم) برای طواف واجب در حج یا عمره.

(چهارم) اگر نذر یا عهد کرده یا قسم خورده باشد که وضو بگیرد.

(پنجم) اگر نذر کرده باشد که جایی از بدن خود را به خط قرآن برساند، در صورتی که آن نذر صحیح باشد، مانند بوسیدن قرآن.

(ششم) برای آب کشیدن قرآنی که نجس شده، یا برای بیرون آوردن آن از محلی که بودن قرآن در آن محل موجب هتک است، در صورتی که مجبور باشد دست یا جای دیگر بدن خود را به خط قرآن برساند، ولی چنانچه معطل شدن به مقدار وضویی احترامی به قرآن باشد، باید بدون این که وضو بگیرد قرآن را از آن محل بیرون آورد، یا اگر نجس شده آب بکشد.

مس نمودن خط قرآن

مسأله 323

مس نمودن خط قرآن - یعنی رساندن جایی از بدن به خط قرآن - برای کسی که وضو ندارد حرام است، و رساندن موی بدن به قرآن مانعی ندارد در صورتی که از توابع بشره شمرده نشود، و اگر قرآن را به زبان فارسی یا به زبان دیگری ترجمه

کنند مس آن در غیر اسم ذات و اسماء صفات خداوند متعال اشکال ندارد.

مسأله 324

جلوگیری بچه و دیوانه از مس خط قرآن واجب نیست ، ولی اگر مس نمودن آنان بی احترامی به قرآن باشد باید از آن جلوگیری کنند.

مسأله 325

کسی که وضو ندارد - بنابر احتیاط واجب - نباید اسم ذات و اسماء صفات خداوند متعال را به هر زبانی که نوشته شده باشد مس نماید ، و احتیاط مستحب آن است که اسماء مبارکه چهارده معصوم (علیهم السلام) را هم بدون وضو مس ننماید.

مسأله 326

اگر پیش از وقت نماز به قصد این که با طهارت باشد وضو بگیرد یا غسل کند ، صحیح است ، و اگر نزدیک وقت نماز هم به قصد مهیا بودن برای نماز وضو بگیرد اشکال ندارد ، بلکه مستحب است.

مسأله 327

کسی که یقین یا حجت شرعیّه دارد که وقت داخل شده ، اگر نیت وضوی واجب کند و قصدش مقید به وجوب نباشد و بعد از وضو بفهمد وقت داخل نشده ، وضوی او صحیح است.

مسأله 328

مستحب است انسان برای اموری که وضو هر چند شرط صحّت آنها نیست ولی در کمال آنها معتبر است وضو بگیرد ، مانند مناسک حج به غیر از طواف واجب و نماز طواف - که وضو در آن دو شرط صحّت است - و همچنین برای نماز میت و ادخال میت در قبر و رفتن به مسجد و برای خواندن قرآن و نوشتن آن و برای خوابیدن ، و نیز مستحب است کسی که وضو دارد دوباره وضو بگیرد.

و هرگاه برای یکی از این کارها وضو بگیرد می تواند هر کاری را که باید با وضو انجام داد به جا آورد ، مثلاً می تواند با آن وضو نماز بخواند یا طواف واجب انجام دهد.

چیزهایی که وضو را باطل می کند

مسأله 329

هفت چیز وضو را باطل می کند:

(اول و دوم) بول و غائط خارج از موضع طبیعی یا از غیر موضع طبیعی با اعتیاد ، و همچنین خارج از غیر موضع طبیعی بدون اعتیاد بنابر احتیاط واجب.

و رطوبت مشتبه به بول قبل از استبراء از بول حکم بول را دارد.

(سوم) باد روده که از مخرج طبیعی غائط خارج می شود و از غیر آن به تفصیلی که در غائط گذشت در صورتی که بر آن یکی از دو اسم مخصوص گفته شود.

(چهارم) خواب، و وقتی محقق می شود که گوش نشنود.

(پنجم) چیزهایی که عقل را از بین می برد مانند دیوانگی و مستی و بیهوشی.

(ششم) استحاضه زنان که تفصیل آن خواهد آمد.

(هفتم) جنابت.

احکام وضوی جبیره

اشاره

چیزی که با آن زخم و شکسته را می بندند، و دوايي که روي زخم و مانند آن می گذارند جبیره نامیده می شود.

مسأله 330

اگر در یکی از جاهای وضو زخم یا دمل یا شکستگی باشد، چنانچه روي آن باز است و آب ضرر ندارد باید به طور معمول وضو گرفت.

مسأله 331

اگر زخم یا دمل یا شکستگی در صورت و دستهاست و روي آن باز است و آب ریختن روي آن ضرر دارد، چنانچه کشیدن دست تر بر آن ضرر ندارد، باید در شکستگی دست تر بر آن بکشد، و همچنین بنا بر احتیاط واجب در زخم و دمل، و احتیاط مستحب آن است که بعد پارچه پاکی روي آن بگذارد و دست تر را روي پارچه هم بکشد، و اگر این مقدار هم ضرر دارد یا زخم و شکستگی نجس است و نمی شود آب کشید، در مورد زخم باید اطراف آن را به طوری که در وضو گذشت از بالا به پایین بشوید و تیمم لازم نیست، و احتیاط مستحب آن است که پارچه پاکی روي زخم بگذارد و دست تر روي آن بکشد و تیمم هم بنماید.

و اما در شکستگی باید تیمم نماید و بنا بر احتیاط واجب وضو نیز گرفته و پارچه پاکی روي آن بگذارد و روي پارچه را با دست تر بکشد.

مسأله 332

اگر زخم یا دمل یا شکستگی در جلوي سر یا روي پاهاست و روي آن باز است، چنانچه نتواند آن را مسح کند - به این معنی که مثلاً زخم تمام محل مسح را گرفته باشد، یا آن که از مسح جاهای سالم نیز متمکن نباشد - بنا بر احتیاط واجب بین

وضو - به این ترتیب که پارچه پاکي روي آن بگذارد و روي پارچه را با تري آب وضو که در دست مانده مسح کند - و تیمم جمع کند.

مسأله 333

اگر روي دمل یا زخم یا شکستگی بسته باشد ، چنانچه باز کردن آن مشقت ندارد و آب هم برای آن ضرر ندارد ، باید باز کند و وضو بگیرد ، چه زخم و مانند آن در صورت و دستها باشد ، یا جلوي سر و روي پاها باشد.

مسأله 334

اگر زخم یا دمل یا شکستگی که بسته است در صورت یا دستها باشد ، چنانچه باز کردن یا ریختن آب روي آن ضرر و یا مشقت دارد ، باید مقداري را که ضرر و مشقت ندارد از اطراف شسته و روي جبیره را مسح نماید.

مسأله 335

اگر نمی شود روي زخم را باز کرد ولي زخم و چیزی که روي آن گذاشته پاک است ، و رساندن آب به زخم ممکن است و ضرر و مشقت ندارد ، باید آب را به روي زخم با رعایت ترتیب - و در صورت بنابر احتیاط - برساند ، ولي اگر جبیره در صورت باشد و رساندن آب با رعایت ترتیب ممکن نباشد بنابر احتیاط بین شستن و مسح با مراعات ترتیب جمع کند ، و اگر زخم یا چیزی که روي آن گذاشته نجس است ، چنانچه آب کشیدن آن و رساندن آب به روي زخم ممکن باشد و ضرر و مشقت نداشته باشد ، باید آن را آب بکشد و موقع وضو آب را به زخم برساند.

و در صورتی که رساندن آب به روي زخم ممکن نیست یا ضرر یا مشقت دارد ، یا زخم نجس است و نمی شود آن را آب کشید ، یا ضرر یا مشقت دارد ، باید اطراف زخم را بشوید ، و اگر جبیره پاک است روي آن را مسح کند ، و اگر جبیره نجس است یا نمی شود روي آن را دست تر کشید ، در صورتی که ممکن است پارچه پاکي را روي آن بگذارد ، و بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تیمم و مسح بر آن پارچه - و حتی الامکان پارچه را به گونه ای بگذارد که جزء جبیره حساب شود - و در صورتی که گذاشتن پارچه یا مسح بر آن ممکن نباشد ، بنابر احتیاط واجب اطراف آن را به طوري که در وضو گذشت بشوید و تیمم هم بنماید.

مسأله 336

اگر جبیره تمام صورت یا تمام یکی از دستها یا تمام هر دو دست را گرفته باشد ، احتیاط واجب آن است که جمع کند بین وضوي جبیره ای و تیمم.

مسأله 337

اگر جبیره تمام اعضاي وضو را گرفته باشد، بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین وضوي جبیره و تیمم.

مسأله 338

کسي که در کف دست و انگشتها جبیره دارد، و در موقع وضو دست تر روي آن کشیده است، سر و پا را با همان رطوبت مسح کند.

مسأله 339

اگر جبیره تمام پهنای روي پا را گرفته ولي مقداري از طرف انگشتان و مقداري از طرف بالاي پا که مسح واجب است باز است، باید جاهایی که باز است روي پا را، و جایی که جبیره است روي جبیره را مسح کند.

مسأله 340

اگر در صورت یا دستها چند جبیره باشد، باید بین آنها را بشوید، و اگر جبیره ها در سر یا روي پاها باشد، باید بین آنها را مسح کند، و در جاهایی که جبیره است باید به دستور جبیره عمل نماید.

مسأله 341

اگر جبیره بیشتر از معمول اطراف زخم را گرفته و برداشتن آن بدون مشقت ممکن نیست، بنا بر احتیاط واجب وضوي جبیره بگیرد و تیمم هم بنماید، و اگر برداشتن زاید از معمول جبیره بدون مشقت ممکن است، باید آن را بردارد، پس اگر زخم در صورت یا دستهاست آن قسمت را بشوید، و اگر در سر یا روي پاهاست و مسح واجب است، آن را مسح کند و برای جاي زخم به دستور جبیره عمل نماید.

مسأله 342

اگر در اعضاي وضو زخم و جراحت و شکستگی نیست ولي به جهت دیگری آب برای آنها ضرر دارد باید تیمم کند.

مسأله 343

اگر جایی از اعضاي وضو را رگ زده است و نمی تواند آن را از جهت ضرر بشوید، حکم آن حکم زخم و جراحت است که در مسائل قبل گذشت، و اگر برای جهت دیگری مثل بند نیامدن خون نمی تواند آن را بشوید باید تیمم کند.

مسأله 344

اگر در جاي وضو یا غسل چیزی چسبیده است که برداشتن آن ممکن نیست یا موجب حرج است بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین وضو یا غسل جبیره اي و تیمم.

مسأله 345

در غیر غسل میّت از سایر اغسال ، غسل جبیره ای مثل وضوی جبیره ای است ، و بنا بر احتیاط واجب آن را ترتیبی به جا آورد ، ولی اگر در بدن زخم یا دمل باشد - چه محل مجبور باشد و چه مکشوف - هر چند برای تخییر بین غسل و تیمّم

ص: 60

وجهی هست، اما احتیاط واجب آن است که غسل کند، و اگر شکستگی باشد حکم آن و حکم موضع شکسته و زخم و دمل در غسل همان است که در صورت و دستها در وضو گذشت.

مسأله 346

کسی که وظیفه او تیمم است اگر در بعضی از جاهای تیمم او زخم یا دمل یا شکستگی باشد، باید به دستور وضوی جبیره ای تیمم جبیره ای نماید.

مسأله 347

کسی که باید با وضو یا غسل جبیره ای نماز بخواند، چنانچه بداند که تا آخر وقت عذر او بر طرف نمی شود، می تواند در اول وقت نماز بخواند، ولی اگر امید دارد که تا آخر وقت عذر او بر طرف شود بهتر آن است که صبر کند و چنانچه عذر او بر طرف نشد در آخر وقت نماز را با وضو یا غسل جبیره ای به جا آورد، و در صورتی که اول وقت نماز خواند و تا آخر وقت عذرش بر طرف شد، باید وضو گرفته یا غسل کرده و نماز را اعاده نماید.

مسأله 348

اگر انسان برای مرضی که در چشم اوست، موی چشم خود را بچسباند، یا از جهت درد چشم آب برای آن ضرر داشته باشد باید تیمم نماید.

مسأله 349

کسی که نمی داند وظیفه اش تیمم است یا وضوی جبیره ای، باید احتیاط کند به جمع بین وضو و تیمم.

مسأله 350

نمازهایی را که انسان با وضوی جبیره ای خوانده و تا آخر وقت عذرش مستمر بوده، صحیح است و می تواند با آن وضو نمازهای بعدی را در صورتی که در تمام وقت عذرش مستمر باشد به جا آورد، و هرگاه عذرش بر طرف شد برای نمازهای بعد بنا بر احتیاط واجب وضو بگیرد.

غسلهای واجب

اشاره

غسلهای واجب هفت است: (اول) غسل جنابت، (دوم) غسل حیض، (سوم) غسل نفاس، (چهارم) غسل استحاضه، (پنجم) غسل مس میت، (ششم) غسل میت، (هفتم) غسلی که به واسطه نذر و قسم و مانند اینها واجب می شود.

مسأله 351

به دو چیز انسان جنب می شود:

(اول) جماع.

(دوم) بیرون آمدن منی، در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی شهوت، با اختیار باشد یا بی اختیار.

مسأله 352

اگر رطوبتی از مرد خارج شود که نداند منی است یا بول یا غیر اینها، چنانچه با شهوت و جستن بیرون آمده و بعد از بیرون آمدن آن بدن سست شده، آن رطوبت حکم منی را دارد، و اگر هیچ یک از این سه نشانه یا بعضی از اینها را نداشته باشد حکم منی را ندارد، ولی در مریض اگر با شهوت بیرون آید، هر چند با جستن و سستی بدن بیرون نیامده باشد، حکم منی را دارد، و اما زن اگر از شهوت انزال کند غسل جنابت بر او واجب است.

مسأله 353

اگر از مردی که مریض نیست آبی بیرون آید که یکی از سه نشانه ای را که در مسأله پیش گذشت داشته باشد و نداند نشانه های دیگر را داشته یا نه، چنانچه پیش از بیرون آمدن آن، وضو داشته به همان وضو اکتفا کند و اگر وضو نداشته کافی است فقط وضو بگیرد.

مسأله 354

مستحب است انسان بعد از بیرون آمدن منی بول کند، و اگر بول نکند و بعد از غسل رطوبتی از او بیرون آید که نداند منی است یا رطوبت دیگر، حکم منی را دارد.

مسأله 355

اگر انسان با زنی جماع کند و به اندازه ختنه گاه یا بیشتر داخل شود چه در قُبُل باشد و چه در دُبُر هر دو جنب می شوند، اگر چه منی بیرون نیاید، و بنابر احتیاط واجب در جماع با مرد جمع کند بین غسل و وضو در صورتی که قبلاً وضو نداشته باشد وگرنه غسل کفایت می کند، و در حکم مذکور فرقی نیست بین بالغ و نابالغ و عاقل و مجنون و قاصد و غیر قاصد.

مسأله 356

اگر شك کند که به مقدار ختنه گاه داخل شده یا نه، غسل بر او واجب نیست.

مسأله 357

اگر حیوانی را وطی کند - یعنی با او نزدیکی نماید - و منی از او بیرون آید

غسل تنها کافی است، و اگر منی بیرون نیاید، چنانچه پیش از وطی وضو داشته باز هم غسل تنها کافی است، و اگر وضو نداشته احتیاط واجب آن است که غسل کند و وضو هم بگیرد.

مسأله 358

اگر منی از جایی خود حرکت کند و بیرون نیاید، یا انسان شك کند که منی از او بیرون آمده یا نه غسل بر او واجب نیست.

مسأله 359

کسی که نمی تواند غسل کند ولی تیمم برایش ممکن است، بعد از داخل شدن وقت نماز هم می تواند با زن خود نزدیکی کند.

مسأله 360

اگر در لباس خود منی ببیند و بداند که از خود اوست و برای آن غسل نکرده، باید غسل کند، و نمازهایی را که یقین دارد بعد از بیرون آمدن منی خوانده، اگر در وقت است اعاده کند، و اگر بعد از وقت است قضا نماید، و اما نمازهایی را که احتمال می دهد پیش از بیرون آمدن آن منی خوانده، اعاده و قضاء ندارد.

چیزهایی که بر جنب حرام است

مسأله 361

پنج چیز بر جنب حرام است:

(اول) رساندن جایی از بدن خود به خط قرآن، یا به اسم مبارک ذات خداوند متعال - به هر لغتی که باشد - و سایر اسماء حسنی و بنا بر احتیاط مستحب اسمای انبیا و ائمه و حضرت زهرا (علیهم السلام) را مس ننماید.

(دوم) رفتن در مسجد الحرام و مسجد پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم) اگر چه از یک در داخل و از در دیگر خارج شود.

(سوم) توقّف در مساجد دیگر، ولی اگر از یک در مسجد داخل و از در دیگر خارج شود مانعی ندارد، و همچنین توقّف در حرم امامان (علیهم السلام) حرام است، و احتیاط واجب آن است که از رفتن در حرم ائمه (علیهم السلام) خودداری کند اگر چه از یک در داخل و از در دیگر خارج شود.

(چهارم) گذاشتن چیزی در مسجد، و همچنین بنا بر احتیاط واجب داخل شدن در مسجد برای برداشتن چیزی.

(پنجم) خواندن هر یک از آیات سجده واجب، و آن آیات در چهار سوره است:

«اَوَّل» سوره سي و دوم قرآن (الم تنزیل) ، «دوم» سوره چهل و یکم (حم سجده - فصلت -) ، «سوم» سوره پنجاه و سوم (والنجم) ، «چهارم» سوره نود و ششم (اقراء).

و بنا بر احتیاط واجب از خواندن بقیه این چهار سوره ، حتّی از خواندن (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) ، بلکه بعضی آن به قصد این سوره ها نیز خودداری کند.

چیزهایی که بر جنب مکروه است

مسأله 362

نُه چیز بر جنب مکروه است:

اَوَّل و دوم) خوردن و آشامیدن ، ولی اگر وضو بگیرد یا دستها را بشوید مکروه نیست.

(سوم) خواندن بیشتر از هفت آیه از سوره هایی که سجده واجب ندارد.

(چهارم) رساندن جایی از بدن به جلد و حاشیه و بین خط های قرآن.

(پنجم) همراه داشتن قرآن.

(ششم) خوابیدن ، ولی اگر وضو بگیرد و یا به واسطه نداشتن آب ، بدل از غسل تیمم کند ، مکروه نیست.

(هفتم) خضاب کردن به حنا و مانند آن.

(هشتم) مالیدن روغن به بدن.

(نهم) جماع کردن ، بعد از آن که محتمل شده ، یعنی در خواب منی از او بیرون آمده است.

غسل جنابت

مسأله 363

غسل جنابت به خودی خود مستحب است ، و برای واجبات مشروط به طهارت واجب می شود ، ولی برای نماز میّت و سجده سهو - مگر سجده سهو در مورد تشهّد فراموش شده - و سجده شکر و سجده های واجب قرآن غسل جنابت لازم نیست.

مسأله 364

لازم نیست در وقت غسل نیت کند که غسل واجب یا مستحب می کند ، بلکه اگر به قصد قربت - چنانکه در وضو گذشت - و با اخلاص غسل کند کافی است.

اگر یقین کند یا حجّت شرعیّه ای داشته باشد که وقت نماز داخل شده

ص: 64

و نیت غسل واجب کند و قصدش مقید به وجوب نباشد ، و بعد معلوم شود که پیش از وقت غسل کرده ، غسل او صحیح است.

مسأله 366

غسل را چه واجب و چه مستحب به دو قسم می شود انجام داد ، ترتیبی و ارتماسی .

غسل ترتیبی

مسأله 367

در غسل ترتیبی باید به نیت غسل ، اول سر و گردن ، بعد بدن را بشوید ، و بنابر احتیاط واجب اول طرف راست و بعد طرف چپ بدن را بشوید ، و اگر عمداً یا از روی فراموشی و یا به واسطه ندانستن مسأله سر را بعد از بدن بشوید ، کفایت می کند بدن را دوباره بشوید ، و اگر طرف راست را بعد از طرف چپ بشوید ، بنابر احتیاط واجب طرف چپ را دوباره بشوید ، و تحقق غسل ترتیبی به حرکت دادن هر يك از سه عضو زیر آب به قصد غسل محل اشکال است.

مسأله 368

بنابر احتیاط واجب نصف ناف و نصف عورت را باید با طرف راست بدن و نصف دیگر را با طرف چپ بشوید ، و بهتر است تمام ناف و عورت با هر دو طرف شسته شود.

مسأله 369

برای آن که یقین کند هر سه قسمت - یعنی سر و گردن و طرف راست و طرف چپ - را کاملاً غسل داده ، باید هر قسمتی را که می شویید مقداری از قسمت دیگر را هم با آن قسمت بشوید ، بلکه احتیاط مستحب آن است که تمام طرف راست گردن را با طرف راست بدن ، و تمام طرف چپ گردن را با طرف چپ بدن بشوید.

مسأله 370

اگر بعد از غسل بفهمد جایی از بدن را نشسته و نداند آیا از سر یا طرف راست یا طرف چپ می باشد ، شستن سر لازم نیست و باید جایی را که احتمال می دهد از طرف چپ نشسته بشوید ، و بنابر احتیاط واجب جایی را که احتمال می دهد از طرف راست نشسته قبل از شستن طرف چپ بشوید.

مسأله 371

اگر بعد از غسل بفهمد مقداری از بدن را نشسته ، چنانچه از طرف چپ باشد شستن همان مقدار کفایت ، و اگر از طرف راست باشد بعد از شستن آن مقدار -

بنابر احتیاط واجب - طرف چپ را بشوید ، و اگر از سر و گردن باشد باید بعد از شستن آن مقدار

بدن را بشوید ، و بنابر احتیاط واجب ، طرف راست را بر طرف چپ مقدم بدارد.

مسأله 372

کسی که پیش از تمام شدن غسل در شستن مقداری از طرف چپ شك کند ، شستن همان مقدار کافیهست ، ولی اگر بعد از شستن مقداری از طرف چپ در شستن مقداری از طرف راست شك کند ، بنابر احتیاط واجب آن مقدار را شسته و بعد از آن طرف چپ را هم بشوید ، و اگر در شستن مقداری از سر و گردن شك کند و داخل در شستن قسمتهای دیگر بدن شده باشد ، شكش غیر معتبر و غسلش صحیح است.

غسل ارتماسی

مسأله 373

غسل ارتماسی به فرو بردن تمام بدن در آب محقق می شود ، و تحقق غسل ارتماسی در صورتی که قسمتی از بدن در آب باشد به فرو بردن باقی بدن مورد اشکال است ، و بنابر احتیاط واجب به گونه ای باشد که عرفاً صدق کند که بدن را دفعه در آب فرو برده است.

مسأله 374

در غسل ارتماسی ، بنابر احتیاط باید هنگام فرو بردن اول جزء بدن در آب تا آخر جزء تیت غسل داشته باشد.

مسأله 375

اگر بعد از غسل ارتماسی بفهمد که به مقداری از بدن آب نرسیده است - جای آن را بداند یا نداند - باید دوباره غسل کند.

مسأله 376

اگر برای غسل ترتیبی وقت ندارد ولی برای ارتماسی وقت دارد باید غسل ارتماسی کند.

مسأله 377

کسی که برای حج یا عمره احرام بسته نمی تواند غسل ارتماسی کند ، و حکم غسل ارتماسی شخص روزه دار در مسأله «1625» ذکر شده است.

احکام غسل کردن

مسأله 378

در غسل ارتماسی یا ترتیبی پاك بودن تمام بدن پیش از غسل لازم نیست ،

بلکه اگر به فرورفتن در آب یا ریختن آب - در صورتی که آب معتصم باشد - به قصد غسل بدن پاک شود غسل صحیح است، و آب معتصم آبی است که به ملاقات با نجس نجس نشود، مانند آب باران و کر و جاری.

مسأله 379

کسی که از حرام جنب شده غسل او با آب گرم اگر چه عرق کند صحیح است، و احتیاط مستحب آن است که با آب سرد غسل کند.

مسأله 380

اگر در غسل جایی از بدن نشسته بماند، چنانچه غسل ارتماسی باشد باطل است، و اگر ترتیبی باشد حکم آن در مسأله «371» گذشت، و در هر حال شستن آنچه که عرفاً باطن شمرده می شود - مثل توی گوش و بینی - واجب نیست.

مسأله 381

جایی را که شك دارد از ظاهر بدن است یا از باطن آن، چنانچه قبلاً از ظاهر بوده باید بشوید و اگر قبلاً از ظاهر نبوده شستن آن لازم نیست، و در صورتی که حالت سابقه معلوم نیست - بنا بر احتیاط واجب - بشوید.

مسأله 382

اگر سوراخ جای گوشواره و مانند آن به قدری گشاد باشد که داخل آن از ظاهر شمرده شود، باید آن را شست، و در غیر این صورت شستن آن لازم نیست، مگر در صورت شك در صدق ظاهر بر آن که در این صورت بنا بر احتیاط لازم است.

مسأله 383

چیزی را که مانع رسیدن آب به بدن است باید بر طرف نماید، و اگر پیش از یقین به بر طرف شدن آن، غسل ارتماسی نماید، باید دوباره غسل کند، و اگر غسل ترتیبی کرده است حکمش همان است که در مسأله «372» گذشت.

مسأله 384

اگر موقع غسل شك کند چیزی که مانع از رسیدن آب باشد در بدن او هست یا نه باید واریسی کند تا مطمئن شود که مانعی نیست.

مسأله 385

در غسل باید موهای کوتاهی را که جزء بدن حساب می شود بشوید، و شستن موهای بلند واجب نیست، بلکه اگر آب را طوری به پوست برساند که آنها تر نشود، غسل صحیح است، ولی اگر رساندن آب به پوست بدون شستن آنها ممکن نباشد، باید آنها را بشوید که آب به بدن برسد.

مسأله 386

تمام شرطهایی که برای صحیح بودن وضو گذشت، مثل پاک بودن آب و مباح بودن آن، در صحیح بودن غسل هم شرط است، ولی در

غسل لازم نیست بدن را

ص: 67

از بالا به پایین بشوید ، و نیز در غسل ترتیبی لازم نیست بعد از شستن هر قسمت فوراً قسمت دیگر را بشوید ، پس اگر بعد از شستن سر و گردن صبر کند و بعد از مدّتی بدن را بشوید ، یا بعد از طرف راست مدّتی صبر کند و بعد طرف چپ را بشوید ، اشکال ندارد ، ولی کسی که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری کند ، اگر به اندازه غسل و نماز می شود از او بیرون نیاید ، باید فوراً غسل کند و بعد از آن هم فوراً نماز بخواند.

مسأله 387

کسی که قصد دارد پول حمامی را ندهد یا بدون این که بداند حمامی راضی است بخواهد نسیه بگذارد اگر چه بعد حمامی را راضی کند غسل او باطل است.

مسأله 388

اگر حمامی راضی باشد که پول حمام نسیه بماند ، ولی کسی که غسل می کند قصدش این باشد که طلب او را ندهد ، یا از مال حرام بدهد غسل او باطل است.

مسأله 389

اگر پولی را که خمس آن را نداده است به حمامی بدهد ، مرتکب حرام شده و غسل او باطل است.

مسأله 390

اگر مخرج غائط را در آب خزینه تطهیر کند ، و پیش از غسل شك کند که چون در خزینه تطهیر کرده حمامی به غسل کردن او راضی است یا نه ، غسل او باطل است ، مگر این که پیش از غسل حمامی را راضی کند.

مسأله 391

اگر شك کند که غسل کرده یا نه باید غسل کند ، ولی اگر بعد از غسل شك کند که غسل او درست بوده یا نه ، در صورتی که احتمال بدهد که وقت غسل ملتفت بوده ، غسلش صحیح است.

مسأله 392

اگر در بین غسل حدث اصغر از او سرزند - مثلاً بول کند - بنابر احتیاط واجب غسل را تمام کند و اعاده نماید و وضو هم ضمیمه کند مگر این که از غسل ترتیبی به غسل ارتماسی عدول کند.

مسأله 393

اگر از جهت تنگی وقت وظیفه مکلف تیمّم بوده ولی به خیال این که به اندازه غسل و نماز وقت دارد غسل کند ، در صورتی که به قصد طهارت از جنابت یا قرائت قرآن مثلاً غسل نماید غسل او صحیح است ، و اگر قصد کند برای خواندن آن نماز به نحوی که اگر امر به نماز نباشد قصد غسل نداشته باشد ، آن غسل باطل است.

کسي که جنب شده و نماز خوانده اگر شك کند که غسل کرده یا نه ،

ص: 68

چنانچه احتمال بدهد که وقت شروع به نماز ملتفت بوده، نماز او صحیح است، ولی برای نمازهایی بعد باید غسل کند، و در صورتی که بعد از نماز حدث اصغر از او صادر شده باشد باید وضو هم بگیرد، و نمازی را هم که خوانده اگر وقت باقی است اعاده کند، و اگر وقت باقی نیست قضا نماید.

مسأله 395

کسی که چند غسل بر او واجب است، می تواند آنها را جدا جدا انجام دهد، ولی بعد از غسل اول برای بقیه نیت وجوب نکند، و همچنین می تواند به نیت همه آنها یک غسل به جا آورد، بلکه اگر یک غسل معین از آنها را قصد کند، از بقیه کفایت می نماید.

مسأله 396

اگر بر جایی از بدن آیه قرآن یا اسم خداوند متعال نوشته شده باشد، چنانچه بخواهد غسل ترتیبی به جا آورد باید آب را طوری به بدن برساند که مس آن نوشته نشود، و همچنین است اگر بخواهد وضو ترتیبی بگیرد و بر بعضی اعضای وضو آیه قرآن باشد، و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر اسم خداوند متعال باشد، و در غسل و وضو مراعات احتیاط نسبت به اسماء انبیا و ائمه و حضرت زهرا (علیهم السلام) مستحب است.

مسأله 397

کسی که غسل جنابت کرده، نباید برای نماز وضو بگیرد، بلکه با غسلهای دیگر واجب غیر از غسل استحاضه متوسّطه و با غسلهای مستحب که در مسأله «650» می آید، نیز می تواند بدون وضو نماز بخواند، اگر چه احتیاط مستحب آن است که وضو هم بگیرد.

استحاضه

اشاره

یکی از خونهایی که از زن خارج می شود خون استحاضه است، و زن را در موقع دیدن خون استحاضه، مستحاضه می گویند.

مسأله 398

خون استحاضه در بیشتر اوقات زرد رنگ و سرد است و بدون فشار و سوزش بیرون می آید و غلیظ هم نیست، ولی ممکن است گاهی سیاه یا سرخ و گرم و غلیظ باشد و با فشار و سوزش بیرون آید.

استحاضه سه قسم است: قلیله و متوسطه و کثیره.

استحاضه قلیله آن است که خون فقط روی پنبه ای را که زن با خود بر می دارد آلوده کند و در آن فرو نرود.

استحاضه متوسطه آن است که خون در پنبه فرو رود اگر چه در یک گوشه آن باشد، ولی از پنبه به دستمال و مانند آن که معمولاً زنها برای جلوگیری از خون می بندند نرسد.

استحاضه کثیره آن است که خون پنبه را فرا گرفته و به دستمال برسد.

احکام استحاضه

مسأله 400

در استحاضه قلیله باید زن برای هر نماز یک وضو بگیرد، و بنا بر احتیاط واجب پنبه را عوض کند، و باید ظاهر فرج را اگر خون به آن رسیده آب بکشد.

مسأله 401

در استحاضه متوسطه باید زن برای هر نماز صبح غسل کند و تا صبح دیگر برای نمازهای خود، کارهای استحاضه قلیله را که در مسأله پیش گذشت انجام دهد، و هرگاه این حالت قبل از نماز دیگر برایش پیش آید برای آن نماز غسل کند و تا صبح دیگر برای نمازهای خود، کارهای استحاضه قلیله را انجام دهد.

و اگر عمداً یا از روی فراموشی قبل از نمازی که باید غسل نماید غسل نکند، قبل از نماز بعد غسل نماید، چه آن که خون بیاید یا قطع شده باشد.

مسأله 402

در استحاضه کثیره علاوه بر آنچه که در استحاضه متوسطه در مسأله قبل گذشت، باید برای هر نماز - بنا بر احتیاط واجب - دستمال را عوض کند یا آب بکشد، و لازم است یک غسل برای نماز ظهر و عصر و یکی برای نماز مغرب و عشاء به جا آورد، و بین نماز ظهر و عصر و همچنین مغرب و عشاء فاصله نیندازد، و اگر فاصله انداخت باید برای نماز دوم - چه عصر باشد و چه عشاء - دوباره غسل کند، و در استحاضه کثیره غسل از وضو کفایت می کند.

مسأله 403

اگر خون استحاضه پیش از وقت نماز هم بیاید، چنانچه زن برای آن خون وضو یا غسل به جا نیاورده باشد، باید در موقع نماز وضو یا غسل به جا آورد اگر چه در آن موقع مستحاضه نباشد.

مستحاضه متوسطه که باید وضو بگیرد و غسل کند، هر کدام را اول به جا آورد صحیح است، ولی بهتر آن است که اول وضو بگیرد. و اما مستحاضه کثیره اگر بخواهد وضو بگیرد، باید قبل از غسل وضو بگیرد.

اگر استحاضه قلیله زن بعد از نماز صبح متوسطه شود، باید برای نماز ظهر و عصر غسل کند، و اگر بعد از نماز ظهر و عصر متوسطه شود، باید برای نماز مغرب و عشاء غسل نماید.

اگر استحاضه قلیله یا متوسطه زن بعد از نماز صبح کثیره شود، باید برای نماز ظهر و عصر یک غسل، و برای نماز مغرب و عشاء غسل دیگری به جا آورد، و اگر بعد از نماز ظهر و عصر کثیره شود، باید برای نماز مغرب و عشاء غسل نماید.

مستحاضه کثیره یا متوسطه در صورتی که تا داخل شدن وقت نماز بر آن حالت باقی باشد، اگر پیش از داخل شدن وقت نماز برای نماز غسل کند، غسل او باطل است، ولی نزدیک اذان صبح جایز است به قصد رجاء غسل نماید و نماز شب را بخواند، و بنابر احتیاط بعد از طلوع فجر برای نماز صبح باید غسل را اعاده کند.

زن مستحاضه برای هر نمازی - غیر از نماز یومیّه که حکم آن گذشت - چه واجب باشد چه مستحب، و همچنین اگر بخواهد نماز یومیّه ای را که خوانده احتیاطاً دوباره بخواند، یا بخواهد نمازی را که تنها خوانده است دوباره با جماعت بخواند، باید تمام کارهایی را که برای استحاضه ذکر شد انجام دهد، و مستحاضه کثیره بنابر احتیاط وضو هم بگیرد، و اگر آن نماز را در وقت فریضه یومیّه ای که برای آن غسل کرده بجا آورد، بنابر احتیاط واجب دوباره غسل کند، اما برای خواندن نماز احتیاط و سجده و تشهد فراموش شده و دو سجده سهوی که برای تشهد فراموش شده باید به جا آورد، در صورتی که آنها را بعد از نماز فوراً انجام دهد واجب نیست کارهای استحاضه را انجام دهد، و برای سجده سهو نماز، انجام کارهای استحاضه لازم نیست.

زن مستحاضه بعد از آن که خودش قطع شد، فقط برای نماز اولی که می خواند باید کارهای استحاضه را انجام دهد، و برای نمازهای بعد لازم نیست.

اگر زن نداند استحاضه او چه قسم است ، موقعی که می خواهد نماز بخواند یا باید بر وفق احتیاط عمل کند و یا این که خود را واریسی نماید ، مثلاً مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند و بیرون آورد ، و بعد از آن که فهمید استحاضه او کدام یک از آن سه قسم است ، کارهایی را که برای آن قسم دستور داده شده انجام دهد ، ولی اگر بداند تا وقتی که می خواهد نماز بخواند استحاضه او تغییر نمی کند ، پیش از داخل شدن وقت هم می تواند خود را واریسی نماید.

مسأله 411

زن مستحاضه اگر پیش از آن که خود را واریسی کند مشغول نماز شود ، چنانچه قصد قربت داشته و به وظیفه خود عمل کرده - مثلاً استحاضه اش قلیله بوده و به وظیفه استحاضه قلیله عمل نموده - نماز او صحیح است ، و اگر قصد قربت نداشته یا عمل او مطابق وظیفه اش نبوده - مثل آن که استحاضه او متوسطه بوده و به وظیفه قلیله رفتار کرده - نماز او باطل است.

مسأله 412

زن مستحاضه اگر نتواند خود را واریسی نماید و نداند استحاضه او از چه قسم است ، احتیاط واجب آن است که وظیفه بیشتر را انجام دهد تا یقین کند که به تکلیف خود عمل کرده است ، مثلاً اگر نمی داند استحاضه او قلیله است یا متوسطه کارهای استحاضه متوسطه را انجام دهد ، و اگر نمی داند متوسطه است یا کثیره کارهای استحاضه کثیره را انجام دهد و برای هر نماز وضو هم بگیرد ، ولی اگر بداند سابقاً کدام یک از سه قسم بوده باید به وظیفه همان قسم رفتار نماید.

مسأله 413

اگر خون استحاضه در اوّل ظهورش در باطن باشد و بیرون نیاید وضو یا غسلی را که زن داشته باطل نمی کند ، و اگر بیرون بیاید - هر چند کم باشد - وضو و غسل را باطل می کند.

مسأله 414

زن مستحاضه اگر بعد از نماز خود را واریسی کند و خون نبیند ، اگر چه بداند دوباره خون می آید با وضویی که دارد می تواند نماز بخواند.

مسأله 415

زن مستحاضه اگر بداند از وقتی که مشغول وضو یا غسل شده ، خونی از او بیرون نیامده می تواند خواندن نماز را تا وقتی که می داند بر این حال باقی است تأخیر بیندازد.

مسأله 416

اگر مستحاضه بداند که پیش از گذشتن وقت نماز بکلی پاک می شود، یا به اندازه خواندن نماز خون بند می آید، باید صبر کند و نماز را در وقتی که پاک است بخواند.

مسأله 417

اگر بعد از وضو و غسل خون در ظاهر قطع شود، و مستحاضه بداند که اگر نماز را تأخیر بیندازد به مقداری که وضو و غسل و نماز را به جا آورد بکلی پاک می شود، باید نماز را تأخیر بیندازد و موقعی که بکلی پاک شد دوباره وضو و غسل را به جا آورد و نماز را بخواند، و اگر وقت نماز تنگ شد، لازم نیست وضو و غسل را دوباره به جا آورد، بلکه بنا بر احتیاط واجب به جهت غسل و همچنین به جهت وضو تیمم بنماید و نماز بخواند.

مسأله 418

مستحاضه کثیره و متوسطه وقتی که به کلی از خون پاک شد باید غسل کند، ولی اگر بداند از وقتی که برای نماز پیش مشغول غسل شده، دیگر خون نیامده و به کلی پاک شده، لازم نیست دوباره غسل نماید.

مسأله 419

مستحاضه قلیله و متوسطه و کثیره بعد از انجام وظیفه، باید نماز را تأخیر نیندازد، مگر در موردی که در مسأله «415» گذشت، ولی گفتن اذان و اقامه قبل از نماز اشکال ندارد، و در نماز هم می تواند کارهای مستحب مثل قنوت و غیر آن را به جا آورد، و احتیاط مستحب آن است که اگر به مقدار اجزای واجب نماز پاک است، مستحبات را ترک کند.

مسأله 420

زن مستحاضه اگر بین وظیفه ای که دارد - از وضو یا غسل - و نماز فاصله بیندازد، باید مطابق وظیفه اش دوباره وضو گرفته یا غسل کند و بلافاصله مشغول نماز شود، مگر آن که بداند بر حالتی است که در مسأله «415» گذشت.

مسأله 421

اگر خون استحاضه زن جریان دارد و قطع نمی شود، چنانچه برای او ضرر ندارد، باید بعد از غسل از بیرون آمدن خون جلوگیری نماید، و چنانچه کوتاهی کند و خون بیرون بیاید، باید دوباره غسل کند و اگر نماز هم خوانده باید دوباره بخواند.

مسأله 422

اگر در موقع غسل خون قطع نشود غسل صحیح است، ولی اگر در بین غسل، استحاضه متوسطه کثیره شود، لازم است غسل را از سر بگیرد.

احتیاط مستحب آن است که زن مستحاضه در تمام روزی که روزه است به مقداری که می تواند از بیرون آمدن خون جلوگیری کند.

روزه زن مستحاضه کثیره، در صورتی صحیح است که غسل هایی را که برای نمازهای روز واجب است انجام دهد، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می خواهد فردای آن را روزه بگیرد به جا آورد.

اگر بعد از نماز عصر مستحاضه شود و تا غروب غسل نکند، روزه او صحیح است.

اگر استحاضه قلیله زن پیش از نماز، متوسطه یا کثیره شود، باید کارهای متوسطه یا کثیره را که گذشت انجام دهد، و اگر استحاضه متوسطه کثیره شود، باید کارهای استحاضه کثیره را انجام دهد، و چنانچه برای استحاضه متوسطه غسل کرده باشد فایده ندارد، و باید دوباره برای کثیره غسل کند.

اگر در بین نماز، استحاضه متوسطه زن کثیره شود، باید نماز را بشکند و برای استحاضه کثیره غسل کند و کارهای دیگر آن را انجام دهد، و همان نماز را دو مرتبه بخواند، و بنابر احتیاط استحبابی قبل از غسل وضو بگیرد، و اگر برای غسل وقت ندارد، لازم است وضو گرفته و عوض غسل تیمم کند، و اگر برای تیمم نیز وقت ندارد بنابر احتیاط واجب نماز را به همان حال تمام کند، ولی باید در خارج وقت قضا نماید.

و همچنین اگر در بین نماز، استحاضه قلیله متوسطه یا کثیره شود باید نماز را بشکند و وظایف مستحاضه متوسطه یا کثیره را انجام دهد.

اگر در بین نماز خون بند بیاید و مستحاضه نداند که در باطن هم قطع شده یا نه، چنانچه بعد از نماز بفهمد قطع شده بوده، لازم است وظیفه ای را که داشته از وضو و غسل انجام دهد و نماز را دوباره به جا آورد.

اگر استحاضه کثیره زن متوسطه شود، باید برای نماز اول عمل کثیره و برای نمازهای بعدی عمل متوسطه را به جا آورد، مثلاً اگر پیش از نماز ظهر، استحاضه کثیره متوسطه شود، باید برای نماز ظهر غسل کند، و برای نماز عصر و

مغرب و عشاء وضو بگیرد، ولی اگر برای نماز ظهر غسل نکند و فقط به مقدار نماز عصر وقت داشته باشد، باید برای نماز عصر غسل نماید، و اگر برای نماز عصر هم غسل نکند، باید برای نماز مغرب غسل کند، و اگر برای آن هم غسل نکند و فقط به مقدار نماز عشاء وقت داشته باشد، باید برای نماز عشاء غسل نماید.

مسأله 430

اگر پیش از هر نماز خون مستحاضه کثیره قطع شود و دوباره بیاید، در صورتی که زمان قطع شده وسعت برای غسل و نماز داشته باشد، در آن فاصله باید غسل کند و نماز بخواند، و اگر زمان قطع شده وسعت برای نماز با طهارت ندارد، همان یک غسل کفایت می کند، و اگر برای غسل و بعض نماز وسعت داشته باشد، احتیاط واجب آن است که در آن فاصله غسل کند و نماز بخواند.

مسأله 431

اگر استحاضه کثیره قلیله شود، باید برای نماز اول عمل کثیره و برای نمازهای بعدی عمل قلیله را انجام دهد، و نیز اگر استحاضه متوسطه قلیله شود، باید برای نماز اول عمل متوسطه، و برای نمازهای بعدی عمل قلیله را به جا آورد.

مسأله 432

اگر مستحاضه یکی از کارهایی را که بر او واجب می باشد ترك کند، نمازش باطل است.

مسأله 433

مستحاضه ای که برای نماز وضو گرفته یا غسل کرده بنابر احتیاط نمی تواند در حال اختیار جایی از بدن خود را به خط قرآن برساند، و در حال اضطرار جایز است ولی بنابر احتیاط باید وضو بگیرد.

مسأله 434

مستحاضه ای که غسل واجب خود را به جا آورده، رفتن او در مسجد و توقف در آن و خواندن آیه ای که سجده واجب دارد و نزدیکی شوهر با او حلال است، اگر چه وظایف دیگری را که برای نماز انجام می داد مثل عوض کردن پنبه و دستمال انجام نداده باشد، و اقوی این است که این کارها بدون غسل نیز جایز است، اگر چه احوط ترك است.

مسأله 435

اگر زن در استحاضه کثیره یا متوسطه بخواند پیش از وقت نماز، آیه ای را که سجده واجب دارد بخواند یا مسجد برود، یا شوهرش بخواند با او نزدیکی کند، احتیاط مستحب آن است که غسل نماید.

مسأله 436

نماز آیات بر مستحاضه واجب است ، و باید برای نماز آیات همه کارهایی را که برای نماز یومیّه گذشت انجام دهد ، و بنابر احتیاط در استحاضه کثیره وضو هم بگیرد.

مسأله 437

هرگاه در وقت نماز یومیّه نماز آیات بر مستحاضه واجب شود ، اگر چه بخواهد هر دو را پشت سر هم به جا آورد ، باید برای هر يك از نماز یومیّه و آیات ، وظایف مستحاضه را جداگانه انجام دهد.

مسأله 438

زن مستحاضه نماز قضا را باید تأخیر بیندازد تا پاك شود ، و در صورتی که وقت قضا تنگ باشد ، باید برای هر نماز کارهایی را که برای نماز ادا بر او واجب است ، به جا آورد.

مسأله 439

اگر زن بداند خونی که از او خارج می شود خون زخم نیست ، و شرعاً حکم حیض و نفاس را ندارد ، باید به دستور استحاضه عمل کند ، بلکه اگر شك داشته باشد که خون استحاضه است یا خونهای دیگر ، چنانچه نشانه آنها را نداشته باشد ، بنابر احتیاط واجب کارهایی استحاضه را انجام دهد.

حیض

اشاره

حیض خونی است که غالباً در هر ماه چند روزی از رحم زنها خارج می شود ، و زن را در موقع دیدن خون حیض حائض می گویند.

مسأله 440

خون حیض در بیشتر اوقات غلیظ و گرم و رنگ آن سیاه یا سرخ است و با فشار و کمی سوزش بیرون می آید.

مسأله 441

زن بعد از تمام شدن شصت سال یائسه می شود ، و چنانچه خونی ببیند حیض نیست ، و احتیاط واجب آن است که بعد از تمام شدن پنجاه سال تا تمام شدن شصت سال جمع کند بین احکام یائسه و غیر یائسه - چه قرشیّه باشد و چه غیر قرشیّه - بنابراین اگر در این فاصله با نشانه های حیض یا در روزهای عادت خون ببیند ، بنابر احتیاط واجب جمع کند بین ترك حائض و افعال مستحاضه.

مسأله 442

خونی که دختر پیش از تمام شدن نه سال می بیند ، حیض نیست.

مسأله 443

زن آبستن و زني که بچه شیر می دهد ممکن است حیض ببیند ، و فرقی بین زن آبستن و غیر او در احکام حیض نیست ، ولی زن آبستن در صورتی که بعد از گذشتن بیست روز از اول عادتش خونی ببیند که صفات حیض را دارد ، احتیاط واجب آن است که بین تروک حائض و اعمال مستحاضه جمع نماید.

مسأله 444

دختری که نمی داند نه سالش تمام شده یا نه ، اگر خونی ببیند که نشانه های حیض را نداشته باشد حیض نیست ، و اگر نشانه های حیض را داشته باشد حیض است ، و شرعاً نه سال او تمام شده است.

مسأله 445

زنی که شك دارد یائسه شده یا نه ، اگر خونی ببیند و نداند حیض است یا نه ، باید بنا بگذارد که یائسه نشده است.

مسأله 446

مدت حیض کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نمی شود.

مسأله 447

باید سه روز اول حیض پشت سر هم باشد ، پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند و یک روز پاک شود و دوباره یک روز خون ببیند حیض نیست ، هر چند احتیاط مستحب این است که در مانند صورت دوم ، جمع کند بین تروک حائض و افعال مستحاضه.

مسأله 448

ابتدای حیض لازم است خون بیرون بیاید ، ولی لازم نیست در تمام سه روز خون بیرون بیاید ، بلکه اگر در باطن فرج خون باشد کافیست ، ولی بودن در رحم کافی نیست ، و چنانچه در بین سه روز مختصری پاک شود به نحوی که در بین زنها متعارف است ، باز هم حیض است.

مسأله 449

لازم نیست شب اول و شب چهارم را خون ببیند ، ولی باید در شب دوم و سوم خون قطع نشود ، پس اگر از اذان صبح روز اول تا غروب روز سوم پشت سر هم خون بیاید و هیچ قطع نشود ، بدون اشکال حیض است ، و همچنین است اگر در وسطهای روز اول شروع شود و در همان موقع از روز چهارم قطع گردد ، ولی اگر از طلوع آفتاب شروع شود تا غروب روز سوم ، بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تروک حائض و افعال مستحاضه.

مسأله 450

اگر سه روز پشت سر هم با نشانه های حیض یا در روزهای عادت خون ببیند و پاک شود ، چنانچه دوباره خونی که دارای نشانه های حیض

است یا در

ص: 77

روزهای عادت است بیند و روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده روی هم از ده روز بیشتر نشود، روزهایی هم که در وسط پاک بوده حیض است.

مسأله 451

اگر خونی بیند که از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد و نداند خون دمل و زخم است یا خون حیض در صورتی که صفات حیض را داشته یا در ایام عادت باشد، باید آن را حیض قرار دهد و در غیر این صورت، اگر می داند حالت سابقه طهارت بوده یا جهل به حالت سابقه دارد، بنابر طهارت بگذارد، و اگر می داند حیض بوده، تا مقداری که مجموع خون حالت سابقه و خون مشکوک ممکن است شرعاً حیض باشد، بنابر حیض بگذارد.

مسأله 452

اگر خونی بیند که سه روز بر آن نگذشته و نداند خون دمل و زخم است یا حیض، و در ایام عادت نباشد و صفات حیض را نداشته باشد، اگر حالت سابقه اش حیض است - به کیفیتی که در مسأله قبل گذشت - باید حیض قرار دهد، وگرنه باید عبادتهای خود را به جا آورد.

مسأله 453

اگر خونی بیند و شك کند که خون حیض است یا استحاضه، چنانچه شرایط حیض را داشته باشد، باید حیض قرار دهد.

مسأله 454

اگر خونی بیند که نداند خون حیض است یا بکارت، باید خود را وارسی کند - یعنی مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند، بعد بیرون آورد، پس اگر اطراف آن آلوده باشد خون بکارت است، و اگر به همه آن رسیده حیض می باشد - و یا احتیاط کند به جمع بین تروك حائض و اعمال طاهره.

مسأله 455

اگر کمتر از سه روز خون بیند و پاک شود، و بعد سه روز خون در عادت یا با نشانه های حیض بیند، خون دوم حیض است، و خون اول اگر چه در روزهای عادتش باشد حیض نیست.

احکام حائض

مسأله 456

چند چیز بر حائض حرام است:

(اول) عبادتهایی که مانند نماز باید با وضو یا غسل یا تیمم به جا آورده شود - مراد

از حرمت در مورد این عبادات این است که جائز نیست آنها را به قصد امر و مطلوبیت شرعی به جا آورد - ولی به جا آوردن عبادتهایی که وضو و غسل و تیمم برای آنها لازم نیست - مانند نماز میت - مانعی ندارد.

(دوم) تمام چیزهایی که بر جنب حرام است و در احکام جنابت گذشت.

(سوم) جماع کردن در فرج، که هم برای مرد حرام است و هم برای زن، اگر چه کمتر از مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید، و بنا بر احتیاط واجب از وطی در دُبُر زن حائض اجتناب شود، و غیر از نزدیکی کردن با زن حائض سایر استمتاعات - مانند بوسیدن و ملاعبه نمودن - مانعی ندارد.

مسأله 457

جماع کردن در روزهایی هم که حیض زن قطعی نیست ولی شرعاً باید برای خود حیض قرار دهد حرام است، بنابراین زنی که بیشتر از ده روز خون می بیند و باید به دستوری که بعد می آید روزهای عادت خویشان خود را حیض قرار دهد، شوهرش نمی تواند در آن روزها با او نزدیکی کند.

مسأله 458

اگر مرد با زن خود در حال حیض نزدیکی کند - بنا بر احتیاط مستحب - در قسمت اول آن، هیجده نخود طلای مسکوک و در قسمت دوم، نه نخود و در قسمت سوم، چهار نخود و نیم کفاره بدهد، مثلاً زنی که شش روز خون حیض می بیند، اگر شوهرش در شب یا روز اول و دوم با او جماع کند، هیجده نخود طلا و در شب و یا روز سوم و چهارم، نه نخود و در شب یا روز پنجم و ششم، چهار نخود و نیم بدهد، و کفاره بر زن نیست.

مسأله 459

بنا بر احتیاط مستحب، برای وطی در دُبُر زن حائض، بر طبق مسأله قبل کفاره بدهد.

مسأله 460

اگر طلای سگه دار ممکن نباشد قیمت آن را بدهد، و اگر قیمت آن در وقتی که جماع کرده با وقتی که می خواهد به فقیر بدهد فرق کرده باشد، قیمت وقتی را که می خواهد به فقیر بدهد حساب کند.

مسأله 461

اگر کسی هم در قسمت اول و هم در قسمت دوم و هم در قسمت سوم حیض، با زن خود جماع کند - بنا بر احتیاط مستحب - هر سه کفاره را که روی هم سی و یک نخود و نیم می شود بدهد.

مسأله 462

اگر با زن حائض چند مرتبه جماع کند احتیاط مستحب آن است که برای هر جماع يك كفاره بدهد.

مسأله 463

اگر مرد در حال جماع بفهمد زن حائض شده باید فوراً از او جدا شود، و اگر جدا نشود بنا بر احتیاط مستحب كفاره بدهد.

مسأله 464

اگر مرد با زن حائض زنا کند، یا با زن حائض نامحرمی به گمان این که عیال خودش است جماع نماید، احتیاط مستحب آن است که كفاره بدهد.

مسأله 465

کسی که نمی تواند كفاره بدهد، احتیاط مستحب آن است که به يك فقیر صدقه بدهد و اگر نتوانست استغفار کند.

مسأله 466

کسی که از روی نادانی - در صورتی که جاهل قاصر باشد - یا فراموشی با زن در حال حیض نزدیکی کند كفاره ندارد، ولی در جاهل مقصر محل اشکال است.

مسأله 467

اگر به اعتقاد این که زن حائض است با او نزدیکی کند و بعد معلوم شود که حائض نبوده است، كفاره ندارد.

مسأله 468

طلاق دادن زن در حال حیض، به طوری که در احکام طلاق خواهد آمد باطل است.

مسأله 469

اگر زن بگوید حائضم یا از حیض پاك شده ام، باید حرف او را قبول کرد.

مسأله 470

اگر زن در بین نماز حائض شود، نماز او باطل است.

مسأله 471

اگر زن در بین نماز شك کند که حائض شده یا نه، نماز او صحیح است، ولی اگر بعد از نماز بفهمد که در بین نماز حائض شده، نمازی

که خوانده باطل است.

مسأله 472

بعد از آن که زن از خون حیض پاک شد، واجب است برای نماز و عبادت‌های دیگری که باید با وضو یا غسل یا تیمم به جا آورده شود غسل کند، و دستور آن مثل غسل جنابت است، و احتیاط مستحب آن است که پیش از غسل وضو هم بگیرد.

مسأله 473

بعد از آن که زن از خون حیض پاک شد، اگر چه غسل نکرده باشد طلاق او صحیح است، و شوهرش هم می‌تواند با او جماع کند، ولی احتیاط واجب این است که جماع بعد از شستن فرج باشد، و احتیاط مستحب آن است که پیش از غسل - خصوصاً در جایی که شدت میل نباشد - از جماع با او خودداری نماید، اما کارهای

ص: 80

دیگری که در وقت حیض بر زن حرام بوده - مانند توقّف در مسجد و مس خط قرآن - تا غسل نکنند بر او حلال نمی شود.

مسأله 474

اگر آب برای وضو و غسل کافی نباشد و به اندازه ای باشد که بتواند غسل کند، باید غسل کند، و احتیاط مستحب آن است که بدل از وضو تیمّم نماید، و اگر فقط برای وضو کافی باشد و به اندازه غسل نباشد، باید وضو بگیرد و عوض غسل تیمّم نماید، و اگر برای هیچ یک از آنها آب ندارد، باید دو تیمّم کند یکی بدل از غسل و دیگری بدل از وضو.

مسأله 475

نمازهایی که زن در حال حیض نخوانده قضا ندارد، و حکم نماز آیات در مسأله «1514» خواهد آمد، و روزه ماه رمضان را باید قضا نماید، ولی در روزه واجب به نذر معین - یعنی نذر کرده باشد که روز معینی روزه بگیرد - اگر مصادف با ایام حیض شود بنابر احتیاط واجب قضا نماید.

مسأله 476

هرگاه وقت نماز داخل شود و بداند که اگر نماز را تأخیر بیندازد حائض می شود، باید فوراً نماز را بخواند، و همچنین بنابر احتیاط واجب اگر احتمال دهد.

مسأله 477

اگر زن نماز را از اول وقت تأخیر بیندازد و به اندازه خواندن یک نماز واجد شرایط و فاقد موانع صحّت به حسب حال خودش بگذرد و حائض شود، قضای آن نماز بر او واجب است، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - اگر به مقدار نماز با طهارت از حدث هر چند با تیمّم وقت داشته باشد، اگر چه متمکّن از داشتن بعضی از شرایط، مانند ساتر و طهارت از خبث نباشد.

مسأله 478

اگر زن در آخر وقت نماز از خون پاک شود، و به اندازه غسل و خواندن یک رکعت نماز یا بیشتر از یک رکعت وقت داشته باشد، باید نماز را بخواند، و اگر نخواند باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله 479

اگر زن حائض بعد از پاکی به اندازه غسل وقت ندارد ولی می تواند با تیمّم نماز را در وقت بخواند، احتیاط واجب آن است که آن نماز را با تیمّم بخواند، و در صورتی که نخواند قضا بر او واجب نیست، اما اگر از جهت دیگر تکلیفش تیمّم است - مثل آن که آب برایش ضرر دارد - واجب است تیمّم کند و آن نماز را بخواند، و در صورتی که نخواند واجب است قضا نماید.

اگر زن بعد از پاک شدن از حیض شك کند که برای نماز وقت دارد یا نه ، باید نمازش را بخواند.

اگر به خیال این که به اندازه تهیّه مقدمات نماز و خواندن يك رکعت وقت ندارد ، نماز نخواند و بعد بفهمد وقت داشته ، باید قضای آن نماز را به جا آورد.

مستحب است زن حائض در وقت نماز ، خود را از خون پاک نماید و پنبه و دستمال را عوض کند و وضو بگیرد ، و اگر نمی تواند وضو بگیرد تیمم نماید و در جای پاکي رو به قبله بنشیند و مشغول ذکر و تسبیح و تهلیل و تحمید به مقدار نماز بشود.

خضاب کردن به حنا و مانند آن و رساندن جایی از بدن را به ما بین خطهای قرآن برای حائض مکروه است ، و همراه داشتن قرآن ، و خواندن قرآن برای او مانعی ندارد.

اقسام زنهایی حائض

زنهائی حائض بر شش قسمند:

(اول) صاحب عادت وقتیه و عددیه ، و آن زنی است که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حیض ببیند ، و شماره روزهای حیض او هم در هر دو ماه يك اندازه باشد ، مثل آن که دو ماه پشت سر هم از اول ماه تا هفتم خون ببیند.

(دوم) صاحب عادت وقتیه ، و آن زنی است که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حیض ببیند ، ولي شماره روزهای حیض او در هر دو ماه يك اندازه نباشد ، مثل آن که دو ماه پشت سر هم از روز اول ماه خون ببیند ولي ماه اول روز هفتم و ماه دوم روز هشتم از خون پاک شود.

(سوم) صاحب عادت عددیه ، و آن زنی است که شماره روزهای حیض او در دو ماه پشت سر هم به يك اندازه باشد ، ولي وقت دیدن آن دو خون یکی نباشد ، مثل آن که ماه اول از پنجم تا دهم ، و ماه دوم از دوازدهم تا هفدهم خون ببیند ، و تحقق عادت به دیدن خون در يك ماه دو مرتبه به يك اندازه محل اشکال است ، مثل آن که اول ماه پنج روز و بعد از ده روز یا بیشتر پنج روز دیگر خون ببیند.

(چهارم) مضطربه ، و آن زني است که چند ماه خون دیده ولي عادت معيني پيدا نکرده ، يا عادتش بهم خورده و عادت تازه اي پيدا نکرده است.

(پنجم) مبتدئه ، و آن زني است که دفعه اول خون دیدن او است.

(ششم) ناسيه ، و آن زني است که عادت خود را فراموش کرده است.

و هر کدام از اينها احكامي دارند که در مسائل آینده بيان مي شود.

1 - صاحب عادت وقتيه و عدديه

مسأله 485

زنهایی که عادت وقتيه و عدديه دارند دو دسته اند:

(اول) زني که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حيض ببیند و در وقت معین هم پاك شود ، مثل آن که دو ماه پشت سر هم از روز اول ماه خون ببیند و روز هفتم پاك شود ، که عادت حيض این زن از اول ماه تا هفتم است.

(دوم) زني که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حيض ببیند ، و بعد از آن که سه روز يا بیشتر خون دید يك روز يا بیشتر پاك شود و دوباره خون ببیند و تمام روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاك بوده از ده روز بیشتر نشود ، و در هر دو ماه همه روزهایی که خون دیده و در وسط پاك بوده روي هم يك اندازه باشد ، که عادت او به اندازه تمام روزهایی است که خون دیده و در وسط پاك بوده است ، و لازم نیست روزهایی که در وسط پاك بوده در هر دو ماه به يك اندازه باشند ، مثل آن که اگر در ماه اول از روز اول ماه تا سوم خون ببیند و سه روز پاك شود و دوباره سه روز خون ببیند و در ماه دوم بعد از آن که سه روز خون دید ، کمتر از سه روز يا بیشتر پاك شود و دوباره خون ببیند و روي هم سه روز شود ، در این صورت همه سه روز حيض است و عادت این زن سه روز مي شود.

مسأله 486

زني که عادت وقتيه و عدديه دارد ، اگر در وقت عادت يا جلوتر خون ببیند - به قدری که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده - اگر چه آن خون نشانه هاي حيض را نداشته باشد ، باید به احكامي که برای زن حائض گذشت عمل کند ، و چنانچه بعد بفهمد حيض نبوده - مثل این که پیش از سه روز پاك شود - باید عبادتهایی را که به جا

نیاورده قضا نماید، و همچنین است در صورتی که از اول ایام عادت تأخیر بیفتد ولی خارج از عادت نباشد، و اما خونی که خارج ایام عادت ببیند و دارای نشانه های حیض نباشد، در صورتی که دو روز یا بیشتر از آخر ایام عادت متأخر باشد حیض نیست و در کمتر از دو روز بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تروک حائض و اعمال مستحاضه.

مسأله 487

زنی که عادت وقتی و عددیه دارد، اگر همه روزهای عادت و قبل از عادت - به قدری که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده و یا با نشانه های حیض - و بعد از عادت با نشانه های حیض خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است، و اگر از ده روز بیشتر شود فقط خونی را که در روزهای عادت خود دیده حیض است و خونی که پیش از آن و بعد از آن دیده استحاضه می باشد، و باید عبادتهایی را که در روزهای پیش از عادت و بعد از عادت به جا نیاورده قضا نماید.

و اگر همه روزهای عادت را با چند روز پیش از عادت به قدری که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده یا با نشانه های حیض خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود همه حیض است، و اگر از ده روز بیشتر شود، فقط روزهای عادت او حیض است و خونی که جلوتر از آن دیده استحاضه می باشد، و چنانچه در آن روزها عبادت نکرده باید قضا نماید.

و اگر همه روزهای عادت را با چند روز بعد از عادت با نشانه های حیض خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، همه حیض است، و اگر زاید بر عادت نشانه های حیض را نداشته باشد، بنابر احتیاط واجب در زاید جمع کند بین تروک حائض و اعمال مستحاضه، و اگر از ده روز بیشتر شود روزهای عادت حیض و مابقی استحاضه است.

مسأله 488

زنی که عادت وقتی و عددیه دارد، اگر مقداری از روزهای عادت را با چند روز پیش از عادت که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده یا با نشانه های حیض خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود همه حیض است، و اگر از ده روز بیشتر شود، روزهایی که در عادت خون دیده با چند روز پیش از آن که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده یا دارای نشانه های حیض باشد و روی هم به مقدار عادت او شود حیض و روزهای قبل از آن را استحاضه قرار دهد.

و اگر مقداری از روزهای عادت را با چند روز بعد از عادت خون ببیند و روی هم از ده روز بیشتر نشود، در صورتی که خون روزهای بعد از عادت نشانه های حیض را داشته باشد همه حیض است، و اگر نشانه های حیض را نداشته باشد، مجموع روزهای عادت و بعد از عادت را که به اندازه عادت باشد حیض قرار دهد و در زاید بر آن تا ده روز - بنابر احتیاط واجب - جمع کند بین تروک حائض و اعمال مستحاضه، و اگر بیشتر از ده روز شود، به مقدار عادت را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد.

مسأله 489

زنی که عادت دارد، اگر بعد از آن که سه روز یا بیشتر خون دید پاک شود و دوباره خون ببیند و فاصله بین دو خون کمتر از ده روز باشد و همه روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز بیشتر باشد، مثل آن که پنج روز خون ببیند و پنج روز پاک شود و دوباره پنج روز خون ببیند، چند صورت دارد:

1 - آن که تمام خونی که دفعه اول دیده در روزهای عادت باشد و خون دوم که بعد از پاک شدن می بیند در روزهای عادت نباشد، در این صورت باید همه خون اول را حیض و خون دوم را استحاضه قرار دهد، و همچنین است اگر مقداری از خون اول را در عادت و مقداری از آن را قبل از عادت - در صورتی که به مقداری باشد که عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده - ببیند و یا این که دارای نشانه های حیض باشد چه قبل از عادت باشد چه بعد از آن.

2 - آن که خون اول در روزهای عادت نباشد و تمام خون دوم یا مقداری از آن به طوری که در صورت اول ذکر شد، در روزهای عادت باشد که باید همه خون دوم را حیض، و خون اول را استحاضه قرار دهد.

3 - آن که مقداری از خون اول و دوم در روزهای عادت باشد و خون اولی که در روزهای عادت بوده از سه روز کمتر نباشد، در این صورت آن مقدار با پاک وسط و مقداری از خون دوم که آن هم در روزهای عادت بوده و مجموع از ده روز بیشتر نباشد همه آنها حیض است، و مقداری از خون اول که پیش از روزهای عادت بوده و مقداری از خون دوم که بعد از روزهای عادت بوده استحاضه است، مثلاً اگر عادتش از سوم ماه تا دهم بوده، در صورتی که یک ماه از اول تا ششم خون ببیند و دو روز

پاك شود و بعد تا پانزدهم خون ببیند ، از سوم تا دهم حیض است ، و روز اول و دوم و همچنین از یازدهم تا پانزدهم استحاضه است.

4 - آن که مقداری از خون اول و دوم در روزهای عادت باشد ، ولی خون اول که در روزهای عادت بوده از سه روز کمتر باشد ، که باید در تمام دو خون جمع کند بین تروك حائض و اعمال مستحاضه ، و در پاکی وسط جمع کند بین تروك حائض و افعال طاهره.

مسأله 490

زنی که عادت و قتیة و عددیة دارد ، اگر در وقت عادت خون نبیند و در غیر آن وقت به شماره روزهای حیضش خون ببیند ، در صورتی که نشانه های حیض در آن باشد باید همان را حیض قرار دهد.

مسأله 491

زنی که عادت و قتیة و عددیة دارد ، اگر در وقت عادت خود خون ببیند و از سه روز کمتر نباشد ، ولی شماره روزهای آن کمتر یا بیشتر از روزهای عادت او باشد و بعد از پاك شدن دوباره به شماره روزهای عادت که داشته با نشانه های حیض خون ببیند ، چنانچه مجموع این دو خون با پاکی بین آنها از ده روز بیشتر نشود ، همه را حیض قرار دهد ، و در صورتی که بیشتر شود خونی را که در عادت دیده حیض ، و خون دیگر استحاضه است.

مسأله 492

زنی که عادت و قتیة و عددیة دارد ، اگر بیشتر از ده روز خون ببیند ، خونی که در روزهای عادت دیده - اگر چه نشانه های حیض را نداشته باشد - حیض است و خونی که بعد از روزهای عادت دیده - اگر چه نشانه های حیض را داشته باشد - استحاضه است ، مثلاً زنی که عادت حیض او از اول ماه تا هفتم است ، اگر از اول ماه تا دوازدهم خون ببیند ، هفت روز اول آن حیض و پنج روز بعد استحاضه می باشد.

2 - صاحب عادت و قتیة

مسأله 493

زنهایی که عادت و قتیة دارند ، دو دسته اند:

(اول) زنی که دو ماه پشت سر هم در وقت معین خون حیض ببیند و بعد از چند روز پاك شود ، ولی شماره روزهای آن در هر دو ماه يك اندازه نباشد ، مثل آن که دو

ماه پشت سر هم روز اول ماه خون ببیند ، ولي ماه اول روز هفتم و ماه دوم روز هشتم از خون پاك شود ، كه اين زن بايد روز اول ماه را عادت حيض خود قرار دهد.

(دوم) زني كه دو ماه پشت سر هم در وقت معين سه روز يا بيشتر خون حيض ببیند و بعد پاك شود و دو مرتبه خون ببیند ، و تمام روزهايي كه خون دیده با روزهايي كه در وسط پاك بوده از ده روز بيشتر نشود ، ولي در ماه دوم کمتر يا بيشتر از ماه اول باشد ، مثل آن كه در ماه اول هشت روز و در ماه دوم نه روز باشد ، كه اين زن هم بايد روز اول ماه را روز اول عادت حيض خود قرار دهد.

مسأله 494

زني كه عادت وقتيه دارد ، اگر در وقت عادت خود يا جلوتر - به مقداري كه عرفاً بگویند عادتش جلو افتاده - يا عقب تر از اول عادت - به مقداري كه عرفاً بگویند عادتش را عقب انداخته - خون ببیند ، اگر چه آن خون نشانه هاي حيض را نداشته باشد ، بايد به احكامي كه براي زنهاي حائض ذكر شد عمل نماید ، و اگر بعد بفهمد حيض نبوده ، مثل آن كه پيش از سه روز پاك شود ، بايد عبادتهايي را كه به جا نياورده قضا نماید.

مسأله 495

زني كه عادت وقتيه دارد ، اگر بيشتر از ده روز خون ببیند و نتواند حيض را به واسطه نشانه هاي آن تشخيص دهد ، بايد شماره عادت خويشان خود را حيض قرار دهد ، چه پدري باشند چه مادري ، زنده باشند يا مرده ، و بنابر احتياط واجب در صورتي كه عادت آنها شش يا هفت روز نباشد ، در مقدار تفاوت عادت آنها با شش يا هفت روز ، جمع كند بين تروك حائض و افعال مستحاضه ، ولي در صورتي مي تواند عادت آنان را حيض خود قرار دهد كه شماره روزهاي حيض همه آنان يك اندازه باشد ، و اگر شماره روزهاي حيض آنان يك اندازه نباشد - مثل آن كه عادت بعضي پنج روز و عادت بعضي ديگر هفت روز باشد - نمي تواند عادت آنان را حيض خود قرار دهد.

مسأله 496

زني كه عادت وقتيه دارد و شماره عادت خويشان خود را حيض قرار مي دهد ، بايد روزي را كه در هر ماه اول عادت او بوده اول حيض خود قرار دهد ، مثلاً زني كه هر ماه روز اول ماه خون مي دیده و گاهي روز هفتم و گاهي روز هشتم پاك

می شده، چنانچه یک ماه دوازده روز خون ببیند و عادت خویشانش هفت روز باشد، باید هفت روز اول ماه را حیض و باقی را استحاضه قرار دهد.

مسأله 497

زنی که باید شماره عادت خویشان خود را حیض قرار دهد، چنانچه خویش نداشته باشد یا شماره عادت آنان مثل هم نباشد، - بنا بر احتیاط واجب - در هر ماه از روزی که خون می بیند تا شش یا هفت روز را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد.

3 - صاحب عادت عددیه

مسأله 498

زنهایی که عادت عددیه دارند دو دسته اند:

(اول) زنی که شماره روزهای حیض او در دو ماه پشت سر هم یک اندازه باشد، ولی وقت خون دیدن او یکی نباشد که در این صورت هر چند روزی که خون دیده عادت او می شود، مثلاً اگر ماه اول از روز اول تا پنجم، و ماه دوم از روز یازدهم تا پانزدهم خون حیض ببیند، عادت او پنج روز می شود.

(دوم) زنی که دو ماه پشت سر هم سه روز یا بیشتر خون حیض ببیند و یک روز یا بیشتر پاک شود و دو مرتبه خون ببیند و وقت دیدن خون در ماه اول با ماه دوم فرق داشته باشد، که اگر تمام روزهایی که خون دیده و روزهایی که در وسط پاک بوده از ده روز بیشتر نشود و شماره روزهای آن هم در دو ماه به یک اندازه باشد، تمام روزهایی که خون دیده با روزهای وسط که پاک بوده عادت حیض او می شود.

و لازم نیست روزهایی که در وسط پاک بوده در هر دو ماه به یک اندازه باشند، مثلاً اگر ماه اول از روز اول تا سوم خون ببیند و دو روز پاک شود و دوباره سه روز خون ببیند، و ماه دوم از یازدهم تا سیزدهم خون ببیند و دو روز یا بیشتر یا کمتر پاک شود و دوباره خون ببیند و روی هم هشت روز بشود، عادت او هشت روز می شود.

و اگر در یک ماه مثلاً هشت روز خون ببیند و در ماه دوم چهار روز خون دیده و پاک شود و دوباره خون ببیند و مجموع ایام خون با پاک و وسط هشت روز باشد، عادت او هشت روز خواهد بود.

مسأله 499

زنی که عادت عددیه دارد، اگر با نشانه های حیض کمتر یا بیشتر از شماره

عادت خود خون ببیند و از ده روز تجاوز نکند تمام آنها را حیض قرار دهد، و اگر از ده روز بیشتر شود چنانچه همه خونهایی که دیده به صفات حیض باشد، باید از موقع دیدن خون به شماره روزهای عادتش حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد، و اگر همه خونهایی که دیده یک جور نباشد، بلکه چند روز از آن نشانه حیض و چند روز دیگر نشانه استحاضه داشته باشد، چنانچه روزهایی که خون نشانه حیض دارد با شماره روزهای عادت او یک اندازه است، باید همان روزها را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد، و اگر روزهایی که خون نشانه حیض دارد از روزهای عادت او بیشتر است، فقط به اندازه روزهای عادت را حیض و در زاید بر آن که نشانه های حیض داشته باشد و بیشتر از ده روز نباشد بنابر احتیاط جمع کند بین تروك حائض و افعال مستحاضه.

و اگر روزهایی که خون نشانه حیض دارد از سه روز کمتر نبوده، ولی از روزهای عادت او کمتر است، باید آن روزها را حیض قرار دهد و در زاید بر آن تا مقدار عادت بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تروك حائض و اعمال مستحاضه.

4 - مضطر به

مسأله 500

مضطر به - یعنی زنی که چند ماه خون دیده ولی عادت معینی پیدا نکرده، یا عادتش بهم خورده و عادت دیگری پیدا نکرده - اگر بیشتر از ده روز خون ببیند و همه خونهایی که دیده دارای نشانه های حیض باشد، چنانچه عادت خویشان او شش یا هفت روز است، همان را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد.

و اگر کمتر است - مثلاً پنج روز است - همان را حیض قرار دهد، و بنابر احتیاط واجب در تفاوت بین شماره عادت آنان و شش یا هفت روز - که یک یا دو روز است - کارهایی که بر حائض حرام است ترك نماید و کارهای استحاضه را به جا آورد.

و اگر عادت خویشانش بیشتر از هفت روز - مثلاً نه روز است - شش یا هفت روز را حیض قرار دهد، و بنابر احتیاط واجب در تفاوت بین شش یا هفت و عادت آنان - که دو روز یا سه روز است - کارهایی را که بر حائض حرام است ترك نماید و کارهای استحاضه را به جا آورد.

مضطربه اگر بیشتر از ده روز خوني ببيند که چند روز آن نشانه هاي حيض و چند روز ديگر نشانه استحاضه دارد ، چنانچه خوني که نشانه حيض دارد کمتر از سه روز و بيشتر از ده روز نباشد ، همه آن حيض است ، و اگر همه آن را که نشانه حيض دارد نشود حيض قرار دهد ، مثل آن که پنج روز به نشانه هاي حيض و پنج روز به نشانه هاي استحاضه و پنج روز دوباره به نشانه هاي حيض ببيند ، پس اگر آنچه به نشانه هاي حيض است ، بشود هر يك را حيض قرار دهد - به اين که هر يك کمتر از سه روز و بيشتر از ده روز نباشد - بايد در هر دو خون احتياط کند به جمع بين تروك حائض و اعمال مستحاضه ، و آنچه در وسط است و به نشانه هاي حيض نيست استحاضه قرار دهد ، و اگر فقط يکي از آنها را بشود حيض قرار داد ، همان را حيض و بقيه را استحاضه قرار دهد.

5 - مبتدئه**مسأله 502**

مبتدئه - يعني زني که دفعه اول خون ديدن اوست - اگر بيشتر از ده روز خون ببيند و همه خونهايي که ديده داراي نشانه هاي حيض باشد ، بايد عادت خویشان خود را حيض و بقيه را استحاضه قرار دهد ، و اگر خويشي نداشته يا عادت خویشان مختلف باشد ، بنابر احتياط واجب سه روز را حيض قرار دهد ، و در ماه اول تا ده روز و در ماههاي بعد تا شش يا هفت روز جمع کند بين تروك حائض و اعمال مستحاضه.

مسأله 503

مبتدئه اگر بيشتر از ده روز خوني ببيند که چند روز آن نشانه حيض و چند روز ديگر نشانه استحاضه داشته باشد ، چنانچه خوني که نشانه حيض دارد کمتر از سه روز و بيشتر از ده روز نباشد ، همه آن حيض است ، ولي اگر پيش از گذشتن ده روز از خوني که نشانه حيض دارد ، دوباره خوني ببيند که آن هم نشانه خون حيض داشته باشد ، مثل آن که پنج روز خون سياه و نه روز خون زرد و دوباره پنج روز خون سياه ببيند ، بايد خون وسط را استحاضه قرار دهد و در خون اول و آخر احتياط کند به جمع بين تروك حائض و اعمال مستحاضه.

مبتدئه اگر بیشتر از ده روز خوني ببیند که چند روز آن نشانه حیض و چند روز دیگر آن نشانه استحاضه داشته باشد ، ولي خوني که نشانه حیض دارد از سه روز کمتر باشد ، همه خونهايي که دیده استحاضه است.

6 - ناسیه

مسأله 505

ناسیه بر سه قسم است:

1 - آن که فقط عادت عددیه داشته و فراموش کرده ، که در این صورت اگر خوني ببیند داراي صفات حیض و از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد تمام آن حیض است ، و اگر از ده روز بیشتر باشد تا مقداري که احتمال عادت مي دهد باید حیض قرار دهد ، و اگر آن مقدار کمتر از شش یا بیشتر از هفت روز باشد بنا بر احتیاط واجب در تفاوت آن مقدار و شش یا هفت روز - که اختیار مي کند - جمع کند بین تروك حائض و افعال مستحاضه.

2 - آن که فقط عادت وقتیه داشته و فراموش کرده ، که در این صورت اگر خوني ببیند داراي صفات حیض و از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد تمام آن حیض است ، و اگر از ده روز بیشتر باشد اگر بداند بعض آن خون مصادف با عادت است باید در تمام آن خون جمع کند بین تروك حائض و اعمال مستحاضه ، هر چند تمام یا بعض آن خون به صفات حیض نباشد ، و همچنین در فرضي که نداند ولي احتمال تصادف آن را با ایام عادت بدهد ، و اگر احتمال تصادف ندهد در صورتی که بعض آن خون داراي صفات حیض و بعضي داراي صفات استحاضه باشد ، آنچه داراي صفات حیض است اگر کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز نباشد حیض و باقي استحاضه است ، و در صورتی که تمام آن خون داراي صفات حیض باشد یا آنچه صفات حیض دارد بیشتر از ده روز باشد ، شش یا هفت روز آن را حیض قرار داده و باقي استحاضه است.

3 - آن که عادت وقتیه و عددیه هر دو را داشته ، و این سه صورت دارد:

1 - آن که فقط وقت را فراموش کرده ، و وظیفه او همان است که در قسم دوم گذشت ، مگر این که خون داراي صفات بوده و بداند مصادف با عادت نیست و از

ده روز بیشتر باشد، که در این صورت اگر عادت او شش یا هفت روز است همان را حیض قرار داده، و اگر کمتر یا بیشتر از آن است بنابر احتیاط واجب در تفاوت آن مقدار و شش یا هفت روز - که اختیار می کند - جمع کند بین تروک حائض و اعمال مستحاضه، و بقیه را استحاضه قرار دهد.

2- آن که فقط عدد را فراموش کرده، در این صورت آنچه در وقت دیده تا مقداری که یقین دارد از عادت کمتر نیست حیض است هر چند نشانه های حیض را نداشته باشد، و در زائد از آن اگر با نشانه های حیض بوده و با خون قبل بیشتر از ده روز نباشد همه حیض است، و اگر بیشتر از ده روز باشد، چنانچه مقداری که احتمال می دهد عادت به آن مقدار باشد کمتر از شش روز است، آن مقدار را حیض و تا روز ششم یا هفتم - که اختیار می کند - جمع کند بین تروک حائض و اعمال مستحاضه، و اگر بیشتر از هفت روز است، تا روز ششم یا هفتم - که اختیار کند - حیض، و از آنچه اختیار کرده تا آن مقدار که از ده روز نگذرد، همان احتیاط مراعات شود.

3- آن که وقت و عدد هر دو را فراموش کرده، در این صورت اگر خونی که دیده با صفات بوده و از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نبوده تمام آن حیض است، و اگر بیشتر باشد و بداند که با ایام عادت مصادف نیست چنانچه مقداری که احتمال عادت می دهد شش یا هفت روز باشد آن را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد، و اگر کمتر از شش روز باشد آن مقدار را حیض و تا روز ششم یا هفتم - که اختیار می کند - احتیاط واجب مراعات وظایف حائض و مستحاضه است، و اگر بیشتر از هفت روز باشد تا روز ششم یا هفتم - که اختیار می کند - حیض، و از آنچه اختیار کرده تا آن مقدار که از ده روز نگذرد، همان احتیاط مراعات شود.

و اگر صفات خون مختلف باشد - یعنی بعضی به صفت حیض و بعضی به صفت استحاضه باشد - خونی را که به صفت حیض دیده و از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نبوده حیض، و خونی را که به صفت استحاضه دیده اگر بداند مصادف با عادت نبود، استحاضه است، و اگر احتمال تصادف آن را بدهد باید احتیاط کند به ترتیب آثار حیض و استحاضه.

مسأله 506

مبتدئه و مضطر به و ناسیه و زنی که عادت عددیه دارد ، اگر خونی ببینند که نشانه های حیض را داشته باشد ، باید عبادت را ترك كنند ، و چنانچه بعد بفهمند حیض نبوده ، باید عبادتهایی را که به جا نیاورده اند قضا نمایند ، و اگر خونی ببینند که نشانه های حیض را نداشته باشد ، باید عبادت را به جا آورند ، مگر ناسیه در صورتی که یقین به تحقق عادت پیدا کند ، که تا احتمال بقای عادت را می دهد باید عبادت را ترك کند.

مسأله 507

زنی که در حیض عادت دارد - چه در وقت حیض عادت داشته باشد ، چه در عدد حیض یا هم در وقت و هم در عدد آن - اگر دو ماه پشت سر هم بر خلاف عادت خود خونی ببیند ، که وقت آن یا شماره روزهای آن یا هم وقت و هم شماره روزهای آن یکی باشد ، عادتش بر می گردد به آنچه که در این دو ماه دیده است ، مثلاً اگر از روز اول ماه تا هفتم خون می دیده و پاك می شده ، چنانچه دو ماه از دهم تا هفدهم ماه خون ببیند و پاك شود ، از دهم تا هفدهم عادت او می شود.

مسأله 508

مقصود از يك ماه گذشتن ، سی روز از ابتدای خون دیدن است ، نه از روز اول ماه تا آخر ماه.

مسأله 509

زنی که معمولاً ماهی يك مرتبه خون می بیند ، اگر در يك ماه دو مرتبه خون ببیند و هر دو خون نشانه های حیض را داشته باشد ، چنانچه روزهایی که در وسط پاك بوده از ده روز کمتر نباشد ، باید هر دو را حیض قرار دهد.

مسأله 510

اگر سه روز یا بیشتر خونی ببیند که نشانه حیض را دارد ، بعد ده روز یا بیشتر خونی ببیند که نشانه استحاضه را دارد و دوباره سه روز خونی به نشانه های حیض ببیند ، باید خون اول و خون آخر را که نشانه های حیض داشته حیض قرار دهد.

مسأله 511

اگر زن پیش از ده روز پاك شود و بداند که در باطن خون نیست ، باید برای عبادتهای خود غسل کند ، اگر چه گمان داشته باشد که پیش از تمام شدن ده روز دوباره خون می بیند ، ولی اگر یقین داشته باشد که پیش از تمام شدن ده روز دوباره خون می بیند ، نباید غسل کند.

اگر زن پیش از ده روز پاك شود و احتمال دهد که در باطن خون هست، باید احتیاط کند یا قدری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند و بیرون آورد - و احتیاط مستحب این است که در حالی که ایستاده و شکم خود را به دیوار چسبانیده و پا را روی دیوار بلند کرده است این کار را انجام دهد - پس اگر پاك بود غسل کند و عبادتهای خود را به جا آورد، و اگر پاك نبود - اگر چه به آب زرد رنگی هم آلوده باشد - چنانچه در حیض عادت ندارد یا عادت او ده روز است، باید صبر کند که اگر پیش از ده روز پاك شد غسل کند، و اگر سر ده روز پاك شد یا خون او از ده روز گذشت، سر ده روز غسل نماید.

و اگر عادتش کمتر از ده روز است، در صورتی که بداند پیش از تمام شدن ده روز یا سر ده روز پاك می شود نباید غسل کند، و اگر احتمال دهد که خون او از ده روز می گذرد، واجب است یک روز عبادت را ترك کند، و بعد می تواند اعمال مستحاضه را به جا آورد، و احتیاط مستحب این است که تا روز دهم بین تروك حائض و اعمال مستحاضه جمع کند، و این حکم مختص زنی است که قبل از عادت مستمره الدم نبوده، و گرنه باید ایام عادتش را حیض و بقیه را استحاضه قرار دهد.

اگر بعضی از روزها را حیض قرار دهد و عبادت نکند و بعد بفهمد حیض نبوده است، باید نماز و روزه ای را که در آن روزها به جا نیاورده قضا نماید، و اگر به گمان این که حیض نیست عبادت کند و بعد بفهمد حیض بوده، چنانچه آن روزها را روزه گرفته باشد باید قضا نماید.

نفاس

خونی که مادر بعد از ولادت بچه - از جهت ولادت - می بیند اگر پیش از ده روز یا سر ده روز قطع شود، خون نفاس است، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - خونی که با اولین جزء بچه بیرون بیاید، و زن را در حال نفاس، نفساء می گویند.

خونی که زن پیش از بیرون آمدن اولین جزء بچه می بیند نفاس نیست.

لازم نیست که خلقت بچه تمام باشد، بلکه اگر ناتمام نیز باشد - در

صورتی که عرفاً بگویند زاییده است - خونی که تا ده روز ببیند خون نفاس است، و در صورت شك در صدق زاییدن به نظر عرف، آن خون محکوم به احکام نفاس نیست.

مسأله 517

ممکن است خون نفاس يك آن بیشتر نیاید، ولی بیشتر از ده روز نمی شود.

مسأله 518

هرگاه شك کند که چیزی سقط شده یا نه، یا چیزی که سقط شده بچه است یا نه، لازم نیست واریسی کند، و خونی که از او خارج می شود شرعاً خون نفاس نیست، هر چند احتیاط استحبابی واریسی کردن است.

مسأله 519

رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم مبارك ذات خداوند متعال و سایر اسماء حسنی بر نفساء حرام است، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - سایر کارهایی که بر حائض حرام است، و آنچه بر حائض واجب است بر نفساء هم واجب می باشد.

مسأله 520

طلاق دادن زنی که در حال نفاس است باطل است، و نزدیکی کردن با او حرام است، ولی اگر شوهرش با او نزدیکی کند کفاره ندارد.

مسأله 521

وقتی زن از خون نفاس پاک شد به طوری که در باطن فرج هم خون نباشد، باید غسل کند و عبادت‌های خود را به جا آورد، و اگر دوباره خون ببیند، چنانچه روزهایی که خون دیده با روزهایی که در وسط پاک بوده روی هم از ده روز تجاوز نکرده باشد، در صورتی که در حیض عادت داشته و روزهایی که در وسط پاک بوده در بین دو خون در ایام عادت باشد، تمام آن دو خون و پاکي در وسط نفاس است، مثلاً اگر عادت او شش روز بوده و دو روز در وسط شش روز پاک بوده، تمام آن شش روز نفاس است، و در غیر این صورت روزهایی را که خون دیده نفاس و در روزهایی که پاک بوده بنابر احتیاط واجب جمع کند بین تروك نفساء و اعمال طاهره.

مسأله 522

اگر زن از خون نفاس پاک شود و احتمال دهد که در باطن خون هست، بنابر احتیاط باید مقداری پنبه داخل فرج نماید و کمی صبر کند، که اگر پاک است برای عبادت‌های خود غسل کند.

مسأله 523

اگر خون نفاس زن از ده روز بگذرد، چنانچه در حیض عادت دارد، به اندازه روزهای عادت او نفاس و بقیه استحاضه است، و اگر عادت

ندارد تا ده روز نفاس و بقيه استحاضه مي باشد.

ص: 95

و احتیاط مستحب آن است که کسی که عادت دارد از روز بعد از عادت، و کسی که عادت ندارد بعد از روز دهم تا روز هیجدهم زایمان کارهایی که بر نفساء حرام است ترك کند، و اعمال مستحاضه را به جا آورد.

مسأله 524

زنی که عادت حیضش کمتر از ده روز است، اگر بیشتر از روزهای عادتش خون ببیند، باید به اندازه روزهای عادت خود نفاس قرار دهد، و بعد از آن بنا بر احتیاط واجب يك روز عبادت را ترك نماید، و در بقیه تا ده روز مخیر است احکام مستحاضه را جاری یا این که عبادت را ترك نماید.

و اگر خون از ده روز بگذرد، باید روزهای بعد از عادت را استحاضه قرار دهد و عبادتهایی که در آن روزها به جا نیاورده قضا نماید، مثلاً زنی که عادت او شش روز بوده اگر بیشتر از شش روز خون ببیند، باید شش روز را نفاس قرار دهد و روز هفتم بنا بر احتیاط واجب نیز عبادت را ترك کند، و در روز هشتم و نهم و دهم مخیر است بین این که عبادت را ترك کند یا کارهای استحاضه را به جا آورد، و اگر بیشتر از ده روز خون ببیند، از روز بعد از عادت او استحاضه می باشد.

مسأله 525

زنی که در حیض عادت دارد، اگر بعد از زاییدن تا يك ماه یا بیشتر پی در پی خون ببیند، به اندازه روزهای عادت او نفاس است، و خونی که بعد از نفاس تا ده روز می بیند - اگر چه در روزهای عادت ماهانه اش باشد - استحاضه است، مثلاً زنی که عادت حیض او از بیستم هر ماه تا بیست و هفتم آن است، اگر روز دهم ماه زائید و تا يك ماه یا بیشتر پی در پی خون دید، تا روز هفدهم نفاس و از روز هفدهم تا ده روز - حتی خونی که در روزهای عادت خود که از بیستم تا بیست و هفتم است می بیند - استحاضه می باشد، و بعد از گذشتن ده روز اگر خونی را که می بیند در روزهای عادتش باشد حیض است، چه نشانه های حیض را داشته یا نداشته باشد، و همچنین است اگر در روزهای عادتش نباشد ولی نشانه های حیض را داشته باشد، و اما اگر نه در روزهای عادتش باشد و نه نشانه های حیض را داشته باشد، استحاضه است.

مسأله 526

زنی که در حیض عادت عددیه ندارد، اگر بعد از زایمان تا يك ماه یا بیشتر پی در پی خون ببیند ده روز اول نفاس است و ده روز دوم استحاضه می باشد، و خونی

که بعد از آن می بیند اگر نشانه حیض را داشته باشد یا در وقت عادتش باشد حیض، و اگر نداشته باشد آن هم استحاضه می باشد.

غسل مس میت

مسأله 527

اگر کسی بدن انسان مرده ای را که سرد شده و غسلش نداده اند مس کند - یعنی جایی از بدن خود را به آن برساند - باید غسل مس میت نماید، چه در خواب مس کند چه در بیداری، با اختیار مس کند یا بی اختیار، حتی اگر ناخن و استخوان او به ناخن و استخوان میت برسد باید غسل کند، ولی اگر حیوان مرده ای را مس کند، غسل بر او واجب نیست.

مسأله 528

برای مس مُرده ای که تمام بدن او سرد نشده غسل واجب نیست، اگر چه جایی را که سرد شده مس نماید.

مسأله 529

اگر موی خود را به بدن میت برساند، یا بدن خود را به موی میت، یا موی خود را به موی میت برساند، در صورتی که مو به قدری باشد که تابع بدن محسوب شود، بنابر احتیاط غسل واجب است.

مسأله 530

برای مس بچه مرده حتی بچه سقط شده ای که چهار ماه او تمام شده، غسل مس میت واجب است، و برای مس بچه سقط شده ای که از چهار ماه کمتر دارد، غسل واجب نمی باشد، مگر این که روح دمیده شده باشد، بنابراین اگر بچه چهار ماهه ای مرده به دنیا بیاید و بدنش سرد شده باشد و با ظاهر بدن مادر تماس پیدا کند، مادر او باید غسل مس میت کند.

مسأله 531

بچه ای که بعد از مردن مادر و سرد شدن بدنش به دنیا می آید، چنانچه با ظاهر بدن مادر تماس پیدا کرده باشد، بعد از بلوغ واجب است غسل مس میت کند.

مسأله 532

اگر انسان میتی را که سه غسل او کاملاً تمام شده مس نماید، غسل بر او واجب نمی شود، ولی اگر پیش از آن که غسل سوم تمام شود جایی از بدن او را مس کند، اگر چه غسل سوم آن جا تمام شده باشد، باید غسل مس میت نماید.

مسأله 533

اگر دیوانه یا بچه نابالغی میت را مس کند ، بعد از آن که آن دیوانه عاقل یا

ص: 97

بچه بالغ شد باید غسل مس میت نماید، و در صورتی که بچه ممیز باشد و غسل مس میت نماید، غسلش صحیح است.

مسأله 534

اگر از بدن مُرده ای که غسلش نداده اند، قسمتی که دارای استخوان است جدا شود و پیش از آن که قسمت جدا شده را غسل دهند انسان آن را مس نماید، بنابر احتیاط باید غسل مس میت کند، ولی اگر قسمتی که جدا شده استخوان نداشته باشد، برای مس آن غسل واجب نیست، و اما اگر از بدن زنده جدا شود هر چند دارای استخوان باشد، مس آن غسل ندارد.

مسأله 535

برای مس استخوانی که گوشت ندارد و آن را غسل نداده اند - چه از مرده جدا شده باشد و چه از زنده - غسل واجب نیست، و همچنین است برای مس دندان‌هایی که از مرده یا زنده جدا شده باشد.

مسأله 536

غسل مس میت را باید مثل غسل جنابت انجام داد، و کسی که غسل مس میت کرده اگر بخواند نماز بخواند، وضو واجب نیست، هر چند احتیاط مستحب آن است که وضو هم بگیرد.

مسأله 537

اگر چند میت را مس کند یا يك میت را چند بار مس نماید، يك غسل کافیست.

مسأله 538

برای کسی که بعد از مس میت غسل نکرده باشد، توقف در مسجد و جماع و خواندن سوره هایی که سجده واجب دارد مانعی ندارد، ولی برای نماز و مانند آن باید غسل کند.

احکام مختصر

مسأله 539

مسلمانی را که محتضر است - یعنی در حال جان دادن می باشد - مرد باشد یا زن، بزرگ باشد یا کوچک، بنابر احتیاط واجب در صورت امکان به پشت بخوابانند به طوری که کف پاهایش به طرف قبله باشد، و اگر خواباندن او کاملاً به این طور ممکن نباشد، بنابر احتیاط مستحب تا اندازه ای که ممکن است به این دستور عمل کنند، و همچنین احتیاط مستحب آن است که در صورتی که خواباندن او به این

صورت به هیچ نحو ممکن نباشد ، او را رو به قبله بنشانند ، و اگر این هم ممکن نشد ، او را به پهلو راست یا به پهلو چپ رو به قبله بخوابانند.

مسأله 540

احتیاط واجب آن است که تا وقتی جنازه را بر نداشته اند ، او را رو به قبله بخوابانند ، و همچنین بنا بر احتیاط مستحب هنگام غسل دادن ، ولی بعد از آن که غسلش تمام شد مستحب است که او را مثل حالتی که بر او نماز می خوانند بخوابانند.

مسأله 541

بنا بر احتیاط رو به قبله کردن محتضر بر هر مسلمان واجب است ، و اگر ممکن باشد باید از خود محتضر اجازه بگیرند ، و اگر ممکن نباشد یا اجازه او معتبر نباشد بنا بر احتیاط از ولی او اجازه بگیرند.

مسأله 542

مستحب است شهادتین و اقرار به دوازده امام (علیهم السلام) و سایر عقاید حقه را به کسی که در حال جان دادن است ، طوری تلقین کنند که بفهمد ، و همچنین مستحب است چیزهایی را که ذکر شد تا وقت مرگ تکرار کنند ، و نیز دعای فرج را به محتضر تلقین نمایند.

مسأله 543

مستحب است که این دعا را طوری به محتضر تلقین کنند که بفهمد: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الْكَثِيرَ مِنْ مَعْصِيَتِكَ وَأَقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ مِنْ طَاعَتِكَ يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ ، أَقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ وَاعْفُ عَنِّي الْكَثِيرَ ، إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ ، اللَّهُمَّ اذْهَبْ مِنِّي رَحِيمًا».

مسأله 544

مستحب است کسی را که سخت جان می دهد ، اگر ناراحت نمی شود به جایی که نماز می خوانده ببرند.

مسأله 545

مستحب است که بر بالین محتضر سوره مبارکه یس و صافات و احزاب و آیه الكرسي و آیه پنجاه و چهارم از سوره اعراف و سه آیه آخر سوره بقره ، بلکه هر چه از قرآن ممکن است بخوانند.

مسأله 546

تنها گذاشتن محتضر مکروه است ، و همچنین گذاشتن چیزی روی شکم او و بودن جنب و حائض نزد او و حرف زدن زیاد و گریه کردن و تنها گذاشتن زنها نزد او مکروه است.

مسأله 547

بعد از مرگ مستحب است چشمها و لبها و چانه میّت را ببندند، و دست و پای او را دراز کنند، و پارچه ای روی او بیندازند و مؤمنین را برای تشییع جنازه او خبر کنند، و اگر شب مرده است در جایی که مرده چراغ روشن کنند، و در دفن او عجله نمایند، ولی اگر یقین به مردن او ندارند باید صبر کنند تا معلوم شود، و نیز اگر میّت زن باردار و بچه در شکم او زنده باشد، باید به قدری دفن را عقب بیندازند که شکم او را بشکافند و طفل را بیرون آورند و شکم را برای غسل بدوزند، و بهتر آن است که برای بیرون آوردن طفل پهلوی چپ او را بشکافند.

احکام غسل و کفن و نماز و دفن میّت

مسأله 548

غسل و حنوط و کفن و نماز و دفن مسلمان بر هر مکلفی واجب است، و اگر بعضی انجام دهند از دیگران ساقط می شود، و چنانچه هیچ کس انجام ندهد همه معصیت کرده اند.

مسأله 549

اگر کسی مشغول کارهای میّت شود، بر دیگران واجب نیست اقدام نمایند، ولی اگر او عمل را نیمه کاره بگذارد، باید دیگران تمام کنند.

مسأله 550

اگر انسان یقین کند یا حجّت شرعیّه داشته باشد که دیگری مشغول کارهای میّت شده، واجب نیست به کارهای میّت اقدام کند، ولی اگر شک یا گمان دارد باید اقدام نماید.

مسأله 551

اگر کسی بداند غسل یا حنوط یا کفن یا نماز یا دفن میّت را باطل انجام داده اند، باید دوباره انجام دهد، ولی اگر گمان دارد که باطل بوده یا شک دارد که درست بوده یا نه، لازم نیست اقدام نماید.

مسأله 552

برای غسل و حنوط و کفن و نماز و دفن میّت، باید از ولی او اجازه گرفت.

مسأله 553

ولي زن شوهر اوست، و در غير زن مردهايي كه از ميّت ارث مي برند مقدّم بر زنهاي ايشانند، و تقدّم، تابع تقدّم در ميراث است.

ص: 100

ولي در صورتی که اقرب در رحم با اولي به ميراث جمع شوند - مثل این که پدر پدر ميّت با نوه پسر او باشند - احتیاط واجب آن است که اولي به ميراث از اقرب در رحم اذن بگیرد.

مسأله 554

اگر کسی بگوید من ولي ميّت هستم ، يا ولي ميّت به من اجازه داده که غسل و کفن و دفن ميّت را انجام دهم ، يا بگوید راجع به امور تجهيز ميّت من وصي او مي باشم ، چنانچه به حرف او اطمینان باشد ، يا ميّت در تصرف او باشد ، يا این که دو نفر عادل ، يا يك نفر ثقه که ظن برخلاف قول او نباشد ، به گفته او شهادت دهند باید حرف او را قبول کرد.

مسأله 555

اگر ميّت براي غسل و کفن و دفن و نماز خود غير از ولي کس ديگري را معين کند ولايت این امور با اوست ، و احتیاط مستحب آن است که از ولي هم اجازه بگیرد ، و کسی که ميّت ولايت این امور را به او واگذار کرده مي تواند در حال حیات موصي رد کند ، و اگر قبول کرد باید بآن عمل نماید ولي اگر در حال حیات موصي رد نکرد ، و يارد او به موصي نرسید ، احتیاط واجب آن است که به آن عمل نماید.

کیفیت غسل ميّت

مسأله 556

واجب است ميّت را سه غسل بدهند:

(اول) با آبي که با سدر مخلوط باشد.

(دوم) با آبي که با کافور مخلوط باشد.

(سوم) با آب خالص.

مسأله 557

سدر و کافور باید به اندازه اي زياد نباشد که آب را مضاف کند ، و به اندازه اي هم کم نباشد که نگویند سدر و کافور با آب مخلوط شده است.

مسأله 558

اگر سدر و کافور به اندازه اي که لازم است پیدا نشود ، بنابر احتیاط مستحب مقداري که به آن دسترسي دارند در آب بریزند.

مسأله 559

اگر کسی در حال احرام حج یا عمره بمیرد نباید او را با آب کافور غسل دهند، و به جای آن باید با آب خالص غسلش بدهند، مگر این که در احرام حج بوده و سعی را تمام نموده باشد که در این صورت باید با آب کافور غسلش دهند.

ص: 101

مسأله 560

اگر سدر و کافور یا یکی از اینها پیدا نشود، یا استعمال آن جایز نباشد - مثل آن که غصبی باشد - باید به جای هر کدام که ممکن نیست - بنابر احتیاط واجب - میّت را با آب خالص به قصد بدلیت از آنچه که ممکن نیست غسل داده و تیمّم نیز به همین قصد بدهند.

مسأله 561

کسی که میّت را غسل می دهد باید مسلمان دوازده امامی و عاقل و بالغ باشد، و مسائل غسل را هر چند به تعلیم دیگری در اثنای غسل بداند.

مسأله 562

کسی که میّت را غسل می دهد باید قصد قربت - چنانکه در وضو گذشت - و اخلاص داشته باشد، و استمرار همین داعی تا آخر غسل سوم کفایت می کند.

مسأله 563

غسل دادن بچه مسلمان اگر چه از زنا باشد واجب است، و غسل و حنوط و کفن و دفن کافر و اولاد او جایز نیست، و کسی که از بچگی دیوانه بوده و به حال دیوانگی بالغ شده، چنانچه پدر و مادر او یا یکی از آنان مسلمان باشد، یا از جهت دیگری محکوم به اسلام باشد، باید او را غسل داد، وگرنه غسل دادن او جایز نمی باشد.

مسأله 564

بچه سقط شده اگر چهار ماه یا بیشتر داشته باشد، باید او را غسل بدهند، و اگر چهار ماه ندارد و روح در او دمیده نشده است - بنابر احتیاط واجب - در پارچه ای بپیچند و بدون غسل دفن کنند.

مسأله 565

غسل دادن مرد زن را و زن مرد را جایز نیست و باطل است، ولی زن می تواند شوهر خود را غسل بدهد و شوهر هم می تواند زن خود را غسل بدهد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که زن شوهر خود و شوهر زن خود را غسل ندهد.

مسأله 566

مرد می تواند دختر بچه ای را که ممیزه نشده غسل دهد و زن هم می تواند پسر بچه ای را که ممیز نشده غسل دهد، هر چند احتیاط مؤکد آن است که پسر بچه و دختر بچه ای که بیش از سه سال دارند، اولی را مرد و دومی را زن غسل بدهد.

مسأله 567

اگر برای غسل دادن میتی که مرد است مرد پیدا نشود، زنانی که با او نسبت دارند و محرمند - مثل مادر و خواهر و عمّه و خاله - یا به واسطه ازدواج یا شیر خوردن با او محرم شده اند، می توانند او را غسل بدهند، و نیز اگر برای غسل میت زن، زن دیگری نباشد، مردهایی که با او نسبت دارند و محرمند یا به واسطه ازدواج یا

شیر خوردن با او محرم شده اند، می توانند او را غسل دهند، و بنا بر احتیاط واجب در صورت وجود مماثل نوبت به محرم نمی رسد، و غسل دادن از زیر لباس واجب نیست، هر چند احوط است، ولی باید به عورت نظر نکند، و بنا بر احتیاط عورت را بپوشاند.

مسأله 568

اگر میّت و کسی که او را غسل می دهد هر دو مرد یا هر دو زن باشند، جایز است که غیر از عورت جاهای دیگر میّت برهنه باشد.

مسأله 569

نگاه کردن به عورت میّت در غیر زن و شوهر حرام است، و کسی که او را غسل می دهد، اگر نگاه کند معصیت کرده ولی غسل باطل نمی شود.

مسأله 570

اگر جایی از بدن میّت نجس باشد باید به کیفیتي که در مسأله «378» گذشت تطهیر شود، و بهتر آن است که هر عضوی قبل از غسل آن عضو بلکه تمام بدن میّت پیش از شروع به غسل، از نجاسات دیگر تطهیر شود.

مسأله 571

غسل میّت مثل غسل جنابت است، و احتیاط واجب آن است که تا غسل ترتیبی ممکن است میّت را غسل ارتماسی ندهند، و در غسل ترتیبی هم باید طرف راست را بر طرف چپ مقدم بدارند و مخیرند بین این که آب را روی بدن بریزند، یا بدن را در آب فرو برند.

مسأله 572

کسی را که در حال حیض یا در حال جنابت مرده لازم نیست غسل حیض یا غسل جنابت بدهند، بلکه همان غسل میّت برای او کافیست.

مسأله 573

مزد گرفتن برای غسل دادن میّت جایز نیست، و اگر کسی برای گرفتن مزد میّت را غسل دهد، آن غسل باطل است، ولی مزد گرفتن برای مقدمات غیر لازمه جایز است.

مسأله 574

اگر آب پیدا نشود یا استعمال آن مانعی داشته باشد، باید عوض هر غسل میّت را یک تیمّم بدهند، و بنا بر احتیاط واجب یک تیمّم دیگر هم، عوض هر سه غسل بدهند، و اگر کسی که تیمّم می دهد، در یکی از سه تیمّم قصد ما فی الذمه نماید - یعنی نیت کند که این تیمّم برای آنچه به آن واقعاً مکلف هستیم انجام می دهیم - تیمّم چهارم لازم نیست.

کسي که ميّت را تيّم مي دهد ، بايد دست خود را بر زمين بزند و به صورت

ص: 103

و پشت دستهای میّت بکشد، و اگر ممکن باشد - بنا بر احتیاط واجب - با دست میّت هم او را تیمّم بدهد.

احکام کفن میّت

مسأله 576

میّت مسلمان را باید با سه پارچه که آنها را لنگ و پیراهن و سر تاسری می گویند کفن نمایند.

مسأله 577

مقدار واجب از لنگ و پیراهن، آن اندازه ای است که عرفاً بر آن لنگ و پیراهن گفته شود، ولی احتیاط واجب آن است که لنگ از ناف تا زانو اطراف بدن را بپوشاند، و افضل آن است که از سینه تا روی پا برسد، و پیراهن باید از سرشانه و - بنا بر احتیاط واجب - تا نصف ساق پا تمام بدن را بپوشاند، و افضل آن است که تا روی پا برسد.

و درازای سر تاسری باید به قدری باشد که بستن دو سر آن ممکن باشد، و پهنای آن باید به اندازه ای باشد که یک طرف آن روی طرف دیگر بیاید.

مسأله 578

اگر ورثه بالغ باشند و اجازه دهند که بیشتر از مقدار واجب کفن را که در مسأله قبل گذشت از سهم آنان بردارند اشکال ندارد، و احتیاط واجب آن است که بیشتر از مقدار واجب کفن را از سهم وارثی که بالغ نشده بردارند.

مسأله 579

اگر کسی وصیّت کرده باشد آن اندازه ای را که از کفن افضل است از ثلث مال او بردارند، یا وصیّت کرده باشد ثلث مال را به مصرف خود او برسانند ولی مصرف آن را معین نکرده باشد، یا فقط مصرف مقداری از آن را معین کرده باشد، می توانند مقدار افضل کفن را از ثلث مال او بردارند.

مسأله 580

اگر میّت وصیّت نکرده باشد که کفن را از ثلث مال او بردارند و بخواهند از اصل مال بردارند بر طبق آنچه که در مسأله «578» ذکر شد، عمل نمایند.

مسأله 581

کفن زن بر شوهر است اگر چه زن از خود مال داشته باشد، و همچنین اگر زن را - چنانچه در احکام طلاق خواهد آمد - طلاق رجعی بدهند و پیش از تمام شدن عدّه بمیرد، شوهرش باید کفن او را بدهد، و چنانچه شوهر بالغ نباشد یا دیوانه باشد،

ولي شوهر بايد از مال او كفن زن را بدهد ، بنابر احتياط واجب كفن زن ناشزه و منقطعه بر شوهر است.

مسأله 582

كفن ميّت بر خويشان او واجب نيست ، و بنابر احتياط واجب در صورتي كه ميّت مال نداشته باشد ، كفن را بايد كسي بدهد كه مخارج ميّت در حال زندگي بر او واجب بوده است.

مسأله 583

واجب است كه مجموع سه پارچه كفن طوري باشد كه بدن ميّت از زير آنها پيدا نباشد ، بلكه - بنابر احتياط واجب - هر يك از سه پارچه كفن به قدری نازك نباشد كه بدن ميّت از زير آن پيدا باشد.

مسأله 584

كفن كردن با چيز غصبی - اگر چه چيز ديگري هم پيدا نشود - جايز نيست ، و چنانچه كفن ميّت غصبی باشد و صاحب آن راضي نباشد ، بايد از تنش بيرون آورند اگر چه او را دفن کرده باشند ، و كفن كردن با پوست مردار نجس در حال اختيار جايز نيست ، بلكه در حال اضطرار هم محل اشكال است ، و همچنين كفن كردن با پوست مردار پاك در حال اختيار مشكل است.

مسأله 585

كفن كردن ميّت با چيز نجس - و در نجاستي كه مورد عفو در نماز است بنابر احتياط - و با پارچه ابريشمي خالص ، و مخلوطي كه خليط بيشتر از ابريشم نباشد ، و - بنابر احتياط واجب - با پارچه اي كه با طلا بافته شده جايز نيست ، ولي در حال ناچاري اشكال ندارد.

مسأله 586

كفن كردن با پارچه اي كه از پشم يا موي حيوان حرام گوشت تهيه شده - بنابر احتياط واجب - در حال اختيار جايز نيست ، و همچنين است كفن كردن با پوست حيوان حلال گوشتي كه به دستور شرع كشته شده ، ولي اگر كفن از مو و پشم حيوان حلال گوشت باشد مانعي ندارد ، اگر چه احتياط مستحب آن است كه با اين دو هم كفن ننمايند.

مسأله 587

اگر كفن ميّت به نجاست خود او يا به نجاست ديگري نجس شود ، چنانچه شستن يا بریدن آن به نحوي كه كفن ضايع نشود ممكن باشد ، بايد مقدار نجس را بشويند يا ببرند اگر چه بعد از گذاشتن در قبر باشد ، و اگر شستن يا بریدن

آن ممکن نیست، ولی عوض کردن آن ممکن باشد، باید عوض نمایند، و این حکم در نجاستی که در نماز مورد عفو است مبنی بر احتیاط است.

مسأله 588

کسی که برای حج یا عمره احرام بسته، اگر بمیرد باید مثل دیگران کفن شود، و پوشاندن سر و صورتش اشکال ندارد.

مسأله 589

مستحب است انسان، کفن خود را تهیّه کند، و هرگاه به آن نظر کند مأجور است.

احکام حنوط

مسأله 590

بعد از غسل واجب است میّت را حنوط کنند، یعنی به پیشانی و کف دستها و سر زانوها و سر دو انگشت بزرگ پاهای او کافور بمالند، و بنابر احتیاط مستحب مقداری کافور هم بر این مواضع بگذارند، و مستحب است به سر بینی میّت نیز کافور بمالند، و باید کافور ساییده و تازه باشد، و اگر به واسطه کهنه بودن عطر او از بین رفته باشد کافی نیست.

مسأله 591

احتیاط مستحب آن است که اوّل کافور را به پیشانی میّت بمالند، ولی در جاهای دیگر ترتیب نیست.

مسأله 592

مخیرند که میّت را پیش از کفن کردن، یا در بین کفن کردن و یا بعد از آن حنوط نمایند.

مسأله 593

کسی که برای حج یا عمره احرام بسته است، اگر بمیرد حنوط کردن او جایز نیست، ولی اگر در احرام حج بعد از تمام کردن سعی بمیرد، حنوط کردن او واجب است.

مسأله 594

زنی که شوهرش مرده و هنوز عدّه اش تمام نشده، چنانچه بمیرد حنوط کردن او واجب است.

مسأله 595

احتیاط واجب آن است که میّت را با مشک و عنبر و عود و عطرهاي دیگر خوشبو نکنند ، و نیز اینها را با کافور مخلوط ننمایند.

مسأله 596

مستحب است قدری تربت حضرت سیدالشهداء (علیه السلام) را ، با کافور مخلوط

ص: 106

کنند ، ولي بايد از آن کافور به جاهايي که بي احترامی مي شود نرسانند ، و نیز بايد تربت به قدری زياد نباشد که وقتی با کافور مخلوط شد آن را کافور نگویند.

مسأله 597

اگر کافور پیدا نشود یا فقط به اندازه غسل باشد ، حنوط لازم نیست ، و چنانچه از غسل زياد بیاید ولي به همه هفت عضو نرسد ، بنا بر احتیاط مستحب اول به پیشانی ، و اگر زياد آمد به جاهای دیگر بمالند.

مسأله 598

مستحب است دو چوب تر و تازه در قبر همراه میت بگذارند.

احکام نماز میت

مسأله 599

نماز خواندن بر میت مسلمان ، و همچنین بچه ای که محکوم به اسلام و شش سال او تمام شده باشد واجب است.

مسأله 600

نماز خواندن بر بچه ای که شش سال او تمام نشده رجاء اشکال ندارد ، ولي نماز خواندن بر بچه ای که مرده به دنیا آمده مشروع نیست.

مسأله 601

نماز میت باید بعد از غسل و حنوط و کفن کردن او خوانده شود ، و اگر پیش از اینها یا در بین اینها بخوانند - اگر چه از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد - کافی نیست.

مسأله 602

کسی که می خواهد نماز میت بخواند لازم نیست با وضو یا غسل یا تیمم باشد ، و بدن و لباسش پاک باشد ، و اگر لباس او غصبی هم باشد ، برای نمازش اشکال ندارد.

و احتیاط مستحب آن است که تمام چیزهایی را که در نمازهای دیگر لازم است رعایت نماید ، ولي - بنا بر احتیاط واجب - از آنچه برخلاف معهود بین متشرعه در کیفیت نماز میت است ، اجتناب شود.

مسأله 603

کسی که بر میّت نماز می خواند باید رو به قبله باشد ، و واجب است میّت را مقابل او به پشت بخوابانند به طوری که سر او به طرف راست نمازگزار و پای او به طرف چپ نمازگزار باشد.

مسأله 604

احتیاط مستحب آن است که مکان نمازگزار غصبی نباشد ، ولی باید از جای میّت زیاد پست تر یا بلندتر نباشد ، و اگر پستی و بلندی زیاد نباشد اشکال ندارد.

ص: 107

مسأله 605

نمازگزار باید از میّت دور نباشد ، ولي کسی که نماز میّت را به جماعت مي خواند ، اگر از میّت دور باشد ، چنانچه صف ها به یکدیگر متصل باشند اشکال ندارد.

مسأله 606

نمازگزار باید مقابل میّت بایستد ، ولي اگر نماز به جماعت خوانده شود و صف جماعت از دو طرف میّت بگذرد ، نماز کسانی که مقابل میّت نیستند اشکال ندارد.

مسأله 607

بین میّت و نمازگزار باید پرده و یا دیوار یا چیزی مانند اینها نباشد ، ولي اگر میّت در تابوت و مانند آن باشد اشکال ندارد.

مسأله 608

در وقت خواندن نماز باید عورت میّت پوشیده باشد ، و اگر کفن کردن او ممکن نیست ، باید عورتش را اگر چه با تخته و آجر و مانند اینها باشد بپوشانند.

مسأله 609

کسی که نماز میّت را مي خواند باید مؤمن باشد ، و نماز غیر بالغ هر چند صحیح است ، ولي مُجزي از نماز بالغین نیست ، و باید ایستاده و با قصد قربت و اخلاص بخواند ، و در موقع نیت میّت را معین کند ، مثلاً نیت کند: نماز مي خوانم بر این میّت قرّبۀ الي الله.

مسأله 610

اگر کسی نباشد که بتواند نماز میّت را ایستاده بخواند ، مي شود نشسته بر او نماز خواند.

مسأله 611

اگر میّت وصیّت کرده باشد که شخص معینی بر او نماز بخواند ، احتیاط مستحب آن است که آن شخص از ولي میّت اجازه بگیرد ، و ولي میّت هم اجازه بدهد.

مسأله 612

جایز است بر میّت چند مرتبه نماز بخوانند.

اگر میت را عمداً یا از روی فراموشی یا به جهت عذری بدون نماز دفن کنند ، تا وقتی که جسد او از هم نپاشیده واجب است با شرطهایی که برای نماز میت ذکر شد به قبرش نماز بخوانند ، و همچنین در صورتی که نمازی که بر او خوانده شده باطل بوده است.

دستور نماز میت

نماز میت پنج تکبیر دارد ، و اگر نمازگزار پنج تکبیر به این ترتیب بگوید کافست: بعد از نیت و گفتن تکبیر اول بگوید: «أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله» و بعد از تکبیر دوم بگوید: «اللَّهُم صل علي مُحَمَّد و آلِ مُحَمَّد» و بعد از

تکبیر سوم بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» و بعد از تکبیر چهارم اگر میّت مرد است بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذَا الْمَيِّتِ» و اگر زن است بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذِهِ الْمَيِّتِ» و بعد از تکبیر پنجم را بگوید.

و بهتر است بعد از تکبیر اول بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ» .

و بعد از تکبیر دوم بگوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ بَارِكْ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ اَرْحَمْ مُحَمَّدًا وَ اَلِ مُحَمَّدٍ كَأَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ وَ بَارَكْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَ اَلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَ صَلِّ عَلَي جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ السَّاهِدَاءِ وَ الصَّادِقِينَ وَ جَمِيعِ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» .

و بعد از تکبیر سوم بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ تَابِعْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ بِالْخَيْرَاتِ إِنَّكَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ إِنَّكَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» .

و بعد از تکبیر چهارم اگر میّت مرد است بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا عَبْدُكَ وَ ابْنُ عَبْدِكَ وَ ابْنُ أُمَّتِكَ نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ اخْلُفْ عَلَي أَهْلِهِ فِي الْغَابِرِينَ وَ اَرْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» .

و بعد از تکبیر پنجم را بگوید ، ولي اگر میّت زن است بعد از تکبیر چهارم بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكَ وَ ابْنَةُ عَبْدِكَ وَ ابْنَةُ أُمَّتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَ أَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ ، اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهَا مِنَّا ، اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهَا وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَ اغْفِرْ لَهَا ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ اخْلُفْ عَلَي أَهْلِهَا فِي الْغَابِرِينَ وَ اَرْحَمْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» .

مسأله 615

باید تکبیرها و دعاها را طوری پشت سر هم بخواند که نماز از صورت خود خارج نشود.

مسأله 616

کسی که نماز میّت را به جماعت می خواند باید تکبیرها و دعاهاي آن را هم بخواند اگر چه مأوموم باشد.

مسأله 617

چند چیز در نماز میّت مستحب است:

(اول) کسی که نماز میّت می خواند با وضو یا غسل یا تیمّم باشد، و احتیاط واجب آن است که در صورتی تیمّم کند که وضو و غسل ممکن نباشد، یا بترسد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند به نماز میّت نرسد.

(دوم) اگر میّت مرد است، امام جماعت یا کسی که فرادی بر او نماز می خواند مقابل وسط قامت او بایستد، و اگر میّت زن است مقابل سینه اش بایستد.

(سوم) پا برهنه نماز بخواند.

(چهارم) در هر تکبیر دستها را بلند کند.

(پنجم) فاصله او با میّت به قدری کم باشد که اگر باد لباسش را حرکت دهد به جنازه برسد.

(ششم) نماز میّت را به جماعت بخواند.

(هفتم) امام جماعت تکبیر و دعاها را بلند بخواند و کسانی که با او می خوانند آهسته بخوانند.

(هشتم) در جماعت اگر چه مأموم يك نفر باشد پشت سر امام بایستد.

(نهم) نمازگزار برای میّت و مؤمنین زیاد دعا کند.

(دهم) نماز را در جایی بخواند که مردم برای نماز میّت بیشتر به آن جا می روند.

(یازدهم) زن حائض اگر نماز میّت را به جماعت می خواند در صفی تنها بایستد.

مسأله 618

خواندن نماز میّت در مساجد مکروه است، ولی در مسجد الحرام مکروه نیست.

احکام دفن

مسأله 619

واجب است میّت را طوری در زمین دفن کنند که بوی او بیرون نیاید، و درندگان هم نتوانند بدنش را بیرون آورند، و اگر ترس آن باشد که

جانور بدن اورا

ص: 110

بیرون آورد، باید قبر را با آجر و مانند آن محکم کنند.

مسأله 620

اگر دفن میت در زمین ممکن نباشد، باید به جای دفن او را در بنا یا تابوتی که غرض از دفن بر آن مترتب است بگذارند.

مسأله 621

میت را باید در قبر به پهلو راست طوری بخوابانند که جلوی بدن او رو به قبله باشد.

مسأله 622

اگر کسی در کشتی بمیرد، چنانچه جسد او فاسد نمی شود و بودن او در کشتی مانعی ندارد، باید صبر کنند تا به خشکی برسند و او را در زمین دفن کنند، وگرنه باید در کشتی غسلش بدهند، و حنوط و کفن کنند، و پس از خواندن نماز میت او را در خمره بگذارند و درش را ببندند و به دریا بیندازند، و احتیاط واجب آن است که تا ممکن است مراعات استقبال قبله بکنند.

و اگر ممکن نشد، چیز سنگینی به پایش ببندند و به دریا بیندازند، و اگر ممکن است او را در جایی بیندازند که فوراً طعمه حیوانات نشود.

مسأله 623

اگر بترسند که دشمن قبر میت را بشکافد و بدن او را بیرون آورد و گوش یا بینی یا اعضای دیگر او را ببرد، چنانچه ممکن باشد، باید به طوری که در مسأله قبل گذشت او را به دریا بیندازند.

مسأله 624

مخارج انداختن در دریا و مخارج محکم کردن قبر میت در صورتی که لازم باشد از اصل مال میت برداشته می شود.

مسأله 625

اگر زن کافر بمیرد و بچه در شکم او مرده باشد، چنانچه پدر بچه مسلمان باشد، باید زن را در قبر به پهلو چپ پشت به قبله بخوابانند که روی بچه به طرف قبله باشد، و همچنین است بنابر احتیاط واجب اگر روح به بدن او داخل نشده باشد.

مسأله 626

دفن مسلمان در قبرستان کفار، و دفن کافر در قبرستان مسلمانان جایز نیست.

مسأله 627

دفن مسلمان در جایی که بی احترامی به او باشد - مانند جایی که خاکروبه و کثافت می ریزند - جایز نیست.

مسأله 628

دفن میت در جای غصبی و در زمینی که برای غیر دفن کردن وقف شده ، جایز نیست.

ص: 111

مسأله 629

دفن میّت در قبر مرده دیگر، در صورتی که مستلزم تصرّف در حق غیر، یا نبش قبر میّتی که از بین نرفته، یا هتک میّت باشد جایز نیست، و در غیر این صورتها، چنانچه آن قبر کهنه شده و میّت اوّلی از بین رفته یا قبر نبش شده باشد اشکالی ندارد.

مسأله 630

چیزی که از میّت جدا می شود، اگر قطعه ای از بدن او باشد، باید با او دفن شود و اگر مو و ناخن و دندانش باشد، بنابر احتیاط واجب باید با او دفن شود، و دفن ناخن و دندانی که در حال زندگی از انسان جدا می شود مستحب است.

مسأله 631

اگر کسی در چاه بمیرد و بیرون آوردنش ممکن نباشد، باید در چاه را ببندند و همان چاه را قبر او قرار دهند.

مسأله 632

اگر بچه در رحم مادر بمیرد و ماندنش در رحم برای مادر خطر داشته باشد، باید به آسانترین راه او را بیرون آورند، و چنانچه ناچار شوند او را قطعه قطعه کنند اشکال ندارد، ولی باید به وسیله شوهرش اگر اهل فن است، وگرنه زنی که اهل فن باشد، او را بیرون بیاورند، و در صورت نبود زنی که اهل فن باشد، مرد محرمی که اهل فن باشد، و اگر آن هم ممکن نشد، مرد نامحرمی که اهل فن باشد، و در صورتی که آن هم پیدا نشد، کسی که اهل فن نباشد با رعایت ترتیب مذکور می تواند بچه را بیرون آورد.

مسأله 633

هرگاه مادر بمیرد و بچه در شکمش زنده باشد، اگر چه امید زنده ماندن طفل را نداشته باشند، باید به وسیله کسانی که در مسأله پیش بیان شد با رعایت ترتیب، شکم او را از هر قسمتی که به سلامت بچه نزدیک تر است بشکافند و بچه را بیرون آورند و برای غسل دادن دوباره بدوزند.

مستحبات دفن

مسأله 634

مستحب است قبر را به اندازه قد انسان متوسط گود کنند، و میّت را در نزدیکترین قبرستان دفن نمایند، مگر آن که قبرستان دورتر از جهتی بهتر باشد، مثل آن که مردمان خوب در آن جا دفن شده باشند، یا مردم برای فاتحه اهل قبور بیشتر به آن جا بروند.

و نیز مستحب است جنازه را در چند ذرعی قبر زمین بگذارند، و تا سه مرتبه کم کم نزدیک ببرند، و در هر مرتبه زمین بگذارند و بردارند، و در نوبت چهارم وارد قبر کنند، و اگر میت مرد است در دفعه سوم طوری زمین بگذارند که سر او طرف پایین قبر باشد، و در دفعه چهارم از طرف سر وارد قبر کنند، و اگر زن است در دفعه سوم طرف قبله قبر بگذارند و به پهنا وارد قبر کنند، و در موقع وارد کردن پارچه ای روی قبر بگیرند.

و نیز مستحب است جنازه را به آرامی از تابوت بگیرند و وارد قبر نمایند، و دعاهایی که دستور داده شده پیش از دفن و موقع دفن بخوانند، و بعد از آن که میت را در لحد گذاشتند گره های کفن را باز کنند، و صورت میت را روی خاک بگذارند، و بالشی از خاک زیر سر او بسازند، و پشت میت خشت خام یا کلوخی بگذارند که میت به پشت برنگردد و پیش از آن که لحد را بپوشانند، کسی دست راست را به شانه راست میت بزند و دست چپ را به قوت بر شانه چپ میت بگذارد و دهان را نزدیک گوش او ببرد و به شدت حرکتش دهد و سه مرتبه بگوید: «اسْمِعْ اِفْهَمْ يَا فُلَانُ بِنِ فُلَانٍ» و به جای فلان بن فلان اسم میت و پدرش را بگوید مثلاً اگر اسم او محمد و اسم پدرش علی است سه مرتبه بگوید: «اسْمِعْ اِفْهَمْ يَا مُحَمَّدُ بِنِ عَلِيٍّ» پس از آن بگوید:

«هَلْ اَنْتَ عَلِيُّ الْعَهْدِ الَّذِي فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَةِ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاَنْ مُحَمَّدًا (صَلِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) عَبْدُهُ وِرَسُولُهُ وَسَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَخَاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَاَنْ عَلِيًّا اَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَسَيِّدُ الْوَصِيَّيْنَ وَاِمَامَ اَفْتَرَضَ اللّٰهُ طَاعَتَهُ عَلَيِ الْعَالَمِيْنَ وَاَنْ الْحَسْنَ وَاَلْحُسَيْنَ وِعَلِيَّ بِنِ الْحُسَيْنِ وِمُحَمَّدَ بِنِ عَلِيٍّ وِجَعْفَرَ بِنِ مُحَمَّدٍ وِمُوسَى بِنِ جَعْفَرٍ وِعَلِيَّ بِنِ مُوسَى وِمُحَمَّدَ بِنِ عَلِيٍّ وِعَلِيَّ بِنِ مُحَمَّدٍ وَاَلْحَسْنَ بِنِ عَلِيٍّ وَاَلْقَائِمَ الْحُجَّةِ الْمُهَدِيَّ صَلَوَاتِ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ اٰيْمَةُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَحُجَجِ اللّٰهِ عَلَيِ الْخَلْقِ اٰجْمَعِيْنَ وَاٰيْمَتِكَ اٰيْمَةُ هُدٰى اِبْرَارًا يَا فُلَانُ بِنِ فُلَانٍ» و به جای فلان بن فلان اسم میت و پدرش را بگوید.

و بعد بگوید: «اِذَا اَتَاكَ الْمَلِكَانِ الْمُقَرَّبَانِ رَسُوْلَيْنِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى وَسئَلَاكَ عَنْ رَبِّكَ وِعَنْ نَبِيِّكَ وِعَنْ دِيْنِكَ وِعَنْ كِتَابِكَ وِعَنْ قَبْلَتِكَ وِعَنْ اٰيْمَتِكَ فَلَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ وَقُلْ فِيْ جَوَابِهِمَا: اللّٰهُ رَبِّيْ وِمُحَمَّدٌ (صَلِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ) نَبِيِّيْ وَاَلْسَلَامُ دِيْنِيْ وَاَلْقُرْآنُ كِتَابِيْ وَاَلْكَعْبَةُ»

قَبْلَتِي وَامِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ إِمَامِي وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْمُجْتَبَى إِمَامِي وَالْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ الشَّهِيدَ بِكَرْبَلَا- إِمَامِي وَعَلِيَّ زَيْنَ الْعَابِدِينَ إِمَامِي وَمُحَمَّدَ بْنَ أَبِي قُرَيْبٍ إِمَامِي وَجَعْفَرَ الصَّادِقَ إِمَامِي وَمُوسَى الْكَاطِمَ إِمَامِي وَعَلِيَّ الرِّضَا إِمَامِي وَمُحَمَّدَ بْنَ الْجَوَادِ إِمَامِي وَعَلِيَّ الْهَادِي إِمَامِي وَالْحَسَنَ الْعَسْكَرِيَّ إِمَامِي وَالْحُجَّةَ الْمُتَنْتِظِرَ إِمَامِي هُوَ لَاءَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَتَمَّتِي وَسَادَتِي وَقَادَتِي وَشَفَعَائِي بِهِمْ اتَّوَلَّيْتُ مِنْ أَعْدَائِهِمْ اتَّبَرْتُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، ثُمَّ أَعْلَمُ يَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ» و به جای فلان بن فلان اسم میت و پدرش را بگوید.

و بعد بگوید: «ان الله تبارك و تعالی نعم الرب و ان مُحَمَّدًا (صلي الله عليه وآله وسلم) نعم الرسول و ان علي بن ابي طالب و اولاده المعصومين الأئمة الاثني عشر نعم الأئمة و ان ما جاء به مُحَمَّدٌ (صلي الله عليه وآله وسلم) حق و ان الموت حق و سؤال مُنكر و نكير في القبر حق و البعث حق و الشُّور حق و الصِّراط حق و الميزان حق و تطاير الكُتُبِ حق و ان الجنة حق و النار حق و ان الساعة آتية لا ريب فيها و ان الله يبعث من في القبور» پس بگوید: «افهمت يا فلان» و به جای فلان اسم میت را بگوید و پس از آن بگوید:

«ثبتك الله بالقول الثابت و هداك الله الي صراط مسَّ تقيم عرف الله بينك و بين أوليائك في مسَّ تقرر من رحمته» پس بگوید: «اللهم جاف الأرض عن جنبيه و اصعد بروحه إليك و لقه منك برهاناً اللهم عفوك عفوك».

مسأله 635

مستحب است کسی که میت را در قبر می گذارد با طهارت و سر برهنه و پا برهنه باشد ، و از طرف پای میت از قبر بیرون بیاید.

و مستحب است وقتی از قبر بیرون آمد بگوید: «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، اللَّهُمَّ اَرْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي عِلِّيِّينَ وَ اَخْلُفْ عَلِيَّ عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ (وَعِنْدَكَ نَحْتَسِبُهُ) يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ».

و مستحب است غیر از خویشان میت ، کسانی که حاضرند با پشت دست خاک بر قبر بریزند ، و اگر میت زن است کسی که با او محرم می باشد او را در قبر بگذارد ، و اگر محرمی نباشد خویشانش او را در قبر بگذارند.

مسأله 636

مستحب است قبر را مربع یا مربع مستطیل بسازند و به اندازه چهار

انگشت از زمین بلند کنند و نشانه ای روی آن بگذارند که اشتباه نشود و روی قبر آب پاشند ، و بعد از پاشیدن آب کسانی که حاضرند دستها را بر قبر بگذارند و انگشتها را باز کرده در خاک فرو برند و هفت مرتبه سوره مبارکه اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ بَخْوَانِد و برای مِيت طلب آموزش کنند و دعاهائی را که وارد شده بخوانند ، مانند این دعا: «اللّهُمَّ جَافِ الْأَرْضِ عَنِ جَنَبِيهِ وَاصِدِّ عَدُوَّ (صَعْدُ) رُوحَهُ إِلَيَّ اَزْوَاحِ الْمُؤْمِنِينَ فِي عَلِيَيْنِ وَ الْحَقِّقَهُ بِالصَّالِحِينَ».

مسأله 637

پس از رفتن کسانی که تشییع جنازه کرده اند مستحب است ولی مِيت یا کسی که از طرف ولی اجازه دارد دعاهایی را که دستور داده شده به مِيت تلقین کند.

مسأله 638

بعد از دفن مِيت مستحب است صاحبان عزا را سر سلامتی دهند ، ولی اگر مدتی گذشته که به واسطه سر سلامتی دادن مصیبت یادشان می آید ، ترك آن بهتر است ، و نیز مستحب است تا سه روز برای اهل خانه مِيت غذا بفرستند و غذا خوردن نزد آنان مکروه است.

مسأله 639

مستحب است انسان در مرگ خویشان مخصوصاً در مرگ فرزند صبر کند ، و هر وقت مِيت را یاد می کند (اِنَّا لِلّهِ و اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) بگوید و برای مِيت قرآن بخواند ، و قبر را محکم بسازد که زود خراب نشود ، و سر قبر پدر و مادر از خداوند حاجت بخواهد.

مسأله 640

خراشیدن صورت و بدن و به خود لطمه زدن در مرگ کسی ، در صورتی که ضرر معتنا بهی داشته باشد جایز نیست ، هر چند در غیر این صورت هم احتیاط واجب ترك آن است.

مسأله 641

بنابر احتیاط واجب پاره کردن یقه در مرگ غیر پدر و برادر جایز نیست ، ولی در مصیبت پدر و برادر مانعی ندارد.

مسأله 642

اگر زن در عزای مِيت صورت خود را بخراشد و خونین کند ، یا موی خود را بکند - بنابر احتیاط مستحب - يك بنده آزاد کند ، یا ده فقیر را طعام دهد و یا بپوشاند ، و همچنین است اگر مرد در مرگ زن یا فرزند یقه یا لباس خود را پاره کند.

مسأله 643

احتیاط مستحب آن است که در گریه بر مِيت صدا را خیلی بلند نکنند.

مسأله 644

مستحب است در شب اول قبر، دو رکعت نماز وحشت برای میت بخوانند، و دستور آن این است که در رکعت اول بعد از حمد يك مرتبه آية الكرسي و در رکعت دوم بعد از حمد ده مرتبه سوره انا انزلناه را بخوانند، و بعد از سلام نماز بگویند: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ ثَوَابَهَا إِلَي قَبْرِ فُلَانٍ) و به جای کلمه فلان اسم میت را بگویند.

مسأله 645

نماز وحشت را در هر موقع از شب اول قبر می شود خواند ولی بهتر است در اول شب بعد از نماز عشاء خوانده شود.

مسأله 646

اگر بخواهند میت را به شهر دوری ببرند، یا به جهت دیگری دفن او تأخیر بیفتد، باید نماز وحشت را تا شب اول قبر او تأخیر بیندازند.

نبش قبر

مسأله 647

نبش قبر مسلمان - یعنی شکافتن قبر او - اگر چه طفل یا دیوانه باشد حرام است، ولی اگر بدنش از بین رفته و استخوانهایش خاک شده باشد، اشکال ندارد.

مسأله 648

نبش قبر امامزاده ها و شهداء و علماء و همچنین در غیر این موارد از مواردی که مستلزم هتك باشد اگر چه سالها بر آن گذشته باشد حرام است.

مسأله 649

شکافتن قبر در چند مورد حرام نیست:

(اول) آن که میت در زمین غصبی دفن شده باشد و مالک زمین راضی نشود که در آن جا بماند.

(دوم) آن که کفن یا چیز دیگری که با میت دفن شده غصبی باشد و صاحب آن راضی نشود که در قبر بماند.

و همچنین است اگر چیزی از مال خود میت که به ورثه او رسیده با او دفن شده باشد و ورثه او راضی نشوند که آن چیز در قبر بماند مگر در صورتی که آن چیز مال کمی باشد، که در این صورت نبش قبر محل اشکال است.

(سوم) آن که شکافتن قبر موجب هتک حرمت نباشد و میت بی غسل یا بی کفن دفن شده باشد، یا بفهمند غسلش باطل بوده، یا به غیر از دستور شرع کفن شده، یا در قبر او را رو به قبله نگذاشته اند.

(چهارم) آن که برای ثابت شدن حقی که اهم از حرمت میت است، بخواهند بدن میت را ببینند.

(پنجم) آن که میت را در جایی که بی احترامی به اوست، مثل قبرستان کفار یا جایی که کثافت و خاکروبه می ریزند، دفن کرده باشند.

(ششم) آن که برای یک مطلب شرعی که اهمیت آن از شکافتن قبر بیشتر است قبر را بشکافند، مثلاً بخواهند بیچه زنده ای را از شکم زن بارداری که دفنش کرده اند بیرون آورند.

(هفتم) آن که بترسند درنده ای بدن میت را پاره کند، یا سیل او را ببرد، یا دشمن بیرون آورد.

(هشتم) آن که قسمتی از بدن میت را که با او دفن نشده بخواهند دفن کنند، ولی احتیاط واجب آن است که آن قسمت از بدن را طوری در قبر بگذارند که بدن میت دیده نشود.

غسلهاي مستحب

مسأله 650

در شرع مقدس اسلام غسل هایی مستحب است و از آن جمله است:

1 - غسل جمعه، و وقت آن بعد از اذان صبح است، تا ظهر، و بهتر آن است که نزدیک ظهر به جا آورده شود، و اگر تا ظهر انجام ندهد بهتر است که بدون نیت ادا و قضا تا غروب به جا آورد، و اگر در روز جمعه غسل نکند مستحب است از صبح شنبه تا غروب قضای آن را به جا آورد، و کسی که می داند در روز جمعه آب پیدا نخواهد کرد می تواند روز پنجشنبه غسل را رجاء انجام دهد.

و مستحب است انسان در موقع غسل جمعه بگوید: «اللَّهُمَّ هِدُنَا لِمَا نَحْمَدُكَ عَلَيْهِ وَنُحِبُّهُ وَتَرْكُ مَا نَكْرَهُهُ وَنُكَرُّهُ وَتَعْزِيزُ لِقَوْلِكَ بِرِسْوَلِهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنْ

ص: 117

- 2 - غسل شب اول و هفدهم و نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم و بیست و چهارم ماه رمضان.
- 3 - غسل روز عید فطر و عید قربان و وقت آن از اذان صبح است تا غروب ، هر چند احوط آن است که از ظهر تا غروب به قصد رجاء بیاورد ، و بهتر آن است که آن را پیش از نماز عید به جا آورد.
- 4 - غسل شب عید فطر و وقت آن بعد از غروب است ، و احتیاط واجب آن است که در بقیه شب تا اذان صبح به قصد رجاء به جا آورد.
- 5 - غسل روز هشتم و نهم ذی الحجّه ، و در روز نهم احوط آن است که آن را وقت زوال به جا آورد.
- 6 - غسل برای قضای نماز آیات کسی که در موقع گرفتن خورشید نماز آیات را عمداً نخوانده در صورتی که تمام خورشید گرفته باشد.
- 7 - غسل کسی که جایی از بدنش را به بدن میتی که غسل داده اند رسانده باشد.
- 8 - غسل احرام.
- 9 - غسل دخول حرم خدا.
- 10 - غسل دخول مکه.
- 11 - غسل زیارت خانه کعبه.
- 12 - غسل دخول کعبه.
- 13 - غسل برای نحر و ذبح و حلق.
- 14 - غسل داخل شدن مدینه منوره.
- 15 - غسل داخل شدن حرم پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم) (و حد آن ما بین دو کوه به نام عائر و وعیر است).
- 16 - غسل وداع قبر مطهر پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم).
- 17 - غسل برای مباحله با خصم.
- 18 - غسل دادن بچه ای که تازه به دنیا آمده.

19 - غسل براي استخاره.

20 - غسل براي استسقاء.

21 - غسل در وقت احتراق قرص آفتاب در كسوف كلي.

22 - غسل زيارت حضرت سيد الشهداء (عليه السلام) از نزديك.

23 - غسل توبه از فسق و كفر.

مسأله 651

فقها در بيان اغسال مستحبّه اغسال زيادي ذكر فرموده اند كه از جمله آنها اين چند غسل است:

1 - غسل تمام شهاي طاق ماه رمضان ، و غسل تمام شهاي دهه آخر آن ، و غسل ديگري در آخر شب بيست و سوم آن.

2 - غسل روز بيست و چهارم ذي الحجة.

3 - غسل روز عيد نوروز ، و پانزدهم شعبان ، و نهم و هفدهم ربيع الاول ، و روز بيست و پنجم ذي القعدة.

4 - غسل زني كه براي غير شوهرش بوي خوش استعمال کرده باشد.

5 - غسل كسي كه در حال مستي خوابيده.

6 - غسل كسي كه براي تماشاي دار آويخته رفته و او را ديده باشد ، ولي اگر اتفاقاً يا از روي ناچاري نگاهش بيفتد ، يا مثلاً براي شهادت دادن رفته باشد ، غسل مستحب نيست.

7 - غسل براي دخول مسجد پيغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم).

8 - غسل براي زيارت معصومين (عليهم السلام) از دور يا نزديك.

9 - غسل روز عيد غدير.

ولي احوط اين است كه اين غسلها را به قصد رجاء به جا آورند.

مسأله 652

انسان با غسلهاي مستحبّي كه در مسأله «650» ذكر شد ، مي تواند كاري كه مانند نماز وضو لازم دارد انجام دهد ، و اما غسلهاي كه رجاء به جا آورده مي شود از وضو كفايت نمي كند.

مسأله 653

اگر چند غسل بر کسی مستحب باشد، و به نیت همه يك غسل به جا آورد کافیست.

ص: 119

تیمم بدل از وضو و غسل

اشاره

در هفت مورد به جای وضو و غسل باید تیمم کرد:

اول از موارد تیمم

اشاره

(اول) آن که تهیّه آب به قدر وضو یا غسل ممکن نباشد.

مسأله 654

اگر انسان در آبادی باشد، باید برای تهیّه آب وضو و غسل به قدری جستجو کند که از پیدا شدن آن ناامید شود، و اگر در بیابان باشد در زمینی که پست و بلند است به اندازه پرتاب یک تیر که در زمان قدیم با کمان پرتاب می کردند، و در زمین هموار به اندازه پرتاب دو تیر جستجو کند، و بنابر احتیاط واجب جستجو در تمام دایره ای باشد که مرکزش مبدأ طلب و شعاعش به اندازه پرتاب تیر باشد.

مسأله 655

اگر بعضی از اطراف هموار و بعضی دیگر پست و بلند باشد در طرف هموار به اندازه پرتاب دو تیر و در طرفی که پست و بلند است به اندازه پرتاب یک تیر به نحو مذکور در مسأله قبل جستجو کند.

مسأله 656

در هر طرفی که یقین یا حجّت شرعیّه دارد آب نیست، در آن طرف جستجو لازم نیست.

مسأله 657

کسی که وقت نماز او تنگ نیست و برای تهیّه آب وقت دارد، اگر یقین یا حجّت شرعیّه دارد در محلی دورتر از مقداری که باید جستجو کند آب هست، در صورتی که حرج و ضرر نیست باید برای تهیّه آب برود، و اگر گمان دارد آب هست هر چند گمان او قوی باشد، تا به حد اطمینان نرسیده رفتن لازم نیست ولی احوط است.

مسأله 658

لازم نیست خود انسان در جستجوی آب برود، بلکه می تواند کسی را که به گفته او اطمینان دارد بفرستد، و همچنین اگر آن شخص ثقه

باشد و ظن بر خلاف قول او نباشد ، اگر چه از گفته او اطمینان پیدا نشود ، و در هر دو صورت رفتن يك نفر از طرف چند نفر كفایت مي كند.

ص: 120

مسأله 659

اگر احتمال دهد که داخل بار سفر خود، یا در منزل، یا در قافله آب هست، باید به قدری جستجو نماید که به نبودن آب یقین یا اطمینان پیدا کند و یا از پیدا کردن آن ناامید شود.

مسأله 660

اگر پیش از وقت نماز جستجو نماید و آب پیدا نکند، و تا وقت نماز همان جا بماند، چنانچه احتمال دهد که در آن محل آبی پیدا شده، احتیاط واجب آن است که به جستجوی قبل از وقت نماز اکتفا نکند، مگر این که نزد يك دخول وقت باشد که درك فضیلت اول وقت بشود.

مسأله 661

اگر بعد از داخل شدن وقت نماز جستجو کند و آب پیدا نکند و تا وقت نماز دیگر در همانجا بماند، چنانچه احتمال دهد که در آن محل آبی پیدا شده احتیاط واجب آن است که دوباره در جستجوی آب برود.

مسأله 662

اگر وقت نماز تنگ باشد یا از دزد و درنده بر جان خود یا مالی که مورد اعتنا بحسب حال اوست بترسد یا جستجوی آب به قدری سخت باشد که تحمّل آن حرجی باشد، جستجو لازم نیست.

مسأله 663

اگر در جستجوی آب نرود تا وقت نماز تنگ شود، معصیت کرده ولی نمازش با تیمّم صحیح است، هر چند بعد بفهمد که اگر جستجو می کرد آب پیدا می شد، و بنابر احتیاط مستحب قضای نماز را هم به جا آورد.

مسأله 664

کسی که یقین دارد آب پیدا نمی کند، چنانچه دنبال آب نرود و با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد که اگر جستجو می کرد آب پیدا می شد، چنانچه وقت باقی باشد باید وضو گرفته و نماز را دوباره بخواند.

مسأله 665

اگر بعد از جستجو آب پیدا نکند و با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد در جایی که جستجو کرده آب بوده، در صورتی که وقت باقی باشد، باید وضو گرفته و نماز را دوباره به جا آورد، و در غیر این صورت نماز او صحیح است.

مسأله 666

کسی که یقین دارد وقت نماز تنگ است ، اگر بدون جستجو با تیمّم نماز بخواند و بعد از نماز و پیش از گذشتن وقت بفهمد که برای جستجو وقت داشته ، باید نماز را اعاده نماید ، و اگر بعد از وقت بفهمد قضا لازم نیست.

ص: 121

اگر بعد از داخل شدن وقت نماز وضو داشته باشد، و بداند یا حجت شرعیّه ای - مانند اطمینان و غیر آن - داشته باشد که اگر وضوی خود را باطل کند تهیّه آب برای او ممکن نیست یا نمی تواند وضو بگیرد، چنانچه بتواند وضوی خود را نگه دارد و برایش حرج و ضرر نباشد، نباید آن را باطل نماید، ولی می تواند با عیال خود نزدیکی کند اگر چه بداند که از غسل متمکن نخواهد شد.

اگر پیش از وقت نماز وضو داشته باشد و بداند یا حجت شرعیّه ای داشته باشد که اگر وضوی خود را باطل کند تهیّه آب برای او ممکن نیست یا نمی تواند وضو بگیرد، چنانچه بتواند بدون ضرر و حرج وضوی خود را نگه دارد احتیاط مستحب این است که آن را باطل نکند.

کسی که فقط به مقدار وضو یا غسل آب دارد و می داند یا حجت شرعیّه ای دارد که اگر آن را بریزد آب پیدا نمی کند، چنانچه وقت نماز داخل شده باشد ریختن آن جایز نیست، و احتیاط مستحب این است که پیش از وقت نماز هم آن را نریزد.

کسی که می داند یا حجت شرعیّه ای دارد که آب پیدا نمی کند، بعد از داخل شدن وقت نماز بدون ضرر و حرج جایز نیست وضوی خود را باطل کند یا آبی که دارد بریزد، ولی نمازش با تیمّم صحیح است اگر چه احتیاط مستحب آن است که قضای آن نماز را بخواند.

دوم از موارد تیمّم

اگر به واسطه ناتوانی یا ترس از دزد و جانور و مانند اینها، یا نداشتن وسیله ای که آب از چاه بکشد، دسترسی به آب نداشته باشد باید تیمّم کند، و همچنین است اگر تهیّه کردن آب یا استعمال آن به قدری مشقت داشته باشد که تحملش برای شخص میسر نباشد.

اگر برای کشیدن آب از چاه، دلو و ریسمان و مانند اینها لازم دارد و مجبور است بخرد یا کرایه نماید، اگر چه قیمت آن چند برابر معمول باشد باید تهیّه کند، و همچنین است اگر آب را به چندین برابر قیمتش بفروشند، ولی اگر تهیّه آنها به

قدری پول می خواهد که در صورت پرداخت آن به عسر و حرج می افتد ، واجب نیست تهیه نماید.

مسأله 673

اگر ناچار شود که برای تهیه آب قرض کند ، باید قرض نماید ، ولی کسی که می داند یا اطمینان دارد که نمی تواند قرض خود را بدهد ، جایز نیست قرض کند.

مسأله 674

اگر کندن چاه حرجی نباشد باید برای تهیه آب چاه بکند.

مسأله 675

اگر کسی مقداری آب بی منت به او ببخشد ، باید قبول کند.

سوم از موارد تیمم

مسأله 676

اگر از استعمال آب بر جان خود بترسد ، یا بترسد که مرض یا عیبی در او پیدا شود ، یا مرضش طول بکشد ، یا شدت کند ، یا به سختی معالجه شود ، باید تیمم نماید ، ولی اگر آب گرم برای او ضرر ندارد ، باید با آب گرم وضو بگیرد یا غسل کند.

مسأله 677

لازم نیست یقین کند که آب برای او ضرر دارد ، بلکه همین اندازه که بترسد آب برای او ضرر دارد و آن ترس در نظر مردم به جا باشد ، باید تیمم کند.

مسأله 678

کسی که مبتلا به درد چشم است و آب برای او ضرر دارد ، باید تیمم نماید.

مسأله 679

اگر به واسطه یقین یا خوف ضرر تیمم کند و پیش از نماز بفهمد که آب برایش ضرر ندارد ، تیمم او باطل است ، و اگر بعد از نماز بفهمد و وقت باقی باشد باید دوباره نماز را با وضو یا غسل بخواند ، و اگر وقت باقی نباشد قضا واجب نیست.

مسأله 680

اگر کسی یقین یا اطمینان پیدا کند آب برایش ضرر ندارد، چنانچه غسل کند یا وضو بگیرد، و بعد بفهمد که آب برای او ضرر داشته، در صورتی که ضرر به حدی باشد که اقدام بر آن حرام است، وضو و غسل باطل است.

چهارم از موارد تیمم

مسأله 681

هرگاه بترسد که در صورت صرف آب در وضو یا غسل، گرفتار بعضی از مشکلات ذیل می شود، باید تیمم نماید:

ص: 123

1 - آن که خودش فعلا یا بعد به تشنگی که باعث تلف یا مرضش می شود ، یا تحمّلش بر او حرجی است مبتلا شود.

2 - آن که بر کسانى که حفظشان بر او واجب است بترسد که از تشنگی تلف یا بیمار شوند.

3 - آن که بر انسان یا حیوانی که تلف یا بیماری یا بی تایی آنها بر او حرجی باشد بترسد ، و یا در تلف آن حیوان ضرر معتابه به حسب حال او باشد.

مسأله 682

اگر غیر از آب پاکی که برای وضو یا غسل دارد ، آب نجسی هم به مقدار آشامیدن خود و کسانى که با او مربوطند و نجاست آب برای آنها ثابت است و از آشامیدن آب نجس احتراز دارند داشته باشد ، باید آب پاک را برای آشامیدن بگذارد ، و با تیمّم نماز بخواند ، ولی چنانچه آب را برای طفل یا حیوان بخواهد باید آب نجس را به آن بدهد ، و با آب پاک وضو یا غسل را انجام دهد.

پنجم از موارد تیمّم

مسأله 683

کسی که بدن یا لباسش نجس است و مقداری آب دارد که اگر با آن وضو بگیرد یا غسل کند برای آب کشیدن بدن یا لباس او نمی ماند ، باید بدن یا لباس را آب بکشد و با تیمّم نماز بخواند ، ولی اگر چیزی نداشته باشد که بر آن تیمّم کند ، باید آب را به مصرف وضو یا غسل برساند و با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

ششم از موارد تیمّم

مسأله 684

اگر غیر از آب یا ظرفی که استعمال آن حرام است آب یا ظرف دیگری ندارد ، مثل آن که آب یا ظرفش غصبی است و غیر از آن آب و ظرف دیگری ندارد باید به جای وضو و غسل تیمّم کند.

هفتم از موارد تیمّم

مسأله 685

هرگاه وقت به قدری تنگ باشد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند ، تمام نماز

یا مقداری از آن در خارج وقت واقع می‌شود، باید تیمم کند، مگر این که وقت وضو یا غسل به اندازه تیمم باشد که در این صورت باید وضو بگیرد یا غسل کند.

مسأله 686

اگر عمداً نماز را به قدری تأخیر بیندازد که وقت وضو یا غسل نداشته باشد معصیت کرده، ولی نماز او با تیمم صحیح است، و احتیاط مستحب آن است که قضای آن نماز را هم با وضو یا غسل بخواند.

مسأله 687

کسی که شك دارد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند، وقت برای نماز او می‌ماند یا نه باید تیمم نماید.

مسأله 688

کسی که به واسطه تنگی وقت تیمم کرده و بعد از نماز با این که می‌توانسته وضو بگیرد ولی تا از دست دادن آب وضو نگرفته، در صورتی که وظیفه اش تیمم باشد، باید برای نمازهای بعدی دوباره تیمم نماید.

مسأله 689

کسی که آب دارد اگر به واسطه تنگی وقت با تیمم مشغول نماز شود و در بین نماز آبی که داشته از دستش برود، چنانچه وظیفه اش تیمم باشد، احتیاط مستحب آن است که برای نمازهای بعدی دوباره تیمم کند.

مسأله 690

اگر انسان به قدری وقت دارد که می‌تواند وضو بگیرد یا غسل کند، و نماز را بدون کارهای مستحبی آن مثل اقامه و قنوت بخواند، باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون کارهای مستحبی آن به جا آورد، بلکه اگر به اندازه سوره هم وقت ندارد باید غسل کند یا وضو بگیرد و نماز را بدون سوره بخواند.

چیزهایی که تیمم به آنها صحیح است

مسأله 691

تیمم به خاک و ریگ و کلوخ و سنگ و هر چه در عرف او را از اجزای زمین می‌دانند صحیح است، ولی احتیاط مستحب آن است که اگر خاک ممکن باشد به چیز دیگر تیمم نکند، و اگر خاک نباشد با ریگ یا کلوخ و چنانچه ریگ و کلوخ هم نباشد با سنگ تیمم نماید.

مسأله 692

تیمم بر سنگ گچ و سنگ آهک صحیح است، و بنابر احتیاط مستحب در

حال اختیار به گچ و آهک پخته و آجر پخته تیمم ننماید، و اما بر مثل سنگ فیروزه و عقیق و مانند اینها تیمم جایز نیست.

مسأله 693

اگر خاک و ریگ و کلوخ و سنگ حتی سنگ گچ و سنگ آهک پیدا نشود، باید به گرد و غباری که در فرش و لباس و مانند اینها است تیمم نماید، و چنانچه گرد هم پیدا نشود باید به گل تیمم کند، و اگر گل هم پیدا نشود احتیاط مستحب آن است که نماز را بدون تیمم بخواند ولی واجب است بعد قضای آن را به جا آورد.

مسأله 694

اگر بتواند با تکاندن فرش و مانند آن، خاک تهیه کند، تیمم به گرد باطل است، و اگر بتواند گل را خشک کند و از آن خاک تهیه نماید، تیمم به گل باطل است.

مسأله 695

کسی که آب ندارد، اگر برف یا یخ داشته باشد، چنانچه ممکن است باید آن را آب کند و با آن وضو بگیرد یا غسل نماید، و اگر ممکن نیست و چیزی هم که تیمم با آن صحیح است ندارد، احتیاط مستحب آن است که با برف یا یخ، اعضایی وضو یا غسل را نمناک کند و نماز را بخواند، ولی باید نمازی را که خوانده قضا کند.

مسأله 696

اگر با خاک و ریگ چیزی مانند کاه که تیمم به آن باطل است مخلوط شود، نمی تواند به آن تیمم کند، ولی اگر آن چیز به قدری کم باشد که در خاک یا ریگ از بین رفته حساب شود، تیمم به آن خاک و ریگ صحیح است.

مسأله 697

اگر چیزی ندارد که بر آن تیمم کند، چنانچه ممکن است و حرجی نیست، باید به خریدن و مانند آن تهیه نماید.

مسأله 698

تیمم به دیوار گلی صحیح است، و احتیاط مستحب آن است که با بودن زمین یا خاک خشک به زمین یا خاک نمناک تیمم نکنند.

مسأله 699

چیزی که بر آن تیمم می کند باید پاک باشد، و اگر چیز پاکتی که تیمم به آن صحیح است ندارد، بنابر احتیاط مستحب به همان چیز نجس تیمم نماید و نماز بخواند، و باید بعد قضای آن را به جا آورد.

مسأله 700

اگر یقین داشته باشد که تیمم به چیزی صحیح است و به آن تیمم نماید، بعد بفهمد تیمم با آن باطل بوده، نمازهایی را که با آن تیمم

خوانده باید دوباره بخواند.

مسأله 701

چیزی که بر آن تیمم می کند و مکان آن چیز باید غصبي نباشد، پس اگر

ص: 126

بر خاک غصبي تيمم کند ، يا خاكي را که مال خود اوست بي اجازه در ملك ديگري بگذارد و بر آن تيمم کند ، تيمم او باطل است ، و اما غصب نبودن مکان تيمم کننده در صحت تيمم معتبر نمي باشد.

مسأله 702

تيمم در فضاي غصبي - مثل اين که در ملك خود دست ها را به زمين بزند و بي اجازه داخل ملك ديگري شود و دست ها را به پيشاني بکشد - بنا بر احتياط باطل است.

مسأله 703

تيمم به چيز غصبي يا بر چيزي که در ملك غصبي است هر چند نداند غصب است ، باطل است و همچنين در فضاي غصبي بنا بر احتياط واجب.

و در صورت فراموشي يا غفلت از غصب صحيح است ، مگر آن که خودش غاصب بوده و از غصب توبه نکرده باشد که تيمم بر چيز غصبي يا بر چيزي که در ملك غصبي است باطل ، و اگر توبه کرده باشد بنا بر احتياط باطل است.

مسأله 704

کسي که در جاي غصبي حبس است ، اگر آب و خاک آن هر دو غصبي است ، بايد با تيمم نماز بخواند.

مسأله 705

بنا بر احتياط واجب چيزي که بر آن تيمم مي کند ، در صورت امکان بايد گردي داشته باشد که بدست بماند و بعد از زدن دست بر آن ، مستحب است دست را بتکاند.

مسأله 706

تيمم به زمين گود و خاک جاژه و زمين شوره زار که نمک روي آن را نگرفته مکروه است ، و اگر نمک روي آن را گرفته باشد باطل است.

دستور تيمم بدل از وضو يا غسل

مسأله 707

در تيمم بدل از وضو يا غسل چهار چيز واجب است:

(اول) نيت.

(دوم) زدن کف دو دست بر چيزي که تيمم بر آن صحيح است ، و بنا بر احتياط واجب کف دو دست را با هم بزند.

(سوم) کشيدن کف هر دو دست به تمام پيشاني و دو طرف آن از جايي که موي سر مي رويد تا ابروها و بالاي بيني ، و احتياط واجب آن

است که دست ها روي ابروها هم کشيده شود.

ص: 127

(چهارم) کشیدن کف دست چپ به تمام پشت دست راست ، و بعد از آن کشیدن کف دست راست به تمام پشت دست چپ.

مسأله 708

احتیاط مستحب آن است که تیمم را چه بدل از وضو باشد و چه بدل از غسل به این ترتیب به جا آورد: يك مرتبه دست ها را به زمین بزند و به پیشانی و پشت دستها بکشد ، و يك مرتبه دیگر به زمین بزند و پشت دستها را مسح نماید.

احکام تیمم

مسأله 709

اگر مختصري هم از پیشانی و پشت دستها را مسح نکند ، تیمم باطل است ، چه عمداً مسح نکند یا مسأله را نداند ، یا فراموش کرده باشد ، ولي دقت زیاد هم لازم نیست ، و همین قدر که بگویند تمام پیشانی و پشت دستها مسح شده کافیهست.

مسأله 710

برای آن که یقین کند تمام پشت دست را مسح کرده باید مقداري بالاتر از مچ را هم مسح نماید ، ولي مسح بین انگشتان لازم نیست.

مسأله 711

پیشانی و پشت دستها را باید از بالا به پایین مسح نماید و کارهاي آن را باید پشت سر هم به جا آورد ، و اگر بین آنها به قدری فاصله دهد که نگویند تیمم می کند باطل است.

مسأله 712

در موقع تیت باید معین کند که تیمم او بدل از غسل است یا بدل از وضو ، و اگر بدل از غسل باشد ، باید آن غسل را معین نماید ، و تعیین به نحو اجمال هم - مثل این که تیت کند این تیمم بدل از آن چیزی است که اول بر او واجب شده یا دوم - کفایت می کند.

و چنانچه يك تیمم بر او واجب باشد و قصد نماید که وظیفه فعلی خود را انجام دهد ، اگر چه در تشخیص اشتباه کند تیممش صحیح است.

مسأله 713

در تیمم در صورت تمکن - بنا بر احتیاط مستحب - باید پیشانی و کف دستها و پشت دستها پاک باشد.

مسأله 714

انسان باید برای تیمم انگشتر را از دست بیرون آورد ، و اگر در پیشانی یا پشت دستها یا کف دستها مانعی باشد - مثل آن که چیزی به آنها چسبیده باشد - باید بر طرف نماید.

مسأله 715

اگر پیشانی یا پشت دستها زخم است و پارچه یا چیز دیگری را که بر آن بسته نمی تواند باز کند، باید دست را روی آن بکشد، و نیز اگر کف دست زخم باشد و پارچه یا چیز دیگری را که بر آن بسته نتواند باز کند، بنابر احتیاط واجب دست را با همان پارچه به چیزی که تیمم به آن صحیح است بزند و به پیشانی و پشت دستها بکشد، و به پشت دستها هم تیمم کند.

مسأله 716

اگر پیشانی و پشت دستها مو داشته باشد اشکال ندارد، ولی اگر موی سر روی پیشانی آمده باشد، باید آن را عقب بزند.

مسأله 717

اگر احتمال دهد که در پیشانی یا کف دستها یا پشت دستها مانعی هست، چنانچه احتمال او در نظر مردم به جا باشد، باید جستجو نماید تا یقین یا اطمینان کند که مانعی نیست، بلکه اگر ثقه ای هم خبر دهد به عدم آن، کفایت می کند در صورتی که ظن بر خلاف گفته او نباشد.

مسأله 718

اگر وظیفه او تیمم است و نمی تواند تیمم کند - حتی به گذاشتن دست بر خاک - باید کمک بگیرد، و اگر با کمک هم نمی تواند تیمم کند، باید نایب بگیرد، و کسی که نایب می شود باید او را با دست خود او تیمم دهد، و اگر ممکن نباشد باید نایب دست خود را به چیزی که تیمم به آن صحیح است بزند و به پیشانی و پشت دستهای او بکشد، و باید خود او نیت تیمم کند، و بنابر احتیاط واجب نایب هم نیت کند.

مسأله 719

اگر در بین تیمم شك کند که قسمتی از آن را فراموش کرده یا نه، چنانچه از محل آن گذشته به شك خود اعتنا نکند، و اگر نگذشته باشد آن قسمت را به جا آورد.

مسأله 720

اگر بعد از مسح دست چپ شك کند که درست تیمم کرده یا نه، در صورتی که احتمال بدهد که حال عمل ملتفت بوده، تیمم او صحیح است، و چنانچه شك او در مسح دست چپ باشد، لازم است او را مسح کند، مگر آن که در عملی که مشروط به طهارت است داخل شده و یا موالات فوت شده باشد، و اگر شك در صحت مسح دست چپ باشد، تیمم او صحیح است.

مسأله 721

کسی که وظیفه اش تیمم است نمی تواند پیش از وقت نماز برای آن نماز تیمم کند، ولی اگر برای کار واجب دیگر یا مستحیی تیمم کند و تا وقت نماز عذر او

باقی باشد، در صورتی که از زوال عذر تا آخر وقت مأیوس باشد، می تواند با همان تیمم نماز بخواند، و در غیر این صورت محل اشکال است.

مسأله 722

کسی که وظیفه اش تیمم است، اگر مأیوس باشد از زوال عذر تا آخر وقت، در وسعت وقت می تواند با تیمم نماز بخواند، ولی اگر مأیوس نباشد باید صبر کند، اگر عذر بر طرف شد با وضو یا غسل نماز بخواند، وگرنه در تنگی وقت با تیمم نماز را به جا آورد.

مسأله 723

کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند، اگر یقین یا اطمینان دارد که عذرش بر طرف می شود، نمی تواند نمازهای قضای خود را با تیمم بخواند، وگرنه می تواند، ولی اگر بعد عذرش بر طرف شد دوباره آنها را با وضو یا غسل به جا آورد.

مسأله 724

کسی که نمی تواند وضو بگیرد یا غسل کند، نافله هایی را که وقت معین دارد در صورتی که مأیوس باشد از زوال عذر تا آخر وقت، می تواند با تیمم بخواند، و اگر مأیوس نباشد، احتیاط واجب آن است که آنها را در آخر وقتشان به جا آورد.

مسأله 725

کسی که وظیفه اش - بنابر احتیاط واجب - جمع بین غسل جبیره ای و تیمم است، اگر بعد از غسل و تیمم نماز بخواند و بعد از نماز حدث اصغری از او سر بزند - مثل آن که بول کند - برای نمازهای بعد بدل از غسل - احتیاطاً - تیمم کند و وضو هم بگیرد، و چنانچه حدث پیش از نماز باشد، برای آن نماز نیز وضو گرفته و تیمم نماید.

مسأله 726

اگر به واسطه نداشتن آب یا عذر دیگری تیمم کند، بعد از بر طرف شدن عذر تیمم او باطل می شود.

مسأله 727

چیزهایی که وضو را باطل می کند تیمم بدل از وضو را هم باطل می کند، و چیزهایی که غسل را باطل می نماید، تیمم بدل از غسل را هم باطل می نماید.

مسأله 728

کسی که نمی تواند غسل کند، اگر چند غسل بر او واجب باشد، در صورتی که یکی از آنها غسل جنابت باشد یک تیمم بدل از غسل جنابت برای همه کفایت می کند، و اگر غیر از غسل جنابت باشد، باید بدل هر یک از آنها یک تیمم بنماید.

مسأله 729

کسی که نمی تواند غسل کند ، اگر بخواهد عملی را که برای آن غسل واجب است انجام دهد ، باید بدل از غسل تیمم نماید ، و کسی که نمی تواند وضو بگیرد ، اگر بخواهد عملی را که برای آن وضو واجب است انجام دهد ، باید بدل از وضو تیمم نماید.

ص: 130

اگر بدل از غسل جنابت تیمم کند، لازم نیست برای نماز وضو بگیرد، ولی اگر بدل از غسل‌های دیگر تیمم کند، باید وضو بگیرد، و اگر نتواند وضو بگیرد، باید تیمم دیگری هم بدل از وضو بنماید.

اگر بدل از غسل جنابت تیمم کند و بعد کاری که وضو را باطل می‌کند برای او پیش آید، چنانچه برای نمازهای بعد نتواند غسل کند، باید بدل از غسل تیمم نماید، و احتیاط مستحب آن است که وضو نیز بگیرد، و همچنین است حکم تیمم بدل از غسل حدث اکبر غیر از جنابت - مانند حیض و نفاس و مس میت - بجز این که وضو هم باید بگیرد.

کسی که باید برای انجام عملی - مثل خواندن نماز - بدل از وضو و بدل از غسل تیمم کند، تیمم سومی به قصد این که بتواند آن عمل را انجام بدهد لازم نیست، ولی اگر در تیمم اول نیت بدل از وضو یا نیت بدل از غسل نماید و تیمم دوم را به قصد ما فی الذمه انجام بدهد، مطابق با احتیاط است.

کسی که وظیفه اش تیمم است، اگر برای کاری تیمم کند، تا تیمم و عذر او باقی است کارهایی را که باید با وضو یا غسل انجام داد می‌تواند به جا آورد، ولی اگر عذرش تنگی وقت بوده، یا با داشتن آب برای نماز میت یا خوابیدن، تیمم کرده، فقط کارهایی را که برای آن تیمم نموده می‌تواند انجام دهد.

در چند مورد بهتر است نمازهایی را که انسان با تیمم خوانده قضا نماید:

(اول) آن که از استعمال آب ترس داشته و عمداً خود را جنب کرده و با تیمم نماز خوانده است.

(دوم) آن که می‌دانسته یا گمان داشته که آب پیدا نمی‌کند و عمداً خود را جنب کرده و با تیمم نماز خوانده است.

(سوم) آن که تا آخر وقت عمداً در جستجوی آب نرود و با تیمم نماز بخواند و بعد بفهمد که اگر جستجو می‌کرد آب پیدا می‌شد.

(چهارم) آن که عمداً نماز را تأخیر انداخته و در آخر وقت با تیمم نماز خوانده است.

(پنجم) آن که می‌دانسته یا گمان داشته که آب پیدا نمی‌شود و آبی را که داشته ریخته و با تیمم نماز خوانده است.

قبل از ورود در احکام نماز اشاره به دو نکته لازم است:

(اول) اهمیت نماز: در قرآن مجید نزدیک به صد مورد از نماز گفتگو شده، و اشاره به دو مورد آن کافیت:

1 - بعد از آن که خداوند متعال حضرت ابراهیم (علیه السلام) را به مقام نبوت و رسالت و خلقت اختیار نمود و به کلمات آزمایش و مبتلا کرد و آن حضرت کلمات را اتمام نمود، به مقام امامت نایل شد، و آن قدر عظمت مقام امامت - بعد از آن همه مقامات - در نظرش جلوه کرد که (قال و مِنْ ذُرِّيَّتِي) (گفت و از برای فرزندان من هم؟) جواب شنید: (لا- يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ) (پیمان من به ظالمین نمی رسد)، و در عظمت نماز همین اندازه بس که آن کس که خداوند متعال برای او مقام امامت را خواست و او برای ذریه اش مسألت کرد - بعد از طی تمام مقامات - در جوار خانه خدا از خداوند متعال خواست: (رب اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي) (پروردگارا مرا اقامه کننده نماز قرار بده و ذریه مرا).

و همچنین بعد از آن که ذریه خود را در نزد بیت مسکن داد، گفت (رَبَّنَا إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ، رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ) پروردگار ما هر آینه من از ذریه خودم مسکن دادم به بیابان بدون زرع نزد خانه محترم

تو، پروردگارا برای این که اقامه نماز بنمایند.

2- در قرآن مجید يك سوره به نام مؤمنون است، و در آن مؤمنان به خصوصياتي معرفي شده اند، و اول خصوصياتي که به آن ابتدا شده این است که: (الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ) (آنان که همانا در نمازشان خاشعند) و آخر خصوصياتي هم که به آن ختم مي شود (و الَّذِينَ هُمْ عَلَي صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ) (و آن چنان کسانی که همانها بر نمازهایشان محافظت دارند).

پس افتتاح ایمان و ختم ایمان به نماز است، و ثمره آن هم این آیه است: (أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ * الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)

و از سنت همین اندازه بس است که از حضرت صادق (علیه السلام) روایت شده که فرمودند: بعد از معرفت خدا چیزی را افضل از این صلوات پنجگانه نمی دانم، و عدم علم از آن حضرت، علم به عدم است، و این روایت بیان کلام خداست، و خداوند متعال هم در قرآن مجید می فرماید: (ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ) بعد از ایمان به غیب اقامه نماز ذکر شده است.

و در عظمت نماز همین اندازه کفایت می کند که جامع تر از نماز بین عبادات عبادتی یافت نمی شود، زیرا این عبادتی است مشتمل بر عبادت فعلی و بر عبادت قولی، و عبادت فعلی آن شامل افعال عبادی از رکوع و سجود و قیام و قعود است، و عبادت قولی آن شامل قرائت و ذکر و جامع جمیع معارف الهیه از تسبیح و تکبیر و تحمید و تهلیل که ارکان اربعه معارف حضرت حق سبحانه و تعالی است، و مشتمل است بر تمام عبادات ملائکه مقربین، که عده ای از آنها عبادتشان در قیام است و عده ای در قعود و جمعی در رکوع و جمعی در سجود.

و عناوینی که برای نماز در روایات وارد شده زیاد است که از آن جمله است: «رَأْسُ الدِّينِ، وَ اخِرُ وِصَايَا الْأَنْبِيَاءِ، وَ احِبِّ الْأَعْمَالِ، وَ خَيْرُ الْأَعْمَالِ، وَ قِوَامُ الْأِسْلَامِ، وَ اسْتِقْبَالُ الرَّحْمَنِ، مِنْهَاجُ الْأَنْبِيَاءِ، وَ بِهِ يَبْلُغُ الْعَبْدُ إِلَى الدَّرَجَةِ الْعُلْيَا».

(دوم) انسان مواظب باشد که به عجله و شتاب زدگی نماز نخواند، و در حال نماز به یاد خدا و با خضوع و خشوع و وقار باشد، و متوجه باشد که با چه کسی سخن

می گوید و خود را در مقابل عظمت و بزرگی خداوند عالم ناچیز ببیند.

و نیز باید نمازگزار توبه و استغفار نماید و گناهانی را که مانع قبول شدن نماز است مانند حسد، کبر، غیبت، خوردن حرام، آشامیدن مسکرات، ندادن خمس و زکاة و بلکه هر معصیتی را ترک کند.

و همچنین سزاوار است کارهایی را که ثواب نماز را کم می کند به جا نیاورد، مثلاً- در حال خواب آلودگی و خودداری از بول به نماز نایستد و در موقع نماز به آسمان نگاه نکند، و کارهایی را که ثواب نماز را زیاد می کند به جا آورد، مثلاً انگشتر عقیق به دست کند و لباس پاکیزه بپوشد و شانه و مسواک کند و خود را خوشبو نماید.

نمازهای واجب

اشاره

نمازهای واجب شش است:

(اول) نماز یومیّه که از آنهاست نماز جمعه.

(دوم) نماز آیات.

(سوم) نماز میّت، بنابر این که اطلاق نماز بر آن به نحو حقیقت باشد هر چند در هر صورت واجب است.

(چهارم) نماز طواف واجب خانه کعبه.

(پنجم) نماز قضای پدر که بر پسر بزرگتر واجب است.

(ششم) نمازی که به واسطه اجاره و نذر و قسم و عهد و شرط در ضمن عقد واجب می شود.

نمازهای واجب یومیّه

اشاره

نمازهای واجب یومیّه غیر از جمعه پنج است، ظهر و عصر هر کدام چهار رکعت، مغرب سه رکعت، عشاء چهار رکعت، صبح دو رکعت.

مسأله 735

در سفر و خوف باید نمازهای چهار رکعتی را با شرایطی که در محل خود ذکر می شود دو رکعت خواند.

مسأله 736

اگر چوب یا چیزی مانند آن را - که شاخص می گویند - راست در زمین هموار فرو برند ، صبح که خورشید بیرون می آید ، سایه آن به طرف مغرب می افتد و هر چه آفتاب بالا - می آید این سایه کم می شود و در شهرهای ما ، در اول ظهر شرعی به آخرین درجه کمی می رسد ، و ظهر که گذشت سایه آن به طرف مشرق بر می گردد و هر چه خورشید رو به مغرب می رود سایه زیادتر می شود.

بنابراین وقتی سایه به آخرین درجه کمی رسید و دو مرتبه رو به زیاد شدن گذاشت معلوم می شود ظهر شرعی شده است ، ولی در بعضی شهرها که گاهی موقع ظهر سایه بکلی از بین می رود ، بعد از آن که سایه دوباره پیدا شد معلوم می شود ظهر شده است.

مسأله 737

وقت نماز ظهر و عصر ما بین زوال تا غروب آفتاب است ، ولی چنانچه نماز عصر را عمداً قبل از نماز ظهر بخواند باطل است ، مگر این که از آخر وقت بیش از به جا آوردن يك نماز وقت نباشد که در این فرض اگر کسی تا این موقع نماز ظهر را نخوانده ، باید نماز عصر را بخواند و بعد از آن نماز ظهر را قضا کند ، و اگر کسی پیش از این وقت سهواً تمام نماز عصر را پیش از نماز ظهر بخواند نمازش صحیح است ، و احتیاط واجب آن است که آن را نماز ظهر قرار داده و چهار رکعت دیگر به قصد ما فی الذمه به جا آورد.

مسأله 738

اگر پیش از خواندن نماز ظهر سهواً مشغول نماز عصر شود ، و در بین نماز بفهمد اشتباه کرده است ، باید نیت را به نماز ظهر برگرداند ، یعنی نیت کند که آنچه تا حال خوانده ام و آنچه را مشغولم و آنچه تا آخر نماز می خوانم همه نماز ظهر باشد ، و بعد از آن که نماز را تمام کرد نماز عصر را بخواند.

مسأله 739

نماز جمعه با امام معصوم (علیه السلام) یا منصوب از قبل آن حضرت واجب تعیینی است ، و در زمان غیبت مکلف مخیر است که نماز ظهر بخواند یا - با اجتماع شرایط - نماز جمعه بخواند ، و احوط نماز ظهر است و افضل نماز جمعه است.

مسأله 740

وقت نماز جمعه مضیق است، و بنابر احتیاط واجب از اول ظهر شرعی - پس از احراز آن به یقین یا اطمینان و غیر اینها از امارات دخول وقت - تأخیر نیندازد.

وقت نماز مغرب و عشاء

مسأله 741

احتیاط واجب آن است که نماز مغرب را از پنهان شدن قرص خورشید تأخیر بیندازند، تا سرخی طرف مشرق که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود از بالای سر انسان بگذرد.

مسأله 742

وقت نماز مغرب و عشاء برای مختار تا نیمه شب امتداد دارد، و اما برای مضطر به جهت خواب یا فراموشی یا حیض یا غیر اینها تا طلوع فجر صادق امتداد دارد، و چون نماز عشاء را در صورت تذکر باید بعد از نماز مغرب خواند، در صورتی که با التفات قبل از نماز مغرب خوانده شود باطل است، مگر این که از وقت بیش از مقدار ادای نماز عشاء نمانده باشد، که در این صورت لازم است نماز عشاء را قبل از نماز مغرب بخواند.

مسأله 743

اگر کسی اشتبهاً نماز عشاء را پیش از نماز مغرب بخواند و بعد از نماز ملتفت شود نمازش صحیح است، و باید نماز مغرب را بعد از آن به جا آورد.

مسأله 744

اگر پیش از خواندن نماز مغرب سهواً مشغول نماز عشاء شود، و در بین نماز ملتفت شود که اشتباه کرده، چنانچه به رکوع رکعت چهارم نرفته است، باید تبت را به نماز مغرب برگرداند و نماز را تمام کند و بعد نماز عشاء را بخواند، و اگر به رکوع رکعت چهارم رفته است، باید نماز را بهم زند و بعد از خواندن نماز مغرب نماز عشاء را به جا آورد.

مسأله 745

آخر وقت نماز عشاء برای مختار نصف شب است، و بنابر احتیاط واجب شب را از اول غروب تا اذان صبح حساب کند نه تا اول آفتاب.

اگر عمداً نماز مغرب یا عشاء را تا نصف شب نخواند ، احوط آن است که تا قبل از اذان صبح بدون این که نیت ادا و قضا کند آن نماز را به جا آورد.

ص: 137

مسأله 747

نزدیک اذان صبح از طرف مشرق ، سفیده ای رو به بالا حرکت می کند که آن را فجر اول گویند ، و موقعی که آن سفیده پهن شد ، فجر دوم و اول وقت نماز صبح است ، و آخر وقت نماز صبح موقعی است که آفتاب طلوع می کند.

احکام وقت نماز

مسأله 748

موقعی انسان می تواند مشغول نماز شود که یقین یا اطمینان کند وقت داخل شده است ، یا دو مرد عادل یا شخصی که مورد وثوق باشد و ظن بر خلاف قول او نباشد ، به داخل شدن وقت خبر دهند ، یا کسی که وقت شناس و مورد اطمینان باشد برای اعلام دخول وقت اذان بگوید.

مسأله 749

اگر به واسطه عذرهای عمومی - مانند ابر یا غبار - یا عذرهای شخصی - مانند نابینایی و یا بودن در زندان - نتواند اول وقت به داخل شدن وقت یقین یا حجت شرعی پیدا کند ، باید نماز را تأخیر بیندازد تا یقین یا حجت شرعی پیدا کند که وقت داخل شده است.

مسأله 750

اگر به یکی از راه های گذشته برای انسان ثابت شود که وقت نماز شده و مشغول نماز شود و در بین نماز بفهمد که هنوز وقت داخل نشده ، نماز او باطل است ، و همچنین است اگر بعد از نماز بفهمد که تمام نماز را پیش از وقت خوانده است.

و اگر در بین نماز بفهمد وقت داخل شده یا بعد از نماز بفهمد که در بین نماز وقت داخل شده بود ، نمازش صحیح است.

مسأله 751

اگر انسان ملتفت نباشد که باید با ثابت شدن دخول وقت مشغول نماز شود ، چنانچه بعد از نماز بفهمد که تمام نماز را در وقت خوانده ، نماز او صحیح است ، و اگر بفهمد نماز را پیش از وقت خوانده یا بفهمد که در وقت خوانده یا پیش از وقت ، یا بعد از نماز بفهمد که در بین نماز وقت داخل شده ، نمازش باطل است.

مسأله 752

اگر یقین یا اطمینان کند وقت داخل شده و مشغول نماز شود، و در بین نماز شك کند که وقت داخل شده یا نه، نماز او باطل است، ولی اگر در بین نماز یقین یا اطمینان داشته باشد که وقت داخل شده و شك کند که آنچه از نماز خوانده در وقت بوده یا نه، نمازش صحیح است.

مسأله 753

اگر وقت نماز به قدری تنگ است که به واسطه به جا آوردن بعضی از کارهای مستحب نماز مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود، باید آن مستحب را به جا نیاورد، مثلاً اگر به واسطه خواندن قنوت مقداری از نماز بعد از وقت خوانده می شود، باید قنوت را نخواند.

مسأله 754

کسی که به اندازه خواندن یک رکعت نماز وقت دارد، نماز او ادا است، ولی نباید عمداً نماز را تا این وقت تأخیر بیندازد.

مسأله 755

کسی که مسافر نیست، اگر تا غروب آفتاب به اندازه خواندن پنج رکعت نماز وقت دارد، باید نماز ظهر و عصر هر دو را بخواند، و اگر کمتر وقت دارد باید فقط نماز عصر را بخواند و بعد نماز ظهر را قضا کند، و همچنین کسی که معذور نیست اگر تا نصف شب به اندازه خواندن پنج رکعت وقت دارد، باید نماز مغرب و عشاء را بخواند، و اگر کمتر وقت دارد، باید فقط عشاء را بخواند و بعد مغرب را، و احتیاط واجب آن است که مغرب را به نیت ما فی الذمه بدون قصد ادا و قضا به جا آورد.

مسأله 756

کسی که مسافر است، اگر تا غروب آفتاب به اندازه خواندن سه رکعت نماز وقت دارد، باید نماز ظهر و عصر را بخواند و اگر کمتر وقت دارد، باید فقط عصر را بخواند و بعد نماز ظهر را قضا کند، و همچنین مسافری که معذور نیست اگر تا نصف شب به اندازه خواندن چهار رکعت نماز وقت دارد، باید نماز مغرب و عشاء را بخواند، و اگر به آن اندازه هم وقت ندارد، ولی می تواند با خواندن نماز عشاء، یک رکعت از مغرب را قبل از نصف شب درک کند باید اول عشاء را بخواند و بعد مغرب را فوراً به جا آورد، و اگر کمتر از این وقت دارد باید عشاء را بخواند و بعد مغرب را به جا آورد، و احتیاط واجب آن است که آن را به قصد ما فی الذمه بدون قصد ادا و قضا بخواند، و چنانچه بعد از خواندن عشاء معلوم شود که از وقت به مقدار یک رکعت یا

بیشتر به نصف شب مانده است ، نماز مغرب اداسست و باید فوراً آن را به جا آورد.

مسأله 757

مستحب است انسان نماز را در اول وقت آن بخواند ، و راجع به آن خیلی سفارش شده است ، و هر چه به اول وقت نزدیک تر باشد بهتر است ، مگر آن که تأخیر آن از جهتی بهتر باشد ، مثل آن که صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.

مسأله 758

هرگاه انسان عذری دارد که اگر بخواند در اول وقت نماز بخواند ناچار است با تیمم نماز بخواند ، چنانچه بداند عذر او تا آخر وقت باقی است ، می تواند در اول وقت نماز بخواند ، ولی اگر احتمال دهد که عذر او از بین می رود باید صبر کند تا عذرش بر طرف شود ، و چنانچه عذر او بر طرف نشد در آخر وقت نماز بخواند ، و لازم نیست به قدری صبر کند که فقط بتواند واجبات نماز را انجام دهد ، بلکه اگر برای مستحبات نماز نیز مانند اذان و اقامه و قنوت وقت دارد ، می تواند تیمم کند و نماز را با آن مستحبات به جا آورد.

و در عذرهای دیگر غیر از موارد تیمم ، اگر آن عذر تقیه باشد جایز است اول وقت نماز بخواند و اعاده لازم نیست هر چند در اثنای وقت عذرش بر طرف شود ، و در غیر تقیه اگر احتمال بدهد که عذر او باقی باشد ، جایز است اول وقت نماز بخواند ، ولی چنانچه در اثنای وقت عذرش بر طرف گردد ، لازم است اعاده نماید.

مسأله 759

کسی که مسائل نماز و شکایات و سهویات را نمی داند و احتمال می دهد که یکی از اینها در نماز پیش آید و مبتلا به مخالفت تکلیف الزامی یا احتیاط لازم شود ، بنابر احتیاط باید برای یاد گرفتن اینها نماز را از اول وقت تأخیر بیندازد ، ولی اگر اطمینان دارد که نماز را به طور صحیح تمام می کند ، می تواند در اول وقت مشغول نماز شود ، پس اگر در نماز مسأله ای که حکم آن را نمی داند پیش نیاید ، نماز او صحیح است ، و اگر پیش آید جایز است به یکی از دو طرفی که احتمال می دهد عمل نماید و نماز را تمام کند ، ولی باید بعد از نماز مسأله را بپرسد که اگر نمازش باطل بوده دوباره بخواند ، و اگر صحیح بوده اعاده لازم نیست.

مسأله 760

اگر وقت نماز وسعت دارد و طلبکار هم طلب خود را مطالبه می کند ، در صورتی که ممکن است باید اول دین خود را بدهد ، بعد نماز بخواند ، و همچنین

است اگر کار واجب دیگری که باید فوراً آن را به جا آورد پیش آمد کند، مثل آن که ببیند مسجد نجس است، باید اول مسجد را تطهیر کند بعد نماز بخواند، و چنانچه در هر دو صورت اول نماز بخواند معصیت کرده، ولی نماز او صحیح است.

نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود

مسأله 761

انسان باید نماز عصر را بعد از نماز ظهر و نماز عشاء را بعد از نماز مغرب بخواند، و اگر عمداً نماز عصر را پیش از نماز ظهر و نماز عشاء را پیش از نماز مغرب بخواند، باطل است.

مسأله 762

اگر به نیت نماز ظهر مشغول نماز شود و در بین نماز یادش بیاید که نماز ظهر را خوانده است، نمی تواند نیت را به نماز عصر برگرداند، بلکه باید نماز را بشکند و نماز عصر را بخواند، و همین طور است در نماز مغرب و عشاء.

مسأله 763

اگر در بین نماز عصر شك کند که نماز ظهر را خوانده یا نه، باید نیت را به نماز ظهر برگرداند، ولی اگر وقت به قدری کم است که بعد از تمام شدن نماز آفتاب غروب می کند و برای يك رکعت هم وقت باقی نیست، باید به نیت نماز عصر نماز را تمام کند، و بنا بگذارد که نماز ظهر را به جا آورده است.

مسأله 764

اگر در بین نماز عصر یقین یا اطمینان کند که نماز ظهر را نخوانده است و نیت را به نماز ظهر برگرداند، چنانچه قبل از آن که عملی انجام داده باشد یادش بیاید که نماز ظهر را خوانده بوده باید بقیه نماز را به نیت نماز عصر بخواند و نمازش صحیح است، و همچنین در صورتی که آنچه را انجام داده رکن نباشد، ولی در این صورت باید قرائت و ذکر را که به قصد نماز ظهر آورده بوده دوباره به قصد نماز عصر بیاورد، و احتیاط مستحب آن است که در این دو صورت نماز را به نیت عصر تمام کند و دوباره اعاده نماید، و اگر آنچه را آورده رکعت یا رکوع یا دو سجده باشد باید نماز عصر را اعاده نماید.

مسأله 765

اگر در نماز عشاء پیش از رکوع رکعت چهارم شك کند که نماز مغرب را خوانده یا نه، چنانچه وقت به قدری کم است که بعد از تمام شدن نماز به مقدار يك

رکعت هم وقت براي نماز عشاء باقي نمي ماند ، بايد به نیت عشاء نماز را تمام کند و بنا بگذارد که نماز مغرب را به جا آورده ، و اگر به مقدار يك رکعت يا بیشتر وقت دارد ، بايد نیت را به نماز مغرب برگرداند و نماز را سه رکعتي تمام کند ، بعد نماز عشاء را بخواند .

مسأله 766

اگر در نماز عشاء بعد از رسیدن به رکوع رکعت چهارم شك کند که نماز مغرب را خوانده یا نه ، در وسعت وقت نمازش باطل است ، و بايد نماز مغرب و عشاء را بخواند ، و همچنین است اگر به مقدار پنج رکعت وقت باشد ، و چنانچه وقت کمتر از این است نماز عشاء صحیح و بايد آن را تمام کند و بنا بگذارد که نماز مغرب را به جا آورده است .

مسأله 767

اگر انسان نمازي را که خوانده احتیاطاً دوباره بخواند ، و در بین نماز یادش بیاید نمازي را که بايد پیش از آن بخواند نخوانده است ، نمي تواند نیت را به آن نماز برگرداند ، مثلاً- موقعي که نماز عصر را احتیاطاً مي خواند ، اگر یادش بیاید نماز ظهر را نخوانده است ، نمي تواند نیت را به نماز ظهر برگرداند .

مسأله 768

برگرداندن نیت از نماز قضا به نماز ادا ، و از نماز مستحب به نماز واجب جایز نیست .

مسأله 769

اگر وقت نماز ادا وسعت داشته باشد ، انسان مي تواند در بین نماز نیت را به نماز قضا برگرداند ، ولي بايد برگرداندن نیت به نماز قضا ممکن باشد ، مثلاً اگر مشغول نماز ظهر است ، در صورتي مي تواند نیت را به قضاي صبح برگرداند که داخل رکوع رکعت سوم نشده باشد .

نمازهاي مستحب

مسأله 770

نمازهاي مستحبي زياد است ، و آنها را نافله گویند ، و بین نمازهاي مستحبي به خواندن نافله هاي شبانه روزي بیشتر سفارش شده ، و آنها در غير روز جمعه سي و چهار رکعت مي باشند ، که هشت رکعت آن نافله ظهر ، و هشت رکعت نافله عصر ، و چهار رکعت نافله مغرب ، و دو رکعت نافله عشاء ، و يازده رکعت نافله شب ، و دو رکعت نافله صبح مي باشد ، و چون دو رکعت نافله عشاء را بنا بر احتیاط واجب بايد نشسته خواند ، يك رکعت حساب مي شود .

و در روز جمعه بر شانزده رکعت نافله ظهر و عصر ، چهار رکعت اضافه می شود ، و بنابر مشهور بهتر آن است که شش رکعت آن وقت انبساط خورشید ، و شش رکعت وقت ارتفاع خورشید ، و شش رکعت قبل از زوال ، و دو رکعت وقت زوال خوانده شود.

مسأله 771

از یازده رکعت نافله شب ، هشت رکعت آن باید به نیت نافله شب ، و دو رکعت آن به نیت نماز شفع ، و یک رکعت آن به نیت نماز وتر خوانده شود ، و دستور کامل نافله شب در کتابهای دعا ذکر شده است.

مسأله 772

نمازهای نافله را می شود نشسته خواند ، ولی بهتر است دو رکعت نماز نافله نشسته را یک رکعت حساب کند ، مثلاً کسی که می خواهد نافله ظهر را که هشت رکعت است نشسته بخواند ، بهتر است شانزده رکعت بخواند ، و اگر می خواهد نماز وتر را نشسته بخواند ، دو نماز یک رکعتی نشسته بخواند.

مسأله 773

نافله ظهر و عصر را در سفر نباید خواند ، و خواندن نافله عشاء به قصد رجاء مانعی ندارد.

وقت نافله های یومیه

مسأله 774

نافله نماز ظهر پیش از نماز ظهر خوانده می شود و وقت آن از اول ظهر است ، و بنابر احتیاط واجب انتهاء آن موقعی است که آن مقدار از سایه شاخص که بعد از ظهر پیدا می شود به اندازه دو هفتم آن شود ، مثلاً اگر درازای شاخص هفت وجب باشد ، هر وقت مقدار سایه ای که بعد از ظهر پیدا می شود به دو وجب رسید ، بنابر احتیاط آخر وقت نافله ظهر است.

مسأله 775

نافله نماز عصر پیش از نماز عصر خوانده می شود ، و وقت آن بنابر احتیاط واجب تا موقعی است که آن مقدار از سایه شاخص که بعد از ظهر پیدا می شود به چهار هفتم آن برسد ، و چنانچه بخواند نافله ظهر یا نافله عصر را بعد از وقت آنها بخواند ، احتیاط واجب آن است که نافله ظهر را بعد از نماز ظهر ، و نافله عصر را بعد از نماز عصر بخواند ، و نیت ادا و قضا نکند.

مسأله 776

وقت نافله نماز مغرب بعد از تمام شدن نماز مغرب است ، و تا آخر وقت

ص: 143

نماز مغرب امتداد دارد ، و احتیاط مستحب آن است که تا سرخ‌ی طرف مغرب که بعد از غروب کردن آفتاب پیدا می‌شود از بین نرفته بخواند ، و اگر بعد از زوال آن خواند ، نیت ادا و قضا نکند.

مسأله 777

وقت نافله نماز عشاء بعد از تمام شدن نماز عشاء تا نصف شب است ، و بهتر است بعد از نماز عشاء بلافاصله خوانده شود.

مسأله 778

وقت نافله نماز صبح بنا بر احتیاط واجب بعد از فجر اول است تا وقتی که سرخ‌ی طرف مشرق پیدا شود ، و بعد از پیدا شدن سرخ‌ی طرف مشرق اگر خواست بخواند ، بعد از نماز صبح بخواند ، و نیت ادا و قضا نکند ، و کسی که نماز شب می‌خواند می‌تواند بعد از نافله شب بلافاصله نافله صبح را بخواند.

مسأله 779

وقت نماز شب بنا بر مشهور از نصف شب است تا اذان صبح ، ولی بعید نیست که وقت آن مابین اول شب تا اذان صبح باشد ، و بعد از نصف شب تا اذان صبح وقت فضیلت آن باشد ، و افضل آن است که در ثلث آخر شب خوانده شود.

مسأله 780

بنا بر مشهور که وقت نافله شب از نصف شب است ، مسافر و کسی که برای او سخت است نافله شب را بعد از نصف شب بخواند می‌تواند آن را در اول شب بخواند ، هر چند بعید نیست که برای غیر آن دو هم جایز باشد چنانچه در مسأله قبل گذشت.

نماز غفيله

مسأله 781

نماز غفيله ، از نمازهای مستحبی مشهور است که بین نماز مغرب و عشاء خوانده می‌شود.

و در رکعت اول آن بعد از حمد باید به جای سوره این آیه را بخوانند:

(وَ ذَا التَّوْنِ إِذْ ذَهَبَ مُغَايِبًا فُظِنَ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسَّ تَجْنِبْنَا لَهُ وَ نَجِّنَا مِنْ الغَمِّ وَ كَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ)

و در رکعت دوم بعد از حمد به جای سوره این آیه را بخوانند:

(وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يُعَلِّمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ

ص: 144

إلا يعلمها ولا حبة في ظلمات الأرض ولا رطب ولا يابس إلا في كتاب مبين)

و در قنوت آن بگویند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمِفْتَاحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدَ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا...» و به جای کلمه کذا و کذا حاجتهای خود را بگویند، و بعد بگویند: «اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَيَّ طَلِبْتِي تَعْلَمُ حَاجَتِي فَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمَّا قَضَيْتَهَا لِي»

احکام قبله

مسأله 782

مکانی که خانه کعبه در آن می باشد، قبله است و باید رو به آن نماز خواند، ولی کسی که دور است، اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله نماز می خواند کافست، و همچنین است کارهای دیگری - مانند سر بردن حیوانات - که باید رو به قبله انجام گیرد.

مسأله 783

کسی که نماز واجب را ایستاده می خواند، باید صورت و سینه و شکم او رو به قبله باشد، و احتیاط مستحب آن است که انگشتان پای او هم رو به قبله باشد.

مسأله 784

کسی که باید نشسته نماز بخواند، باید در موقع نماز صورت و سینه و شکم او رو به قبله باشد.

مسأله 785

کسی که نمی تواند نشسته نماز بخواند، باید در حال نماز به پهلو راست طوری بخوابد که جلوی بدن او رو به قبله باشد، و اگر ممکن نیست، باید به پهلو چپ طوری بخوابد که جلوی بدن او رو به قبله باشد، و اگر این را هم نتواند، باید به پشت بخوابد به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله 786

نماز احتیاط و سجده و تشهد فراموش شده و سجده سهوی که برای تشهد فراموش شده به جا آورده می شود باید رو به قبله باشد، و در غیر این مورد - بنابر احتیاط مستحب - سجده سهو را نیز رو به قبله به جا آورد.

مسأله 787

نماز مستحبی را در حال استقرار بر زمین، باید رو به قبله خواند، ولی در حال راه رفتن و سواری لازم نیست رو به قبله باشد، هر چند به نذر واجب شده باشد.

کسي که مي خواهد نماز بخواند ، بايد براي پيدا کردن قبله کوشش نمايد

ص: 145

تا یقین یا اطمینان به قبله پیدا کند ، یا دو عادل یا کسی که مورد وثوق است و ظن بر خلاف گفته او نیست به قبله خبر دهد ، و همچنین می تواند به قبله بلد مسلمین در نمازشان و قبورشان عمل کند ، و اگر اینها نبود باید در شناسایی قبله کوشش کند و به گمانی که از راه های دیگر پیدا می شود عمل نماید ، هر چند آن گمان از گفته کافر یا فاسقی که به واسطه قواعد علمی قبله را می شناسد حاصل شود.

مسأله 789

کسی که گمان به قبله دارد ، اگر بتواند گمان قوی تری پیدا کند ، نمی تواند به گمان خود عمل نماید ، مثلاً اگر میهمان از گفته صاحب خانه گمان به قبله پیدا کند ، ولی بتواند از راه دیگر گمان قوی تری پیدا کند ، نباید به حرف او عمل نماید.

مسأله 790

اگر برای پیدا کردن قبله وسیله ای ندارد ، یا با این که کوشش کرده گمانش به طرفی نمی رود ، نماز خواندن به يك طرف کفایت می کند ، و احتیاط مستحب آن است که در وسعت وقت چهار نماز به چهار طرف بخواند.

مسأله 791

اگر یقین یا چیزی که در حکم یقین است یا گمان پیدا شود که قبله در یکی از دو طرف است ، باید به هر دو طرف نماز بخواند.

مسأله 792

کسی که بخواهد به چند طرف نماز بخواند ، اگر بخواهد دو نماز بخواند که مثل نماز ظهر و عصر باید یکی بعد از دیگری خوانده شود ، احتیاط مستحب آن است که نماز اول را به آن چند طرف بخواند بعد نماز دوم را شروع کند.

مسأله 793

کسی که یقین یا آنچه در حکم یقین است به قبله ندارد ، اگر بخواهد غیر از نماز کاری کند که باید رو به قبله انجام داد ، مثلاً بخواهد سر حیوانی را ببرد ، در صورتی که می تواند تأخیر بیندازد تا قبله را پیدا کند ، بنابر احتیاط واجب تأخیر بیندازد ، و اگر نتواند یا تأخیر برای او حرجی است ، می تواند به گمان عمل نماید ، و اگر گمان ممکن نیست ، چنانچه کشتن آن حیوان ضرورت دارد - مثل آن که اگر تأخیر بیندازد می میرد - به هر طرف که انجام دهد صحیح است.

پوشاندن بدن در نماز

مسأله 794

مرد باید در حال نماز اگر چه کسی او را نمی بیند عورتین خود را

بپوشاند، و احتیاط مستحب آن است که از ناف تا زانو را هم بپوشاند.

مسأله 795

زن باید در موقع نماز تمام بدن حَتّی سر و مورا بپوشاند، و احتیاط مستحب آن است که کف پاها را هم بپوشاند، ولی پوشاندن صورت به مقداری که در وضو شسته می شود و دستها تا مچ و روی پاها تا مچ پا لازم نیست، اما برای آن که اطمینان کند که مقدار واجب را پوشانده است، باید مقداری از اطراف صورت و قدري پایین تر از مچها را هم بپوشاند.

مسأله 796

موقعی که انسان قضای سجده و تشهد فراموش شده و سجده سهوی که برای قضای تشهد فراموش شده به جا می آورد، باید خود را مثل موقع نماز بپوشاند، و احتیاط مستحب آن است که در موقع به جا آوردن سجده سهو در غیر این مورد نیز خود را بپوشاند.

مسأله 797

اگر انسان عمداً یا از روی ندانستن - در صورتی که در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده باشد - در نماز عورتش را بپوشاند، نمازش باطل است.

مسأله 798

اگر شخص در بین نماز بفهمد که عورت او پیدا است، باید فوراً آن را بپوشاند، و بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و دوباره اعاده نماید، ولی اگر بعد از نماز بفهمد که در نماز عورت او پیدا بوده، نمازش صحیح است، و همچنین است اگر در اثنای نماز بفهمد که قبلاً عورتش پیدا بوده، در صورتی که فعلاً پوشیده باشد.

مسأله 799

اگر لباس در حال ایستادن عورت را می پوشاند ولی ممکن است در حال دیگر - مثلاً در حال رکوع یا سجود - بپوشاند، چنانچه موقعی که عورت او پیدا می شود به وسیله ای آن را بپوشاند، نماز او صحیح است، ولی احتیاط مستحب آن است که با آن لباس نماز نخواند.

مسأله 800

انسان می تواند در حال نماز خود را با علف و برگ درختان بپوشاند، ولی احتیاط مستحب آن است که وقتی خود را با اینها بپوشاند که چیز دیگر نداشته باشد.

مسأله 801

اگر چیزی غیر از گل ندارد که عورت خود را با آن بپوشاند، بنابر احتیاط واجب بین نماز اختیاری با پوشاندن عورت به گل و نماز اضطراری

عريان جمع كند.

مسأله 802

اگر چیزی ندارد که در نماز خود را با آن بپوشاند، چنانچه احتمال دهد

ص: 147

که تا آخر وقت پیدا می کند، احتیاط مستحب آن است که نماز خود را تأخیر بیندازد، و اگر چیزی پیدا نکرد، در آخر وقت مطابق وظیفه اش نماز بخواند، و می تواند هم نماز خود را بخواند، و اگر تا آخر وقت چیزی پیدا نکرد نماز او صحیح است، و اگر پیدا کرد اعاده کند.

مسأله 803

کسی که می خواهد نماز بخواند، اگر برای پوشاندن عورت خود حتی گل و لجن نداشته باشد، در صورتی که ناظر محترم عورت او را نمی بیند، ایستاده نماز بخواند و بنابر احتیاط واجب دست را بر عورت خود بگذارد، و باید رکوع و سجود را با اشاره به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب اشاره سجود را بیشتر نماید.

و اگر به گونه ای است که ناظر محترم او را می بیند، باید نشسته نماز بخواند و رکوع و سجود را با اشاره به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب اشاره سجود را بیشتر نماید.

شرایط لباس نمازگزار

مسأله 804

لباس نمازگزار شش شرط دارد:

(اول) آن که پاک باشد.

(دوم) آن که مباح باشد.

(سوم) آن که از اجزاء مردار نباشد.

(چهارم) آن که از حیوان حرام گوشت نباشد.

(پنجم و ششم) آن که اگر نمازگزار مرد است لباس او ابریشم خالص و طلا باف نباشد، و تفصیل اینها در مسائل آینده خواهد آمد.

«شرط اول»

مسأله 805

لباس نمازگزار باید پاک باشد، و اگر کسی در حال اختیار با بدن یا لباس نجس نماز بخواند، نمازش باطل است.

مسأله 806

کسي که از روي تقصير نمي داند با بدن يا لباس نجس نماز باطل است ، اگر با بدن يا لباس نجس نماز بخواند ، نمازش باطل است.

ص: 148

مسأله 807

اگر به واسطه ندانستن مسأله، نجس بودن چیز نجسی را نداند - مثل آن که نداند عرق کافر غیر کتابی نجس است - و با آن نماز بخواند، در صورتی که جاهل مقصر باشد، نمازش باطل است.

مسأله 808

اگر نداند که بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز بفهمد نجس بوده، نمازش صحیح است، و بنا بر احتیاط مستحب اگر در وقت بفهمد اعاده کند.

مسأله 809

اگر فراموش کند که بدن یا لباسش نجس است و در بین نماز یا بعد از آن یادش بیاید، نماز را دوباره بخواند، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 810

کسی که در وسعت وقت مشغول نماز است، اگر در بین نماز بدن یا لباسش نجس شود، و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند ملتفت شود که نجس شده، یا بفهمد بدن یا لباس او نجس است و شك کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن لباس یا بیرون آوردن آن، نماز را بهم نمی زند باید در بین نماز بدن یا لباس را آب بکشد یا لباس را عوض نماید، یا اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده لباس را بیرون آورد، ولی چنانچه طوری باشد که اگر بدن یا لباس را آب بکشد یا لباس را عوض کند یا بیرون آورد نماز بهم می خورد، یا اگر لباس را بیرون آورد عورتش برهنه می ماند، نمازش باطل بوده، و باید دوباره با بدن و لباس پاک نماز بخواند.

مسأله 811

کسی که در تنگی وقت مشغول نماز است، اگر در بین نماز لباس او نجس شود، و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند بفهمد که نجس شده، یا بفهمد که لباس او نجس است و شك کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن یا عوض کردن یا بیرون آوردن لباس مقدور است و نماز را بهم نمی زند، باید لباس را آب بکشد، یا عوض کند، یا اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده لباس را بیرون آورد و نماز را تمام کند، اما اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده و لباس را هم نمی تواند آب بکشد یا عوض کند، احتیاط واجب آن است که با همان لباس نجس نماز را تمام کند.

مسأله 812

کسي که در تنگي وقت مشغول نماز است ، اگر در بين نماز بدن او نجس

ص: 149

شود، و پیش از آن که چیزی از نماز را با نجاست بخواند ملتفت شود که نجس شده، یا بفهمد بدن او نجس است و شك کند که همان وقت نجس شده یا از پیش نجس بوده، در صورتی که آب کشیدن بدن نماز را بهم نمی زند، بدن را آب بکشد، و اگر نماز را بهم می زند، باید با همان حال نماز را تمام کند و نماز او صحیح است.

مسأله 813

کسی که در پاك بودن بدن یا لباس خود شك دارد و یقین یا آنچه در حکم یقین است بر نجاست سابقه آن ندارد، چنانچه نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد که بدن یا لباسش نجس بوده، نماز او صحیح است.

مسأله 814

اگر لباس را آب بکشد و یقین یا آنچه در حکم یقین است بر پاکی آن پیدا شود و با آن نماز بخواند و بعد از نماز بفهمد پاك نشده، نمازش صحیح است.

مسأله 815

اگر خونی در بدن یا لباس خود ببیند و یقین کند که از خونهای نجس نیست، مثلاً یقین کند که خون پشه است، چنانچه بعد از نماز بفهمد از خونهایی بوده که نمی شود با آن نماز خواند، نمازش صحیح است.

مسأله 816

اگر یقین کند خونی که در بدن یا لباس اوست، خون نجسی است که نماز با آن صحیح است، مثلاً یقین کند خون زخم و دمل است، چنانچه بعد از نماز بفهمد خونی بوده که نماز با آن باطل است، نمازش صحیح است.

مسأله 817

اگر نجس بودن چیزی را فراموش کند و بدن یا لباسش با رطوبت به آن برسد، و در حال فراموشی نماز بخواند و بعد از نماز یادش بیاید نمازش صحیح است، ولی اگر بدنش با رطوبت به چیزی که نجس بودن آن را فراموش کرده برسد و بدون این که خود را آب بکشد غسل کند و نماز بخواند، غسل و نمازش باطل است، مگر این که طوری باشد که به غسل نمودن، بدن هم پاك شود - مثل این که با آب معتصم غسل کند، یعنی آبی که به ملاقات با نجس نجس نشود، مانند آب کر و جاری - و نیز اگر جایی از اعضاي وضو با رطوبت به چیزی که نجس بودن آن را فراموش کرده برسد، و پیش از آن که آن جا را آب بکشد وضو بگیرد و نماز بخواند، وضو و نمازش باطل می باشد، مگر این که طوری باشد که به وضو گرفتن، اعضاي وضو نیز پاك شود، مثل این که با آب معتصم وضو بگیرد.

كسي كه يك لباس دارد ، اگر بدن و لباسش نجس شود و به اندازه آب كشيدين يكي از آنها آب داشته باشد ، بنابر احتياط بايد بدن را آب كشيده و با لباس نجس نماز بخواند ، مگر اين كه نجاست بدن كمتر از نجاست لباس باشد ، يا نجاست بدن يك مرتبه شستن و نجاست لباس دو مرتبه شستن لازم داشته باشد ، كه در اين دو صورت لازم است تطهير لباس را مقدم بدارد.

كسي كه غير از لباس نجس لباس ديگري ندارد ، بايد با لباس نجس نماز بخواند و نمازش صحيح است.

كسي كه دو لباس دارد ، اگر بدانند يكي از آنها نجس است و ندانند كداميك آنها است ، چنانچه وقت دارد بايد با هر دو لباس نماز بخواند ، مثلاً اگر مي خواهد نماز ظهر و عصر بخواند ، بايد با هر کدام يك نماز ظهر و يك نماز عصر بخواند ، ولي اگر وقت تنگ است با يكي از آن دو نماز بخواند ، و بعد از وقت با لباس ديگر يا لباس پاك نماز را به جا آورد.

«شرط دوم»

لباس نمازگزار كه به آن ستر عورت مي شود بايد مباح باشد ، و كسي كه مي داند پوشيدن لباس غصبي حرام است ، يا اين كه در ياد گرفتن حرمت پوشيدن لباس غصبي كوتاهي كرده ، اگر عمداً به آن عورت خود را بپوشاند و نماز بخواند ، نمازش باطل است ، ولي چيزهايي كه به تنهائي عورت را نمي پوشاند و همچنين چيزهايي كه فعلاً نمازگزار آنها را نپوشيده ، مانند دستمال بزرگ ، يا لنگي كه در جيب گذاشته شده - اگر چه بشود عورت را با آنها پوشانيد - در صورتي كه به حرركات نماز گزار حركت نكند ، غصبي بودن آنها موجب بطلان نماز نمي شود ، هر چند احتياط در ترك است ، ولي اگر به حرركات نماز گزار حركت كند نماز با آن محل اشكال است . و همچنين است چيزهايي كه نمازگزار آنها را پوشيده ولي به آنها ستر عورت نكرده است.

كسي كه مي داند پوشيدن لباس غصبي حرام است ، ولي نمي داند ستر عورت با آن نماز را باطل مي كند ، اگر عمداً با آن در حال نماز عورت خود را بپوشاند ، نمازش باطل است.

مسأله 823

اگر نداند که لباس او غضبي است و با آن ستر عورت کند و نماز بخواند، نمازش صحيح است، و همچنين در صورتي که فراموش کند و خود غاصب نباشد، و اما اگر غاصب فراموش کند که غضب کرده و با لباس غضبي ستر عورت کند و نماز بخواند، در صورتي که از غضب توبه نکرده باشد نماز او باطل است، و اگر توبه کرده باشد بطلان نماز محل اشکال است.

مسأله 824

اگر نداند یا فراموش کند که لباس او غضبي است و در بين نماز بفهمد، چنانچه چیز دیگری عورت او را پوشانده است و مي تواند فوراً یا بدون این که موالات - يعني پی در پی بودن نماز - بهم بخورد لباس غضبي را بیرون آورد، باید آن را بیرون آورد، و اگر چیز دیگری عورت او را پوشانده، یا نمی تواند لباس غضبي را فوراً بیرون آورد، یا اگر بیرون آورد پی در پی بودن نماز بهم می خورد، در صورتي که به مقدار يك رکعت هم وقت داشته باشد باید نماز را بشکند، و با لباس غیر غضبي نماز بخواند، و اگر به این مقدار هم وقت ندارد، باید در حال نماز لباس را بیرون آورد و به دستور نماز برهنگان - که در مسأله «803» گذشت - نماز را تمام نماید.

مسأله 825

اگر کسی برای حفظ جانش با لباس غضبي هر چند ساتر عورت باشد، نماز بخواند، یا مثلاً برای این که دزد لباس غضبي را نبرد با آن نماز بخواند، نمازش صحيح است.

مسأله 826

اگر با عین پولی که خمس آن را نداده لباس بخرد، حکم نماز خواندن در آن لباس حکم نماز خواندن در لباس غضبي است.

«شرط سوم»

مسأله 827

لباس نمازگزار باید از اجزاء حیوان مرده ای که خون جهنده دارد - يعني اگر رگش را بپزند خون از آن جستن می کند - نباشد، بلکه اگر از حیوان مرده ای که مانند ماهی و مار خون جهنده ندارد لباس تهیه کند، بنابر احتیاط واجب با آن نماز نخواند.

مسأله 828

هرگاه چیزی از مردار - مانند گوشت و پوست آن که روح داشته - همراه نمازگزار باشد، اگر چه لباس او نباشد، بنابر احتیاط نمازش باطل

است.

ص: 152

مسأله 829

اگر چیزی از مردار حلال گوشت - مانند مو و پشم که روح ندارد - همراه نمازگزار باشد، یا با لباسی که از آنها تهیه کرده اند نماز بخواند، نمازش صحیح است.

«شرط چهارم»

مسأله 830

لباس نمازگزار باید از اجزاء حیوان حرام گوشت نباشد، و اگر مویی از آن هم بر بدن یا لباس نمازگزار باشد، نماز او باطل است.

مسأله 831

اگر آب دهان یا بینی یا رطوبت دیگری از حیوان حرام گوشت - مانند گربه - بر بدن یا لباس نمازگزار باشد، چنانچه تر باشد نماز باطل است، و اگر خشک شده و عین آن بر طرف شده باشد، نماز صحیح است.

مسأله 832

اگر مو و عرق و آب دهان یا بینی کسی بر بدن یا لباس نمازگزار باشد، اشکال ندارد، و همچنین است اگر مروارید و موم و عسل همراه او باشد.

مسأله 833

اگر شك داشته باشد که لباس از حیوان حلال گوشت است یا حرام گوشت - چه در مملکت اسلامی تهیه شده باشد، چه در غیر آن - نماز خواندن با آن جایز است.

مسأله 834

نماز خواندن با صدف و آنچه از آن ساخته می شود، مانند تکمه صدفی جایز است.

مسأله 835

پوشیدن خز خالص در نماز اشکال ندارد ، و احتیاط واجب آن است که با پوست سنجاب نماز نخواند.

مسأله 836

اگر با لباسی که نمی داند یا فراموش کرده که از حیوان حرام گوشت است نماز بخواند ، اعاده بر او لازم نیست ، هر چند احتیاط مستحب آن است که اعاده نماید ، و همچنین در صورتی که جاهل قاصر به حکم باشد.

«شرط پنجم»

مسأله 837

پوشیدن لباس طلا باف برای مرد حرام ، و نماز با آن باطل است ، ولی برای زن در نماز و غیر نماز اشکال ندارد.

ص: 153

مسأله 838

پوشیدن طلا، مثل آویختن زنجیر طلا به گردن و بستن ساعت مچی طلا به دست و عینک طلا گذاشتن و انگشتر طلا به دست کردن و مانند اینها بر مرد حرام، و نماز خواندن با آنها باطل است، ولی برای زن در نماز و غیر نماز اشکال ندارد.

مسأله 839

اگر مردی نداند یا فراموش کند که مثلاً انگشتر یا لباس او از طلا است، یا شك داشته باشد و با آن نماز بخواند، نمازش صحیح است.

«شرط ششم»

مسأله 840

لباس مرد نمازگزار باید ابریشم خالص نباشد، و همچنین است بنابر احتیاط واجب مثل عرقچین و بند شلوار، و در غیر نماز هم پوشیدن لباسی که ابریشم خالص باشد برای مردان حرام است.

مسأله 841

اگر تمام آستر لباس یا مقداری از آن ابریشم خالص باشد، پوشیدن آن بر مرد حرام، و نماز در آن باطل است.

مسأله 842

لباسی را که نمی داند از ابریشم خالص است یا چیز دیگر، پوشیدن آن جایز و نماز خواندن در آن اشکال ندارد.

مسأله 843

دستمال ابریشمی و مانند آن، اگر در جیب مرد باشد اشکال ندارد، و نماز را باطل نمی کند.

مسأله 844

پوشیدن لباس ابریشمی برای زن در نماز و غیر نماز اشکال ندارد.

مسأله 845

پوشیدن لباس غضبي و ابريشمي خالص و طلا باف در حال ناچاري مانعي ندارد، و نيز كسي كه ناچار است لباس بپوشد و لباس ديگري تا آخر وقت غير از اينها ندارد، مي تواند با اين لباسها نماز بخواند.

مسأله 846

اگر غير از لباس غضبي و لباسي كه از اجزاء مردار تهيه شده، لباس ديگري تا آخر وقت ندارد، و ناچار نيست لباس بپوشد، بايد به دستوري كه براي برهنگان در مسأله «803» ذكر شد، نماز بخواند.

مسأله 847

اگر غير از لباسي كه از اجزاء حيوان حرام گوشت تهيه شده لباس ديگري تا آخر وقت ندارد، چنانچه در پوشیدن لباس ناچار باشد، مي تواند با

ص: 154

همان لباس نماز بخواند ، و اگر ناچار نباشد باید به دستوري که براي برهنگان ذکر شد نماز را به جا آورد.

مسأله 848

اگر مرد غير از لباس ابريشمي خالص يا طلا باف لباس ديگري تا آخر وقت نداشته باشد ، چنانچه در پوشيدن لباس ناچار نباشد ، بايد به دستوري که براي برهنگان ذکر شد ، نماز بخواند.

مسأله 849

اگر چيزي ندارد که در نماز عورت خود را با آن بپوشاند ، واجب است اگر چه به کرايه يا خريداري باشد تهيه نمايد ، ولي اگر تهيه آن به قدري پول لازم دارد که نسبت به دارايي او زياد است ، يا طوري است که اگر پول را به مصرف لباس برساند به حال او ضرر دارد ، تهيه آن لازم نيست ، و مي تواند به دستوري که براي برهنگان ذکر شد نماز بخواند ، يا تحمّل ضرر کند و با ساتر نماز بخواند.

مسأله 850

کسي که لباس ندارد ، اگر ديگري لباس به او ببخشد يا عاريه دهد ، چنانچه قبول کردن آن براي او حرجي نباشد بايد قبول کند ، بلکه اگر عاريه کردن يا طلب بخشش براي او حرجي نيست ، بايد از کسي که لباس دارد طلب بخشش يا عاريه نمايد.

مسأله 851

پوشيدن لباسي که پارچه يا رنگ يا دوخت آن براي کسي که مي خواهد آن را بپوشد معمول نيست ، در صورتي که موجب هتک حرمت او ، يا موجب شهرت و انگشت نما شدنش بشود حرام است ، و اگر با آن در نماز ستر عورت کند بعيد نيست که حکم لباس غصبی باشد که در مسأله «821» گذشت.

مسأله 852

اگر مرد لباس زنانه و زن لباس مردانه بپوشد ، در صورتي که زي - پوشش - خود قرار دهد ، بنا بر احتياط حرام است ، و ستر عورت با آن در نماز بنا بر احتياط موجب بطلان است.

مسأله 853

کسي که بايد خوابيده نماز بخواند ، اگر لحافش از اجزاء حيوان حرام گوشت باشد ، نماز در آن جايز نيست ، و همچنين اگر تشکش از

اجزاء حیوان حرام گوشت باشد و به خود بیچد ، و اگر نجس باشد یا ابریشم یا طلا باف و نماز گزار مرد باشد ، بنا بر احتیاط واجب در آن نماز نخواند.

ص: 155

مسأله 854

در سه صورت که تفصیل آنها خواهد آمد ، اگر بدن یا لباس نمازگزار نجس باشد ، نماز او صحیح است.

(اول) آن که به واسطه زخم یا جراحت یا دملي که در بدن اوست ، لباس یا بدنش به خون آلوده شده باشد.

(دوم) آن که بدن یا لباس او به مقدار کمتر از درهم به خون آلوده باشد ، و اندازه درهم - از جهت عفو خون کمتر از آن در نماز - تقریباً به مقدار بند سرانگشت سبابه (شهادت) می باشد.

(سوم) آن که ناچار باشد با بدن یا لباس نجس نماز بخواند.

و در يك صورت اگر لباس نمازگزار نجس باشد ، نماز او صحیح است ، و آن صورت این است که متنجس از لباسهاي كوچك باشد مانند جوراب و عرقچين.

و احکام این چهار صورت به تفصیل در مسائل بعد می آید.

مسأله 855

اگر در بدن یا لباس نمازگزار خون زخم یا جراحت یا دمل باشد ، چنانچه طوري است که آب کشیدن بدن یا لباس یا عوض کردن لباس برای نوع مردم مشقت داشته باشد ، تا وقتی که زخم یا جراحت یا دمل خوب نشده است ، می تواند با آن خون نماز بخواند ، و همچنین است اگر چرکي که با خون بیرون آمده یا دوايي که روی زخم گذاشته اند و نجس شده در بدن یا لباس او باشد.

مسأله 856

اگر خون بریدگی و زخمي که بزودي خوب می شود و شستن آن برای نوع مردم آسان است در بدن یا لباس نمازگزار باشد و کمتر از درهم نباشد و با آن نماز بخواند ، نماز او باطل است.

مسأله 857

اگر جایی از بدن یا لباس که با زخم فاصله دارد به رطوبت زخم نجس شود ، جایز نیست با آن نماز بخواند ، ولي اگر مقداري از بدن یا لباس که معمولاً به رطوبت زخم آلوده می شود ، به رطوبت آن نجس شود ، نماز خواندن با آن مانعي ندارد.

مسأله 858

اگر از بواسیري که دانه هاي آن بیرون نباشد یا زخمي که توي دهان و بيني

ص: 156

و مانند اینها است خونی به بدن یا لباس برسد ، ظاهر این است که می تواند با آن نماز بخواند ، و اما خون بواسیری که دانه های آن بیرون است بدون اشکال نماز خواندن با آن جایز است.

مسأله 859

کسی که بدنش زخم است ، اگر در بدن یا لباس خود خونی ببیند که به مقدار درهم یا بیشتر از آن است و نداند از زخم است یا خون دیگر ، جایز نیست با آن نماز بخواند.

مسأله 860

اگر چند زخم در بدن باشد و به طوری نزدیک هم باشند که یک زخم حساب شود ، تا وقتی همه خوب نشده اند نماز خواندن با خون آنها اشکال ندارد ، ولی اگر به قدری از هم دور باشند که هر کدام یک زخم حساب شود ، هر کدام که خوب شد باید برای نماز بدن و لباس را از خون آن در صورتی که از یک درهم کمتر نباشد آب بکشد.

مسأله 861

اگر سر سوزنی خون حیض یا سگ یا خوک یا کافر غیر کتابی یا مردار یا حیوان حرام گوشت در بدن یا لباس نمازگزار باشد ، نماز او باطل است ، و بنابر احتیاط واجب خون نفاس و استحاضه نیز چنین است ، ولی خونهای دیگر مثل خون بدن انسانی که نجس العین نیست ، یا خون حیوان حلال گوشت ، اگر چه در چند جای بدن و لباس باشد ، در صورتی که روی هم کمتر از درهم باشد ، نماز خواندن با آن اشکال ندارد.

مسأله 862

خونی که به لباس بی آستر بریزد و به پشت آن برسد ، یک خون حساب می شود ، ولی اگر پشت آن جدا خونی شود ، باید هر کدام را یک خون جداگانه حساب کند ، پس اگر خونی که پشت و روی لباس است روی هم از یک درهم کمتر باشد ، نماز با آن صحیح ، و اگر به مقدار درهم یا بیشتر باشد نماز با آن باطل است.

مسأله 863

اگر خون روی لباسی که آستر دارد بریزد و به آستر آن برسد ، یا به آستر بریزد و روی لباس خونی شود ، باید هر کدام را جدا حساب نمود ، پس اگر خون روی لباس و آستر کمتر از درهم باشد نماز با آن صحیح ، و اگر به مقدار درهم یا بیشتر باشد نماز با آن باطل است.

اگر خون بدن یا لباس کمتر از درهم باشد و رطوبتی به آن برسد که اطراف را آلوده کند، نماز با آن باطل است، اگر چه خون و رطوبتی که به آن رسیده به اندازه

ص: 157

درهم نباشد ، ولي اگر رطوبت فقط به خون برسد و اطراف را آلوده نکند ، نماز خواندن با آن اشکال ندارد.

مسأله 865

اگر بدن یا لباس خوني نشود ولي به واسطه رسیدن با رطوبت به خون نجس شود ، اگر چه مقداري که نجس شده کمتر از درهم باشد ، نمي شود با آن نماز خواند.

مسأله 866

اگر خوني که در بدن یا لباس است کمتر از درهم باشد و نجاست ديگري به آن برسد - مثلاً يك قطره بول روي آن بريزد - در صورتي که به بدن یا لباس برسد ، نماز خواندن با آن جایز نیست.

مسأله 867

اگر لباسهاي کوچک نمازگزار ، مثل عرقچين و جوراب که نمي شود با آنها عورت را پوشانيد نجس باشد ، چنانچه ساير موانع لباس نمازگزار در آن نباشد - مثل اين که از مردار یا نجس العين یا حيوان حرام گوشت باشد - نماز با آن صحيح است ، و نیز اگر با انگشتری نجس نماز بخواند اشکال ندارد.

مسأله 868

چيز نجس مانند دستمال و کلید و چاقوي نجس جایز است همراه نمازگزار باشد.

مسأله 869

اگر مي داند خوني که در بدن یا لباس اوست کمتر از درهم است ، ولي احتمال مي دهد که از خونهايي باشد که مورد عفو نیست ، جایز است که با آن خون نماز بخواند و شستن براي نماز لازم نیست.

مسأله 870

اگر خوني که در لباس یا بدن است کمتر از درهم باشد ، و نداند که از خونهايي است که مورد عفو نیست و نماز بخواند و بعد معلوم شود که از آنها بوده ، اعاده نماز لازم نیست ، و همچنين است اگر اعتقاد نمايد که کمتر از درهم است و نماز بخواند و بعد معلوم شود که به مقدار درهم یا بیشتر بوده ، در اين صورت نیز اعاده لازم نیست.

چند چیز در لباس نمازگزار مستحب است ، و از آن جمله است: عمامه با تحت الحنك ، پوشیدن عبا و لباس سفید و پاکیزه ترین لباسها ، و استعمال بوی خوش ، و دست کردن انگشتر عقیق.

ص: 158

مسأله 872

چند چیز در لباس نمازگزار مکروه است ، و از آن جمله است: پوشیدن لباس سیاه و چرک و تنگ و لباس شرابخوار و لباس کسی که از نجاست پرهیز نمی کند ، و نیز باز بودن تکمه های لباس ، و احتیاط واجب آن است که در لباس و انگشتری که نقش صورت دارد نماز نخواند.

مکان نمازگزار

اشاره

مکان نمازگزار هفت شرط دارد:

«شرط اول»

اشاره

آن که مباح باشد.

مسأله 873

کسی که در ملک غصبی نماز می خواند ، اگر چه روی فرش یا پتو و مانند اینها باشد ، در صورتی که مواضع سجودش غصبی باشد ، نمازش باطل است ، و همچنین است بنا بر احتیاط واجب در روی تخت و مانند آن ، ولی نماز خواندن در زیر سقف غصبی و خیمه غصبی مانعی ندارد.

مسأله 874

نماز خواندن در ملکی که منفعت آن مال دیگری است بدون رضایت مالک منفعت باطل است ، مثلاً در خانه اجاره ای ، اگر صاحب خانه یا دیگری بدون رضایت کسی که آن خانه را اجاره کرده نماز بخواند ، نمازش باطل است.

و همچنین اگر میّت وصیّت کرده باشد که ثلث مال او را به مصرفی برسانند تا وقتی ثلث را جدا نکنند ، نمی شود در ملک او نماز خواند ، و اما جایی که دیگری در آن حقی دارد اگر نماز خواندن مزاحم با سلطنت صاحب حق باشد - مانند نماز خواندن در زمینی که کسی سنگ چینی کرده- بدون رضایت او نماز باطل است ، و در غیر این صورت مانعی ندارد ، مانند ملکی که در گرو شخصی است که نماز خواندن

در آن

ص: 159

ملك با رضایت گرو دهنده مانعی ندارد ، هر چند گرو کننده راضی به نماز خواندن در آن ملك نباشد.

مسأله 875

كسي كه در مسجد نشسته ، اگر ديگري جاي او را غصب كند و در آن جا نماز بخواند ، نمازش باطل است.

مسأله 876

اگر در جايي كه نمي داند غصبي است نماز بخواند ، و بعد از نماز بفهمد محل سجده اش غصبي بوده نمازش باطل است ، اما اگر در جايي كه غصبي بودن آن را فراموش کرده نماز بخواند و بعد از نماز يادش بيايد ، نماز او صحيح است ، ولي كسي كه خودش جايي را غصب کرده اگر فراموش كند و در آن جا نماز بخواند ، در صورتي كه از غصب توبه نكرده باشد نماز او باطل است و اگر توبه کرده باشد بطلان نماز محل اشكال است.

مسأله 877

نماز خواندن در جايي كه مواضع سجود غصبي باشد و بداند غصبي است باطل است ، هر چند عالم به بطلان نماز نباشد.

مسأله 878

كسي كه ناچار است نماز واجب را سواره بخواند ، چنانچه حيوان سواري يا زين آن غصبي باشد و بر آن حيوان يا زين سجده كند ، نماز او باطل است ، و همچنين است اگر بخواهد بر آن حيوان نماز مستحبي بخواند ، ولي اگر نعل آن غصبي باشد بطلان نماز محل اشكال است.

مسأله 879

كسي كه در ملكي با ديگري شريك است ، تا سهم او جدا نشده ، بدون رضایت شريكش نمي تواند در آن ملك تصرف كند و نماز بخواند.

مسأله 880

اگر با عين پولی كه خمس آن را نداده ملكي بخرد ، تصرف او در آن ملك حرام ، و نمازش در آن باطل است.

مسأله 881

اگر صاحب ملك اجازه نماز خواندن بدهد و انسان بداند كه قلباً راضى نيست ، نماز خواندن در ملك او باطل است ، و اگر اجازه ندهد و انسان يقين كند كه راضى است نماز او صحيح است.

مسأله 882

تصرف در ملك ميّتي كه خمس يا زكات بدهكار است ، در صورتي كه تركه زايد بر خمس و زكات نباشد ، حرام و نماز در آن باطل است ، ولي اگر بدهي او را

ص: 160

بدهند یا با قبول حاکم شرع ضامن شوند که ادا نمایند، تصرف و نماز در ملك او با اجازه ورثه اشکال ندارد.

مسأله 883

تصرف در ملك ميّتي که به مردم بدهکار است، در صورتی که آن ملك زاید بر بدهکاری ميّت نباشد، بدون رضایت طلبکار حرام، و نماز در آن باطل است، ولي اگر ضامن شوند که قرضهای او را بپردازند و طلبکار هم قبول کند، با اجازه ورثه تصرف جایز و نماز هم صحیح است.

مسأله 884

اگر ميّت قرض نداشته باشد، ولي بعضی از ورثه او صغیر یا دیوانه یا غایب باشند، تصرف در ملك او بدون اجازه ولي آنها حرام و نماز در آن باطل است.

مسأله 885

نماز خواندن در ملك دیگری در صورتی جایز است که یقین یا حجت شرعیّه ای بر رضایت مالک داشته باشد، و همچنین است اگر اذن در تصرفی بدهد که عرفاً از اذن در آن تصرف، اذن در نماز خواندن هم فهمیده شود، مثل این که به کسی اجازه بدهد در ملك او بنشیند و بخوابد، که از اینها فهمیده می شود برای نماز خواندن هم اذن داده است.

مسأله 886

نماز خواندن در زمین بسیار وسیع، به تفصیلی که در مسأله «277» گذشت، منوط به اجازه مالک نیست.

«شرط دوم»

مسأله 887

در نماز واجب مکان نمازگزار نباید حرکتی داشته باشد که مانع از آرامش بدن نمازگزار و انجام واجبات نماز اختیاری باشد، و اگر به واسطه تنگی وقت یا جهت دیگر ناچار باشد در جایی که چنین حرکتی دارد - مانند اتومبیل و کشتی و ترن - نماز بخواند، به قدری که ممکن است باید آرامش بدن و قبله را رعایت نماید، و اگر آنها از قبله به طرف دیگر حرکت کنند، به طرف قبله برگردد.

مسأله 888

نماز خواندن در اتومبیل و کشتی و ترن و مانند اینها ، هنگامی که ایستاده اند مانعی ندارد.

مسأله 889

روی خرمن گندم و جو و مانند اینها که مانع از آرامش بدن است ، نماز باطل است.

ص: 161

مسأله 890

باید در جایی نماز بخواند که احتمال بدهد می تواند نماز را تمام کند ، و نماز خواندن در جایی که به واسطه باد و باران و زیادی جمعیت و مانند اینها ، اطمینان دارد که نمی تواند آن را تمام کند ، باطل است ، اگر چه اتفاقاً نماز را تمام کند.

مسأله 891

اگر در جایی که ماندن در آن حرام است - مثلاً زیر سقفی که نزدیک است خراب شود - نماز بخواند ، اگر چه معصیت کرده ولی نمازش صحیح است.

مسأله 892

نماز خواندن روی چیزی که ایستادن و نشستن روی آن ملازم با هتک آن است ، و هتک آن هم حرام است - مثل جایی از فرش که اسم خدا بر آن نوشته شده - جایز نیست و بنابر احتیاط باطل است.

«شرط چهارم»

اشاره

جای نمازگزار سقفش به اندازه ای که نتواند در آنجا راست بایستد کوتاه نباشد ، و همچنین به اندازه ای که جای رکوع و سجود نداشته باشد ، کوچک نباشد.

مسأله 893

اگر ناچار شود که در جایی نماز بخواند که به کلی از ایستادن تمکن ندارد ، باید نشسته نماز بخواند ، و اگر از رکوع و سجود تمکن ندارد ، برای آنها با سر اشاره نماید.

مسأله 894

نماز خواندن جلوتر از قبر پیغمبر و ائمه اطهار(علیهم السلام) در صورتی که هتک باشد حرام و باطل است ، و همچنین در غیر این صورت

بنابر احتیاط واجب ، ولي اگر در نماز چیزی مانند دیوار بین او و قبر مطهر باشد ، اشکال ندارد ، و فاصله شدن صندوق شریف و ضریح و پارچه ای که روی آن افتاده کافی نیست.

«شرط پنجم»

مسأله 895

آن که مکان نمازگزار اگر نجس هست به طوری تر نباشد که نجاستی که موجب بطلان نماز است به بدن یا لباس او برسد ، ولي جایی که پیشانی را برای سجده

ص: 162

بر آن می‌گذارد باید پاک باشد، و اگر نجس باشد، در صورتی که خشک هم باشد نماز باطل است، و احتیاط مستحب آن است که مکان نمازگزار اصلاً نجس نباشد.

«شرط ششم»

اشاره

باید بین مرد و زن در حال نماز، حداقل مقدار یک وجب فاصله باشد، ولی نماز خواندن در فاصله کمتر از ده ذراع در غیر شهر مکه مکروه است.

مسأله 896

اگر زن برابر مرد یا جلوتر در کمتر از فاصله ای که ذکر شد بایستد و با هم وارد نماز شوند، باید نماز را دوباره بخوانند، و همچنین است بنابر احتیاط واجب در صورتی که یکی زودتر از دیگری به نماز بایستد.

مسأله 897

اگر بین مرد و زن که برابر هم ایستاده اند، یا زن جلوتر ایستاده و نماز می‌خوانند، دیوار یا پرده یا چیز دیگری باشد که یکدیگر را نبینند، نماز هر دو اشکال ندارد، اگر چه بین آنها کمتر از فاصله ای که قبلاً ذکر شد، باشد.

«شرط هفتم»

اشاره

باید جای پیشانی نمازگزار از جای سر انگشتان پای او و بنابر احتیاط واجب از جای زانوهای او، بیش از چهار انگشت بسته پست تر یا بلندتر نباشد، و تفصیل آن در احکام سجده خواهد آمد.

مسأله 898

بودن زن و مرد نامحرم در جایی که کسی در آن جا نیست و کسی هم نمی‌تواند وارد شود در صورتی که احتمال وقوع در معصیت را بدهند، جایز نیست، و احتیاط مستحب آن است که در آن جا نماز نخوانند.

مسأله 899

نماز خواندن در جایی که تار می زنند، یا مانند آن را استعمال می کنند باطل نیست، ولی گوش دادن به آنها حرام است، و همچنین است بودن در آنجا مگر برای کسی که بودنش برای جلوگیری از آن عمل باشد.

مسأله 900

خواندن نماز واجب در حال اختیار بر بام خانه کعبه جایز نیست، و احتیاط مستحب آن است که در داخل خانه هم نخواند، ولی در حال ناچاری اشکال ندارد.

ص: 163

مسأله 901

خواندن نماز مستحب در خانه کعبه اشکال ندارد، بلکه مستحب است در داخل خانه مقابل هر رکني دو رکعت نماز بخواند.

جاهايي که نماز خواندن در آنها مستحب است

مسأله 902

در شرع مقدس اسلام بسيار سفارش شده است که نماز را در مسجد بخوانند، و بهتر از همه مسجدها مسجد الحرام است، و بعد از آن مسجد پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم)، و بعد از آن مسجد کوفه، و بعد از آن مسجد بيت المقدس، و بعد از آن مسجد جامع هر شهر، و بعد از آن مسجد محله، و بعد از آن مسجد بازار است.

مسأله 903

براي زنها نماز خواندن در خانه، بلکه در پستوي خانه و اتاق عقب بهتر است.

مسأله 904

نماز خواندن در حرم امامان (عليهم السلام) مستحب است، بلکه از بعضي روايات استفاده مي شود که نماز در حرم مطهر حضرت امير المؤمنين (عليه السلام) و سيد الشهداء (عليه السلام) افضل از مسجد است.

مسأله 905

زياد رفتن به مسجد و رفتن در مسجدي که نمازگزار ندارد مستحب است، و همسايه مسجد اگر عذري نداشته باشد، مکروه است در غير مسجد نماز بخواند.

مسأله 906

مستحب است انسان با کسي که در مسجد حاضر نمي شود غذا نخورد، و در کارها با او مشورت نکند، و همسايه او نشود، و از او زن نگیرد، و به او زن ندهد.

جاهايي که نماز خواندن در آنها مکروه است

مسأله 907

نماز خواندن در چند جا مکروه است، و از آن جمله است:

(1) حمام ، (2) زمین نمکزار ، (3) مقابل انسان ، (4) مقابل دري که باز است ، (5) در جاده و خیابان و کوچه اگر برای کسانی که عبور می کنند زحمت نباشد ، وگرنه مزاحمت حرام است ، (6) مقابل آتش و چراغ ، (7) در آشپزخانه و هر جا که کوره آتش باشد ، (8) مقابل چاه و چاله ای که محل بول باشد ، (9) روبروي عکس و مجسمه چیزی که روح دارد ، مگر آن که روی آن پرده بکشند ، (10) در اطای که جنب در آن

ص: 164

باشد، (11) در جایی که صورت جاندار باشد اگر چه روبروی نمازگزار نباشد، (12) مقابل قبر، (13) روی قبر، (14) بین دو قبر، (15) در قبرستان.

مسأله 908

کسی که در محل عبور مردم نماز می خواند، یا کسی روبروی اوست، مستحب است جلوی خود چیزی بگذارد، و اگر چوب یا ریسمانی هم باشد کافیست.

احکام مسجد

مسأله 909

نجس کردن زمین و سقف و بام و طرف داخل دیوار مسجد حرام است، و هر کس بفهمد که نجس شده است باید فوراً آن را تطهیر کند، و احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد را هم نجس نکنند، و اگر نجس شود نجاستش را بر طرف کنند.

مسأله 910

اگر نتواند مسجد را تطهیر نماید، یا کمک لازم داشته باشد و پیدا نکند، تطهیر مسجد بر او واجب نیست، ولی باید به کسی که می تواند تطهیر کند و احتمال دهد که تطهیر می کند اطلاع دهد.

مسأله 911

اگر جایی از مسجد نجس شود که تطهیر آن بدون کندن یا خراب کردن ممکن نیست، باید آن جا را بکنند یا خراب نمایند، در صورتی که خرابی کلی نبوده و مستلزم ضرر وقف نباشد، و پر کردن جایی که کنده اند و ساختن جایی که خراب کرده اند واجب نیست، ولی اگر چیزی مانند آجر مسجد نجس شود، در صورتی که ممکن باشد، باید بعد از آب کشیدن به جای اولش بگذارند.

مسأله 912

اگر مسجدی را غصب کنند و به جای آن خانه و مانند آن بسازند، نجس کردن آن - بنابر احتیاط - حرام است، و تطهیر آن واجب نیست، ولی نجس کردن مسجدی که خراب شده - هر چند در آن نماز نخوانند - جایز نیست و تطهیر آن لازم است.

مسأله 913

نجس کردن حرم امامان (علیهم السلام) حرام است، و اگر نجس شود، چنانچه نجس ماندن آن بی احترامی باشد تطهیر آن واجب است، بلکه احتیاط مستحب آن است که اگر بی احترامی هم نباشد آن را تطهیر کنند.

مسأله 914

نجس کردن حصیر مسجد حرام است ، و کسی که آن را نجس کرده بنا بر

ص: 165

احتیاط باید تطهیر کند، و بر غیر او احتیاط مستحب آن است که تطهیر نماید، مگر این که نجاست آن بی احترامی به مسجد باشد، که در این صورت باید تطهیر شود.

مسأله 915

بردن عین نجس و متنجس در مسجد، اگر بی احترامی به مسجد باشد حرام است، بلکه احتیاط مستحب آن است که اگر بی احترامی هم نباشد، عین نجس را در مسجد نبرند.

مسأله 916

اگر مسجد را برای روضه خوانی چادر بزنند و فرش کنند و سیاهی بکوبند و اسباب چای در آن ببرند، در صورتی که این کارها به مسجد ضرر نرساند و مانع نماز خواندن نشود، اشکال ندارد.

مسأله 917

زینت کردن مسجد به طلا و صورت چیزهایی که مثل انسان و حیوان روح دارد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست، و نقاشی چیزهایی که روح ندارد، مثل گل و بوته مکروه است.

مسأله 918

اگر مسجد خراب هم شود نمی توانند آن را بفروشند، یا داخل ملک و جادّه نمایند.

مسأله 919

فروختن در و پنجره و چیزهای دیگر مسجد حرام است، و اگر مسجد خراب شود باید اینها را صرف تعمیر همان مسجد کنند، و چنانچه به درد آن مسجد نخورد، باید در مسجد دیگر مصرف شود، ولی اگر به درد مسجدهای دیگر هم نخورد، آنچه را که از اجزای مسجد شمرده نشود و وقف بر مسجد باشد، می توانند با اذن ولی شرعی بفروشند و پول آن را اگر ممکن است صرف تعمیر همان مسجد، و گرنه صرف تعمیر مسجد دیگر نمایند، و اگر آن هم ممکن نشد، در سایر وجوه بر و خیر صرف نمایند.

مسأله 920

ساختن مسجد و تعمیر آن مستحب است، و اگر مسجد طوری خراب شود که تعمیر آن ممکن نباشد می توانند آن را خراب کنند و دوباره بسازند، بلکه می توانند مسجدی را که خراب نشده - برای احتیاج مردم به نماز - خراب کنند و بزرگتر بسازند.

مسأله 921

تمیز کردن مسجد و روشن کردن چراغ در آن مستحب است، و کسی که می خواهد مسجد برود مستحب است خود را خوشبو کند، و

لباس پاکیزه و قیمتی بپوشد ، و ته کفش خود را واریسی کند که نجاستی به آن نباشد ، و موقع داخل شدن به

ص: 166

مسجد اول پای راست ، و موقع بیرون آمدن اول پای چپ را بگذارد ، و همچنین مستحب است از همه زودتر به مسجد آید و از همه دیرتر بیرون رود.

مسأله 922

وقتی انسان وارد مسجد می شود مستحب است دو رکعت نماز به قصد تحیت و احترام مسجد بخواند ، و اگر نماز واجب یا مستحب دیگری هم بخواند کافیست.

مسأله 923

خواهیدن در مسجد اگر انسان ناچار نباشد ، و صحبت کردن راجع به کارهای دنیا ، و مشغول صنعت شدن ، و خواندن شعری که نصیحت و مانند آن نباشد مکروه است ، و نیز مکروه است آب دهان و بینی و اخلاط سینه را در مسجد بیندازد ، و گمشده ای را طلب کند ، و صدای خود را بلند کند ، ولی بلند کردن صدا برای اذان مانعی ندارد ، بلکه مستحب است.

مسأله 924

راه دادن بچه و دیوانه به مسجد مکروه است ، و کسی که پیاز و سیر و مانند اینها خورده که بوی دهانش مردم را اذیت می کند ، مکروه است به مسجد برود.

اذان و اقامه

مسأله 925

برای مرد و زن مستحب است پیش از نمازهای واجب یومیّه اذان و اقامه بگویند ، و برای نمازهای دیگر واجب یا مستحب مشروع نیست ، ولی پیش از نماز عید فطر و قربان ، در صورتی که به جماعت خوانده شود مستحب است سه مرتبه ندا داده شود «الصلاة» و در غیر این دو مانند نماز آیات - در صورت جماعت - رجاء گفته شود.

مسأله 926

مستحب است بچه ای که به دنیا می آید ، در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویند ، و بهتر آن است که روز اول ولادت باشد.

مسأله 927

اذان هیجده جمله است:

«اللَّهُ أَكْبَرُ» چهار مرتبه «اَسْهُدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ ، اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللَّهِ ، حَيَّ عَلِي الصَّلَاةِ ، حَيَّ عَلِي الْفَلَاحِ ، حَيَّ عَلِي خَيْرِ الْعَمَلِ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ» هر يك دو مرتبه.

واقامه هفده جمله است:

يعني دو مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» از اول اذان، و يك مرتبه «لا إله إلا الله» از آخر آن كم مي شود،

ص: 167

و بعد از گفتن «حي علي خير العمل» بايد دو مرتبه «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ» اضافه نمود.

مسأله 928

اشهد ان علياً ولي الله» جزء اذان و اقامه نيست ، ولي چون ولايت آن حضرت مكمّل دين است ، شهادت به آن در هر حال و از جمله بعد از «اشهد ان مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» از أفضل قُرَبَات است.

ترجمه اذان و اقامه

«اللَّهُ أَكْبَرُ» يعني الله بزرگتر از آن است که وصف شود «اللَّهُ هُدًى لَنَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» يعني شهادت مي دهيم که نيست خدائي - معبودي - به غير از الله «اللَّهُ هُدًى لَنَا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» يعني شهادت مي دهيم که حضرت محمد بن عبد الله (صلي الله عليه وآله وسلم) فرستاده خداست «حي علي الصلوة» يعني بشتاب براي نماز «حي علي الفلاح» يعني بشتاب براي رستگاري «حي علي خير العمل» يعني بشتاب براي بهترين کارها «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ» يعني به تحقيق که نماز بر پا شد (لا إله إلا الله) يعني نيست معبودي مگر الله.

مسأله 929

بين جمله هاي اذان و اقامه بايد خيلي فاصله نشود ، و اگر بين آنها بيشتر از معمول فاصله بيندازد بايد دوباره آن را از سر بگيرد.

مسأله 930

اگر در اذان و اقامه صدا در گلو بيندازد ، چنانچه غنا شود - يعني به طور آواز خواني که در مجلس لهو معمول است اذان و اقامه را بگويد - حرام است ، و اگر غنا نشود مکروه است.

مسأله 931

در دو نماز اذان مشروع نيست:

(اول) نماز عصر روز عرفه - که روز نهم ذي حجه است - در عرفات.

(دوم) نماز عشاء شب عيد قربان براي کسي که در مشعر الحرام باشد ، و در اين دو نماز در صورتي اذان مشروع نيست که با نماز قبلي هيچ فاصله نشود ، يا بين آنها کمي فاصله شود که عرفاً بگويند دو نماز را با هم خوانده است.

مسأله 932

اگر براي نماز جماعتي اذان و اقامه گفته باشند ، کسي که با آن جماعت نماز مي خواند ، نبايد براي نماز خود اذان و اقامه بگويد.

اگر برای خواندن نماز جماعت به مسجد رود و ببیند جماعت تمام شده، تا وقتی که صفها به هم نخورده و جمعیت متفرق نشده با شرایطی که در مسأله بعد می آید، نمی تواند برای نماز خود اذان و اقامه بگوید.

در جایی که عده ای مشغول نماز جماعتند، یا نماز آنها تازه تمام شده و صفها به هم نخورده است، اگر انسان بخواهد فرادی یا با جماعت دیگری که بر پا می شود نماز بخواند، با شش شرط اذان و اقامه از او ساقط می شود. (و این سقوط به نحو عزیمت است یعنی نباید اذان و اقامه بگوید.)

(اول) آن که نماز جماعت در مسجد باشد، پس اگر در مسجد نباشد اذان و اقامه ساقط نیست.

(دوم) آن که برای آن نماز، اذان و اقامه گفته باشند.

(سوم) آن که نماز جماعت باطل نباشد.

(چهارم) آن که نماز او و نماز جماعت در یک مکان باشد، پس اگر مثلاً نماز جماعت داخل مسجد باشد و او بخواهد بر بام مسجد نماز بخواند، اذان و اقامه ساقط نیست.

(پنجم) آن که نماز او و نماز جماعت هر دو ادا باشند.

(ششم) آن که وقت نماز او و نماز جماعت مشترک باشد، مثلاً هر دو نماز ظهر یا هر دو نماز عصر بخوانند، یا نماز جماعت نماز ظهر باشد و او نماز عصر بخواند، یا او نماز ظهر بخواند و نماز جماعت نماز عصر باشد.

اگر در شرط سوم از شرطهایی که در مسأله پیش ذکر شد شك کند، یعنی شك کند که نماز جماعت صحیح بوده یا نه، اذان و اقامه از او ساقط است، ولی اگر در به هم خوردن صفها یا تحقق بقیه شرایط شك کند، چنانچه حالت سابقه معلوم باشد، باید بر طبق حالت سابقه عمل کند، مثلاً اگر در اثر تاریکی شب، شك کند که آیا صفوف متفرق شده یا نه، بنا بگذارد بر این که متفرق نشده و اذان و اقامه را نگوید، و اگر شك کند که آیا برای آن جماعت اذان و اقامه گفته شده یا نه، بنا بگذارد بر این که گفته نشده، و اذان و اقامه را استحباً بگوید، و در صورتی که حالت سابقه معلوم نیست اذان و اقامه را رجاء بگوید.

مسأله 936

کسی که اذان دیگری را می شنود مستحب است هر قسمتی را که می شنود بگوید ، و اما نسبت به اقامه ، از «حي علي الصلاة» تا «قَدْ قامت الصلاة» را رجاء بگوید ، و مستحب است بقیه را به قصد ذکر بگوید.

مسأله 937

کسی که اذان و اقامه دیگری را شنیده باشد - چه با او گفته باشد یا نه - در صورتی که بین آن اذان و اقامه و نمازی که می خواهد بخواند زیاد فاصله نشده باشد ، می تواند برای نماز خود اذان و اقامه نگوید.

مسأله 938

اگر مرد اذان زن را بشنود ، اذان از او ساقط نمی شود ، چه شنیدن با قصد لذت باشد و چه بدون قصد لذت.

مسأله 939

اذان و اقامه نماز جماعت را باید مرد بگوید ، ولی در نماز جماعت زنان اگر زن اذان و اقامه بگوید کافیهست.

مسأله 940

اقامه باید بعد از اذان گفته شود ، و اگر قبل از اذان گفته شود صحیح نیست ، و نیز در اقامه معتبر است که در حال ایستادن و طهارت از حدث (با وضو یا غسل یا تیمم) باشد.

مسأله 941

اگر جمله های اذان و اقامه را بدون ترتیب بگوید ، مثلاً «حي علي الفلاح» را پیش از «حي علي الصلاة» بگوید ، باید از جایی که ترتیب به هم خورده دوباره بگوید.

مسأله 942

باید بین اذان و اقامه فاصله ندهد، و اگر بین آنها به قدری فاصله دهد که اذانی را که گفته اذان این اقامه حساب نشود، مستحب است دوباره اذان و اقامه را بگوید ، و نیز اگر بین اذان و اقامه و بین نماز به قدری فاصله دهد که اذان و اقامه آن نماز حساب نشود، مستحب است دوباره برای آن نماز اذان و اقامه بگوید.

مسأله 943

اذان و اقامه باید به عربی صحیح گفته شود ، پس اگر به عربی غلط بگوید ، یا به جای حرفی حرف دیگر بگوید ، یا مثلاً ترجمه آنها را به

فارسي بگويد ، صحيح نيست.

مسأله 944

اذان و اقامه بايد بعد از داخل شدن وقت نماز گفته شود ، و اگر عمداً يا از روي فراموشي پيش از وقت بگويد باطل است.

مسأله 945

اگر پيش از گفتن اقامه شك كند كه اذان گفته يا نه ، بايد اذان را بگويد ، ولي اگر مشغول اقامه شود و شك كند كه اذان گفته يا نه ، گفتن اذان لازم نيست.

ص: 170

مسأله 946

اگر در بین اذان یا اقامه پیش از آن که قسمتی را بگوید شك کند که قسمت پیش از آن را گفته یا نه ، باید قسمتی را که در گفتن آن شك کرده بگوید ، ولی اگر در حال گفتن قسمتی از اذان یا اقامه شك کند که آنچه پیش از آن است گفته یا نه ، گفتن آن لازم نیست.

مسأله 947

مستحب است انسان در موقع اذان گفتن رو به قبله بایستد - و این استحباب در تشهد اذان مؤکد است - و با وضو یا غسل باشد ، و دو انگشت را در دو گوش بگذارد ، و صدا را بلند نماید و بکشد ، و بین جمله های اذان کمی فاصله دهد ، و بین آنها حرف نزند.

مسأله 948

مستحب است بدن انسان در موقع گفتن اقامه آرام باشد ، و آن را از اذان آهسته تر بگوید ، و جمله های آن را به هم نچسباند ، ولی به اندازه ای که بین جمله های اذان فاصله می دهد ، بین جمله های اقامه فاصله ندهد.

مسأله 949

مستحب است بین اذان و اقامه فاصله بیندازد به نشستن ، یا دو رکعت نماز ، یا تکلم ، یا تسبیح ، ولی حرف زدن بین اذان و اقامه نماز صبح مکروه است.

مسأله 950

مستحب است کسی را که برای گفتن اذان اعلامی معین می کنند ، عادل و وقت شناس و صدایش بلند باشد ، و اذان را در جای بلند بگوید.

واجبات نماز

اشاره

واجبات نماز یازده چیز است: (اول) نیت ، (دوم) قیام یعنی ایستادن ، (سوم) تکبیرة الاحرام یعنی گفتن الله اکبر در اول نماز ، (چهارم) رکوع ، (پنجم) سجود ، (ششم) قرائت ، (هفتم) ذکر ، (هشتم) تشهد ، (نهم) سلام ، (دهم) ترتیب ، (یازدهم) موالات یعنی پی در پی بودن اجزای نماز.

مسأله 951

بعضی از واجبات نماز رکن است ، یعنی اگر انسان آنها را به جا نیاورد ، عمداً باشد یا اشتهاً ، نماز باطل می شود ، و بعضی دیگر رکن نیست ، یعنی اگر اشتهاً کم گردد نماز باطل نمی شود.

و ركن نماز پنج چیز است: (اَوَّل) نیت ، (دوم) تكبيرة الاحرام ، (سوم) قیام متّصل به ركوع ، یعنی ایستادن پیش از ركوع ، (چهارم) ركوع ، (پنجم) دو سجده از يك ركعت.

ص: 171

و اما نسبت به زيادي در صورتي كه عمدي باشد مطلقاً نماز باطل مي شود - و بطلان نماز به زيادي عمدي تكبيره الاحرام از جاهل قاصر محل اشكال است - و در صورتي كه از روي اشتباه باشد ، اگر زيادي در ركوع يا در دو سجده از يك ركعت باشد ، نماز باطل است وگرنه باطل نيست.

نیت

مسأله 952

انسان بايد نماز را به قصد قربت - چنانكه در وضو گذشت و با اخلاص به جا آورد ، و لازم نيست نیت را از قلب خود بگذرانند ، يا بر زبان جاري كند ، مثل آن كه بگويد: (چهار ركعت نماز ظهر مي خوانم براي انجام فرمان خداوند) بلكه در نماز احتياط جايز نيست به زبان بگويد.

مسأله 953

اگر در نماز ظهر يا در نماز عصر نیت كند كه چهار ركعت نماز مي خوانم و معين نكند ظهر است يا عصر - نه تفصيلاً و نه اجمالاً - نماز او باطل است ، و مقصود از نیت اجمالي اين است كه مثلاً نسبت به نماز ظهر قصد كند كه آنچه اول بر من واجب شده به جا مي آورم.

و نيز كسي كه مثلاً قضاي نماز ظهر بر او واجب است ، اگر در وقت نماز ظهر بخواهد آن نماز قضا يا نماز ظهر را بخواند ، بايد نمازي را كه مي خواند در نیت - اگر چه اجمالاً - معين كند ، مثلاً نسبت به قضاي نماز ظهر ، نیت كند آنچه را كه اول به ذمه من آمده به جا مي آورم.

مسأله 954

انسان بايد از اول تا آخر نماز به نیت خود باقي باشد ، پس اگر در بين نماز به طوري غافل شود كه اگر پرسند چه مي كني؟ نداند چه بگويد ، نمازش باطل است.

مسأله 955

انسان بايد فقط براي خداوند عالم نماز بخواند ، پس كسي كه ريا كند ، يعني براي نشان دادن به مردم نماز بخواند ، نمازش باطل است ، خواه فقط براي مردم باشد يا خدا و مردم هر دو را در نظر بگيرد.

مسأله 956

اگر قسمتي از نماز را هم براي غير خدا به جا آورد نمازش باطل است ، بلكه اگر نماز را براي خدا به جا آورد ولي براي نشان دادن به مردم در

جاي

ص: 172

مخصوصی مثل مسجد، یا در وقت مخصوصی مثل اول وقت، یا به طرز مخصوصی مثلاً با جماعت نماز بخواند، نمازش باطل است، و بنابر احتیاط واجب اگر مستحباتی را که ظرف آنها نماز است - مثل قنوت - برای غیر خدا به جا آورد، نمازش باطل است.

تکبيرة الاحرام

مسأله 957

گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» در اول هر نماز واجب و رکن است، و باید حروف «اللَّهُ» و حروف «اکبر» و دو کلمه «اللَّهُ أَكْبَرُ» را پشت سر هم بگوید، و نیز باید این دو کلمه به عربی صحیح گفته شود، و اگر به عربی غلط بگوید، یا ترجمه آن را بگوید، باطل است.

مسأله 958

احتیاط واجب آن است که تکبيرة الاحرام نماز را به چیزی که پیش از آن می خواند، مثلاً به اقامه یا به دعایی که پیش از تکبیر می خواند، نچسباند.

مسأله 959

احتیاط مستحب آن است که «اللَّهُ أَكْبَرُ» را به چیزی که بعد آن می خواند، مثلاً به «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» نچسباند، و اگر خواست وصل کند، باید «راء» «اکبر» را پیش - یعنی ضمّه - بدهد.

مسأله 960

موقع گفتن تکبيرة الاحرام باید بدن آرام باشد، و اگر عمداً در حالی که بدنش حرکت دارد تکبيرة الاحرام را بگوید، باطل است.

مسأله 961

تکبیر و حمد و سوره و ذکر و دعا را باید طوری بخواند که خودش بشنود، و اگر به واسطه سنگینی یا کُری گوش یا سر و صدای زیاد نمی شنود، باید طوری بگوید که اگر مانعی نباشد بشنود.

مسأله 962

کسی که لال است، یا زبان او مرضی دارد که نمی تواند «اللَّهُ أَكْبَرُ» را درست بگوید، باید به هر طوری که می تواند بگوید، و اگر هیچ

نمی تواند بگوید ، باید در قلب خود بگذراند و برای تکبیر زبانش را حرکت دهد ، و به انگشت هم به آن اشاره کند.

مسأله 963

مستحب است قبل از تکبیرة الاحرام بگوید: «یا مُحْسِنُ قَدْ اَتَاكَ الْمُسِيْبِي وَ قَدْ اَمَرْتُ الْمُحْسِنِ اَنْ يَتَجَاوَزَ عَنِ الْمُسِيْبِي ، اَنْتَ الْمُحْسِنُ وَاَنَا الْمُسِيْبِي فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَاِلٰهِ

ص: 173

مُحَمَّدٌ صَلَّى عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَجَاوَزُ عَنْ قَبِيحٍ مَا تَعْلَمُ مِنِّي» يعني اي خدایي که احسان کننده اي ، بنده بدکردار به درگاه تو آمده و تو امر کرده اي به نیکوکار که از بدکردار بگذرد ، تو نیکوکاری و من بدکردار ، پس به حق محمد و آل محمد رحمت خود را بر محمد و آل محمد بفرست ، و از زشتیهایی که می دانی از من سرزده بگذر.

مسأله 964

مستحب است موقع گفتن تکبیر اول نماز و تکبیرهای بین نماز دستها را تا مقابل گوشها بالا ببرد.

مسأله 965

اگر شك کند که تکبیرة الاحرام را گفته یا نه ، چنانچه مشغول خواندن چیزی از قرائت شده ، به شك خود اعتنا نکند ، و اگر مشغول نشده باید تکبیر را بگوید.

مسأله 966

اگر بعد از گفتن تکبیرة الاحرام شك کند که آن را صحیح گفته یا نه ، به شك خود اعتنا نکند ، چه مشغول خواندن چیزی شده باشد یا نه ، و احتیاط مستحب آن است که نماز را تمام کند و بعد اعاده نماید.

قیام (ایستادن)

مسأله 967

قیام در موقع گفتن تکبیرة الاحرام ، و قیام پیش از رکوع که آن را قیام متصل به رکوع می گویند رکن است ، ولی قیام در غیر این دو مانند قیام موقع خواندن حمد و سوره ، و قیام بعد از رکوع رکن نیست ، و اگر کسی آن را از روی فراموشی ترك کند ، نمازش صحیح است.

مسأله 968

واجب است پیش از گفتن تکبیرة الاحرام و بعد از آن مقداری بایستد تا یقین کند که تکبیر را در حال ایستادن گفته است.

مسأله 969

اگر رکوع را فراموش کند و بعد از حمد و سوره بنشیند و یادش بیاید که رکوع نکرده ، باید بایستد و به رکوع رود ، و اگر بدون این که بایستد به

حال خمیدگی به رکوع برگردد ، چون قیام متصل به رکوع را به جا نیاورده ، نماز او باطل است.

مسأله 970

موقعی که برای تکبیرة الاحرام یا قرائت ایستاده است ، باید بدن را حرکت ندهد و به طرفی خم نشود ، و بنا بر احتیاط واجب در حال اختیار به جایی تکیه نکند ، ولی اگر از روی ناچاری باشد ، یا در حال خم شدن برای رکوع پاها را حرکت دهد ، اشکال ندارد.

ص: 174

مسأله 971

اگر در قیام واجب برای تکبیرة الاحرام و قرائت از روی فراموشی بدن را حرکت دهد، یا به طرفی خم شود، یا به جایی تکیه کند، اشکال ندارد.

مسأله 972

احتیاط واجب آن است که در موقع ایستادن، هر دو پا روی زمین باشد، ولی لازم نیست سنگینی بدن روی هر دو پا باشد، و اگر روی یک پا هم باشد اشکال ندارد.

مسأله 973

کسی که می تواند درست بایستد، اگر پاها را خیلی گشاد بگذارد که ایستادن بر آن صدق نکند، نمازش باطل است، و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر به صورت ایستادن معمولی نباشد.

مسأله 974

موقعی که انسان در نماز مشغول خواندن چیزی از اذکار واجب است، باید بدنش آرام باشد، و موقعی که می خواهد کمی جلو یا عقب رود، یا کمی بدن را به طرف راست یا چپ حرکت دهد، باید چیزی نگوید.

مسأله 975

اگر در حال حرکت بدن ذکر مستحبی بگوید ذکر و نماز هر دو صحیح است، ولی اذکار مستحبه نماز را اگر به قصد آنچه در نماز وارد شده بگوید، بنا بر احتیاط باید بدن آرام باشد، اگر چه با آرام نبودن بدن نماز صحیح است، ولی (بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُوا وَأَقْعُدُوا) را باید در حال برخاستن بگوید.

مسأله 976

حرکت دادن دست و انگشتان در موقع قرائت و ذکرهای واجب اشکال ندارد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که آنها را هم حرکت ندهد.

مسأله 977

اگر موقع خواندن حمد و سوره یا خواندن تسبیحات اربعه بی اختیار به قدری حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج شود، بنابر احتیاط مستحب بعد از آرام گرفتن بدن، آنچه را در حال حرکت خوانده دوباره بخواند.

مسأله 978

کسی که در بین نماز از ایستادن عاجز شود و عجزش تا آخر وقت باقی نباشد، باید نماز را در حال قدرت ایستاده بخواند، و در صورتی که عجزش تا آخر وقت باقی باشد، باید بقیه نماز را نشسته بخواند، و همچنین اگر از نشستن هم عاجز شود، باید خوابیده بخواند، ولی تا بدنش آرام نگرفته باید قرائت و اذکار واجبه را نخواند، و حکم اذکار مستحبه در این مسأله و مسائل بعد در مسأله «975» گذشت.

مسأله 979

تا انسان می تواند ایستاده نماز بخواند، نباید بنشیند، مثلاً کسی که موقع

ص: 175

ایستادن بدنش حرکت می کند، یا مجبور است به چیزی تکیه دهد، یا بدنش را کج کند، یا خم شود، یا پاها را بیشتر از معمول گشاد بگذارد به گونه ای که در این سه صورت ایستادن صدق کند، باید به هر طور که می تواند ایستاده نماز بخواند، ولی اگر به هیچ قسم نتواند بایستد، باید راست بنشیند و نشسته نماز بخواند.

مسأله 980

تا انسان می تواند بنشیند، نباید خوابیده نماز بخواند، و اگر نتواند راست بنشیند، باید هر طور که می تواند بنشیند، و اگر به هیچ قسم نمی تواند بنشیند، باید به طوری که در احکام قبله گذشت، به پهلو راست بخوابد، و اگر نمی تواند، به پهلو چپ بخوابد، و اگر آن هم ممکن نیست به پشت بخوابد به طوری که کف پاهای او رو به قبله باشد.

مسأله 981

کسی که نشسته نماز می خواند، اگر بعد از خواندن حمد و سوره یا تسبیحات بتواند بایستد و رکوع را ایستاده به جا آورد، باید بایستد و از حال ایستاده به رکوع رود، و اگر نتواند باید رکوع را هم نشسته به جا آورد.

مسأله 982

کسی که خوابیده نماز می خواند، اگر در بین نماز بتواند بنشیند، باید مقداری را که می تواند، نشسته بخواند، و نیز اگر می تواند بایستد، باید مقداری را که می تواند ایستاده بخواند، ولی تا بدنش آرام نگرفته، باید قرائت و اذکار واجبه را نخواند.

مسأله 983

کسی که نشسته نماز می خواند، اگر در بین نماز بتواند بایستد، باید مقداری را که می تواند، ایستاده بخواند، ولی تا بدنش آرام نگرفته، باید قرائت و اذکار واجبه نماز را نخواند.

مسأله 984

کسی که می تواند بایستد، اگر بترسد که به واسطه ایستادن مریض شود، یا ضرری به او برسد، می تواند نشسته نماز بخواند، و اگر از نشستن هم بترسد، می تواند خوابیده نماز بخواند.

مسأله 985

اگر انسان احتمال بدهد که تا آخر وقت می تواند ایستاده نماز بخواند، بهتر است نماز را تأخیر بیندازد، پس اگر نتوانست بایستد، در آخر وقت مطابق وظیفه اش نماز را به جا آورد، و همچنین کسی که در اول وقت به پهلو یا خوابیده می تواند نماز بخواند بهتر است نماز را تأخیر بیندازد، و در آخر وقت مطابق وظیفه

ص: 176

رفتار نماید، و در صورتی که اول وقت نماز را خوانده و آخر وقت برایش قدرت بر ایستادن یا نشستن پیدا شد، باید نماز را دوباره به صورتی که قدرت پیدا کرده به جا آورد.

مسأله 986

مستحب است در حال ایستادن فقرات پشت و گردن را راست نگهدارد، و شانه ها را پایین بیندازد، و دستها را روی رانها بگذارد، و انگشتها را به هم بچسباند، و جای سجده را نگاه کند، و سنگینی بدن را به طور مساوی روی دو پا بیندازد، و با خضوع و خشوع باشد، و پاها را پس و پیش نگذارد، و اگر مرد است پاها را از سه انگشت باز تا يك وجب فاصله دهد، و اگر زن است پاها را به هم بچسباند.

قرائت

مسأله 987

در رکعت اول و دوم نمازهای واجب یومیّه، انسان باید اول حمد و بعد از آن يك سوره تمام بخواند، و در نماز سوره والصدّحي و الم نشرح، و همچنین سوره فیل و لایلاف، يك سوره حساب می شود.

مسأله 988

اگر وقت نماز تنگ باشد، یا انسان ناچار شود که سوره را نخواند، مثلاً بترسد که اگر سوره را بخواند دزد یا درنده یا چیز دیگری به او صدمه بزند، نباید سوره را بخواند، و از مریض و کسی که در حاجتی عجله دارد سوره ساقط است، و اگر خواند نباید به قصد جزئیّت نماز بخواند، بلکه می تواند به قصد قرائت قرآن بخواند.

مسأله 989

اگر عمداً سوره را پیش از حمد به قصد جزئیّت بخواند نمازش باطل است، و اگر اشتهاً بخواند و در بین آن یادش بیاید، باید سوره را رها کند و بعد از خواندن حمد، سوره را از اول بخواند.

مسأله 990

اگر حمد و سوره یا یکی از آنها را فراموش کند و بعد از رسیدن به رکوع بفهمد، نمازش صحیح است.

مسأله 991

اگر پیش از آن که برای رکوع خم شود بفهمد که حمد و سوره را نخوانده، باید بخواند، و اگر بفهمد سوره را نخوانده، باید فقط سوره را بخواند، ولی اگر بفهمد حمد تنها را نخوانده، باید اول حمد و بعد از آن دوباره سوره را بخواند، و نیز اگر خم

ص: 177

شود و پیش از آن که به رکوع برسد بفهمد حمد و سوره، یا سوره تنها، یا حمد تنها را نخوانده، باید بایستد و به همین دستور عمل نماید.

مسأله 992

اگر در نماز واجب یکی از چهار سوره ای را که آیه سجده دارد و در مسأله «361» گذشت، عمداً بخواند، واجب است بعد از قرائت آیه سجده تلاوت را به جا آورد، و در این صورت بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و اعاده نماید، و همچنین است اگر معصیت کرد و به جا نیاورد.

مسأله 993

اگر اشتبهاً مشغول خواندن سوره ای شود که سجده واجب دارد، چنانچه پیش از رسیدن به آیه سجده بفهمد، باید آن سوره را رها کند و سوره دیگر بخواند، و اگر بعد از خواندن آیه سجده بفهمد، احتیاطاً به سجده اشاره نموده و سوره را تمام کند، و سوره دیگری هم به قصد قربت مطلقه - یعنی اگر وظیفه اش سوره دیگری است این همان باشد وگرنه به عنوان قرائت قرآن باشد - بخواند، و بعد از نماز باید سجده آن را به جا آورد.

مسأله 994

اگر در نماز آیه سجده را گوش دهد، نمازش صحیح است، و به قصد سجده تلاوت اشاره کند، و بنابر احتیاط مستحب بعد از نماز به نحو متعارف هم سجده آن را به جا آورد.

مسأله 995

در نماز مستحبی خواندن سوره لازم نیست، اگر چه آن نماز به واسطه نذر کردن و مانند آن واجب شده باشد، ولی در بعضی از نمازهای مستحبی، مثل نماز وحشت که سوره مخصوصی دارد، اگر بخواند به دستور آن نماز رفتار کرده باشد، باید همان سوره را بخواند.

مسأله 996

در نماز جمعه و در نماز ظهر روز جمعه، مستحب است در رکعت اول بعد از حمد سوره جمعه، و در رکعت دوم بعد از حمد سوره منافقون را بخواند، و اگر مشغول یکی از اینها شود، بنابر احتیاط مستحب نمی تواند آن را رها کند و سوره دیگر بخواند.

مسأله 997

اگر بعد از حمد مشغول خواندن سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) یا سوره (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) شود، نمی تواند آن را رها کند و سوره دیگر بخواند، ولی در نماز جمعه

ص: 178

و نماز ظهر روز جمعه، اگر از روی فراموشی به جای سوره جمعه و منافقون، یکی از آن دو سوره را بخواند، می تواند آن را رها کند و سوره جمعه و منافقون را بخواند، و احتیاط مستحب این است که بعد از تجاوز نصف رها ننماید.

مسأله 998

اگر در نماز جمعه یا نماز ظهر روز جمعه عمداً سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) یا سوره (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) را بخواند، اگر چه به نصف آن نرسیده باشد، بنابر احتیاط واجب نمی تواند آن را رها کند و سوره جمعه و منافقون را بخواند.

مسأله 999

اگر در نماز غیر سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) سوره دیگری بخواند تا از نصف تجاوز نکرده می تواند رها کند و سوره دیگر بخواند، و بنابر احتیاط واجب بعد از تجاوز از نصف تا دو ثلث رها نکند، و پس از اینکه به دو ثلث رسید رها کردن آن و عدول به سوره دیگر جایز نیست.

مسأله 1000

اگر مقداری از سوره را فراموش کند، یا از روی ناچاری - مثلاً به واسطه تنگی وقت، یا جهت دیگر - نشود آن را تمام نماید، می تواند آن سوره را رها کند و سوره دیگر بخواند اگر چه از دو ثلث گذشته باشد، یا سوره ای را که می خوانده (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) یا (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) باشد.

مسأله 1001

بر مرد واجب است حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشاء را بلند بخواند، و بر مرد و زن واجب است حمد و سوره نماز ظهر و عصر را آهسته بخوانند.

مسأله 1002

مرد باید در نماز صبح و مغرب و عشاء مواظب باشد که تمام کلمات حمد و سوره حتی حرف آخر آنها را بلند بخواند.

مسأله 1003

زن می تواند حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشاء را بلند یا آهسته بخواند، و اگر نامحرم صدایش را بشنود - بنابر احتیاط واجب -

آهسته بخواند ، ولي در صورتي كه شنوآندن بر زن حرام باشد - مثل اين كه قرائت را با خضوع در قول و صداي ظريف بخواند و نامحرم بشنود - جايز نيست بلند بخواند ، و اگر خواند نمازش باطل است.

مسأله 1004

اگر در جايي كه بايد نماز را بلند بخواند عمداً آهسته بخواند ، يا در جايي كه بايد آهسته بخواند عمداً بلند بخواند ، نمازش باطل است ، ولي اگر از روي

ص: 179

فراموشی یا ندانستن مسأله باشد صحیح است ، و اگر در بین خواندن حمد و سوره هم بفهمد اشتباه کرده ، لازم نیست مقداری را که خوانده دوباره بخواند.

مسأله 1005

اگر کسی در خواندن حمد و سوره بیشتر از معمول صدایش را بلند کند - مثل این که آنها را با فریاد بخواند - نمازش باطل است.

مسأله 1006

انسان باید نماز را یاد بگیرد که صحیح به جا آورد ، و کسی که به هیچ وجه نمی تواند صحیح آن را یاد بگیرد ، باید به هر طور که می تواند بخواند ، و احتیاط مستحب آن است که آنچه را که امام از مأموم تحمّل می کند ، اگر نتواند یاد بگیرد ، نماز را به جماعت به جا آورد.

مسأله 1007

کسی که حمد و سوره و چیزهای دیگر نماز را به خوبی نمی داند و می تواند یاد بگیرد ، چنانچه وقت نماز وسعت دارد باید یاد بگیرد ، و اگر وقت تنگ است ، در صورتی که ممکن باشد باید نمازش را به جماعت بخواند.

مسأله 1008

مزد گرفتن برای یاد دادن مستحبات نماز جایز است و احتیاط واجب آن است که برای یاد دادن واجبات نماز مزد نگیرد.

مسأله 1009

اگر یکی از کلمات حمد یا سوره را نداند و مقصّر باشد ، یا عمداً آن را نگوید ، یا به جای حرفی حرف دیگر بگوید ، مثلاً به جای (ض) ، (ظ) بگوید ، یا جایی که باید بدون زیر و زبر خوانده شود ، زیر و زبر بدهد ، یا تشدید را نگوید ، نماز او باطل است.

مسأله 1010

اگر انسان کلمه ای را صحیح بداند ، و در نماز همان طور بخواند ، و بعد بفهمد غلط خوانده ، در صورتی که در اعتقاد به صحّت قاصر بوده ، نمازش صحیح است ، و احتیاط مستحب آن است که دوباره نماز را بخواند ، و اگر وقت گذشته قضا نماید ، و در صورتی که مقصّر بوده باید دوباره بخواند ، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

اگر نداند مثلاً کلمه ای به (س) است یا به (ص) باید یاد بگیرد ، و چنانچه دو جور یا بیشتر بخواند ، در صورتی که قصد جزئیّت داشته باشد به آنچه که صحیح است و به غیر آن هم عرفاً ذکر غلط یا قرآن غلط گفته شود - مثل آن که در (إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) مستقیم را یک مرتبه با (س) و یک مرتبه با (ص) بخواند - نمازش

ص: 180

صحیح است، و در صورتی که کلام آدمی گفته شود، نمازش باطل است، و همچنین است اگر مثلاً زیر و زیر کلمه ای را نداند، ولی اگر در آخر کلمه ای باشد که وقف بر آن جایز است و همیشه وقف کند یا وصل به سکون نماید، یاد گرفتن حرکت آخر آن کلمه واجب نیست، و نمازش صحیح است.

مسأله 1012

اگر در کلمه ای واو باشد و حرف قبل از واو در آن کلمه پیش داشته باشد، و حرف بعد از واو در آن کلمه همزه باشد، مثل کلمه (سوء) و همچنین اگر در کلمه ای الف باشد و حرف قبل از الف در آن کلمه زیر داشته باشد و حرف بعد از الف در آن کلمه همزه باشد، مثل (جاء) و نیز اگر در کلمه ای یاء باشد و حرف پیش از یاء در آن کلمه زیر داشته باشد و حرف بعد از یاء در آن کلمه همزه باشد مثل (جئ) بنابر احتیاط مستحب این سه حرف را با مد - یعنی با کشیدن - بخواند.

و اگر بعد از این حروف - واو و الف و یاء - به جای همزه حرفی باشد که ساکن است - یعنی زیر و زیر و پیش ندارد - باید این سه حرف را مد بدهد، مثلاً در (و لا الضَّالِّينَ) که بعد از الف حرف لام ساکن است، باید الف آن را با مد بخواند، و چنانچه به دستوری که در این صورت بیان شد رفتار نکند، نمازش باطل است.

مسأله 1013

احتیاط واجب آن است که در نماز وقف به حرکت ننماید، و معنای وقف به حرکت آن است که زیر یا زیر یا پیش آخر کلمه ای را بگوید و بین آن کلمه و کلمه بعدش فاصله دهد، مثلاً بگوید: (الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) و میم (الرَّحِيمِ) را زیر بدهد و بعد قدری فاصله دهد و بگوید: (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ).

و احتیاط مستحب آن است که وصل به سکون ننماید، و معنای وصل به سکون آن است که زیر یا زیر یا پیش آخر کلمه ای را نگوید، و آن کلمه را به کلمه بعد بچسباند، مثل آن که بگوید: (الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) و میم (الرَّحِيمِ) را زیر ندهد، و بدون فاصله (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) را بگوید.

مسأله 1014

در رکعت سوم و چهارم نماز می تواند فقط يك حمد بخواند، یا يك مرتبه تسبیحات اربعه بگوید، یعنی يك مرتبه بگوید: (سُبْحَانَ اللَّهِ و الْحَمْدُ لِلَّهِ و لا إله إلا الله و الله أكبر) و بهتر آن است که سه مرتبه بگوید، و می تواند در يك رکعت حمد

و در رکعت دیگر تسبیحات بگوید ، و بهتر است در هر دو رکعت تسبیحات بخواند.

مسأله 1015

در تنگي وقت باید تسبیحات اربعه را يك مرتبه بگوید.

مسأله 1016

بر مرد وزن واجب است که در رکعت سوم و چهارم نماز حمد یا تسبیحات را آهسته بخواند.

مسأله 1017

اگر در رکعت سوم و چهارم حمد بخواند ، بنا بر احتیاط واجب باید (بِسْمِ اللّٰهِ) آن را هم آهسته بخواند.

مسأله 1018

کسي که نمی تواند تسبیحات را یاد بگیرد یا درست بخواند ولي می تواند حمد را درست بخواند ، باید در رکعت سوم و چهارم حمد بخواند.

مسأله 1019

اگر در دو رکعت اول نماز به خیال این که دو رکعت آخر است تسبیحات بگوید ، چنانچه پیش از رکوع بفهمد باید حمد و سوره را بخواند ، و اگر در رکوع یا بعد از آن بفهمد ، نمازش صحیح است.

مسأله 1020

اگر در دو رکعت آخر نماز به خیال این که در دو رکعت اول است حمد بخواند ، یا در دو رکعت اول نماز با این که گمان می کرده در دو رکعت آخر است حمد بخواند - چه پیش از رکوع بفهمد و چه بعد از آن - نمازش صحیح است.

مسأله 1021

اگر در رکعت سوم یا چهارم می خواست حمد بخواند تسبیحات به زبانش آمد ، یا می خواست تسبیحات بخواند حمد به زبانش آمد ، باید

آن را رها کند و دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند ، ولی اگر عادتش خواندن چیزی بوده که به زبانش آمده ، می تواند همان را تمام کند و نمازش صحیح است.

مسأله 1022

کسی که عادت دارد در رکعت سوم و چهارم تسبیحات بخواند ، اگر بدون قصد - حتی قصد انجام آنچه که بر او واجب است - مشغول خواندن حمد شود ، باید آن را رها کند و دوباره حمد یا تسبیحات را بخواند.

مسأله 1023

در رکعت سوم و چهارم مستحب است بعد از تسبیحات استغفار کند ، مثلاً بگوید: (اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَاتُوبُ إِلَيْهِ) یا بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي».

و اگر نمازگزار پیش از خم شدن برای رکوع - اگر چه مشغول گفتن استغفار یا بعد از فراغ از آن باشد - شك کند که حمد یا تسبیحات را خوانده یا نه ، باید حمد یا تسبیحات را بخواند.

ص: 182

اگر در رکوع رکعت سوم یا چهارم شك کند که حمد یا تسبیحات را خوانده یا نه ، باید به شك خود اعتنا نکند ، و اگر پیش از رسیدن به حد رکوع شك کند ، لازم است برگردد و حمد یا تسبیحات را بخواند.

هرگاه بعد از فراغ از آیه ای شك کند که آیه یا کلمه ای از آن را درست گفته یا نه ، به شك خود اعتنا نکند ، چه داخل در غیر آن شده یا نشده باشد ، و اگر قبل از فراغ از آیه شك کند که کلمه ای از آیه را درست گفته یا نه ، باید به شك خود اعتنا کند و دوباره آن کلمه و ما بعد آن را به طور صحیح بگوید ، اگر چه به تکرار ما قبل آن کلمه باشد ، و در هر دو صورت تکرار آن آیه یا کلمه و ما بعد آن برای احراز صحّت اشکال ندارد تا به حد و سواس نرسد ، که در این صورت دوباره گفتن حرام است ، ولی بطلان نماز محل اشکال است ، و احتیاط واجب این است که نمازش را تمام کرده و دوباره بخواند.

مستحب است در رکعت اول پیش از خواندن حمد بگوید: (اعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) و در رکعت اول و دوم نماز ظهر و عصر (بِسْمِ اللّٰهِ) را بلند بگوید ، و حمد و سوره را شمرده بخواند ، و در آخر هر آیه وقف کند ، یعنی آن را به آیه بعد نچسباند ، و در حال خواندن حمد و سوره به معنای آیه توجه داشته باشد ، و اگر نماز را به جماعت می خواند بعد از تمام شدن حمد امام ، و اگر فرادی می خواند بعد از آن که حمد خودش تمام شد بگوید: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) و بعد از خواندن سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يك يا دو یا سه مرتبه (كَذَلِكَ اللَّهُ رَبِّي) یا سه مرتبه (كَذَلِكَ اللَّهُ رَبَّنَا) بگوید ، و بعد از خواندن سوره کمی صبر کند ، بعد تکبیر پیش از رکوع را بگوید یا قنوت را بخواند.

مستحب است در تمام نمازها در رکعت اول ، سوره (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ) و در رکعت دوم سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) را بخواند.

مکروه است انسان در تمام نمازهای يك شبانه روز ، سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) را نخواند.

خواندن سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) به يك نفس مکروه است.

سوره اي را كه در ركعت اول خوانده مكروه است در ركعت دوم بخواند ، ولي اگر سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) را در هر دو ركعت بخواند مكروه
نيست.

ص: 183

مسأله 1031

در هر رکعت بعد از قرائت باید به اندازه ای خم شود که سر انگشتها به زانو برسد ، و این عمل را رکوع می گویند ، و احوط آن است که بتواند دست را به زانو بگذارد.

مسأله 1032

اگر به اندازه رکوع خم شود ولی سر انگشتها را به زانو نگذارد ، اشکال ندارد.

مسأله 1033

هرگاه رکوع را به طور غیر معمول به جا آورد ، مثلاً به چپ یا راست خم شود ، اگر چه دستهای او به زانو برسد صحیح نیست.

مسأله 1034

خم شدن باید به قصد رکوع باشد ، پس اگر به قصد کار دیگر - مثلاً برای کشتن جانوری - خم شود ، نمی تواند آن را رکوع حساب کند ، بلکه باید بایستد و دوباره برای رکوع خم شود ، و به واسطه این عمل رکن زیاد نشده و نماز باطل نمی شود.

مسأله 1035

کسی که دست یا زانوی او با دست و زانوی دیگران فرق دارد ، مثلاً دستش خیلی بلند است که اگر کمی خم شود به زانو می رسد ، یا زانوی او پایین تر از مردم دیگر است که باید خیلی خم شود تا دستش به زانو برسد ، باید به اندازه متعارف خم شود.

مسأله 1036

کسی که نشسته رکوع می کند ، باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوهای برسد ، و احوط آن است که به قدری خم شود که اگر ایستاده رکوع می کرد به همان مقدار خم می شد.

مسأله 1037

در حال اختیار واجب است در رکوع سه مرتبه (سُبْحَانَ اللَّهِ) یا یک مرتبه (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ) یا هر ذکری که به این مقدار باشد بگوید ، و احتیاط مستحب آن است که تسبیح را به صورتی که بیان شد بر ذکر دیگر مقدم بدارد ، و در تنگی وقت و در حال ناچاری گفتن يك (سُبْحَانَ اللَّهِ) کافست.

مسأله 1038

ذکر رکوع باید دنبال هم و به عربی صحیح گفته شود ، و مستحب است آن را (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ) سه یا پنج یا هفت مرتبه بلکه بیشتر بگویند.

مسأله 1039

در رکوع باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد ، و در ذکر مستحب هم اگر آن را به قصد ذکری که برای رکوع دستور داده اند بگوید ، بنا بر احتیاط واجب

ص: 184

آرام بودن بدن لازم است، و اگر به قصد مطلق ذکر بگویند لازم نیست.

مسأله 1040

اگر موقعی که ذکر واجب رکوع را می گویند بی اختیار به قدری حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج شود، باید بعد از آرام گرفتن بدن دوباره ذکر را بگویند، ولی اگر کمی حرکت کند که از حال آرام بودن بدن خارج نشود، یا انگشتان را حرکت دهد ضرری ندارد.

مسأله 1041

اگر پیش از آن که به مقدار رکوع خم شود و بدن آرام گیرد عمداً ذکر رکوع را بگویند، نمازش باطل است، مگر این که جاهل قاصر باشد، که نمازش از جهت این زیاده باطل نمی شود.

مسأله 1042

اگر پیش از تمام شدن ذکر واجب عمداً سر از رکوع بر دارد، نمازش باطل است، مگر این که جاهل قاصر باشد، که از این جهت نمازش باطل نمی شود، و اگر سهواً سر بر دارد، چنانچه پیش از آن که از حال رکوع خارج شود یادش بیاید که ذکر رکوع را تمام نکرده، باید در حال آرامی بدن ذکر را بگویند، و اگر بعد از آن که از حال رکوع خارج شد یادش بیاید، نمازش صحیح است.

مسأله 1043

در موارد ضرورت جایز است به يك (سُبْحَانَ اللَّهِ) در ذکر رکوع اکتفا کند، و احتیاط مستحب آن است که دو (سُبْحَانَ اللَّهِ) دیگر را در حال برخاستن بگویند.

مسأله 1044

اگر به واسطه مرض و مانند آن در رکوع آرام نگیرد، نمازش صحیح است، ولی باید پیش از آن که از حال رکوع خارج شود، ذکر واجب را بگویند.

مسأله 1045

هرگاه نتواند به اندازه رکوع شرعی - که در مسأله «1031» گذشت - خم شود باید به چیزی تکیه دهد و رکوع شرعی را به جا آورد، و اگر موقعی هم که تکیه داده نتواند رکوع شرعی را به جا آورد، در صورتی که متمکن از رکوع عرفی است، بنابر احتیاط واجب باید رکوع عرفی را

به جا آورد ، و به سر هم در حال قیام اشاره به رکوع بنماید ، و اگر نتواند به اندازه رکوع عرفی هم خم شود ، یا هیچ نتواند خم شود ، بنا بر احتیاط واجب موقع رکوع بنشیند و نشسته رکوع کند ، و نماز دیگری هم بخواند و برای رکوع آن در حال ایستادن با سر اشاره نماید.

مسأله 1046

کسی که وظیفه اش این است که برای رکوع با سر اشاره کند ، اگر نتواند با

ص: 185

سر اشاره کند باید به نیت رکوع چشمها را، هم بگذارد، و ذکر آن را بگوید، و به نیت برخاستن از رکوع چشمها را باز کند، و اگر از این هم عاجز است باید در قلب خود نیت رکوع کند و ذکر آن را بگوید.

مسأله 1047

کسی که نمی تواند ایستاده یا نشسته رکوع کند حتّی به مقدار عرفی آن، و فقط می تواند در حالی که نشسته است کمی خم شود، باید ایستاده نماز بخواند و برای رکوع با سر اشاره نماید، و در صورتی که خم شدنش در حال نشستن به حدی باشد که رکوع عرفی برای نشسته صدق کند، احتیاط واجب این است که نماز دیگری هم بخواند، و موقع رکوع آن بنشیند و به همان اندازه خم شود.

مسأله 1048

اگر بعد از رسیدن به حد رکوع سر بردارد و دو مرتبه به اندازه رکوع خم شود، نمازش باطل است، و اگر بعد از آن که به اندازه رکوع خم شد به قدری خم شود که از اندازه رکوع بگذرد و دوباره به رکوع برگردد، در صورتی که به همان حالت خمیدگی برگردد تا به حد رکوع برسد، نمازش باطل نیست.

مسأله 1049

بعد از تمام شدن ذکر رکوع باید راست بایستد، و بعد از آن که بدن آرام گرفت به سجده رود، و اگر عمداً پیش از ایستادن یا پیش از آرام گرفتن بدن به سجده رود نمازش باطل است.

مسأله 1050

اگر رکوع را فراموش کند، و پیش از آن که به سجده برسد یادش بیاید، باید بایستد بعد به رکوع رود، و چنانچه به حالت خمیدگی به رکوع برگردد، نمازش باطل است.

مسأله 1051

اگر بعد از آن که پیشانی به زمین رسید یادش بیاید که رکوع نکرده، باید برگردد و رکوع را بعد از ایستادن به جا آورد و نمازش صحیح است، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو برای زیادی سجده به جا آورد، و احتیاط مستحب آن است که دوباره نماز را اعاده نماید، و اگر در سجده دوم یادش بیاید نمازش باطل است.

مسأله 1052

مستحب است پیش از رفتن به رکوع در حالی که راست ایستاده تکبیر بگویند، و در رکوع زانوها را به عقب دهد، و پشت را صاف نگهدارد، و گردن را بکشد و مساوی پشت نگهدارد، و بین دو قدم را نگاه کند، و پیش از ذکر یا بعد از آن

ص: 186

صلوات بفرستد ، و بعد از آن که از رکوع برخاست و راست ایستاد ، در حال آرامی بدن بگوید: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ).

مسأله 1053

مستحب است در رکوع زنها دست را از زانو بالاتر بگذارند ، و زانوها را به عقب ندهند.

سجود

مسأله 1054

نمازگزار باید در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب ، بعد از رکوع دو سجده کند ، یعنی پیشانی را به قصد خضوع به زمین بگذارد ، و در سجده نماز واجب است که کف دو دست و دو زانو و دو انگشت بزرگ پاها را بر زمین بگذارد.

مسأله 1055

دو سجده روی هم یک رکن است ، و اگر کسی در نماز واجب عمداً یا از روی فراموشی در یک رکعت هر دو را ترك کند ، یا دو سجده دیگر به آنها اضافه نماید ، نمازش باطل است.

مسأله 1056

اگر عمداً یک سجده کم یا زیاد کند ، نمازش باطل می شود ، و اگر سهواً یک سجده کم یا زیاد کند حکم آن خواهد آمد.

مسأله 1057

اگر پیشانی را عمداً یا سهواً به زمین نگذارد ، سجده نکرده است اگر چه جاهای دیگر به زمین برسد ، ولی اگر پیشانی را به زمین بگذارد و سهواً جاهای دیگر را به زمین نرساند ، یا سهواً ذکر نگوید ، سجده صحیح است.

مسأله 1058

در حال اختیار واجب است در سجده سه مرتبه (سُبْحَانَ اللَّهِ) یا یک مرتبه (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلِيِّ وَبِحَمْدِهِ) یا هر ذکر که به این مقدار باشد بگوید ، و احتیاط مستحب آن است که تسبیح را بر مطلق ذکر مقدم بدارد ، و باید این کلمات دنبال هم و به عربی صحیح گفته شود ، و مستحب است (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلِيِّ وَبِحَمْدِهِ) را سه یا پنج یا هفت مرتبه یا بیشتر بگوید.

در سجود باید به مقدار ذکر واجب بدن آرام باشد، و همچنین - بنا بر احتیاط واجب - در موقع گفتن ذکر مستحب، در صورتی که آن را به قصد ذکر در سجده بگویند.

ص: 187

مسأله 1060

اگر پیش از آن که پیشانی به زمین برسد و بدن آرام بگیرد، عمداً ذکر سجده را بگوید، یا پیش از تمام شدن ذکر عمداً سر از سجده بردارد، نماز باطل است، مگر این که جاهل قاصر باشد، که در این صورت در هر دو فرض، نماز صحیح است.

مسأله 1061

اگر پیش از آن که پیشانی به زمین برسد سهواً ذکر سجده را بگوید و پیش از آن که سر از سجده بردارد بفهمد اشتباه کرده است، باید دوباره در حال آرام بودن بدن ذکر را بگوید.

مسأله 1062

اگر بعد از آن که سر از سجده برداشت بفهمد پیش از آن که ذکر سجده تمام شود سر برداشته، نمازش صحیح است.

مسأله 1063

اگر موقعی که ذکر سجده را می گوید، یکی از هفت عضو را عمداً از زمین بردارد، در صورتی که جاهل قاصر نباشد نماز باطل می شود، ولی موقعی که مشغول گفتن ذکر نیست، اگر غیر پیشانی جاهای دیگر را از زمین بردارد و دوباره بگذارد، اشکال ندارد.

مسأله 1064

اگر پیش از تمام شدن ذکر سجده سهواً پیشانی را از زمین بردارد، نمی تواند دوباره به زمین بگذارد، و باید آن را یک سجده حساب کند، ولی اگر جاهای دیگر را سهواً از زمین بردارد، باید دو مرتبه به زمین بگذارد و ذکر را بگوید.

مسأله 1065

بعد از تمام شدن ذکر سجده اول باید بنشینند تا بدن آرام گیرد و دوباره به سجده رود.

مسأله 1066

جای پیشانی نمازگزار باید از جای سر انگشتان پای او بلندتر یا پست تر از چهار انگشت بسته نباشد، و بنابر احتیاط واجب از جای زانوهای او هم بلندتر یا پست تر از این مقدار نباشد.

در زمین سراشیب که شیب آن درست معلوم نیست ، اگر جای پیشانی از جای سر انگشتهای پای او و زانوهایش بیش از چهار انگشت بسته بلندتر یا پست تر باشد ، بنابر احتیاط نماز او باطل است.

اگر پیشانی را اشتبهاً بر چیزی بگذارد که از جای انگشتهای پای او بلندتر از چهار انگشت بسته است ، چنانچه بلندی آن به قدری است که نمی گویند در

حال سجده است، باید سر را بردارد و بر چیزی که بلند نیست یا بلندیش به اندازه چهار انگشت بسته یا کمتر است بگذارد، و اگر بلندی آن به قدری است که می‌گویند در حال سجده است، باید پیشانی را از روی آن بر روی چیزی که بلندیش به اندازه چهار انگشت بسته یا کمتر است بکشد، و اگر کشیدن پیشانی ممکن نیست، بنابر احتیاط واجب باید نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

مسأله 1069

باید بین پیشانی و آنچه بر آن سجده می‌کند، چیزی فاصله نباشد، پس اگر مهر به قدری چرک باشد که پیشانی به خود مهر نرسد، سجده باطل است، ولی اگر مثلاً رنگ مهر تغییر کرده باشد اشکال ندارد.

مسأله 1070

در سجده باید دو کف دست را به زمین بگذارد، و در حال ناچاری باید پشت دست را بر زمین بگذارد، و اگر پشت دست هم ممکن نباشد - بنابر احتیاط واجب - مچ دست را به زمین بگذارد، و چنانچه آن را هم نتواند، تا آرنج هر جا را که می‌تواند به زمین بگذارد، و اگر آن هم ممکن نیست بازو را بگذارد.

مسأله 1071

در سجده باید دو انگشت بزرگ پاها را به زمین بگذارد، هر چند احتیاط مستحب این است که سر دو انگشت بزرگ را به زمین بگذارد، و اگر انگشت‌های دیگر پا، یا روی پا را به زمین بگذارد، یا به واسطه بلند بودن ناخن، شست به زمین نرسد نماز باطل است، و کسی که به واسطه ندانستن مسأله نمازهای خود را این طور خوانده، اگر مقصر است باید دوباره بخواند، و اگر قاصر است نمازش صحیح است.

مسأله 1072

کسی که مقداری از شست پایش بریده، باید بقیه آن را به زمین بگذارد، و اگر چیزی از آن نمانده یا اگر مانده خیلی کوتاه است، احتیاط واجب آن است که بقیه انگشتان را به زمین بگذارد، و اگر هیچ انگشت ندارد، باید هر مقدار که از پا باقی مانده به زمین بگذارد.

مسأله 1073

اگر به طور غیر معمول سجده کند، مثلاً سینه و شکم را به زمین بچسباند، یا پاها را دراز کند، اگر چه هفت عضوی که بیان شد به زمین برسد، بنابر احتیاط واجب نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1074

مهر يا چيز ديگري كه بر آن سجده مي كند بايد پاك باشد ، ولي اگر مثلاً

ص: 189

مهر را روی فرش نجس بگذارد ، یا يك طرف مهر نجس باشد و پیشانی را به طرف پاك آن بگذارد ، اشكال ندارد.

مسأله 1075

اگر در پیشانی دمل و مانند آن باشد ، چنانچه ممکن است باید با جای سالم پیشانی سجده کند ، و اگر ممکن نیست باید آنچه را که سجده بر آن صحیح است گود کند و دمل را در گودال و جای سالم را به مقداری که برای سجده کافی باشد بر آن بگذارد ، و احتیاط مستحب آن است که آن گودال در زمین باشد.

مسأله 1076

اگر دمل یا زخم تمام پیشانی را فرا گرفته باشد ، بنابر احتیاط واجب به یکی از دو طرف پیشانی و چانه - اگر چه به تکرار نماز باشد - سجده کند ، و اگر ممکن نیست فقط به چانه ، و اگر به چانه هم ممکن نیست باید برای سجده اشاره کند.

مسأله 1077

کسی که نمی تواند پیشانی را به زمین برساند باید به قدری که می تواند خم شود ، و مهر یا چیز دیگری را که سجده بر آن صحیح است روی چیز بلندی گذاشته و طوری پیشانی را بر آن بگذارد که بگویند سجده کرده است ، ولی باید کف دستها و زانوها و انگشتان پا را به طور معمول به زمین بگذارد.

مسأله 1078

اگر چیز بلندی نباشد که مهر یا چیز دیگری که سجده بر آن صحیح است روی آن بگذارد ، لازم است که مهر یا چیز دیگر را با دست بلند کرده و بر آن سجده نماید ، و در صورتی که خودش نتواند ، دیگری بلند کند و او بر آن سجده نماید.

مسأله 1079

کسی که هیچ نمی تواند سجده نماید ، باید برای سجده با سر اشاره کند ، و اگر نتواند باید با چشمها اشاره نماید ، و اگر با چشمها هم نمی تواند اشاره کند ، باید در قلب تیت سجده کند و ذکر آن را بگوید.

مسأله 1080

اگر پیشانی بی اختیار از جای سجده بلند شود ، چنانچه ممکن باشد باید نگذارد دوباره به جای سجده برسد ، و این يك سجده حساب

مي شود ، چه ذكر سجده را گفته باشد يا نه ، و اگر نتواند سر را ننگه دارد و بي اختيار دوباره به جاي سجده برسد ، روي هم يك سجده حساب شدن محل اشكال است ، اگر چه يك سجده يقيناً آورده شده ، پس اگر ذكر ن گفته باشد ، بنابر احتياط واجب به قصد آنچه به او امر دارد - اعم از واجب و مستحب - ذكر بگويد.

ص: 190

مسأله 1081

جايي که انسان بايد تقیّه کند ، مي تواند بر فرش و مانند آن سجده نمايد ، و لازم نيست براي نماز به جاي ديگر برود ، ولي اگر بتواند بر حصير يا چيز ديگري که سجده بر آن صحيح مي باشد طوري سجده کند که به زحمت نيفتد ، نبايد بر فرش و مانند آن سجده نمايد.

مسأله 1082

اگر روي تشك پر يا چيز ديگري که استقرار بر آن حاصل نمي شود سجده کند باطل است.

مسأله 1083

اگر انسان ناچار شود که در زمين گل نماز بخواند ، چنانچه آلوده شدن بدن و لباس براي او حرجي نيست ، بايد سجده و تشهد را به طور معمول به جا آورد ، و اگر حرجي باشد در حالي که ايستاده براي سجده با سر اشاره کند و تشهد را ايستاده بخواند ، و نمازش صحيح است.

مسأله 1084

در رکعت اول و رکعت سومي که تشهد ندارد - مثل رکعت سوم نماز ظهر و عصر و عشاء - بنا بر احتياط مستحب بعد از سجده دوم قدری بي حرکت بنشينند و بعد برخيزد.

چيزهايي که سجده بر آنها صحيح است

مسأله 1085

سجده بايد بر زمين و چيزهاي غير خوراكي و پوشاكي که از زمين مي رويد - مانند چوب و برگ درخت - باشد و سجده بر چيزهاي خوراكي و پوشاكي ، مانند گندم و جو و پنبه ، و چيزهايي که زمين و رويدني از زمين بر آنها صدق نمي کند ، مانند طلا و نقره و قير و زفت و امثال اينها صحيح نيست ، و همچنين است بنا بر احتياط واجب سجده بر سنگهاي گرانبها مانند زمرد و فيروزه.

مسأله 1086

سجده بر برگ مؤ تا وقتي که معمولاً خوردني است جايز نيست.

مسأله 1087

سجده بر چيزهايي که از زمين مي رويد و خوراك حيوان است ، مثل علف و کاه صحيح است.

سجده بر گلهایی که خوراکی نیستند صحیح است ، و اما دواهای خوراکی که از زمین می روید چنانچه خود آنها خوردنی باشد سجده بر آنها صحیح نیست ،

ص: 191

و بنا بر احتیاط مستحب بر دواهایی که می جوشانند یا دم می کنند و از آب آنها استفاده می کنند ، سجده نکند.

مسأله 1089

سجده بر گیاهی که خوردن آن در بعضی از جاها معمول است و در جاهای دیگر معمول نیست ، و نیز سجده بر میوه نارس صحیح نیست.

مسأله 1090

سجده بر سنگ آهک و سنگ گچ صحیح است ، و احتیاط مستحب آن است که در حال اختیار به گچ و آهک پخته و آجر و کوزه گلی و مانند اینها سجده نکند.

مسأله 1091

اگر کاغذ را از چیزی که سجده بر آن صحیح است - مثلاً از کاه - ساخته باشند ، می شود بر آن سجده کرد ، ولی سجده بر کاغذی که از پنبه و مانند آن ساخته شده باشد محل اشکال است.

مسأله 1092

برای سجده بهتر از هر چیز تربت حضرت سید الشهداء (علیه السلام) می باشد ، بعد از آن خاک ، بعد از خاک سنگ و بعد از سنگ گیاه است.

مسأله 1093

اگر چیزی که سجده بر آن صحیح است ندارد ، یا اگر دارد به واسطه سرما یا گرمای زیاد و مانند اینها نمی تواند بر آن سجده کند ، باید به لباسش سجده کند به شرط آن که از حریر و ابریشم نباشد ، و احوط این است که لباسی که از پنبه و کتان است بر غیر آن مانند لباسی که از پشم و کرک است مقدم بدارد.

و اگر لباس میسر نشد - بنا بر احتیاط واجب - بر فیروزه و عقیق و امثال اینها و بر کاغذی که از پنبه ساخته اند سجده کند ، و اگر آن هم فراهم نشد ، بر کاغذی که از ابریشم و حریر ساخته اند سجده کند ، و اگر آن هم میسر نشد ، بر هر چیز دیگری که در حال اختیار سجده بر آن جایز نیست سجده نماید ، ولی احتیاط مستحب آن است که تا سجده بر پشت دست ممکن است ، بر غیر آن از چیزهایی که سجده بر آنها جایز نیست سجده نکند ، و اگر پشت دست هم میسر نشد ، تا پنبه و کتان و قیر و زفت فراهم می شود ، بر چیز دیگر سجده نکند.

مسأله 1094

سجده بر گل و خاک سستی که پیشانی روی آن آرام نمی گیرد باطل است.

مسأله 1095

اگر در سجده اول مهر به پیشانی بچسبد ، باید برای سجده دوم مهر را بر دارد.

اگر در بین نماز چیزی که بر آن سجده می کند گم شود، و چیزی که

ص: 192

سجده بر آن صحیح است نداشته باشد، چنانچه وقتوسعت دارد باید نماز را بشکنند، و اگر وقت تنگ است باید به ترتیبی که در مسأله «1093» گذشت، عمل نماید.

مسأله 1097

هرگاه در حال سجده بفهمد پیشانی را بر چیزی گذاشته که سجده بر آن باطل است، چنانچه وقت نماز وسعت دارد و ممکن است بر چیزی که سجده بر آن صحیح است سجده نماید پیشانی را از روی آن برداشته و بر چیزی که سجده بر آن صحیح است سجده نماید، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و اگر ممکن نیست نماز را از سر گیرد، و چنانچه وقت تنگ است به ترتیبی که در مسأله «1093» گذشت عمل نماید.

مسأله 1098

اگر بعد از سجده بفهمد پیشانی را روی چیزی گذاشته که سجده بر آن باطل است، باید بر چیزی که سجده بر آن صحیح است سجده نماید، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و اگر این کار در دو سجده از یک رکعت اتفاق افتاد نمازش باطل است.

مسأله 1099

سجده کردن برای غیر خداوند متعال حرام می باشد، و بعضی از مردم که مقابل قبر امامان (علیهم السلام) پیشانی را بر زمین می گذارند، اگر برای شکر خداوند متعال باشد اشکال ندارد، وگرنه حرام است.

مستحبات و مکروهات سجده

مسأله 1100

در سجده چند چیز مستحب است:

1 - کسی که ایستاده نماز می خواند بعد از آن که سر از رکوع برداشت و کاملاً ایستاد، و کسی که نشسته نماز می خواند بعد از آن که کاملاً نشست، برای رفتن به سجده تکبیر بگوید.

2 - موقعی که می خواهد به سجده برود، مرد اول دستها را، و زن اول زانوها را به زمین بگذارد.

3 - بینی را به مَهر یا چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد.

4 - در حال سجده انگشتان دست را به هم بچسباند و برابر گوش بگذارد به طوری که سر آنها رو به قبله باشد.

5 - در سجده دعا کند و از خدا حاجت بخواهد ، و این دعا را بخواند:

«يا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ و يا خَيْرَ الْمُعْطِينَ اَرْزُقْنِي و اَرْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ فَإِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ».

(یعنی ای بهترین کسی که از او سؤال می کنند ، و ای بهترین عطا کنندگان ، از فضل فراگیر خودت به من و عیال من روزی بده ، پس به درستی که تو دارای فضل بزرگی)

6 - بعد از سجده بر ران چپ بنشیند ، و روی پای راست را بر کف پای چپ بگذارد.

7 - بعد از هر سجده وقتی نشست و بدنش آرام گرفت تکبیر بگوید.

8 - بعد از سجده اول بدنش که آرام گرفت «اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي و اَتُوبُ إِلَيْهِ» بگوید.

9 - سجده را طول بدهد ، و در موقع نشستن دستها را روی رانها بگذارد.

10 - برای رفتن به سجده دوم ، در حال آرامی بدن «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگوید.

11 - در سجده ها صلوات بفرستد.

12 - در موقع بلند شدن ، دستها را بعد از زانوها از زمین بردارد.

13 - مردها آرنجها و شکم را به زمین نچسبانند ، و بازوها را از پهلو جدا نگاه دارند ، و زنها آرنجها و شکم را بر زمین بگذارند ، و اعضاي بدن را به یکدیگر بچسبانند.

و مستحبات دیگر سجده در کتابهای مفصل ذکر شده است.

مسأله 1101

قرآن خواندن در سجده مکروه است ، و نیز مکروه است برای بر طرف کردن گرد و غبار ، جای سجده را فوت کند ، و اگر در اثر فوت کردن حرفی از دهان عمداً بیرون آید ، حکم آن در مبطلات نماز (ششم) ذکر شده است.

و غیر از اینها مکروهات دیگری هم در کتابهای مفصل ذکر شده است.

سجده واجب قرآن

مسأله 1102

در هر يك از چهار سوره (والنجم) و (اقرأ) (الم تنزیل) (حم سجده - فصلت -) يك آیه سجده است که اگر انسان بخواند یا گوش دهد ، بعد از تمام شدن آن آیه باید فوراً سجده کند ، و اگر فراموش کرد هر وقت یادش آمد باید سجده نماید ، مگر در حال نماز باشد ، که در این صورت باید به دستوری که در مسأله «992 و 993 و 994»

گذشت عمل کند، و اما اگر بدون اختیار آیه سجده را بشنود، احتیاط مستحب این است که سجده کند.

مسأله 1103

اگر انسان موقعی که آیه سجده را گوش می دهد خودش نیز بخواند باید دو سجده کند.

مسأله 1104

در غیر نماز، اگر در حال سجده آیه سجده را بخواند یا گوش دهد، باید سر از سجده بردارد و دوباره سجده کند.

مسأله 1105

اگر انسان از بچه غیر ممیز که خوب و بد را نمی فهمد، یا از کسی که قصد خواندن قرآن ندارد، یا مثلاً از گرامافون یا نوار ضبط صوت آیه سجده را استماع کند، سجده واجب نیست، ولی اگر شخصی در ایستگاه رادیو آیه سجده را به قصد این که از قرآن است بخواند و انسان به وسیله رادیو گوش دهد، سجده واجب است.

مسأله 1106

در سجده واجب قرآن باید جای انسان غصبی نباشد، و بنابر احتیاط واجب جای پیشانی او از جای سر انگشتانش بیش از چهار انگشت بسته بلندتر نباشد، و لازم نیست با وضو یا غسل و رو به قبله باشد و عورت خود را بپوشاند و بدن و جای پیشانی او پاک باشد، و نیز چیزهایی که در لباس نمازگزار شرط می باشد در لباس او شرط نیست.

مسأله 1107

در سجده واجب قرآن باید پیشانی را بر چیزی که سجده بر آن صحیح است گذاشته، و بنابر احتیاط واجب جاهای دیگر بدن را که در سجده نماز ذکر شد بر زمین بگذارد.

مسأله 1108

هرگاه در سجده واجب قرآن پیشانی را به قصد سجده بر زمین بگذارد، اگر چه ذکر نگوید کافیهست، و گفتن ذکر مستحب است، و بهتر این است که بگوید: «لا إله إلا الله حقاً حقاً لا إله إلا الله إيماناً وتصديقاً، لا إله إلا الله عبودية و رقاً، سجدت لك يا رب تعبداً و رقاً لا مُستَكفراً ولا مُستَكبراً بل انا عبدٌ ذليلٌ ضعيفٌ خائفٌ مُستَجيرٌ».

شَهِد

مسأله 1109

در رکعت دوم تمام نمازهاي واجب و مستحب ، و رکعت سوم نماز مغرب ، و رکعت چهارم نماز ظهر و عصر و عشاء بايد انسان بعد از سجده دوم تشهد

ص: 195

بخواند ، یعنی بگوید: «اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له ، واشهد ان محمداً عبده ورسوله ، اللهم صل علي محمد و آل محمد» و احتیاط واجب آن است که به غیر کیفیت ذکر شده نگویید ، و در نماز وتر هم تشهد لازم است ، و در نمازهای واجب باید بعد از سجده دوم بنشیند ، و در حال آرام بودن بدن تشهد را بخواند ، ولی نشستن و آرام بودن بدن در نمازهای مستحب واجب نیست.

مسأله 1110

کلمات تشهد باید به عربی صحیح و به طوری که معمول است پشت سر هم گفته شود.

مسأله 1111

اگر تشهد را فراموش کند و بایستد و پیش از رکوع یادش بیاید که تشهد را نخوانده ، باید بنشیند و تشهد را بخواند و دوباره بایستد ، و آنچه باید در آن رکعت خوانده شود بخواند و نماز را تمام کند.

و بنابر احتیاط مستحب بعد از نماز ، برای ایستادن بی جا دو سجده سهو به جا آورد ، و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید ، باید نماز را تمام کند و بعد از سلام نماز - بنابر احتیاط مستحب - تشهد را قضا کند ، و باید برای تشهد فراموش شده دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1112

مستحب است در حال تشهد بر ران چپ بنشیند ، و روی پای راست را به کف پای چپ بگذارد ، و پیش از تشهد بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ» یا بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ خَيْرُ الْأَسْمَاءِ لِلَّهِ» و نیز مستحب است دستها را بر رانها بگذارد ، و انگشتها را به یکدیگر بچسباند ، و به دامان خود نگاه کند ، و بعد از صلوات در تشهد اول بگوید: «وَ تَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَ اَرْفَعْ دَرَجَتَهُ».

مسأله 1113

مستحب است زنها در وقت خواندن تشهد رانها را به هم بچسبانند.

سلام نماز

مسأله 1114

بعد از تشهد رکعت آخر نماز مستحب است در حالی که نشسته و بدن آرام است بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ» و

بعد از آن باید بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» یا بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْنُكُمْ» و مستحب

ص: 196

است که به جمله «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ» جمله «وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» را اضافه نماید، و در صورتی که «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» را اول بگوید مستحب است که بعد از آن «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» را هم بگوید.

مسأله 1115

اگر سلام نماز را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم نخورده و کاری هم که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند - مثل پشت به قبله کردن - انجام نداده، باید سلام را بگوید و نمازش صحیح است.

مسأله 1116

اگر سلام نماز را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که کاری که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند - مثل پشت به قبله کردن - انجام داده باشد، نمازش باطل است، و اگر موقعی یادش بیاید که صورت نماز به هم خورده است، ولی کاری که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند انجام نداده است، بنابر احتیاط نمازش باطل است.

ترتیب

مسأله 1117

اگر عمداً ترتیب نماز را به هم بزند، نماز باطل می شود، مثل آن که سوره را پیش از حمد بخواند، مگر این که به هم خوردن ترتیب در غیر دو رکن باشد و آن شخص هم جاهل قاصر باشد، که در این صورت نماز صحیح است.

مسأله 1118

اگر رکنی از نماز را فراموش کند و رکن بعد از آن را به جا آورد، مثلاً پیش از آن که رکوع کند دو سجده نماید، نماز باطل می شود.

مسأله 1119

اگر رکنی را فراموش کند و چیزی را که بعد از آن است و رکن نیست به جا آورد، مثلاً پیش از آن که دو سجده کند تشهد بخواند، باید رکن را به جا آورد، و آنچه را اشتهاً پیش از آن خوانده دوباره بخواند.

مسأله 1120

اگر چیزی را که رکن نیست فراموش کند و رکن بعد از آن را به جا آورد ، مثلاً حمد را فراموش کند و مشغول رکوع شود ، نمازش صحیح است.

مسأله 1121

اگر چیزی را که رکن نیست فراموش کند و چیزی را که بعد از آن است و آن هم رکن نیست به جا آورد ، مثلاً حمد را فراموش کند و سوره را بخواند ، باید

ص: 197

آنچه را فراموش کرده به جا آورد، و بعد از آن، چیزی را که اشتبهاً جلوتر خوانده دوباره بخواند.

مسأله 1122

اگر سجده اول را به خیال این که سجده دوم است، یا سجده دوم را به خیال این که سجده اول است به جا آورد، نماز صحیح است، و سجده اول او سجده اول، و سجده دوم او سجده دوم حساب می شود.

موالات

مسأله 1123

انسان باید نماز را با موالات بخواند، یعنی کارهای نماز مانند رکوع و سجود و تشهد را پشت سر هم به جا آورد و بین آنها به اندازه ای فاصله نیندازد که صورت نماز بهم بخورد، و همچنین چیزهایی را که در نماز می خواند، به طوری که معمول است پشت سر هم بخواند، و اگر به قدری بین آنها فاصله بیندازد که نگویند نماز می خواند، نمازش باطل است.

مسأله 1124

اگر در نماز عمداً بین حرفها یا کلمات به قدری فاصله بیندازد که صورت کلمه یا ترکیب کلمات به هم بخورد، نمازش باطل است، مگر این که جاهل قاصر باشد و آن فاصله به قدری باشد که صورت نماز از بین نرود و در تکبیر الاحرام هم نباشد.

و اگر سهواً بین حرفها یا کلمات فاصله بیندازد، و فاصله به قدری نباشد که صورت نماز از بین برود و در تکبیر الاحرام نباشد، چنانچه مشغول رکن بعد نشده باشد، باید آن حرفها یا کلمات را دوباره به طور معمول بخواند، و در صورتی که چیزی بعد از آن خوانده شده لازم است تکرار نماید، و اگر مشغول رکن بعد شده باشد نمازش صحیح است، و اگر رکنی بعد از آن نباشد مانند تشهد آخر، چنانچه قبل از سلام ملتفت بشود، باید آن قسمت و ما بعد آن را دوباره بخواند، و اگر بعد از سلام ملتفت شود نمازش صحیح است.

و اما اگر بین حروف یا کلمات سلام، به قدری فاصله انداخت که موالات فوت شد وظیفه اش همان است که در فراموشی سلام در مسأله «1115 و 1116» گذشت.

طول دادن رکوع و سجود، و خواندن سوره های بزرگ موالات را به هم نمی زند.

قنوت**مسأله 1126**

در تمام نمازهای واجب و مستحب، بعد از قرائت و قبل از رکوع رکعت دوم مستحب است قنوت بخواند، و در نماز شفع احوط آن است که به رجاء مطلوبیت بخواند، و در نماز وتر با آن که یک رکعت می باشد، خواندن قنوت پیش از رکوع مستحب است.

و نماز جمعه در هر رکعت یک قنوت دارد، و نماز آیات پنج قنوت، و نماز عید فطر و قربان در رکعت اول پنج قنوت، و در رکعت دوم چهار قنوت دارد، و احتیاط واجب آن است که قنوت ها در نماز عید فطر و قربان ترک نشود.

مسأله 1127

مستحب است در قنوت دستها را مقابل صورت، و کف آنها را رو به آسمان و پهلوی هم نگهدارد، و غیر شست انگشتهای دیگر را به هم بچسباند، و به کف دستها نگاه کند.

مسأله 1128

در قنوت هر چه بر زبان بیاید از دعا و مناجات و ذکر، اگر چه يك «سُبْحَانَ اللَّهِ» باشد کافیت، و بهتر است بگوید: «لا إله إلا الله الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لا إله إلا الله الْعَلِيِّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

مسأله 1129

مستحب است انسان قنوت را بلند بخواند، ولی برای کسی که نماز را به جماعت می خواند، اگر امام جماعت صدای او را بشنود، بلند خواندن قنوت مکروه است.

مسأله 1130

اگر عمداً قنوت نخواند قضا ندارد، و اگر فراموش کند و پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود یادش بیاید، مستحب است بایستد و بخواند، و اگر در رکوع یادش بیاید، مستحب است بعد از رکوع قضا کند، و اگر در سجده یادش بیاید، مستحب است بعد از سلام آن را قضا نماید.

قریب به این مضامین است:

1 - ترجمه سوره حمد

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) : «بِسْمِ اللَّهِ» یعنی ابتدا می‌کنم به نام ذاتی که جامع جمیع کمالات ، و از هر گونه نقص منزّه است و عقل در آن متخیر است.

«الرَّحْمَنُ» رحمتش واسع و بی نهایت است، و در دنیا شامل مؤمن و کافر می‌شود.

«الرَّحِيمُ» رحمتش ذاتی و ازلی و ابدی است و در آخرت مختص به مؤمنین است.

(الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) یعنی ثنا مخصوص الله است ، که پرورش دهنده جهانیان است.

(الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) معنای آن گذشت.

(مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) یعنی دارنده و حکمران روز جزا است.

(إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) یعنی فقط تو را پرستش می‌کنم و فقط از تو کمک می‌خواهم.

(اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) یعنی راهنمایی کن ما را به راه راست.

(صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) یعنی راه کسانی که به آنان نعمت داده ای - که آنان پیغمبران و جانشینان پیغمبران و شهدا و صدیقین و بندگان شایسته خداوندند - (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ) یعنی نه راه کسانی که بر آن ها غضب شده ، و نه راه آن کسانی که گمراه اند.

2 - ترجمه سوره قل هو الله احد

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) معنای آن گذشت.

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) یعنی بگو ای محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) که او خدایی است یگانه.

(اللَّهُ الصَّمَدُ) یعنی خدایی که از تمام موجودات بی نیاز و همه به او نیازمندند.

(لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) یعنی فرزند ندارد و فرزند کسی نیست.

(وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) یعنی هیچ کسی همتای او نیست.

3 - ترجمه ذکر رکوع و سجود

و ذکرهایی که بعد از آنها مستحب است

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ» یعنی پروردگار بزرگ من از هر عیب و نقصی پاک و منزّه است ، و من مشغول ستایش او هستم.

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ» یعنی پروردگار من از همه موجودات بالاتر می باشد و از هر عیب و نقصی پاک و منزّه است ، و من مشغول ستایش او هستم.

«سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» یعنی خدا پذیرد ثنای کسی که او را ستایش می کند.

«اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ» یعنی طلب آمرزش می کنم از خداوندی که پرورش دهنده من است ، و من به طرف او بازگشت می نمایم.

«بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ» یعنی به یاری الله و قوت او بر می خیزم و می نشینم.

4 - ترجمه قنوت

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْكَرِيمُ الْكَرِيمُ» یعنی نیست خدایی مگر الله که صاحب حلم و کرم است.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ» یعنی نیست خدایی مگر الله که بلند مرتبه و بزرگ است.

«سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِ بَيْنَ السَّبْعِ» یعنی پاک و منزّه است الله که پروردگار هفت آسمان و پروردگار هفت زمین است.

«وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ» یعنی پروردگار هر چیزی است که در آسمانها و زمینها و ما بین آنهاست ، و پروردگار عرش بزرگ است.

«وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» یعنی حمد و ثنا مخصوص الله است که پرورش دهنده تمام جهانیان است.

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» يعني الله پاك و منزه است ، و ثنا مخصوص اوست ، و نيست خدائي - معبودي - مگر الله ، و بزرگ تر است از اين كه وصف شود.

6 - ترجمه تشهد و سلام

«الْحَمْدُ لِلَّهِ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» يعني ستايش مخصوص الله است ، شهادت مي دهيم كه نيست خدائي - معبودي - مگر الله كه يگانه است و شريك ندارد.

«وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» يعني و شهادت مي دهيم كه محمد (صلي الله عليه وآله وسلم) بنده او و فرستاده اوست.

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِ مُحَمَّدٍ» يعني خدايا رحمت بفرست بر محمد و آل محمد.

«وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ» يعني و قبول كن شفاعت پيغمبر را و درجه او را بلند كن.

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» يعني درود و سلام بر تو اي پيغمبر ، و رحمت و بركات الله بر تو باد.

«السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» يعني درود و سلام الله بر ما نمازگزاران و تمام بندگان شايسته او.

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» يعني درود و سلام و رحمت و بركات الله بر شما باد. (و مقصود از كلمه «شما» مراد واقعي از اين كلمه باشد ، هر چند به حسب مستفاد از بعض روايات دو ملك راست و چپ و مؤمنين مي باشد.)

تعقيب نماز

مسأله 1131

مستحب است انسان بعد از نماز مقداري مشغول تعقيب ، يعني خواندن

ذکر و دعا و قرآن شود، و بهتر است پیش از آن که از جای خود حرکت کند و وضو و غسل و تیمم او باطل شود رو به قبله تعقیب را بخواند، و لازم نیست تعقیب به عربی باشد، ولی بهتر است چیزهایی را که در کتابهای دعا دستور داده اند بخواند، و از تعقیبهایی که خیلی به آن سفارش شده است تسبیح حضرت زهرا (علیها السلام) است که به این ترتیب گفته شود: سی و چهار مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» بعد از آن سی و سه مرتبه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» بعد از آن سی و سه مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ».

مسأله 1132

مستحب است بعد از نماز سجده شکر نماید، و همین قدر که پیشانی را به قصد شکر بر زمین بگذارد کافست، ولی بهتر است صد مرتبه، یا سه مرتبه، یا یک مرتبه «شُكْرًا لِلَّهِ» یا «عَفْوًا» بگوید، و نیز مستحب است هر وقت نعمتی به انسان می رسد یا بلایی از او دور می شود سجده شکر به جا آورد.

صلوات بر پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم)

مسأله 1133

هر وقت انسان اسم مبارك حضرت رسول (صلي الله عليه وآله وسلم) را مانند محمد و احمد، یا لقب و کنیه آن جناب را مثل مصطفی و ابوالقاسم بگوید یا بشنود، اگر چه در نماز باشد مستحب است صلوات بفرستد.

مسأله 1134

موقع نوشتن اسم مبارك حضرت رسول (صلي الله عليه وآله وسلم) مستحب است صلوات را هم بنویسند، و نیز بهتر است هر وقت آن حضرت را یاد می کنند صلوات بفرستند.

مبطلات نماز

مسأله 1135

دوازده چیز نماز را باطل می کند، و آنها را مبطلات می گویند:

(اول)

آن که در بین نماز یکی از شرطهای آن از بین برود، مثلاً در بین نماز بفهمد که ساترش غصبی است.

(دوم)

اشاره

آن که در بین نماز عمداً یا سهواً یا از روی ناچاری چیزی که وضو یا غسل را باطل می کند پیش آید ، مثلاً بول از او بیرون آید ، ولی کسی که نمی تواند از بیرون

ص: 203

آمدن بول و غائط خودداری کند، اگر در بین نماز بول یا غائط از او خارج شود، چنانچه به دستوری که در احکام وضو گذشت رفتار نماید، نمازش باطل نمی شود، و نیز اگر در بین نماز از زن مستحاضه خون خارج شود، در صورتی که به دستور استحاضه رفتار کرده باشد، نمازش صحیح است.

مسأله 1136

کسی که بی اختیار خوابش برده، اگر نداند که در بین نماز خوابش برده یا بعد از آن، بنابر احتیاط واجب باید نمازش را دوباره بخواند.

مسأله 1137

اگر بداند به اختیار خودش خوابیده، و شك کند که بعد از نماز بوده یا در بین نماز یادش رفته که مشغول نماز است و خوابیده، نمازش صحیح است.

مسأله 1138

اگر در حال سجده از خواب بیدار شود و شك کند که در سجده آخر نماز است یا در سجده شکر، باید آن نماز را دوباره بخواند.

(سوم)

اشاره

(از مبطلات نماز) آن است که دستها را به قصد این که جزء نماز باشد روی هم بگذارد، مگر این که جاهل قاصر باشد، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - در صورتی که به قصد عبودیت به جا آورد، مگر این که جاهل قاصر باشد.

مسأله 1139

هرگاه از روی فراموشی یا ناچاری یا تقیّه یا برای کار دیگر - مثل خاراندن دست و مانند آن - دستها را روی هم بگذارد، اشکال ندارد.

(چهارم)

(از مبطلات نماز) آن است که بعد از خواندن حمد - در صورتی که قصد دعا نکنند و یا به قصد این که جزء نماز باشد - آمین بگویند، بلکه گفتن آن بعد از خواندن حمد به قصد دعا هم محل اشکال است، ولی اگر جاهل قاصر باشد و یا اشتبهاً و یا از روی تقیّه بگویند، نمازش اشکال ندارد.

(از مبطلات نماز) آن است که عمداً پشت به قبله کند، یا به طرف راست یا چپ قبله برگردد، بلکه اگر عمداً به قدری برگردد که نگویند رو به قبله است، اگر چه به طرف راست یا چپ نرسد، نمازش باطل است.

و اما در صورت سهو اگر به طرف راست یا چپ نرسد نماز او صحیح است، و اگر برسد و متذکر شود، در صورتی که وقت - هر چند به مقدار يك رکعت - باقی مانده

اعاده نمايد ، و اگر به اين اندازه باقي نمانده يا بعد وقت متذکر شود قضا ندارد ، ولي اگر پشت به قبله کرده باشد بنا بر احتياط واجب قضا نمايد.

مسأله 1140

اگر عمداً سر را به قدری بگرداند که مواجهه طرف راست يا چپ قبله يا بيشتري باشد نمازش باطل است ، ولي اگر سر را کمی بگرداند که نگویند روي خود را از قبله برگردانده نمازش باطل نمی شود ، و اگر به مقداری برگرداند که بگویند روي خود را از قبله برگردانده است ولي به حد راست يا چپ قبله نرسیده باشد ، در اين صورت چنانچه رو گرداندن عمدي باشد نماز باطل است ، و اگر سهوي باشد نماز صحيح است ، و اگر سهواً سر را به قدری بگرداند که مواجهه طرف راست يا چپ قبله باشد و متذکر شود ، در صورتی که وقت - هر چند به مقدار يك رکعت - باقي مانده بنا بر احتياط واجب اعاده نمايد ، و اگر به اين اندازه باقي نمانده يا بعد وقت متذکر شود قضا ندارد ، ولي اگر سهواً پشت به قبله کرده باشد بنا بر احتياط واجب قضا نمايد.

(ششم)

اشاره

(از مبطلات نماز) آن است که عمداً تکلم کند به لفظی که از دو حرف کمتر نباشد و مفید معنایی باشد ، چه قصد افاده آن معنی را داشته باشد یا نه ، مگر این که جاهل قاصر باشد ، و همچنین است - بنا بر احتياط واجب - اگر دو حرف يا بيشتري داشته باشد و مفید معنی نباشد ، و در هر صورت اگر سهواً بگوید نمازش اشکال ندارد و باید سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1141

اگر کلمه ای بگوید که يك حرف دارد ، چنانچه آن کلمه معنی داشته باشد - مثل (ق) که در زبان عرب به معنای این است که نگهداری کن - در صورتی که قصد معنای آن بکند ، نماز باطل می شود ، و همچنین است - بنا بر احتياط واجب - در صورتی که معنای آن را بداند ، هر چند قصد معنی نکند ، و یا مفهوم معنی نباشد.

مسأله 1142

سرفه کردن و آروغ زدن در نماز اشکال ندارد ، و ناله کردن عمدي ، نماز را باطل می کند ، مگر این که جاهل قاصر باشد.

مسأله 1143

اگر کلمه ای را به قصد ذکر بگوید - مثلاً به قصد ذکر بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ» - و در موقع گفتن آن صدا را بلند کند که چیزی را به دیگری

بفهماند ، اشكال ندارد ، ولي چنانچه به قصد اين كه چيزي به كسي بفهماند بگويد ، يا به قصد ذكر و فهماندن با هم

ص: 205

بگویند، نماز باطل می‌شود، مگر این که جاهل قاصر و در غیر تکبیرة الاحرام باشد، و اگر به قصد ذکر بگویند، اما آنچه او را بر این قصد وادار کرده فهماندن چیزی به غیر باشد، نماز باطل نمی‌شود.

مسأله 1144

خواندن قرآن به قصد قرآنیّت - نه قصد جزئیّت - در نماز، به غیر از چهار آیه ای که سجده واجب دارد و نیز دعا کردن در نماز اشکال ندارد، ولی احتیاط مستحب آن است که به غیر عربی دعا نکند.

مسأله 1145

اگر چیزی از حمد و سوره و ذکرهای نماز را عمداً بدون قصد جزئیّت یا به جهت احتیاط چند مرتبه بگویند، اشکال ندارد، ولی اگر از روی وسواس چند مرتبه بگویند حرام است، اما بطلان نماز محل اشکال است.

مسأله 1146

در حال نماز، انسان نباید به دیگری سلام کند، و اگر دیگری به او سلام کند، باید همان طور که او سلام کرده جواب دهد، مثلاً اگر گفته (سلامٌ علیکم) در جواب بگویند: (سلامٌ علیکم)، مگر در جواب (علیکم السلام)، که بنا بر احتیاط واجب باید بگویند (سلامٌ علیکم).

مسأله 1147

انسان باید جواب سلام را - در نماز یا غیر آن - فوراً طوری بگوید که عرفاً جواب آن سلام باشد، و اگر عمداً یا از روی فراموشی جواب سلام را به قدری طول دهد که جواب آن سلام حساب نشود، چنانچه در نماز باشد نباید جواب بدهد، و اگر در غیر نماز باشد جواب دادن واجب نیست.

مسأله 1148

باید جواب سلام را طوری بگویند که سلام کننده بشنود، ولی اگر سلام کننده کر باشد، یا سلام داده و تند رد شود، چنانچه انسان به طور معمول جواب او را بدهد کافیست.

مسأله 1149

باید نمازگزار جواب سلام را به قصد تحیّت بگوید، هر چند در نظر گرفتن دعا هم مانعی ندارد.

اگر زن یا مرد نامحرم یا بچه ممیز - یعنی بچه ای که خوب و بد را می فهمد - به نمازگزار سلام کند ، باید جواب او را بدهد ، ولی اگر زن در سلام بگوید: (سلامٌ علیک) ، بنابر احتیاط واجب باید نمازگزار بگوید: (سلامٌ علیک) ، و کاف را زیر و زبر ندهد.

ص: 206

مسأله 1151

اگر نمازگزار جواب سلام را ندهد ، اگر چه معصیت کرده ، ولی نمازش صحیح است.

مسأله 1152

اگر کسی به نمازگزار غلط سلام کند به طوری که سلام حساب شود ، جواب او واجب و بنابر احتیاط باید به طور صحیح باشد ، ولی اگر به طوری باشد که سلام حساب نشود جواب او جایز نیست.

مسأله 1153

جواب سلام کسی که از روی مسخره یا شوخی سلام می کند واجب نیست ، و جواب سلام مرد و زن غیر مسلمان بنابر احتیاط واجب است ، و در جواب اکتفا کند به کلمه (سلام) یا کلمه (علیک) هر چند احوط آن است که به کلمه (علیک) جواب بگوید.

مسأله 1154

اگر کسی به عده ای سلام کند ، جواب سلام او بر همه آنان واجب است ، ولی اگر یکی از آنها جواب دهد کافیهست.

مسأله 1155

اگر کسی به عده ای سلام کند و کسی که سلام کننده قصد سلام دادن به او را نداشته ، جواب دهد ، جواب سلام او از دیگران ساقط نمی شود.

مسأله 1156

اگر به عده ای سلام کند ، و کسی که بین آنها مشغول نماز است شك کند که سلام کننده قصد سلام کردن به او را هم داشته یا نه ، نباید جواب بدهد ، و همچنین است اگر بداند قصد او را هم داشته ، ولی دیگری جواب سلام را بدهد ، اما اگر بداند قصد او را هم داشته و دیگری جواب ندهد ، باید جواب او را بگوید.

مسأله 1157

سلام کردن مستحب است ، و در اخبار سفارش شده است که سواره به پیاده ، و ایستاده به نشسته ، و کوچکتر به بزرگتر سلام کند.

مسأله 1158

اگر دو نفر با هم به یکدیگر سلام کنند، بنا بر احتیاط باید هر يك جواب سلام دیگری را بدهد.

مسأله 1159

در غیر نماز، مستحب است جواب سلام را بهتر از سلام بگوید، مثلاً اگر کسی گفت (سلامٌ علیکم) در جواب بگوید (سلامٌ علیکم ورحمةُ الله).

مسأله 1160

اگر برای جلوگیری از صدای خنده حالتش تغییر کند مثلاً رنگش سرخ

ص: 207

شود لازم نیست نمازش را دوباره بخواند ، مگر آن که مانع دیگری پیدا شود ، مثل آن که از صورت نمازگزار خارج شود.

(هفتم)

(هفتم) (از مبطلات نماز) خنده با صدا و عمدی است ، مگر این که جاهل قاصر باشد ، و چنانچه عمداً بی صدا یا سهواً با صدا بخندد ، نمازش اشکال ندارد.

(هشتم)

(از مبطلات نماز) بنابر احتیاط واجب آن است که برای کار دنیا عمداً گریه کند ، مگر این که جاهل قاصر باشد ، و اگر از ترس خدا یا برای آخرت گریه کند از بهترین اعمال است.

(نهم)

اشاره

(از مبطلات نماز) کاری است که صورت نماز را به هم بزند به طوری که عرفاً نگویند نماز می خواند - مثل به هوا پریدن و مانند آن - عمداً باشد یا از روی فراموشی ، ولی کاری که صورت نماز را به هم نزند ، مثل اشاره کردن به دست اشکال ندارد.

مسأله 1161

اگر در بین نماز به قدری ساکت بماند که نگویند نماز می خواند ، نمازش باطل می شود.

مسأله 1162

اگر در بین نماز کاری انجام دهد ، یا مدّتی ساکت شود ، و در اثر آن شك کند که صورت نماز به هم خورده یا نه ، باید نمازش را اعاده کند ، هر چند احتیاط مستحب این است که نماز را تمام کرده و دوباره بخواند.

(دهم)

اشاره

(از مبطلات نماز) خوردن و آشامیدن است ، که اگر در نماز طوری بخورد یا بیاشامد که نگویند نماز می خواند - عمداً باشد یا از روی فراموشی - نمازش باطل می شود ، اما اگر طوری باشد که بگویند نماز می خواند ، چنانچه عمداً باشد ، نماز بنابر احتیاط باطل می شود ،

ولي اگر جاهل قاصر يا از روي فراموشي باشد، نمازش اشكال ندارد.

و كسي كه مي خواهد روزه بگيرد، اگر پيش از اذان صبح، نماز وتر بخواند، و تشنه باشد، چنانچه بترسد كه اگر نماز را تمام كند صبح شود، در صورتي كه آب روبه روي او در دو يا سه قدمي باشد مي تواند در بين نماز آب بياشامد، اما بايد كاري كه نماز را باطل مي كند، مثل روگرداندن از قبله انجام ندهد.

مسأله 1163

اگر در بين نماز، غذايي را كه در دهان يا لاي دندانها مانده فرو ببرد، نمازش باطل نمي شود، و نيز اگر قند يا شكر و مانند اينها در دهان مانده باشد و در حال نماز كم آب شود و فرورود اشكال ندارد.

(يازدهم)

(از مبطلات نماز) شك در ركعتهاي نماز دو ركعتي - مانند نماز صبح

ص: 208

و نماز مسافر - یا سه رکعتی، یا در دو رکعت اول نمازهای چهار رکعتی است، در صورتی که نماز گزار در حال شك باقی بماند.

(دوازدهم)

اشاره

(از مبطلات نماز) آن است که رکن نماز را عمداً یا سهواً کم کند، یا چیزی را که رکن نیست عمداً کم یا زیاد نماید، مگر این که جاهل قاصر باشد، و اگر رکوع یا دو سجده از یک رکعت را عمداً یا سهواً زیاد کند، نمازش باطل می شود، ولی زیاد کردن تکبیرة الاحرام سهواً مبطل نماز نیست، و بطلان نماز به زیادی عمدی آن از جاهل قاصر محل اشکال است.

مسأله 1164

اگر بعد از نماز شك کند که در بین نماز کاری که نماز را باطل می کند انجام داده یا نه، نمازش صحیح است.

چیزهایی که در نماز مکروه است

مسأله 1165

مکروه است در نماز صورت را کمی به طرف راست یا چپ بگرداند، به طوری که نگویند روی خود را از قبله گردانده، و گرنه نماز باطل است چنانکه گذشت.

و نیز مکروه است در نماز چشمها را، هم بگذارد یا به طرف راست و چپ بگرداند، و با ریش و دست خود بازی کند، و انگشتها را داخل هم نماید، و آب دهان بیندازد، و به خط قرآن یا کتاب یا خط انگشتی نگاه کند.

و همچنین مکروه است موقع خواندن حمد و سوره و گفتن ذکر، برای شنیدن حرف کسی ساکت شود، بلکه هر کاری که خضوع و خشوع را از بین ببرد مکروه می باشد.

مسأله 1166

موقعی که انسان خوابش می آید، و نیز موقع خود داری کردن از بول و غائط مکروه است نماز بخواند، و همچنین پوشیدن جوراب تنگ که پا را فشار دهد در نماز مکروه می باشد، و غیر از اینها مکروهات دیگری هم در کتابهای مفصل ذکر شده است.

مواردی که می شود نماز واجب را شکست

شکستن نماز واجب از روی اختیار حرام است، ولی برای حفظ مال و جلوگیری از ضرر مالی یا بدنی مانعی ندارد.

ص: 209

اگر حفظ جان خود انسان یا کسی که حفظ جان او واجب است، یا حفظ مالی که نگهداری آن واجب می باشد بدون شکستن نماز ممکن نباشد، باید نماز را بشکند.

اگر در وسعت وقت مشغول نماز باشد و طلبکار طلب خود را از او مطالبه کند، چنانچه بتواند در بین نماز طلب او را بدهد، باید در همان حال بپردازد، و اگر بدون شکستن نماز دادن طلب او ممکن نیست، باید نماز را بشکند و طلب او را بدهد، و بعد نماز را بخواند.

اگر در بین نماز بفهمد که مسجد نجس است، چنانچه وقت تنگ باشد باید نماز را تمام کند، و اگر وقت وسعت دارد و تطهیر مسجد نماز را به هم نمی زند، باید در بین نماز تطهیر کند، بعد بقیه نماز را بخواند، و اگر نماز را به هم می زند، در صورتی که بعد از نماز تپه

کسی که باید نماز را بشکند، اگر نماز را تمام کند، هر چند معصیت کرده ولی نمازش صحیح است، اگر چه احتیاط مستحب آن است که دوباره بخواند.

اگر پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود یادش بیاید که اذان و اقامه را فراموش کرده، چنانچه وقت نماز وسعت دارد، مستحب است برای گفتن آنها نماز را بشکند، و همچنین است اگر پیش از قرائت یادش بیاید که اقامه را فراموش کرده.

شکایات

شکایات نماز بیست و سه قسم است:

شکایات نماز بیست و سه قسم است: هشت قسم آن شکهایی است که نماز را باطل می کند هر چند بطلان در بعضی از آنها مبنی بر احتیاط است، و به شش قسم آن نباید اعتنا کرد، و ه قسم دیگر آن صحیح است

مسأله 1173

شکهایی که نماز را باطل می کند از این قرار است:

اول) شک در شماره رکعتهای نماز دو رکعتی واجب ، مثل نماز صبح و نماز مسافر، ولی شک در شماره رکعتهای نماز مستحب و نماز احتیاط نماز را باطل نمی کند.

دوم) شک در شماره رکعتهای نماز سه رکعتی. سوم) آن که در نماز چهار رکعتی شک کند که یک رکعت خوانده یا بیشتر.

چهارم) آن که در نماز چهار رکعتی پیش از تمام شدن ذکر سجده دوم شک کند که دو رکعت خوانده یا بیشتر.

پنجم) شک در رکعتهای نماز که نداند چند رکعت خوانده است.

(ششم) شکت بین دو و پنج، یا دو و بیشتر از پنج، ولی در این شگ . بنا بر احتیاط واجب - بنا را بر دو بگذارد و نماز را تمام کند، و اعاده نماید.

(هفتم) شک بین سه و شش ، و سه و بیشتر از شش ، ولی در این شک . بنا بر احتیاط واجب - بنا را بر سه بگذارد و نماز را تمام کند، و اعاده نماید.

(هشتم) شک بین چهار و شش، و چهار و بیشتر از شش که احتیاط واجب آن است که بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند، و اعاده نماید.

مسأله 1174

اگر یکی از شکهای باطل کننده برای انسان پیش آید، باید به قدری فکر کند که آن شک مستقر شود، و بعد از آن می تواند نماز را به هم بزند، و بهتر آن است که به قدری فکر کند که صورت نماز به هم بخورد.

شک هایی که نباید به آنها اعتنا کرد

مسأله 1175

شک هایی که نباید به آنها اعتنا کرد از این قرار است:

اول) شک در چیزی که محل به جا آوردن آن گذشته است ، مثل آن که در رکوع شک کند که حمد را خوانده یا نه.

دوم) شک بعد از سلام نماز .

سوم) شک بعد از گذشتن وقت نماز.

چهارم) شک کثیر الشک ، یعنی کسی که زیاد شک می کند.

پنجم) شک امام در شماره رکعتهای نماز ، در صورتی که مأوم شماره آنها را بدانند، و همچنین شک مأوم در صورتی که امام شماره رکعتهای نماز را بدانند.

ششم) شک در نمازهای مستحبی و نماز احتیاط.

1- شک در چیزی که محل آن گذشته است

مسأله 1176

اگر در بین نماز شک کند که یکی از کارهای واجب آن را انجام داده یا نه - مثلا شک کند که حمد خوانده یا نه . چنانچه مشغول کاری که بعد از آن واجب است نشده ، باید آنچه را که در انجام آن شک کرده به جا آورد، و اگر به کاری که بعد از آن است مشغول شده . مثلا در حال خواندن سوره شک کند که حمد را خوانده یا نه. به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1177

اگر در بین خواندن آیه ای شک کند که آیه پیش را خوانده یا نه ، یا وقتی که آخر آیه را می خواند شک کند که اول آن را خوانده یا نه ، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1178

اگر بعد از رکوع یا سجود شک کند که کارهای واجب آن ، مانند ذکر و آرام بودن بدن را انجام داده یا نه باید به شک خود اعتنا نکند. مسأله 1179- اگر در حالی که به سجده می رود شک کند که رکوع کرده یا نه بنا بر احتیاط واجب برگردد و بایستد و رکوع را به جا آورد و نماز را تمام کند و دوباره بخواند، و اگر شک کند که بعد از رکوع ایستاده یا نه، باید برگردد و بایستد و بعد به سجده رفته و نماز را تمام کند.

مسأله 1180

اگر در حال برخاستن شک کند که سجده یا تشهد را به جا آورده یا نه، باید برگردد و به جا آورد.

مسأله 1181

کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند، اگر موقعی که حمد یا تسبیحات می خواند شک کند که سجده یا تشهد را به جا آورده یا نه، باید به شک خود

اعتنا نکنند، و اگر پیش از آن که مشغول حمد یا تسبیحات شود شک کند که سجده یا تشهد را به جا آورده یا نه، چنانچه نداند آن حالت - مثلا نشستن - آیا نشستن بدل از قیام است یا نه، باید برگردد و مشکوک را به جا آورد، و اگر بداند که بدل از قیام است، چنانچه شک در تشهد باشد بنابر احتیاط واجب آن را به قصد قربت مطلقه - اعم از وجوب و استحباب - بیاورد و نمازش صحیح است، و اگر شک در سجده است، بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و دوباره به جا آورد.

مسأله 1182

اگر شک کند که یکی از رکنهای نماز را به جا آورده یا نه، چنانچه مشغول کاری که بعد از آن است نشده، باید آن را به جا آورد، مثلا اگر پیش از خواندن تشهد شت کند که دو سجده را به جا آورده یا نه، باید به جا آورد، و چنانچه بعد یادش بیاید که آن رکن را به جا آورده، در صورتی که آن رکن رکوع یا دو سجده باشد نمازش باطل است.

مسأله 1183

اگر شک کند عملی را که رکن نیست به جا آورده یا نه، چنانچه مشغول کاری که بعد از آن است نشده باید آن را به جا آورد، مثلا اگر پیش از خواندن سوره شک کند که حمد را خوانده یا نه، باید حمد را بخواند، و اگر بعد از انجام آن یادش بیاید که آن را به جا آورده، نمازش صحیح است.

مسأله 1184

اگر شک کند که رکنی را به جا آورده یا نه، چنانچه مشغول کاری که بعد از آن است شده باید به شک خود اعتنا نکنند، مثلا موقعی که مشغول خواندن تشهد است اگر شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه، باید به شک خود اعتنا نکند، و اگر یادش بیاید که آن رکن را به جا نیاورده، در صورتی که تکبیرة الاحرام باشد، نمازش باطل است، چه داخل رکن بعد شده باشد یا نشده باشد، و در غیر آن چنانچه مشغول رکن بعد نشده، باید آن را به جا آورد، و اگر مشغول رکن بعد شده نمازش باطل است، مثلا اگر پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید که دو سجده را به جا نیاورده، باید به جا آورد و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید، نمازش باطل است.

مسأله 1185

اگر شک کند عملی را که رکن نیست به جا آورده یا نه، چنانچه مشغول کاری که بعد از آن است شده باید به شک خود اعتنا نکنند، مثلا موقعی که مشغول خواندن سوره است، اگر شک کند که حمد را خوانده یا نه، باید به شک خود اعتنا

نکند، و اگر بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، در صورتی که مشغول رکن بعد نشده باید به جا آورد، و اگر مشغول رکن بعد شده نمازش صحیح است، بنابراین اگر مثلاً در قنوت یادش بیاید که سوره را نخوانده، باید بخواند، و اگر در رکوع یادش بیاید نمازش صحیح است.

مسأله 1186

اگر شک کند که سلام نماز را گفته یا نه، چنانچه مشغول نماز دیگر شده، یا به واسطه انجام کاری که صورت نماز را به هم می زند از حال نمازگزار بیرون رفته، باید به شک خود اعتنا نکند، و اگر پیش از اینها شک کند باید سلام را بگوید اگر چه مشغول تعقیب باشد، و اگر شک کند که سلام را درست گفته یا نه در هر صورت به شک خود اعتنا نکند.

2- شک بعد از سلام

مسأله 1187

اگر بعد از سلام نماز شک کند که نمازش صحیح بوده یا نه - مثلاً شک کند رکوع کرده یا نه. یا بعد از سلام نماز چهار رکعتی شک کند که چهار رکعت خوانده یا پنج رکعت، به شک خود اعتنا نکند، و مشهور فرموده اند: «اگر هر دو طرف شک او باطل باشد، مثلاً بعد از سلام نماز چهار رکعتی شک کند که سه رکعت خوانده یا پنج رکعت، نمازش باطل است.» ولی این حکم محل اشکال است، و احتیاط واجب آن است که یک رکعت دیگر بخواند و بعد از سلام نماز دو سجده سهو به جا آورد، و نماز را هم اعاده نماید.

3- شک بعد از وقت

مسأله 1188

اگر بعد از گذشتن وقت نماز شک کند که نماز خوانده یا نه، یا گمان کند که نخوانده، خواندن آن لازم نیست، ولی اگر پیش از گذشتن وقت شک کند که نماز خوانده یا نه، اگر چه گمان کند که خوانده است باید آن نماز را بخواند.

مسأله 1189

اگر بعد از گذشتن وقت شک کند که نماز را درست خوانده یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1190

اگر بعد از گذشتن وقت نماز ظهر و عصر بدانند چهار رکعت نماز خوانده، ولی ندانند به نیت ظهر خوانده یا به نیت عصر، باید چهار رکعت نماز قضا به نیت نمازی که بر او واجب است بخواند.

مسأله 1191

اگر بعد از گذشتن وقت نماز مغرب و عشاء بدانند یک نماز خوانده ولی ندانند سه رکعتی خوانده یا چهار رکعتی، باید قضای نماز مغرب و عشاء را بخواند.

4- شک کثیرالشک

مسأله 1192

کثیرالشک کسی است که عرفاً بگویند زیاد شکت می کند، و کسی که حال او به نحوی باشد که لااقل در هر سه نماز پشت سر هم یک مرتبه شک کند مصداق کثیرالشک است، و چنانچه زیاد شک کردن از غضب یا ترس یا پریشانی حواس نباشد، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1193

کثیرالشک اگر در به جا آوردن چیزی از اجزاء یا شرایط نماز شک کند، باید بنا بگذارد که آن را به جا آورده، مثلاً اگر شک کند که رکوع کرده یا نه، باید بنا بگذارد که رکوع کرده است، و اگر در به جا آوردن چیزی شک کند که نماز را باطل می کند. مثل این که شک کند که نماز صبح را دو رکعت خوانده یا سه رکعت - بنا را بر صحت بگذارد.

مسأله 1194

کسی که در یک چیز نماز زیاد شک می کند، چنانچه در چیزهای دیگر نماز شک کند باید به دستور آن شک عمل نماید، مثلاً کسی که زیاد شک می کند سجده کرده یا نه، اگر در به جا آوردن رکوع شک کند، باید به دستور آن رفتار نماید، یعنی اگر به سجده نرفته رکوع را به جا آورد، و اگر به سجده رفته اعتنا نکند.

مسأله 1195

کسی که در نماز مخصوصی - مثلاً در نماز ظهر - زیاد شک می کند، اگر در نماز دیگر - مثلاً در نماز عصر - شک کند، باید به دستور شک رفتار نماید.

کسی که فقط وقتی در جای مخصوصی نماز می خواند زیاد شک می کند ، اگر در غیر آن جا نماز بخواند و شگی برای او پیش آید، باید به دستور شک عمل نماید.

اگر انسان شک کند که کثیرالشک شده یا نه، باید به دستور شک عمل

نماید، و کثیرالشک تا وقتی یقین نکند که به حال معمولی مردم برگشته، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1198

کسی که زیاد شک می کند، اگر شک کند رکنی را به جا آورده یا نه و اعتنا نکند، بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، در صورتی که تکبیرة الإحرام باشد، نمازش باطل است، چه داخل رکن بعد شده باشد یا نشده باشد، و در غیر آن چنانچه مشغول رکن بعد نشده، باید آن را به جا آورد، و اگر مشغول رکن بعد شده نمازش باطل است، مثلاً اگر شک کند که رکوع کرده یا نه و اعتنا نکند، چنانچه پیش از سجده دوم یادش بیاید که رکوع نکرده است باید برگردد و رکوع کند، و اگر در سجده دوم یادش بیاید نمازش باطل است.

مسأله 1199

کسی که زیاد شک می کند، اگر شک کند چیزی را که رکن نیست به جا آورده یا نه و اعتنا نکند و بعد یادش بیاید که آن را به جا نیاورده، چنانچه از محل به جا آوردن آن نگذشته، باید آن را به جا آورد، و اگر از محل آن گذشته نمازش صحیح است، مثلاً اگر شک کند که حمد خوانده یا نه و اعتنا نکند، چنانچه در قنوت یادش بیاید که آن را نخوانده، باید بخواند، و اگر در رکوع یادش بیاید نمازش صحیح است.

5- شک امام و مأموم

مسأله 1200

اگر امام جماعت در شماره رکعتهای نماز شک کند، مثلاً شک کند که سه رکعت خوانده یا چهار رکعت، چنانچه مأموم یقین یا گمان داشته باشد که مثلاً چهار رکعت خوانده، و به امام بفهماند که چهار رکعت خوانده است، امام باید نماز را تمام کند و نماز احتیاط ندارد، و نیز اگر امام یقین یا گمان داشته باشد که چند رکعت خوانده است و مأموم در شماره رکعتهای نماز شک کند، باید به شک خود اعتنا ننماید.

6- شک در نماز مستحبی

مسأله 1201

اگر در شماره رکعتهای نماز مستحبی شک کند، چنانچه طرف بیشتر

شک نماز را باطل می کند، باید بنا را بر کمتر بگذارد، مثلاً اگر در نافله صبح شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، باید بنا بگذارد که دو رکعت خوانده است، و اگر طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند. مثلاً شک کند که دو رکعت خوانده یا یک رکعت - به هر طرف شک عمل کند نمازش صحیح است.

مسئله 1202

کم شدن رکن نافله را باطل می کند، ولی زیاد شدن رکن در آن اشکال ندارد، پس اگر یکی از کارهای نافله را فراموش کند و موقعی یادش بیاید که مشغول رکن بعد از آن شده، باید آن کار را انجام دهد، و دوباره آن رکن را به جا آورد، مثلاً اگر در بین رکوع یادش بیاید که سوره حمد را نخوانده، باید برگردد و حمد را بخواند و دوباره به رکوع رود.

مسئله 1203

اگر در یکی از کارهای نافله شک کند - خواه رکن باشد یا غیر رکن - چنانچه محل آن نگذشته باید به جا آورد، و اگر محل آن گذشته به شک خود اعتنا نکند.

مسئله 1204

اگر در نماز مستحبی دو رکعتی گمانش به سه رکعت یا بیشتر برود، نمازش صحیح است، و اگر گمانش به دو رکعت یا کمتر برود، باید به همان گمان عمل کند، مثلاً اگر گمانش به یک رکعت می رود، باید یک رکعت دیگر بخواند.

مسئله 1205

اگر در نماز نافله کاری کند که برای آن در نماز واجب سجده سهو واجب می شود، یا یک سجده یا تشهد را فراموش نماید و بعد از سلام یادش بیاید، سجده سهو و قضا بر او واجب نیست.

مسئله 1206

اگر شک کند که نماز مستحبی را خوانده یا نه، چنانچه آن نماز مثل نماز جعفر طیار عل وقت معین نداشته باشد، بنا بگذارد که نخوانده است، و همچنین است اگر مثل نافله یومیه وقت معین داشته باشد و پیش از گذشتن وقت شک کند که آن را به جا آورده یا نه، ولی اگر بعد از گذشتن وقت شک کند که خوانده است یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

دره صورت ، اگر در شماره رکعتهای نماز چهار رکعتی شک کند، باید

ص: 217

فکر نمایید، و بنابر احتیاط واجب تأخیر نیندازد، پس اگر یقین یا گمان به یک طرف شک پیدا کرد، همان طرف را بگیرد و نماز را تمام کند، وگرنه به دستورهایی که بیان می شود عمل نماید، و آن به صورت از این قرار است:

اول) آن که بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم شک کند که دو رکعت خوانده است یا سه رکعت، که باید بنا بگذارد سه رکعت خوانده است و یک رکعت دیگر بخواند و نماز را تمام کند و بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده به جا آورد. دوم) شک بین دو و چهار بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، که هر چند برای تغییر بین از سر گرفتن نماز و بنابر چهار گذاشتن و آوردن نماز احتیاط وجهی هست، ولی احتیاط واجب آن است که بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند.

سوم) شک بین دو و سه و چهار بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، که باید بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و بعد دو رکعت نشسته به جا آورد.

چهارم) شک بین چهار و پنج بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، که باید بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند و بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد.

ولی اگر بعد از سجده اول، یا پیش از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم یکی از این چهار شک برای او پیش آید نمازش باطل است.

(پنجم) شک بین سه و چهار که در هر جای نماز باشد باید بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند، و بنابر مشهور بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته به جا آورد، ولی احتیاط واجب آن است که دو رکعت نماز نشسته را اختیار کند.

ششم) شک بین چهار و پنج در حالی که ایستاده است، که باید بنشیند و تشهد بخواند و سلام نماز را بدهد، و بنا بر مشهور بعد از نماز یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته به جا آورد، ولی احتیاط واجب آن است که دو رکعت نماز نشسته را اختیار کند.

(هفتم) شک بین سه و پنج در حالی که ایستاده است، که باید بنشینند و تشهد بخوانند و سلام دهد و دو رکعت نماز احتیاط ایستاده به جا آورد، چنانکه در صورت دوم گذشت.

(هشتم) شک بین سه و چهار و پنج در حالی که ایستاده است، که باید بنشینند و تشهد بخوانند و بعد از سلام نماز دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و بعد دو رکعت نشسته به جا آورد.

(نهم) شک بین پنج و شش در حالی که ایستاده است، که باید بنشینند و تشهد بخوانند و سلام نماز را بدهد و دو سجده سهو به جا آورد.

و نیز بنابر احتیاط مستحب، دو سجده سهو برای ایستادن بیجا در این چهار صورت به جا آورد.

مسأله 1208

اگر یکی از شکهای صحیح برای انسان پیش آید، نباید نماز را بشکند، بلکه به دستوری که برای آن شک هست عمل نماید، و چنانچه به دستور شک عمل نکند، پس اگر پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند، مثل روگرداندن از قبله - نماز را از سر گیرد، نماز دومش هم باطل است، و اگر بعد از انجام کاری که نماز را باطل می کند مشغول نماز شود، نماز دومش صحیح است.

مسأله 1209

اگر یکی از شکهایی که نماز احتیاط برای آنها واجب است در نماز پیش آید، چنانچه انسان نماز را تمام کند باید نماز احتیاط را بخواند و نماز را از سر نگیرد، و اگر نماز احتیاط را نخواند، در صورتی که پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند نماز را از سر بگیرد، نماز دومش هم باطل است، و اگر بعد از انجام کاری که نماز را باطل می کند مشغول نماز شده، نماز دومش صحیح است.

مسأله 1210

وقتی یکی از شکهای باطل برای انسان پیش آید و بداند اگر به حالت بعدی منتقل شود برای او یقین یا گمان پیدا می شود، جایز نیست با حالت شک نماز را ادامه دهد، مثلاً اگر در حال ایستادن شک کند که یک رکعت خوانده یا بیشتر و بداند که اگر به رکوع رود به یک طرف یقین یا گمان پیدا می کند، جایز نیست با این حال رکوع نماید.

مسأله 1211

وقتی یکی از شکهای صحیح برای انسان پیش آید، چنانچه گذشت - بنابر احتیاط واجب فوراً فکر کند، و اگر چیزهایی که به واسطه آنها ممکن است یقین

یا گمان به یک طرف شک پیدا شود از بین نمی رود، چنانچه کمی فکر کردن را تأخیر بیندازد اشکال ندارد، مثلاً اگر در سجده شک کند می تواند تا بعد از سجده فکر کردن را تأخیر بیندازد.

مسأله 1212

اگر اول به یک طرف گمان داشته باشد، بعد دو طرف در نظر او مساوی شود، باید به دستور شک عمل نماید، و اگر اول دو طرف در نظر او مساوی باشد و به طرفی که وظیفه اوست بنا بگذارد، بعد گمانش به طرف دیگر برود، باید همان طرف را بگیرد و به وظیفه عمل نماید.

مسأله 1213

کسی که نمی داند به یک طرف گمان دارد، یا هر دو طرف در نظر او مساوی است، باید به دستور شک عمل کند، و احتیاط مستحب آن است که اگر شک از شکوک صحیحه و مورد نماز احتیاط است و گمانی که احتمال می دهد بر اکثر است، نماز را بر طبق آن گمان تمام کند و نماز احتیاط بخواند، و اگر بر اقل است یا شک از شکوک صحیحه نیست، بر طبق گمان نماز را تمام کند و اعاده نماید.

مسأله 1214

اگر بعد از نماز بداند که در بین نماز حال تردیدی داشته، که مثلاً دو رکعت خوانده یا سه رکعت و بنا را بر سه گذاشته، ولی نداند که گمانش به خواندن سه رکعت بوده یا هر دو طرف در نظر او مساوی بوده، باید نماز احتیاط را بخواند.

مسأله 1215

اگر موقعی که تشهد می خواند، یا بعد از ایستادن شک کند که دو سجده را به جا آورده یا نه، و در همان موقع یکی از شکهایی که اگر بعد از تمام شدن دو سجده اتفاق بیفتد صحیح می باشد برای او پیش آید. مثلاً شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت - چنانچه به دستور آن شک عمل کند، نمازش صحیح است.

مسأله 1216

اگر پیش از آن که مشغول تشهد شود، یا پیش از ایستادن - در رکعتی که تشهد ندارد - شک کند که یک یا دو سجده را به جا آورده یا نه، و در همان موقع یکی از شکهایی که بعد از تمام شدن دو سجده صحیح است برایش پیش آید، نماز باطل است.

مسأله 1217- اگر موقعی که ایستاده بین سه و چهار، یا بین سه و چهار و پنج شک کند و یادش بیاید که یک یا دو سجده از رکعت پیش به جا نیاورده، نمازش باطل است.

مسأله 1218- اگر شک او از بین برود و شک دیگری برایش پیش آید ، مثلا اول شک کند

ص: 220

که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، بعد شک کند که سه رکعت خوانده یا چهار رکعت، باید به دستور شک دوم عمل نماید.

مسأله 1219

اگر بعد از نماز شک کند که در حال نماز مثلاً بین دو و چهار شک کرده یا بین سه و چهار، می تواند دست از نماز بردارد و بعد از انجام کاری که نماز را باطل می کند - مثل پشت به قبله کردن و تکلم عمدی - نمازش را دوباره بخواند، هر چند احتیاط مستحب آن است که به دستور هر دو شک عمل کند و بعد نماز را اعاده نماید.

مسأله 1220

اگر بعد از نماز بفهمد که در حال نماز شکی برای او پیش آمده، ولی نداند از شکهای باطل یا صحیح بوده، و اگر از شکهای صحیح بوده نداند کدام قسم آن بوده است، می تواند دست از نماز برداشته، و کاری که نماز را باطل می کند انجام دهد، و نمازش را دوباره بخواند، و احتیاط مستحب آن است که به وظایف مقرر در شکوک صحیحه عمل کند، و بعد نماز را اعاده نماید.

مسأله 1221

کسی که نشسته نماز می خواند اگر شکی کند که باید برای آن، یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته بخواند، باید یک رکعت نشسته به جا آورد، و اگر شکی کند که باید برای آن، دو رکعت نماز احتیاط ایستاده بخواند، باید دو رکعت نشسته به جا آورد.

مسأله 1222

کسی که ایستاده نماز می خواند، اگر موقع خواندن نماز احتیاط از ایستادن عاجز شود، باید مثل کسی که نماز را نشسته می خواند - که حکم آن در مسأله پیش بیان شد - نماز احتیاط را به جا آورد.

مسأله 1223

کسی که نشسته نماز می خواند، اگر موقع خواندن نماز احتیاط بتواند بایستد، باید به وظیفه کسی که نماز را ایستاده می خواند عمل کند.

نماز احتیاط

مسأله 1224

کسی که نماز احتیاط بر او واجب است، بعد از سلام نماز باید فوراً نیت نماز احتیاط کند و تکبیر بگوید و حمد را بخواند و به رکوع رود و

دو سجده نماید، پس اگر یک رکعت نماز احتیاط بر او واجب است ، بعد از دو سجده تشهد بخواند و

ص: 221

سلام دهد، و اگر دو رکعت نماز احتیاط بر او واجب است، بعد از دو سجده یک رکعت دیگر مثل رکعت اول به جا آورد، و بعد از تشهد سلام دهد.

مسأله 1225

نماز احتیاط سوره و قنوت ندارد، و باید آن را آهسته بخواند و نیت آن را به زبان نیاورد، و بنا بر احتیاط واجب «بسم الله» آن را هم آهسته بگوید.

مسأله 1226

اگر پیش از خواندن نماز احتیاط بفهمد نمازی که خوانده درست بوده، نماز احتیاط مورد ندارد، و اگر در بین نماز احتیاط بفهمد، لازم نیست آن را تمام نماید، و می تواند آن را به قصد نافله دو رکعتی تمام نماید.

مسأله 1227

اگر پیش از خواندن نماز احتیاط بفهمد که رکعتهای نماز کم بوده، چنانچه کاری که نماز را باطل می کند انجام نداده، باید آنچه را از نماز نخوانده بخواند و برای سلام بیجا - بنا بر احتیاط واجب - دو سجده سهو بنماید، و همچنین برای هر موجب دیگری که پیش آمده باشد، و اگر کاری که نماز را باطل می کند انجام داده - مثلاً پشت به قبله کرده - باید نماز را دوباره به جا آورد.

مسأله 1228

اگر بعد از نماز احتیاط بفهمد کسری نمازش به مقدار نماز احتیاط بوده، مثلاً در شک بین دو و چهار دو رکعت نماز احتیاط بخواند بعد بفهمد نماز را دو رکعت خوانده، نمازش صحیح است. مسأله 1229- اگر بعد از خواندن نماز احتیاط بفهمد کسری نماز کمتر از نماز احتیاط بوده، مثلاً در شک بین دو و چهار دو رکعت نماز احتیاط بخواند بعد بفهمد نماز را سه رکعت خوانده، باید نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1230

اگر بعد از خواندن نماز احتیاط بفهمد کسری نمازش بیشتر از نماز احتیاط بوده، چنانچه بعد از نماز احتیاط کاری که نماز را باطل می کند انجام داده - مثلاً پشت به قبله کرده - باید نماز را دوباره بخواند، و اگر کاری که نماز را باطل می کند انجام نداده، بنا بر احتیاط واجب کسری نمازش را ضمیمه نماید و نماز را تمام کند، و برای هر یک از سلام در اصل نماز و نماز احتیاط و هر موجب دیگری که پیش آمده باشد، دو سجده سهو به جا آورد و نماز را هم اعاده نماید.

مسأله 1231

اگر بین دو و سه و چهار شک کند و بعد از خواندن دو رکعت نماز احتیاط

ایستاده یابد که نماز را دو رکعت خوانده، لازم نیست دو رکعت نماز احتیاط نشسته را بخواند.

مسأله 1232

اگر بین سه و چهار شک کند و موقعی که دو رکعت نماز احتیاط نشسته می خواند، قبل از رکوع اول یابد که نماز را سه رکعت خوانده، آنچه را خوانده به حساب نیاورد، و بنابر احتیاط واجب بایستد و کسری نماز را تمام کند، و دو سجده سهو برای زیادی سلام، و دو سجده دیگر برای زیادی تشهد. اگر آورده باشد - به جا آورد و نماز را دوباره بخواند، و اگر بعد از رکوع یابد نمازش باطل است.

مسأله 1233

اگر بین دو و سه و چهار شک کند، و موقعی که دو رکعت نماز احتیاط ایستاده را می خواند پیش از رکوع دوم یابد که نماز را سه رکعت خوانده، بنابر احتیاط واجب بنشیند و نماز احتیاط را یک رکعتی تمام کند، و دو سجده سهو برای زیادی سلام و دو سجده دیگر برای زیادی تشهد - اگر آورده باشد - به جا آورد و نماز را اعاده نماید.

مسأله 1234

اگر در بین نماز احتیاط بفهمد کسری نمازش بیشتر یا کمتر از نماز احتیاط بوده، چنانچه نتواند نماز احتیاط را مطابق کسری نمازش تمام نماید، مثل آن که در شک بین سه و چهار موقعی که دو رکعت نماز احتیاط نشسته را می خواند یابد که نماز را دو رکعت خوانده، چون نمی تواند دو رکعت نشسته را به جای دو رکعت ایستاده حساب کند، باید نماز احتیاط نشسته را رها کند، و بنابر احتیاط واجب کسری نمازش را تمام کند، و دو سجده سهو برای زیادی سلام و دو سجده سهو دیگر برای زیادی تشهد - اگر آورده باشد. به جا آورد و نماز را اعاده نماید، در صورتی که قبل از رکوع اول یابد، و در غیر این صورت نمازش باطل است.

مسأله 1235

اگر شک کند نماز احتیاطی را که بر او واجب بوده به جا آورده یا نه، چنانچه وقت نماز گذشته به شک خود اعتنا نکنند، و اگر وقت دارد، در صورتی که بین شک و نماز زیاد طول نکشیده و کاری که منافی با نماز است. مثل رو برگرداندن از قبله - انجام نداده، باید نماز احتیاط را بخواند، و اگر کاری که نماز را باطل می کند انجام داده، یا بین نماز و شک او زیاد طول کشیده، بنابر احتیاط واجب نماز را اعاده نماید.

مسأله 1236

اگر در نماز احتیاط به جای یک رکعت دو رکعت بخواند یا رکنی را زیاد کند، نماز احتیاط باطل می شود، و باید دوباره اصل نماز را بخواند.

مسأله 1237

موقعی که مشغول نماز احتیاط است، اگر در یکی از کارهای آن شک کند، چنانچه محل آن نگذشته باید به جا آورد، و اگر محلش گذشته باید به شک خود اعتنا نکند، مثلاً اگر شک کند که حمد خوانده یا نه، چنانچه به رکوع نرفته باید بخواند، و اگر به رکوع رفته باید به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1238

اگر در شماره رکعتهای نماز احتیاط شک کند، چنانچه طرف بیشتر شک نماز را باطل می کند، باید بنا را بر کمتر بگذارد، و اگر طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند، باید بنا را بر بیشتر بگذارد، مثلاً موقعی که مشغول خواندن دو رکعت نماز احتیاط است، اگر شک کند که دو رکعت خوانده یا سه رکعت، چون طرف بیشتر شک نماز را باطل می کند، باید بنا بگذارد که دو رکعت خوانده، و اگر شک کند که یک رکعت خوانده یا دو رکعت، چون طرف بیشتر شک نماز را باطل نمی کند، باید بسنا بگذارد که دو رکعت خوانده است.

مسأله 1239

اگر در نماز احتیاط چیزی که رکن نیست سهو کم یا زیاد شود، سجده سهو ندارد، مگر آنچه که در مسأله «1241» می آید.

مسأله 1240

اگر بعد از سلام نماز احتیاط شک کند که یکی از اجزاء یا شرایط آن را به جا آورده یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

مسأله 1241

اگر در نماز احتیاط، تشهد یا یک سجده را فراموش کند و در جای خود تدارکش ممکن نباشد، باید بعد از سلام نماز، اگر تشهد را فراموش کرده، بنابر احتیاط مستحب آن را قضا نماید، و باید دو سجده سهو به جا آورد، و اگر سجده را فراموش کرده، باید آن را قضا نماید.

مسأله 1242

اگر نماز احتیاط و قضای یک سجده یا قضای یک تشهد یا دو سجده سهو بر او واجب شود، باید اول نماز احتیاط را به جا آورد.

مسأله 1243

حکم گمان در نماز نسبت به رکعات مثل حکم یقین است ، مثلاً اگر نداند که یک رکعت خوانده یا دو رکعت و گمان داشته باشد که دو رکعت خوانده ، بنا

ص: 224

می گذارد که دو رکعت است، و اگر در نماز چهار رکعتی گمان دارد که چهار رکعت خوانده، نباید نماز احتیاط بخواند، و اما نسبت به افعال، گمان حکم شک را دارد، پس اگر گمان دارد رکوع کرده، در صورتی که داخل سجده نشده است، باید آن را به جا آورد، و اگر گمان دارد حمد را نخوانده، چنانچه در سوره داخل شده باشد، اعتنا به گمان ننماید و نمازش صحیح است.

مسأله 1244

حکم شک و سهو و گمان در نمازهای واجب یومیه و نمازهای واجب دیگر فرق ندارد، مثلاً اگر در نماز آیات شک کند که یک رکعت خوانده یا دو رکعت، چون شک او در نماز دو رکعتی است نمازش باطل می شود، و اگر گمان داشته باشد که دو رکعت یا یک رکعت خوانده است، بر طبق گمان خود نماز را تمام می نماید.

سجده سهو

مسأله 1245

برای پنج چیز بعد از سلام نماز، باید دو سجده سهو به دستوری که می آید به جا آورد.

اول) آن که در بین نماز سهوا حرف بزند.

دوم) آن که تشهد را فراموش کند.

سوم) آن که در نماز چهار رکعتی بعد از تمام شدن ذکر واجب سجده دوم، شک کند که چهار رکعت خوانده یا پنج رکعت، و همچنین در شک بین پنج و شش در حال ایستادن، چنانچه در صورت چهارم و نهم مسأله «1207» گذشت.

چهارم) آن که بنا بر احتیاط واجب جایی که نباید سلام نماز را بدهد. مثلاً در رکعت اول - سهواً سلام بدهد.

پنجم) آن که بنا بر احتیاط واجب یک سجده را فراموش کند، و همچنین برای هر چیزی که در نماز اشتباه کم یا زیاد کند.

و احتیاط مستحب آن است که برای ایستادن در جایی که باید بنشیند، یا نشستن در جایی که باید بایستد دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1246

اگر انسان اشتباه یا به خیال این که نمازش تمام شده حرف بزند، باید دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1247

برای صدایی که از آه کشیدن و سرفه کردن پیدا می شود سجده سهو واجب نیست، ولی اگر مثلاً سهو آخر یا آه بگویید، باید سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1248

اگر چیزی را که سهو غلط خوانده دوباره به طور صحیح بخواند، برای آن غلط سجده سهو واجب نیست.

مسأله 1249

اگر در نماز سهو آمدتی حرف بزند و تمام آنها عرفاً یک مرتبه حساب شود، دو سجده سهو بعد از سلام نماز کافیست.

مسأله 1250

اگر سهو تسبیحات اربعه را نگوید، احتیاط واجب آن است که بعد از نماز دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1251

اگر در جایی که نباید سلام نماز را بگوید سهواً بگوید: «السلام علينا و علی عباد الله الصالحین» یا بگوید: «السلام علیکم ورحمة الله و برکاه»، بنا بر احتیاط واجب باید دو سجده سهو به جا آورد، و همچنین اگر اشتباه مقداری از این دو سلام را بگوید، ولی اگر اشتباه بگوید: «السلام علیک ایها النبی ورحمة الله و برکاته» احتیاط مستحب آن است که دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1252

اگر در جایی که نباید سلام دهد اشتباه هر سه سلام را بگوید، دو سجده سهو کافیست.

مسأله 1253

اگر یک سجده یا تشهد را فراموش کند و پیش از رکوع رکعت بعد یادش بیاید، باید برگردد و به جا آورد و بعد از نماز بنا بر احتیاط مستحب برای ایستادن بیجا دو سجده سهو به جا آورد.

مسأله 1254

اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید که یک سجده از رکعت پیش فراموش کرده، باید بعد از سلام نماز سجده را قضا نماید، و بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و اگر در رکوع یا بعد از آن یادش بیاید که تشهد را از رکعت پیش فراموش کرده، بنابر احتیاط مستحب تشهد را قضا نماید، و باید دو سجده سهو به جا آورد.

ص: 226

مسأله 1255

اگر سجده سهو را بعد از سلام نماز عمد به جا نیاورد، معصیت کرده، و واجب است هر چه زودتر آن را انجام دهد، و چنانچه سهو به جا نیاورد، هروقت یادش آمد باید فوراً انجام دهد، و لازم نیست نماز را دوباره بخواند.

مسأله 1256

اگر شک دارد که سجده سهو بر او واجب شده یا نه، لازم نیست به جا آورد.

مسأله 1257

کسی که شک دارد مثلاً دو سجده سهو بر او واجب شده یا چهار تا، اگر دو سجده بنماید کفایت.

مسأله 1258

اگر بداند یکی از دو سجده سهو را به جا نیاورده، و تدارک ممکن نباشد، باید دو سجده سهو به جا آورد، و اگر بداند سه سجده کرده، احتیاط واجب آن است که دوباره دو سجده سهو بنماید.

دستور سجده سهو

مسأله 1259

دستور سجد سهو این است که بعد از سلام نماز فوراً نیت سجده سهو کند، و پیشانی را بر چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد، و احتیاط واجب آن است که سایر مواضع سجده را هم بر زمین بگذارد و این ذکر را بگوید:

بسم الله و بالله، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته» و بعد باید بنشیند و دوباره به سجده رود و ذکر را که گذشت بگوید، و بنشیند و بعد از تشهد سلام دهد، و احتیاط واجب آن است که تشهد به نحو متعارف باشد و در سلام بگوید: السلام عليكم»

قضای سجده و تشهد فراموش شده

مسأله 1260

سجده و تشهد را که انسان فراموش کرده و بعد از نماز قضای آن را به جا می آورد، و همچنین دو سجده سهوی که برای تشهد فراموش شده باید بجا آورد، باید تمام شرایط نماز، مانند پاک بودن بدن و لباس و رو به قبله بودن و شرطهای دیگر را داشته باشد.

مسأله 1261

اگر سجده را چند دفعه فراموش کند ، مثلاً یک سجده از رکعت اول و یک

ص: 227

سجده از رکعت دوم فراموش نماید، باید بعد از نماز هر دو سجده را قضا کند، و احتیاط واجب آن است که برای هر یک از آن دو سجده سهو بعد از قضای هر دو به جا آورد و لازم نیست معین کند که فضای کدام یک از آنها است، و همچنین سجده سهو برای کدام یک از آنهاست.

مسأله 1262

اگر یک سجده و تشهد را فراموش کند، واجب است قضای سجده را به جا آورد و بنا بر احتیاط مستحب تشهد را قضا نماید، و احتیاط واجب آن است که قضای سجده را بر قضای تشهد مقدم بدارد، و باید برای تشهد فراموش شده دو سجده سهو به جا آورد، و همچنین بنا بر احتیاط واجب - برای سجد فراموش شده.

مسأله 1263

اگر دو سجده از دو رکعت فراموش نماید، لازم نیست هنگام قضا مراعات ترتیب نماید.

مسأله 1264

اگر بین سلام نماز و قضای سجده کاری کند که اگر عمدا یا سهوا در نماز اتفاق بیفتد، نماز باطل می شود. مثلاً پشت به قبله نماید. احتیاط واجب آن است که بعد از قضای سجده نماز را اعاده کند، و همچنین در دو سجده سهوی که برای قضای تشهد می آورد.

مسأله 1265- اگر بعد از سلام نماز یادش بیاید که یک سجده یا تشهد را از رکعت آخر فراموش کرده، چنانچه کاری که عمدی و سهوی آن نماز را باطل می کند مثل روگرداندن از قبله - انجام نداده، باید برگشته و نماز را تمام نموده، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو برای سلام بیجا به جا آورد، و همچنین دو سجده سهو دیگر، در صورتی که یک سجده را فراموش کرده و قبل از سلام تشهد به جا آورده باشد.

مسأله 1266

اگر بین سلام نماز و قضای سجده کاری کند که برای آن، سجده سهو واجب می شود. مثل آن که سهوا حرف بزند. باید سجده را قضا کند، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو برای تکلم سهوی و دو سجده سهو دیگر هم برای سجده فراموش شده به جا آورد.

مسأله 1267

اگر نداند که در نماز سجده را فراموش کرده یا تشهد رکعت دوم را، باید سجده را قضا نماید و دو سجده سهو به جا آورد.

اگر شک دارد که سجده یا تشهد را فراموش کرده یانه ، واجب نیست قضا نماید یا سجده سهو به جا آورد.

اگر بداند سجده یا تشهد را فراموش کرده، و شک کند که پیش از رکوع رکعت بعد یارش آمده و آن را به جا آورده، یا یارش نیامده ، اگر سجده است باید آن را قضا نماید، و بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو بجا آورد، و اگر تشهد است باید دو سجده سهو بجا آورد.

کسی که باید سجده را قضا نماید ، اگر برای کار دیگری هم سجده سهو بر او واجب شود، بنابر احتیاط واجب بعد از نماز ، اول سجده را قضا نماید و بعد سجده سهو را به جا آورد.

اگر شک دارد که بعد از نماز قضای سجده را به جا آورده یا نه، چنانچه شک بعد از وقت نماز باشد، بنابر احتیاط واجب سجده را قضا کند، و چنانچه شک در وقت است باید به جا آورد.

کم و زیاد کردن اجزاء و شرایط نماز

هرگاه چیزی از واجبات نماز را عمد کم یا زیاد کند، اگر چه یک حرف آن باشد نماز باطل است.

اگر به واسطه ندانستن مسأله از روی تقصیر ، چیزی از واجبات نماز را کم یا زیاد کند، نماز باطل است، ولی جاهل قاصر یا کسی که از روی فراموشی واجبات غیر رکنی نماز را کم یا زیاد کند، نماز صحیح است. (و حکم واجب رکنی در مسأله 951 گذشت)

و اگر به واسطه ندانستن مسأله ، حمد و سوره نماز صبح و مغرب و عشاء را آهسته بخواند، یا حمد و سوره نماز ظهر و عصر را بلند بخواند، یا در مسافرت نماز ظهر و عصر و عشاء را چهار رکعتی بخواند، هر چند ندانستن او از روی تقصیر باشد، نمازش صحیح است.

اگر در بین نماز یا بعد از آن بفهمد وضو یا غسلش باطل بوده ، یا بدون

وضو یا غسل مشغول نماز شده، نمازش باطل است، و باید دوباره با وضو یا غسل بخواند، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسئله 1275

اگر بعد از رسیدن به رکوع یادش بیاید که دو سجده از رکعت پیش فراموش کرده نمازش باطل است، و اگر پیش از رسیدن به رکوع یادش بیاید، باید برگردد و دو سجده را به جا آورد و برخیزد و حمد و سوره یا تسبیحات را بخواند و نماز را تمام کند، و بعد از نماز برای آنچه زیاد کرده از قرائت یا تسبیحات - بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و همچنین بنابر احتیاط مستحب دو سجده سهو برای ایستادن بیجا. مسئله 1276- اگر پیش از گفتن «السلام علینا» و یا «السلام علیکم.» یادش بیاید که دو سجده رکعت آخر را به جا نیاورده، باید دو سجده را به جا آورد، و دوباره تشهد بخواند و نماز را سلام دهد، و برای زیادی تشهد بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو بنماید.

مسئله 1277

اگر پیش از سلام نماز یادش بیاید که یک رکعت یا بیشتر از آخر نماز نخوانده، باید مقداری را که فراموش کرده به جا آورد.

مسئله 1278

اگر بعد از سلام نماز یادش بیاید که یک رکعت یا بیشتر از آخر نماز را نخوانده، چنانچه کاری انجام داده که اگر در نماز عمدا یا سهوا اتفاق بیفتد، نماز را باطل می کند. مثلا پشت به قبله کرده - نمازش باطل است، و اگر چنین کاری انجام نداده، باید فوراً مقداری را که فراموش کرده به جا آورد، و برای سلام زیادی - بنابر احتیاط واجب - دو سجده سهو بنماید، و همچنین دو سجده سهو دیگر اگر تشهد زیاد کرده باشد.

مسئله 1279

هرگاه بعد از سلام عملی انجام دهد که اگر در نماز عمدا یا سهوا اتفاق بیفتد نماز را باطل می کند. مثلا پشت به قبله نماید. و بعد یادش بیاید که دو سجده آخر را به جا نیاورده، نمازش باطل است، و اگر پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند یادش بیاید، باید دو سجده ای را که فراموش کرده به جا آورد، و دوباره تشهد بخواند و سلام دهد، و بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو برای سلام بیجا به جا آورد و همچنین دو سجده سهو دیگر اگر تشهد زیاد کرده باشد.

اگر بفهمد تمام نماز را پیش از وقت خوانده، باید دوباره بخواند، و اگر وقت گذشته قضا نماید، و اگر بعضی از نماز را پیش از وقت خوانده، حکمش در مسأله «751» بیان شده است، و اگر بفهمد نماز را رو به قبله نخوانده، در صورتی که منحرف به ما بین راست و چپ باشد نمازش صحیح است، و در غیر این صورت، اگر پیش از گذشتن وقت بفهمد باید اعاده کند، و اگر بعد از آن بفهمد قضا ندارد، ولی اگر پشت به قبله کرده باشد بنا بر احتیاط واجب قضا نماید.

و در هر صورت اگر به جهت ندانستن حکم شرعی به غیر قبله نماز بخواند، نمازش باطل است.

نماز مسافر**اشاره**

مسافر باید نماز ظهر و عصر و عشاء را با هشت شرط شکسته به جا آورد، یعنی دو رکعت بخواند. شرط اول: آن که سفر او کمتر از هشت فرسخ شرعی نباشد، و فرسخ شرعی تقریباً کمتر از پنج کیلومتر و نیم است.

مسأله 1281

کسی که رفتن و برگشتن او هشت فرسخ است، چنانچه رفتن و همچنین برگشتنش کمتر از چهار فرسخ نباشد، باید نماز را شکسته بخواند، بنابراین اگر - مثلاً - رفتن سه فرسخ و برگشتن پنج فرسخ یا به عکس باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1282

اگر رفتن چهار فرسخ و برگشتن چهار فرسخ باشد، اگر چه روزی که می رود همان روز یا شب آن بر نگردد، باید نماز را شکسته بخواند و روزه را نگیرد، و احتیاط مستحب آن است که تمام نیز بخواند.

مسأله 1283

اگر سفر مختصری از هشت فرسخ کمتر باشد، یا انسان نداند که سفر او هشت فرسخ است یا نه، باید نماز را تمام بخواند، و چنانچه شک کند که سفر او هشت فرسخ است یا نه، تحقیق کردن برایش لازم نیست، و باید نمازش را تمام بخواند.

مسأله 1284

اگر یک عادل خبر دهد یا شخصی که مورد وثوق است خبر دهد و ظن بر خلاف گفته او نباشد که سفر انسان هشت فرسخ است، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1285

کسی که یقین دارد سفر او هشت فرسخ است ، اگر نماز را شکسته بخواند و بعد بفهمد که هشت فرسخ نبوده، باید آن را چهار رکعتی به جا آورد، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسأله 1286

کسی که یقین دارد سفرش هشت فرسخ نیست ، یا شک دارد که هشت فرسخ هست یا نه، چنانچه در بین راه بفهمد که سفر او هشت فرسخ بوده، اگر چه کمی از راه باقی باشد باید نماز را شکسته بخواند، و اگر تمام خوانده باشد، چنانچه در وقت فهمید که هشت فرسخ است ، باید دوباره شکسته بخواند، و اگر بعد از وقت فهمید لازم نیست دوباره بخواند.

مسأله 1287

اگر در بین دو محلی که فاصله آنها کمتر از چهار فرسخ است ، چند مرتبه رفت و آمد کند، اگر چه روی هم رفته هشت فرسخ شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1288

اگر محلی دو راه داشته باشد، یک راه آن کمتر از هشت فرسخ، و راه دیگر آن هشت فرسخ یا بیشتر باشد، چنانچه انسان از راهی که هشت فرسخ است به آن جا برود، باید نماز را شکسته بخواند، و اگر از راهی که هشت فرسخ نیست برود باید تمام بخواند.

مسأله 1289

اگر شهر دیوار دارد، باید ابتدای هشت فرسخ را از دیوار شهر حساب کند، و اگر دیوار ندارد باید از خانه های آخر شهر حساب کند. شرط دوم: آن که از اول مسافرت قصد هشت فرسخ را داشته باشد، پس اگر به جایی که کمتر از هشت فرسخ است مسافرت کند و بعد از رسیدن به آن جا قصد کند به جایی برود که با مقداری که آمده هشت فرسخ می شود، چون از اول قصد هشت فرسخ را نداشته، باید نماز را تمام بخواند، ولی اگر بخواهد از آن جا هشت فرسخ برود، یا چهار فرسخ به محلی که در آن جا قاطع سفر محقق نشود برود - مثل آن که قصد ماندن ده روز در آن جا نداشته باشد . و چهار فرسخ دیگر به وطنش یا محلی که می خواهد ده روز در آن جا بماند بر گردد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1290

کسی که نمی داند سفرش چند فرسخ است . مثلاً برای پیدا کردن گمشده ای مسافرت می کند و نمی داند که چه مقدار باید برود تا آن را پیدا کند. باید

نماز را تمام بخواند، ولی در برگشتن، چنانچه تا وطنش یا جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند هشت فرسخ یا بیشتر باشد، باید نماز را شکسته بخواند، و نیز اگر در بین رفتن قصد کند که چهار فرسخ به محلی که در آن جا قاطع سفر محقق نشود برود - مثل آن که قصد ماندن ده روز در آن جا نداشته باشد. و چهار فرسخ برگردد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1291

مسافر در صورتی باید نماز را شکسته بخواند که تصمیم داشته باشد هشت فرسخ برود، پس کسی که از شهر بیرون می رود و مثلاً قصدش این است که اگر رفیق پیدا کند سفر هشت فرسخی برود، چنانچه اطمینان دارد که رفیق پیدا می کند، باید نماز را شکسته بخواند، و اگر اطمینان ندارد باید تمام بخواند.

مسأله 1292

کسی که قصد هشت فرسخ دارد، اگر چه در هر روز مقدار کمی راه برود، وقتی به حد ترخص رسید - که در شرط هشتم معنای آن بیان شده - باید نماز را شکسته بخواند، ولی اگر در هر روز مقدار خیلی کمی راه برود که عرفاً نگویند مسافر است. مانند ده متر و بیست متر - باید نمازش را تمام بخواند.

مسأله 1293

کسی که در سفر در اختیار دیگری است. مانند خدمتگذاری که با آقای خود مسافرت می کند - چنانچه بداند سفر او هشت فرسخ است، باید نماز را شکسته بخواند، و اگر نداند باید تمام بخواند، و لازم نیست از او پرسد، و اگر هم از او پرسد لازم نیست جواب بگوید.

مسأله 1294

کسی که در سفر در اختیار دیگری است، اگر بداند یا گمان داشته باشد، حتی اگر مرد باشد که پیش از رسیدن به چهار فرسخ از او جدا می شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1295

کسی که در سفر در اختیار دیگری است، اگر اطمینان ندارد که پیش از رسیدن به چهار فرسخ از او جدا نمی شود، باید نماز را تمام بخواند، هر چند عدم اطمینان او از این جهت باشد که احتمال می دهد مانعی برای سفر او پیش آید، ولی اگر اطمینان داشته باشد که از او جدا نمی شود، احتمال موانعی که مورد انتظار نیست، اثر ندارد و باید شکسته بخواند.

شرط سوم: آن که در بین راه از قصد خود برنگردد، پس اگر پیش از رسیدن به چهار فرسخ از قصد خود برگردد، یا مردد شود، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1296

اگر بعد از رسیدن به چهار فرسخ از مسافرت منصرف شود، چنانچه تصمیم داشته باشد که همان جا بماند، یا بعد از ده روز برگردد، یا در برگشتن و ماندن مرد باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1297

اگر بعد از رسیدن به چهار فرسخ از مسافرت منصرف شود و تصمیم داشته باشد که برگردد در صورتی که قاطع سفر - مثل قصد ماندن ده روز در آن محل - برایش پیش نیامده باشد، باید نماز را شکسته بخواند به شرط این که برگشتن هم کمتر از چهار فرسخ نباشد.

مسأله 1298

اگر برای طی مسافتی که هشت فرسخ است حرکت کند، و بعد از رفتن مقداری از راه بخواد جای دیگری برود، چنانچه از محل اولی که حرکت کرده تا جایی که می خواهد برود، هشت فرسخ باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1299

کسی که برای رفتن به محلی که هشت فرسخ است سفر می کند، اگر بعد از آن که چهار فرسخ رفت، مردد شود که بقیه هشت فرسخ را برود یا بدون این که ده روز در جایی بماند به محل خود برگردد، باید نماز را شکسته بخواند چه در موقعی که مردد است راه برود یا نرود، و چه آن که بعد تصمیم بگیرد که بقیه راه را برود یا برگردد.

مسأله 1300

اگر بعد از آن که چهار فرسخ برود مردد شود که بقیه هشت فرسخ را برود، یا این که به محل خود برگردد ولی احتمال این را بدهد که در محل تردید یا جای دیگر ده روز توقف نماید، اگرچه تصمیم بگیرد که بدون ماندن ده روز بقیه راه را برود، در این صورت باید نماز را تمام بخواند.

و اگر تصمیمش بعد از تردید این باشد که هشت فرسخ دیگر برود، یا چهار فرسخ

برود و چهار فرسخ برگردد، از وقتی شروع به رفتن نماید نمازش شکسته است.

مسأله 1301

اگر پیش از آن که چهار فرسخ برود مردد شود که بقیه راه را برود یا نه، و بعد تصمیم بگیرد که بقیه راه را برود، چنانچه باقی مانده سفر او

هشت فرسخ باشد، یا آن که بخواند چهار فرسخ رفته و چهار فرسخ دیگر برگردد، از وقتی که شروع به رفتن نماید نماز را باید شکسته بخواند.

ص: 234

شرط چهارم: آن که نخواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطن خود بگذرد، یا ده روز یا بیشتر در جایی بماند، پس کسی که می خواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش بگذرد، یا ده روز در محلی بماند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1302

کسی که نمی داند پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش می گذرد یا نه، یا ده روز در محلی قصد اقامت می نماید یا نه، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1303

کسی که می خواهد پیش از رسیدن به هشت فرسخ از وطنش بگذرد، یا ده روز در محلی بماند، و نیز کسی که مردد است از وطنش بگذرد یا ده روز در محلی بماند، اگر از ماندن ده روز یا گذشتن از وطن منصرف شود، باز هم باید نماز را تمام بخواند، ولی اگر باقی مانده راه هشت فرسخ باشد یا چهار فرسخ باشد و بخواهد برود و بدون این که سر چهار فرسخ قاطع سفر برایش پیش آید برگردد و برگشتن هم چهار فرسخ باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

شرط پنجم: آن که برای کار حرام سفر نکند، و اگر برای کار حرامی به مانند دزدی یا اعانت ظالم در ظلمش یا ضرر رساندن به مسلمانی - سفر کند، یا خود سفر حرام باشد. مثل آن که قسم شرعی خورده باشد که به سفر نرود، یا برای او ضرری داشته باشد که تحمل آن ضرر حرام باشد باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1304

سفری که واجب نیست اگر موجب اذیت پدر و مادر باشد حرام است، و انسان باید در آن سفر نماز را تمام بخواند و روزه هم بگیرد.

مسأله 1305

کسی که سفر او حرام نیست و برای کار حرام هم سفر نمی کند، اگر چه در سفر معصیتی انجام دهد. مثلاً غیبت کند یا شراب بخورد - باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1306

اگر برای آن که کار واجبی را ترک کند مسافرت نماید، نمازش تمام است، پس کسی که بدهکار است، اگر بتواند بدهی خود را بدهد و طلبکار هم مطالبه کند، چنانچه در سفر نتواند بدهی خود را بدهد و برای فرار از دادن قرض مسافرت نماید، باید نماز را تمام بخواند، ولی اگر سفرش برای ترک واجب نباشد، هر چند در سفر ترک واجب کند نمازش شکسته است.

اگر سفر او حرام نباشد ولی در زمین غصبی مسافرت کند، یا حیوان

ص: 235

سواری یا مرکب دیگری که سوار است غصبی باشد، بنابر احتیاط واجب باید نماز را هم شکسته و هم تمام بخواند، مگر این که سفر او بر آن مرکب برای فرار از رد آن به مالک باشد، که در این صورت باید تمام بخواند.

مسأله 1308

کسی که با ظالم مسافرت می کند، اگر ناچار نباشد و مسافرت او کمک به ظالم در ظلمش، یا موجب جلال و شوکت و تقویت حکم ظالم شود، باید نماز را تمام بخواند، و اگر ناچار باشد یا مثلاً برای نجات دادن مظلومی با او مسافرت کند، نمازش شکسته است.

مسأله 1309

اگر به قصد تفریح و گردش مسافرت کند، سفر او حرام نیست و باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1310

اگر برای لهو و خوش گذرانی به شکار رود، سفرش در رفتن حرام و نمازش تمام است، و در برگشتن اگر هشت فرسخ باشد و برای شکار لهو نباشد شکسته است، و چنانچه برای تهیه معاش به شکار رود، نمازش شکسته است، و همچنین است اگر برای تجارت به شکار برود، و احتیاط مستحب آن است که نمازش را شکسته و تمام بخواند، و روزه را بگیرد و قضا نماید.

مسأله 1311

کسی که برای معصیت سفر کرده، موقعی که از سفر بر می گردد، اگر برگشتنش به تنهایی هشت فرسخ باشد، باید نماز را شکسته بخواند، و احتیاط مستحب آن است که در صورتی که توبه نکرده، هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1312

کسی که سفر او سفر معصیت است، اگر در بین راه از قصد معصیت برگردد، چنانچه باقی مانده راه هشت فرسخ باشد، یا چهار فرسخ باشد و بخواهد برود و چهار فرسخ هم برگردد، باید از وقتی که شروع به سیر و رفتن می کند نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1313

کسی که برای معصیت سفر نکرده، اگر در بین راه قصد کند که بقیه راه را برای معصیت برود، باید نماز را بعد از آن که شروع به سیر و رفتن کرد تمام بخواند، و نمازهایی را که شکسته خوانده، در صورتی که مقدار گذشته مسافت بوده صحیح است، وگرنه بنابر احتیاط واجب در وقت اعاده و در خارج وقت قضا نماید.

شرط ششم: آن که از کسانی نباشد که خانه به دوشند، مانند صحرائشینهایی که در بیابانها گردش می کنند و هر جا آب و خوراک برای خود و احشامشان پیدا کنند می مانند، و بعد از چندی به جای دیگر می روند، و چنین کسانی که خانه و لوازم زندگیشان هر جا بروند با خودشان هست، باید نماز را تمام بخوانند.

مسأله 1314

اگر یکی از صحرائشینهها برای پیدا کردن منزل و چراگاه حیواناتش سفر کند، اگر چادر و لوازم زندگیش همراهش باشد، نمازش تمام است، وگرنه نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1315

اگر صحرائشین برای زیارت یا حج یا تجارت و مانند اینها مسافرت کند، باید نماز را شکسته بخواند.

شرط هفتم: آن که شغل او مسافرت نباشد، بنابراین شتر دار و راننده و کشتیان و مانند اینها، اگر چه برای بردن اثاثیه منزل خود مسافرت کنند، باید نماز را تمام بخوانند، و مدار بر این است که عرفا بگویند شغلش سفر است، مثلاً بگویند کار او رانندگی یا ساربانگی است.

و همچنین باید شغل او هم در سفر نباشد، مانند کسی که اقامتش در جایی است و کارش - از قبیل تجارت و تدریس و طبابت - در جای دیگری است به طوری که اکثر

ایام یا روز در میان - مثلاً - برای انجام کار سفر می کند.

مسأله 1316

کسی که شغلش مسافرت است، اگر برای کار دیگری مانند زیارت یا حج مسافرت کند، باید نماز را شکسته بخواند، ولی اگر مثلاً راننده اتومبیل خود را برای زیارت کرایه بدهد و در ضمن خودش هم زیارت کند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1317

حمله دار - مثل کسی که برای رساندن حاجی ها به مکه مسافرت می کند -

چنانچه شغلش مسافرت باشد، باید نماز را تمام بخواند، و اگر شغلش مسافرت نباشد و مدت سفر او هم کم باشد مانند آن که سفرش مثلاً با هواپیما باشد باید شکسته بخواند، ولی اگر مدت سفر او زیاد باشد احتیاط واجب آن است که هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1318

کسی که شغل او حمله داری است و مثلاً حاجی ها را از راه دور به مکه می برد، چنانچه تمام سال یا قسمت عمده سال را در راه باشد، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1319

کسی که در مقداری از سال شغلش مسافرت است - مثل راننده ای که فقط تابستان یا زمستان اتومبیل خود را کرایه می دهد . باید در آن سفری که کار اوست در آن قسمت از سال نماز را تمام بخواند، و احتیاط مستحب آن است که هم تمام و هم شکسته بخواند.

مسأله 1320

راننده و دوره گردی که در دو سه فرسخی شهر رفت و آمد می کند،

چنانچه اتفاقا سفر شرعی برود، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1321

چارواداری که شغلش مسافرت است ، اگر ده روز یا بیشتر در وطن خود بماند - چه از اول قصد ماندن ده روز را داشته باشد یا بدون قصد بماند . باید در سفر اولی که بعد از ده روز می رود نماز را شکسته بخواند، ولی کسان دیگری که شغلشان سفر است یا شغلشان در سفر است ، احتیاط واجب آن است که در آن سفر جمع کنند بین شکسته و تمام.

مسأله 1322

چارواداری که شغلش مسافرت است ، اگر در غیر وطن خود ده روز یا بیشتر بماند، چنانچه از اول قصد ماندن ده روز داشته باشد، در سفر اولی که بعد از ده روز می رود باید نماز را شکسته بخواند، ولی کسان دیگری که شغلشان سفر یا شغلشان در سفر است، احتیاط واجب آن است که در آن سفر جمع کنند بین شکسته و تمام.

مسأله 1323

کسی که شغلش مسافرت است ، اگر شک کند که در وطن خود یا جای دیگر ده روز مانده یا نه، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1324

کسی که در شهرها سیاحت می کند و برای خود وطنی اختیار نکرده ، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1325

به کسی که شغلش مسافرت نیست ، اگر مثلا در شهری یا در دهی جنسی دارد که برای حمل آن مسافرت های پی در پی می کند، باید نماز را شکسته بخواند، مگر در صورتی که سفر او بیشتر از بودن در وطنش باشد.

مسأله 1326

کسی که از وطنش صرف نظر کرده و می خواهد وطن دیگری برای خود اختیار کند، اگر شغلش مسافرت نباشد باید در مسافرت نماز را شکسته بخواند.

شرط هشتم: آن که به حد ترخص برسد، یعنی از وطنش به قدری دور شود که

ص: 238

اذان شهر را نشنود، و وقتی اهل شهر را نبیند یقیناً به حد ترخص رسیده است، ولی باید مانعی نباشد، و اما در غیر وطن همین که از محل اقامت یا محلی که سی روز در آن جا به طور تردید مانده خارج شود نمازش قصر است.

مسأله 1327

مسافری که به وطنش بر می گردد، وقتی صدای اذان آن را بشنود باید نماز را تمام بخواند، ولی مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، مادامی که به آن محل نرسیده نمازش قصر است.

مسأله 1328

هرگاه شهر در بلندی باشد که از دور اهل آن دیده شود، یا به قدری گود باشد که اگر انسان کمی دور شود اهل آن را نبیند، کسی که از اهالی آن شهر مسافرت می کند برای آن که یقین کند به حد ترخص - که در شرط هشتم معنی آن گذشت - رسیده است، باید به اندازه ای دور شود که اگر آن شهر در زمین هموار بود، اهلیش از آن جا دیده نمی شد، و نیز اگر پستی و بلندی راه بیشتر از معمول باشد، باید برای حصول یقین به حد ترخص ملاحظه معمول را بنماید.

مسأله 1329

اگر از محلی مسافرت کند که اهل ندارد، وقتی به جایی برسد که اگر آن محل اهل داشت از آن جا دیده نمی شد، یقیناً به حد ترخص رسیده، و خواندن نماز شکسته بی اشکال است.

مسأله 1330

اگر به قدری دور شود که نداند صدایی را که می شنود صدای اذان است یا صدای دیگر، باید نماز را شکسته بخواند، ولی اگر بفهمد اذان می گویند و کلمات آن را تشخیص ندهد، باید تمام بخواند.

مسأله 1331

اگر به قدری دور شود که اذان خانه ها را نشنود ولی اذان شهر را که معمولاً در جای بلند می گویند بشنود، نباید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1332

اگر به جایی برسد که اذان شهر را که معمولاً در جای بلند می گویند نشنود ولی اذانی را که در جای خیلی بلند می گویند بشنود، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1333

اگر گوش او یا صدای اذان غیر معمولی باشد، در محلی باید نماز را شکسته بخواند که گوش متوسط صدای اذان معمولی را نشنود.

اگر موقعی که سفر می رود شک کند به حد ترخص رسیده یا نه ، باید نماز

ص: 239

را تمام بخواند، و مسافری که به وطن بر می گردد اگر شک کند که به حد ترخص رسیده یا نه، باید شکسته بخواند، مگر این که هنگام رفتن بداند که وقت برگشتن به همین شگ مبتلا می شود، یا در برگشتن در همان محل مبتلا به همان شک بشود، که در این دو صورت باید احتیاط کند به این که در رفتن و برگشتن نماز را از آن محل تأخیر بیندازد تا یقین کند که از حد ترخص گذشته، و یا هم شکسته بخواند و هم تمام، چه رفتن و برگشتن هر دو در وقت باشد، یا در برگشتن وقت نماز اول گذشته باشد.

مسأله 1335

مسافری که در سفر از وطن خود عبور می کند، وقتی به حد ترخص رسید باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1336

مسافری که در بین مسافرت به وطنش رسیده، تا وقتی که در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند، ولی اگر بخواند از آن جا هشت فرسخ برود، یا چهار فرسخ برود و چهار فرسخ برگردد، وقتی که به حد ترخص برسد باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1337

محلی را که انسان برای اقامت و زندگی خود اختیار کرده وطن اوست، ولی اگر در آن جا به دنیا آمده و وطن پدر و مادرش باشد، اختیار کردن برای زندگی معتبر نیست، بلکه تا اعراض نکرده وطن اوست.

مسأله 1338

اگر قصد دارد در محلی که وطن اصلیش نیست مدتی بماند و بعد به جای دیگر برود، آن جا وطن او حساب نمی شود.

مسأله 1339

جایی را که انسان محل زندگی خود قرار داده و مثل کسی که آن جا وطن اوست در آن جا زندگی می کند، که اگر مسافرتی برای او پیش آید دوباره به همان جا بر می گردد. اگر چه قصد نداشته باشد که همیشه در آن جا بماند - وطن او نیست، ولی احکام وطن بر آن جاری می شود.

مسأله 1340

کسی که در دو محل زندگی می کند. مثلاً شش ماه در شهری و شش ماه در شهر دیگر می ماند - هر دو محل وطن اوست، و همچنین اگر بیشتر از دو محل برای زندگی خود اختیار کرده باشد، به طوری که عرفاً گفته شود آن جا محل و مسکن دائمی اوست.

مسأله 1341

کسی که در محلی مالک منزلی باشد که شش ماه متصل را قصد ماندن در آن جا داشته و این مدت را مانده باشد، ولی فعلاً صرف نظر

کرده، احکام وطن بر آن

ص: 240

جاری نیست، هر چند احتیاط مؤکد آن است که هر وقت به آن جا برسد هم شکسته و هم تمام بخواند.

مسأله 1342

اگر به جایی برسد که وطن او بوده و از آن جا صرف نظر کرده ، حکم وطن بر آن جاری نیست.

مسأله 1343

مسافری که قصد دارد ده روز پشت سر هم در محلی بماند، یا می داند که بدون اختیار ده روز در محلی می ماند، در آن محل باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1344

مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، لازم نیست قصد ماندن شب اول یا شب یازدهم را داشته باشد، و همین که قصد کند از اول روز اول که بنا بر احتیاط واجب از طلوع فجر صادق است - تا غروب روز دهم بماند، باید نماز را تمام بخواند، و همچنین اگر قصدش این باشد که مثلاً "از ظهر روز اول تا ظهر روز یازدهم بماند.

مسأله 1345

مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، در صورتی باید نماز را تمام بخواند که بخواند تمام ده روز را در یک جا بماند، پس اگر بخواند مثلاً ده روز در نجف و کوفه یا در تهران و شمیران - در صورتی که مردم آنها را در محل میدانند - بماند، باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1346

مسافری که می خواهد ده روز در محلی بماند، اگر از اول قصد داشته باشد که در بین ده روز به اطراف آن جا که به قدر حد ترخص تا کمتر از چهار فرسخ دور باشد - برود، در صورتی که مدت رفت و آمدش به اندازه ای باشد که در نظر عرف با اقامت ده روز او در آن محل منافات نداشته باشد مانند یک یا دو ساعت - باید نماز را تمام بخواند، و اگر مدت بیشتر از این باشد ، در صورتی که تمام روز یا شب باشد نمازش شکسته است، و در غیر این صورت بنا بر احتیاط واجب نماز را هم تمام و هم شکسته بخواند.

مسأله 1347

مسافری که تصمیم ندارد ده روز در محلی بماند. مثلاً قصدش این است که اگر رفیقش بیاید یا منزل خوبی پیدا کند ده روز بماند - باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1348

کسی که تصمیم دارد ده روز در محلی بماند، اگر احتمال بدهد که برای ماندن او مانعی پیدا شود و احتمال او عقلایی باشد، باید نماز را شکسته بخواند.

ص: 241

مسأله 1349

اگر مسافر بداند که مثلاً ده روز یا بیشتر به آخر ماه مانده و قصد کند که تا آخر ماه در جایی بماند، باید نماز را تمام بخواند، بلکه اگر نداند تا آخر ماه چقدر مانده و قصد کند تا آخر ماه بماند، در صورتی که آخر ماه معلوم باشد چه روزی است - مثلاً معلوم باشد روز جمعه است . ولی مسافر نداند که روز اول قصدش پنجشنبه است تا مدت اقامتش نه روز باشد، یا چهارشنبه تا ده روز باشد، در این صورت نیز اگر بعد معلوم شود که روز اول قصدش چهارشنبه بوده، نمازش تمام است، و در غیر این صورت باید نماز را شکسته بخواند، اگر چه از موقعی که قصد کرده تا روز آخر ماه ده روز یا بیشتر باشد.

مسأله 1350

اگر مسافری قصد کند ده روز در محلی بماند، چنانچه پیش از خواندن

یک نماز چهار رکعتی از ماندن منصرف شود یا مرد شود که در آن جا بماند یا به جای دیگر برود، باید نماز را شکسته بخواند، ولی اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی از ماندن منصرف شود یا مرد شود، تا وقتی که در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند.

و مراد از نماز چهار رکعتی در این مسأله و مسائل بعد چهار رکعت ادائی است.

مسأله 1351

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر روزه بگیرد و بعد از ظهر از ماندن در آن جا منصرف شود، چنانچه یک نماز چهار رکعتی خوانده باشد، تا وقتی که در آن جا هست روزه هایش صحیح است و باید نمازهای خود را تمام بخواند، و اگر نماز چهار رکعتی نخوانده باشد، بنا بر احتیاط واجب روزه آن روز را تمام کند و قضا نماید، و نمازهای خود را باید شکسته بخواند، و روزه‌های بعد هم نمی تواند روزه بگیرد، و اگر بعد از غروب و قبل از خواندن یک نماز چهار رکعتی منصرف شود، روزه آن روزش صحیح است.

مسأله 1352

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر از ماندن منصرف شود و پیش از آن که از قصد ماندن برگردد، یا بعد از آن شک کند که یک نماز چهار رکعتی خوانده یا نه، باید نمازهای خود را شکسته بخواند.

مسأله 1353

اگر مسافر به نیت این که نماز را شکسته بخواند مشغول نماز شود، و در بین نماز تصمیم بگیرد که ده روز یا بیشتر بماند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1354

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر در بین نماز اول چهار رکعتی از قصد خود برگردد، چنانچه مشغول رکعت سوم نشده، باید نماز را دو رکعتی تمام نماید و بقیه نمازهای خود را شکسته بخواند، و همچنین است اگر مشغول رکعت سوم شده و به رکوع نرفته باشد، که باید بنشیند و نماز را شکسته به آخر برساند، و اگر قرائت یا تسبیح زیاد کرده - بنا بر احتیاط واجب - دو سجده سهو به جا آورد، و اگر به رکوع رفته باشد نمازش باطل است، و باید آن را شکسته اعاده نماید، و تا وقتی که در آن جا هست نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1355

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بیشتر از ده روز در آن جا بماند، تا وقتی که مسافرت نکرده باید نمازش را تمام بخواند، و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند.

مسأله 1356

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، باید روزه واجب را بگیرد، و می تواند روزه مستحبی را هم به جا آورد، و نافله نماز ظهر و عصر و عشاء را هم بخواند.

مسأله 1357

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی، یا بعد از ماندن ده روز - اگر چه یک نماز تمام هم نخوانده باشد - بخواهد به جایی که کمتر از چهار فرسخ است برود و برگردد و دوباره در جای اول خود ده روز یا کمتر بماند، از وقتی که می رود تا وقتی که بر می گردد و بعد از برگشتن، باید نماز را تمام بخواند، ولی اگر برگشتن به محل اقامتش فقط از این جهت باشد که در طریق سفرش واقع شده است و سفر او مسافت شرعی باشد، لازم است موقع برگشتن نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1358

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بخواهد به جای دیگری که کمتر از هشت فرسخ است برود و ده روز در آن جا بماند، در رفتن و در محلی که قصد ماندن ده روز دارد، باید نمازهای خود را تمام بخواند، ولی اگر محلی که می خواهد برود هشت فرسخ یا بیشتر باشد، باید موقع رفتن نمازهای خود را شکسته بخواند، و چنانچه نخواهد ده روز در آن محل بماند، باید مدتی را که در آن جا می ماند نیز نمازهای خود را شکسته بخواند.

مسأله 1359

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بخواهد به جایی که کمتر از چهار فرسخ است برود، چنانچه مردد باشد که به محل اول برگردد یا نه، یا به کلی از برگشتن به آن جا غافل باشد، یا بخواهد برگردد ولی مردد باشد که ده روز در آن جا بماند یا نه، یا آن که از ده روز ماندن در آن جا و مسافرت از آن جا غافل باشد، باید از وقتی که می رود تا وقتی که بر می گردد و بعد از برگشتن نمازهای خود را تمام بخواند.

مسأله 1360

اگر به خیال این که رفقای می خواهند ده روز در محلی بمانند قصد کند که ده روز در آن جا بماند، و بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی بفهمد که آنها قصد نکرده اند. اگر چه خودش هم از ماندن منصرف شود - تا مدتی که در آن جا هست باید نماز را تمام بخواند. مسأله 1361 - اگر مسافر اتفاقاً سی روز در محلی بماند که در تمام سی روز در رفتن و ماندن مردد باشد، بعد از گذشتن سی روز اگر چه مقدار کمی در آن جا بماند، باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1362

مسافری که می خواهد ده روز یا کمتر در محلی بماند، اگر بعد از آن که به روز یا کمتر در آن جا ماند، بخواهد دوباره به روز دیگر یا کمتر بماند، و همینطور تا سی روز، روز سی و یکم باید نماز را تمام بخواند.

مسأله 1363

مسافر بعد از سی روز در صورتی باید نماز را تمام بخواند که سی روز را در یک جا بماند، پس اگر مقداری از آن را در جایی و مقداری را در جای دیگر بماند، بعد از سی روز هم باید نماز را شکسته بخواند.

مسائل متفرقه نماز مسافر

مسأله 1364

مسافر در شهر مکه قدیم که از عقبه مدینین است تا ذی طوی - و مدینه زمان حضرت رسول وی و شهر کوفه و حرم حضرت سید الشهداء مخیر است نمازش را شکسته یا تمام بخواند، و تمام افضل است، هر چند احوط آن است که در خارج از مسجد الحرام و مسجد النبی و حتی ملحقات آن دو مسجد بعد از زمان

ائمه عليهم السلام ، و خارج مسجد كوفه ، و دورتر از اطراف ضريح مقدس ، نماز را تمام نخواند.

مسأله 1365

كسى كه مى داند مسافر است و بايد نماز را شكسته بخواند، اگر در غير چهار جايى كه در مسأله پيش بيان شد عمدا تمام بخواند، نمازش باطل است، و اگر فراموش كند كه نماز مسافر شكسته است و تمام بخواند، چنانچه در وقت يادش بيايد بايد اعاده كند، و اگر بعد از وقت يادش بيايد قضا بر او نيست. (

مسأله 1366

كسى كه مى داند مسافر است و بايد نماز را شكسته بخواند اگر سهوا تمام بخواند، چنانچه در اثنای وقت ملتفت شود نمازش باطل است، و اگر بعد از وقت ملتفت شود قضا بر او نيست. (

مسأله 1367

مسافرى كه نمى داند بايد نماز را شكسته بخواند، اگر تمام بخواند نمازش صحيح است.

مسأله 1368

مسافرى كه مى داند بايد نمازش را شكسته بخواند، اگر بعضى از خصوصيات آن را نداند . مثلا نداند كه در سفر هشت فرسخى بايد شكسته بخواند - چنانچه تمام بخواند و در وقت بفهمد، بايد اعاده كند، و در صورتى كه اعاده نكرد بعد از وقت بايد قضا كند، و اگر بعد از وقت بفهمد قضا ندارد.

مسأله 1369

مسافرى كه مى داند بايد نماز را شكسته بخواند، اگر به گمان اين كه سفر او كمتر از هشت فرسخ است تمام بخواند، در صورتى كه در وقت بفهمد سفرش هشت فرسخ بوده ، نمازى را كه تمام خوانده بايد دوباره شكسته بخواند، و اگر اعاده نكرد بايد قضا كند، و اگر بعد از وقت بفهمد قضا بر او نيست. (

مسأله 1370

اگر فراموش كند كه مسافر است و نماز را تمام بخواند، چنانچه در وقت يادش بيايد بايد شكسته اعاده كند، و اگر اعاده نكرد بايد قضا كند،

و اگر بعد از وقت یادش بیاید قضا بر او نیست.)

مسأله 1371

کسی که باید نماز را تمام بخواند، اگر شکسته به جا آورد نمازش باطل است، ولی مسافری که قصد ماندن ده روز در جایی داشته باشد، و به جهت ندانستن حکم مسأله نماز را شکسته بخواند، احتیاط واجب آن است که نماز را تمام اعاده نماید.

مسأله 1372

اگر مشغول نماز چهار رکعتی شود و در بین نماز یادش بیاید که مسافر

ص: 245

است، یا ملتفت شود که سفر او هشت فرسخ است، چنانچه به رکوع رکعت سوم نرفته باید نماز را دو رکعتی تمام کند، و اگر قرائت یا تسبیح زیاد کرده، بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و اگر به رکوع رکعت سوم رفته نمازش باطل است، و در صورتی که به مقدار خواندن یکرکعت هم وقت داشته باشد، نماز را از سر شکسته بخواند، و اگر به مقدار یک رکعت هم وقت باقی نباشد، نماز را شکسته قضا نماید.

مسأله 1373

اگر مسافر بعضی از خصوصیات نماز مسافر را نداند، مثلاً نداند که اگر چهار فرسخ برود و چهار فرسخ برگردد باید شکسته بخواند، چنانچه به نیت نماز چهار رکعتی مشغول نماز شود و پیش از رکوع رکعت سوم مسأله را بفهمد، باید نماز را دو رکعتی تمام کند، و اگر قرائت یا تسبیح زیاد کرده، بنابر احتیاط واجب دو سجده سهو به جا آورد، و اگر در رکوع ملتفت شود نمازش باطل است، و در صورتی که به مقدار یک رکعت هم از وقت مانده باشد نماز را شکسته بخواند، و اگر به مقدار یک رکعت هم وقت باقی نباشد، نماز را شکسته قضا نماید.

مسأله 1374

مسافری که باید نماز را تمام بخواند، اگر به واسطه ندانستن مسأله به نیت نماز دو رکعتی مشغول نماز شود، و در بین نماز مسأله را بفهمد، باید نماز را چهار رکعتی تمام کند.

مسأله 1375

مسافری که نماز نخوانده، اگر پیش از تمام شدن وقت به وطنش برسد، یا به جایی برسد که می خواهد ده روز در آن جا بماند، باید نماز را تمام بخواند، و کسی که مسافر نیست، اگر در اول وقت نماز نخواند و مسافرت کند، در سفر باید نماز را شکسته بخواند.

مسأله 1376

اگر مسافری که باید نماز را شکسته بخواند، نماز ظهر یا عصر یا عشاء او قضا شود، باید آن را دو رکعتی قضا نماید، اگر چه در غیر سفر بخواند قضا آن را به جا آورد و اگر از کسی که مسافر نیست یکی از این سه نماز قضا شود، باید چهار رکعتی قضا نماید، اگر چه در سفر بخواند آن را قضا نماید.

مسأله 1377

مستحب است نمازگزار بعد از هر نمازی سی مرتبه بگوید: (سبحان الله و الحمد لله ولا إله إلا الله و الله أكبر) و برای مسافر در تعقیبنماز های شکسته مستحب مؤکد است.

مسأله 1378

کسی که نماز واجب خود را در وقت آن نخوانده باید قضای آن را به جا آورد، اگر چه در تمام وقت نماز خواب مانده، یا به واسطه مستی یا بیهوشی که به اختیار او بوده نماز نخوانده باشد، و نمازهایی را که زن در حال حیض یا نفاس نخوانده قضا ندارد، چه نمازهای یومیه باشد چه غیر آن، ولی در نماز آیات برای زلزله و رعد و برق بنا بر احتیاط واجب بدون نیت ادا و قضا بجا آورد.

مسأله 1379

اگر بعد از وقت نماز بفهمد نمازی را که خوانده باطل بوده، باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1380

کسی که نماز قضا دارد باید در خواندن آن کوتاهی نکند، ولی واجبنیست فوراً آن را به جا آورد.

مسأله 1381

کسی که نماز قضا دارد می تواند نماز مستحبی بخواند.

مسأله 1382

اگر انسان احتمال دهد که نماز قضایی دارد، یا نمازهایی را که خوانده صحیح نبوده، احتیاط مستحب آن است که قضای آنها را به جا آورد.

مسأله 1383

در قضای نمازهای یومیه ترتیب لازم نیست، مگر در نمازهایی که در ادای آنها ترتیب هست، مثل نماز ظهر و عصر، یا مغرب و عشاء از یک روز، اگر چه احتیاط مستحب در غیر اینها نیز مراعات ترتیب است.

مسأله 1384

اگر بخواهد قضای چند نماز غیر یومیه مانند نماز آیات را بخواند، یا مثلاً بخواهد قضای یک نماز یومیه و چند نماز غیر یومیه را بخواند، لازم نیست آنها را به ترتیب به جا آورد.

مسأله 1385

اگر ترتیب نمازهایی را که نخوانده فراموش کند، احتیاط مستحب آن است که طوری آنها را بخواند که یقین کند به ترتیبی که قضا شده به جا آورده است، مثلاً اگر قضای یک نماز ظهر و یک نماز مغرب بر او واجب است و نمی داند کدام اول قضا شده، اول یک نماز مغرب و بعد از آن یک نماز ظهر و دوباره نماز مغرب را بخواند، یا اول یک نماز ظهر و بعد از آن یک نماز مغرب، و دوباره نماز ظهر را

بخواند تا یقین کند هر کدام را که اول قضا شده اول خوانده است. مسأله 1386- اگر نماز ظهر یک روز و نماز عصر روز دیگر، یا دو نماز ظهر، یا دو نماز عصر از او قضا شده و نمی داند کدام اول قضا شده است، چنانچه در نماز چهار رکعتی بخواند به نیت این که اولی قضای نماز روز اول و دومی قضای نماز روز دوم باشد، در حاصل شدن ترتیب کافیت.

مسأله 1387

اگر یک نماز ظهر و یک نماز عشاء، یا یک نماز عصر و یک نماز عشاء از او قضا شود و نداند کدام اول قضا شده است، احتیاط مستحب آن است که طوری آنها را بخواند که ترتیب حاصل شود، و برای یقین به حصول ترتیب - مثلاً اگر یک نماز ظهر و یک نماز عشاء از او قضا شده و اولی آنها را نمی داند. می تواند اول یک نماز ظهر و بعد از آن یک نماز عشاء و دوباره یک نماز ظهر بخواند، یا اول یک نماز عشاء بعد یک نماز ظهر و دوباره یک نماز عشاء بخواند.

مسأله 1388

کسی که می داند یک نماز چهار رکعتی نخوانده ولی نمی داند نماز ظهر است یا نماز عصر، اگر یک نماز چهار رکعتی به نیت قضای نمازی که نخوانده به جا آورد کافیت، و همچنین است اگر نداند نمازی که نخوانده ظهر است یا عشاء، و در این صورت نسبت به جهر و اخفات مخیر می باشد.

مسأله 1389

کسی که پنج نماز پشت سر هم از او قضا شده و نمی داند اولی آنها کدام است، چنانچه به نماز به ترتیب بخواند - مثلاً از نماز صبح شروع کند و بعد از آن که ظهر و عصر و مغرب و عشاء را خواند، دو مرتبه نماز صبح و ظهر و عصر و مغرب را بخواند - یقین به ترتیب حاصل نموده است، و اگر شش نماز پشت سر هم از او قضا شده و اولی آنها را نمی داند، برای یقین به حصول ترتیب ده نماز به ترتیب قضا کند، و همین طور برای هر یک نمازی که به نمازهای قضای او اضافه می شود، در صورتی که پشت سر هم قضا شده باشد، یک نماز بر مقداری که گفته شد اضافه نماید تا یقین به حصول ترتیب پیدا شود.

مسأله 1390

کسی که می داند نمازهای پنجگانه او هر کدام از یک روز قضا شده و ترتیب آنها را نمی داند، بهتر این است که نماز پنج شبانه روز را بخواند، و اگر شش

نماز از شش روز از او قضا شده نماز شش شبانه روز را بخواند، و همچنین برای هر نمازی که به نمازهای قضای او اضافه شود، یک شبانه روز بیشتر بخواند، و به این

کیفیت یقین پیدا می کند که به ترتیبی که قضا شده به جا آورده است.

مثلا اگر هفت نماز از هفت روز نخوانده باشد، نماز هفت شبانه روز را قضا نماید، و کفایت می کند برای هر روزی، اگر در حضر و آن چه در حکم آن است فوت شده باشد، یک نماز دو رکعتی و یک نماز سه رکعتی و یک نماز چهار رکعتی مردد بین ظهر و عصر و عشاء به جا آورد، و اگر در سفر فوت شده باشد، یک نماز دو رکعتی مردد بین صبح و ظهر و عصر و عشاء و یک نماز سه رکعتی به جا آورد.

مسأله 1391

کسی که مثلا چند نماز صبح یا چند نماز ظهر از او قضا شده و شماره آنها را نمی داند یا فراموش کرده. مثلا نمی داند که سه یا چهار یا پنج نماز بوده - چنانچه مقدار کمتر را بخواند کفایت، ولی احتیاط مستحب این است که به قدری نماز بخواند که یقین کند تمام آنها را خوانده است، مخصوصا در صورتی که یقین به مقدار داشته و بعد از آن مقدار را فراموش کرده باشد.

مسأله 1392

کسی که فقط یک نماز قضا از روزهای پیش دارد، احتیاط مستحب این است که در صورت امکان

اول آن را بخواند، بعد مشغول نماز آن روز شود، و نیز اگر از روزهای پیش نماز قضا ندارد ولی یک نماز یا بیشتر از همان روز از او قضا شده است، مستحب است که در صورت امکان - نماز قضای آن روز را پیش از نماز ادا بخواند، و در هر دو صورت اگر وقت فضیلت نماز یومیه فوت می شود بهتر آن است که نماز یومیه را مقدم بدارد.

مسأله 1393

اگر در بین نماز یادش بیاید که یک نماز یا بیشتر از همان روز از او قضا شده، یا فقط یک نماز قضا از روزهای پیش دارد، چنانچه وقت وسعت دارد و ممکن است نیت را به نماز قضا برگرداند، احتیاط مستحب این است که نیت نماز قضا کند، مثلا اگر در نماز ظهر پیش از رکوع رکعت سوم یادش بیاید که نماز صبح آن روز قضا شده، در صورتی که وقت نماز ظهر تنگ نباشد، نیت را به نماز صبح برگرداند و آن را دو رکعتی تمام کند بعد ظهر را بخواند، ولی اگر وقت تنگ است یا نمی تواند نیت را به

نماز قضا برگرداند. مثل آن که در رکوع رکعت سوم نماز ظهر یادش بیاید که نماز صبح را نخوانده، چون اگر بخواید نیت نماز صبح کند، یک رکوع که رکن است زیاد می شود - نباید نیت را به قضای صبح برگرداند.

مسأله 1394

اگر از روزهای گذشته نماز های قضا دارد و یک نماز یا بیشتر هم از همان روز از او قضا شده، چنانچه برای قضای تمام آنها وقت ندارد یا نمی خواهد همه را در آن روز بخواند، مستحب است نماز قضای آن روز را پیش از نماز ادا بخواند، و احتیاط مستحب این است که بعد از خواندن قضای نمازهای سابق، دوباره نماز قضایی را که در آن روز پیش از نماز ادا خوانده به جا آورد.

مسأله 1395

تا انسان زنده است اگر چه از قضای نمازهای خود عاجز باشد، دیگری نمی تواند نمازهای او را قضا نماید.

مسأله 1396

نماز قضا را با جماعت می شود خواند، چه نماز امام جماعت ادا باشد یا قضا، و لازم نیست هر دو یک نماز را بخوانند، مثلاً اگر نماز قضای صبح را با نماز ظهر یا عصر امام بخواند، اشکال ندارد.

مسأله 1397

مستحب است بچه ممیز را - یعنی بچه ای که خوب و بد را می فهمد - به نماز خواندن و عبادت های دیگر عادت دهند، بلکه مستحب است او را به قضای نمازها هم وادار نمایند.

نماز قضای پدر که بر پسر بزرگتر واجب است

مسأله 1398

اگر پدر نمازهای واجب خود را به جا نیاورده باشد، و می توانسته است قضا کند - و بنا بر احتیاط. هر چند از روی نافرمانی ترک کرده باشد، یا صحیح به جا نیاورده باشد، بر پسر بزرگترش واجب است که بعد از مرگش به جا آورد، یا برای او اجیر بگیرد، و قضای نمازهای مادر بر او واجب نیست هر چند احوط است.

مسأله 1399

اگر پسر بزرگتر شک دارد که پدرش نماز قضا داشته است یا نه، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 1400

اگر پسر بزرگتر بداند که پدرش نماز قضا داشته و شک کند که به جا آورده یا نه ، بنابر احتیاط واجب قضا نماید.

مسأله 1401

اگر معلوم نباشد که پسر بزرگتر کدام است ، قضای نماز پدر بر هیچکدام از پسرها واجب نیست، ولی احتیاط مستحب آن است که به نحو وجوب کفائی به جا آورند یا نماز را بین خودشان قسمت کنند یا برای انجام آن قرعه بزنند.

مسأله 1402

اگر میت وصیت کرده باشد که برای نماز او اجیر بگیرند، بعد از آن که اجیر نماز او را به طور صحیح به جا آورد، از پسر بزرگتر ساقط می شود.

مسأله 1403

اگر پسر بزرگتر بخواند نماز پدر و مادر را بخواند، باید به تکلیف خود عمل کند، مثلاً قضای نماز صبح و مغرب و عشاء مادرش را باید بلندبخواند.

مسأله 1404

کسی که خودش نماز قضا دارد، اگر نماز پدر و مادر را هم بخواند قضا کند، هر کدام را اول به جا آورد صحیح است.

مسأله 1405

اگر پسر بزرگتر موقع مرگ پدر نابالغ یا دیوانه باشد، وقتی که بالغ شد یا عاقل گردید، باید نماز پدر را قضا نماید.

مسأله 1406

اگر پسر بزرگتر پیش از آن که نماز پدر را قضا کند بمیرد، بر پسر دوم چیزی واجب نیست.

نماز جماعت

مسأله 1407

مستحب است نمازهای واجب ، خصوصاً نمازهای یومیه را با جماعت بخوانند، و در نماز صبح و عشاء، و برای همسایه مسجد، و کسی که صدای اذان را می شود بیشتر سفارش شده است ، و همچنین به حسب بعضی از روایات در نماز مغرب.

نماز با جماعت افضل است از نماز فرادن به بیست و چهار درجه و برابر است با بیست و پنج نماز، و در بعضی از روایات قریب به این مضمون وارد شده است، که رسول خدا او فرمود: کسی که به مسجدی برود به طلب نماز جماعت، برای او به هر قدمی هفتاد هزار حسنه است، و مثل آن از درجات، پس اگر بمیرد و او

ص: 251

بر این حال باشد خداوند موکل می کند بر او هفتاد هزار ملک را که به قبر او بروند و بشارت به او بدهند و در تنهایی قبر مونس او باشند و استغفار کنند برای او تا روزی که مبعوث می شود.

مسأله 1409

حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی اعتنائی جایز نیست ، و سزاوار نیست که انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.

مسأله 1410

مستحب است انسان صبر کند که نماز را با جماعت بخواند، و نماز جماعت از نماز اول وقت که فرادی خوانده شود بهتر است تا وقتی که وقت فضیلت فوت نشود، و نیز جماعتی را که مختصر بخوانند از نماز فرادایی که آن را طول بدهند افضل است.

مسأله 1411

وقتی که جماعت بر پا می شود مستحب است کسی که نمازش را فرادی خوانده دوباره با جماعت بخواند، و اگر بعد بفهمد که نماز اولش باطل بوده ، نماز دوم او کافیست.

مسأله 1412

اگر امام یا مأوم بخواند نمازی را که با جماعت خوانده دوباره با جماعت بخواند، چنانچه احتمال فساد آن نماز را ندهد جایز نیست، مگر این که در نماز دوم امام باشد و در مأومین کسی باشد که نماز واجب را نخوانده باشد ، که در این صورت اعاده مستحب است.

مسأله 1413

کسی که در نماز به حدی وسواس دارد که موجب بطلان نمازش می شود و فقط در صورتی که نماز را با جماعت بخواند از وسواس راحت می شود، باید نماز را با جماعت بخواند، و همچنین بنابر احتیاط واجب در صورتی که موجب بطلان نمازش نشود. مسأله 1414

اگر پدر یا مادر به فرزند خود امرکنند که نماز را با جماعت بخواند، در صورتی که ترک آن موجب ایذاء آنها شود ، مخالفت آنها حرام است.

مسأله 1415

نماز مستحب را نمی شود با جماعت خواند ، مگر نماز استسقاء که برای آمدن باران می خوانند، و نمازی که واجب بوده و به جهتی مستحب شده است ، مانند نماز عید فطر و قربان که در زمان حضور امام علی واجب بوده و به واسطه غایب شدن ایشان مستحب می باشد.

مسأله 1416

موقعی که امام جماعت نماز یومیه می خواند، هر کدام از نمازهای یومیه را می شود به او اقتدا کرد.

مسأله 1417

اگر امام جماعت قضای نماز یومیه خود یا شخص دیگری را می خواند، در صورتی که فوت نماز یقینی باشد می شود به او اقتدا کرد، ولی اگر احتیاط قضا می کند، اقتدا به او جایز نیست، مگر در صورتی که نماز مأموم نیز احتیاطی باشد و منشأ احتیاط هر دو یکی باشد.

مسأله 1418

اگر انسان نداند نمازی را که کسی می خواند نماز واجب یومیه است یا نماز مستحب، نمی تواند به او اقتدا کند.

مسأله 1419

در صحت جماعت شرط است که بین امام و مأموم، و همچنین بین مأموم و مأموم دیگر که واسطه بین مأموم و امام است حایلی نباشد که مانع از دیدن شود، مانند پرده یا دیوار و امثال اینها، پس اگر در تمام احوال نماز یا بعض آن بین امام و مأموم یا بین مأموم و مأموم دیگر که واسطه اتصال است چنین حایلی باشد، جماعت باطل است، وزن از این حکم مستثنی است، چنانکه خواهد آمد.

مسأله 1420

اگر به واسطه درازی صف اول، کسانی که دو طرف صف ایستاده اند امام را نبینند، می توانند اقتدا کنند، و نیز اگر به واسطه درازی یکی از صفهای دیگر، کسانی که دو طرف آن ایستاده اند صف جلوی خود را نبینند، می توانند اقتدا نمایند.

مسأله 1421

اگر صفهای جماعت تا در مسجد برسد، کسی که مقابل در پشت صف ایستاده نمازش صحیح است، و همچنین نماز کسانی که پشت سر او اقتدا می کنند صحیح می باشد، بلکه نماز کسانی که در دو طرف ایستاده اند و اتصال به جماعت دارند، نیز صحیح است. مسأله 1422- کسی که پشت ستون ایستاده، اگر از طرف راست یا چپ به واسطه مأموم دیگر به امام متصل نباشد، نمی تواند اقتدا کند.

مسأله 1423

جای ایستادن امام باید از جای مأموم بلندتر نباشد، ولی اگر به مقدار کمی مانند کمتر از یک وجب بلند تر باشد، اشکال ندارد، و نیز اگر زمین سراشیب باشد و امام در طرفی که بلندتر است بایستد، در صورتی که سراشیبی آن زیاد نباشد و طوری باشد که به آن زمین مسطح بگویند، مانعی ندارد.

مسأله 1424

اگر جای مأموم بلندتر از جای امام باشد اشکال ندارد، ولی اگر به قدری بلند تر باشد که صدق جماعت مشکوک باشد، نمی تواند قصد جماعت کند.

مسأله 1425

اگر بین کسانی که در یک صف ایستاده اند، یک نفر که نمازش باطل است یا بچه ممیزی که ندانند نماز او صحیح است فاصله شود، در صورتی که از جهت مأموم دیگر اتصال به جماعت نباشد. بنابر احتیاط واجب - نمی شود اقتدا کرد.

مسأله 1426

بعد از تکبیر امام، اگر صف جلو آماده نماز و تکبیر گفتن باشد، کسی که در صف بعد ایستاده می تواند تکبیر بگوید، ولی احتیاط مستحب آن است که صبر کند تا کسی یا کسانی که از صف جلو واسطه اتصال او هستند تکبیر بگویند. مسأله 1427- اگر بدانند نماز یک صف از صفهای جلو باطل است در صفهای بعد نمی تواند اقتدا کند، ولی اگر ندانند نماز آنان صحیح است یا نه، می تواند اقتدا نماید.

مسأله 1428

هرگاه بدانند نماز امام باطل است، مثلاً بدانند امام وضو ندارد، اگر چه خود امام ملتفت نباشد، نمی تواند به او اقتدا کند.

مسأله 1429

اگر مأموم بعد از نماز بفهمد که امام عادل نبوده، و یا کافر بوده، و یا به جهتی نمازش باطل بوده. مثلاً بی وضو نماز خوانده - نمازش صحیح است در صورتی که کاری که نماز فردی را اگر چه سهو باطل می کند - مثل زیاد کردن رکوع - انجام نداده باشد.

مسأله 1430

اگر در بین نماز شک کند که اقتدا کرده یا نه باید نماز را فردی تمام نماید، مگر این که از جهت قرآینی اطمینان کند که نیت جماعت کرده است.

مسأله 1431

عدول از جماعت به فردی در حال تشهد قبل از سلام امام در صورتی که از اول قصد عدول نداشته اشکال ندارد، و همچنین است قبل از تشهد در صورتی که معذور باشد، و در غیر این دو صورت محل اشکال است، چه از اول نیت عدول داشته باشد یا در اثناء قصد عدول کند، ولی اگر به وظیفه منفرد عمل کرده نمازش صحیح است، و همچنین اگر بعد از گذشتن محل قرائت عدول کرده و از اول قصد انفراد نداشته نمازش از جهت ترک قرائت صحیح است.

اگر مأموم پیش از تمام شدن حمد و سوره امام نیت فرادی نماید، واجب

ص: 254

است حمد و سوره را بخواند، هر چند مقداری از آن را امام خوانده باشد، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - اگر بعد از حمد و سوره امام - پیش از رکوع - نیت فرادی کند.

مسأله 1433

اگر در بین نماز جماعت نیت فرادی نماید، نمی تواند دوباره نیت جماعت کند، ولی اگر مرد شود که نیت فرادی کند یا نه، هر چند بعد تصمیم بگیرد که نماز را با جماعت تمام کند، جماعت او محل اشکال است.

مسأله 1434

اگر شک کند که در بین نماز نیت فرادی کرده یا نه، باید بنا بگذارد که نیت فرادی نکرده است.

مسأله 1435

اگر موقعی که امام در رکوع است اقتدا کند و به رکوع امام برسد، اگر چه ذکر امام تمام شده باشد نماز و جماعتش صحیح است، و یک رکعت حساب می شود، اما اگر به مقدار رکوع خم شود و به رکوع امام نرسد، نمازش باطل است.

مسأله 1436

اگر موقعی که امام در رکوع است اقتدا کند و به مقدار رکوع خم شود و شک کند که به رکوع امام رسیده یا نه، نمازش باطل است.

مسأله 1437

اگر موقعی که امام در رکوع است اقتدا کند، و پیش از آن که به اندازه رکوع خم شود امام سر از رکوع بردارد، باید با امام به سجده برود و رکعت بعد امام را رکعت اول خود قرار دهد، و بنابر احتیاط واجب بعد از متابعت امام بایستد، و تکبیر را به قصد قربت مطلقه - اعم از تکبیره الاحرام و ذکر - بگوید.

مسأله 1438

اگر اول نماز یا اثنای حمد و سوره اقتدا کند و پیش از آن که به رکوع رود امام سر از رکوع بردارد، در صورتی که در تأخیر معذور باشد، نماز و جماعت او صحیح است.

مسأله 1439

اگر موقعی برسد که امام مشغول خواندن تشهد آخر نماز است، چنانچه بخواهد به ثواب جماعت برسد، باید بعد از نیت اقتدا و گفتن تکبیره الاحرام بنشیند و تشهد را بنابر احتیاط واجب به نیت قربت مطلقه - اعم از وجوب و شهادت مستحب - با امام بخواند، ولی سلام را نگوید و صبر کند تا امام سلام نماز را بدهد، بعد بایستد و بدون آن که دوباره نیت کند و تکبیر بگوید حمد و سوره را بخواند، و آن را

رکعت اول نماز خود حساب کند.

ص: 255

مسأله 1440 - مأموم نباید جلوتر از امام بایستد، و بنابر احتیاط واجب اگر مأموم یک مرد باشد در طرف راست امام بایستد، و لازم نیست عقب تر از امام باشد، مگر در صورتی که قد او بلندتر از امام باشد، که بنابر احتیاط واجب باید طوری بایستد که در رکوع و سجود جلوتر از امام نباشد، و اگر مأموم متعدد باشد، حکم آن در مسأله «1488» بیان شده است.

مسأله 1441

اگر امام مرد و مأموم زن باشد، چنانچه بین آن زن و امام، یا بین آن زن و مأموم دیگری که مرد است و زن به واسطه او به امام متصل شده است پرده و مانند آن فاصله باشد، اشکال ندارد.

مسأله 1442

اگر بعد از شروع به نماز جماعت بین مأموم و امام، یا بین مأموم و کسی که مأموم به واسطه او متصل به امام است پرده یا چیز دیگری حایل شود، جماعت باطل و نمازش فرادی می شود، و باید به وظیفه منفرد عمل نماید.

مسأله 1443

اقوی آن است که بین جای سجده مأموم و جای ایستادن امام بیش از اندازه ای که به یک قدم بلند طی می شود فاصله نباشد، و همچنین است اگر انسان به واسطه مأمومی که جلوی او ایستاده به امام متصل باشد، و احتیاط مستحب آن است که جای سجد مأموم با جای کسی که جلوی او ایستاده فاصله نداشته باشد.

مسأله 1444

اگر مأموم به واسطه کسی که طرف راست یا چپ او اقتدا کرده به امام متصل باشد، و از جلو به امام متصل نباشد، بنابر احتیاط واجب باید با کسی که در طرف راست یا چپ او اقتدا کرده بیشتر از اندازه ای که به یک قدم بلند طی می شود فاصله نداشته باشد.

مسأله 1445

اگر در نماز بین مأموم و امام، یا بین مأموم و مأمومی که جلوی او ایستاده بیشتر از اندازه ای که به یک قدم بلند طی می شود فاصله پیدا شود جماعت باطل، و نماز را فرادی بخواند، و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر بین مأموم و مأمومی که از طرف راست یا چپ واسطه اتصال است این فاصله پیدا بشود.

مسأله 1446

اگر نماز همه کسانی که در صف جلو هستند تمام شود، چنانچه فاصله بین کسانی که در صف بعد هستند با کسانی که در صف جلوتر از کسانی که نمازشان

تمام شده، کمتر یا به اندازه ای که به یک قدم بلند طی می شود باشد و فورا صفی که نمازشان تمام شده برای نماز دیگری به امام اقتدا کنند، جماعت صف بعد صحیح است، و اگر فاصله بیشتر از این حد باشد، جماعت صف بعد باطل و نماز آنها فراد می شود.

مسأله 1447

اگر در رکعت دوم اقتدا کند، حمد و سوره از او ساقط است و قبل از امام نباید به رکوع برود و قبل از تشهد امام هم نباید برخیزد، و می تواند قنوت و تشهد را با امام بخواند، و احتیاط واجب آن است که موقع تشهد امام، انگشتان دست و سینه پا را به زمین بگذارد و زانوها را بلند کند، و باید با امام برخیزد و حمد و سوره را بخواند، و اگر برای سوره وقت ندارد حمد را تمام کند و در رکوع خود را به امام برساند، و اگر در رکوع به امام نرسد. بنابر احتیاط واجب - قصد انفراد نماید.

مسأله 1448

اگر موقعی که امام در رکعت دوم نماز چهار رکعتی است اقتدا کند، باید در رکعت دوم نمازش که رکعت سوم امام است، بعد از دو سجده بنشیند و تشهد را به مقدار واجب بخواند و برخیزد، و چنانچه برای گفتن سه مرتبه تسبیحات وقت ندارد یک مرتبه بگوید و در رکوع خود را به امام برساند، و اگر در رکوع به امام نرسید - بنابر احتیاط واجب - قصد انفراد نماید.

مسأله 1449

اگر امام در رکعت سوم یا چهارم باشد، و مأوم بداند - بلکه چنانچه احتمال هم بدهد که اگر اقتدا کند و حمد را بخواند به رکوع امام نمی رسد، بنابر احتیاط واجب باید صبر کند تا امام به رکوع رود، بعد اقتدا نماید.

مسأله 1450

اگر در حال قیام رکعت سوم یا چهارم امام اقتدا کند، باید حمد و سوره را بخواند، و اگر برای سوره وقت ندارد باید حمد را تمام کند و در رکوع خود را به امام برساند، و اگر در رکوع به امام نرسد. بنابر احتیاط واجب - قصد انفراد کند.

مسأله 1451

کسی که می داند اگر سوره یا قنوت را تمام کند به رکوع امام نمی رسد، چنانچه عمد سوره یا قنوت را بخواند و به رکوع نرسد، نمازش صحیح است و باید به وظیفه منفرد عمل نماید.

مسأله 1452

کسی که اطمینان دارد که اگر سوره را شروع کند یا تمام نماید به رکوع امام می رسد، احتیاط واجب آن است که سوره را شروع کند یا اگر شروع کرده تمام نماید،

ولی اگر موجب آن شود که به رکوع امام نرسد، چنانچه شروع کرده تمام ننماید.

مسأله 1453

کسی که یقین دارد اگر سوره را بخواند به رکوع امام می رسد، چنانچه سوره را بخواند و به رکوع نرسد، جماعتش صحیح است.

مسأله 1454

اگر امام ایستاده باشد و مأموم نداند که در کدام رکعت است، می تواند اقتدا کند، ولی بنابر احتیاط واجب حمد و سوره را به قصد اعم از جزئیت نماز و قرائت قرآن بخواند، اگر چه بعد بفهمد که امام در رکعت اول یا دوم بوده است.

مسأله 1455

اگر به خیال این که امام در رکعت اول یا دوم است، حمد و سوره را نخواند و بعد از رکوع بفهمد که در رکعت سوم یا چهارم بوده، نمازش صحیح است، ولی اگر پیش از رکوع بفهمد باید حمد و سوره را بخواند، و اگر وقت ندارد فقط حمد را بخواند و در رکوع خود را به امام برساند، و اگر به مقدار حمد هم وقت ندارد، بنابر احتیاط واجب قصد انفراد نماید.

مسأله 1456

اگر به خیال این که امام در رکعت سوم یا چهارم است، حمد و سوره بخواند و پیش از رکوع یا بعد از آن بفهمد که در رکعت اول یا دوم بوده، نمازش صحیح است، و اگر در بین حمد و سوره بفهمد باید بقیه را نخواند.

مسأله 1457

اگر موقعی که مشغول نماز مستحبی است جماعت برپا شود، چنانچه اطمینان ندارد که اگر نماز را تمام کند به جماعت می رسد، مستحب است نماز را رها کند و مشغول نماز جماعت شود، بلکه اگر اطمینان نداشته باشد که به رکعت اول برسد، مستحب است به همین دستور رفتار نماید.

مسأله 1458

اگر موقعی که مشغول نماز سه رکعتی یا چهار رکعتی است، جماعت برپا شود، چنانچه به رکوع رکعت سوم نرفته و اطمینان ندارد که اگر نماز را تمام کند به جماعت می رسد، مستحب است به نیت نماز مستحبی نماز را دو رکعتی تمام کند و خود را به جماعت برساند.

مسأله 1459

اگر نماز امام تمام شود و مأموم مشغول تشهد یا سلام اول باشد، لازم نیست نیت فرادی کند.

کسی که یک رکعت از امام عقب مانده، وقتی امام تشهد رکعت آخر را

ص: 258

می خواند اگر قصد انفراد نکند، بنابر احتیاط واجب انگشتان دست و سینه پا را به زمین بگذارد و زانوهای بلند نگه دارد و صبر کند تا امام سلام نماز را بگوید و بعد برخیزد، و اگر در همان جا بخواهد قصد انفراد نماید مانعی ندارد، ولی چنانچه از اول قصد انفراد داشته محل اشکال است.

شرایط امام جماعت

مسأله 1461

امام جماعت باید بالغ و عاقل و شیعه دوازده امامی و عادل و حلال زاده باشد و قرائت نمازش صحیح باشد در صورتی که اقتدا در دو رکعت اول و دوم باشد و قرائت مأموم هم صحیح باشد، و همچنین بنابر احتیاط واجب در غیر این صورت، و نیز اگر مأموم مرد است امام او هم باید مرد باشد، و امامت زن برای زن در غیر نماز میت کراهت دارد، و در نماز میت در صورتی که سزاوارتر از او به میت نباشد، کراهت ندارد، و اقتدا کردن بچه ممیز که خوب و بد را می فهمد به بچه ممیز دیگر مانعی ندارد، و ترتیب آثار جماعت خالی از وجه نیست ولی احوط عدم ترتیب است.

مسأله 1462

امامی را که عادل می دانسته، اگر شک کند که به عدالت خود باقی است یا نه، می تواند به او اقتدا نماید.

مسأله 1463

کسی که ایستاده نماز می خواند، نمی تواند به کسی که نشسته یا خوابیده نماز می خواند اقتدا کند، و کسی که نشسته نماز می خواند، نمی تواند به کسی که خوابیده نماز می خواند اقتدا نماید.

مسأله 1464

کسی که نشسته نماز می خواند، می تواند به کسی که نشسته نماز می خواند اقتدا کند، و همچنین کسی که خوابیده به کسی که خوابیده می تواند اقتدا کند، و کسی که نشسته به کسی که ایستاده می تواند اقتدا کند، ولی کسی که خوابیده به کسی که نشسته نمی تواند اقتدا کند.

مسأله 1465

اگر امام جماعت به واسطه عذری با لباس نجس یا با تیمم یا با وضوی جبرهای نماز بخواند، می شود به او اقتدا کرد.

مسأله 1466

اگر امام مرضی دارد که نمی تواند از بیرون آمدن بول و غائط خودداری

ص: 259

کند ، می شود به او اقتدا کرد، و نیز زنی که مستحاضه نیست می تواند به زن مستحاضه اقتدا نماید.

مسأله 1467

نماز جماعت خواندن با امامی که مرض خوره یا پسی دارد مکروه است، و به کسی که حد شرعی بر او جاری شده اقتدا جایز نیست.

احکام جماعت

مسأله 1468

موقعی که مأموم نیت می کند باید امام را معین نماید ، ولی دانستن اسم او لازم نیست ، مثلاً اگر نیت کند اقتدا می کنم به امام حاضر ، نمازش صحیح است.

مسأله 1469

مأموم باید غیر از حمد و سوره ، همه چیزهای نماز را خودش بخواند ، ولی اگر رکعت اول یا دوم مأموم رکعت سوم یا چهارم امام باشد ، باید حمد و سوره را بخواند.

مسأله 1470

اگر مأموم در رکعت اول و دوم نماز صبح و مغرب و عشاء ، صدای حمد و سوره امام را بشنود ، اگر چه کلمات را تشخیص ندهد باید حمد و سوره را نخواند ، و اگر صدای امام را نشنود مستحب است حمد و سوره را بخواند ، ولی قصد جزئیّت نماز نکند ، و باید آهسته بخواند ، و چنانچه سهواً بلند بخواند اشکال ندارد.

مسأله 1471

اگر مأموم بعضی از کلمات حمد و سوره امام را بشنود ، می تواند آنچه را نمی شنود بخواند ، ولی احتیاط مستحب آن است که حمد و سوره را نخواند.

مسأله 1472

اگر مأموم سهواً حمد و سوره را بخواند ، یا خیال کند صدایی را که می شنود صدای امام نیست و حمد و سوره را بخواند و بعد بفهمد

صدای امام بوده، نمازش صحیح است.

مسأله 1473

اگر شك کند که صدای امام را می شنود یا نه، یا صدایی بشنود و نداند که صدای امام است یا صدای کس دیگر، می تواند حمد و سوره را بخواند.

مسأله 1474

مأموم در رکعت اول و دوم نماز ظهر و عصر نباید حمد و سوره را بخواند، و مستحب است به جای آن ذکر بگوید.

مسأله 1475

مأموم نباید تکبیر الاحرام را پیش از امام بگوید، بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده تکبیر نگوید.

ص: 260

مسأله 1476

اگر مأموم سهواً پیش از امام سلام دهد، نمازش صحیح است، بلکه اگر عمداً هم پیش از امام سلام دهد در صورتی که از اول قصد عدول نداشته، نمازش اشکال ندارد.

مسأله 1477

اگر مأموم غیر از تکبیرة الاحرام، چیزهای دیگر نماز را پیش از امام بگوید، اشکال ندارد، ولی اگر آنها را بشنود یا بداند امام چه وقت می گوید، احتیاط مستحب آن است که پیش از امام نگوید.

مسأله 1478

مأموم باید غیر از آنچه در نماز خوانده می شود، کارهای دیگر آن را مانند رکوع و سجود با امام یا کمی بعد از امام به جا آورد، و اگر عمداً پیش از امام یا مدتی بعد از امام انجام دهد، جماعتش باطل می شود، ولی اگر به وظیفه منفرد عمل نموده نمازش صحیح است.

مسأله 1479

اگر سهواً پیش از امام سر از رکوع بردارد، چنانچه امام در رکوع باشد باید به رکوع برگردد و با امام سر بردارد، و در این صورت زیاد شدن رکوع نماز را باطل نمی کند، ولی اگر به رکوع برگردد و پیش از آن که به رکوع امام برسد امام سر بردارد، نمازش باطل است.

مسأله 1480

اگر اشتبهاً سر بردارد و بیند امام در سجده است، باید به سجده برگردد، و چنانچه در هر دو سجده این اتفاق بیفتد، برای زیاد شدن دو سجده نماز باطل نمی شود.

مسأله 1481

کسی که اشتبهاً پیش از امام سر از سجده برداشته، هرگاه به سجده برگردد و هنوز به سجده نرسیده امام سر بردارد، نمازش صحیح است، ولی اگر در هر دو سجده این اتفاق بیفتد، نمازش باطل است.

مسأله 1482

اگر اشتباهاً سر از رکوع یا سجده بردارد، و سهواً یا به خیال این که به امام نمی رسد به رکوع یا سجده نرود، جماعت و نمازش صحیح است.

مسأله 1483

اگر سر از سجده بردارد و ببیند امام در سجده است، چنانچه به خیال این که سجده اول امام است، به قصد این که با امام سجده کند، به سجده رود و بفهمد سجده دوم امام بوده، سجده دوم او حساب می شود، و اگر به خیال این که سجده دوم امام است به سجده رود و بفهمد سجده اول امام بوده، باید به قصد این که با امام سجده کند تمام کند، و دوباره با امام به سجده

ص: 261

رود ، و در هر دو صورت احتیاط مستحب آن است که بعد از تمام کردن نماز به جماعت دوباره هم بخواند.

مسأله 1484

اگر سهواً پیش از امام به رکوع رود و طوری باشد که اگر سر بردارد به مقداری از قرائت امام می رسد ، چنانچه سر بردارد و با امام به رکوع رود نماز و جماعتش صحیح است ، و اگر عمداً برنگردد ، صحت نمازش محل اشکال است.

مسأله 1485

اگر سهواً پیش از امام به رکوع رود و طوری باشد که اگر برگردد به چیزی از قرائت امام نمی رسد ، اگر به قصد متابعت امام سر بردارد و با امام به رکوع رود ، جماعت و نمازش صحیح است ، و اگر صبر کند تا امام به او برسد ، نمازش صحیح و جماعتش محل اشکال است.

مسأله 1486

اگر سهواً پیش از امام به سجده رود و به قصد متابعت امام سر بردارد و با امام به سجده رود ، جماعت و نمازش صحیح است ، و اگر صبر کند تا امام به او برسد نمازش صحیح و جماعتش محل اشکال است.

مسأله 1487

اگر امام در رکعتی که قنوت ندارد اشتبهاً قنوت بخواند ، یا در رکعتی که تشهد ندارد اشتبهاً مشغول خواندن تشهد شود ، مأموم نباید قنوت و تشهد را بخواند ، ولی نمی تواند پیش از امام به رکوع رود یا پیش از امام قیام کند ، بلکه باید صبر کند تا قنوت و تشهد امام تمام شود و بقیه نماز را با او بخواند.

وظیفه امام و مأموم در نماز جماعت

مسأله 1488

بنابر احتیاط واجب ، اگر مأموم یک مرد باشد طرف راست امام بایستد ، و اگر یک مرد و یک زن یا یک مرد و چند زن باشند ، مرد طرف راست امام بایستد و بقیه پشت سر امام ، و اگر چند مرد و یک یا چند زن باشند ، مردها پشت سر امام و زنها پشت سر مردها بایستند ، و اگر یک یا چند زن باشد پشت سر امام بایستد ، و در صورتی که یک زن باشد ، مستحب است پشت سر در طرف راست امام طوری بایستد که جای سجده اش محاذی زانو یا قدم امام باشد.

مسأله 1489

اگر امام و مأوم هر دو زن باشند ، احتیاط واجب آن است که همه ردیف یکدیگر بایستند و امام جلوتر از دیگران نایستند.

چیزهایی که در نماز جماعت مستحب است

مسأله 1490

مستحب است امام در وسط صف بایستد ، و اهل علم و کمال و تقوی در صف اول بایستند.

مسأله 1491

مستحب است صفهای جماعت منظم باشد ، و بین کسانی که در یک صف ایستاده اند فاصله نباشد ، و شانه آنان ردیف یکدیگر باشد.

مسأله 1492

مستحب است بعد از گفتن (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) مأومین برخیزند.

مسأله 1493

مستحب است امام جماعت حال مأومی را که از دیگران ضعیف تر است رعایت کند ، و قنوت و رکوع و سجود را طول ندهد ، مگر بداند همه کسانی که به او اقتدا کرده اند مایلند.

مسأله 1494

مستحب است امام جماعت در حمد و سوره و ذکرهایی که بلند می خواند ، صدای خود را به قدری بلند کند که دیگران بشنوند ، ولی باید بیش از اندازه صدا را بلند نکند.

مسأله 1495

اگر امام در رکوع بفهمد کسی تازه رسیده و می خواهد اقتدا کند ، مستحب است رکوع را دو برابر همیشه طول بدهد و بعد برخیزد ، اگر چه بفهمد کس دیگری هم برای اقتدا وارد شده است.

مسأله 1496

اگر در صفهای جماعت جا باشد ، مکروه است انسان تنها بایستد.

مسأله 1497

مکروه است مأموم ذکرهای نماز را طوری بگوید که امام بشنود.

مسأله 1498

مسافری که نماز ظهر و عصر و عشاء را دو رکعت می خواند ، مکروه است در این نمازها به کسی که مسافر نیست اقتدا کند ، و کسی که مسافر نیست مکروه است در این نمازها به مسافر اقتدا نماید.

ص: 263

مسأله 1499

نماز آیات - که دستور آن خواهد آمد - به واسطه چهار چیز واجب می شود :

(اول) گرفتن خورشید.

(دوم) گرفتن ماه ، اگر چه مقدار کمی از آنها گرفته شود و کسی هم از آن نترسد.

(سوم) زلزله ، اگر چه کسی هم نترسد.

(چهارم) رعد و برق و بادهاي سیاه و سرخ و مانند اینها از آیات آسمانی ، در صورتی که بیشتر مردم از آنها بترسند ، و اما در حوادث زمینی - مانند فرو رفتن آب دریا و افتادن کوه که موجب ترس اکثر مردم شود- احتیاط مستحب خواندن نماز آیات است.

مسأله 1500

اگر از چیزهایی که نماز آیات برای آنها واجب است بیشتر از یکی اتفاق بیفتد ، انسان باید برای هر يك از آنها يك نماز آیات بخواند ، مثلا اگر خورشید بگیرد و زلزله هم بشود ، باید يك نماز آیات برای گرفتن خورشید ، و نماز دیگر هم برای زلزله بخواند.

مسأله 1501

کسی که قضای چند نماز آیات بر او واجب است ، چه همه آنها برای يك چیز واجب شده باشد - مثل آن که سه مرتبه خورشید گرفته و نماز آنها را نخوانده است - چه برای چند چیز باشد - مثل خورشید گرفتن و ماه گرفتن - موقعی که قضای آنها را می خواند ، لازم نیست معین کند که برای کدام يك از آنهاست ، هر چند احتیاط مستحب آن است که معین نماید اگر چه به تعیین اجمالی ، مثل آن که نیت کند اول نماز آیات یا دوم نماز آیاتی که بر من واجب شده قضای آن را به جا می آورم.

مسأله 1502

چیزهایی که نماز آیات برای آنها واجب است ، در هر جایی اتفاق بیفتد ، فقط مردم همان جا باید نماز آیات بخوانند ، و بر مردم جاهای دیگر واجب نیست.

مسأله 1503

وقت نماز آیات در کسوف و خسوف ، از زمانی است که خورشید یا ماه شروع به گرفتن می کند تا زمانی که تمام قرص باز نشده ، و احتیاط مستحب آن است که به قدری تأخیر نیندازد که شروع به باز شدن کند ، بلکه مستحب است هنگام شروع به گرفتن نماز را بخواند.

مسأله 1504

اگر خواندن نماز آیات را به قدری تأخیر بیندازد که آفتاب یا ماه شروع به باز شدن کند ادا است، ولی اگر بعد از باز شدن تمام آن نماز بخواند قضا است.

مسأله 1505

اگر مدت گرفتن خورشید یا ماه به اندازه خواندن یک رکعت نماز یا کمتر باشد، نماز آیات واجب و ادا است، و همچنین است اگر مدت گرفتن آنها بیشتر باشد ولی انسان نماز را نخواند تا به اندازه خواندن یک رکعت یا کمتر از آن به آخر وقت مانده باشد.

مسأله 1506

موقعی که زلزله و رعد و برق و مانند اینها اتفاق می افتد - چنانچه گذشت - باید نماز آیات بخواند، و باید به اندازه ای که عرفاً تأخیر گفته می شود نماز را عقب بیندازد، و در صورت تأخیر نماز را به جا آورد و بنابر احتیاط واجب تیت ادا و قضا نکند.

مسأله 1507

اگر گرفتن خورشید یا ماه را نداند و بعد از باز شدن خورشید یا ماه بفهمد که تمام آن گرفته بوده، باید قضای نماز آیات را بخواند، ولی اگر بفهمد مقداری از آن گرفته بوده، قضا بر او واجب نیست.

مسأله 1508

اگر عده ای بگویند خورشید یا ماه گرفته است، چنانچه انسان از گفته آنان یقین یا اطمینان پیدا نکند، و در آن اشخاص شخصی که گفته او شرعاً معتبر است نباشد، و نماز آیات نخواند و بعد معلوم شود راست گفته اند، در صورتی که تمام خورشید یا ماه گرفته باشد، نماز آیات را بخواند، ولی اگر مقداری از آن گرفته باشد خواندن نماز آیات بر او واجب نیست، و همچنین است اگر دو نفر که عادل بودن آنان معلوم نیست، یا شخصی که ثقه بودن او معلوم نیست بگویند خورشید یا ماه گرفته، بعد معلوم شود که آن دو عادل بوده اند و یا آن شخص ثقه ای بوده که ظن بر خلاف قول او نبوده است.

مسأله 1509

اگر انسان از گفته کسانی که از روی قاعده علمی از گرفتن خورشید و ماه خبر می دهند، اطمینان پیدا کند که خورشید یا ماه گرفته، باید نماز آیات را بخواند، و نیز اگر بگویند فلان وقت خورشید یا ماه می گیرد و فلان مقدار طول می کشد، و انسان از گفته آنان اطمینان پیدا کند، باید به اطمینان خودش عمل نماید.

مسأله 1510

اگر بفهمد نماز آیاتی که خوانده باطل بوده ، واجب است دوباره بخواند ، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

ص: 265

مسأله 1511

اگر در وقت نماز یومیّه نماز آیات هم بر انسان واجب شود، چنانچه برای هر دو نماز وقت دارد هر کدام را اول بخواند اشکال ندارد، و اگر وقت یکی از آن دو تنگ باشد، اول آن را بخواند، و اگر وقت هر دو تنگ باشد باید اول نماز یومیّه را بخواند.

مسأله 1512

اگر در بین نماز یومیّه بفهمد که وقت نماز آیات تنگ است، چنانچه وقت نماز یومیّه هم تنگ باشد، باید آن را تمام کند، بعد نماز آیات را بخواند، و اگر وقت نماز یومیّه تنگ نباشد آن را قطع کند، و اول نماز آیات و بعد نماز یومیّه را به جا آورد.

مسأله 1513

اگر در بین نماز آیات بفهمد که وقت نماز یومیّه تنگ است، باید نماز آیات را رها کند و مشغول نماز یومیّه شود، و بعد از آن که نماز را تمام کرد پیش از انجام کاری که نماز را باطل می کند، بقیّه نماز آیات را از همان جا که رها کرده بخواند.

مسأله 1514

اگر در حال حیض یا نفاس زن، خورشید یا ماه بگیرد، نماز آیات بر او واجب نیست و قضا هم ندارد، ولی در غیر موقت مانند زلزله و رعد و برق بنا بر احتیاط واجب بعد از پاك شدن نماز را بدون تیت ادا و قضا به جا آورد.

دستور نماز آیات

مسأله 1515

نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد، و کیفیت آن این است که انسان بعد از تیت تکبیر بگوید و يك حمد و يك سوره تمام بخواند و به رکوع رود و سر از رکوع بردارد، دوباره يك حمد و يك سوره بخواند باز به رکوع رود تا پنج مرتبه، و بعد از بلند شدن از رکوع پنجم دو سجده نماید و برخیزد، و رکعت دوم را هم مثل رکعت اول به جا آورد، و تشهد بخواند و سلام دهد.

مسأله 1516

در نماز آیات ممکن است انسان بعد از تیت و تکبیر و خواندن حمد، آیه های يك سوره را پنج قسمت کند، و يك آیه یا بیشتر یا کمتر از آن را بخواند و به رکوع رود و سر بردارد و بدون این که حمد بخواند قسمت دوم از همان سوره را بخواند و به رکوع رود، و همین طور تا پیش از رکوع پنجم سوره را تمام نماید، مثلاً به قصد سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)، (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بگوید و به رکوع رود، بعد بایستد و بگوید: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) دوباره به رکوع رود و بعد از رکوع بایستد

و بگوید: (اللَّهُ الصَّمدُ) باز به رکوع رود و بایستد و بگوید: (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) و به رکوع برود، و سر بردارد و بگوید: (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) و بعد از آن به رکوع پنجم رود و بعد از سر برداشتن دو سجده کند، و رکعت دوم را هم مثل رکعت اول به جا آورد و بعد از سجده دوم تشهد بخواند و نماز را سلام دهد، و نیز جایز است به کمتر از پنج قسمت تقسیم کند، ولی هر وقت سوره را تمام کرد لازم است حمد را قبل از رکوع بعدی بخواند، و بعد از آن يك سوره یا بعضی از يك سوره را نیز بخواند.

مسأله 1517

اگر در يك رکعت از نماز آیات پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر يك حمد بخواند و سوره را پنج قسمت کند، مانعی ندارد.

مسأله 1518

چیزهایی که در نمازهای یومیّه واجب و مستحب است، در نماز آیات هم واجب و مستحب می باشد، ولی در نماز آیات - در صورتی که با جماعت باشد - به جای اذان و اقامه رجاء سه مرتبه بگویند (الصلاة).

مسأله 1519

مستحب است بعد از سر برداشتن از رکوع پنجم و دهم بگوید: (سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) و نیز پیش از هر رکوع و بعد از آن تکبیر بگوید، ولی بعد از رکوع پنجم و دهم گفتن تکبیر مستحب نیست.

مسأله 1520

مستحب است پیش از رکوع دوم و چهارم و ششم و هشتم و دهم قنوت بخواند، و اگر فقط پیش از رکوع دهم هم بخواند کافیست.

مسأله 1521

اگر در نماز آیات شك کند که چند رکعت خوانده و فکرش به جایی نرسد، نماز باطل است.

مسأله 1522

اگر شك کند که در رکوع آخر رکعت اول است یا در رکوع اول رکعت دوم و فکرش به جایی نرسد، نمازش باطل است، و اگر در عدد رکوعها شك کند بنا را بر کمتر بگذارد، مگر در صورتی که شك کند چهار رکوع کرده یا پنج رکوع، که در این صورت چنانچه برای رفتن به سجده خم نشده باید رکوعی را که شك کرده به جا آورد، و اگر شك او بعد از خم شدن برای سجده و پیش از رسیدن به سجده باشد بنا بر

احتیاط واجب برگردد و رکوع را به جا آورده و نماز را تمام نماید و اعاده کند ، ولی اگر به سجده رسیده باشد ، باید به شك خود اعتنا نکند.

ص: 267

هر يك از ركوعهاي نماز آیات ركن است كه اگر عمداً يا سهواً كم يا زياد شود، نماز باطل است.

نماز عيد فطر و قربان**مسأله 1524**

نماز عيد فطر و قربان در زمان حضور امام (عليه السلام) واجب است و بايد با جماعت خوانده شود، و در زمان ما كه امام (عليه السلام) غايب است مستحب مي باشد، و مي شود آن را با جماعت يا فرادي خواند، و بنابر احتياط واجب در صورت جماعت عدد کمتر از پنج نفر نباشد.

مسأله 1525

وقت نماز عيد فطر و قربان از اول آفتاب روز عيد تا ظهر است.

مسأله 1526

مستحب است نماز عيد قربان را بعد از بلند شدن آفتاب بخواند، و در عيد فطر مستحب است بعد از بلند شدن آفتاب افطار کنند، و بنابر احتياط واجب زكات فطره را بدهند، بعد نماز عيد را بخوانند.

مسأله 1527

نماز عيد فطر و قربان دو ركعت است، كه در ركعت اول بعد از خواندن حمد و سوره بايد پنج تكبير بگويد، و بعد از هر تكبير - بنابر احتياط واجب - يك قنوت بخواند و بعد از قنوت پنجم تكبير ديگري بگويد و به ركوع رود و دو سجده به جا آورد و برخيزد، و در ركعت دوم چهار تكبير بگويد، و بعد از هر تكبير قنوت بخواند و تكبير پنجم را بگويد و به ركوع رود و بعد از ركوع دو سجده كند و تشهد بخواند و نماز را سلام دهد.

مسأله 1528

در قنوت نماز عيد فطر و قربان هر دعا و ذكری بخوانند كافيست، ولي بهتر است دعایي را كه شيخ طوسي (رحمه الله) در مصباح المتعبد نقل فرموده بخوانند:

«اللَّهُمَّ اَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِظْمَةِ وَاَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَاَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَاَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ اسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمَسْئَلِينَ عَيْدًا وِلْمُحَمَّدٍ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) ذُخْرًا وَّمَزِيدًا اَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَاِلِ مُحَمَّدٍ وَاَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ اَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَاِلِ مُحَمَّدٍ وَاَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَاِلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ،

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ (المُخْلِصُونَ ، الْمُخْلِصُونَ)».

و بهتر از آن این است که دعایی را که در تهذیب به سند معتبر ذکر فرموده بخوانند: «اللَّهُ هُدًى لَنَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ أَهْلُ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِزَّةِ وَأَهْلُ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَالْقُدْرَةِ وَالسَّلْطَانِ وَالْعِزَّةِ ، أَسْأَلُكَ فِي هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمَسْئَلِينَ عِيدًا وَلِمُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) ذُخْرًا وَمَزِيدًا ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ وَأَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ وَأَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمَسْئَلِينَ وَالْمَسْئَلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلْتُكَ عِبَادُكَ الْمُرْسَلُونَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عِبَادُكَ الْمُخْلِصُونَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ أَوَّلُ كُلِّ شَيْءٍ وَآخِرُهُ وَبَدِيعُ كُلِّ شَيْءٍ وَمُنْتَهَاهُ وَعَالِمُ كُلِّ شَيْءٍ وَمَعَادُهُ وَمَصِيرُ كُلِّ شَيْءٍ إِلَيْهِ وَمَرْدَّةُ مُدَبِّرِ الْأُمُورِ وَبَاعِثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ، قَابِلُ الْأَعْمَالِ مُبْدِي الْخَفِيَّاتِ مُعْلِنُ السِّرَائِرِ ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَظِيمُ الْمَلَكُوتِ شَدِيدُ الْجَبْرُوتِ حَيٌّ لَا يَمُوتُ دَائِمٌ لَا يَزُولُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ خَشَعَتْ لَكَ الْأَصْوَاتُ وَعَنْتَ لَكَ الْوُجُوهُ وَحَارَتْ دُونَكَ الْأَبْصَارُ وَكَلَّتِ الْأَلْسُنُ عَنْ عِظَمِكَ وَالتَّوَاصِي بِكُلِّهَا يَبِيدُكَ وَمَقَادِيرُ الْأُمُورِ كُلِّهَا إِلَيْكَ ، لَا يَقْضِي فِيهَا غَيْرُكَ وَلَا يَتِمُّ مِنْهَا شَيْءٌ دُونَكَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ حَفِظَكَ وَقَهَرَ كُلَّ شَيْءٍ عَزَّكَ وَنَفَذَ كُلَّ شَيْءٍ أَمْرُكَ وَقَامَ كُلَّ شَيْءٍ بِكَ وَتَوَاضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِعِظَمَتِكَ وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لِعِزَّتِكَ وَاسْتَسْلَمَ كُلُّ شَيْءٍ لِقُدْرَتِكَ وَخَضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِمُلْكِكَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ».

مسأله 1529

در زمان غایب بودن امام (علیه السلام) - بنابر احتیاط مستحب - بعد از نماز عید فطر و قربان ، در جماعت دو خطبه بخوانند ، و بهتر است که در خطبه عید فطر احکام زکات فطره ، و در خطبه عید قربان احکام قربانی را بگویند.

مسأله 1530

نماز عید سوره مخصوصی ندارد ، ولی بهتر است که در رکعت اول آن سوره (سَبَّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلِيِّ) «سوره 87» و در رکعت دوم سوره شمس «سوره 91» را بخوانند ، و افضل از همه آن است که در رکعت اول سوره شمس ، و در رکعت دوم سوره غاشیه «سوره 88» را بخوانند.

ص: 269

مسأله 1531

مستحب است نماز عید را در صحرا بخوانند ، ولی در مکه مستحب است در مسجد الحرام خوانده شود.

مسأله 1532

مستحب است امام جماعت و مأوم پیش از نماز غسل کند ، و عمامه سفیدی از پنبه بر سر بگذارد که يك طرف آن را بر سینه اش و طرف دیگر را بین دو کتفش بیندازد ، و پیاده و پا برهنه و با وقار به نماز عید برود.

مسأله 1533

مستحب است در نماز عید بر زمین سجده کنند ، و در حال گفتن تکبیرها دستها را بلند کنند ، و امام جماعت قرائت را بلند بخواند.

مسأله 1534

مستحب است بعد از نماز مغرب و عشاء شب عید فطر و بعد از نماز صبح آن و بعد از نماز عید فطر ، این تکبیرها را بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وِ اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ وِ لِلَّهِ الْحَمْدُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلِي مَا هَدَانَا».

مسأله 1535

مستحب است انسان در عید قربان بعد از ده نماز ، که اول آنها نماز ظهر روز عید و آخر آنها نماز صبح روز دوازدهم است ، تکبیرهایی را که در مسأله پیش گذشت بگوید ، و بعد از آن بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ عَلِي مَا رَزَقْنَا مِنْ بِهِيْمَةِ الْأَنْعَامِ وِ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلِي مَا أَبْلَانَا» ولی اگر عید قربان را در منی باشد مستحب است بعد از پانزده نماز ، که اول آنها نماز ظهر روز عید و آخر آنها نماز صبح روز سیزدهم ذی حجه است ، این تکبیرها را بگوید.

مسأله 1536

احتیاط مستحب آن است که زنها از رفتن به نماز عید خودداری کنند ، ولی این احتیاط برای زنهاي پیر نیست.

مسأله 1537

در نماز عید هم - مثل نمازهاي دیگر - مأوم باید غیر از حمد و سوره ، چیزهاي دیگر نماز را خودش بخواند.

مسأله 1538

اگر مأوم موقعی برسد که امام مقداری از تکبیرها را گفته ، بعد از آن که امام به رکوع رفت باید آنچه از تکبیرها و قنوتها را که با امام نگفته خودش بگوید و خود را به رکوع امام برساند ، و اگر در هر قنوت يك «سُبْحَانَ اللَّهِ» یا يك «الْحَمْدُ لِلَّهِ» بگوید کافیست.

اگر در نماز عید موقعی برسد که امام در رکوع است ، می تواند نیت کند و

ص: 270

تکبیر اول نماز را بگوید و به رکوع رود ، هر چند احتیاط این است که نماز را به قصد رجاء به جا آورد.

مسأله 1540

اگر در نماز عید يك سجده از رکعت آخر یا تشهد را فراموش کند ، در صورتی که کاری که نماز را باطل می کند انجام نداده باشد ، برگردد و آن را به جا آورد ، و اگر سجده از رکعت قبل باشد ، بنا بر احتیاط واجب آن را قضا کند ، و در هر حال اگر کاری کند که برای آن در نماز یومیّه سجده سهو لازم است - اگر چه به احتیاط - بنا بر احتیاط واجب دو سجده سهو بنماید.

اجیر گرفتن برای نماز

مسأله 1541

بعد از مرگ انسان می شود برای نماز و عبادت‌های دیگر او که در زندگی به جا نیاورده ، دیگری را اجیر کنند ، یعنی به او مزد دهند که آنها را به جا آورد ، و اگر کسی بدون مزد هم آنها را انجام دهد ، صحیح است.

مسأله 1542

انسان می تواند برای بعضی از کارهای مستحبی ، مثل زیارت قبر پیغمبر و امامان (علیهم السلام) از طرف زندگان اجیر شود ، به این معنی که متعلق اجاره نیابت از آنان در انجام آن کار باشد ، چنانکه می تواند همین نیابت را تبرعاً انجام دهد ، و نیز می تواند کار واجب یا مستحبی را انجام دهد و ثواب آن را برای مردگان یا زندگان هدیه نماید.

مسأله 1543

کسی که برای نماز قضای میّت اجیر شده ، باید در مسائل نماز یا مجتهد باشد ، یا نماز را از روی تقلید صحیح انجام بدهد ، یا آن که عمل به احتیاط کند.

مسأله 1544

اجیر باید موقع میّت را معین نماید ، و لازم نیست اسم او را بداند ، پس اگر نیّت کند از طرف کسی نماز می خوانم که برای او اجیر شده ام کافیست.

مسأله 1545

اجیر باید عمل را به قصد آنچه در ذمه میّت است به جا آورد ، و اگر عملی را انجام دهد و ثواب آن را برای او هدیه کند ، کافی نیست.

مسأله 1546

باید کسی را اجیر کنند که بدانند یا حجت شرعیّه داشته باشند - مثل اطمینان یا اخبار دو عادل یا شخص مورد وثوقی که ظن بر خلاف قولش نباشد - که عمل را انجام می دهد.

ص: 271

مسأله 1547

کسي را که براي نمازهاي ميّت اجير کرده اند ، اگر ثابت شود که عمل را به جا نياورده ، يا باطل انجام داده ، بايد دوباره اجير بگيرند.

مسأله 1548

هرگاه شك کند که اجير عمل را انجام داده يا نه ، همين که مورد اطمینان باشد و بگويد انجام داده ام ، يا بيّنه يا خبر ثقه اي که ظن بر خلاف آن نباشد قائم شود بر اين که انجام داده ، کفایت مي کند ، و اگر شك کند که عمل او صحيح بوده يا نه ، بنابر صحّت آن بگذارد.

مسأله 1549

کسي را که عذري دارد - مثلاً با تيمّم يا نشسته نماز مي خواند - نمي شود براي نمازهاي ميّت اجير کرد ، اگر چه نمازهاي ميّت هم همان طور قضا شده باشد.

مسأله 1550

مرد براي زن و زن براي مرد مي تواند اجير شود ، و در بلند و آهسته خواندن نماز بايد اجير به تکليف خود عمل نمايد.

مسأله 1551

در قضاي نمازهاي ميّت ترتيب واجب نيست ، هر چند احتياط مستحب رعايت ترتيب است ، مگر در نمازهايي که ادائي آنها ترتيب دارد ، مثل نماز ظهر و عصر يا مغرب و عشاء از يك روز.

مسأله 1552

اگر با اجير شرط کنند که عمل را به طور مخصوصي انجام دهد ، بايد همان طور به جا آورد ، مگر اين که علم به فساد عمل داشته باشد که در اين صورت نمي تواند بر آن عمل اجير شود ، و اگر با او شرط نکنند ، بايد در آن عمل به تکليف خود رفتار نمايد ، و احتياط مستحب آن است که از وظيفه خودش و ميّت هر کدام که به احتياط نزديکتر است به آن عمل کند ، مثلاً اگر وظيفه ميّت گفتن سه مرتبه تسبيحات اربعه بوده و تکليف او يك مرتبه است ، سه مرتبه بگويد.

مسأله 1553

اگر با اجير شرط نکنند که نماز را با چه مقدار از مستحبات آن بخواند ، بايد مقداري از مستحبات نماز را که معمول است به جا آورد.

مسأله 1554

اگر انسان چند نفر را براي قضاي نماز ميّت اجير کند ، بنابر آنچه در مسأله «1551» گذشت ، لازم نيست براي هر کدام آنها وقتي را معين

نماید.

مسأله 1555

اگر کسی اجیر شود که مثلاً در مدّت يك سال نمازهاي ميّت را بخواند ، و پيش از تمام شدن سال بميرد ، بايد براي نمازهايي که مي دانند به جا نياورده ديگري

ص: 272

را اجیر نمایند، و اگر احتمال می دهند به جا نیاورده، بنابر احتیاط واجب نیز اجیر بگیرند.

مسأله 1556

کسی را که برای نمازهای میت اجیر کرده اند، اگر پیش از تمام کردن نمازها بمیرد و اجرت همه آنها را گرفته باشد، چنانچه شرط کرده باشند که تمام نمازها را خودش بخواند، اگر قادر بر عمل بوده اجاره صحیح، و اجاره کننده می تواند اجرة المثل باقی مانده را بگیرد، یا آن که اجاره را فسخ نموده و اجرة المثل مقداری را که به جا آورده کسر و مابقی را بگیرد، و اگر قادر نبوده اجاره نسبت به ما بعد فوت اجیر باطل است، و می تواند اجرة المسمّی باقی مانده را گرفته، یا آن که اجاره مقدار گذشته را فسخ نموده و اجرة المثل آن را بدهد، و اگر شرط نکرده باشند که خودش بخواند باید ورثه اش از مال او کسی را اجیر بگیرند، و اما اگر مال نداشته باشد بر ورثه او چیزی واجب نیست.

مسأله 1557

اگر اجیر پیش از تمام کردن نمازهای میت بمیرد و خودش هم نماز قضا داشته باشد، بعد از عمل به دستوری که در مسأله قبلی ذکر شد، اگر چیزی از مال او زیاد آمد، در صورتی که وصیت کرده باشد و اجرت نمازهای او بیش از ثلث باشد و ورثه اجازه بدهند، برای تمام نمازهای او اجیر بگیرند، و اگر اجازه ندهند، ثلث آن را به مصرف نماز او برسانند.

ص: 273

روزه آن است که انسان از اذان صبح تا مغرب ، از چیزهایی که بعد بیان می شود به قصد قربت - چنانکه در وضو گذشت - و با اخلاص خودداری نماید.

و مغرب در این مسأله و مسائل بعد - بنابر احتیاط واجب - وقتی است که سرخی طرف مشرق که بعد از غروب آفتاب پیدا می شود ، از بالای سر انسان بگذرد.

نیت

مسأله 1558

لازم نیست انسان نیت روزه را از قلب خود بگذراند ، یا مثلاً بگوید فردا روزه می گیرم ، بلکه همین قدر که بنا داشته باشد به قصد قربت و با اخلاص از اذان صبح تا مغرب کاری که روزه را باطل می کند انجام ندهد کافیست ، و برای آن که یقین کند تمام این مدت را روزه بوده ، باید مقداری پیش از اذان صبح و مقداری هم بعد از مغرب از انجام کاری که روزه را باطل می کند خودداری نماید.

مسأله 1559

انسان می تواند در هر شب از ماه رمضان برای روزه فردای آن نیت کند ، و همچنین می تواند شب اول ماه نیت روزه همه ماه را بنماید و تجدید نیت هر شب لازم نیست و بقای همان نیت کفایت می کند.

مسأله 1560

وقت نیت روزه ماه رمضان در شب اول ، از اول شب است تا اذان صبح ، و

در غیر شب اول می شود قبل از اول شب هم نیت کرد، مثلاً عصر روز قبل نیت داشته باشد که فردا را روزه بگیرد قربةً الی الله، و بر این نیت باقی باشد اگر چه تا بعد از اذان صبح خوابش ببرد.

مسأله 1561

وقت نیت روزه مستحبی، از اول شب است تا موقعی که به اندازه نیت کردن به استتار قرص وقت مانده باشد، که اگر تا این وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد و نیت روزه مستحبی کند، روزه او صحیح است، و اگر از استتار قرص بگذرد صحت روزه محل اشکال است.

مسأله 1562

کسی که پیش از اذان صبح بدون نیت روزه خوابیده است، اگر پیش از ظهر بیدار شود و نیت روزه کند چنانچه روزه واجب باشد که وقت آن معین است - چه روزه ماه رمضان و چه غیر آن مثل این که نذر کرده باشد روز معینی را روزه بگیرد - صحت روزه اش محل اشکال است، و اگر روزه واجب باشد که وقت معین ندارد، صحیح است، و در صورتی که بعد از ظهر بیدار شود، نمی تواند نیت روزه واجب کند، هر چند غیر معین باشد، ولی در قضای روزه ماه رمضان عدم جواز بعد از ظهر تا عصر بنا بر احتیاط است.

مسأله 1563

اگر بخواهد غیر از روزه ماه رمضان روزه دیگری بگیرد، باید آن را معین بنماید، مثلاً نیت کند که روزه قضا یا روزه نذر یا کفاره می گیرم، ولی در ماه رمضان لازم نیست نیت کند که روزه ماه رمضان می گیرم، بلکه اگر نداند ماه رمضان است یا فراموش نماید و روزه دیگری را نیت کند، روزه ماه رمضان حساب می شود.

مسأله 1564

اگر بداند ماه رمضان است و عمداً نیت روزه غیر ماه رمضان کند، روزه ماه رمضان حساب نمی شود، و همچنین - بنا بر احتیاط واجب - روزه ای که قصد کرده نیز حساب نمی شود.

مسأله 1565

اگر مثلاً به نیت روز اول ماه روزه بگیرد، بعد بفهمد دوم یا سوم بوده روزه او صحیح است.

مسأله 1566

اگر پیش از اذان صبح نیت کند و بی هوش شود و در بین روز به هوش آید، بنا بر احتیاط واجب باید روزه آن روز را تمام نماید و قضای آن را نیز به جا آورد.

مسأله 1567

اگر پیش از اذان صبح نیت کند و مست شود و در بین روز به هوش آید ، احتیاط واجب آن است که روزه آن روز را تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1568

اگر پیش از اذان صبح نیت کند و بخوابد و بعد از مغرب بیدار شود ، روزه اش صحیح است.

مسأله 1569

اگر نداند یا فراموش کند که ماه رمضان است و پیش از ظهر ملتفت شود ، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام داده باشد یا بعد از ظهر ملتفت شود که ماه رمضان است ، روزه او باطل می باشد ، ولی باید تا مغرب کاری که روزه را باطل می کند انجام ندهد ، و بعد از ماه رمضان هم آن روزه را قضا نماید ، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - اگر پیش از ظهر ملتفت شود و کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد.

مسأله 1570

اگر بچه پیش از اذان صبح ماه رمضان بالغ شود ، باید روزه بگیرد ، و اگر بعد از اذان بالغ شود ، روزه آن روز بر او واجب نیست ، هر چند احتیاط مستحب این است که اگر پیش از ظهر بالغ شود و نیت روزه کرده باشد ، روزه آن روز را تمام کند ، و اگر نیت هم نکرده باشد و چیزی از مبطلات روزه را انجام نداده باشد ، نیت کند و روزه بگیرد.

مسأله 1571

کسی که برای به جا آوردن روزه میّتی اجیر شده ، اگر روزه مستحبی بگیرد اشکال ندارد ، ولی کسی که روزه قضای ماه رمضان دارد نمی تواند روزه مستحبی بگیرد ، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - اگر روزه واجب دیگری داشته باشد ، و چنانچه فراموش کند و روزه مستحب بگیرد ، در صورتی که پیش از ظهر یادش بیاید روزه مستحبی او باطل است و می تواند نیت خود را به روزه واجب غیر معین برگرداند ، ولی به روزه واجب معین محل اشکال است ، و اگر بعد از ظهر ملتفت شود نمی تواند نیت خود را به روزه واجب برگرداند هر چند غیر معین باشد ، و این حکم در قضای روزه ماه رمضان بعد از زوال تا عصر بنابر احتیاط است ، و اگر بعد از مغرب یادش بیاید ، روزه اش صحیح است.

مسأله 1572

اگر غیر از روزه ماه رمضان روزه معین دیگری بر انسان واجب باشد -

مثلاً نذر کرده باشد که روز معینی را روزه بگیرد - چنانچه عمداً تا اذان صبح نیت نکند، روزه اش باطل است، و همچنین است بنا بر احتیاط اگر نداند که روزه آن روز بر او واجب است یا فراموش کند هر چند پیش از ظهر یادش بیاید، و کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد.

مسأله 1573

اگر برای روزه واجب غیر معینی - مثل روزه کفاره - عمداً تا نزدیک ظهر نیت نکند، اشکال ندارد، بلکه اگر پیش از نیت تصمیم داشته باشد که روزه نگیرد یا تردید داشته باشد که بگیرد یا نه، چنانچه کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد و پیش از ظهر نیت کند، روزه او صحیح است.

مسأله 1574

اگر در ماه رمضان پیش از ظهر کافر مسلمان شود هر چند از اذان صبح تا آن وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد، روزه او صحیح نیست.

مسأله 1575

اگر در وسط روز ماه رمضان پیش از ظهر یا بعد از آن مریض خوب شود، روزه آن روز بر او واجب نیست هر چند تا آن وقت کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد.

مسأله 1576

روزی را که انسان شك دارد آخر شعبان است یا اول ماه رمضان، واجب نیست روزه بگیرد، و اگر بخواهد روزه بگیرد نمی تواند نیت روزه ماه رمضان کند، و یا نیت کند که اگر ماه رمضان است روزه ماه رمضان، و اگر ماه رمضان نیست روزه قضا یا مانند آن باشد، بلکه باید نیت روزه واجب دیگری مانند قضا و یا روزه مستحبی بنماید، و چنانچه بعد معلوم شود ماه رمضان بوده از ماه رمضان حساب می شود، و اگر قصد کند آن چه را که به آن مأمور است انجام دهد و بعد معلوم شود ماه رمضان بوده کفایت می کند.

مسأله 1577

اگر روزی را که شك دارد آخر شعبان است یا اول ماه رمضان، به نیت روزه قضا و مانند آن یا روزه مستحبی روزه بگیرد و در بین روز بفهمد که ماه رمضان است، باید نیت روزه ماه رمضان کند.

مسأله 1578

اگر در روزه واجب معینی مثل روزه ماه رمضان، از نیت امساک برای خدا برگردد، یا مردّد شود که برگردد، و یا این که قصد کند مفطری از مفطرات را انجام

دهد، یا مردّد شود در انجام مفطر، روزه اش باطل می شود، اگر چه از قصدي که کرده توبه نماید و به نیت روزه برگردد و کاری هم که روزه را باطل می کند انجام ندهد.

مسأله 1579

آنچه در مسأله قبل گذشت که روزه واجب معین را باطل می کند، در روزه واجبی که وقت آن معین نباشد - مانند روزه کفار یا نذر غیر معین - مبطل نیست، و چنانچه پیش از ظهر دوباره به نیت خود برگردد، روزه او صحیح است.

چیزهایی که روزه را باطل می کند

مسأله 1580

نُه چیز روزه را باطل می کند، هر چند بطلان در بعض آنها بنابر احتیاط است:

(اول) خوردن و آشامیدن.

(دوم) جماع.

(سوم) استمناء، و مقصود از آن این است که انسان با خود یا دیگری، غیر از جماع کاری کند که منی از او بیرون آید.

(چهارم) دروغ بستن به خدا و پیغمبر و ائمه معصومین (علیهم السلام).

(پنجم) رساندن غبار به حلق بنابر احتیاط واجب.

(ششم) فرو بردن تمام سر در آب.

(هفتم) باقی ماندن بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح.

(هشتم) اماله کردن با چیزهای روان.

(نهم) قی کردن.

و احکام اینها در مسائل آینده می آید.

1 - خوردن و آشامیدن

مسأله 1581

اگر روزه دار با التفات به این که روزه دارد عمداً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه او باطل می شود، چه خوردن و آشامیدن آن چیز معمول باشد مثل نان و آب، چه معمول نباشد مثل خاك و شیره درخت، و چه کم باشد یا زیاد، حتی اگر رطوبتی از

دهان بیرون آورد و دوباره به دهان ببرد و فرو دهد، روزه باطل می شود، مگر آن که آن رطوبت در آب دهان به طوری از بین برود که رطوبت خارج به آن گفته نشود.

مسأله 1582

اگر موقعی که مشغول غذا خوردن است بفهمد صبح شده، باید لقمه را از دهان بیرون آورد، و چنانچه عمداً فرو ببرد روزه اش باطل است، و به دستوری که خواهد آمد، کفاره هم بر او واجب می شود.

مسأله 1583

اگر روزه دار سهواً چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1584

تزریق آمپولی که به جای دوا به کار می رود یا عضورا بی حس می کند، اشکال ندارد، و احتیاط مستحب آن است که روزه دار از استعمال آمپولی که به جای آب و غذا به کار می رود خودداری کند.

مسأله 1585

اگر روزه دار چیزی را که لای دندان مانده است با التفات به این که روزه دارد عمداً فرو ببرد، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1586

کسی که می خواهد روزه بگیرد، لازم نیست پیش از اذان دندانهایش را خلال کند، ولی اگر بداند یا اطمینان داشته باشد غذایی که لای دندان مانده در روز فرو می رود، چنانچه خلال نکند و چیزی از آن فرو رود، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1587

فرو بردن آب دهان، اگر چه به واسطه خیال کردن ترشی و مانند آن در دهان جمع شده باشد، روزه را باطل نمی کند.

مسأله 1588

فرو بردن اخلاط سر و سینه، تا به فضای دهان نرسیده اشکال ندارد، ولی اگر داخل فضای دهان شود، احتیاط واجب آن است که آن را فرو نبرند.

مسأله 1589

اگر روزه دار به قدری تشنه شود که بترسد از تشنگی بمیرد، واجب است به اندازه ای که از مردن نجات پیدا کند آب بیاشامد، ولی روزه او باطل می شود، و اگر ماه رمضان باشد باید در بقیه روز از به جا آوردن کاری که روزه را باطل می کند خودداری نماید، و همچنین اگر بترسد که از نخوردن آب به او ضرر معتنا بهی برسد، یا آب نخوردن برای او موجب حرجی باشد که عرفاً قابل تحمل نباشد، که در این دو صورت می تواند به اندازه رفع ضرر و حرج آب بیاشامد.

مسأله 1590

جویدن غذا برای بچه یا پرنده، و چشیدن غذا و مانند اینها که معمولاً به

ص: 280

حلق نمی‌رسد، اگر چه اتفاقاً به حلق برسد روزه را باطل نمی‌کند، ولی اگر انسان از اوّل بداند یا اطمینان داشته باشد که به حلق می‌رسد، روزه اش باطل می‌شود و باید قضای آن را بگیرد، و در صورت رسیدن به حلق کفّاره بر او واجب است.

مسأله 1591

انسان نمی‌تواند برای ضعف روزه را بخورد، ولی اگر ضعف به قدری باشد که برای روزه دار عرفاً قابل تحمّل نباشد، خوردن روزه اشکال ندارد.

2 - جماع

مسأله 1592

جماع روزه را باطل می‌کند، اگر چه فقط به مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید، و این حکم در جماع با غیر زن در صورت عدم انزال مبنی بر احتیاط است.

مسأله 1593

اگر کمتر از مقدار ختنه گاه داخل شود و منی هم بیرون نیاید، روزه باطل نمی‌شود.

مسأله 1594

اگر عمداً جماع کند و قصد ادخال به مقدار ختنه گاه داشته باشد و شك کند که به آن اندازه داخل شده یا نه، روزه او باطل و باید قضا نماید، و بنابر احتیاط واجب بقیّه روز را امساک کند، ولی کفّاره واجب نیست.

مسأله 1595

اگر فراموش کند که روزه است و جماع نماید، یا در جماع بی اختیار باشد روزه او باطل نمی‌شود، ولی چنانچه در بین جماع یادش بیاید یا اختیار برایش پیدا شود، باید فوراً از حال جماع خارج شود، و اگر خارج نشود روزه او باطل است.

3 - استمناء

مسأله 1596

اگر روزه دار استمناء کند - یعنی به غیر از جماع کاری کند که منی از او بیرون آید - روزه اش باطل می‌شود.

مسأله 1597

اگر بی اختیار منی از انسان بیرون آید، روزه اش باطل نیست.

هرگاه روزه دار بداند که اگر در روز بخوابد محتلم می شود - یعنی در

ص: 281

خواب مني از او بيرون مي آيد - جايز است بخوابد ، و اگر محتلم شود روزه اش باطل نمي شود ، و احتياط مستحب آن است که از خوابيدن خودداري کند ، مخصوصاً در صورتی که به سبب نخوايدن به زحمت نمي افتد.

مسأله 1599

اگر روزه دار در حال بيرون آمدن مني از خواب بيدار شود ، واجب نيست از بيرون آمدن آن جلوگیری کند.

مسأله 1600

روزه داري که محتلم شده مي تواند بول کند و استبراء نمايد ، اگر چه بدانند به واسطه بول يا استبراء کردن باقي مانده مني از مجري بيرون مي آيد.

مسأله 1601

روزه داري که محتلم شده ، اگر بدانند مني در مجري مانده و در صورتی که پيش از غسل بول نکنند بعد از غسل مني از او بيرون مي آيد ، بنا بر احتياط واجب بايد پيش از غسل بول کند.

مسأله 1602

کسي که مي داند اگر عمداً مني از خود بيرون آورد روزه اش باطل مي شود ، در صورتی که به قصد بيرون آمدن مني مثلاً با همسر خود بازي و شوخي کند ، اگر چه مني از او بيرون نياید روزه اش باطل و بايد قضا نمايد و بنا بر احتياط واجب بايد بقيه روز را امساک کند.

مسأله 1603

اگر روزه دار بدون قصد بيرون آمدن مني ، مثلاً با همسر خود بازي و شوخي کند ، چنانچه اطمینان دارد که مني از او خارج نمي شود ، اگر چه اتفاقاً مني بيرون آيد روزه او صحيح است ، ولي اگر اطمینان ندارد ، در صورتی که مني از او بيرون آيد روزه اش باطل است.

4 - دروغ بستن به خدا و پيغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم)

مسأله 1604

اگر روزه دار به گفتن يا به نوشتن يا به اشاره و مانند اينها به خدا و پيغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) و ائمه معصومين (عليهم السلام) عمداً خبري را به دروغ نسبت بدهد ، اگر چه فوراً بگويد دروغ گفتم يا توبه کند روزه او باطل است ، و نسبت دادن به دروغ به ساير پيغمبران و اوصياي آنان علي نبينا و آله و عليهم السلام بنا بر احتياط واجب روزه را باطل مي کند ، مگر اين که آن نسبت برگردد به خداوند متعال که در اين صورت

روزه اش باطل است ، و همچنین است نسبت دادن به دروغ به حضرت زهراء (عليها السلام) ، مگر این که آن نسبت برگردد به خداوند متعال و حضرت رسول (صلي الله عليه وآله وسلم) و ائمه (عليهم السلام) ، که در این صورت روزه اش باطل است.

مسأله 1605

اگر بخواهد خبري را که نمی داند راست یا دروغ است و دليلي بر اعتبار آن ندارد نقل نماید ، بنا بر احتیاط واجب باید از کسی که آن خبر را گفته ، یا مثلاً از کتابي که آن خبر در آن نوشته شده نقل نماید.

مسأله 1606

اگر خبري را به اعتقاد این که راست است به خدا یا پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) یا ائمه (عليهم السلام) نسبت بدهد ، و بعد بفهمد دروغ بوده ، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1607

اگر بدانند دروغ بستن به خدا و پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) و ائمه (عليهم السلام) روزه را باطل می کند و چیزی را که می داند دروغ است به آنان نسبت دهد و بعد بفهمد آنچه را که گفته راست بوده ، روزه اش باطل است ، و بنا بر احتیاط واجب بقیه روز را امساک کند.

مسأله 1608

اگر دروغی را که دیگری ساخته عمداً به خدا و پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) و ائمه (عليهم السلام) نسبت دهد ، روزه اش باطل می شود ، ولي اگر از قول کسی که آن دروغ را ساخته نقل کند ، روزه اش باطل نمی شود.

مسأله 1609

اگر از روزه دار پرسند که آیا پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) و یا یکی از ائمه (عليهم السلام) چنین مطلبي فرموده اند ، و او جایی که در جواب باید بگوید: نه ، عمداً بگوید: بلي ، یا جایی که باید بگوید: بلي ، عمداً بگوید: نه ، روزه اش باطل می شود.

مسأله 1610

اگر از قول خدا یا پیغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) یا یکی از ائمه (عليهم السلام) حرف راستي را بگویند ، بعد بگویند: دروغ گفتم ، یا در شب دروغی را به آنان نسبت دهد و فرداي آن روز که روزه می باشد بگوید: آنچه دیشب گفتم راست است ، روزه اش باطل می شود.

5 - رساندن غبار به حلق

مسأله 1611

بنابر احتیاط رساندن غبار به حلق روزه را باطل می کند ، چه غبار چیزی باشد که خوردن آن حلال است مثل آرد ، یا غبار چیزی که خوردن آن حرام است مثل خاک.

ص: 283

مسأله 1612

اگر به واسطه باد، غباري پيدا شود و انسان با اين که متوجّه است مواظبت نکند و به حلق برسد، بنا بر احتياط روزه اش باطل مي شود.

مسأله 1613

احتياط واجب آن است که روزه دار بخار غليظ و دود سيگار و تنباکو و مانند اينها را هم به حلق نرساند.

مسأله 1614

اگر مواظبت نکند و غبار يا دود يا بخار غليظ و مانند اينها داخل حلق شود، چنانچه يقين يا اطمینان داشته که به حلق نمي رسد، روزه اش اشکال ندارد، و اگر گمان مي کرده که به حلق نمي رسد، بنا بر احتياط مستحب آن روزه را قضا کند.

مسأله 1615

اگر فراموش کند که روزه است و مواظبت نکند، يا بي اختيار غبار و مانند آن به حلق او برسد، روزه اش باطل نمي شود.

6 - فرو بردن سر در آب

مسأله 1616

اگر روزه دار عمداً تمام سر را در آب فرو برد، اگر چه باقي بدن او از آب بيرون باشد، روزه اش باطل مي شود، ولي اگر تمام بدن را آب بگيرد و مقداري از سر بيرون باشد، روزه اش باطل نمي شود.

مسأله 1617

اگر نصف سر را يك دفعه و نصف ديگر آن را دفعه ديگر در آب فرو برد، روزه اش باطل نمي شود.

مسأله 1618

اگر شك کند که تمام سر زير آب رفته يا نه، روزه اش صحيح است، ولي اگر به قصد اين که تمام سر را زير آب ببرد در آب فرورود و شك کند تمام سر زير آب رفته يا نه، روزه اش باطل است، ولي کفاره ندارد.

مسأله 1619

اگر تمام سر زير آب برود ولي مقداري از موها بيرون بماند، روزه اش باطل مي شود.

مسأله 1620

سر فرو بردن در غیر آب از مایعات - مانند شیر و آب مضاف - روزه را باطل نمی کند ، و بنا بر احتیاط واجب از فرو بردن سر در گلاب اجتناب کند.

مسأله 1621

اگر روزه دار بی اختیار در آب بیفتد و تمام سر او را آب بگیرد ، یا فراموش کند که روزه است و سر در آب فرو برد ، روزه او باطل نمی شود.

ص: 284

مسأله 1622

اگر به خیال این که آب سر او را نمی گیرد، خود را در آب بیندازد و آب تمام سر او را بگیرد، روزه اش اشکال ندارد.

مسأله 1623

اگر فراموش کند که روزه است و سر را در آب فرو برد، یا دیگری به زور سر او را در آب فرو برد، چنانچه در زیر آب یادش بیاید که روزه است یا آن کس دست بردارد، باید فوراً سر را بیرون آورد، و چنانچه بیرون نیاورد روزه اش باطل می شود.

مسأله 1624

اگر فراموش کند که روزه است و به نیت غسل سر را در آب فرو برد، روزه و غسل او هر دو صحیح است.

مسأله 1625

اگر بداند که روزه است و عمداً برای غسل سر را در آب فرو برد، چنانچه روزه او روزه ماه رمضان باشد، روزه و غسل او هر دو باطل است، و همچنین است حکم روزه قضای ماه رمضان که برای خودش به جا می آورد بعد از زوال بنا بر احتیاط، ولی اگر روزه مستحب باشد یا روزه واجب دیگری باشد - چه واجب معین باشد، مانند روزه ای که نذر کرده باشد در روز معین بگیرد، و یا غیر معین باشد مانند روزه کفاره - غسل او صحیح است و روزه اش باطل می شود.

مسأله 1626

اگر برای آن که کسی را از غرق شدن نجات دهد، سر در آب فرو برد، اگر چه نجات دادن او واجب باشد، روزه اش باطل می شود.

7 - باقی ماندن بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح

مسأله 1627

اگر جنب عمداً در ماه رمضان تا اذان صبح غسل نکند، یا اگر وظیفه او تیمم است عمداً تیمم ننماید، روزه اش باطل است، و حکم قضای ماه رمضان خواهد آمد.

مسأله 1628

اگر در روزه غیر ماه رمضان و قضای آن از روزه های مستحبی و روزه های واجب که وقت آن معین است، جنب عمداً تا اذان صبح غسل نکند، روزه اش صحیح است، و احتیاط مستحب در روزه واجب آن است که عمداً بر جنابت باقی نماند.

مسأله 1629

کسی که در شب ماه رمضان جنب است ، چنانچه عمداً غسل نکند تا وقت تنگ شود ، بنا بر احتیاط واجب تیمم کند و روزه بگیرد و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1630

اگر جنب در ماه رمضان غسل را فراموش کند و بعد از يك روز یادش

ص: 285

بیاید ، باید روزه آن روز را قضا نماید ، و اگر بعد از چند روز یادش بیاید ، باید روزه هر چند روزی را که یقین دارد جنب بوده قضا نماید ،
مثلا اگر نمی داند سه روز جنب بوده یا چهار روز ، باید روزه سه روز را قضا کند.

مسأله 1631

کسی که در شب ماه رمضان برای هیچ کدام از غسل و تیمم وقت ندارد ، اگر خود را جنب کند روزه اش باطل است ، و قضا و کفاره بر او واجب می شود ، ولی کسی که وظیفه اش غسل است ، اگر برای تیمم وقت دارد ، چنانچه خود را جنب کند بنا بر احتیاط واجب تیمم کند و روزه بگیرد و قضای آن را هم به جا آورد.

مسأله 1632

اگر برای آن که بفهمد وقت دارد یا نه ، جستجو نماید و گمان کند که به اندازه غسل وقت دارد ، و خود را جنب کند و بعد بفهمد وقت تنگ بوده و تیمم کند ، روزه اش صحیح است ، و اگر بدون جستجو گمان کند که وقت دارد و خود را جنب نماید و بعد بفهمد وقت تنگ بوده و با تیمم روزه بگیرد ، بنا بر احتیاط واجب روزه آن روز را قضا نماید.

مسأله 1633

کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند که اگر بخوابد تا صبح بیدار نمی شود ، نباید غسل نکرده بخوابد ، و چنانچه پیش از غسل بخوابد و تا صبح بیدار نشود ، روزه اش باطل است ، و قضا و کفاره بر او واجب می شود.

مسأله 1634

هرگاه جنب در شب ماه رمضان بیدار شود ، در صورتی که اطمینان به بیداری برای غسل قبل از اذان صبح نداشته باشد ، احتیاط مستحب آن است که پیش از غسل نخوابد.

مسأله 1635

کسی که در شب ماه رمضان جنب است و یقین یا اطمینان دارد که اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود ، چنانچه تصمیم داشته باشد که بعد از بیدار شدن غسل کند و با این تصمیم بخوابد و تا اذان خواب بماند ، روزه اش صحیح است.

مسأله 1636

کسی که در شب ماه رمضان جنب است و می داند یا احتمال می دهد که اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود ، چنانچه غفلت داشته باشد که بعد از بیدار شدن باید غسل کند ، در صورتی که بخوابد و تا اذان صبح خواب بماند ، بنا بر احتیاط باید قضای آن روز را به جا آورد.

مسأله 1637

کسی که در شب ماه رمضان جنب است و یقین دارد یا احتمال می دهد که اگر بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود، چنانچه نخواهد بعد از بیدار شدن غسل کند یا تردید داشته باشد که غسل کند یا نه، در صورتی که بخوابد و بیدار نشود، روزه اش باطل و قضا و کفاره بر او واجب است.

مسأله 1638

اگر جنب در شب ماه رمضان بخوابد و بیدار شود و بداند یا احتمال دهد که اگر دوباره بخوابد پیش از اذان صبح بیدار می شود و تصمیم هم داشته باشد که بعد از بیدار شدن غسل کند، چنانچه دوباره بخوابد و تا اذان بیدار نشود، باید روزه آن روز را قضا کند، و اگر از خواب دوم بیدار شود و برای مرتبه سوم بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، باید روزه آن روز را قضا کند، و احتیاط مستحب آن است که کفاره هم بدهد.

مسأله 1639

مراد از خواب اول - در صورتی که انسان در خواب محتمل شود - خوابی است که بعد از بیدار شدن بخوابد، و اما خوابی که در آن محتمل شده خواب اول حساب نمی شود.

مسأله 1640

اگر روزه دار در روز محتمل شود، واجب نیست فوراً غسل کند.

مسأله 1641

هرگاه در ماه رمضان بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتمل شده، اگر چه بداند پیش از اذان محتمل شده، روزه او صحیح است.

مسأله 1642

کسی که می خواهد قضای روزه ماه رمضان را بگیرد، هرگاه تا اذان صبح جنب بماند، اگر چه از روی عمد نباشد، روزه او باطل است.

مسأله 1643

کسی که می خواهد قضای روزه ماه رمضان را بگیرد، اگر بعد از اذان صبح بیدار شود و ببیند محتمل شده و بداند پیش از اذان محتمل شده است، روزه او بنا بر احتیاط باطل است، ولی چنانچه وقت قضای روزه تا آمدن ماه رمضان دیگر تنگ است، مثلاً پنج روز روزه قضای ماه رمضان دارد، و پنج روز هم به ماه رمضان مانده است، بنا بر احتیاط واجب آن روز را روزه بگیرد و بعد از ماه رمضان هم روز دیگری را روزه بگیرد.

اگر در روزه واجبی غیر قضای روزه ماه رمضان، از روزه هایی که مثل روزه کفارہ وقت معینی ندارد، عمداً تا اذان صبح جنب بماند، روزه اش صحیح است، و احتیاط مستحب آن است که غیر از آن روز، روز دیگری را روزه بگیرد.

ص: 287

مسأله 1645

اگر زن پیش از اذان صبح در ماه رمضان از حیض یا نفاس پاك شود و عمداً غسل نکند ، یا اگر وظیفه او تیمم است عمداً تیمم نکند ، روزه اش باطل است ، و در غیر روزه ماه رمضان باطل نیست ، اگر چه احتیاط مستحب غسل کردن است.

مسأله 1646

اگر زن پیش از اذان صبح در ماه رمضان از حیض یا نفاس پاك شود و برای غسل وقت نداشته باشد ، باید تیمم نماید ، و بنابر احتیاط واجب تا اذان صبح بیدار بماند ، و همچنین است حکم جنب در صورتی که وظیفه اش تیمم باشد.

مسأله 1647

اگر زن نزدیک اذان صبح در ماه رمضان از حیض یا نفاس پاك شود و برای هیچکدام از غسل و تیمم وقت نداشته باشد ، روزه اش صحیح است.

مسأله 1648

اگر زن بعد از اذان صبح از خون حیض یا نفاس پاك شود ، یا در بین روز خون حیض یا نفاس ببیند اگر چه نزدیک مغرب باشد ، روزه او باطل است.

مسأله 1649

اگر زن غسل حیض یا نفاس را فراموش کند و بعد از يك روز یا چند روز یادش بیاید ، روزه هایی که گرفته صحیح است ، و احتیاط مستحب آن است که قضای آنها را بگیرد.

مسأله 1650

اگر زن پیش از اذان صبح در ماه رمضان از حیض یا نفاس پاك شود و در غسل کردن کوتاهی کند و تا اذان غسل نکند ، روزه اش باطل است ، ولي چنانچه کوتاهی نکند - مثلاً منتظر باشد که حمام زنانه شود - اگر چه سه مرتبه بخوابد و تا اذان غسل نکند ، در صورتی که تیمم کند روزه او صحیح است ، و اگر از تیمم هم متمکن نباشد ، روزه او بدون تیمم هم صحیح است.

مسأله 1651

اگر زنی که در حال استحاضه کثیره است غسلهای خود را به تفصیلی که در احکام استحاضه گذشت به جا آورد ، روزه او صحیح است ، و در استحاضه متوسطه اگر چه غسل نکند ، روزه اش صحیح است.

مسأله 1652

کسي که مس ميّت کرده - يعني جايي از بدن خود را به بدن ميّت رسانده - مي تواند بدون غسل مس ميّت روزه بگيرد ، و اگر در حال روزه هم ميّت را مس نمايد ، روزه او باطل نمي شود.

ص: 288

مسأله 1653

اماله کردن با چیز روان اگر چه از روی ناچاری و برای معالجه باشد، روزه را باطل می کند.

9 - قي کردن

مسأله 1654

هرگاه روزه دار عمداً قي کند - اگر چه به واسطه مرض و مانند آن ناچار باشد - روزه اش باطل می شود، ولي اگر سهواً يا بي اختيار قي کند اشکال ندارد.

مسأله 1655

اگر در شب چیزی بخورد که می داند به واسطه خوردن آن، در روز بي اختيار قي می کند، روزه اش باطل نمی شود، و احتیاط مستحب آن است که روزه آن روز را قضا نماید.

مسأله 1656

اگر روزه دار بتواند از قي کردن خودداری کند، چنانچه برای او ضرر و مشقت نداشته باشد، باید خودداری نماید.

مسأله 1657

اگر مثلاً مگس در گلوئی روزه دار برود، چنانچه ممکن باشد بدون قي کردن آن را بیرون بیاورد، باید بیرون آورد، و روزه او صحیح است، ولي اگر ممکن نباشد، چنانچه طوری باشد که به فرو دادنش خوردن صدق می کند، باید بیرون آورد هر چند به واسطه قي کردن باشد و روزه اش باطل است، و اگر خوردن صدق نمی کند، باید بیرون نیاورد و روزه اش صحیح است.

مسأله 1658

اگر سهواً چیزی را فرو ببرد و از حلق گذشته باشد و پیش از رسیدن به معده یادش بیاید که روزه است، بیرون آوردن آن لازم نیست و روزه او صحیح است.

مسأله 1659

اگر یقین داشته باشد که به واسطه آروغ زدن، چیزی از گلو بیرون می آید، بنابر احتیاط واجب نباید عمداً آروغ بزند، ولي اگر یقین نداشته باشد اشکال ندارد.

اگر آروغ بزند و چیزی در دهانش بیاید، باید آن را بیرون بریزد، و اگر بی اختیار فرورد، روزه اش صحیح است.

ص: 289

احکام چیزهایی که روزه را باطل می کند

مسأله 1661

اگر انسان عمداً و از روی اختیار کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، روزه او باطل می شود، و چنانچه از روی عمد نباشد اشکال ندارد، ولی جنب اگر بخوابد و به تفصیلی که در مسأله «1636» گذشت تا اذان صبح غسل نکند، روزه او باطل است.

مسأله 1662

اگر روزه دار سهواً یکی از کارهایی که روزه را باطل می کند انجام دهد و به خیال این که روزه اش باطل شده عمداً دوباره یکی از آنها را به جا آورد، روزه او باطل می شود.

مسأله 1663

اگر چیزی به زور در گلوئی روزه دار بریزند، روزه او باطل نمی شود، ولی اگر اکراهش کنند که روزه خود را باطل کند - مثلاً به او بگویند اگر غذا نخوری ضرر مالی یا جانی به تو می زنیم - و خودش برای جلوگیری از ضرر چیزی بخورد، روزه او باطل می شود.

مسأله 1664

روزه دار نباید جایی برود که می داند یا اطمینان دارد چیزی در گلویش می ریزند یا اکراهش می کنند که خودش روزه خود را باطل کند، و اگر برود و چیزی در گلویش بریزند یا از روی ناچاری خودش کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد، روزه او باطل می شود، بلکه اگر قصد رفتن کند اگر چه نرود، روزه اش باطل است.

آنچه برای روزه دار مکروه است

مسأله 1665

چند چیز برای روزه دار مکروه است و از آن جمله است:

- 1 - دوا ریختن به چشم و سرمه کشیدن، در صورتی که مزه یا بوی آن به حلق برسد.
- 2 - انجام دادن هر کاری - مانند خون گرفتن و حمام رفتن - که باعث ضعف می شود.
- 3 - انقیه کشیدن اگر نداند که به حلق می رسد، و اگر بداند به حلق می رسد جایز نیست.
- 4 - بو کردن گیاهان معطر.
- 5 - نشستن زن در آب.
- 6 - استعمال شیاف.

7 - تر کردن لباسی که در بدن است.

8 - کشیدن دندان و هر کاری که به واسطه آن از دهان خون بیاید.

9 - مسواک کردن با چوب تر.

10 - بی جهت آب یا چیزی روان در دهان کردن، و نیز مکروه است انسان بدون قصد بیرون آمدن منی زن خود را ببوسد، یا کاری کند که شهوت خود را به حرکت آورد، و اگر به قصد بیرون آمدن منی باشد روزه او باطل می شود.

جایی که قضا و کفاره واجب است

مسأله 1666

اگر در روزه ماه رمضان در شب جنب شود و به تفصیلی که در مسأله «1636» گذشت بیدار شود و دوباره بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، فقط باید قضای آن روزه را بگیرد، ولی اگر کار دیگری که روزه را باطل می کند عمداً انجام دهد، در صورتی که می دانسته آن کار روزه را باطل می کند، قضا و کفاره بر او واجب می شود، و همچنین در صورتی که می دانسته آن کار حرام است، اگر چه نمی دانسته که روزه را باطل می کند، مانند به دروغ نسبت دادن به خدا و پیغمبر (صلی الله علیه وآله وسلم) و ائمه معصومین (علیهم السلام).

مسأله 1667

اگر به واسطه ندانستن مسأله کاری که روزه را باطل می کند، و به اعتقاد این که باطل نمی کند انجام دهد کفاره بر او نیست.

کفاره روزه

مسأله 1668

کفاره افطار روزه ماه رمضان این است که یک بنده آزاد کند، یا به دستوری که در مسأله بعد می آید دو ماه روزه بگیرد، یا شصت فقیر را سیر کند، یا به هر کدام یک مُد - که تقریباً ده سیر است - طعام، یعنی گندم یا آرد یا نان یا خرما و مانند اینها بدهد، و چنانچه اینها برایش ممکن نباشد بنابر احتیاط واجب بین تصدق به هر اندازه که می تواند و استغفار جمع نماید، و اگر امکان تصدق نبود استغفار کند، اگر چه یک مرتبه بگوید «اسْتَغْفِرُ اللَّهَ» و احتیاط واجب آن است که هر وقت بتواند کفاره را بدهد.

ص: 291

مسأله 1669

کسی که می خواهد دو ماه کفاره روزه ماه رمضان را بگیرد، باید يك ماه تمام و يك روز آن را از ماه ديگر پي درپي بگیرد، و اگر بقيه آن پي درپي نباشد اشکال ندارد.

مسأله 1670

کسی که می خواهد دو ماه کفاره روزه ماه رمضان را بگیرد، نباید موقعي شروع کند که می داند در بين يك ماه و يك روز، روزي است که مانند عيد قربان روزه آن حرام است.

مسأله 1671

کسی که باید پي درپي روزه بگیرد، اگر در بين آن بدون عذر يك روز روزه نگیرد یا وقتي شروع کند که بداند در بين آن به روزي مي رسد که روزه آن واجب است، مثلاً به روزي مي رسد که نذر کرده آن روز را روزه بگیرد، باید روزه ها را از سر بگیرد.

مسأله 1672

اگر در بين روزهايي که باید پي درپي روزه بگیرد، عذري غير اختياري مثل حيض یا نفاس یا مرضي برای او پیش آید، بعد از بر طرف شدن عذر واجب نیست روزه ها را از سر بگیرد، بلکه بقيه را بعد از بر طرف شدن عذر به جا آورد.

مسأله 1673

اگر به چیز حرامي روزه خود را باطل کند - چه آن چیز اصلاً حرام باشد مثل شراب و زنا، یا به جهتي حرام شده باشد مثل نزديکي کردن با عيال خود در حال حيض - بنا بر احتیاط کفاره جمع بر او واجب می شود، يعني باید يك بنده آزاد کند و دو ماه روزه بگیرد و شصت فقير را سير کند، یا به هر کدام آنها يك مُد طعام بدهد، و چنانچه هر سه برایش ممکن نباشد، هر کدام آنها که ممکن باشد واجب است انجام دهد، و بنا بر احتیاط واجب استغفار هم بنماید.

مسأله 1674

اگر روزه دار دروغي را به خدا و پيغمبر (صلي الله عليه وآله وسلم) و ائمه معصومين (عليهم السلام) عمداً نسبت دهد، بنا بر احتیاط کفاره جمع - که تفصيل آن در مسأله پيش گذشت - بر او واجب می شود.

مسأله 1675

اگر روزه دار در يك روز ماه رمضان چند مرتبه جماع یا استمناء کند، بنا بر احتیاط برای هر دفعه يك کفاره بر او واجب است، و اگر جماع یا استمناء او حرام باشد، بنا بر احتیاط برای هر دفعه يك کفاره جمع بر او واجب می شود.

مسأله 1676

اگر روزه دار در يك روز ماه رمضان چند مرتبه غير جماع و استمناء كار ديگري كه روزه را باطل مي كند انجام دهد، براي همه آنها يك كفاره كافيست.

ص: 292

مسأله 1677

اگر روزه دار غیر از جماع و استمناء کار دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد و بعد با حلال خود جماع یا استمناء نماید ، برای آن کار يك كفّاره و برای جماع یا استمناء بنابر احتیاط كفّاره دیگری واجب می شود.

مسأله 1678

اگر روزه دار غیر از جماع و استمناء کار دیگری که حلال است و روزه را باطل می کند انجام دهد - مثلاً آب بیاشامد- و بعد کار دیگری که حرام است و روزه را باطل می کند - غیر از جماع و استمناء - انجام دهد ، مثلاً غذای حرامی بخورد ، يك كفّاره کافیتست.

مسأله 1679

اگر روزه دار آروغ بزند و چیزی از غذا در دهانش بیاید ، چنانچه عمداً آن را فرو ببرد ، روزه اش باطل و بنابر احتیاط واجب كفّاره هم بدهد ، و همچنین است اگر آنچه در دهانش بیاید از صورت غذا بودن خارج شده باشد ، اگر چه در این صورت احتیاط مستحب این است که كفّاره جمع بدهد ، و اگر به آروغ زدن چیزی که خوردنش حرام است - مثل خون - به دهان او بیاید و عمداً فرو ببرد ، روزه اش باطل و باید قضای آن روز را بگیرد ، و بنابر احتیاط واجب كفّاره جمع بدهد.

مسأله 1680

اگر نذر کند که روز معینی را روزه بگیرد ، چنانچه در آن روز عمداً روزه خود را باطل کند ، باید كفّاره بدهد ، و كفّاره مخالفت نذر كفّاره مخالفت قسم است که در مسأله «2734» خواهد آمد.

مسأله 1681

اگر روزه دار به گفته کسی که می گوید مغرب شده و قول او شرعاً معتبر نیست ، افطار کند و بعد بفهمد مغرب نبوده است ، یا شك کند که مغرب بوده است یا نه ، قضا و كفّاره بر او واجب می شود.

مسأله 1682

کسی که عمداً روزه خود را باطل کرده ، اگر بعد از ظهر مسافرت کند ، یا پیش از ظهر برای فرار از كفّاره سفر نماید ، كفّاره از او ساقط نمی شود ، و همچنین است - بنابر اقوی - اگر مسافرت برای او قبل از ظهر پیش آمد کند.

مسأله 1683

اگر عمداً روزه خود را باطل کند و بعد عذری مانند حیض یا نفاس یا مرض برای او پیدا شود ، بنابر احتیاط كفّاره بر او واجب است.

مسأله 1684

اگر یقین یا اطمینان کند و یا بیّنه قائم شود که روز اول ماه رمضان است و

عمداً روزه خود را باطل کند، و بعد معلوم شود که آخر شعبان بوده، کفاره بر او واجب نیست.

مسأله 1685

اگر انسان شك کند که آخر ماه رمضان است یا اول شوال و عمداً روزه خود را باطل کند، بعد معلوم شود که اول شوال بوده کفاره بر او واجب نیست.

مسأله 1686

اگر روزه دار در ماه رمضان با زن روزه دار خود جماع کند، چنانچه زن را بر جماع اکراه کرده باشد، کفاره روزه خودش و بنابر احتیاط کفاره روزه زن را باید بدهد، و اگر زن به جماع راضی بوده بر هر کدام يك کفاره واجب می شود.

مسأله 1687

اگر زنی شوهر روزه دار خود را بر جماع اکراه نماید، واجب نیست کفاره روزه شوهر را بدهد.

مسأله 1688

اگر روزه دار در ماه رمضان زن خود را بر جماع اکراه کند و در بین جماع، زن راضی شود، بنابر احتیاط واجب مرد دو کفاره و زن يك کفاره بدهد.

مسأله 1689

اگر روزه دار در ماه رمضان با زن روزه دار خود که خواب است جماع نماید، يك کفاره بر او واجب می شود، و روزه زن صحیح است و کفاره هم بر او واجب نیست.

مسأله 1690

اگر مرد زن خود را یا زن شوهر خود را اکراه کند که غیر از جماع کار دیگری که روزه را باطل می کند انجام دهد، بر هیچ يك از آنها کفاره واجب نیست.

مسأله 1691

کسی که به واسطه مسافرت یا مرض روزه نمی گیرد، نمی تواند زن روزه دار خود را بر جماع اکراه نماید، ولی اگر او را اکراه کرد، کفاره بر مرد واجب نیست.

مسأله 1692

انسان نباید در به جا آوردن کفاره کوتاهی کند، ولی لازم نیست فوراً آن را انجام دهد.

اگر كفّاره بر انسان واجب شود و چند سال بگذرد و انجام ندهد ، چيزي بر آن اضافه نمي شود.

كسي كه بايد براي كفّاره يك روز ، شصت فقير را طعام بدهد ، نمي تواند يك نفر از آنها را دو مرتبه يا بيشتر سير كند ، يا به هر کدام از آنها بيشتر از يك مُد طعام بدهد و زيادي را از كفّاره حساب كند ، ولي مي تواند فقير را با عيال او - اگر چه صغير

باشند و در صورتی که از جهت سن به حدی باشند که در مورد آنها اطعام عرفاً صدق کند - سیر نماید ، یا به ولی صغیر برای آن صغیر يك مُد بدهد.

مسأله 1695

کسی که قضای روزه ماه رمضان را گرفته ، اگر بعد از ظهر عمداً کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد ، باید به ده فقیر هر کدام يك مُد طعام بدهد ، و اگر نمی تواند باید سه روز روزه بگیرد ، و احوط آن است که پی در پی باشد.

جاهایی که فقط قضای روزه واجب است

مسأله 1696

در چند صورت فقط قضای روزه بر انسان واجب است و کفاره واجب نیست:

(اول) آن که در شب ماه رمضان جنب باشد و به تفصیلی که در مسأله «1638» گذشت تا اذان صبح از خواب دوم و سوم بیدار نشود.

(دوم) آن که عملی که روزه را باطل می کند انجام ندهد ، ولی نیت روزه نکند ، یا ریا کند ، یا قصد کند که روزه نباشد ، یا قصد کند کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد.

(سوم) آن که در ماه رمضان غسل جنابت را فراموش کند و با حال جنابت يك روز یا چند روز روزه بگیرد.

(چهارم) آن که در ماه رمضان بدون این که خودش تحقیق کند صبح شده یا نه ، کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد ، و بعد معلوم شود صبح بوده ، و نیز اگر بعد از تحقیق گمان داشته باشد که صبح شده ، یا شك کند که صبح شده یا نه ، و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد ، و بعد معلوم شود صبح بوده ، قضای آن روزه بر او واجب است.

(پنجم) آن که کسی بگوید صبح نشده و انسان به گفته او کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد ، و بعد معلوم شود صبح بوده است.

(ششم) آن که کسی بگوید صبح شده و انسان به گفته او یقین نکند یا خیال کند شوخی می کند و کاری که روزه را باطل می کند انجام دهد ، و بعد معلوم شود صبح بوده است.

(هفتم) آن که کور و مانند او به گفته کسی دیگر افطار کند ، و بعد معلوم شود مغرب نبوده است.

(هشتم) آن که در هوای صاف به واسطه تاریکی یقین کند که مغرب شده و افطار

کند ، و بعد معلوم شود مغرب نبوده است ، ولي اگر در هواي ابري به گمان اين که مغرب شده افطار کند ، و بعد معلوم شود مغرب نبوده قضا لازم نیست.

(نهم) آن که براي خنک شدن يا بي جهت مضمضه کند - يعني آب در دهان بگرداند - و بي اختيار فرورود ، ولي اگر فراموش کند که روزه است و آب را فرو دهد ، يا براي وضوي نماز واجب مضمضه کند و بي اختيار فرورود ، قضا بر او واجب نیست.

(دهم) آن که کسي از جهت اکراه يا اضطرار يا تقيّه افطار کند.

سایر احکام

مسأله 1697

اگر غير آب چیز ديگري را در دهان ببرد و بي اختيار فرورود ، يا آب داخل بيني کند و بي اختيار فرورود ، قضا بر او واجب نیست.

مسأله 1698

استنشاق و مضمضه زياد براي روزه دار مکروه است ، و اگر بعد از مضمضه بخوهد آب دهان را فرو برد ، بهتر آن است که سه مرتبه آب دهان را بيرون بریزد.

مسأله 1699

اگر انسان بداند که به واسطه مضمضه يا استنشاق بي اختيار يا از روي فراموشي آب وارد گلويش مي شود ، نبايد مضمضه يا استنشاق کند.

مسأله 1700

اگر در ماه رمضان بعد از تحقيق يقين کند که صبح نشده ، و کاري که روزه را باطل مي کند انجام دهد ، و بعد معلوم شود صبح بوده ، قضا لازم نیست.

مسأله 1701

اگر انسان شك کند که مغرب شده يا نه ، نمي تواند افطار کند ، ولي اگر شك کند که صبح شده يا نه ، پيش از تحقيق هم مي تواند کاري که روزه را باطل مي کند انجام دهد.

احکام روزه قضا

مسأله 1702

اگر ديوانه عاقل شود ، واجب نیست روزه هاي وقتي را که ديوانه بوده قضا نمايد.

مسأله 1703

اگر کافر مسلمان شود ، واجب نیست روزه های وقتی را که کافر بوده قضا نماید ، ولی اگر مسلمانی کافر شود ، روزه هایی را که در زمان کفر از او فوت شده باید قضا نماید ، و اگر مسلمان شود به اسلام از او ساقط نمی شود.

ص: 296

مسأله 1704

روزه ای که از انسان به واسطه مستی فوت شده باید قضا نماید، اگر چه چیزی را که به واسطه آن مست شده برای معالجه خورده باشد.

مسأله 1705

اگر برای عذری چند روز روزه نگیرد، و بعد شك کند که چه وقت عذر او بر طرف شده، بنا بر احتیاط واجب مقدار بیشتری را که احتمال می دهد روزه نگرفته قضا نماید، مثلاً کسی که پیش از ماه رمضان مسافرت کرده و نمی داند پنجم ماه از سفر برگشته یا ششم، بنا بر احتیاط واجب شش روز روزه بگیرد، ولی کسی که نمی داند چه وقت عذر برایش پیدا شده، می تواند مقدار کمتر را قضا نماید، مثلاً اگر در آخر ماه رمضان مسافرت کرده و بعد از ماه رمضان برگشته و نمی داند که بیست و پنجم ماه رمضان مسافرت کرده یا بیست و ششم، می تواند مقدار کمتر یعنی پنج روز را قضا کند، اگر چه احتیاط مستحب این است که مقدار بیشتر را قضا نماید.

مسأله 1706

اگر از چند ماه رمضان روزه قضا داشته باشد، قضای هر کدام را که اول بگیرد مانعی ندارد، ولی اگر وقت قضای ماه رمضان آخر تنگ باشد، مثلاً پنج روز از ماه رمضان آخر قضا داشته باشد و پنج روز هم به ماه رمضان مانده باشد، بنا بر احتیاط واجب اول قضای ماه رمضان آخر را بگیرد.

مسأله 1707

اگر قضای روزه چند ماه رمضان بر او واجب باشد، واجب نیست معین کند روزه ای را که می گیرد قضای کدام ماه رمضان است، مگر اینکه بین آن دو در اثر اختلاف باشد.

مسأله 1708

در قضای روزه ماه رمضان می تواند پیش از ظهر روزه خود را باطل نماید، ولی اگر وقت قضا تنگ باشد - بنا بر احتیاط واجب - نمی تواند باطل نماید.

مسأله 1709

اگر قضای روزه میّتی را گرفته باشد، احتیاط مستحب این است که بعد از ظهر روزه را باطل نکند.

مسأله 1710

اگر به واسطه مرض یا حیض یا نفاس روزه ماه رمضان را نگیرد، و پیش از تمام شدن ماه رمضان یا بعد از تمام شدن ماه و قبل از تمکّن از قضا بمیرد، روزه هایی را که نگرفته قضا ندارد.

مسأله 1711

اگر به واسطه مرضي روزه ماه رمضان را نگیرد ، و مرض او تا ماه رمضان

ص: 297

سال بعد طول بکشد، قضای روزه هایی را که نگرفته بر او واجب نیست، و باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد، ولی اگر به واسطه عذر دیگری - مثلاً برای مسافرت - روزه نگرفته باشد، و عذر او تا ماه رمضان بعد باقی بماند، روزه هایی را که نگرفته باید قضا کند، و احتیاط واجب این است که برای هر روز يك مُد طعام هم به فقیر بدهد.

مسأله 1712

اگر به واسطه مرضی روزه ماه رمضان را نگیرد، و بعد از ماه رمضان مرض او بر طرف شود، ولی عذر دیگری پیدا کند که نتواند تا ماه رمضان بعد قضای روزه را بگیرد، باید روزه هایی را که نگرفته قضا نماید، و نیز اگر در ماه رمضان غیر از مرض عذر دیگری داشته باشد، و بعد از ماه رمضان آن عذر بر طرف شود و تا ماه رمضان سال بعد به واسطه مرض نتواند روزه بگیرد، روزه هایی را که نگرفته باید قضا کند، و در هر دو صورت احتیاط واجب این است که برای هر روز نیز يك مُد طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1713

اگر در ماه رمضان به واسطه عذری روزه نگیرد، و بعد از ماه رمضان عذر او بر طرف شود، و تا ماه رمضان آینده عمداً قضای روزه را نگیرد، باید روزه را قضا کند، و برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1714

اگر در قضای روزه کوتاهی کند تا وقت تنگ شود، و در تنگی وقت عذر پیدا کند، باید قضا را بگیرد و برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد، و همچنین اگر موقعی که عذر دارد تصمیم داشته باشد که بعد از بر طرف شدن عذر، روزه های خود را قضا کند، ولی پیش از آن که قضا نماید در تنگی وقت عذر پیدا کند، باید روزه ها را قضا کند، و برای هر روز هم - بنا بر احتیاط واجب - يك مُد طعام بدهد.

مسأله 1715

اگر مرض انسان چند سال طول بکشد، بعد از آن که خوب شد، باید قضای ماه رمضان آخر را بگیرد، و برای هر روز از سالهای پیش يك مُد طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1716

کسی که باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد، می تواند کفاره چند روز را به يك فقیر بدهد.

مسأله 1717

اگر قضای روزه ماه رمضان را چند سال تأخیر بیندازد باید قضا را بگیرد و از جهت تأخیر در سال اول برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد، و اما از جهت تأخیر سال بعدی چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 1718

اگر روزه ماه رمضان را عمداً نگیرد، باید قضای آن را به جا آورد و برای هر روز يك بنده آزاد کند، یا شصت فقیر را طعام بدهد، یا دو ماه روزه بگیرد، و چنانچه تا ماه رمضان آینده قضای آن روزه را به جا نیاورد، باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد.

مسأله 1719

اگر روزه ماه رمضان را عمداً نگیرد، و در روز مکرر جماع یا استمناء کند، بنابر احتیاط واجب کفاره هم مکرر می شود، ولی اگر چند مرتبه کار دیگری از مفطرات روزه را انجام دهد - مثلاً چند مرتبه غذا بخورد - يك کفاره کافیت.

مسأله 1720

بعد از مرگ پدر، پسر بزرگتر باید قضای روزه او را به تفصیلی که در مسأله «1398» گذشت به جا آورد.

مسأله 1721

اگر پدر غیر از روزه ماه رمضان، روزه واجب دیگری را مانند روزه نذر نگرفته باشد، واجب است که پسر بزرگتر قضا نماید، ولی اگر برای روزه اجیر شده و نگرفته باشد قضای آن بر پسر بزرگ لازم نیست.

احکام روزه مسافر

مسأله 1722

مسافری که باید نمازهای چهار رکعتی را در سفر دو رکعت بخواند، نباید روزه بگیرد، و مسافری که نمازش را تمام می خواند - مثل کسی که شغلش مسافرت یا سفر او سفر معصیت است - باید در سفر روزه بگیرد.

مسأله 1723

مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد، ولی مکروه است، هر چند برای فرار از روزه نباشد، مگر این که سفر به جهت ضرورتی باشد، و یا - به مقتضای بعضی از روایات - برای حج یا عمره باشد.

مسأله 1724

اگر غیر روزه ماه رمضان روزه معین دیگری بر انسان واجب باشد، اگر آن وجوب از جهت حق الناس باشد - مثل این که اجیر شده باشد که روز معینی را روزه بگیرد - نمی تواند در آن روز مسافرت کند، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - روزه واجب معین به غیر نذر، مانند روز سوم اعتکاف، و اما در صورتی که به سبب نذر معین شده باشد، اقوی این است که می تواند سفر کند، و روز دیگری را به جای آن روز روزه بگیرد.

مسأله 1725

اگر نذر کند روزه بگیرد و روز آن را معین نکند، نمی تواند آن را در سفر به جا آورد، ولی چنانچه نذر کند که روز معینی را در سفر روزه بگیرد، باید آن را در سفر به جا آورد، و نیز اگر نذر کند روز معینی را چه مسافر باشد یا نباشد روزه بگیرد، باید آن روز را اگر چه مسافر باشد روزه بگیرد.

مسأله 1726

مسافر می تواند برای خواستن حاجت، سه روز در مدینه طیبه روزه مستحبی بگیرد، و احتیاط واجب این است که آن سه روز، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه باشد.

مسأله 1727

کسی که نمی داند روزه مسافر باطل است، اگر در سفر روزه بگیرد و در بین روز مسأله را بفهمد، روزه اش باطل می شود، و اگر تا مغرب نفهمد روزه اش صحیح است.

مسأله 1728

اگر فراموش کند که مسافر است، یا فراموش کند که روزه مسافر باطل می باشد و در سفر روزه بگیرد، روزه او باطل است.

مسأله 1729

اگر روزه دار بعد از ظهر مسافرت نماید، باید روزه خود را تمام کند، و اگر پیش از ظهر مسافرت کند، وقتی به حد ترخص برسد روزه اش باطل می شود، و اگر پیش از آن مفطری انجام دهد کفاره بر او واجب است.

مسأله 1730

اگر مسافر در ماه رمضان - چه آن که قبل از فجر در سفر بوده و چه آن که روزه بوده و سفر نماید - پیش از ظهر به وطنش برسد، یا به جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند، و کاری که روزه را باطل می کند انجام نداده باشد، باید آن روز را روزه بگیرد، و اگر انجام داده، روزه آن روز باطل است.

مسأله 1731

اگر مسافر بعد از ظهر به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند برسد، روزه آن روزش صحیح نیست.

مسأله 1732

مسافر و کسی که از روزه گرفتن عذر دارد، مکروه است در روز ماه رمضان جماع نماید، و بیشتر از قوت بخورد و خود را کاملاً سیراب کند.

کسی که به واسطه پیری نمی تواند روزه بگیرد، یا برای او مشقّت دارد،

ص: 300

روزه از او برداشته شده و در صورت دوم باید برای هر روز فدیة بدهد ، و فدیة يك مُد طعام است ، و احتیاط مستحب این است که خصوص گندم را بدهد.

مسأله 1734

کسی که به واسطه پیری روزه نگرفته ، اگر بعد از ماه رمضان بتواند روزه بگیرد ، روزه هایی را که نگرفته قضا ندارد.

مسأله 1735

اگر انسان مرضی دارد که زیاد تشنه می شود ، و نمی تواند تشنگی را تحمل کند ، یا برای او مشقت دارد ، روزه از او برداشته شده ، ولی در صورت دوم باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد ، و احتیاط مستحب این است که بیشتر از مقداری که ناچار است آب نیاشامد ، و چنانچه بعد از ماه رمضان بتواند روزه بگیرد ، روزه هایی را که نگرفته قضا ندارد.

مسأله 1736

زنی که زاییدن او نزدیک است و روزه برای حملش یا خودش ضرر دارد ، روزه او صحیح نیست ، و در صورت اول باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد ، و همچنین بنابر احتیاط مستحب در صورت دوم ، و روزه هایی را که نگرفته باید قضا نماید.

مسأله 1737

زنی که بچه شیر می دهد و شیر او کم است ، چه مادر بچه باشد یا غیر مادر ، با اجرت شیر بدهد یا بدون اجرت ، اگر روزه برای بچه ای که شیر می دهد یا خود او ضرر دارد ، روزه او صحیح نیست ، و در صورت اول باید برای هر روز يك مُد طعام به فقیر بدهد ، و همچنین بنابر احتیاط مستحب در صورت دوم ، و روزه هایی را که نگرفته باید قضا نماید ، و این حکم در صورتی است که شیر خوردن این بچه از راه دیگری میسر نباشد ، و اگر میسر باشد واجب است آن زن روزه بگیرد.

راه ثابت شدن اول ماه

مسأله 1738

اول ماه به چند چیز ثابت می شود:

(اول) آن که خود انسان ماه را ببیند.

(دوم) عدّه ای که از گفته آنان یقین یا اطمینان پیدا می شود بگویند ماه را دیده ایم ، و همچنین است هر چیزی که به واسطه آن یقین یا اطمینان پیدا شود.

(سوم) دو مرد عادل بگویند که در يك شب ماه را دیده ایم ، ولی اگر صفت ماه را بر

خلاف یکدیگر بگویند ، اول ماه ثابت نمی شود ، و همچنین اگر قابل تصدیق نباشند ، مثل این که آسمان صاف باشد و عده استهلال کنندگان زیاد باشند و غیر از این دو دیگران هر چه دقت کنند نبینند.

(چهارم) سی روز از اول ماه شعبان بگذرد که به واسطه آن اول ماه رمضان ثابت می شود ، و سی روز از اول ماه رمضان بگذرد که به واسطه آن اول ماه شوال ثابت می شود.

مسأله 1739

ثبوت اول ماه به حکم حاکم شرع محل اشکال است.

مسأله 1740

اول ماه به قول منجمین ثابت نمی شود ، ولی اگر انسان از گفته آنان یقین یا اطمینان پیدا کند ، باید به آن عمل نماید.

مسأله 1741

بلند بودن ماه و دیر غروب کردن آن ، دلیل نمی شود که شب پیش ، شب اول ماه بوده است ، ولی اگر پیش از ظهر ماه دیده شود آن روز اول ماه محسوب می شود ، و ثبوت اول ماه به طوق داشتن ماه محل اشکال است.

مسأله 1742

اگر اول ماه رمضان برای کسی ثابت نشود و روزه نگیرد ، چنانچه بعد ثابت شود که شب پیش اول ماه بوده ، باید روزه آن روز را قضا نماید.

مسأله 1743

اگر در شهری اول ماه ثابت شود ، در شهرهای دیگر - چه دور باشند چه نزدیک ، چه در افق متحد باشند یا نه - در صورتی که در بیشتر از شب مشترك باشند ثابت می شود ، و در غیر این صورت ثبوت اول ماه در آنجا محل اشکال است.

مسأله 1744

اول ماه به تلگراف ثابت نمی شود ، مگر انسان بداند که تلگراف بر اساس حجت شرعیّه بوده است.

مسأله 1745

روزی را که انسان نمی داند آخر ماه رمضان است یا اول شوال ، باید روزه بگیرد ، ولی اگر پیش از مغرب بفهمد که اول شوال است باید افطار کند.

مسأله 1746

اگر زندانی راهی برای ثبوت ماه رمضان نداشته باشد ، باید به گمان از هر طریقی که میسر است عمل نماید ، و اگر آن هم ممکن نباشد هر

ماهي را كه احتمال مي دهد ماه رمضان است روزه بگيرد صحيح است ، ولي بايد بعد از گذشتن يازده ماه از ماهي كه روزه گرفته ، دوباره يك ماه روزه بگيرد ، و اگر بعد از آن روشن شود كه آنچه را كه گمان کرده يا اختيار کرده ماه رمضان نبوده ، چنانچه معلوم شود ماه رمضان قبل از آن ماه بوده ، كفايت مي كند ، و اگر معلوم شود بعد از آن بوده بايد قضا نمايد.

مسأله 1747

روزه عید فطر و قربان حرام است ، و نیز روزی را که انسان نمی داند آخر شعبان است یا اول ماه رمضان اگر به نیت اول ماه رمضان روزه بگیرد حرام است.

مسأله 1748

اگر زن به واسطه گرفتن روزه مستحبی حق شوهرش از بین برود ، نباید روزه بگیرد ، و بنا بر احتیاط مستحب اگر حق شوهر هم از بین نرود ، بدون اجازه او روزه مستحبی نگیرد.

مسأله 1749

روزه مستحبی اولاد ، اگر موجب اذیت پدر و مادر شود حرام است.

مسأله 1750

اگر فرزند بدون اجازه پدر روزه مستحبی بگیرد و در بین روز پدر او را نهی کند ، چنانچه مخالفت او موجب اذیتش باشد باید افطار نماید ، و همچنین اگر مادر او را نهی کند و مخالفت او موجب اذیتش باشد.

مسأله 1751

کسی که می داند روزه برای او ضرر ندارد ، اگر چه طیب بگوید ضرر دارد ، باید روزه بگیرد ، و کسی که یقین یا گمان به ضرر مورد اعتنا یا ترس آن را که منشأ عقلایی داشته باشد دارد ، اگر چه طیب بگوید ضرر ندارد ، باید روزه نگیرد ، و اگر روزه بگیرد صحیح نیست ، مگر این که روزه برای او ضرر نداشته و قصد قربت کرده باشد ، که در این صورت روزه اش صحیح است.

مسأله 1752

اگر انسان احتمال بدهد که روزه برایش ضرر قابل اعتنا دارد و از آن احتمال ترس برای او پیدا شود ، چنانچه احتمال او عقلایی باشد ، نباید روزه بگیرد ، و اگر روزه بگیرد باطل است ، مگر در صورتی که ضرر نداشته و قصد قربت کرده باشد.

مسأله 1753

کسی که عقیده اش این است که روزه برای او ضرر قابل اعتنا ندارد ، اگر روزه بگیرد و بعد از مغرب بفهمد روزه برای او ضرر قابل اعتنا داشته ، باید قضای آن را به جا آورد.

مسأله 1754

غیر از روزه هایی که ذکر شد ، روزه های حرام دیگری هم هست که در کتابهای مفصل ذکر شده است.

روزه روز عاشورا بنا بر احتیاط واجب جایز نیست ، و روزه روزی که انسان شك دارد که روز عرفه است یا عید قربان مکروه است.

ص: 303

روزه تمام روزهای سال - غیر از روزه های حرام و مکروه که ذکر شد - مستحب است ، و برای بعضی از روزها بیشتر سفارش شده است که از آن جمله است :

1 - پنجشنبه اول و پنجشنبه آخر هر ماه ، و چهارشنبه اولی که بعد از روز دهم ماه است ، و اگر کسی آنها را به جا نیاورد مستحب است قضا نماید ، و چنانچه اصلاً نتواند روزه بگیرد ، مستحب است برای هر روز يك مُد طعام یا (6/12) نخود نقره سکه دار به فقیر دهد.

2 - سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم هر ماه.

3 - تمام ماه رجب و شعبان ، و بعضی از این دو ماه اگر چه يك روز باشد.

4 - روز عید نوروز.

5 - روز چهارم تا نهم شوال.

6 - روز بیست و پنجم و بیست و نهم ذی قعدة.

7 - روز اول تا روز نهم ذی حجّه (روز عرفه) ، ولی اگر به واسطه ضعف روزه نتواند دعاهاي روز عرفه را بخواند روزه آن روز مکروه است.

8 - روز عید سعید غدیر (18 ذی حجّه).

9 - روز مباحله (24 ذی حجّه).

10 - روز اول و سوم و هفتم محرم.

11 - روز میلاد مسعود پیغمبر اکرم (صلي الله عليه وآله وسلم) (17 ربیع الاول).

12 - روز پانزدهم جمادی الاولی.

13 - روز مبعث حضرت رسول اکرم (صلي الله عليه وآله وسلم) (27 رجب).

و اگر کسی روزه مستحبی بگیرد واجب نیست آن را به آخر برساند ، بلکه اگر برادر مؤمنش او را به غذا دعوت کند ، مستحب است دعوت او را قبول کند ، و در بین روز اگر چه بعد از ظهر باشد افطار نماید.

مواردی که مستحب است انسان از کارهایی که روزه

را باطل می کند خودداری نماید

مسأله 1757

برای چند نفر مستحب است در ماه رمضان - اگر چه روزه نیستند - از کاری که روزه را باطل می کند خودداری نمایند:

(اول) مسافری که در سفر کاری که روزه را باطل می کند انجام داده باشد، و پیش از ظهر به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز بماند برسد.

(دوم) مسافری که بعد از ظهر به وطنش یا به جایی که می خواهد ده روز در آن جا بماند برسد.

(سوم) مریضی که بعد از ظهر خوب شود، و همچنین است اگر پیش از ظهر خوب شود، و کاری که روزه را باطل می کند انجام داده باشد.

(چهارم) زنی که در بین روز از خون حیض یا نفاس پاک شود.

مسأله 1758

مستحب است روزه دار نماز مغرب و عشاء را پیش از افطار کردن بخواند، ولی اگر کسی منتظر اوست یا میل زیادی به غذا دارد که نمی تواند با حضور قلب نماز بخواند، بهتر است اول افطار کند، ولی به قدری که ممکن است نماز را در وقت فضیلت آن به جا آورد.

ص: 305

اعتکاف از عبادات است ، و اعتکاف شرعاً آن است که در مسجد به قصد قربت درنگ و اقامت کند و احتیاط مستحب آن است که اقامت به قصد انجام عبادتی - مانند نماز - باشد ، و برای آن وقت معینی نیست ، و در هر زمانی که روزه صحیح است ، اعتکاف هم صحیح است .

مسأله 1759

در اعتکاف اموری معتبر است:

اول: آن که اعتکاف کننده عاقل باشد ، و اعتکاف بچّه ممیّز صحیح است .

دوم: قصد قربت به گونه ای که در وضو گذشت .

سوم: روزه ، پس کسی که روزه او باطل است - مانند مسافری که قصد اقامه ده روز ندارد - نمی تواند اعتکاف کند .

چهارم: آن که در مسجد الحرام ، یا مسجد النبی (صلي الله عليه وآله وسلم) ، یا مسجد کوفه ، یا مسجد بصره ، یا مسجد جامع باشد .

پنجم: با اذن کسی که اذن او معتبر است ، باشد ، پس اعتکاف زن ، بدون اذن شوهر ، در صورتی که منافی با حق شوهر باشد ، صحیح نیست .

ششم: مدّت سه روز و دو شب وسط آن سه روز ، در مسجدی که در آن اعتکاف کرده است ، بماند ، و جز برای اموری که ضرورت دارد ، از مسجد بیرون نرود ،

و مي تواند براي عيادت مريض و تشييع جنازه و تجهيز ميّت - مانند غسل و نماز و دفن ميّت - از مسجد بيرون برود.

و در مواردی که جایز است از مسجد بیرون رود، بیشتر از زمانی که برای انجام آن امر لازم است، خارج مسجد نماند، و بنا بر احتیاط واجب، از نزدیکترین راه به مسجد برگردد، و در بیرون مسجد ننشیند، و اگر اضطراب به نشستن پیدا کرد، در صورت امکان در سایه بنشیند.

مسأله 1760

پس از شروع در اعتکاف، در صورتی که آن اعتکاف واجب معین - مثل آن که نذر کرده باشد در زمان معینی اعتکاف نماید - نباشد، تا دو روز نگذشته باشد، می تواند از اعتکاف رجوع کند و آن را بهم بزند، ولی اگر هنگام نیت شرط کرده باشد که اگر برایش اتفاقی بیفتد، بتواند رجوع کند، بعد از گذشت دو روز هم می تواند رجوع نماید.

مسأله 1761

کسی که اعتکاف می کند باید از اموری اجتناب نماید، و ارتکاب آنها اعتکاف را باطل می کند، ولی وجوب اجتناب از آنها در اعتکافی که واجب معین نیست - در غیر جماع - بنا بر احتیاط است:

(1) جماع، و بنا بر احتیاط واجب از استمناء و مباشرت زن به لمس و بوسیدن به شهوت هم اجتناب کند.

(2) بوی خوش.

(3) خرید و فروش، که اعتکاف را باطل می کند، ولی معامله باطل نمی شود، و بنا بر احتیاط واجب از هر تجارتي - هر چند به مصالحه و مضاربه و اجاره و مانند اینها - اجتناب کند، و اگر به خرید یا فروش چیزی اضطراب پیدا کند، و نتواند وکیل بگیرد، جایز است.

(4) ممارات - مجادله کردن - به قصد غالب شدن و اظهار فضل، بر هر امری چه از امور دینی باشد یا از امور دنیوی.

مسأله 1762

اگر در حال اعتکاف واجب، عمداً جماع کند - چه در روز باشد یا شب - کفاره بر او واجب می شود، و کفاره اش این است که يك بنده آزاد کند، یا دو ماه پشت سر هم روزه بگیرد، یا شصت مسکین را اطعام نماید.

ص: 308

و در ارتکاب غیر جماع - از اموری که باید از آنها اجتناب نماید - کفّاره واجب نیست.

مسأله 1763

اگر اعتکاف کننده، یکی از مبطلات اعتکاف را سهواً انجام دهد، صحّت اعتکاف محل اشکال است.

مسأله 1764

اگر اعتکاف را به یکی از اموری که ذکر شد باطل کند، در صورتی که اعتکاف واجب غیر معین باشد - مثل آن که اعتکاف را، بدون آن که در وقت معینی باشد، نذر کند - باید دوباره به جا آورد، و در صورتی که واجب معین باشد - مثل آن که در وقت معینی اعتکاف را نذر کند - یا اعتکاف مستحب باشد و انجام آن مبطل بعد از دو روز باشد، بنا بر احتیاط واجب، اعتکاف را قضا کند، و اگر در اعتکاف مستحب قبل از دو روز باشد، قضا ندارد.

مسأله 1765

عدول از اعتکاف به اعتکاف دیگر جایز نیست، چه هر دو واجب باشند - مثل آنکه یکی را به نذر و دیگری را به قسم بر خود واجب کرده باشد - یا هر دو مستحب باشند، یا یکی واجب و دیگری مستحب باشد، یا یکی برای خود و دیگری به نیابت یا اجاره برای غیر باشد، یا هر دو به نیابت از غیر باشد.

مسأله 1766

اگر اعتکاف کننده بر فرش غضبی بنشیند، معصیت کرده است، و اعتکاف باطل نمی شود، ولی اگر کسی به مکانی سبقت کرده و جا گرفته باشد، و اعتکاف کننده، آن مکان را از او بدون رضایت بگیرد، اعتکافش در آن مکان باطل است.

مسأله 1767

اگر بر اعتکاف کننده غسل واجب شود، در صورتی که غسل کردن در مسجد مانعی نداشته باشد - مانند غسل مس میّت - جایز نیست از مسجد خارج شود، و در صورتی که مانع داشته باشد - مثل غسل جنابت که مستلزم ماندن در مسجد با جنابت است - باید خارج شود، وگرنه اعتکاف او باطل می شود.

مسأله 1768

در هفت چیز خمس واجب می شود:

(اول) منفعت کسب، (دوم) معدن، (سوم) گنج، (چهارم) مال حلال مخلوط به حرام، (پنجم) جواهری که به واسطه غواصی - یعنی فرو رفتن در دریا - به دست می آید، (ششم) غنیمت جنگ، (هفتم) زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد، و احکام اینها در مسائل ذیل بیان می شود.

1 - منفعت کسب

مسأله 1769

هرگاه انسان از تجارت یا صنعت یا کسبه‌های دیگر مالی به دست آورد، اگر چه مثلاً اجرت به جا آوردن نماز و روزه می‌تبی باشد، چنانچه از مخارج سال خود و عیالاتش زیاد بیاید، باید خمس - یعنی پنج یک - آن را به دستوری که بعد ذکر می شود بدهد.

مسأله 1770

اگر از غیر کسب مالی به دست آورد، مثلاً چیزی به او ببخشند، در صورتی که آن بخشیده شده قدر و قیمت معتنا بهی نزد مردم داشته باشد و از مخارج سالش زیاد بیاید، خمس آن را باید بدهد.

مسأله 1771

مهر زن و مالی را که مرد عوض طلاق خلع می گیرد، خمس ندارد،

و همچنین ارثی که به انسان می رسد خمس ندارد، ولی اگر مثلاً با کسی خویشاوندی داشته و گمان ارث بردن از او نداشته، باید خمس آن ارث را در صورتی که از مخارج سالش زیاد بیاید بدهد.

مسأله 1772

اگر مالی از کسی که معتقد به خمس است به ارث به او برسد و بداند کسی که این مال از او به ارث رسیده خمس آن را نداده، باید خمس آن مال را با اذن حاکم شرع بدهد، و اگر در خود آن مال خمس نباشد و وارث بداند کسی که مال از او به ارث رسیده خمس بدهکار است، آن خمس مانند بقیه دیون به آن مال تعلق می گیرد، و تا ادا نشده حق تصرف در آن مال را ندارد، و در صورتی که بخواهد خمس را از آن مال بردارد، باید از حاکم شرع اذن بگیرد.

مسأله 1773

اگر به واسطه قناعت کردن چیزی از مخارج سال انسان زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1774

کسی که دیگری تمام مخارج او را می دهد، باید خمس تمام مالی را که به دست می آورد بدهد.

مسأله 1775

اگر ملکی را بر افراد معینی - مثلاً بر اولاد خود - وقف نماید، چنانچه در آن ملک زراعت و درختکاری کنند و از آن چیزی به دست آورند و از مخارج سال آنان زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهند، و همچنین اگر طور دیگری هم از آن ملک نفع ببرند - مثلاً اجاره آن را بگیرند - باید خمس مقداری را که از مخارج سالشان زیاد می آید بدهند.

مسأله 1776

اگر مالی را که فقیر بابت خمس و زکات گرفته از مخارج سالش زیاد بیاید، بنابر احتیاط واجب خمس آن را بدهد، و اگر از آن مالی که به او داده اند منفعتی برد - مثلاً از درختی که بابت خمس به او داده اند میوه ای به دست آورد - و از مخارج سالش زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد، و مالی را که به عنوان صدقه به کسی داده اند اگر از مخارج سالش زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1777

اگر با عین پول خمس نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را به این پول می خرم، چنانچه حاکم شرع معامله پنج يك آن را اجازه بدهد، معامله صحیح است، و خریدار باید پنج يك آن جنس را به حاکم شرع بدهد، و اگر

اجازه نکند ، معامله آن مقدار باطل است ، پس اگر پولی را که فروشنده گرفته از بین نرفته است ، حاکم شرع خمس همان پول را می گیرد ، و اگر از بین رفته عوض خمس را از فروشنده یا خریدار مطالبه می کند.

مسأله 1778

اگر جنسی را به ذمه بخرد و بعد از معامله بهای آن را از پول خمس نداده ادا کند ، معامله ای که کرده صحیح است ، و به مقدار پنج يك آن پول به فروشنده مدیون است ، و پولی را که به فروشنده داده اگر از بین نرفته ، حاکم شرع پنج يك همان را می گیرد ، و اگر از بین رفته عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می کند.

مسأله 1779

اگر مالی را که خمس آن داده نشده بخرد ، چنانچه حاکم شرع معامله پنج يك آن را اجازه نکند ، معامله آن مقدار باطل است و حاکم شرع می تواند پنج يك آن مال را بگیرد ، و اگر اجازه کند معامله صحیح است و خریدار باید مقدار پنج يك عوض آن را به حاکم شرع بدهد ، و اگر به فروشنده داده می تواند از او پس بگیرد.

مسأله 1780

اگر چیزی را که خمس آن داده نشده ، به کسی ببخشد پنج يك آن چیز به آن کس منتقل نمی شود.

مسأله 1781

اگر از کافر یا کسی که به دادن خمس عقیده ندارد ، مالی به دست شیعه اثني عشری بیاید ، واجب نیست خمس آن را بدهد.

مسأله 1782

تاجر و کاسب و صنعتگر و مانند اینها از وقتی که منفعت می برند - که اول سال آنهاست - يك سال که بگذرد باید خمس آنچه را که از خرج سالشان زیاد می آید بدهند ، و کسی که شغلش کاسبی نیست اگر اتفاقاً منفعتی ببرد ، بعد از آن که يك سال از موقعی که فایده برده بگذرد ، باید خمس مقداری را که از خرج سالش زیاد آمده بدهد.

مسأله 1783

انسان می تواند در بین سال هر وقت منفعتی به دستش آید و آن منفعت زاید بر مخارجش باشد ، خمس آن را همان وقت بدهد ، و جایز است دادن خمس را تا آخر سال تأخیر بیندازد ، و بنابر احتیاط واجب سال خمس را سال قمری قرار دهد.

مسأله 1784

کسی که مانند تاجر و کاسب برای دادن خمس سال دارد ، اگر منفعتی به دست آورد و در بین سال بمیرد ، باید مخارج تا موقع مرگش را از

آن منفعت کسر نمایند و خمس باقی مانده را بدهند.

ص: 313

مسأله 1785

اگر قیمت جنسي را که براي تجارت خريده در بين سال بالا رود و آن را نفروشد و تا سالش نگذشته قيمتش پايين آيد ، خمس مقداري که بالا رفته بر او واجب نيست.

مسأله 1786

اگر قیمت جنسي که براي تجارت خريده بالا رود و به اميد اين که قيمت آن بالاتر رود تا بعد از تمام شدن سال آن را نفروشد و قيمتش پايين آيد ، چنانچه به اندازه اي که بين تجار متعارف است نگه داشته ، خمس مقداري که بالا رفته بر او واجب نيست ، و اما اگر بيش از آن مقدار بدون عذر نگه داشته ، بنا بر احتياط واجب خمس آن مقدار را بدهد.

مسأله 1787

اگر غير مال التجارة مالي داشته باشد که متعلق خمس نباشد ، در صورتي که به ارث به او رسيده باشد ، چنانچه قيمتش بالا برود - اگر چه آن را بفروشد - مقداري که بر قيمتش اضافه شده خمس ندارد ، و همچنين است اگر به غير معاوضه مالک آن شده ، چه از اول متعلق خمس نبوده - مثل آن که مسکني که مورد حاجت اوست به او بخشیده باشند ، و در مؤونه سال صرف شده باشد - يا متعلق خمس بوده و خمس آن را از همان مال داده باشد ، مثل مالي که به حيازت مالک شده و خمس آن را داده است.

ولي اگر به معاوضه مالک شده باشد ، چنانچه قيمتش بالا برود تا زماني که نفروخته خمس ندارد ، و اگر فروخت ، در صورتي که مؤونه نباشد آن زياده خمس دارد ، و در صورتي که مؤونه باشد بنا بر احتياط واجب خمس مقدار زايد را بدهد ، و در هر دو صورت اگر در مؤونه سال صرف شود ، خمس ندارد.

مسأله 1788

اگر باغي احداث کند براي آن که بعد از بالا رفتن قيمتش آن را بفروشد ، بايد خمس ميوه و نمو درختها و بنا بر احتياط خمس زيادي قيمت باغ را بدهد ، و اگر قصدش اين باشد که به ميوه آن تجارت کند ، بايد خمس ميوه و نمو درختها را بدهد ، ولي اگر قصدش اين باشد که از ميوه آن استفاده شخصي کند ، فقط بايد خمس ميوه درختها را در صورتي که زايد بر استفاده اش باشد بدهد.

مسأله 1789

اگر درخت بيد و چنار و مانند اينها را بکارد ، در صورتي که خمس آنها را داده باشد بايد هر سال خمس نمو آنها را بدهد ، و همچنين اگر مثلاً از شاخه هاي

درخت که معمولاً هر سال می‌برند استفاده‌ای ببرد و به تنهایی یا با منفعتهای دیگر کسبش از مخارج سال او زیاد بیاید، در آخر هر سال باید خمس آنها را بدهد، اما در صورتی که خمس آن درخت را نداده و نمو کرده باشد باید خمس اصل درخت و نمو آن خمس و خمس نمو حصه خود را بدهد.

مسأله 1790

کسی که چند رشته کسب دارد، مثلاً اجاره ملک می‌گیرد و خرید و فروش و زراعت هم می‌کند، باید خمس فایده‌هایی را که در آخر سال از مخارج او زیاد می‌آید بدهد، و چنانچه از یک رشته نفع ببرد و از رشته دیگر ضرر کند، بنابر احتیاط مستحب خمس نفعی را که برده بدهد.

مسأله 1791

خرجهایی را که انسان برای به دست آوردن فایده می‌کند - مانند دلّالی و حمّالی - از مؤونه تحصیل منفعت شمرده می‌شود و می‌تواند از سود کسر کند و نسبت به آن مقدار خمس ندارد.

مسأله 1792

آنچه از منافع کسب در بین سال به مصرف خوراک و پوشاک و اثاثیه و خرید منزل و ازدواج فرزند و جهیزیه دختر و زیارت و مانند اینها از اموری که از مخارج آن سال حساب می‌شود می‌رسد - در صورتی که از شأن او زیاد نباشد - خمس ندارد.

مسأله 1793

مالی را که انسان به مصرف نذر و کفّاره می‌رساند، جزء مخارج سالیانه است، و نیز مالی را که به کسی می‌بخشد یا جایزه می‌دهد - در صورتی که از شأن او زیاد نباشد - از مخارج سالیانه حساب می‌شود.

مسأله 1794

اگر انسان در شهری باشد که معمولاً هر سال مقداری از جهیزیه دختر را تهیه می‌کنند، در صورتی که آن شخص نتواند در غیر این صورت جهیزیه را تهیه کند و ندادن جهیزیه منافی شأن او باشد، چنانچه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه بخرد، خمس ندارد، و اگر از منافع آن سال در سال بعد جهیزیه تهیه نماید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1795

مالی را که خرج سفر حج و زیارتهای دیگر می‌کند، از مخارج سالی حساب می‌شود که در آن سال خرج کرده، و اگر سفر او تا مقداری از سال بعد طول بکشد، آنچه در سال بعد از منافع سال قبل خرج می‌کند باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1796

کسی که از کسب و تجارت فایده ای برده ، اگر مال دیگری هم دارد که خمس آن واجب نیست ، می تواند مخارج سال خود را فقط از فایده کسب حساب کند.

مسأله 1797

آذوقه ای که برای مصرف سالش از منافع کسب خرید ، اگر در آخر سال زیاد بیاید ، باید خمس آن را بدهد ، و چنانچه بخواهد قیمت آن را بدهد ، در صورتی که قیمتش از وقتی که خریده زیاد شده باشد ، باید قیمت آخر سال را حساب کند.

مسأله 1798

اگر از منفعت کسب پیش از دادن خمس اثاثیه ای برای منزل بخرد ، هر وقت احتیاجش از آن بر طرف شد ، خمس ندارد ، و همچنین است زیور آلات زنانه در صورتی که وقت زینت کردن زن با آنها گذشته باشد.

مسأله 1799

اگر در يك سال منفعتي نبرد ، نمی تواند مخارج آن سال را از منفعتي که در سال بعد می برد کسر نماید.

مسأله 1800

اگر در اول سال منفعتي نبرد و از سرمایه خرج کند و پیش از تمام شدن سال منفعتي به دستش آید ، نمی تواند مقداری را که از سرمایه برداشته از منافع کسر کند.

مسأله 1801

اگر مقداری از سرمایه در تجارت و مانند آن از بین برود می تواند مقداری را که از سرمایه کم شده از منافع قبل از تلف آن مقدار کسر نماید.

مسأله 1802

اگر غیر از سرمایه چیز دیگری از مالهای او از بین برود ، نمی تواند از منفعتي که به دستش می آید آن چیز را تهیه کند ، مگر این که در همان سال به آن چیز احتیاج داشته باشد ، که در این صورت می تواند در بین سال از منافع کسب آن را تهیه نماید.

مسأله 1803

اگر در اول سال برای مخارج خود قرض کند و پیش از تمام شدن سال منفعتي ببرد ، نمی تواند مقدار قرض خود را از آن منفعت کسر

نماید، مگر این که قرض بعد از حصول منفعت باشد، ولی می تواند قرض خود را از منافع اثنای سال ادا نماید.

مسأله 1804

اگر در تمام سال منفعتی نبرد و برای مخارج خود قرض کند، نمی تواند از منافع سالهای بعد آن قرض را کسر نماید، ولی می تواند قرض خود را از آنها ادا کند.

مسأله 1805

اگر برای زیاد کردن مال یا خریدن ملکی که به آن احتیاج ندارد قرض کند، نمی تواند از منافع کسب مقدار آن قرض را ادا نماید، ولی اگر مالی را که قرض کرده یا چیزی را که از قرض خریده از بین برود، می تواند قرض خود را از منافع آن سال ادا نماید.

ص: 316

مسأله 1806

انسان می تواند خمس هر چیز را از همان چیز بدهد ، یا به مقدار قیمت خمسی که بدهکار است پول رایج بدهد ، و بنابر احتیاط واجب از چیز دیگر ندهد مگر با اذن حاکم شرع.

مسأله 1807

کسی که خمس به مال او تعلق گرفت و سال بر او گذشت ، تا خمس آن را نداده است نمی تواند در آن مال تصرف کند ، اگر چه قصد دادن خمس را داشته باشد ، مگر با اذن حاکم شرع ، و اما تصرفات اعتباریه در حصّه خود مانند فروختن و صلح کردن آن مانعی ندارد.

مسأله 1808

کسی که خمس بدهکار است نمی تواند آن را به ذمه بگیرد - یعنی خود را بدهکار اهل خمس بداند - و به گونه ای که در مسأله قبل گذشت در مال تصرف کند ، و چنانچه تصرف کند و آن مال تلف شود ، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1809

کسی که خمس بدهکار است ، اگر با حاکم شرع مصالحه کند و خمس را به ذمه بگیرد ، می تواند در مال تصرف نماید ، و بعد از مصالحه منفعی که از آن به دست می آید مال خود اوست.

مسأله 1810

کسی که با دیگری شریک است ، اگر خمس منافع خود را بدهد و شریک او ندهد و در سال بعد از مالی که خمسش را نداده ، برای سرمایه شرکت بگذارد هیچکدام نمی توانند در آن مال تصرف کنند ، مگر در صورتی که شریکی که خمس نداده معتقد به خمس نباشد که در این صورت شریک دیگر می تواند تصرف کند.

مسأله 1811

اگر بچه صغیر سرمایه ای داشته باشد و از آن منفعی به دست آید ، خمس به آنها تعلق می گیرد ، و بر ولی است که خمس آن را بدهد ، و اگر نداد آن صغیر بعد از بلوغ باید بپردازد.

مسأله 1812

کسی که مالی از دیگری به دست آورد و یقین دارد که خمسش را نداده ، نمی تواند در آن مال تصرف کند مگر این که آن دیگری معتقد به خمس نباشد ، و همچنین است بنابر احتیاط واجب اگر شك داشته باشد که خمس آن را داده یا نه.

مسأله 1813

اگر کسی از منافع کسب خود در اثنای سال ملکی بخرد که از لوازم و مخارج سالیانه اش حساب نشود، واجب است بعد از تمامی سال خمس آن را بدهد، و چنانچه خمس آن را نداد و قیمت آن ملک بالا رفت، باید خمس مقداری را که آن ملک فعلاً ارزش دارد بدهد،

ص: 317

و همچنین است غیر ملک از فرش و مانند آن.

مسأله 1814

اگر با پول خمس نداده مثلاً ملکی بخرد و قیمت آن بالا رود، چنانچه آن ملک را برای آن نخریده که قیمتش بالا رود و بفروشد، مثل این که زمینی را برای زراعت خریده است، در صورتی که آن ملک را به ذمه خریده و از پول خمس نداده قیمت آن را داده، باید خمس قیمتی را که خریده است بدهد، و اگر پول خمس نداده را به فروشنده داده و به او گفته که این ملک را با این پول می خرم، در صورتی که حاکم شرع معامله پنج يك آن را اجازه کند، خریدار باید خمس مقداری را که آن ملک فعلاً ارزش دارد بدهد.

مسأله 1815

کسی که از اول تکلیف خمس نداده، اگر از منافع کسب چیزی که به آن احتیاج ندارد خریده و يك سال از وقت حصول ربح گذشته، باید خمس آن را بدهد، و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگری که به آنها احتیاج دارد مطابق شأن خود خریده، پس اگر بدانند در بین سالی که در آن سال فایده برده آنها را خریده، لازم نیست خمس آنها را بدهد، و اگر ندانند که در بین سال خریده و یا بعد از تمام شدن سال، بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع مصالحه کند.

2 - معدن

مسأله 1816

اگر از معدن طلا، نقره، سرب، مس، آهن، نفت، زغال سنگ، فیروزه، عقیق، زاج، نمک و معدنهای دیگر چیزی به دست آورد، در صورتی که به مقدار نصاب باشد، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1817

نصاب معدن پانزده مثقال معمولی طلائی مسکوک است، یعنی اگر قیمت چیزی را که از معدن بیرون آورده، به پانزده مثقال طلائی مسکوک برسد، بعد از کم کردن مخارجی که کرده است، باید خمس باقی مانده را بدهد.

مسأله 1818

چنانچه قیمت چیزی که از معدن بیرون آورده به پانزده مثقال طلائی مسکوک نرسد، خمس آن در صورتی لازم است که به تنهایی یا با منفعتهای دیگر کسب او از مخارج سالش زیاد بیاید.

مسأله 1819

بر گچ، آهک، گل سر شور و گل سرخ، حکم معدن جاری نیست، و کسی که اینها را بیرون می آورد، در صورتی باید خمس بدهد که آنچه را بیرون آورده به تنهایی یا با منافع دیگر کسبش از مخارج سال او زیاد بیاید.

مسأله 1820

کسی که از معدن چیزی به دست می آورد باید خمس آن را بدهد، چه معدن روی زمین باشد یا زیر آن، در زمینی باشد که ملک است یا در جایی باشد که مالک ندارد.

مسأله 1821

اگر نداند قیمت چیزی را که از معدن بیرون آورده به پانزده مثقال طلائی مسکوک می رسد بنابر احتیاط در صورت امکان باید به وزن کردن یا از راه دیگر قیمت آن را معلوم کند، و در صورت عدم امکان خمس ندارد.

مسأله 1822

اگر چند نفر از معدن چیزی بیرون آورند، چنانچه قیمت آن به پانزده مثقال طلائی مسکوک برسد، اگر چه سهم هر کدام آنها این مقدار نباشد، بعد از کم کردن مخارجی که کرده اند، بنابر احتیاط باید خمس آن را بدهند.

مسأله 1823

اگر معدنی را که در ملک دیگری است، بدون اذن مالک استخراج کند، آنچه از آن به دست می آید مال صاحب ملک است، و چنانچه به مقدار نصاب برسد، مالک باید خمس تمام آنچه را که از معدن بیرون آمده بدهد.

3 - گنج

مسأله 1824

مالی که در زمین یا درخت یا کوه یا دیوار پنهان باشد و کسی آن را پیدا کند و طوری باشد که مردم به آن گنج بگویند، در صورتی که به مقدار نصاب باشد، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1825

اگر انسان در زمینی که ملک کسی نیست گنجی پیدا کند، مال خود اوست و باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1826

نصاب گنج اگر نقره باشد صد و پنج مثقال نقره مسكوك ، و اگر طلا باشد پانزده مثقال طلاي مسكوك است ، يعني اگر قيمت آنچه كه از اين دو به دست مي آورد به حد نصاب برسد ، بايد خمس آن را بعد از كم كردن مخارجي كه براي آن کرده

ص: 319

بدهد، و اگر از غیر طلا و نقره باشد - بنابر احتیاط واجب - هر چند به یکی از این دو حد نرسد، باید بعد از کم کردن مخارج خمس را بدهد.

مسأله 1827

اگر در زمینی که از دیگری خریده گنجی پیدا کند و بداند مال کسانی که قبلاً مالک آن زمین بوده اند نیست، مال خود او می شود و باید خمس آن را بدهد، ولی اگر احتمال دهد که مال یکی از آنان است، بنابر احتیاط باید به او اطلاع دهد، و چنانچه معلوم شود مال او نیست، به کسی که پیش از او مالک زمین بوده اطلاع دهد، و به همین ترتیب به تمام کسانی که پیش از او مالک زمین بوده اند خبر دهد، و اگر معلوم شود مال هیچ یک از آنان نیست، مال خود او می شود و باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1828

اگر در ظرفهای متعددی که در یک جا دفن شده مالی پیدا کند که قیمت آنها روی هم صد و پنج مثقال نقره مسکوک در نقره یا پانزده مثقال طلای مسکوک در طلا باشد، باید خمس آن را بدهد، ولی چنانچه در چند جا پیدا کند، هر کدام از آنها که قیمتش به این مقدار برسد، باید خمس آن را بدهد، و آنچه که قیمت آن به این مقدار نرسیده است خمس ندارد، ولی اگر گنج پیدا شده غیر از طلا و نقره باشد در هر دو صورت - بنابر احتیاط واجب - بدون ملاحظه نصاب خمس آن را بدهد.

مسأله 1829

اگر دو نفر گنجی پیدا کنند که از نقره یا طلا باشد، در صورتی که قیمت آن به صد و پنج مثقال نقره مسکوک در نقره یا پانزده مثقال طلای مسکوک در طلا برسد، اگر چه سهم هر یک آنان به این مقدار نباشد، بنابر احتیاط واجب خمس آن را بدهند، و همچنین در صورتی که از غیر طلا و نقره باشد اگر چه به حد نصاب نرسد.

مسأله 1830

اگر کسی حیوانی را بخرد و در شکم آن مالی پیدا کند، در صورتی که آن حیوان تحت تربیت فروشنده بوده، مانند ماهیهایی که پرورش می دهند یا چهارپایی را که در خانه یا باغ علوفه می دهند، واجب است به فروشنده خبر دهد و اگر معلوم شود مال او نیست، مال خریدار است، و چنانچه در مخارج سالش صرف نشود باید خمس آن را بدهد، و در غیر این صورت مانند ماهی که صیاد از دریا صید کرده یا حیوانی را که از صحرا صید کرده باشد، اگر احتمال عقلایی بدهد که مال فروشنده

است - بنابر احتیاط واجب - به او خبر دهد ، و اگر معلوم شد مال او نیست مال خریدار است ، و چنانچه در مخارج سالش صرف نشود باید خمس آن را بدهد.

4 - مال حلال مخلوط به حرام

مسأله 1831

اگر مال حلال با مال حرام به طوری مخلوط شود که انسان نتواند آنها را از یکدیگر تشخیص دهد و صاحب مال حرام و مقدار آن هیچکدام معلوم نباشد ، و نداند که مقدار حرام کمتر از خمس است یا زیاده ، باید خمس تمام مال را بدهد ، و بنابر احتیاط واجب این خمس را در موردی که مصرف خمس و صدقه است به قصد ادای وظیفه ، اعم از خمس و صدقه صرف نماید ، و بعد از دادن خمس بقیه مال حلال می شود.

مسأله 1832

اگر مال حلال با حرام مخلوط شود و انسان مقدار حرام را بداند ولی صاحب آن را اگر چه بعد از فحص نشناسد ، باید آن مقدار را به نیت صاحبش صدقه بدهد ، و احتیاط واجب آن است که از حاکم شرع هم اذن بگیرد.

مسأله 1833

اگر مال حلال با حرام مخلوط شود و انسان مقدار حرام را نداند ولی صاحبش را بشناسد ، در صورتی که اختلاط موجب شرکت شود - مثل آن که روغن حلال با حرام مخلوط شود - اگر با یکدیگر توافق و سازش نمایند ، آنچه را که توافق کردند معین می شود ، و چنانچه توافق و سازش نشود ، آن اندازه که یقین دارد مال غیر است باید به او داده شود ، و در صورتی که اختلاط موجب شرکت نشود - مانند مواردی که اجزای آن اموال از یکدیگر ممتازند - باید از جهت مقدار آن اندازه که یقین دارد به او بدهد ، و از جهت خصوصیت به قرعه معین شود ، و در هر دو صورت احتیاط مستحب آن است که مقدار بیشتری را که احتمال می دهد مال او است به او بدهد.

مسأله 1834

اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد و بعد بفهمد که مقدار حرام بیشتر از خمس بوده ، در صورتی که مقدار بیشتر معین باشد باید از طرف صاحب آن - و بنابر احتیاط واجب با اذن حاکم شرع - آن مقدار را صدقه بدهد ، و در صورتی که مقدار آن معین نباشد در باقی مانده مال بعد از خمس اول بر طبق مسأله «1831» عمل نماید.

مسأله 1835

اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد ، یا مالی که صاحبش را

نمی شناسد به تیت او صدقه بدهد ، بعد از آن که صاحبش پیدا شد لازم نیست چیزی به او بدهد.

مسأله 1836

اگر مال حلالی با حرام مخلوط شود و مقدار حرام معلوم باشد و انسان بداند که صاحب آن از چند نفر معین بیرون نیست ، ولی نتواند بفهمد کیست ، در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب همه آنها را راضی کند ، و در صورت عدم امکان باید مالک به قرعه معین شود.

5 - جواهری که به واسطه فرو رفتن در دریا به دست می آید

مسأله 1837

اگر به واسطه غواصی - یعنی فرو رفتن در دریا - لؤلؤ و مرجان یا جواهر دیگری بیرون آورند ، رویدنی باشد یا معدنی ، چنانچه قیمت آن به هیچده نخود طلای مسکوک برسد ، خمس به آن تعلق می گیرد ، هر چند اخراج خمس بعد از کم کردن مخارجی است که برای بیرون آوردن آن کرده اند ، چه در یک دفعه آن را از دریا بیرون آورده باشد یا در چند دفعه به طوری که عرفاً غوص واحد شمرده شود ، و چه چیزی که بیرون آمده از یک جنس باشد یا چند جنس ، یک نفر آن را بیرون آورده باشد یا - بنا بر احتیاط واجب - چند نفر .

مسأله 1838

اگر بدون فرو رفتن در دریا به وسیله اسبابی جواهر بیرون آورد ، بنا بر احتیاط بر طبق آنچه که در مسأله قبل گذشت ، خمس آن واجب است ، ولی اگر از روی آب دریا یا از کنار دریا جواهر بگیرد ، در صورتی باید خمس آن را بدهد که آنچه را به دست آورده به تنهایی یا با منفعتهای دیگر کسب او ، از مخارج سالش زیادتر باشد.

مسأله 1839

خمس ماهی و حیوانات دیگری که انسان از دریا می گیرد ، در صورتی واجب است که به تنهایی یا با منفعتهای دیگر کسب او از مخارج سالش زیادتر باشد.

مسأله 1840

اگر انسان بدون قصد این که چیزی از دریا بیرون آورد ، در دریا فرورود و اتفاقاً جواهری به دستش آید ، در صورتی که قصد تملک کند باید خمس آن را بدهد ، و همچنین در غیر این صورت بنا بر احتیاط واجب.

مسأله 1841

اگر انسان در دریا فرورود و حیوانی را بیرون آورد و در شکم آن

جواهری پیدا کند که قیمتش هیچده نخود طلائی مسکوک یا بیشتر باشد، چنانچه آن حیوان مانند صدف باشد، که نوعاً در شکمش جواهر هست، باید خمس آن را بدهد، و اگر اتفاقاً جواهر بلعیده باشد، در صورتی خمس آن واجب است که به تنهایی یا با منفعتهای دیگر کسب او، از مخارج سالش زیادتر باشد.

مسأله 1842

اگر در رودخانه های بزرگ فرورود و جواهری بیرون آورد، چنانچه در آن رودخانه جواهر عمل می آید، باید خمس آن را بدهد.

مسأله 1843

اگر در آب فرورود و مقداری عنبر بیرون آورد که قیمت آن هیچده نخود طلائی مسکوک یا بیشتر باشد، باید خمس آن را بدهد، و چنانچه از روی آب یا از کنار دریا به دست آورد، اگر چه قیمت آن به مقدار هیچده نخود طلا هم نرسد، بنا بر احتیاط خمس آن واجب است.

مسأله 1844

کسی که کسبش غواصی یا بیرون آوردن گنج یا معدن است، اگر خمس آن را بدهد و چیزی از مخارج سالش زیاد بیاید، لازم نیست دوباره خمس آن را بدهد.

مسأله 1845

اگر بچه ای معدنی را بیرون آورد، یا مال حلال مخلوط به حرام داشته باشد، یا گنجی پیدا کند، یا به واسطه فرورفتن در دریا جواهری بیرون آورد، ولی او باید خمس آنها را بدهد، و در صورتی که ندهد، بعد از بلوغ خودش باید بدهد.

6 - غنیمت

مسأله 1846

اگر مسلمانان به اذن امام (علیه السلام) با کفار جنگ کنند و چیزهایی در جنگ به دست آورند، به آنها غنیمت گفته می شود، و نسبت به منقول از آنها مخارجی را که برای غنیمت کرده اند - مانند مخارج نگهداری و حمل و نقل آن - و نیز مقداری را که امام (علیه السلام) صلاح می داند به مصرفی برساند، و چیزهایی که مخصوص به امام (علیه السلام) است باید از غنیمت کنار بگذارند، و خمس بقیه آن را بدهند، و در صورتی که جنگ بدون اذن امام (علیه السلام) باشد و غنیمتی به دست آورند، اگر در زمان حضور باشد تمام آن مال امام (علیه السلام) است، و اگر در زمان غیبت باشد بعد از کسر مخارج بنا بر احتیاط خمس آنرا بدهند.

مسأله 1847

اگر کافر ذمّي زميني را از مسلمان بخرد ، بايد خمس آن را از همان زمين يا از مال ديگرش - به طوري که در مسأله «1806» گذشت - بدهد ، اگر چه آن زمين مشغول به عمارت و ساختمان باشد ، مانند زمين خانه و دکان ، و همچنين اگر مورد خريد و فروش خانه و دکان و مانند اينها باشد ، و در دادن اين خمس قصد قربت لازم نيست ، بلکه حاکم شرع هم که خمس را از او مي گيرد لازم نيست قصد قربت نمايد.

مسأله 1848

اگر کافر ذمّي زميني را که از مسلمان خريده به مسلمان ديگري بفروشد ، خمس از کافر ساقط نمي شود ، و همچنين است اگر بميرد و مسلماني آن زمين را از او ارث ببرد.

مسأله 1849

اگر کافر ذمّي موقع خريدن زمين شرط کند که خمس ندهد ، يا شرط کند که خمس بر فروشنده باشد ، شرط او فاسد است و بايد خمس آن را بدهد ، ولي اگر شرط کند که فروشنده مقدار خمس را از طرف او به صاحبان خمس بدهد ، بر فروشنده واجب است که عمل به شرط نمايد ، و تا فروشنده خمس را ادا نکرده ، از خريدار ذمّي ساقط نمي شود.

مسأله 1850

اگر مسلمان زميني را به غير خريد و فروش ، ملک کافر ذمّي کند و عوض آن را بگيرد - مثلاً به او صلح نمايد - کافر ذمّي بايد خمس آن را بدهد.

مسأله 1851

اگر کافر ذمّي صغير باشد و ولي او برایش زميني بخرد ، خمس به آن تعلق مي گيرد.

مصرف خمس

مسأله 1852

خمس را بايد دو قسمت کنند ، يك قسمت آن سهم سادات است و بايد به ولي سيّد يتيم فقير داده شود که در مصارف او صرف کند ، و يا به سيّد فقير ، و يا به سيّدي که در سفر در مانده شده بدهند ، و احتياط واجب اين است که سهم سادات را به اجازه فقيه عادل بدهند ، و نصف ديگر آن سهم امام (عليه السلام) است که در اين زمان بايد به

فقيه عادل عارف به مصارف آن بدهند ، يا به مصرفي که او اجازه مي دهد برسانند ، و بنابر احتياط بايد آن فقيه عادل اعلم باشد.

مسأله 1853

سيّد یتيمي که به او خمس مي دهند بايد فقير باشد ، ولي به سيّدي که در سفر در مانده شده اگر چه در وطنش فقير نباشد مي شود خمس داد.

مسأله 1854

به سيّدي که در سفر در مانده شده ، اگر سفر او سفر معصيت باشد ، نبايد خمس بدهند.

مسأله 1855

به سيّدي که عادل نيست مي شود خمس داد ، ولي به سيّدي که دوازده امامي نيست نبايد خمس بدهند.

مسأله 1856

به سيّدي که معصيت کار است ، اگر خمس دادن کمک به معصيت او باشد ، نمي شود خمس داد ، و به سيّدي هم که آشکارا معصيت مي کند ، اگر چه دادن خمس کمک به معصيت او نباشد ، بنابر احتياط واجب نبايد خمس داد.

مسأله 1857

اگر کسي بگويد سيّد نمي شود به او خمس داد ، مگر آن که دو نفر عادل ، سيّد بودن او را تصديق کنند ، يا در بين مردم به طوري معروف باشد که انسان يقين يا اطمينان به سيادت او پيدا کند ، و ثبوت سيادت به خبر ثقّه در صورتي که ظن بر خلاف خبرش نباشد بعيد نيست.

مسأله 1858

به کسي که در شهر خودش مشهور باشد سيّد است ، اگر چه انسان به سيّد بودن او يقين يا اطمينان نداشته باشد ، مي شود خمس داد ، ولي به شرط اين که ظن به خلاف نداشته باشد.

مسأله 1859

کسي که زنش سيّده است نبايد به او خمس بدهد که به مصرف مخارج خودش برساند ، ولي اگر مخارج ديگران بر آن زن واجب باشد و نتواند مخارج آنان را بدهد ، جايز است انسان خمسش را به آن زن بدهد که به مصرف آنان برساند ، و همچنين است دادن خمس به او که در نفقات غير واجبه اش که مؤونه اوست صرف نمايد.

مسأله 1860

اگر مخارج سيّد يا سيّده اي که زن انسان نيست ، بر انسان واجب باشد ، نمي تواند خوراك و پوشاك و ساير نفقات واجبه او را از خمس بدهد ، ولي اگر مقداري خمس به او بدهد که در نفقات غير واجبه اش که مؤونه اوست صرف نمايد ، مانعي ندارد.

مسأله 1861

به سید فقیری که مخارجش بر دیگری واجب است و او نمی تواند مخارج آن سید را بدهد، یا دارد و نمی دهد، می شود خمس داد.

مسأله 1862

احتیاط واجب آن است که بیشتر از مخارج یک سال به یک سید فقیر خمس ندهند.

مسأله 1863

اگر در شهر خودش سید مستحق نباشد و یقین یا اطمینان داشته باشد که بعد نیز پیدا نمی شود، یا نگهداری خمس تا پیدا شدن مستحق ممکن نباشد، باید خمس را به شهر دیگر ببرد و به مستحق برساند، و می تواند مخارج بردن آن را از خمس بردارد، و احتیاط واجب آن است که برداشتن با اجازه حاکم شرع باشد، و اگر خمس از بین برود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی کرده ضامن است، و اگر کوتاهی نکرده ضامن نیست.

مسأله 1864

هرگاه در شهر خودش مستحق نباشد، اگر چه یقین یا اطمینان داشته باشد که پیدا می شود و نگهداری خمس تا پیدا شدن مستحق ممکن باشد، می تواند خمس را به شهر دیگر ببرد، و چنانچه در نگهداری آن کوتاهی نکند و تلف شود، ضامن نیست، ولی نمی تواند مخارج بردن آن را از خمس بردارد.

مسأله 1865

اگر در شهر خودش مستحق پیدا شود، در صورتی که موجب اهمال در ادای خمس نباشد باز هم می تواند خمس را به شهر دیگر ببرد و به مستحق برساند، ولی مخارج بردن آن را باید از خودش بدهد، و در صورتی که خمس از بین برود - اگر چه در نگهداری آن کوتاهی نکرده باشد - ضامن است.

مسأله 1866

اگر به اذن حاکم شرع، خمس را به شهر دیگر ببرد و از بین برود، ضامن نیست، و همچنین است اگر به کسی بدهد که از طرف حاکم شرع وکیل یا مأذون بوده که خمس را بگیرد و از آن شهر به شهر دیگر ببرد.

مسأله 1867

در مسأله «1806» گذشت که دادن جنس دیگر غیر از پول رایج عوض خمس بنا بر احتیاط واجب جایز نیست مگر با اذن حاکم شرع، و در صورت جواز - مانند موردی که حاکم شرع اذن بدهد - جایز نیست جنسی را به زیادت از قیمت واقعی حساب کند و بابت خمس بدهد، هر چند مستحق به آن قیمت راضی شده باشد.

کسی که از مستحق طلبکار است ، بنا بر احتیاط نمی تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند ، ولی می تواند خمس را به او بدهد و بعد مستحق دین خود را به او ادا کند ، و می تواند از مستحق وکالت گرفته و خود از جانب او قبض نموده و بابت طلبش دریافت کند.

مستحق نمی تواند خمس را بگیرد و به مالک ببخشد در صورتی که آن بخشش موجب تصبیح حق امام (علیه السلام) و سادات باشد ، و در غیر این صورت مانعی ندارد ، مانند آن که کسی مقدار زیادی خمس بدهکار است و فقیر شده است و می خواهد مدیون اهل خمس نباشد ، اگر مستحق راضی شود که خمس را از او بگیرد و به او ببخشد ، اشکال ندارد.

« احکام زکات »

[محل درآمد زکات]

مسأله 1870

زکات در نه چیز واجب است: (اول) گندم، (دوم) جو، (سوم) خرما، (چهارم) کشمش، (پنجم) طلا، (ششم) نقره، (هفتم) شتر، (هشتم) گاو، (نهم) گوسفند، و اگر کسی مالک یکی از این نه چیز باشد، با شرایطی که بعد می آید باید مقداری که معین شده به یکی از مصرفهائی که دستور داده اند برساند.

مسأله 1871

سلت که دانه ای است به نرمی گندم و خاصیت جورا دارد، و علس که مثل گندم است، احتیاط مستحب آن است که زکات آنها داده شود.

شرایط واجب شدن زکات

مسأله 1872

زکات در صورتی واجب می شود که مال به مقدار نصاب - که بعد می آید - برسد، و مالک آن بالغ و عاقل و آزاد باشد، و بتواند در آن مال تصرف کند.

مسأله 1873

اگر انسان یازده ماه مالک گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره باشد، اول ماه دوازدهم باید زکات آنها را بدهد، ولی اول سال بعد را باید بعد از تمام شدن ماه دوازدهم حساب کند.

مسأله 1874

اگر مالک گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره در بین سال بالغ شود، مثلاً بچه در اول محرم مالک چهل گوسفند شود و بعد از گذشتن دو ماه بالغ گردد، یازده

ماه که از اول محرم بگذرد زکاتی بر او نیست، بلکه بعد از گذشتن یازده ماه از بلوغش زکات بر او واجب می شود، ولی احتیاط مستحب آن است که اگر یازده ماه از اول محرم بگذرد و شرایط دیگر زکات را هم دارا باشد زکات آن را بدهد.

مسأله 1875

زکات گندم و جو وقتی تعلق می گیرد که عرفاً به آنها گندم و جو گفته شود، و زکات کشمش وقتی تعلق می گیرد که به آن انگور گفته شود، و زکات خرما وقتی تعلق می گیرد که عرب به آن تمر بگوید، و وقت دادن زکات در گندم و جو موقع جدا کردن کاه از دانه است، و در خرما و کشمش موقعی است که خشک شده باشند، و اگر از آن وقت ادای زکات را بدون عذر با وجود مستحق تأخیر بیندازد، ضامن است.

مسأله 1876

اگر موقع تعلق زکات گندم و جو و کشمش و خرما - که در مسأله پیش گذشت - صاحب آنها بالغ و عاقل و آزاد و متمکن از تصرف باشد، باید زکات آنها را بدهد - هر چند قبل از آن واجد تمام یا بعضی از این شرایط نباشد - و اگر فاقد یکی از این شرایط باشد زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1877

اگر صاحب گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره در تمام سال یا مقداری از آن دیوانه باشد، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1878

اگر صاحب گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره در مقداری از سال مست یا بی هوش شود، زکات از او ساقط نمی شود، و همچنین است اگر موقع واجب شدن زکات گندم و جو و خرما و کشمش، مست یا بی هوش باشد.

مسأله 1879

مالی را که از انسان غصب کرده اند و نمی توانند در آن تصرف کنند، زکات ندارد، ولی اگر غصب شده زراعت گندم و جو و درخت خرما و انگور باشد و موقع تعلق زکات در دست غاصب باشد، هر وقت به صاحبش برگشت - بنابر احتیاط واجب - زکات آن را بدهد.

مسأله 1880

اگر طلا و نقره یا چیز دیگری را که زکات در آن واجب است قرض کند و یک سال نزد او بماند، باید زکات آن را بدهد، و بر کسی که قرض داده چیزی نیست.

مسأله 1881

زکات گندم و جو و خرما و کشمش ، وقتی واجب می شود که به مقدار نصاب برسند ، و نصاب آنها سیصد صاع است ، و هر صاعی ششصد و چهارده مثقال و ربع مثقال صیرفی است ، که تقریباً «847» کیلوگرم می شود.

مسأله 1882

اگر پیش از دادن زکات از انگور و خرما و جو و گندمی که زکات به آنها تعلق گرفته ، خود و عیالاتش بخورند یا به فقیر به غیر قصد زکات بدهد ، باید زکات مقداری را که مصرف کرده بدهد.

مسأله 1883

اگر بعد از آن که زکات به گندم و جو و خرما و انگور تعلق گرفت مالک آن بمیرد ، باید مقدار زکات را از مال او بدهند ، ولی اگر پیش از تعلق بمیرد ، هر يك از ورثه که سهم او به اندازه نصاب است باید زکات سهم خود را بدهد.

مسأله 1884

کسی که از طرف حاکم شرع مأمور جمع آوری زکات است موقع خرمن که گندم و جو را از کاه جدا می کنند و بعد از خشک شدن خرمای تازه و کشمش شدن انگور می تواند زکات را مطالبه کند ، و اگر مالک ندهد و چیزی که زکات آن واجب شده از بین برود ، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 1885

اگر بعد از مالک شدن درخت خرما و انگور یا زراعت گندم و جو ، زکات به آنها تعلق گیرد ، باید زکات آنها را بدهد.

مسأله 1886

اگر بعد از آن که زکات به گندم و جو و خرما و انگور تعلق گرفت ، زراعت و درخت را بفروشد ، فروشنده باید زکات آنها را بدهد.

مسأله 1887

اگر انسان تمام گندم یا جو یا خرما یا انگور را بخرد و بداند که فروشنده زکات آن را داده ، چیزی بر او واجب نیست ، و اگر بداند که زکات آن را نداده ، در صورتی که فروشنده زکات آن را بدهد معامله صحیح است ، و همچنین اگر مشتری زکات را بدهد ، و می تواند به فروشنده رجوع کند ، و در غیر این دو صورت چنانچه حاکم شرع معامله مقداری را که باید بابت زکات داده شود اجازه نکند ، معامله آن مقدار باطل است ، و حاکم شرع می تواند مقدار زکات را از خریدار بگیرد ، و اگر چادر

معامله مقدار زکات را اجازه دهد معامله صحیح است و خریدار باید قیمت آن مقدار را به حاکم شرع بدهد، و در صورتی که قیمت آن مقدار را به فروشنده داده باشد، می تواند از او پس بگیرد، و اگر شك کند که زکات آن را داده یا نه، حکم به نبودن زکات فعلاً در آن مال محل اشکال است.

مسأله 1888

اگر وزن گندم و جو و خرما و کشمش موقعی که تر است به مقدار نصاب برسد و بعد از خشک شدن کمتر از این مقدار شود، زکات به آنها تعلق نمی گیرد.

مسأله 1889

اگر گندم و جو و خرما و انگور را پیش از خشک شدن مصرف کند، چنانچه خشک آنها به اندازه نصاب باشد، باید زکات آنها را بدهد.

مسأله 1890

خرما بر سه قسم است:

1 - آن است که خشکش می کنند و حکم زکات آن گذشت.

2 - آن است که در حال رطب بودنش می خورند.

3 - آن است که نارس (خلال) آن را می خورند.

و در قسم دوم چنانچه مقداری باشد که خشک آن به مقدار نصاب برسد، بنابر احتیاط واجب زکات به آن تعلق می گیرد، و اما قسم سوم زکات به آن تعلق نمی گیرد.

مسأله 1891

گندم و جو و خرما و کشمش که زکات آنها را داده، اگر چند سال هم نزد او بماند زکات ندارد.

مسأله 1892

اگر گندم و جو و خرما و انگور از آب باران یا نهر مشروب شود، یا از رطوبت زمین استفاده کند، زکات آن ده یک است، و اگر با دلو و مانند آن آبیاری شود زکات آن بیست یک است.

مسأله 1893

اگر گندم و جو و خرما و انگور، هم از آب باران و مانند آن مشروب شود و هم از آب دلو و مانند آن استفاده کند، چنانچه طوری باشد که عرفاً بگویند آبیاری آن با دلو و مانند آن شده، زکات آن بیست یک است، و اگر بگویند با آب باران و مانند آن آبیاری شده، زکات آن ده یک است، و اگر طوری است که عرفاً می گویند به هر دو آبیاری شده، زکات آن سه چهل است.

چنانچه شك كند و نداند كه عرف مي گویند با هر دو آبیاری شده یا این كه

ص: 332

می گویند آبیاری آن مثلاً با آب باران است ، دادن سه چهلیم کافیست.

مسأله 1895

اگر شك كند و نداند كه عرف می گویند با هر دو آبیاری شده یا این كه می گویند با دلو آبیاری شده است ، دادن يك بیستم کافیست ، و همچنین است اگر احتمال سومی هم ضمیمه شود كه در عرف بگویند با آب باران آبیاری شده است.

مسأله 1896

اگر گندم و جو و خرما و انگور با آب باران و مانند آن مشروب شود و به آب دلو و مانند آن محتاج نباشد ، ولی با آب دلو هم آبیاری شود و آب دلو به زیاد شدن محصول كمك نکند ، زكات آن ده يك است ، و اگر با دلو و مانند آن آبیاری شود و به آب باران و مانند آن محتاج نباشد ولی با آب باران و مانند آن هم مشروب شود و آنها به زیاد شدن محصول كمك نکنند ، زكات آن يك بیستم است.

مسأله 1897

اگر زراعتی را با دلو و مانند آن آبیاری کنند ، و در زمینی كه پهلوی آن است زراعتی کنند كه از رطوبت آن زمین استفاده نماید و محتاج به آبیاری نشود ، زكات زراعتی كه با دلو آبیاری شده يك بیستم ، و زكات زراعتی كه پهلوی آن است ، اگر از غیر مالك آن زراعت باشد يك دهم است ، و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر از مالك آن زراعت باشد.

مسأله 1898

مخارجی را كه برای گندم و جو و خرما و انگور کرده است ، نمی تواند از حاصل كسر نموده و ملاحظه نصاب نماید ، پس چنانچه یکی از آنها پیش از ملاحظه مخارج به حد نصاب برسد ، باید زكات آن را بدهد.

مسأله 1899

تخمی را كه به مصرف زراعت رسانده - چه از خودش باشد یا خریده باشد - نمی تواند از حاصل كسر کند و سپس ملاحظه نصاب نماید ، بلکه باید نصاب را نسبت به مجموع حاصل ملاحظه نماید.

مسأله 1900

آنچه كه دولت از عین مال می گیرد زكات به آن تعلق نمی گیرد ، و زاید بر آن متعلق زكات است ، مثلاً اگر حاصل زراعت (850) كيلو گرم باشد و دولت (50) كيلو گرم را به عنوان مالیات بگیرد ، فقط زكات در (800) كيلوگرم واجب می شود.

مسأله 1901

مصارفی را كه انسان پیش از تعلق زكات نموده ، بنا بر احتیاط واجب نمی تواند كسر کند و فقط زكات بقیه را بدهد.

مسأله 1902

مصارفي که بعد از تعلق زکات است، مي تواند براي صرف آنها از حاکم شرع اذن بگیرد و آنچه نسبت به مقدار زکات خرج شده بردارد.

مسأله 1903

جایز نیست قبل از وقت تعلق، زکات را بدهد، و واجب نیست بعد از تعلق صبر کند تا جو و گندم به حد درو کردن و تصفیه دانه از کاه برسد، و انگور و خرما خشک گردد، بلکه همین که زکات تعلق گرفت، مي تواند مقدار زکات را قیمت نموده و آن قیمت را به قصد زکات بدهد.

مسأله 1904

بعد از آن که زکات تعلق گرفت، مي تواند عین زراعت یا خرما و انگور را پیش از درو کردن یا چیدن، به مستحق یا حاکم شرع یا وکیل آنها مشاعاً تسلیم نماید، و پس از آن در مصارف شریک مي باشند.

مسأله 1905

در صورتی که مالک، عین مال را از زراعت یا خرما و انگور به حاکم شرع یا مستحق یا وکیل آنها تسلیم نماید، مي تواند برای این که تا وقت درو و یا خشک شدن برسد، برای ماندن آنها در زمینش اجرت مطالبه نماید.

مسأله 1906

اگر انسان در چند شهر که فصل رسیدن حاصل آنها با یکدیگر اختلاف دارد و زراعت و میوه آنها در يك وقت به دست نمي آید، گندم یا جو و خرما یا انگور داشته باشد، و همه آنها محصول يك سال حساب شود، چنانچه چیزی که اول مي رسد به اندازه نصاب باشد، باید زکات آن را موقعی که مي رسد بدهد، و زکات بقیه را هر وقت به دست مي آید ادا نماید، و اگر آنچه اول مي رسد به اندازه نصاب نباشد، صبر مي کند تا بقیه آن برسد، پس اگر روي هم به مقدار نصاب باشد، زکات به آن تعلق مي گیرد، و اگر به مقدار نصاب نباشد زکات به آن تعلق نمي گیرد.

مسأله 1907

اگر درخت خرما یا انگور در يك سال دو مرتبه میوه دهد، چنانچه روي هم به مقدار نصاب باشد، بنابر احتیاط واجب زکات به آن تعلق مي گیرد.

مسأله 1908

اگر مقداری خرما یا انگور تازه دارد که خشک آن به اندازه نصاب مي شود، چنانچه به قصد زکات از تازه آن به قدری به مصرف زکات برساند که اگر خشک شود به اندازه زکاتی باشد که بر او واجب است، اشکال ندارد.

مسأله 1909

اگر زکات خرمای خشک یا کشمش بر او واجب باشد ، نمی تواند خرمای

ص: 334

تازه یا انگور را به قصد زکاتی که بر او واجب است بدهد، و نیز اگر زکات خرما یا انگور بر او واجب باشد، نمی تواند خرما یا خشک یا کشمش را به قصد زکات واجب بدهد، و همچنین بنابر احتیاط واجب نمی تواند تازه هر یک را به جای خشک آن، یا خشک آن را به جای تازه آن از بابت قیمت بدهد.

مسأله 1910

کسی که بدهکار است و مالی هم دارد که زکات به آن تعلق گرفته، اگر بمیرد باید اول تمام زکات را از مالی که متعلق زکات است بدهند، بعد دین او را ادا نمایند.

مسأله 1911

کسی که بدهکار است و گندم یا جو یا خرما یا انگور هم دارد، اگر بمیرد و پیش از آن که زکات به آنها تعلق بگیرد ورثه دین او را از مال دیگر بدهند، هر کدام که سهمشان به حد نصاب برسد باید زکات بدهد، و اگر پیش از آن که زکات به آنها تعلق بگیرد دین او را ندهند، چنانچه مال میت فقط به اندازه دین او باشد، زکات به آن تعلق نمی گیرد، و اگر مال میت بیشتر از دین او باشد، باید نسبت جنس زکات دار را به تمام مال ملاحظه کنند - مانند نسبت نصف و ثلث و ربع و غیر اینها - و به همان نسبت از جنس زکات دار کسر شود، و آنچه باقی مانده به ورثه منتقل می شود، پس سهم هر یک از ورثه اگر به حد نصاب برسد، زکات به آن تعلق می گیرد.

مسأله 1912

اگر گندم و جو و خرما و کشمشی که زکات به آنها تعلق گرفته خوب و بد دارد، احتیاط واجب آن است که زکات خوب را از بد ندهد.

[زکات طلا و نقره]

نصاب طلا و نقره

مسأله 1913

طلا دو نصاب دارد:

نصاب اول آن بیست مثقال شرعی است، که هر مثقال آن هیجده نخود است، که بنابر مشهور سه ربع مثقال صیرفی - معمولی - است، پس وقتی طلا به بیست مثقال شرعی که پانزده مثقال صیرفی است برسد، اگر شرایط دیگر را هم که گذشت داشته باشد، انسان باید یک چهلم آن را که نه نخود می شود از بابت زکات بدهد، و اگر به این مقدار نرسد زکات ندارد.

نصاب دوم آن چهار مثقال شرعی است، که سه مثقال صیرفی - معمولی - است،

یعنی اگر سه مثقال به پانزده مثقال اضافه شود باید زکات تمام هیجده مثقال را از قرار چهل یک بدهد، و اگر کمتر از سه مثقال اضافه شود فقط باید زکات پانزده مثقال آن را بدهد، و زیادی آن زکات ندارد، و همچنین است هر چه بالا رود، یعنی اگر سه مثقال اضافه شود باید زکات تمام آنها را بدهد، و اگر کمتر اضافه شود مقداری که اضافه شده زکات ندارد.

مسأله 1914

نقره دو نصاب دارد:

نصاب اول آن (105) مثقال صیرفی - معمولی - است که اگر نقره به (105) مثقال صیرفی برسد و شرایط دیگر را هم که گذشت داشته باشد، انسان باید چهل یک آن را که دو مثقال و پانزده نخود است از بابت زکات بدهد، و اگر به این مقدار نرسد زکات به آن تعلق نمی‌گیرد.

و نصاب دوم آن بیست و یک مثقال است، یعنی اگر بیست و یک مثقال به (105) مثقال اضافه شود، باید زکات تمام (126) مثقال را که یک چهلیم آن است بدهد، و اگر کمتر از (21) مثقال اضافه شود، فقط باید زکات (105) مثقال آن را بدهد و زیادی آن زکات ندارد، و همچنین است هر چه بالا-رود، یعنی اگر (21) مثقال اضافه شود باید زکات تمام آنها را بدهد، و اگر کمتر اضافه شود مقداری که اضافه شده و کمتر از (21) مثقال است زکات ندارد، بنابراین اگر انسان یک چهلیم هر چه طلا و نقره دارد بدهد، زکاتی را که بر او واجب بوده داده است، و گاهی هم بیشتر از مقدار واجب داده است، مثلاً کسی که (110) مثقال نقره دارد، اگر یک چهلیم آن را بدهد، زکات (105) مثقال آن را که واجب بوده داده، و مقداری هم برای (5) مثقال آن داده که واجب نبوده است.

مسأله 1915

کسی که طلا یا نقره او به اندازه نصاب است، اگر چه زکات آن را داده باشد، تا وقتی از نصاب اول کم نشده همه ساله باید زکات آن را بدهد.

مسأله 1916

زکات طلا و نقره در صورتی واجب می‌شود که آن را سگه زده باشند و معامله با آن رواج داشته باشد، و اگر سگه آن هم از بین رفته باشد، باید زکات آن را بدهند.

مسأله 1917

طلا و نقره سگه داری که زنها برای زینت به کار می‌برند، در صورتی که رواج معامله با آن باقی باشد، یعنی معامله پول طلا و نقره با آن شود، بنا بر احتیاط

زکات آن واجب است ، ولي اگر رواج معامله با آن باقي نباشد ، زکات واجب نیست.

مسأله 1918

کسي که طلا و نقره دارد ، اگر هیچکدام آنها به اندازه نصاب اول نباشد ، مثلا (104) مثقال نقره و (14) مثقال طلا داشته باشد ، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1919

چنانکه در سابق گذشت ، زکات طلا و نقره در صورتي واجب مي شود که انسان يازده ماه مالک مقدار نصاب باشد ، و اگر در بين يازده ماه طلا و نقره او از نصاب اول کمتر شود ، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1920

اگر در بين يازده ماه ، طلا و نقره اي را که دارد با طلا يا نقره يا چيز ديگر عوض نمايد ، يا آنها را آب کند ، زکات بر او واجب نیست ، ولي اگر براي فرار از دادن زکات اين کارها را بکند ، احتياط مستحب آن است که زکات را بدهد.

مسأله 1921

اگر در ماه دوازدهم پول طلا و نقره را آب کند ، بايد زکات آنها را بدهد ، و چنانچه به واسطه آب کردن وزن يا قيمت آنها کم شود ، بايد زکاتي را که پيش از آب کردن بر او واجب بوده بدهد.

مسأله 1922

اگر طلا و نقره اي که دارد خوب و بد داشته باشد ، مي تواند زکات هر کدام از خوب و بد را از خود آن بدهد ، ولي بهتر است زکات همه آنها را از طلا و نقره خوب بدهد ، و احتياط واجب آن است که زکات همه آنها را از قسمت بد ندهد.

مسأله 1923

پول طلا و نقره اي که بيشتر از اندازه معمول فلز ديگر دارد ، اگر به آن پول طلا و نقره بگويند و خالصش هم به حد نصاب برسد ، زکات به آن تعلق مي گيرد ، و همچنين بنا بر احتياط واجب در صورتي که خودش به حد نصاب برسد و خالصش به حد نصاب نرسد ، ولي اگر به آن پول طلا و نقره نگويند ، هر چند خالصش به حد نصاب برسد ، اقوي آن است که زکات به آن تعلق نمي گيرد.

مسأله 1924

اگر طلا و نقره اي که دارد به مقدار معمول فلز ديگر با آن مخلوط باشد ، نمي تواند زکات آن را از طلا و نقره اي که بيشتر از معمول فلز ديگر دارد بدهد ، ولي اگر به قدری بدهد که يقين کند که طلا و نقره خالصي که در آن است به اندازه زکاتي مي باشد که بر او واجب است اشکال

ندارد ، و همچنین در صورتی که قیمت آن به اندازه زکاتی باشد که بر او واجب است و از بابت قیمت زکات واجب بدهد.

ص: 337

مسأله 1925

زکات شتر و گاو و گوسفند غیر از شرطهایی که گذشت، دو شرط دیگر نیز دارد:

(اول) آن که حیوان در تمام سال بی کار باشد، ولی اگر در تمام سال یکی دو روز هم کار کرده باشد اقوی آن است که زکات به آن تعلق می گیرد.

(دوم) آن که در تمام سال از علف بیابان بچرد، پس اگر تمام سال یا مقداری از آن علف چیده شده بخورد، یا از زراعتی که ملک او یا ملک کس دیگر است بچرد، زکات ندارد، ولی اگر در تمام سال یک روز یا دو روز از علف مالک بخورد، اقوی آن است که زکات به آن تعلق می گیرد.

مسأله 1926

اگر انسان برای شتر و گاو و گوسفند خود چراگاهی را که کسی نکاشته بخرد یا اجاره کند، بنابر احتیاط واجب زکات آن را بدهد، ولی اگر برای چراندن در آن باج بدهد، زکات آن واجب است.

نصاب شتر

مسأله 1927

شتر دوازده نصاب دارد:

(اول) پنج شتر، و زکات آن یک گوسفند است، و تا شماره شتر به این مقدار نرسد زکات ندارد.

(دوم) ده شتر، و زکات آن دو گوسفند است.

(سوم) پانزده شتر، و زکات آن سه گوسفند است.

(چهارم) بیست شتر، و زکات آن چهار گوسفند است.

(پنجم) بیست و پنج شتر، و زکات آن پنج گوسفند است.

(ششم) بیست و شش شتر، و زکات آن یک شتر است که داخل سال دوم شده باشد.

(هفتم) سی و شش شتر، و زکات آن یک شتری است که داخل سال سوم شده باشد.

(هشتم) چهل و شش شتر ، و زکات آن يك شتري است که داخل سال چهارم شده باشد.

(نهم) شصت و يك شتر ، و زکات آن يك شتري است که داخل سال پنجم شده باشد.

(دهم) هفتاد و شش شتر ، و زکات آن دو شتري است که داخل سال سوم شده باشند.

(یازدهم) نود و يك شتر ، و زکات آن دو شتري است که داخل سال چهارم شده باشند.

(دوازدهم) صد و بيست و يك شتر و بالاتر از آن است ، که بايد يا چهل تا چهل تا حساب کند و براي هر چهل تا يك شتري بدهد که داخل سال سوم شده باشد ، يا پنجاه تا پنجاه تا حساب کند و براي هر پنجاه تا يك شتري بدهد که داخل سال چهارم شده باشد ، و يا با چهل و پنجاه حساب کند ، ولي در هر صورت بايد طوري حساب کند که چيزي باقي نماند ، يا اگر چيزي باقي مي ماند از نُه تا بيشتري نباشد ، مثلاً اگر (140) شتر دارد ، بايد براي صد تا دو شتري که داخل سال چهارم شده ، و براي چهل تا يك شتري که داخل سال سوم شده بدهد ، و شتري که در زکات داده مي شود بايد ماده باشد.

مسأله 1928

زکات ما بين دو نصاب واجب نيست ، پس اگر شماره شترهايي که دارد از نصاب اول که پنج است بگذرد تا به نصاب دوم که ده تا است نرسيده باشد ، فقط بايد زکات پنج تاي آن را بدهد ، و همچنين است در نصابهاي بعد.

نصاب گاو

مسأله 1929

گاو دو نصاب دارد:

نصاب اول آن سي تا است که وقتي شماره گاو به سي رسيد ، اگر شرايطي را که گذشت داشته باشد ، بايد يك گوساله اي که داخل سال دوم شده از بابت زکات بدهد ، و بنا بر احتياط واجب آن گوساله نر باشد ، و همچنين است در هر موردی که بايد گوساله داخل شده در سال دوم را بدهد ، مگر در صورتي که شماره گاو به نود برسد ، که - بنا بر احتياط واجب - سه گوساله ماده که داخل سال دوم شده باشد بدهد.

نصاب دوم آن چهل است ، و زکات آن يك گوساله ماده اي است که داخل سال سوم شده باشد.

و زکات ما بين سي و چهل واجب نيست ، مثلاً کسي که سي و نُه گاو دارد ، فقط بايد

زکات سي تاي آنها را بدهد ، و نیز اگر از چهل گاو زیادتري داشته باشد تا به شصت نرسیده ، فقط باید زکات چهل تاي آن را بدهد ، و بعد از آن که به شصت رسید چون دو برابر نصاب اول را دارد ، باید دو گوساله اي که داخل سال دوم شده بدهد ، و همچنین هر چه بالا رود ، باید يا سي تاي تا حساب کند ، يا چهل تا چهل تا ، يا سي و چهل حساب نماید و زکات آن را به دستوري که گذشت بدهد ، ولي باید طوري حساب کند که چيزي باقي نماند ، يا اگر چيزي باقي مي ماند از نه تا بيشتري نباشد ، مثلاً اگر هفتاد گاو دارد ، باید به حساب سي و چهل حساب کند و براي سي تاي آن زکات سي تا ، و براي چهل تاي آن زکات چهل تا را بدهد ، چون اگر به حساب سي تا حساب کند ، ده تا زکات نداده مي ماند.

نصاب گوسفند

مسأله 1930

گوسفند پنج نصاب دارد:

(اول) چهل تا است ، و زکات آن يك گوسفند است ، و تا گوسفند به چهل نرسد زکات ندارد.

(دوم) صد و بيست و يك است ، و زکات آن دو گوسفند است.

(سوم) دويست و يك است ، و زکات آن سه گوسفند است.

(چهارم) سيصد و يك است ، و زکات آن چهار گوسفند است.

(پنجم) چهارصد و بالاتر از آن است ، که باید آنها را صد تا صد تا حساب کند و براي هر صد تاي آنها يك گوسفند بدهد ، و لازم نيست زکات را از خود گوسفندها بدهد ، بلکه اگر گوسفند ديگري بدهد ، يا مطابق قيمت گوسفند پول بدهد ، کافيست.

مسأله 1931

ما بين دو نصاب زکات ندارد ، پس اگر شماره گوسفندهاي کسي از نصاب اول که چهل است بيشتري باشد ، تا به نصاب دوم که صد و بيست و يك است نرسیده باشد ، فقط باید زکات چهل تاي آن را بدهد و زيادتي آن زکات ندارد ، و همچنين است حکم در نصابهاي بعد.

مسأله 1932

زکات شتر و گاو و گوسفندي که به مقدار نصاب برسد واجب است ، چه همه آنها نر باشند يا ماده ، يا بعضي نر باشند و بعضي ماده.

مسأله 1933

در زکات، گاو و گاومیش يك جنس حساب مي شوند، و شتر عربي و غير عربي يك جنس است، و همچنين بز و ميش و شيشك در زکات با هم فرق ندارند.

مسأله 1934

اگر براي زکات گوسفند بدهد، بنا بر احتیاط حداقل بايد داخل سال دوم شده باشد، و اگر بز بدهد، بنا بر احتیاط بايد داخل سال سوم شده باشد.

مسأله 1935

گوسفندي را که بابت زکات مي دهد، اگر قيمتش مختصري از گوسفندهاي ديگر کمتر باشد اشکال ندارد، ولي بهتر است گوسفندي را که قيمت آن از تمام گوسفندهايش بيشتتر است بدهد، و همچنين است در گاو و شتر.

مسأله 1936

اگر چند نفر با هم شريك باشند، هر کدام آنان که سهمش به نصاب اول رسیده، بايد زکات بدهد، و بر کسی که سهم او کمتر از نصاب اول است، زکات واجب نیست.

مسأله 1937

اگر يك نفر در چند جا گاو يا شتر يا گوسفند داشته باشد و روي هم به اندازه نصاب باشند، بايد زکات آنها را بدهد.

مسأله 1938

اگر گاو و گوسفند و شتري که دارد مريض و معيوب باشد، بايد زکات آنها را بدهد.

مسأله 1939

اگر گاو و گوسفند و شتري که دارد، همه مريض يا معيوب يا پير باشند، مي تواند زکات را از خود آنها بدهد، ولي اگر همه سالم و بي عيب و جوان باشند، نمي تواند زکات آنها را مريض يا معيوب يا پير بدهد، بلکه اگر بعضي از آنها سالم و بعضي مريض، و دسته اي معيوب و دسته ديگر بي عيب، و مقداري پير و مقداري جوان باشند، بايد براي زکات آنها، سالم و بي عيب و جوان بدهد.

مسأله 1940

اگر پيش از تمام شدن ماه يازدهم، گاو و گوسفند و شتري را که دارد با چيز ديگر عوض کند، يا نصابي را که دارد با مقدار نصاب از همان

جنس عوض نماید ، مثلا چهل گوسفند بدهد و چهل گوسفند دیگر بگیرد ، زکات بر او واجب نیست.

مسأله 1941

کسی که باید زکات گاو و گوسفند و شتر را بدهد ، اگر زکات آنها را از مال دیگرش بدهد ، تا وقتی شماره آنها از نصاب کم نشده همه ساله باید زکات را بدهد ، و اگر از خود آنها بدهد و از نصاب اول کمتر شوند زکات بر او واجب نیست ، مثلا کسی که چهل گوسفند دارد ، اگر از مال دیگرش زکات آنها را بدهد ، تا وقتی که گوسفندهای او از چهل کم نشده همه ساله باید يك گوسفند بدهد ، و اگر از خود آنها بدهد ، تا وقتی

ص: 341

به چهل نرسیده زکات بر او واجب نیست.

مصرف زکات

مسأله 1942

زکات در هشت مورد صرف می شود:

(اول) فقیر ، و او کسی است که مخارج سال خود و عیالاتش را ندارد ، و کسی که صنعت یا ملک یا سرمایه ای دارد که می تواند مخارج سال خود را بگذراند فقیر نیست.

(دوم) مسکین ، و او کسی است که از فقیر سخت تر می گذراند.

(سوم) کسی که از طرف امام (علیه السلام) یا نایب امام مأمور است که زکات را جمع و نگهداری نماید و به حساب آن رسیدگی کند و آن را به امام (علیه السلام) یا نایب امام یا فقرا برساند.

(چهارم) مسلمانانی که شهادت به وحدانیت خداوند و رسالت حضرت محمد (صلی الله علیه وآله وسلم) داده اند و در اسلام ثابت قدم نیستند ، تا به وسیله دادن زکات به آنان ایمانشان تقویت شود ، ولی در صورت وجود فقیر در محل و دوران امر بین صرف در فقیر و صرف در این مصرف احتیاط واجب آن است که به فقیر داده شود ، و این احتیاط در مورد هفتم هم باید رعایت شود.

(پنجم) خریداری بنده مسلمانی که در شدت باشد و آزاد کردن او ، و همچنین خریداری بنده و آزاد کردن او ، هر چند در شدت نباشد در صورتی که مستحقی برای زکات پیدا نکند.

(ششم) بدهکاری که نمی تواند دین خود را ادا کند ، در صورتی که در معصیت صرف نکرده باشد.

(هفتم) فی سبیل الله ، یعنی امور خیریه ای که می شود آنها را به قصد قربت انجام داد ، و بنابر احتیاط واجب کارهایی باشد که مصلحت عمومی داشته باشد ، مانند بنای مساجد و مدارس دینی و ساختن بیمارستان و آسایشگاه برای سالخوردگان و مانند اینها.

(هشتم) إِنْ السَّبِيل ، یعنی مسافری که در سفر در مانده شده.

و احکام اینها در مسائل آینده می آید.

مسأله 1943

احتیاط واجب آن است که فقیر و مسکین بیشتر از مخارج سال خود و عیالاتش را از زکات نگیرند، و اگر مقداری پول یا جنس دارد فقط به اندازه کسری مخارج یک سالش زکات بگیرد.

مسأله 1944

کسی که مخارج سالش را داشته، اگر مقداری از آن را مصرف کند و بعد شك کند که آنچه باقی مانده به اندازه مخارج یک سال او هست یا نه، نمی تواند زکات بگیرد.

مسأله 1945

صنعت گر یا مالک یا تاجری که در آمد او از مخارج سالش کمتر است، می تواند برای کسری مخارجش زکات بگیرد، و لازم نیست ابزار کار یا ملک یا سرمایه خود را به مصرف مخارج برساند.

مسأله 1946

فقیری که خرج سال خود و عیالاتش را ندارد، اگر خانه ای دارد که ملک اوست و در آن نشسته، یا وسیله سواری دارد، چنانچه بدون اینها نتواند زندگی کند - اگر چه برای حفظ آبرویش باشد - می تواند زکات بگیرد، و همچنین است اثاث خانه و ظرف و لباس تابستانی و زمستانی و چیزهایی که به آنها احتیاج دارد، و فقیری که اینها را ندارد، اگر به اینها احتیاج داشته باشد می تواند از زکات خریداری نماید.

مسأله 1947

فقیری که یاد گرفتن صنعت برای او مشکل نیست، باید یاد بگیرد و با گرفتن زکات زندگی نکند، ولی تا وقتی که مشغول یاد گرفتن است می تواند زکات بگیرد.

مسأله 1948

به کسی که قبلاً فقیر بوده و می گوید فقیرم و شك در زوال فقرش باشد، اگر چه از گفته او اطمینان پیدا نشود می توان زکات داد، و به کسی که معلوم نباشد فقیر بوده یا نه و می گوید فقیرم، اگر از گفته او اطمینان حاصل نشود، بنابر احتیاط واجب نمی شود زکات داد.

مسأله 1949

کسی که می گوید فقیرم و قبلاً فقیر نبوده، چنانچه از گفته او اطمینان پیدا نشود، نمی شود به او زکات داد.

مسأله 1950

کسی که باید زکات بدهد، اگر از فقیری طلبکار باشد، می تواند طلبی را که از او دارد بابت زکات حساب کند، ولی اگر بداند مالی را که طلبکار است در معصیت صرف کرده، نمی تواند از بابت زکاتی که در ادای دین صرف می شود حساب کند.

اگر فقير بميرد و مال او به اندازه دينش نباشد ، انسان مي تواند طلبي را كه

ص: 343

از او دارد بابت زکات حساب کند ، ولي در صورتي که بدانند مالي را که مديون است در معصيت صرف کرده ، نمي تواند از بابت زکاتي که در ادای دين صرف مي شود حساب کند.

و اگر مال ميّت به اندازه دينش باشد و ورثه دين او را ادا نکنند يا به جهت ديگري انسان نتواند طلب خود را بگيرد ، بنا بر احتياط واجب نبايد طلبي را که از او دارد بابت زکات حساب کند.

مسأله 1952

چيزي را که انسان بابت زکات به فقير مي دهد ، لازم نيست به او بگويد که زکات است ، بلکه اگر فقير خجالت بکشد ، مستحب است بدون اين که اظهار کند به قصد زکات بدهد.

مسأله 1953

اگر به خيال اين که کسي فقير است به او زکات بدهد ، بعد بفهمد فقير نبوده ، يا از روي ندانستن مسأله به کسي که مي داند فقير نيست زکات بدهد ، چنانچه مالي که به او داده باقي باشد ، بايد از او بگيرد و به مستحق بدهد ، و اگر نتواند بگيرد ، بايد عوض زکات را از مال خودش بدهد ، و اگر از بين رفته باشد ، پس اگر کسي که آن چيز را گرفته مي دانسته زکات است ، انسان مي تواند عوض آن را از او بگيرد و به مستحق بدهد ، و اگر نمي دانسته زکات است ، نمي تواند چيزي از او بگيرد ، و بايد از مال خودش عوض زکات را به مستحق بدهد.

مسأله 1954

کسي که بدهکار است و نمي تواند بدهي خود را بدهد ، اگر چه مخارج سال خود را داشته باشد ، مي تواند براي دادن قرض خود زکات بگيرد ، ولي بايد مالي را که قرض کرده در معصيت خرج نکرده باشد.

مسأله 1955

اگر به کسي که بدهکار است و نمي تواند بدهي خود را بدهد زکات بدهد ، بعد بفهمد قرض را در معصيت صرف کرده ، چنانچه آن بدهکار فقير باشد ، مي تواند آنچه را که به او داده است بابت زکاتي که به فقرا داده مي شود حساب کند.

مسأله 1956

کسي که بدهکار است و نمي تواند بدهي خود را بدهد - اگر چه فقير نباشد - انسان مي تواند طلبي را که از او دارد بابت زکات حساب کند ، ولي اگر فقير نباشد ، در صورتي که بدانند مالي را که بدهکار است در معصيت صرف کرده ، نمي تواند بابت زکات حساب کند.

مسأله 1957

مسافري که خرجي او تمام شده يا مرکبش از کار افتاده ، چنانچه سفر او سفر معصيت نباشد و نتواند با قرض کردن يا فروختن چيزي خود را به مقصد برساند ، اگر چه در وطن خود فقير نباشد ، مي تواند زکات بگيرد ، ولي اگر بتواند در جاي ديگر با قرض کردن يا فروختن چيزي مخارج سفر خود را فراهم کند ، فقط به مقداري که به آن جا برسد مي تواند زکات بگيرد.

مسأله 1958

مسافري که در سفر در مانده شده و زکات گرفته ، بعد از آن که به وطنش رسيد ، اگر چيزي از زکات زياد آمده باشد ، در صورتي که نتواند به دهنده زکات برگرداند ، يا برگرداندن به او مشقت داشته باشد ، بايد آن را به حاکم شرع بدهد و بگويد آن چيز زکات است.

شرایط کسانی که مستحق زکاتند

مسأله 1959

کسي که زکات مي گيرد بايد شيعه دوازده امامي باشد ، و اگر انسان کسي را شيعه دوازده امامي بداند و به او زکات بدهد ، و بعد معلوم شود نبوده ، بايد دوباره زکات بدهد.

مسأله 1960

اگر طفل يا ديوانه اي از شيعه دوازده امامي ، فقير باشد ، انسان مي تواند به ولي او زکات بدهد به قصد اين که آنچه مي دهد ملك طفل يا ديوانه باشد و ولي آنها هم به همين قصد بگيرد.

مسأله 1961

اگر به ولي طفل و ديوانه دسترسي ندارد ، مي تواند خودش يا به وسيله يك نفر امين زکات را به مصرف طفل يا ديوانه برساند ، و بايد موقعي که زکات به مصرف آنان مي رسد نيّت زکات کند ، و در صورتي که به ولي طفل و ديوانه دسترسي دارد بنا بر احتياط واجب به وسيله ولي يا به اذن او به مصرف آنان برساند.

مسأله 1962

به فقيري که گدايي مي کند ، مي شود زکات داد ، ولي به کسي که زکات را در معصيت صرف مي کند ، نمي شود زکات داد.

مسأله 1963

به کسی که معصیت کبیره را آشکارا به جا می آورد، و به تارك نماز و به شرابخوار - بنابر احتیاط واجب - نمی شود زکات داد.

مسأله 1964

کسی که بدهکار است و نمی تواند بدهی خود را بدهد، اگر چه مخارج او بر انسان واجب باشد، می شود قرضش را از زکات داد.

مسأله 1965

انسان نمی تواند مخارج کسانی را که مثل اولاد خرجشان بر او واجب است از زکات بدهد، ولی اگر مخارج آنان را ندهد، دیگران می توانند به آنها زکات بدهند.

مسأله 1966

اگر انسان زکات را به پسرش بدهد که خرج زن و نوکر و کلفت خود بنماید، اشکال ندارد.

مسأله 1967

اگر پسر به کتابهای علمی و دینی احتیاج داشته باشد، پدر می تواند آنها را از زکات خریده و در معرض استفاده پسر قرار دهد، و اگر بخواهد از سهم سبیل الله بخرد، بنابر احتیاط باید بر آن مصلحت عمومی مترتب باشد.

مسأله 1968

پدر می تواند به پسری که احتیاج به زن گرفتن دارد، زکات خود را بدهد که زن بگیرد، و همچنین است پسر نسبت به پدر.

مسأله 1969

به زنی که شوهر مخارج او را می دهد، و زنی که شوهرش خرجی او را نمی دهد ولی می تواند او را به دادن خرجی مجبور کند، نمی شود زکات داد.

مسأله 1970

زنی که به عقد موقت درآمده اگر فقیر باشد، شوهرش و دیگران می توانند به او زکات بدهند، ولی اگر شوهرش در ضمن عقد شرط کند که مخارج او را بدهد یا به جهت دیگری دادن مخارجش بر او واجب باشد، در صورتی که مخارج آن زن را بدهد، نمی شود به آن زن زکات داد.

مسأله 1971

زن می تواند به شوهر فقیر خود زکات بدهد، اگر چه شوهر زکات را صرف مخارج خود آن زن نماید.

مسأله 1972

سیّد نمی تواند از غیر سیّد زکات بگیرد ، ولی اگر خمس و سایر وجوهات کفایت مخارج او را نکنند و از گرفتن زکات غیر سیّد ناچار باشد ، می تواند به قدر مخارج روزانه بگیرد.

مسأله 1973

به کسی که معلوم نیست سیّد است یا نه ، می شود زکات داد.

ص: 346

نیت زکات

مسأله 1974

انسان باید زکات را به قصد قربت - چنانکه در وضو گذشت - و با اخلاص بدهد ، و در نیت معین کند که آنچه را می دهد زکات مال است یا زکات فطره.

مسأله 1975

کسی که زکات چند مال بر او واجب شده ، بنابر احتیاط واجب باید معین کند که آنچه را می دهد زکات کدام مال است ، چه آن چیزی که می دهد پول یا همجنس یکی از آنها باشد.

مسأله 1976

اگر کسی را وکیل کند که زکات مال او را بدهد ، باید وکیل وقتی زکات را به فقیر می دهد ، نیت ادای زکات از طرف مالک بکند ، و مالک هم بنابر احتیاط نیت ادای زکات در آن وقت داشته باشد ، و اگر او را وکیل کند که زکاتی را که به او می دهد به فقیر برساند ، باید مالک وقت دادن وکیل به فقیر نیت کند ، و احتیاط مستحب آن است که از وقت دادن به وکیل نیت کند و تا زمان رسیدن زکات به فقیر استمرار داشته باشد.

مسأله 1977

اگر بدون قصد قربت زکات را به فقیر بدهد و پیش از آن که آن مال از بین برود نیت زکات کند ، زکات حساب می شود.

مسائل متفرقه زکات

مسأله 1978

موقعی که گندم و جو را از کاه جدا می کنند و موقع خشک شدن خرما و انگور ، انسان باید زکات را به فقیر بدهد ، یا از مال خود جدا کند ، و زکات طلا و نقره و گاو و گوسفند و شتر را بعد از تمام شدن ماه یازدهم باید به فقیر بدهد ، یا از مال خود جدا نماید.

و اگر منتظر فقیر معینی باشد ، یا بخواهد به فقیری بدهد که از جهتی برتری دارد ، می تواند زکات را جدا نکند ، به شرط آن که بنویسد و ثبت کند ، و احتیاط واجب آن است که از سه ماه بیشتر تأخیر نیندازد.

مسأله 1979

بعد از جدا کردن لازم نیست فوراً آن را به مستحق بدهد ، ولی اگر به

کسی که می شود زکات داد دسترسی دارد ، احتیاط مستحب آن است که دادن زکات را تأخیر نیندازد.

مسأله 1980

کسی که می تواند زکات را به مستحق برساند ، اگر نرساند و به واسطه کوتاهی کردن در نگهداری از بین برود ، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 1981

کسی که می تواند زکات را به مستحق برساند ، اگر نرساند و در نگهداری آن کوتاهی نکند و ندادن برای غرض شرعی باشد - مثل آن که منتظر مصرف افضلی یا فقیر معینی باشد - ضامن نیست ، و در غیر این صورت ضامن است.

مسأله 1982

اگر زکات را از خود مال کنار بگذارد ، می تواند در بقیه آن مال تصرف کند ، و اگر از مال دیگرش کنار بگذارد ، می تواند در تمام مال تصرف نماید.

مسأله 1983

انسان نمی تواند زکاتی را که کنار گذاشته برای خود بردارد و چیز دیگری به جای آن بگذارد.

مسأله 1984

اگر از زکاتی که کنار گذاشته منفعت حاصل شود - مثلاً گوسفندی که برای زکات گذاشته بره بیاورد- مال فقیر است.

مسأله 1985

اگر موقعی که زکات را کنار می گذارد مستحقی حاضر باشد بهتر است زکات را به او بدهد ، مگر کسی را در نظر داشته باشد که دادن زکات به او از جهتی بهتر باشد.

مسأله 1986

اگر بدون اجازه حاکم شرع با مالی که برای زکات کنار گذاشته تجارت کند و ضرر نماید ، اگر معامله به ذمه باشد و آن مال را به عنوان ادای مافی الذمه بدهد ، ضرر بر مالک وارد شده و ضامن زکات است ، و اگر به عین آن مال معامله واقع شده باشد ، معامله باطل و قابل صحت به اجازه حاکم شرع نیست ، و اگر منفعت کرده باشد ، در صورتی که معامله به ذمه بوده و آن مال را از بابت ادای مافی الذمه داده ، منفعت مال خود اوست و ضامن زکات است ، و اگر به عین آن مال معامله واقع شده باشد و حاکم شرع معامله را اجازه کند ، منفعت را باید به مستحق بدهد.

مسأله 1987

اگر پیش از آن که زکات بر او واجب شود چیزی بابت زکات به فقیر بدهد ، زکات حساب نمی شود ، و بعد از آن که زکات بر او واجب

شد، اگر چیزی را که

ص: 348

به فقیر داده از بین نرفته باشد و آن فقیر هم به فقر خود باقی باشد، می تواند چیزی را که به او داده بابت زکات حساب کند.

مسأله 1988

فقیری که می داند زکات بر انسان واجب نشده، اگر چیزی بابت زکات بگیرد و پیش او تلف شود ضامن است، پس موقعی که زکات بر انسان واجب می شود، اگر آن فقیر به فقر خود باقی باشد، می تواند عوض چیزی را که به او داده بابت زکات حساب کند.

مسأله 1989

فقیری که نمی داند زکات بر انسان واجب نشده، اگر چیزی بابت زکات بگیرد و پیش او تلف شود ضامن نیست، و انسان نمی تواند عوض آن را بابت زکات حساب کند.

مسأله 1990

مستحب است زکات گاو و گوسفند و شتر را به فقیرهای آبرومند بدهد، و در دادن زکات خویشان خود را بر دیگران، و اهل علم و کمال را بر غیر آنان، و کسانی را که اهل سؤال نیستند بر اهل سؤال مقدم بدارد، ولی اگر دادن زکات به فقیری از جهت دیگر بهتر باشد، مستحب است زکات را به او بدهد.

مسأله 1991

افضل آن است که زکات را آشکار، و صدقه مستحیی را مخفی بدهد.

مسأله 1992

اگر در شهر کسی که می خواهد زکات بدهد مستحقی نباشد و نتواند زکات را به مصرف دیگری هم که برای آن معین شده برساند، چنانچه امید نداشته باشد که بعد مستحق پیدا کند، باید زکات را به شهر دیگر ببرد و به مصرف آن برساند، و مخارج بردن به آن شهر را می تواند از زکات بردارد، و احتیاط واجب آن است که برداشتش با اجازه حاکم شرع باشد، و اگر زکات تلف شود در صورتی که در نگهداری آن کوتاهی نکرده ضامن نیست.

مسأله 1993

اگر در شهر خودش مستحق پیدا شود، می تواند زکات را به شهر دیگر ببرد، ولی مخارج بردن به آن شهر را باید از خودش بدهد، و اگر زکات تلف شود ضامن است، مگر آن که به اذن حاکم شرع برده باشد.

مسأله 1994

اجرت وزن کردن و پیمانانه نمودن گندم و جو و کشمش و خرمایی را که برای زکات می دهد، با مالک است.

مسأله 1995

کسي که (2) مثقال و (15) نخود نقره یا بیشتر از بابت زکات بدهکار است ، احتیاط مستحب آن است که کمتر از (2) مثقال و (15) نخود نقره به يك فقير ندهد ، و نیز اگر غير نقره چیز دیگری مثل گندم و جو بدهکار باشد و قیمت آن به (2) مثقال و (15) نخود نقره برسد ، احتیاط مستحب آن است که کمتر از آن به يك فقير ندهد.

مسأله 1996

مکروه است انسان از مستحق درخواست کند که زکاتي را که از او گرفته به او بفروشد ، ولي اگر مستحق بخواهد چیزی را که گرفته بفروشد بعد از آن که به قیمت رساند ، کسي که زکات را به او داده در خرید آن بر دیگران مقدم است.

مسأله 1997

اگر شك کند زکاتي را که بر او واجب بوده داده یا نه ، و مالي که زکات به آن تعلق گرفته موجود باشد ، باید زکات را بدهد ، هر چند شك او براي زکات سالهاي پيش بوده باشد ، و اگر آن مال تلف شده زکاتي بر او نیست ، هر چند از سال حاضر باشد.

مسأله 1998

فقير نمی تواند زکات را به کمتر از مقدار آن صلح کند ، یا چیزی را گران تر از قیمت آن بابت زکات قبول نماید ، یا زکات را از مالک بگیرد و به او ببخشد ، ولي کسي که زکات بدهکار است و فقير شده و نمی تواند زکات را بدهد ، چنانچه بخواهد توبه کند ، فقير می تواند زکات را از او بگیرد و به او ببخشد.

مسأله 1999

جمعي از فقهاء «اعلي الله مقامهم» فرموده اند: انسان می تواند از زکات ، زميني را وقف کند یا قرآن یا کتاب ديني یا کتاب دعا بخرد و وقف نماید و می تواند تولیت وقف را براي خود یا اولاد خود قرار دهد ، ولي ولايت مالک بر وقف و تعيين متولي بدون مراجعه به حاکم شرع محل اشکال است.

مسأله 2000

انسان نمی تواند از زکات ملك بخرد و بر اولاد خود یا بر کساني که مخارج آنان بر او واجب است وقف نماید که عایدی آن را به مصرف مخارج خود برسانند.

مسأله 2001

انسان می تواند براي رفتن به حج و زیارت و مانند اینها ، از سهم سبيل الله زکات بگیرد اگر چه فقير نباشد ، یا این که فقير باشد و به مقدار مخارج سالش زکات گرفته باشد ، و بنابر احتیاط واجب معتبر است که این امور علاوه بر این که طاعت هستند ، داراي مصلحت عمومي نیز باشند ، مانند تعظيم شعائر و ترویج دين.

اگر مالک فقیري را وکیل کند که زکات مال او را بدهد ، چنانچه آن فقیر

ص: 350

احتمال دهد که قصد مالک این بوده که خود آن فقیر از آن زکات بر ندارد، نمی تواند چیزی از آن را برای خودش بردارد، و اگر یقین یا اطمینان داشته باشد که قصد مالک این نبوده، برای خودش هم می تواند بردارد.

مسأله 2003

اگر فقیر شتر و گاو و گوسفند و طلا و نقره را بابت زکات بگیرد، چنانچه شرطهایی که برای واجب شدن زکات ذکر شد در آنها جمع شود، باید زکات آنها را بدهد.

مسأله 2004

اگر دو نفر در مالی که زکات آن واجب شده با هم شریک باشند و یکی از آنها زکات قسمت خود را بدهد و بعد مال را تقسیم کنند، هر چند بدانند شریکش زکات سهم خود را نداده، تصرف او در سهم خودش اشکال ندارد.

مسأله 2005

کسی که خمس یا زکات بدهکار است و کفاره و نذر و مانند اینها هم بر او واجب است، و قرض هم دارد، چنانچه نتواند همه آنها را بدهد، اگر مالی که خمس یا زکات به آن تعلق گرفته از بین نرفته باشد، باید خمس و زکات را بدهد، و اگر از بین رفته باشد، مال را - بنابر احتیاط واجب - بر قرض و خمس و زکات به نسبت تقسیم کند، و ادای اینها را بر ادای کفاره و ادای مالی را که نذر کرده مقدم بدارد.

مسأله 2006

کسی که خمس یا زکات بدهکار است و حجة الاسلام بر او واجب است و قرض هم دارد، اگر بمیرد و مال او برای همه آنها کافی نباشد، چنانچه مالی که خمس و زکات به آن تعلق گرفته از بین نرفته باشد، باید خمس یا زکات را بدهند و بقیه مال او را بر حج و قرض قسمت نمایند، و اگر مالی که خمس و زکات آن واجب شده از بین رفته باشد، در صورتی که ضروره باشد - یعنی اولین مرتبه رفتن او به حج باشد - و در راه حج قبل از احرام مرده باشد، باید مال او را صرف حج بنمایند، و اگر چیزی باقی ماند بر خمس و زکات و قرض به نسبت قسمت نمایند، و در غیر این صورت حج بر خمس و زکات مقدم است، ولی تقدّم آن بر قرض محل اشکال است.

مسأله 2007

کسی که مشغول تحصیل علم است و اگر تحصیل نکند می تواند برای معاش خود کسب کند، چنانچه تحصیل آن علم بر او واجب عینی یا واجب کفایی باشد و دیگری به آن وظیفه قیام نکرده باشد، می شود از سهم فقرا به او زکات داد، و همچنین از سهم سبیل الله، ولی در این صورت احتیاط واجب آن است که تحصیل او

مصلحت عمومی داشته باشد، و اگر تحصیل آن علم برای او مستحب باشد، زکات دادن به او از سهم فقرا جایز نیست، ولی از سهم سیب الله جایز است، و بنابر احتیاط باید تحصیل او مصلحت عمومی داشته باشد، و اگر نه واجب باشد و نه مستحب، جایز نیست به او زکات بدهند.

زکات فطره

[احکام]

مسأله 2008

کسی که موقع غروب شب عید فطر بالغ و عاقل است و فقیر و بنده کسی نیست، به این معنی که ماه رمضان را - اگر چه به يك آن تا تحقق غروب - با این شرایط درك کند، باید برای خودش و کسانی که نان خور او هستند، هر نفري يك صاع - که تقریباً سه کیلوگرم است - گندم یا جو یا خرما یا کشمش یا برنج و مانند اینها به مستحق بدهد، و بنابر احتیاط واجب غذای معمول محلّش باشد، و اگر پول یکی از اینها را هم بدهد کافیهست، و بنابر احتیاط واجب کسی که وقت غروب شب عید فطر بی هوش است، باید فطره را بدهد.

مسأله 2009

کسی که مخارج سال خود و عیالاتش را ندارد و کسی هم ندارد که بتواند مخارج سال خود و عیالاتش را بگذراند، فقیر است، و دادن زکات فطره بر او واجب نیست.

مسأله 2010

انسان فطره کسانی را که در غروب شب عید فطر نان خور او حساب می شوند باید بدهد، کوچک باشند یا بزرگ، مسلمان باشند یا کافر، دادن خرج آنها بر او واجب باشد یا نه، در شهر خود او باشند یا در شهر دیگر.

مسأله 2011

اگر کسی را که نان خور اوست و در شهر دیگر است وکیل کند که از مال او فطره خود را بدهد، چنانچه اطمینان داشته باشد که فطره را می دهد، لازم نیست خودش فطره او را بدهد.

مسأله 2012

فطره میهمانی که پیش از غروب شب عید فطر با رضایت صاحبخانه وارد شده و در وقت وجوب زکات فطره نان خور او حساب می شود، بر او واجب است.

مسأله 2013

مهماني که پيش از غروب شب عيد فطر بدون رضايت صاحبخانه وارد شده و مدتي نزد او مي ماند ، بنا بر احتياط واجب فطره اش را هم خودش و هم ميزبان

ص: 352

بدهد ، و همین احتیاط در مورد کسی که انسان را مجبور کرده اند که خرجی او را بدهد ، باید رعایت شود.

مسأله 2014

فطره مهمانی که بعد از غروب شب عید وارد می شود ، بر صاحبخانه واجب نیست ، اگر چه پیش از غروب او را دعوت کرده باشد و در خانه او هم افطار کند.

مسأله 2015

اگر کسی موقع غروب شب عید فطر دیوانه باشد ، زکات فطره بر او واجب نیست.

مسأله 2016

اگر پیش از غروب بچه بالغ شود یا دیوانه عاقل گردد یا فقیر غنی شود ، در صورتی که شرایط واجب شدن فطره را دارا باشد ، باید زکات فطره را بدهد.

مسأله 2017

کسی که موقع غروب شب عید فطر زکات فطره بر او واجب نیست ، اگر تا پیش از ظهر روز عید شرطهای واجب شدن فطره در او پیدا شود ، بنابر احتیاط مستحب زکات فطره را بدهد.

مسأله 2018

کافری که بعد از غروب شب عید فطر مسلمان شده ، فطره بر او واجب نیست ، ولی مسلمانی که شیعه نبوده اگر بعد از دیدن ماه شیعه شود ، باید زکات فطره را بدهد.

مسأله 2019

کسی که فقط به اندازه یک صاع - که تقریباً سه کیلوگرم است - گندم و مانند آن دارد ، مستحب است زکات فطره را بدهد ، و چنانچه عیالاتی داشته باشد و بخواهد فطره آنها را هم بدهد ، می تواند به قصد فطره آن یک صاع را به یکی از عیالاتش بدهد ، و او هم به همین قصد به دیگری بدهد ، و همچنین تا به نفر آخر برسد ، و بهتر است نفر آخر چیزی را که می گیرد به کسی بدهد که از خودشان نباشد ، و اگر یکی از آنها صغیر باشد ، ولی او برای خودش بگیرد ، و آنچه را برای خود گرفته برای صغیر به قصد فطره بدهد ، و اگر برای صغیر گرفت - بنابر احتیاط واجب - آن را به کسی ندهد.

مسأله 2020

اگر بعد از غروب شب عید فطر بچه دار شود ، یا کسی نان خور او حساب شود ، واجب نیست فطره او را بدهد ، اگر چه احتیاط مستحب

آن است که فطره کسانی را که بعد از غروب تا پیش از ظهر عید، نان خور او حساب می‌شوند بدهد.

ص: 353

مسأله 2021

اگر انسان نان خور کسی باشد و پیش از غروب نان خور کس دیگر شود، فطره او بر کسی که نان خور او شده واجب است، مثلاً اگر دختر پیش از غروب به خانه شوهر رود، باید شوهرش فطره او را بدهد.

مسأله 2022

کسی که دیگری باید فطره او را بدهد، واجب نیست فطره خود را بدهد.

مسأله 2023

اگر فطره انسان بر کسی واجب باشد و او فطره را ندهد، احتیاط مستحب آن است که اگر واجد شرایط وجوب زکات فطره باشد، خودش بدهد.

مسأله 2024

اگر کسی که فطره او بر دیگری واجب است، خودش فطره را بدهد، از کسی که فطره بر او واجب شده ساقط نمی شود.

مسأله 2025

زنی که شوهرش مخارج او را نمی دهد، چنانچه نان خور کس دیگر باشد، فطره اش بر آن کس واجب است، و اگر نان خور کس دیگر نیست، در صورتی که شرایط وجوب در او جمع باشد، باید فطره خود را بدهد.

مسأله 2026

کسی که سید نیست نمی تواند به سید فطره بدهد، حتی اگر سیدی نان خور او باشد نمی تواند فطره او را به سید دیگری بدهد.

مسأله 2027

فطره طفلی که از مادر یا دایه شیر می خورد، بر کسی است که مخارج مادر یا دایه را می دهد، ولی اگر مادر یا دایه مخارج خود را از مال طفل بر می دارد، فطره طفل بر کسی واجب نیست.

مسأله 2028

انسان اگر چه مخارج عیالاتش را از مال حرام بدهد، باید فطره آنان را از مال حلال بدهد.

مسأله 2029

اگر انسان کسی را اجیر نماید و شرط کند که مخارج او را بدهد و به شرط خود وفا کند، باید فطره او را هم بدهد، ولی چنانچه شرط کند که مقدار مخارج او را بدهد، مثلاً پولی برای مخارجش بدهد و به عنوان نفقه نباشد - چه به عنوان مزد کارش باشد یا به عنوان دیگری - واجب نیست فطره او را بدهد.

مسأله 2030

اگر کسی بعد از غروب شب عید فطر بمیرد، باید فطره او و عیالاتش را از مال او بدهند، ولی اگر پیش از غروب بمیرد، واجب نیست فطره او و عیالاتش را از مال او بدهند.

ص: 354

مسأله 2031

مشهور فرموده اند که مصرف زکات فطره مصرف زکات مال است، ولي احتیاط واجب آن است که به فقرا داده شود، و باید شیعه دوازده امامی باشد، مگر در صورتی که مؤمن پیدا نکند، که در این صورت به غیر ناصبی هم می شود داد.

مسأله 2032

اگر طفل شیعه دوازده امامی فقیر باشد، به گونه ای که در مسأله «1960» و «1961» گذشت می تواند زکات فطره را به مصرف طفل برساند.

مسأله 2033

فقیری که فطره به او می دهند لازم نیست عادل باشد، ولي احتیاط واجب آن است که به شرابخوار و تارك نماز و کسی که آشکارا معصیت کبیره می کند، فطره ندهند.

مسأله 2034

به کسی که فطره را در معصیت صرف می کند، نباید فطره بدهند.

مسأله 2035

احتیاط واجب آن است که به يك فقیر کمتر از يك صاع - که تقریباً سه کیلوگرم است - فطره ندهند، ولي اگر چند صاع بدهند اشکال ندارد.

مسأله 2036

اگر از جنسی که قیمتش دو برابر قیمت معمولی آن جنس است، مثلاً از گندمی که قیمت آن دو برابر قیمت گندم معمولی است، نصف صاع بدهد کافی نیست، و اگر آن را به قصد قیمت فطره هم بدهد، کفایت نمی کند.

مسأله 2037

انسان نمی تواند نصف صاع را از يك جنس - مثلاً گندم - و نصف دیگر آن را از جنس دیگر - مثلاً جو - بدهد، و اگر آن را به قصد قیمت فطره هم بدهد، کفایت نمی کند.

مسأله 2038

مستحب است در دادن زکات فطره، خویشان فقیر خود را بر دیگران مقدم بدارد، و بعد همسایگان فقیر را، و مستحب است کسی را که در دین و فقه و عقل مقدم است در دادن فطره مقدم بدارد.

مسأله 2039

اگر انسان به خیال این که کسی فقیر است به او زکات فطره بدهد و بعد بفهمد فقیر نبوده، چنانچه مالی را که به او داده از بین نرفته باشد، باید پس بگیرد و به مستحق بدهد، و اگر نتواند بگیرد، باید از مال خودش عوض فطره را بدهد، و اگر از بین رفته باشد، در صورتی که گیرنده فطره می دانسته آنچه را که گرفته فطره است،

ص: 355

باید عوض آن را بدهد، و اگر نمی دانسته، دادن عوض بر او واجب نیست، و انسان باید عوض فطره را بدهد.

مسأله 2040

اگر کسی بگوید فقیرم، چنانچه بداند که قبلاً فقیر بوده می شود به او فطره داد، و به کسی که معلوم نباشد فقیر بوده یا نه و می گوید فقیرم، اگر از قولش اطمینان پیدا نشود، بنابر احتیاط واجب نمی شود فطره داد، و اگر بداند قبلاً فقیر نبوده، نمی شود فطره به او داد، مگر این که از گفته او اطمینان پیدا شود.

مسائل متفرقه زکات فطره

مسأله 2041

انسان باید زکات فطره را به قصد قربت - چنانکه در وضو گذشت - و با اخلاص بدهد، و موقعی که آن را می دهد نیت دادن فطره نماید.

مسأله 2042

اگر پیش از ماه رمضان فطره را بدهد صحیح نیست، ولی بعد از داخل شدن ماه رمضان می تواند بدهد، و احتیاط آن است که در ماه رمضان هم ندهد، و می تواند پیش از ماه رمضان به فقیر قرض بدهد، و بعد از آن که فطره بر او واجب شد، طلب خود را بابت فطره حساب کند.

مسأله 2043

گندم یا چیز دیگری را که برای فطره می دهد، باید با جنس دیگر یا خاک مخلوط نباشد، و چنانچه مخلوط باشد، اگر خالص آن به یک صاع - که تقریباً سه کیلوگرم است - برسد و جدا کردن آن زحمت و خرج نداشته باشد، یا آنچه مخلوط شده به قدری کم باشد که عرف مردم آن را گندم خالص بدانند، اشکال ندارد.

مسأله 2044

اگر فطره را از جنس معیوب بدهد، بنابر احتیاط واجب کافی نیست.

مسأله 2045

کسی که فطره چند نفر را می دهد، لازم نیست همه را از یک جنس بدهد، مثلاً اگر فطره بعضی را گندم و فطره بعضی دیگر را جو بدهد، کافیست.

مسأله 2046

کسي که نماز عيد فطر مي خواند ، بنابر احتياط واجب فطره را پيش از نماز عيد بدهد ، ولي اگر نماز عيد نمي خواند ، مي تواند دادن فطره را تا ظهر تأخير بيندازد.

مسأله 2047

اگر به نیت فطره مقداري از مال خود را کنار بگذارد و تا ظهر روز عيد به مستحق ندهد ، هر وقت آن را مي دهد ، نیت فطره نمايد.

ص: 356

مسأله 2048

اگر موقعی که دادن زکات فطره واجب است، فطره را ندهد و کنار هم نگذارد، بعد - بنابر احتیاط واجب - به نیت آنچه شارع مقدس از او خواسته فطره را بدهد.

مسأله 2049

اگر فطره را کنار بگذارد، نمی تواند آن را برای خودش بردارد و مالی دیگر را برای فطره بگذارد.

مسأله 2050

اگر انسان مالی داشته باشد که قیمتش از فطره بیشتر است، چنانچه فطره را ندهد و نیت کند که مقداری از آن مال برای فطره باشد که مشترك باشد بین خودش و فطره اشکال دارد، ولی اگر بخواهد همه آن را به فقیر بدهد اشکال ندارد.

مسأله 2051

اگر مالی را که برای فطره کنار گذاشته از بین برود، چنانچه دسترسی به فقیر داشته و دادن فطره را تأخیر انداخته، باید عوض آن را بدهد، و اگر دسترسی به فقیر نداشته و در حفظ آن کوتاهی نکرده ضامن نیست.

مسأله 2052

اگر در محل خودش مستحق پیدا شود، احتیاط واجب آن است که فطره را به جای دیگر نبرد، و اگر به جای دیگر برود و تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

ص: 357

حج زیارت کردن خانه خدا و انجام اعمالی است که دستور داده اند به جا آورده شود ، و در تمام عمر بر کسی که شرایط ذیل را دارا باشد يك مرتبه واجب می شود:

(اول) آن که بالغ باشد.

(دوم) آن که عاقل باشد.

(سوم) آن که آزاد باشد.

(چهارم) آن که به واسطه رفتن به حج ، مجبور نشود کار حرامی را که ترك آن از حج مهم تر است انجام دهد ، یا عمل واجبی را که از حج مهم تر است ترك نماید.

(پنجم) آن که مستطیع باشد ، و مستطیع بودن به چند چیز است:

1 - آن که توشه راه و مرکب سواری ، یا مالی که بتواند با آن مال آنها را تهیه کند داشته باشد.

2 - سلامت مزاج و توانایی آن را داشته باشد که به مگه رود و حج را به جا آورد.

3 - در راه مانعی از رفتن نباشد ، و اگر راه بسته باشد یا انسان بترسد که در راه یا هنگام انجام اعمال جان یا عرض او از بین برود یا مال او را ببرند ، حج بر او واجب نیست ، ولی اگر از راه دیگری بتواند برود ، اگر چه دورتر باشد باید از آن راه برود.

4 - به قدر به جا آوردن اعمال حج وقت داشته باشد.

5 - مخارج کسانی را که خرجی آنان بر او واجب است، مثل زن و بچه، و مخارج کسانی را که مردم خرجی دادن به آنها را لازم می‌دانند، مانند نوکر و کلفتی که به آنها حاجت دارد داشته باشد.

6 - بعد از برگشتن، کسب یا زراعت یا عایدی ملک یا راه دیگری برای معاش خود و عائله اش به حسب شأنش داشته باشد که در زندگی به مشقت نیفتد.

مسئله 2054

کسی که خانه ملکی برای او ضروری است که با نداشتن آن در حرج و مشقت می‌افتد، وقتی حج بر او واجب است که پول خانه را هم داشته باشد.

مسئله 2055

زنی که می‌تواند مکه برود، اگر بعد از برگشتن از خودش مال نداشته باشد و شوهرش هم خرجی او را ندهد، و در زندگی به حرج و مشقت بیفتد، حج بر او واجب نیست.

مسئله 2056

اگر کسی توشه راه و مرکب سواری نداشته باشد و دیگری به او بگوید: (حج برو و من خرج تو و عیالات تو را در موقعی که در سفر حج هستی می‌دهم) در صورتی که اطمینان داشته باشد که خرج او را می‌دهد، حج بر او واجب می‌شود.

مسئله 2057

اگر خرجی رفتن و برگشتن و خرجی عیالات کسی را در مدتی که مکه می‌رود و بر می‌گردد به او ببخشند و با او شرط کنند که حج کند، واجب است قبول کند و حج بر او واجب می‌شود، اگر چه در موقع برگشتن مالی که بتواند با آن زندگی کند نداشته باشد، و یا قرض داشته باشد، مگر در صورتی که وقت پرداخت قرض رسیده باشد و طلبکار هم مطالبه کند و بدهکار اگر حج نکند متمکن از دادن بدهی باشد، یا قرض مدت دار باشد و بدهکار بداند که اگر حج کند متمکن از پرداخت بدهی در سر رسید قرض نخواهد بود.

مسئله 2058

اگر مخارج رفتن و برگشتن و مخارج عیالات کسی را در مدتی که مکه می‌رود و بر می‌گردد به او بدهند، و بگویند: (حج برو) و ملک او نکنند، در صورتی که اطمینان داشته باشد که از او پس نمی‌گیرند حج بر او واجب می‌شود.

مسئله 2059

اگر مقداری مال که برای حج کفایت به کسی بدهند و با او شرط کنند که در راه مکه به کسی که مال را داده خدمت نماید، حج بر او واجب نمی‌شود.

مسأله 2060

اگر مقداری مال به کسی بدهند و حج بر او واجب شود، چنانچه حج نماید هر چند بعد مالی از خود پیدا کند، دیگر حج بر او واجب نیست.

مسأله 2061

اگر برای تجارت مثلاً تا جده برود و مالی به دست آورد که اگر بخواهد از آن جا به مکه رود، آنچه در استطاعت معتبر است داشته باشد، باید حج کند، و در صورتی که حج نماید اگر چه بعد مالی پیدا کند که بتواند از وطن خود به مکه رود، دیگر حج بر او واجب نیست.

مسأله 2062

اگر انسان اجیر شود که خودش از طرف کسی دیگر حج کند، چنانچه نتواند برود و بخواهد دیگری را از طرف خودش بفرستد، باید از کسی که او را اجیر کرده اجازه بگیرد.

مسأله 2063

اگر کسی مستطیع شود و مکه نرود و فقیر شود، باید اگر چه به زحمت باشد بعد حج کند، و اگر به هیچ قسم نتواند حج برود، چنانچه کسی او را برای حج اجیر کند، باید به مکه رود و حج کسی را که برای او اجیر شده به جا آورد، و اگر بتواند تا سال بعد در مکه بماند و برای خود حج نماید، ولی اگر ممکن باشد که اجیر شود و اجرت را نقد بگیرد و کسی که او را اجیر کرده راضی شود که حج او در سال بعد به جا آورده شود، باید سال اول برای خود و سال بعد برای کسی که اجیر شده حج نماید.

مسأله 2064

اگر در سال اولی که مستطیع شده به مکه رود و در وقت معینی که دستور داده اند به عرفات و مشعر الحرام نرسد و طوری نباشد که می توانسته زودتر برود و برسد، چنانچه در سالهای بعد مستطیع نباشد حج بر او واجب نیست، ولی اگر طوری بوده که می توانسته زودتر برود و برسد، یا از سالهای پیش مستطیع بوده و نرفته، اگر چه به زحمت باشد باید حج کند.

مسأله 2065

اگر در سال اولی که مستطیع شده حج نکند و بعد به واسطه پیری یا مرض یا ناتوانی نتواند حج نماید و یا بر او حرجی باشد و ناامید باشد از این که بعد خودش بدون حج حج را به جا آورد، باید دیگری را از طرف خود فوراً بفرستد، بلکه اگر در سال اولی که به قدر رفتن حج مال پیدا کرده، به واسطه پیری یا مرض یا ناتوانی نتواند حج کند و یا بر او حرجی باشد و ناامید باشد از این که بعد خودش حج کند،

احتیاط واجب آن است که کسی را از طرف خود بفرستد که حج نماید، و احتیاط مستحب آن است که چنانچه منوب عنه مرد باشد کسی را نایب بگیرد که اولین مرتبه حج رفتن او باشد.

مسأله 2066

کسی که از طرف دیگری حج به جا آورد، باید طواف نساء را نیز از طرف او به جا آورد، و اگر به جا نیاورد زن بر آن اجیر حرام می شود.

مسأله 2067

اگر طواف نساء را از روی نادانی به جا نیاورد، یا درست به جا نیاورد یا فراموش کند، بنابر احتیاط واجب خودش به جا آورد، و در صورت عدم تمکن یا حرج می تواند نایب بگیرد، ولی در صورتی که عمداً با علم به حکم به جا نیاورده باشد، باید برگردد و به جا آورد، مگر در صورتی که نتواند یا برایش حرجی باشد که می تواند نایب بگیرد.

«و تفصیل مسائل حج در مناسک ذکر شده است.»

ص: 362

از بزرگترین واجبات بر مکلفین امر به معروف و نهی از منکر است.

خداوند متعال می فرماید: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) ، (و مردان و زنان مؤمن ، بعضی از ایشان دوستان بعضی دیگر هستند ، امر می کنند به معروف و نهی می کنند از منکر).

امر به معروف و نهی از منکر راه انبیاي خداست ، و به این فریضه الهیه ، بقیه فرایض و مقررات دین اجرا می شود ، و کسب و کار حلال ، و امنیت جان و عرض و مال مردم حفظ ، و حق به حق دار می رسد ، و زمین از لوث منکرات و بدیها تطهیر و به معروف و خوبیها آباد می شود.

و به روایتی از امام ششم (علیه السلام) اکتفا می شود که فرمود: «رسول خدا (صلي الله عليه وآله وسلم) فرمود: چگونه است حال شما ، زمانی که زنان شما فاسد ، و جوانان شما فاسق شوند ، و حال آن که امر به معروف و نهی از منکر نکرده اید؟

گفته شد: چنان خواهد شد یا رسول الله؟

فرمود: بلی ، و بدتر از آن هم خواهد شد ، چگونه است حال شما ، زمانی که امر کنید به منکر ، و نهی کنید از معروف؟

گفته شد: یا رسول الله چنان خواهد شد؟

فرمود: بلي، و بدتر از آن هم خواهد شد، چگونه است حال شما زماني که معروف را منکر و منکر را معروف ببينيد!»

مسأله 2068

امر به معروف و نهي از منکر با شرايطي که بيان مي شود، واجب کفائي است، به اين معني که اگر به مقدار کافي کساني اين وظيفه را انجام دادند از ديگران تکليف ساقط مي شود، و گرنه همه گناهکارند.

مسأله 2069

وجوب امر به معروف و نهي از منکر مشروط به شرايطي است:

(اول) آن که امر کننده به معروف و نهي کننده از منکر، عالم به معروف و منکر باشد، پس جاهل به معروف و منکر نبايد متصدّي امر و نهي شود، و امر و نهي جاهل به معروف و منکر، خود منکري است که بايد از آن نهي شود.

(دوم) آن که احتمال تأثير بدهد، و اگر بدانند تارك معروف و فاعل منکر، به امر و نهي ترتيب اثر نمي دهد، واجب نيست.

(سوم) آن که تارك معروف، و فاعل منکر، از ترك و فعل منصرف نباشد، ولي اگر براي انصراف حاصل شده باشد، يا احتمال انصراف باشد، واجب نيست.

(چهارم) آن که در ترك معروف و فعل منکر معذور نباشد، و معذور مثل آن است که مقلّد کسي باشد که آن فعل را واجب يا حرام نمي داند، هرچند به حسب اجتهاد يا تقليد آمر يا ناهي - امر کننده و نهي کننده - واجب و حرام باشد.

(پنجم) آن که اگر نداند امر و نهي او تأثير مي کند، ضرري - از امر و نهي او - بر جان يا عرض يا مال مسلماني وارد نشود، و اگر بداند تأثير مي کند، بايد اهم و مهم را ملاحظه نمايد، پس چنانچه امر به معروف و نهي از منکر - از جهت اهميت فعل معروف و ترك منکر - شرعاً اهم از آن ضرر باشد، وجوب امر به معروف و نهي از منکر ساقط نمي شود.

مسأله 2070

هر گاه شرايط وجوب امر به معروف و نهي از منکر، براي مکلف - به علم يا اطمینان - ثابت شد، امر به معروف و نهي از منکر واجب مي شود، و اگر وجود يکي از شرايط مشکوک باشد واجب نيست.

مسأله 2071

اگر تارك معروف و فاعل منکر ادعا کند که در ترك و فعل عذر شرعي دارد، امر و نهي واجب نيست.

مسأله 2072

بر هر مسلمانی واجب است از بدعت گذاران در دین، و کسانی که موجب افساد در دین و تزلزل عقاید حقه هستند، اظهار برائت و بیزاری کند، و دیگران را از فتنه و فساد آنان بر حذر دارد.

مسأله 2073

سرکشی کردن به خانه دیگران و تجسس برای اطلاع از ترك معروف و فعل منکر جایز نیست.

مسأله 2074

امر به معروف و نهی از منکر، در مواردی که برای امر کننده و نهی کننده موجب حرج و مشقت غیر قابل تحمل از نظر عرف باشد، واجب نیست، مگر در اموری که اهمیت آنها در شرع مقدس به مرتبه ای باشد که تکلیف به آنها به واسطه حرج رفع نشود، مانند حفظ دین و نفوس مسلمین.

مسأله 2075

بر هر مکلفی به مقتضای فرمان خداوند متعال (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ) (ای کسانی که ایمان آورده اید، نگهدارید خود را و اهل خود را از آتشی که آتش افروز آن مردم و سنگ است)، واجب موکد است که اهل خود را امر به معروف و نهی از منکر کند، و به آنچه خود را به آن امر می کند، آنان را امر کند، و از آنچه خود را نهی می کند، آنان را نهی نماید.

مسأله 2076

بر هر مکلفی واجب است که به قلب خود، از منکر کراهت داشته باشد، هر چند نتواند از آن جلوگیری نماید.

و در مقام امر به معروف و نهی از منکر، اول به اظهار کراهت قلبی، هر چند به ترك معاشرت با تارك معروف و فاعل منکر، و به وسیله زبان به موعظه و نصیحت، و بیان ثواب معروف و عذاب منکر، او را وادار به معروف نماید، و از منکر باز دارد.

و اگر این دو اثر نکرد، و جلوگیری متوقف بر زدن بود، باید به گونه ای باشد که موجب ديه و قصاص نشود، و گرنه، چنانچه - مثلاً - موجب به جراحی شود، در صورتی که به عمد باشد، مجروح می تواند قصاص کند و اگر از روی خطا باشد، می تواند ديه بگیرد.

مسأله 2077

وظیفه آمر به معروف و ناهی از منکر آن است که در امر به معروف و نهی از منکر غرض شارع مقدس را - که ارشاد گمراه و اصلاح فاسد است - در نظر داشته باشد، و این مهم حاصل نمی شود، مگر به آن که مبتلا به گناه را مانند عضو فاسد بپیکر

خود بداند، و همچنان که به علاج پاره تن خود می پردازد، به معالجه مبتلایان به مفسد و امراض روحی پردازد، و آمر به معروف و ناهی از منکر نباید غفلت کند که شاید در صحیفه عمل آن گناهکار حسنه ای باشد که خدا او را به آن ببخشد، و در دفتر عمل خودش سیئه ای باشد که او را به آن مؤاخذه کند.

مسأله 2078

امر به معروف در مستحبات مستحب است.

خاتمه :

هرچند هر گناهی بزرگ است - چون عظمت و جلال و کبریای خداوند، محدود به حدی نیست، پس نافرمانی خداوند متعال هم با توجه به این که معصیتِ خداوندِ علیّ عظیم است، بزرگ است، و روایت شده: «نظر نکن به آنچه معصیت کردی، بلکه بین چه کسی را معصیت کردی» - ولی در مقایسه گناهان به یکدیگر، بعضی بزرگتر و عذاب آن شدیدتر است، و بر برخی از گناهان به طور صریح یا ضمنی، تهدید و وعید به عذاب و آتش شده، و یا در روایات وارده از اهل بیت عصمت (علیهم السلام) از آنها تعبیر به کبیره شده است، و به مقتضای آیه کریمه (إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ)

(اگر دوری کنید از گناهان کبیره ای که نهی شده اید از آن، می پوشانیم از شما بدیها و سیئات شما را).

اجتناب از آنها موجب آمرزش گناهان دیگر است.

و بعضی از فقهاء (اعلی الله مقامهم) آنها را تا هفتاد و بعضی بیشتر از آن شمرده اند، و قسمتی از آنها که بیشتر مورد ابتلاست ذکر می شود:

1 - شرك و كفر به خداوند متعال، که با هیچ گناه کبیره ای قابل قیاس نیست.

2 - یأس و ناامیدی از روح و رحمت خداوند متعال.

3 - امن از مکر خداوند متعال.

4 - قسم دروغ به خداوند متعال.

5 - انکار آنچه خداوند نازل فرموده است.

6 - محاربه با اولیای خداوند متعال.

7 - محاربه با خدا و رسول به قطع طریق و افساد در زمین.

8 - حکم به غیر آنچه خداوند نازل فرموده است.

9 - دروغ بستن بر خدا و رسول و اوصیا.

10 - منع از ذکر خداوند، در مساجد و سعی در خراب کردن آنها.

11 - منع زکاتی که واجب است.

12 - تخلف از جهاد واجب.

13 - فرار از جنگ مسلمین با کفار.

14 - اضلال - گمراه کردن - از راه خداوند متعال.

15 - اصرار بر گناهان صغیره.

16 - ترك عمدي نماز و سایر واجبات الهیه.

17 - ریا

18 - اشتغال به لهو، مانند غنا و تار زدن.

19 - ولایت ظالم.

20 - اعانه - کمک کردن - ظالم.

21 - شکستن عهد و قسم.

22 - تبذیر (فاسد کردن مال و بیهوده خرج کردن آن).

23 - اسراف.

24 - شرب خمر.

25 - سحر.

26 - ظلم.

27 - غنا.

28 - عقوق والدين (اذیت و بدرفتاري با پدر و مادر).

29 - قطع رحم.

30 - لواط.

31 - زنا.

32 - نسبت دادن زنا به زن محصنه.

33 - قيادت (جمع کردن بين مرد و زن به زنا، يا دو مرد به لواط).

ص: 367

34 - دزدی.

35 - ربا

36 - خوردن سُحت (خوردن حرام) مانند بهای خمر، و اجرت زن زناکار، و رشوه ای که حاکم برای حکم می گیرد.

37 - کم فروشی.

38 - غش مسلمین.

39 - خوردن مال یتیم به ظلم.

40 - شهادت دادن به ناحق.

41 - کتمان شهادت.

42 - اشاعه فاحشه و گناه بین مؤمنین.

43 - فتنه.

44 - سخن چینی کردن که موجب تفرقه بین مؤمنین شود.

45 - ناسزا گفتن به مؤمن و اهانت به مؤمن و ذلیل کردن او.

46 - بهتان بر مؤمن (تهمت زدن به مؤمن)

47 - غیبت، و آن ذکر عیبِ مستور و پوشیده مؤمن، در غیاب او است، چه آن عیب را به گفتار بیان کند، یا به رفتار بفهماند، هرچند در اظهار عیب مؤمن قصد اهانت و هتک حیثیت نداشته باشد، و اگر به قصد اهانت، عیب مؤمن را اظهار نماید، دو گناه مرتکب شده است.

و مرتکب غیبت باید توبه کند، و بنا بر احتیاط واجب از کسی که غیبت او را کرده، حلیت بطلبد، مگر آن که حلیت طلبیدن موجب مفسده ای شود.

و در مواردی غیبت جایز است:

1 - متجاهر به فسق، یعنی کسی که آشکارا و علنی گناه می کند، که غیبت کردن از او در همان گناه جایز است.

2 - غیبت کردن مظلوم از ظالمی که بر او ظلم کرده، نسبت به آن ظلم.

3 - در مورد مشورت، که اظهار عیب به قصد نصیحت مشورت کننده، در حدی که نصیحت محقق شود، جایز است.

4 - غیبت بدعت گذار در دین ، و کسی که موجب گمراهی مردم می شود.

5 - غیبت برای اظهار فسق شاهد ، یعنی اگر کسی که شهادت می دهد فاسق است، غیبت او به اظهار فسق او ، برای آن که به شهادت او حقی ضایع نشود، جایز است.

6 - غیبت کردن از شخصی برای دفع ضرر از جان یا عرض یا مال آن شخص.

7 - غیبت کردن از گناهکار به قصد بازداشتن او از آن گناه ، در صورتی که به غیر آن بازداشتن او ممکن نباشد.

ص: 369

مسأله 2079

شخص کاسب سزاوار است احکام خرید و فروش را یاد بگیرد ، بلکه در مواردی که یقین یا اطمینان دارد - تفصیلاً یا اجمالاً - که در اثر ندانستن مسأله به ترك واجب یا ارتکاب حرامی مبتلا می شود ، یاد گرفتن مسائلی که مورد ابتلای او است لازم است ، و از حضرت صادق (علیه السلام) روایت شده (کسی که می خواهد تجارت کند باید در دین خود دانا باشد ، تا بداند چه برای او حلال و چه بر او حرام است ، و کسی که در دین خود دانا نباشد بعد تجارت کند ، به معاملات شبهه ناک گرفتار می شود).

مسأله 2080

اگر انسان به واسطه ندانستن مسأله نداند معامله ای که کرده صحیح است یا باطل ، نمی تواند بر آن معامله ترتیب اثر دهد ، و در مالی که به جهت آن معامله گرفته تصرف نماید.

مسأله 2081

کسی که مال ندارد و مخارجی بر او واجب است - مثل خرج زن و بچه - باید کسب کند ، و برای کارهای مستحب ، مانند وسعت دادن به عیالات و دستگیری از فقرا ، کسب کردن مستحب است.

مستحبات خرید و فروش

در خرید و فروش اموری مستحب است که از آن جمله است:

(اول) آن که در قیمت جنس بین مشتریها فرق نگذارد ، مگر به لحاظ ایمان و فقر

و مانند آن از اموري که موجب ترجیح است.

(دوم) آن که در قیمت جنس سختگیری نکند ، مگر در موردی که اگر سختگیری نکند مغبون می شود.

(سوم) آن که چیزی را که می فروشد زیادتز بدهد، و آنچه را که می خرد کمتر بگیرد.

(چهارم) آن که کسی که با او معامله کرده ، اگر پشیمان شود و از او تقاضا کند که معامله را به هم بزند ، تقاضای او را بپذیرد.

معاملات مکروه

مسأله 2082

عمده معاملاتی که مکروه است از این قرار است:

(اول) ملك فروشی ، مانند زمین و خانه و باغ و آب ، مگر این که ملك دیگری با آن پول بخرد.

(دوم) قصابی.

(سوم) کفن فروشی.

(چهارم) معامله با مردمان پست.

(پنجم) معامله و عرضه متاع برای آن بین اذان صبح و اول آفتاب.

(ششم) آن که کار خود را خرید و فروش کندم و جو و مانند اینها قرار دهد.

(هفتم) آن که برای خرید جنسی که دیگری می خواهد بخرد ، داخل معامله او شود.

معاملات باطل و حرام

مسأله 2083

بعضی از معاملات باطل است و حرام نیست ، و بعضی حرام است و باطل نیست ، و بعضی باطل و حرام است ، و عمده اینها از این قرار است:

(اول) بعضی از اعیان نجسه ، مانند مشروبات مسکر و خوک که خرید و فروش این دو باطل و حرام است ، و همچنین مردار نجس و سگ غیر شکاری که خرید و فروش این دو باطل و بنا بر احتیاط حرام است.

و در غیر اینها در صورتی که منفعت عقلایی حلالی داشته باشد - مثلاً غائط را کود کنند یا خون را به مریض تزریق نمایند - خرید و فروش آن صحیح و حلال است، ولی احتیاط مستحب ترك آن است.

(دوم) خرید و فروش مال غصبی، که بدون اجازه مالکش باطل است، ولی تکلیفاً حرام نیست، بلکه تصرفات خارجیه در مال غصبی حرام است.

(سوم) خرید و فروش چیزی که نزد مردم مالیت ندارد و خرید و فروش آن نزد آنان سفیهانه است - مانند حیواناتی که پیش مردم ارزش ندارد - باطل است و حرام نیست.

(چهارم) معامله چیزی که منافع معمولی آن فقط کار حرام باشد - مانند اسباب قمار - که باطل و حرام است.

(پنجم) معامله ای که در آن ربا باشد باطل و حرام است.

(ششم) فروش جنسی که با چیز دیگر مخلوط است در صورتی که آن چیز معلوم نباشد و فروشنده هم به خریدار نگوید، مثل فروختن روغنی که آن را با پیه مخلوط کرده است، یا بها قرار دادن چیزی که در آن غش شده است، و چنین معامله ای حرام و در بعضی از صور - که خواهد آمد - باطل است.

پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) فرموده ای دارد به این مضمون: از مسلمانان نیست کسی که با مسلمانان غش کند.

و از آن حضرت روایت شده که: هر که با برادر مسلمان خود غش کند خداوند برکت روزی او را می برد و معیشت او را بر او فاسد می کند و او را به خودش واگذار می کند.

مسأله 2084

فروختن چیز پاکي که نجس شده و آب کشیدن آن ممکن است، اشکال ندارد، ولی اگر مشتری آن چیز را برای صرف در مثل خوردن و آشامیدن بخواهد یا برای عملی که طهارت ظاهری برای صحت آن کافی نیست - مثل آن که آب را برای وضو گرفتن و غسل کردن بخواهد - نجاست آن را باید به او بگوید، و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر لباس است و مشتری می خواهد با لباس پاک واقعی نماز بخواند، هر چند که در نماز طهارت ظاهری بدن و لباس برای جاهل کفایت می کند.

مسأله 2085

اگر چیز پاکي که آب کشیدن آن ممکن نیست نجس شود، در صورتی که

منفعت عقلایی حلالی داشته باشد، خرید و فروش آن مانعی ندارد، ولی اگر مشتری آن را برای مثل خوردن و آشامیدن بخواهد یا نجاست آن موجب شود که عمل مشروط به طهارت او باطل شود، مثلاً بخواهد نفت نجس را بسوزاند، ولی سبب نجاست خوراک او شود یا بدن او نجس شود که در نتیجه وضو یا غسلش باطل گردد، واجب است فروشنده نجاست آن را به مشتری بگوید، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - در جایی که اگر چه نجاست بدن موجب بطلان وضو و غسل نشود، ولی مشتری بخواهد با لباس و بدن پاک واقعی نماز بخواند.

مسأله 2086

خرید و فروش دواهای نجس خوردنی، در صورتی که منفعت عقلایی حلالی غیر از خوردن نداشته باشند، باطل است، و در صورتی که داشته باشند صحیح است، ولی باید نجاستش را به مشتری بگویند، و اگر خوردنی نباشد خرید و فروشش جایز است، ولی باید به طوری که در مسأله قبل گذشت به مشتری اعلام شود.

مسأله 2087

خرید و فروش روغنهایی که از ممالک غیر اسلامی می آورند، اگر نجس بودن آنها معلوم نباشد، اشکال ندارد، و همچنین اگر معلوم باشد و منفعت عقلایی حلالی داشته باشد، ولی در این صورت فروشنده باید به خریدار بر طبق آنچه که در مسأله «2085» گذشت اعلام نماید.

و روغنی را که از حیوان بعد از جان دادن آن می گیرند، هر چند احتمال آن برود که به دستور شرع کشته شده، چنانچه از دست کافر بگیرند - در صورتی که احراز نشود که آن کافر از دست مسلمان یا از بازار مسلمین گرفته است - یا از ممالک غیر اسلامی بیاورند، خوردنش حرام و خرید و فروش آن باطل و محکوم به نجاست است.

مسأله 2088

اگر رویاه و مانند آن را به غیر دستوری که در شرع معین شده کشته باشند، یا خودش مرده باشد، خرید و فروش پوست آن باطل، و بنابر احتیاط حرام است.

مسأله 2089

چرمی که از ممالک غیر اسلامی می آورند، یا از دست کافر گرفته می شود - در صورتی که احراز نشود که آن کافر از دست مسلمان یا از بازار مسلمین گرفته است - هر چند احتمال برود از حیوانی است که به دستور شرع کشته شده، خرید و فروش آن باطل و نماز در آن جایز نیست.

مسأله 2090

روغني که از حيوان بعد از جان دادنش گرفته شده ، يا چرمي که از دست مسلمان گرفته شود و انسان بداند که آن مسلمان آن را از دست کافر گرفته و تحقيق نکرده که از حيواني است که به دستور شرع کشته شده يا نه ، خريد و فروشش باطل ، و نماز در آن چرم و خوردن آن روغن جايز نيست.

مسأله 2091

معامله مشروبات مسکر حرام و باطل است.

مسأله 2092

فروختن مال غضبي با عدم اجازه مالك باطل است ، و فروشنده بايد پولي را که از خريدار گرفته به او برگرداند.

مسأله 2093

اگر خريدار قاصد معامله است ولي قصدش اين باشد که عوض جنسي را که مي خرد ندهد ، معامله صحيح است و واجب است عوض را به فروشنده بدهد.

مسأله 2094

اگر خريدار جنسي را به ذمه بخرد و ما في الذمه را از مال حرام ادا کند ، معامله صحيح است ، ولي تا آنچه را که بدهکار است از مال حلال ندهد ، ذمه اش برئ نمي شود.

مسأله 2095

خريد و فروش آلات لهو مثل تار و ساز حرام است ، و اين حکم در سازهاي کوچک که بازيچه بچه ها است ، مبني بر احتياط است ، و اما آلات مشترکه مثل راديو و ضبط صوت در صورتي که براي استعمال در حرام نباشد ، خريد و فروش آن مانعي ندارد.

مسأله 2096

اگر چيزي را که مي شود استفاده حلال از آن ببرند ، به کسي که در حرام مصرف مي کند به قصد اين بفروشد که آن را در حرام مصرف کند ، مثلاً انگور را به اين قصد بفروشد که از آن شراب تهيه نمايند ، معامله آن حرام و باطل است ، ولي اگر به اين قصد بفروشد و فقط بداند که مشتري از انگور شراب تهيه خواهد کرد ، معامله اشکال ندارد.

مسأله 2097

ساختن مجسمه جاندار حرام است ، و همچنين نقاشي آن بنا بر احتياط ، و خريد و فروش و نگهداري آن جايز است ، اگر چه احوط ترك است.

چيزي كه از قمار يا دزدي يا از معامله باطل تهيه شده ، معامله بر آن فضولي است، و صحت و نفوذ آن محتاج به اجازه مالك يا ولي اوست، و تصرف در آن حرام است ، و در دست هر كس كه باشد بايد به مالك يا ولي او برگرداند.

ص: 375

اگر روغني را كه با پيه مخلوط است بفروشد ، چنانچه مورد معامله عين شخصي باشد، مثلاً بگويد اين يك من روغن را مي فروشم، دو صورت دارد:

(اول) آن كه مقدار پيه مخلوط به اندازه اي است كه عرفاً مي گویند اين يك من روغن است ولي غش دارد ، در اين صورت معامله صحيح است و خريدار حق فسخ دارد.

(دوم) آن كه مقدار پيه مخلوط به اندازه اي است كه عرفاً نمي گویند اين يك من روغن است ، بلكه مي گویند روغن و پيه است ، در اين صورت معامله به مقدار پيهي كه در آن است باطل است ، و پولي كه فروشنده براي پيه آن گرفته مال مشتري و پيه مال فروشنده است ، و مشتري مي تواند معامله روغن خالصي را هم كه در آن است فسخ كند.

و اگر مورد معامله عين شخصي نباشد ، بلكه يك من روغن در ذمه بفروشد و بعد روغني كه پيه دارد بدهد ، مشتري مي تواند آن روغن را پس بدهد و روغن خالص را مطالبه نمايد.

مسأله 2100

اگر مقداري از جنسي را كه با وزن يا پيمانه مي فروشند ، به زيادتر از همان جنس بفروشد - مثلاً يك من گندم را به يك من و نيم گندم بفروشد- ربا و حرام و معامله باطل است ، و همچنين اگر يكي از آن دو سالم و ديگري معيوب ، يا يكي خوب و ديگري بد باشد ، يا با يكديگر تفاوت قيمت داشته باشند ، چنانچه مورد خريد و فروش تفاوت در مقدار داشته باشد ، باز هم ربا و حرام و معامله باطل است ، پس اگر مس درست را بدهد و بيشتر از آن مس شكسته بگيرد ، يا برنج صدمي را بدهد و بيشتر از آن برنج گرده بگيرد ، يا طلاي ساخته را بدهد و بيشتر از آن طلاي نساخته بگيرد ، ربا و حرام مي باشد و معامله هم باطل است.

مسأله 2101

اگر چيزي را كه اضافه مي گيرد غير از جنسي باشد كه مي فروشد ، مثلاً يك من گندم به يك من گندم و يك قران پول بفروشد ، باز هم ربا و حرام و معامله باطل است ، بلكه اگر چيزي زيادتر نگيرد ولي شرط كند كه خريدار عملي براي او انجام دهد ، باز هم ربا و حرام و معامله باطل است.

مسأله 2102

اگر در اجناسي كه با وزن يا پيمانه مي فروشند ، بخواهند در معامله ربا

نشود، باید ملاحظه کنند که در یکی از دو طرف معامله زیاده یا آنچه در حکم زیاده است - چنانچه در مسأله قبل گذشت - محقق نشود، مثلاً یک من گندم و یک دستمال را به یک من و نیم گندم نقد بفروشد، که نیم من گندم زیادی در مقابل دستمال باشد، و همچنین است اگر در هر دو طرف چیزی زیاد کنند، مثلاً یک من گندم و یک دستمال را به یک من و نیم گندم و یک دستمال - با ملاحظه آنچه که گذشت - بفروشد.

مسأله 2103

اگر چیزی را که مثل پارچه با متر و ذرع می فروشند، یا چیزی را که مثل گردو و تخم مرغ با شماره معامله می کنند، بفروشد و زیاده بگیرد، در صورتی که معامله بین دو عین شخصی باشد اشکال ندارد، و همچنین است اگر به مافی الذمه بفروشد و بین آنها امتیاز باشد، مثل اینکه ده عدد تخم مرغ بزرگ را به یازده عدد متوسط در ذمه بفروشد، ولی اگر بین آنها هیچ امتیاز نباشد صحت معامله محل اشکال است، و همچنین فروختن اسکناس - هر چند معدود است - به زیاده در صورتی که هر دو از یک جنس باشند، چه هر دو عین شخصی یا شخصی به مافی الذمه باشد، محل اشکال است.

مسأله 2104

جنسی را که در بعضی از شهرها با وزن یا پیمانه می فروشند، و در بعضی از شهرها با شماره معامله می کنند، در صورتی که غلبه ای در بین نباشد، حکم آن در هر شهری بر طبق معمول آن شهر است، و همچنین در صورتی که آن را در غالب شهرها با وزن یا پیمانه بفروشند و در بعضی از شهرها با شماره معامله کنند، هر چند در این صورت احتیاط آن است که آن جنس را به زیاده از آن نفروشند.

مسأله 2105

اگر چیزی را که می فروشد و عوضی را که می گیرد از یک جنس نباشد، زیاده گرفتن اشکال ندارد، پس اگر یک من برنج بفروشد و دو من گندم بگیرد، معامله صحیح است.

مسأله 2106

اگر جنسی را که می فروشد و عوضی را که می گیرد از یک چیز عمل آمده باشد، باید در معامله زیادی نگیرد، پس اگر یک من روغن گاو بفروشد و در عوض آن یک من و نیم پنیر گاو بگیرد، ربا و حرام و معامله باطل است، و همچنین است اگر میوه رسیده را با میوه نارس از همان جنس معامله کند.

جو و گندم در ربا يك جنس حساب مي شود ، پس اگر - مثلا - يك من گندم بدهد و يك من و پنج سير جو بگيرد ، ربا و حرام و معامله باطل است ، و نيز اگر ده من جو بخرد كه سر خرمن ده من گندم بدهد ، چون جو را نقد گرفته و بعد از مدّتي گندم را مي دهد ، مثل آن است كه زيادي گرفته و حرام و معامله باطل است.

مسلمان از كافر حربي مي تواند ربا بگيرد ، و كافري كه در پناه اسلام است معامله ربا با او جايز نيست ، ولي بعد از معامله اگر ربا گرفتن در شريعتش جايز باشد ، مي تواند بگيرد ، و پدر و فرزند و شوهر و زن دايمي مي توانند از يكديگر ربا بگيرند.

شرایط فروشنده و خریدار

براي فروشنده و خريدار چند چيز شرط است:

(اول) آن كه بالغ باشند.

(دوم) آن كه عاقل باشند.

(سوم) آن كه سفيه نباشند ، يعني مال خود را در كارهاي بيهوده مصرف نکنند.

(چهارم) آن كه قصد خريد و فروش داشته باشند ، پس اگر مثلا به شوخي بگويد: (مال خود را فروختم) معامله اي محقق نمي شود ، و در حقيقت قصد خريد و فروش مقوم معامله است نه شرط صحت آن.

(پنجم) آن كه كسي آنها را اكراه به ناحق نكرده باشد ، و اگر اكراه شدند و بعد راضي شدند معامله نافذ است.

(ششم) آن كه جنس و عوضي را كه مي دهند مالك باشند ، يا ولايت بر مالك و يا وكالت و اذن از او داشته باشند ، و احكام اينها در مسائل آينده خواهد آمد.

معامله با بچه نابالغ كه مستقل در معامله باشد ، در مال خودش باطل است ، و اگر معامله با ولي باشد و بچه نابالغ مميّز فقط صيغه معامله را جاري سازد ، معامله صحيح است.

و اگر جنس يا پول مال ديگري باشد و آن بچه وكالۀ از صاحبش آن مال را بفروشد ، يا به آن پول چيزي بخرد ، معامله صحيح است هر چند بچه مميّز ، مستقل در تصرف باشد.

و اگر طفل فقط وسیله باشد که جنس و عوض آن را به دو طرف معامله برساند ، اگر چه ممیز نباشد اشکال ندارد ، ولی باید فروشنده و خریدار یقین یا اطمینان داشته باشند که طفل جنس یا عوض را به صاحب آن می رساند.

مسأله 2111

اگر با بچه نابالغ - در صورتی که معامله با او صحیح نیست - معامله بکند و جنس یا پولی از او بگیرد ، در صورتی که مال خود بچه باشد ، باید به ولی او بدهد ، و اگر مال دیگری باشد باید به صاحب آن بدهد ، یا از صاحبش رضایت بخواهد ، و اگر صاحب آن را نمی شناسد و برای شناختن او هم وسیله ای ندارد ، باید چیزی را که از بچه گرفته از طرف صاحب آن بابت مظالم به فقیر بدهد ، و بنابر احتیاط واجب برای آن از حاکم شرع اذن بگیرد.

مسأله 2112

اگر کسی با بچه ممیز - در صورتی که معامله با او صحیح نیست - معامله کند و جنس یا پولی که به بچه داده از بین برود ، می تواند از بچه بعد از بلوغش مطالبه نماید ، و اگر بچه ممیز نباشد حق مطالبه ندارد.

مسأله 2113

اگر خریدار یا فروشنده را بر معامله به ناحق اکراه کنند ، چنانچه بعد از معامله راضی شود ، معامله صحیح است ، ولی احتیاط مستحب آن است که دوباره معامله را انجام دهند.

مسأله 2114

اگر انسان مال کسی را بدون اجازه او بفروشد ، تا زمانی که صاحب مال به فروش آن راضی نشود و اجازه نکند ، بر آن معامله ترتیب اثر داده نمی شود.

مسأله 2115

پدر و جد پدری طفل و نیز وصی پدر و وصی جد پدری طفل - که او را قیّم بر صغیر قرار داده اند - می توانند مال طفل را بفروشند ، و بنابر احتیاط واجب معامله به مصلحت طفل باشد ، و مجتهد عادل هم در صورت نبودن پدر و جد پدری و وصی آن دو می تواند مال یتیم را در صورتی که به مصلحت او باشد بفروشد ، و همچنین مال دیوانه و غایب را در صورتی که ضرورت اقتضا کند.

مسأله 2116

اگر کسی مالی را غصب کند و بفروشد و بعد از فروش صاحب مال معامله را اجازه کند ، معامله نافذ است ، و چیزی را که غصب کننده به مشتری داده و منفعتهای آن از موقع معامله ، ملک مشتری است ، و چیزی را که مشتری داده و منفعتهای آن از موقع معامله ، ملک کسی است که مال او را غصب کرده اند.

اگر کسی مالی را غصب کند و بفروشد به قصد این که عوض آن، مال خودش باشد، چنانچه صاحب مال معامله را اجازه کند، معامله نافذ است، ولی عوض، مال مالک می شود نه مال غاصب.

شرایط جنس و عوض آن

جنسی را که می فروشند و چیزی را که عوض آن می گیرند پنج شرط دارد:

(اول) آن که مقدار آن با وزن یا پیمانه یا شماره و مانند اینها معلوم باشد.

(دوم) آن که بتوانند آن را تحویل دهند، و اگر فروشنده مثلا مالی بفروشد که نمی تواند آن را تحویل دهد ولی مشتری قدرت گرفتن آن را داشته باشد، کفایت می کند، بنابراین فروختن مثلا اسبی که فرار کرده و هیچیک از طرفین قدرت تسلط بر آن را ندارند، باطل است، ولی اگر اسبی را که فرار کرده با چیزی که دارای ارزش است و می تواند تحویل دهد، بفروشد، اگر چه آن اسب پیدا نشود معامله صحیح است، و احوط آن است که در غیر بنده و کنیز گریخته، چیزی را که ارزش دارد بفروشد، و در ضمن آن معامله شرط کند که اگر گریخته پیدا شد مال مشتری باشد.

(سوم) خصوصیات آن را که در جنس و عوض است و به واسطه آنها قیمت اختلاف پیدا می کند، معین نمایند.

(چهارم) آن که ملک طلق باشد، پس مالی که وقف شده فروش آن جایز نیست، مگر در مواردی که خواهد آمد.

(پنجم) خود جنس را بفروشد نه منفعت آن را، پس اگر مثلا منفعت یک ساله خانه را بفروشد صحیح نیست، ولی چنانچه خریدار به جای پول منفعت ملک خود را بدهد، مثلا فرشی را از کسی بخرد و عوض آن را منفعت یک ساله خانه خود قرار دهد، اشکال ندارد، و احکام اینها در مسائل آینده خواهد آمد.

جنسی را که در شهری با وزن یا پیمانه معامله می کنند، در آن شهر - بنابر احتیاط - باید با وزن یا پیمانه بخرد، ولی می تواند همان جنس را در شهری که با دیدن معامله می کنند، با دیدن خریداری نماید.

مسأله 2120

چيزي را كه با وزن خريد و فروش مي كنند ، با پيمانه هم مي شود معامله كرد ، به اين طور كه اگر مثلاً مي خواهد ده من گندم بفروشد ، با پيمانه اي كه يك من گندم مي گيرد ده پيمانه بدهد .

مسأله 2121

اگر يکي از شرطهايي كه گذشت در معامله نباشد ، معامله باطل است ، ولي اگر دو مالك راضي باشند كه در مال يکديگر تصرف كنند ، تصرف آنها در مواردی كه توقف بر ملك نداشته باشد اشكال ندارد .

مسأله 2122

معامله چيزي كه وقف شده باطل است ، ولي اگر به طوري خراب شود يا در معرض خرابي باشد كه نتوانند استفاده اي را كه مال براي آن وقف شده از آن ببرند - مثلاً حصير مسجد به طوري پاره شود كه نتوانند روي آن نماز بخوانند - فروش آن اشكال ندارد ، و در صورتي كه ممكن باشد ، بايد عوض آن را در همان مسجد به مصرفي برسانند كه به غرض واقف نزديك تر باشد ، و در هر حال تصرف در وقف به فروش و همچنين تصرف در عوض آن بايد توسط متولي ، و در صورت نبودن او به اذن حاكم شرع باشد .

مسأله 2123

هرگاه بين كساني كه مال را براي آنان وقف کرده اند ، به طوري اختلاف پيدا شود كه اگر مال وقف را نفروشند ، خوف تلف مال وقف يا جاني باشد ، مي توانند آن مال را بفروشند ، و بايد به عوض آن مالي بخرند و بر طبق وقف اول عوايد آن را در مصرفي كه واقف معين کرده صرف كنند ، و در صورت عدم امكان به مصرفي كه به مقصود وقف كننده نزديك تر است برسانند ، و همچنين است اگر واقف شرط كند كه اگر صلاح در فروش وقف باشد بفروشند .

مسأله 2124

خريد و فروش ملكي را كه به ديگري اجاره داده اند ، اشكال ندارد ، ولي منافع آن ملك در مدت اجاره مال مستأجر است ، و اگر خريدار نداند كه آن ملك را اجاره داده اند ، يا به گمان اين كه مدت اجاره آن كم است ملك را خريده باشد ، پس از اطلاع مي تواند معامله را فسخ كند .

صيغه خريد و فروش

مسأله 2125

در خريد و فروش لازم نيست صيغه را به عربي بخوانند ، بنابر اين اگر

فروشنده - مثلا - به فارسي بگويد: (اين مال را در عوض اين پول فروختم) و مشتري بگويد: (قبول كردم) معامله صحيح است ، ولي خريدار و فروشنده بايد قصد انشاء داشته باشند ، يعني به گفتن اين دو جمله مقصودشان خريد و فروش باشد.

مسأله 2126

اگر براي معامله صيغه نخوانند ، ولي فروشنده و خريدار به دادن و گرفتن قصد فروش و خريد کنند ، معامله صحيح است و هر دو مالك مي شوند.

خريد و فروش ميوه ها

مسأله 2127

فروش ميوه اي كه گل آن ريخته و دانه بسته ، پيش از چيدن صحيح است ، و نيز فروختن غوره بر درخت اشكال ندارد ، ولي خرماي نخل را قبل از سرخي و زردي نبايد بفروشند.

مسأله 2128

فروختن ميوه يك سال قبل از ظهور آن بدون ضميمه جايز نيست ، و فروختن ميوه دو سال يا بيشتر از آن ، و همچنين فروختن ميوه يك سال با ضميمه جايز است ، و بعد از ظهور آن پيش از آن كه دانه ببندد و گلش بريزد ، احتياط مستحب آن است كه چيزي از حاصل زمين مانند سبزيها يا مال ديگري با آن بفروشند ، و يا ميوه بيشتر از يك سال را به او بفروشند.

مسأله 2129

اگر خرمايي را كه زرد يا سرخ شده بر درخت بفروشند اشكال ندارد ، ولي جايز نيست عوض آن را از خرماي همان درخت قرار دهند ، و همچنين بنا بر احتياط عوض آن را خرماي غير آن درخت قرار ندهند ، چه شخصي باشد و چه در ذمه.

اما اگر كسي يك درخت خرما در خانه ديگري داشته باشد ، در صورتي كه مقدار آن را تخمين كنند و صاحب درخت آن را به صاحب خانه بفروشد و عوض آن را خرما قرار بدهند ، اشكال ندارد.

مسأله 2130

فروختن خيار و بادنجان و سبزيها كه سالي چند مرتبه چيده مي شود ، در صورتي كه ظاهر و نمايان شده باشد و معين كنند كه مشتري در سال چند دفعه آن را بچيند ، جايز است.

مسأله 2131

اگر خوشه گندم و جو را بعد از آن كه دانه بسته ، به چيز ديگر غير گندم

و جو بفروشنند، اشکال ندارد، و فروختن آن به گندم و جوي که از همان خوشه حاصل مي شود جايز نيست، و همچنين - بنا بر احتياط واجب - به گندم و جوي که از غير آن خوشه باشد، چه شخصي باشد و چه در ذمه.

نقد و نسيه

مسأله 2132

اگر جنسي را نقد بفروشنند، خريدار و فروشنده بعد از معامله مي توانند جنس و عوض را از يکديگر مطالبه نموده و تحويل بگيرند، و تحويل اموال چه منقول و چه غير منقول به اين است که مانع از تصرف ديگري را بر طرف کند.

مسأله 2133

در معامله نسيه بايد مدت کاملاً معلوم باشد، پس اگر جنسي را بفروشد که سر خرمن عوض آن را بگيرد، چون مدت کاملاً معين نشده معامله باطل است.

مسأله 2134

اگر جنسي را نسيه بفروشد، پيش از تمام شدن مدتي که قرار گذاشته اند، نمي تواند عوض آن را از خريدار مطالبه نمايد، ولي اگر خريدار بميرد و از خودش مال داشته باشد، فروشنده مي تواند پيش از تمام شدن مدت، طلبي را که دارد از ورثه او مطالبه نمايد.

مسأله 2135

اگر جنسي را نسيه بفروشد، بعد از تمام شدن مدتي که قرار گذاشته اند، مي تواند عوض آن را از خريدار مطالبه نمايد، ولي اگر خريدار نتواند بپردازد، بايد او را مهلت دهد، يا معامله را فسخ کند، و در صورتي که آن جنس موجود است پس بگيرد.

مسأله 2136

اگر به کسي که قيمت جنس را نمي داند، نسيه بدهد و قيمت آن را به او نگويد، معامله باطل است، ولي اگر به کسي که قيمت نقدي جنس را مي داند، نسيه بدهد و گرانتر حساب کند، مثلاً بگويد: جنسي را که به تو نسيه مي دهم، توماني يك ريال از قيمتي که نقد مي فروشم گرانتر حساب مي کنم، و او قبول کند اشکال ندارد.

مسأله 2137

کسي که جنسي را نسيه فروخته و براي گرفتن ثمن آن مدتي قرار داده، اگر مثلاً بعد از گذشتن نصف مدت به خريدار بگويد: اين مقدار از ثمن را نقد بده و بقيه را به تو واگذار مي کنم، اشکال ندارد.

مسأله 2138

معامله سلف آن است که مشتری به پول نقد جنسی را که در ذمه است بخرد، که بعد از مدتی آن جنس را تحویل بگیرد، و این معامله عکس نسبه است.

و اگر بگوید: این پول را می دهم که مثلاً بعد از شش ماه فلان جنس در ذمه را بگیرم، و فروشنده بگوید: قبول کردم، یا فروشنده پول را بگیرد و بگوید: فلان جنس در ذمه را فروختم که بعد از شش ماه تحویل بدهم، معامله صحیح است.

مسأله 2139

اگر طلا یا نقره را - چه پول باشد و چه غیر پول- سلف بفروشد و عوض آن را طلا یا نقره بگیرد - چه پول باشد و چه غیر پول- معامله باطل است، ولی اگر جنس یا پولی را که از جنس طلا و نقره نیست، سلف بفروشد و عوض آن را جنس یا طلا یا نقره بگیرد - چه پول باشد و چه غیر پول- معامله صحیح است.

شرایط معامله سلف

مسأله 2140

معامله سلف هفت شرط دارد:

(اول) خصوصیات را که قیمت جنس به واسطه آنها فرق می کند معین نمایند، و تعیین آنها به اندازه ای که در عرف عام بگویند خصوصیات آن معلوم شده کافست، و در اجناسی که اوصاف و خصوصیات آنها به غیر از دیدن معین نمی شود - مانند جواهرات و امثال آن - معامله سلف صحیح نیست.

(دوم) پیش از آن که خریدار و فروشنده از هم جدا شوند، خریدار تمام قیمت را به فروشنده بدهد، یا به مقدار قیمت آن از فروشنده طلبکار باشد، و آن طلب نقد یا مدّت داری باشد که مدّت آن رسیده باشد، و طلب خود را بابت قیمت جنس حساب کند و او قبول نماید، و چنانچه مقداری از قیمت آن را بدهد، معامله نسبت به آن مقدار صحیح است و فروشنده حق فسخ معامله را دارد.

(سوم) مدّت را به طوری که کاملاً معلوم باشد معین کنند، و اگر - مثلاً - بگوید: تا

اول خرمن جنس را تحویل می‌دهم، چون مدت کاملاً معلوم نشده، معامله باطل است.

(چهارم) وقتی برای تحویل جنس معین کنند که فروشنده بتواند در آن وقت آن جنس را تحویل دهد.

(پنجم) جای تحویل جنس را معین نمایند در صورتی که اختلاف امکانه موجب دشواری تسلیم یا خسارت مالی بشود ولی اگر از قرائن جای آن معلوم باشد، لازم نیست اسم آن جا را ببرند.

(ششم) مقدار جنس را به وزن یا پیمانه یا شماره و مانند اینها معین کنند، و جنسی را هم که معمولاً با دیدن معامله می‌کنند، اگر سلف بفروشند اشکال ندارد، ولی باید مثل بعضی از اقسام گردو و تخم مرغ تفاوت افراد آن به قدری کم باشد که مردم به آن اهمیت ندهند.

(هفتم) چیزی را که می‌فروشند، چنانچه از اجناسی باشد که با وزن یا پیمانه فروخته می‌شوند، عوض آن از همان جنس نباشد، مثلاً گندم را به گندم سلفاً نمی‌توان فروخت.

احکام معامله سلف

مسأله 2141

انسان نمی‌تواند جنسی را که سلف خریده، پیش از تمام شدن مدت به غیر فروشنده اش بفروشد، و همچنین به فروشنده بنابر احتیاط واجب، و بعد از تمام شدن مدت اگر چه آن را تحویل نگرفته باشد، فروختن آن اشکال ندارد، ولی در صورتی که به فروشنده به جنس ثمن بفروشد، نباید به بیشتر از ثمن بفروشد، و فروختن اجناسی که با وزن یا پیمانه فروخته می‌شود، پیش از تحویل گرفتن آن جایز نیست، ولی اگر به بیشتر از سرمایه اش بفروشد مانعی ندارد.

مسأله 2142

در معامله سلف اگر فروشنده جنسی را که معامله کرده در موعدهش بدهد، مشتری باید قبول کند، و نیز اگر بهتر از آنچه معامله کرده بدهد و طوری باشد که از همان جنس حساب شود، مشتری باید قبول نماید.

مسأله 2143

اگر جنسی را که فروشنده می‌دهد پست تر از جنسی باشد که معامله کرده، مشتری می‌تواند قبول نکند.

مسأله 2144

اگر فروشنده به جای جنسی که معامله کرده، جنس دیگری بدهد، در صورتی که مشتری راضی شود، اشکال ندارد.

مسأله 2145

اگر جنسی را که سلف فروخته، در موقعی که باید آن را تحویل دهد، نایاب شود و نتواند آن را تهیه کند، مشتری می تواند صبر کند تا تهیه نماید، یا معامله را به هم بزند و چیزی را که داده پس بگیرد.

مسأله 2146

اگر جنسی را بفروشد و قرار بگذارد که بعد از مدتی تحویل دهد و ثمن آن را هم بعد از مدتی بگیرد، معامله باطل است.

فروش طلا و نقره به طلا و نقره

مسأله 2147

اگر طلا را به طلا و نقره یا به نقره بفروشد، سکه دار باشند یا بی سکه، در صورتی که وزن یکی از آنها زیاده باشد، معامله حرام و باطل است.

مسأله 2148

اگر طلا را به نقره یا نقره را به طلا بفروشد، معامله صحیح است، و لازم نیست وزن آنها مساوی باشد.

مسأله 2149

اگر طلا یا نقره را به طلا یا نقره بفروشند، باید فروشنده و خریدار پیش از آن که از یکدیگر جدا شوند، جنس و عوض آن را به یکدیگر تحویل دهند، و اگر هیچ مقدار از چیزی را که معامله کرده اند تحویل ندهند، معامله باطل است.

مسأله 2150

اگر فروشنده یا خریدار تمام چیزی را که معامله کرده تحویل دهد و دیگری مقداری از آن را تحویل دهد و از یکدیگر جدا شوند، معامله نسبت به آن مقدار که تحویل داده شده صحیح است، ولی کسی که تمام مال به دست او نرسیده، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2151

اگر خاک نقره معدن را به نقره خالص، و خاک طلا معدن را به طلا خالص بفروشند، معامله باطل است، مگر آن که بدانند مقدار طلا یا نقره ای که در خاک است با مقدار طلا یا نقره خالص برابر است، ولی فروختن خاک نقره به طلا و خاک طلا به نقره اشکال ندارد.

حق به هم زدن معامله را خیار می گویند، و خریدار و فروشنده در یازده صورت می توانند معامله را به هم بزنند:

(اول) آن که خریدار و فروشنده بعد از معامله از یکدیگر جدا نشده باشند، هر چند از مجلس عقد بیرون آمده باشند، و این خیار را «خیار مجلس» می گویند.

(دوم) آن که طرف معامله - در بیع یا غیر آن - مغبون شده باشد، و این خیار را «خیار غبن» گویند.

(سوم) آن که در معامله قرارداد کنند که تا مدت معینی هر دو یا یکی از آنان بتوانند معامله را به هم بزنند، و آن را «خیار شرط» گویند.

(چهارم) آن که طرف معامله مال خود را بهتر از آنچه هست نشان دهد و طوری کند که قیمت مال در نظر مردم زیاد شود، و آن را «خیار تدلیس» گویند.

(پنجم) آن که یکی از دو طرف معامله با دیگری شرط کند که کاری را انجام دهد و به آن شرط عمل نشود، یا شرط کند مالی را که در خارج است و نه در ذمه، دارای خصوصیتی باشد و آن مال دارای آن خصوصیت نباشد، که در این دو صورت شرط کننده می تواند معامله را به هم بزند، و آن را «خیار تخلف شرط» گویند.

(ششم) آن که در جنس یا عوض آن عیبی باشد و آن را «خیار عیب» گویند.

(هفتم) آن که معلوم شود مقداری از جنسی را که معامله نموده اند مال دیگری است که اگر صاحب آن به معامله راضی نشود، طرف دیگر می تواند معامله را به هم بزند، یا عوض آن مقدار را چنانچه پرداخته باشد پس بگیرد، و این دو صورت دارد:

1- آن که آن مقدار کسر مشاع باشد، و این صورت مورد «خیار شرکت» است.

2- آن که آن مقدار مفروز (جدا) باشد، و این صورت مورد «خیار تبعض صفقه» است.

(هشتم) آن که صاحب مال خصوصیات مالی را که در خارج است نه در ذمه و طرف ندیده به او بگوید، و بعد معلوم شود طوری که گفته نبوده است، که در این صورت طرف می تواند معامله را به هم بزند، و آن را «خیار رؤیت» گویند.

(نهم) آن که اگر مشتری ثمن جنسی را که خریده و شرط نکرده که در پرداخت آن تأخیر کند، تا سه روز ندهد، که در این صورت چنانچه فروشنده جنس را تحویل نداده باشد، می تواند معامله را به هم بزند، ولی اگر جنسی را که خریده مثل بعضی از میوه ها باشد که اگر يك روز بماند ضایع می شود، در صورتی که تا شب ثمن آن را ندهد و شرط نکرده باشد که دادن آن را تأخیر بیندازد، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، و آن را «خيار تأخیر» گویند.

(دهم) آن که کسی که حیوانی را خریده تا سه روز می تواند معامله را به هم بزند، و اگر در عوض چیزی که فروخته حیوانی گرفته باشد، فروشنده تا سه روز می تواند معامله را به هم بزند، و آن را «خيار حیوان» گویند.

(یازدهم) آن که فروشنده نتواند جنسی را که فروخته تحویل دهد، مثلاً اسبی را که فروخته فرار نماید، که در این صورت خریدار می تواند معامله را به هم بزند و آن را «خيار تعذر تسلیم» گویند، و احکام اینها در مسائل آینده خواهد آمد.

مسأله 2153

اگر خریدار قیمت جنس را نداند، یا موقع معامله غفلت کند و جنس را گرانتر از قیمت معمولی آن بخرد، چنانچه به قدری گران خریده که مردم به آن اهمیت می دهند و مسامحه نمی کنند، می تواند معامله را به هم بزند.

و نیز اگر فروشنده قیمت جنس را نداند، یا موقع معامله غفلت کند و جنس را ارزانتر از قیمت آن بفروشد، در صورتی که مردم به مقداری که ارزان فروخته اهمیت بدهند و مسامحه نکنند، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2154

در معامله بیع شرط که مثلاً خانه صد هزار تومانی را به پنجاه هزار تومان می فروشند، و قرار می گذارند که اگر فروشنده سر مدّت پول را بدهد بتواند معامله را به هم بزند، در صورتی که خریدار و فروشنده قصد خرید و فروش داشته باشند، معامله صحیح است.

مسأله 2155

در معامله بیع شرط اگر چه فروشنده اطمینان داشته باشد که هرگاه سر مدّت پول را ندهد، خریدار ملک را به او می دهد، معامله صحیح است، ولی اگر سر مدّت پول را ندهد، حق ندارد ملک را از خریدار مطالبه کند، و اگر خریدار بعد از رسیدن مدّت بمیرد، نمی تواند ملک را از ورثه او مطالبه نماید.

اگر - مثلاً - چای اعلا را با چای پست مخلوط کند و به اسم چای اعلا بفروشد، و مشتری جاهل باشد، می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2157

اگر معامله بر مالی که در خارج است نه در ذمه واقع شود، و خریدار بفهمد که آن مال عیبی دارد، مثلاً حیوانی را بخرد و بفهمد که یک چشم آن کور است، چنانچه آن عیب پیش از معامله در مال بوده و او نمی دانسته، می تواند معامله را به هم زده و آن مال را به فروشنده برگرداند، و چنانچه برگرداندن ممکن نباشد، مثل آن که در آن مال تغییری حاصل شده، یا تصرفی که مانع از رد است نموده باشد، در این صورت فرق قیمت سالم و معیوب آن معین شود، و به نسبت تفاوت قیمت سالم و معیوب از ثمنی که به فروشنده داده پس بگیرد، مثلاً مالی را که به چهار تومان خریده، اگر بفهمد معیوب است در صورتی که قیمت سالم آن هشت تومان و قیمت معیوب آن شش تومان باشد، چون فرق قیمت سالم و معیوب یک چهارم می باشد، می تواند یک چهارم پولی را که داده - یعنی یک تومان - از فروشنده بگیرد.

مسأله 2158

اگر فروشنده بفهمد در عوض مشخص خارجی که مالش را به آن فروخته عیبی است، چنانچه آن عیب پیش از معامله در عوض بوده و او نمی دانسته، می تواند معامله را به هم زده و آن عوض را به صاحبش برگرداند، و چنانچه از جهت تغییر یا تصرف مانع از رد نتواند برگرداند، می تواند تفاوت قیمت سالم و معیوب را به دستوری که در مسأله پیش گذشت بگیرد.

مسأله 2159

اگر بعد از معامله و پیش از تحویل دادن مال، عیبی در آن پیدا شود، خریدار می تواند معامله را به هم بزند، و نیز اگر در عوض مال بعد از معامله و پیش از تحویل دادن عیبی پیدا شود، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند، ولی اگر بخواهند تفاوت قیمت بگیرند جایز نیست.

مسأله 2160

اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد، لازم نیست فوراً معامله را به هم بزند و بعد هم حق به هم زدن معامله را دارد، اگر چه احوط عدم تأخیر است.

مسأله 2161

هرگاه بعد از خریدن جنس عیب آن را بفهمد، اگر چه فروشنده حاضر نباشد، می تواند معامله را به هم بزند، و همچنین است حکم در سایر اختیارات.

در چهار صورت خریدار به واسطه عیبی که در مال است نمی تواند معامله را به هم بزند ، یا تفاوت قیمت بگیرد:

(اول) آن که موقع خریدن عیب مال را بداند.

(دوم) آن که به عیب مال راضی شود.

(سوم) آن که در وقت معامله بگوید: (اگر مال عیبی داشته باشد پس نمی دهم و تفاوت قیمت هم نمی گیرم).

(چهارم) آن که فروشنده در وقت معامله بگوید: (این مال را با هر عیبی که دارد می فروشم) ولی اگر عیبی را معین کند و بگوید: (مال را با این عیب می فروشم) و بعد معلوم شود عیب دیگری هم دارد ، خریدار می تواند برای عیبی که فروشنده معین نکرده مال را پس دهد ، و در صورتی که نتواند پس دهد ، تفاوت قیمت بگیرد.

در چند صورت کسی که مال معیوب به او منتقل شده نمی تواند معامله را به عیب فسخ کند و فقط می تواند تفاوت قیمت را مطالبه کند:

(اول) در صورتی که عین تلف شده باشد.

(دوم) در صورتی که از ملك او خارج شده باشد ، مثل این که به دیگری فروخته یا بخشیده باشد ، و مانند آن.

(سوم) در صورتی که در مال تغییری حاصل شده باشد ، مثل این که پارچه ای را که خریده بریده یا رنگ کرده باشد.

(چهارم) در صورتی که آن مال هر چند از ملك او خارج نشده ، ولی معامله ای بر آن انجام داده باشد ، مثل این که آن را به اجاره یا به گرو داده باشد.

(پنجم) در صورتی که بعد از تحویل گرفتن ، عیبی در آن پیدا شده باشد ، ولی اگر مورد معامله حیوان معیوبی باشد و پیش از گذشتن سه روز عیب دیگری پیدا کند ، اگر چه آن را تحویل گرفته باشد باز هم می تواند معامله را به حق فسخی که از جهت خیار حیوان دارد ، به هم بزند ، و همچنین است در صورتی که از جهت شرط ، حق فسخ داشته باشد.

اگر انسان مالی داشته باشد که خودش آن را ندیده و دیگری خصوصیات

آن را برای او گفته باشد ، چنانچه او همان خصوصیات را به مشتری بگوید و آن را بفروشد و بعد از فروش بفهمد که بهتر از آن بوده ، می تواند معامله را به هم بزند.

مسائل متفرقه خرید و فروش

مسأله 2165

اگر فروشنده قیمت خرید جنس را به مشتری بگوید ، باید تمام چیزهایی را که به واسطه آنها قیمت کم یا زیاد می شود بگوید ، اگر چه به همان قیمت یا کمتر از آن بفروشد ، مثلاً باید بگوید که نقد خریده است یا نسیه ، و چنانچه بعضی از آن خصوصیات را نگوید و بعد مشتری بفهمد می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2166

اگر انسان جنسی را به کسی بدهد و قیمت آن را معین کند و بگوید: (این جنس را به این قیمت بفروش و هر چه زیادتیر فروختی اجرت فروشت باشد) هر چه زیادتیر از آن قیمت بفروشد ، مال صاحب مال است و اجاره فاسد است و فروشنده - بنابر مشهور - می تواند اجرة المثل عمل خود را از صاحب مال بگیرد ، ولی اگر اجرة المثل بیشتر از آنچه باشد که فروشنده به آن راضی شده احتیاط واجب این است که با صاحب مال در زاید مصالحه کند ، و اگر به طور جعاله باشد و بگوید: (این جنس را اگر به زیادتیر از آن قیمت فروختی ، زایدی مال خودت باشد) اشکال ندارد.

مسأله 2167

اگر قصاب گوشت نر بفروشد و به جای آن گوشت ماده بدهد ، معصیت کرده است ، و چنانچه آن گوشت را معین کرده و گفته این گوشت نر را می فروشم ، مشتری می تواند معامله را به هم بزند ، و اگر آن را معین نکرده ، در صورتی که مشتری به گوشتی که گرفته راضی نشود ، قصاب باید گوشت نر به او بدهد.

مسأله 2168

اگر مشتری به بزاز بگوید: (پارچه ای می خواهم که رنگ آن نرود) ، و بزاز پارچه ای به او بفروشد که رنگ آن برود ، مشتری می تواند معامله را به هم بزند.

مسأله 2169

قسم خوردن در معامله اگر راست باشد مکروه است ، و اگر دروغ باشد حرام است.

شركت عبارت است از مالك بودن دو نفر يا بيشتر مالي را - چه عين باشد و چه دين - به نحو كسر مشاع، مانند نصف، ثلث و

و شركت به چند سبب محقق مي شود، به سبب غير اختياري مانند ارث و به سبب اختياري، چه آن سبب اختياري عمل خارجي باشد، مانند اين كه دو نفر با يكديگر مالي را حيازت كنند، يا عقد باشد، مانند اين كه دو نفر كه صاحب دو مال هستند هر يك نصف مشاع از مال خود را به نصف مشاع از مال ديگري به مثل بيع يا صلح معاوضه كند.

و همچنين شركت به امتزاج دو مال به طوري كه امتياز بين آن دو از ميان برود، نيز حاصل مي شود، چه آن دو مال از يك جنس باشند و چه از دو جنس.

و شركت عقديه - كه احكام آن ذكر مي شود - عبارت است از قرارداد دو نفر يا بيشتر بر معامله به مال مشترك كه سود براي هر يك و ضرر بر هر يك از آنها باشد.

اگر دو نفر يا بيشتر در مزي كه از كار خودشان مي گيرند با يكديگر شركت كنند، مثلاً چند كارگر با هم قرار بگذارند كه هر قدر مزد گرفتند با هم قسمت كنند، شركت آنان صحيح نيست، ولي اگر هر يك از آنان مصالحه كند كه مثلاً نصف در آمد خودش را به نصف در آمد طرف ديگري در مدت معيني و آن طرف قبول كند،

در مزد شريك مي شوند ، و اگر در ضمن عقد لازمي شرط كنند كه هر يك از آنها مثلاً نصف اجرتشان را به ديگري بدهد ، هر چند شريك نمي شوند ولي واجب است به شرط عمل كنند ، و همچنين است اگر شرط در ضمن عقد جايز باشد تا وقتي كه عقد به هم نخورده باشد .

مسأله 2172

اگر دو نفر با يكديگر شركت كنند كه هر کدام به اعتبار خود جنسي بخرد و قيمت آن را خودش بدهكار شود ولي در استفاده جنسي كه هر کدام خريده اند با يكديگر شريك باشند ، صحيح نيست ، اما اگر هر کدام ديگري را وكيل كند كه جنسي را كه به ما في الذمه - نقد يا نسيه - مي خرد ، كسر مشاع آن را - نصف يا ثلث مثلاً - به ذمه او بخرد ، و بعد هر شريك جنسي را براي خودش و شريكش بخرد كه هر دو بدهكار شوند ، شركت صحيح است .

مسأله 2173

كساني كه به عقد شركت با هم شريك مي شوند بايد عاقل و بالغ باشند ، و بايد از روي قصد و اختيار شركت كنند ، و بتوانند در مال خود تصرف نمايند ، پس سفيه - كسي كه مال خود را در كارهاي بيهوده صرف مي كند - چون حق ندارد در مال خود تصرف نمايد ، اگر شركت كند صحيح نيست .

مسأله 2174

اگر در عقد شركت شرط كنند كسي كه كار مي كند ، يا بيشتر از شريك ديگر كار مي كند ، يا ارزش كار او بيشتر است ، از سود بيشتر ببرد ، بايد آنچه را شرط کرده اند به او بدهند ، ولي اگر شرط كنند كسي كه كار نمي كند يا بيشتر كار نمي كند يا ارزش كار او بيشتر نيست از سود بيشتر ببرد ، شرط باطل است ، ولي اگر شرط كنند زيادي را به او تملك كنند ، شرط صحيح است و بايد به آن وفا كنند .

مسأله 2175

اگر قرار بگذارند كه همه استفاده را يك نفر ببرد يا تمام ضرر بر يكي از آنان باشد ، اين قرار باطل و صحت شركت هم محل اشكال است ، ولي اگر قرار بگذارند كه آنچه را از استفاده مالك مي شود به ديگري بدهد ، يا به مقدار تمام ضرري كه بر ديگري وارد مي شود از مال خود به او تملك نمايد ، عقد صحيح و شرط لازم الوفاء است .

مسأله 2176

اگر شرط نكنند كه يكي از شريكها بيشتر منفعت ببرد ، چنانچه سرمايه آنان يك اندازه باشد ، منفعت و ضرر را هم به يك اندازه مي برند ، و اگر سرمايه آنان

يك اندازه نباشد ، بايد منفعت و ضرر را به نسبت سرمايه قسمت نمايند ، مثلاً اگر دو نفر شركت كنند و سرمايه يكي از آنان دو برابر سرمايه ديگري باشد ، سهم او از منفعت و ضرر دو برابر سهم ديگري است ، چه هر دو به يك اندازه كار كنند ، يا يكي كمتر كار كند يا هيچ كار نكند.

مسأله 2177

اگر در عقد شركت شرط كنند كه هر دو با هم خريد و فروش نمايند ، يا هر کدام به تنهائي معامله كند ، يا فقط يكي از آنان معامله كند ، بايد به قرار داد عمل نمايند.

مسأله 2178

اگر معين نكنند كه کدام يك آنان با سرمايه خريد و فروش نمايد ، هيچ يك آنان بدون اجازه ديگري نمي تواند با آن سرمايه معامله كند.

مسأله 2179

شريكي كه اختيار سرمايه شركت با اوست بايد به قرار داد شركت عمل كند ، مثلاً اگر با او قرار گذاشته اند كه نسيه بخرد ، يا نقد بفروشد ، يا جنس را از محل مخصوصي بخرد ، بايد به همان قرارداد رفتار نمايد ، و اگر با او قراري نگذاشته باشند ، بايد به طور معمول معامله كند ، و مال شركت را اگر متعارف نيست ، يا احتمال خطر براي مال است ، در مسافرت همراه خود نبرد.

مسأله 2180

شريكي كه با سرمايه شركت معامله مي كند ، اگر بر خلاف قراردادي كه با او کرده اند خريد و فروش كند ، يا آن كه قراردادي نكرده باشند و بر خلاف معمول معامله كند ، در اين دو صورت معامله نسبت به حصه شريك فضولي است ، پس چنانچه اجازه نكنند مي تواند عين مالش را ، و در صورت تلف عين ، عوض مالش را بگيرد.

مسأله 2181

شريكي كه با سرمايه شركت معامله مي كند ، اگر زياده روي نمايد و در نگهداري سرمايه كوتاهي نكند و اتفاقاً مقداري از آن يا تمام آن تلف شود ، ضامن نيست.

مسأله 2182

شريكي كه با سرمايه شركت معامله مي كند ، اگر بگويد سرمايه تلف شده و پيش حاكم شرع قسم بخورد ، بايد حرف او را قبول كرد.

مسأله 2183

اگر تمام شريكها از اجازه اي كه به تصرف در مال يكدیگر داده اند برگردند ، هيچكدام نمي توانند در مال شركت تصرف كنند ، و اگر يكي از آنان از اجازه خود برگردد شريكهاي ديگر حق تصرف ندارند ، ولي كسي كه از اجازه خود برگشته مي تواند در مال شركت تصرف كند.

مسأله 2184

هر وقت یکی از شریکها تقاضا کند که سرمایه شرکت را قسمت کنند - اگر چه شرکت مدّت داشته باشد - باید دیگران قبول نمایند ، مگر آن که قسمت محتاج به ضمیمه مالی از غیر مال مشترک باشد ، که آن را قسمت رد می گویند ، یا این که تقسیم ضرر معتابه بر شرکاء داشته باشد.

مسأله 2185

اگر یکی از شریکها بمیرد یا دیوانه یا بی هوش شود ، شریکهای دیگر نمی توانند در مال شرکت تصرف کنند ، و همچنین است اگر یکی از آنان سفیه شود - یعنی مال خود را در کارهای بیهوده مصرف نماید - و یا از طرف حاکم شرع به واسطه افلاس ممنوع از تصرف شود.

مسأله 2186

اگر شریک چیزی را نسبه برای خود بخرد ، نفع و ضررش مال او است ، ولی اگر برای شرکت بخرد و اطلاق شرکت شامل معامله نسبه بشود ، نفع و ضررش برای شرکاست ، و همچنین است اگر عقد شرکت معامله نسبه را نگیرد و برای شرکت بخرد و شریک دیگر اجازه نماید.

مسأله 2187

اگر با سرمایه شرکت معامله ای کنند ، بعد بفهمند شرکت باطل بوده ، چنانچه طوری باشد که اذن در معامله به صحّت شرکت مقید نباشد - به این معنی که اگر می دانستند شرکت درست نیست ، به تصرف در مال یکدیگر راضی بودند - معامله صحیح است ، و هر چه از آن معامله پیدا شود مال همه آنان است ، و اگر این طور نباشد چنانچه کسانی که به تصرف دیگران راضی نبوده اند آن معامله را اجازه کنند ، معامله صحیح ، وگرنه باطل می باشد ، و در هر صورت جمعی از فقهاء «اعلی الله مقامهم» فرموده اند: «هرکدام آنان که برای شرکت کاری کرده است اگر به قصد مجانی کار نکرده باشد ، می تواند مزد زحمتهای خود را به اندازه معمول با حفظ نسبت از شریکهای دیگر بگیرد» ولی ظاهر این است که در صورت عدم اجازه استحقاق اجرت نیست ، و در صورت اجازه استحقاق اجرت محل اشکال است ، و احوط صلح است.

مسأله 2188

صلح آن است که انسان با ديگري سازش کند که مقداري از مال یا منفعت مال خود را ملك او کند یا اباحه کند ، یا از طلب یا حق خود بگذرد که او هم در عوض مقداري از مال یا منفعت مال خود را به او واگذار یا اباحه نماید ، یا از طلب یا حقی که دارد بگذرد ، و صلح بر آنچه گذشت بدون آن که در مقابل اصلاً عوضی باشد محل اشکال است.

مسأله 2189

در عقد صلح هر يك از دو طرف باید عاقل و بالغ باشد ، و باید قصد صلح داشته و کسی او را به ناحق اکراه نکرده باشد ، و اگر اکراه شدند و بعد راضی شدند صلح نافذ است ، و سفیه و ممنوع از تصرف از طرف حاکم شرع به واسطه افلاس نباشد.

مسأله 2190

لازم نیست صیغه صلح به عربی خوانده شود ، بلکه با هر لفظی که بفهماند با هم صلح و سازش کرده اند صحیح است ، و همچنین به معاطات ، بلکه به دادن از يك طرف و گرفتن از طرف دیگر به قصد صلح محقق می شود.

مسأله 2191

اگر کسی گوسفندهای خود را به چوپان بدهد که مثلاً يك سال نگهداری کند و از شیر آن استفاده نماید و مقداری روغن بدهد ، چنانچه شیر گوسفند را در مقابل زحمتهای چوپان و روغنی که از غیر شیر گوسفند به عمل آمده باشد صلح کند ، اشکال ندارد ، بلکه اگر گوسفند را يك ساله به چوپان اجاره دهد که از شیر آن استفاده

کند و در عوض مقدار معینی روغن که از غیر شیر گوسفند به عمل آمده باشد بدهد ، نیز اشکال ندارد.

مسأله 2192

اگر کسی بخواهد طلب یا حق خود را به دیگری صلح کند ، در صورتی صحیح است که او قبول نماید ، و اگر بخواهد از طلب یا حق خود بگذرد قبول کردن او لازم نیست.

مسأله 2193

اگر انسان مقدار بدهی خود را بداند و طلبکار او نداند ، چنانچه طلبکار طلب خود را به کمتر از مقداری که هست صلح کند ، مثلاً پنجاه تومان طلبکار باشد و طلب خود را به ده تومان صلح نماید ، زیادی برای بدهکار حلال نیست ، مگر آن که مقدار بدهی خود را به او بگوید و او را راضی کند ، یا طوری باشد که اگر مقدار طلب خود را می دانست ، باز هم به آن مقدار صلح می کرد.

مسأله 2194

اگر بخواهند دو چیزی را که از یک جنس است و وزن آنها معلوم است به یکدیگر صلح کنند ، احتیاط واجب آن است که وزن یکی بیشتر از دیگری نباشد ، ولی اگر وزن آنها معلوم نباشد ، اگر چه احتمال دهند که وزن یکی بیشتر از دیگری است و صلح نمایند صحیح است.

مسأله 2195

اگر دو نفر از یک نفر طلبکار باشند ، یا دو نفر از دو نفر دیگر طلبکار باشند و بخواهند طلبهای خود را به یکدیگر صلح کنند ، چنانچه طلب آنان از یک جنس و وزن آنها یکی باشد ، مثلاً هر دو ده من گندم طلبکار باشند ، مصالحه آنان صحیح است ، و همچنین است اگر جنس طلب آنان یکی نباشد ، مثلاً یکی ده من برنج و دیگری دوازده من گندم طلبکار باشد ، ولی اگر طلب آنان از یک جنس و چیزی باشد که معمولاً با وزن یا پیمانه آن را معامله می کنند ، در صورتی که وزن یا پیمانه آنها مساوی نباشد ، مصالحه آنان اشکال دارد.

مسأله 2196

اگر از کسی طلبی دارد که باید بعد از مدتی بگیرد ، چنانچه طلب خود را به مقدار کمتری صلح کند و مقصودش این باشد که از مقداری از طلب خود گذشت کند و بقیه را نقد بگیرد اشکال ندارد.

مسأله 2197

اگر دو نفر چیزی را با هم صلح کنند ، با رضایت یکدیگر می توانند صلح

را به هم بزنند ، و نیز اگر در ضمن معامله برای هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را قرار داده باشند کسی که آن حق را دارد می تواند صلح را به هم بزند.

مسأله 2198

تا وقتی خریدار و فروشنده از یکدیگر جدا نشده اند می توانند معامله را به هم بزنند ، و نیز اگر مشتری حیوانی را بخرد ، تا سه روز حق به هم زدن معامله را دارد ، و همچنین اگر پول جنسی را که خریده تا سه روز ندهد و جنس را تحویل نگیرد ، فروشنده می تواند معامله را به هم بزند ، ولی کسی که مالی را صلح می کند در این سه صورت حق به هم زدن صلح را ندارد ، و در صورتی که طرف مصالحه در پرداخت مال المصالحه از حد متعارف تأخیر کند ، و همچنین در بقیه موارد خیار که در احکام خرید و فروش گذشت ، نیز می تواند صلح را به هم بزند.

مسأله 2199

اگر چیزی را که به صلح گرفته معیوب باشد ، می تواند صلح را به هم بزند ، ولی اگر بخواهد تفاوت قیمت صحیح و معیوب را بگیرد اشکال دارد.

مسأله 2200

هرگاه مال خود را به کسی صلح نماید و با او شرط کند و بگوید که بعد از مرگ من باید چیزی را که به تو صلح کردم - مثلاً - وقف کنی و او هم این شرط را قبول کند ، باید به شرط عمل نماید.

ص: 399

مسأله 2201

اجاره دهنده و کسی که چیزی را اجاره می کند باید عاقل و بالغ باشند ، و باید بر اجاره به ناحق اکراه نشده باشند ، و اگر اکراه شدند و بعد به اجاره راضی شدند ، اجاره نافذ است ، و در مال خود حق تصرف داشته باشند ، پس اجاره دادن و اجاره کردن سفیه و مفلسی که به حکم حاکم شرع ممنوع از تصرف در مال خود باشد نافذ نیست ، مگر به اذن و اجازه ولی یا طلبکاران ، ولی اجاره مفلس خودش را برای کاری یا خدمتی نافذ است و محتاج به اجازه نیست.

مسأله 2202

انسان می تواند از طرف دیگری وکیل شود و مال او را اجاره دهد ، یا مالی را برای او اجاره کند.

مسأله 2203

اگر ولی یا قیم بچه مال او را اجاره دهد ، یا خود او را اجیر دیگری نماید ، اشکال ندارد.

و اگر مدّتی از زمان بالغ شدن او را جزء مدّت اجاره قرار دهد ، بعد از آن که بچه بالغ شد ، می تواند بقیّه اجاره را به هم بزند ، ولی اگر اجاره تا زمان بعد از بلوغ به جهت مصلحتی بوده که شرعاً مراعات آن واجب است ، اجاره نسبت به بعد از بلوغ نافذ ، و احتیاط واجب آن است که به اذن حاکم شرع باشد.

مسأله 2204

بچه صغیری را که ولی ندارد ، بدون اجازه فقیه عادل نمی شود اجیر کرد ،

و کسی که به فقیه عادل دسترسی ندارد، می تواند از چند نفر مؤمن عادل اجازه بگیرد و او را اجیر نماید، و در صورت نبودن چند نفر از یک نفر هم کفایت می کند.

مسأله 2205

اجاره دهنده و مستأجر لازم نیست صیغه را به عربی بخوانند، بلکه اگر مالک به کسی بگوید: (ملک خود را به تو اجاره دادم) و او بگوید: (قبول کردم) اجاره صحیح است، و نیز اگر حرفی نزنند و مالک به قصد این که ملک خود را اجاره دهد به مستأجر واگذار کند، و او هم به قصد اجاره کردن بگیرد، اجاره صحیح است.

مسأله 2206

اگر انسان بدون خواندن صیغه بخواهد برای انجام عملی اجیر شود، همین که مشغول آن عمل شد اجاره صحیح است.

مسأله 2207

کسی که نمی تواند حرف بزند، اگر با اشاره بفهماند که ملک را اجاره داده، یا اجاره کرده، صحیح است.

مسأله 2208

اگر ملکی را اجاره کند و صاحب ملک با او شرط کند که منفعت برای خودش باشد و به غیر منتقل نکند، مستأجر نمی تواند آن را به دیگری اجاره دهد، و اگر شرط کند که منفعت را خودش استیفا کند، می تواند به دیگری اجاره دهد در صورتی که خودش آن منفعت را استیفا نماید.

مثل این که مستأجر منزلی را که اجاره کرده، به کسی اجاره دهد که آن کس به شرط و مانند آن متعهد شده برای او مسکنی تهیه نماید، و آن شخص متعهد مستأجر را در همان منزل سکنی دهد، و یا این که زنی خانه ای اجاره کند و بعد به شوهرش اجاره دهد، و شوهر آن زن را در آن خانه سکنی دهد.

و در صورتی که مستأجر می تواند آن را به دیگری اجاره بدهد، اگر بخواهد خانه یا دکان یا کشتی - و همچنین بنابر احتیاط واجب اطاق یا آسیاب - را به زیاده از مقداری که آن را اجاره کرده اجاره دهد، باید در آن کاری مانند تعمیر و سفید کاری انجام داده باشد، یا به غیر جنسی که اجاره کرده آن را اجاره دهد، مثلاً اگر با پول اجاره کرده به گندم یا چیز دیگر اجاره دهد.

مسأله 2209

اگر اجیر با انسان شرط کند کاری که برای آن اجیر شده برای خود انسان باشد و به دیگری منتقل نکند، نمی شود او را به دیگری اجاره داد، و اگر شرط کند که

عمل را خودش استیفا کند - به نحوی که در مسأله قبل گذشت - می شود او را به دیگری اجاره داد ، و در صورتی که می تواند به دیگری اجاره دهد ، چنانچه او را به چیزی که اجرت او قرار داده اجاره دهد ، نمی تواند زیادتیر بگیرد ، و اگر به چیز دیگری اجاره دهد ، می تواند زیادتیر بگیرد.

و اگر خودش اجیر کسی شود جایز نیست برای انجام آن عمل شخص دیگری را به کمتر اجاره نماید ، ولی اگر مقداری از آن عمل را خودش انجام داده باشد ، می تواند دیگری را به کمتر اجاره نماید.

مسأله 2210

اگر غیر خانه و دگان و کشتی و اجیر - و همچنین بنابر احتیاط واجب اطاق و آسیاب - چیز دیگری را اجاره کند و مالک با او شرط نکند که به غیر اجاره ندهد ، اگر چه به بیشتر از مقداری که اجاره کرده آن را اجاره دهد اشکال ندارد.

مسأله 2211

اگر خانه یا دگانی را مثلاً یک ساله به صد تومان اجاره کند و از نصف آن خودش استفاده نماید ، می تواند نصف دیگر آن را به صد تومان اجاره دهد ، ولی اگر بخواهد نصف آن را به زیادتیر از مقداری که اجاره کرده - مثلاً به صد و بیست تومان - اجاره دهد ، باید در آن کاری مانند تعمیر انجام داده باشد ، یا به غیر جنسی که اجاره کرده اجاره دهد.

شرایط مالی که آن را اجاره می دهند

مسأله 2212

مالی را که اجاره می دهند چند شرط دارد:

(اول) آن که معین باشد ، پس اگر بگوید یکی از خانه های خود را به تو اجاره دادم درست نیست.

(دوم) آن که مستأجر آن را ببیند ، یا کسی که آن را اجاره می دهد طوری خصوصیات آن را بگوید که کاملاً معلوم باشد.

(سوم) آن که تحویل دادن آن ممکن باشد ، پس اجاره دادن اسبی که فرار کرده باطل است ، مگر این که مستأجر تمکن از تسلط بر آن داشته باشد.

ص: 403

(چهارم) آن که استفاده از آن مال به اتلاف و از بین بردنش نباشد، پس اجاره دادن نان و میوه و خوردنیهای دیگر - که انتفاع از آنها به غیر اتلافشان نباشد - باطل است.

(پنجم) آن که استفاده ای که مال را برای آن اجاره داده اند ممکن باشد، پس اجاره دادن زمین برای زراعت در صورتی که آب باران کفایت آن را نکند و از آب دیگری هم مشروب نشود، باطل است.

(ششم) آن که چیزی را که اجاره می دهد مال خود او باشد، و اگر مال دیگری را اجاره دهد، در صورتی نافذ است که صاحبش اجازه کند.

مسأله 2213

اجاره دادن درخت برای آن که از میوه اش استفاده کنند در صورتی که میوه اش فعلاً موجود نباشد اشکال ندارد، و همچنین است اجاره دادن حیوان برای شیرش.

مسأله 2214

زن می تواند برای آن که از شیرش استفاده کنند اجیر شود، و لازم نیست از شوهر خود اجازه بگیرد، ولی اگر به واسطه شیر دادن حق شوهر از بین برود، بدون اجازه او نمی تواند اجیر شود.

شرایط استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند

مسأله 2215

استفاده ای که مال را برای آن اجاره می دهند چهار شرط دارد:

(اول) آن که حلال باشد، بنابراین اجاره دادن دگان - مثلاً - برای شراب فروشی، و اجاره دادن وسیله حمل و نقل برای حمل شراب باطل است.

(دوم) آن که پول دادن برای آن استفاده سفهی و غیر عقلایی نباشد، و همچنین آن عمل در شرع به طور مجّان واجب نباشد، پس اجیر شدن - مثلاً - برای تجهیز اموات جایز نیست.

(سوم) آن که اگر چیزی را که اجاره می دهند چند فایده داشته باشد، استفاده ای که مستأجر از آن می کند باید معین نمایند، مثلاً اگر حیوانی را که سواری می دهد و بار می برد اجاره دهند، باید معین کنند که فقط سواری یا باربری آن مال مستأجر است، یا همه استفاده های آن.

(چهارم) آن که مدّت استفاده را معین نمایند، و اگر مدّت معلوم نباشد و به تعیین

عمل رفع جهالت بشود کافیت ، مثلا کسی را اجیر کنند برای خیطای به مدت ده روز و یا با خیط قرار بگذارند که لباس معینی را به طور مخصوصی بدوزد.

مسأله 2216

اگر ابتدای مدت اجاره را معین نکنند ، ابتدای آن بعد از تحقق عقد اجاره است.

مسأله 2217

اگر خانه ای را مثلا یک ساله اجاره دهند و ابتدای آن را یک ماه بعد از عقد اجاره قرار دهند اجاره صحیح است ، اگر چه موقع عقد اجاره خانه در اجاره دیگری باشد.

مسأله 2218

اگر مدت اجاره را معلوم نکند و بگوید: (هر وقت در خانه نشستی اجاره آن ماهی ده تومان است) اجاره صحیح نیست.

مسأله 2219

اگر به مستأجر بگوید: (خانه را ماهی ده تومان به تو اجاره دادم) یا بگوید: (خانه را یک ماهه به ده تومان به تو اجاره دادم) ، و بعد از آن هم هر قدر بنشیني اجاره آن ماهی ده تومان است) در صورتی که ابتدای مدت اجاره را معین کنند یا ابتدای آن معلوم باشد ، اجاره ماه اول صحیح است.

مسأله 2220

خانه ای را که مثلا مسافر و زوار در آن منزل می کنند و معلوم نیست چقدر در آن می مانند ، اگر به طور اجاره قرار بگذارند که مثلا شبی یک تومان بدهند ، چون مدت اجاره را معلوم نکرده اند اجاره نسبت به غیر از شب اول صحیح نیست ، و صاحب خانه بعد از شب اول هر وقت بخواهد می تواند آنها را بیرون کند ، ولی بعد از شب اول با رضایت صاحب خانه استفاده از منزل اشکال ندارد.

مسائل متفرقه اجاره

مسأله 2221

مالی را که مستأجر بابت اجاره می دهد باید معلوم باشد ، پس اگر از چیزهایی است که مثل گندم با وزن معامله می کنند باید وزن آن معلوم باشد ، و اگر از چیزهایی است که مثل پولهای رایج با شماره معامله می کنند باید شماره آن معین باشد ، و اگر مثل اسب و گوسفند است باید اجاره دهنده آن را ببیند ، یا مستأجر خصوصیات آن را بگوید.

مسأله 2222

اگر زميني را براي زراعت اجاره دهد و مال الاجاره را حاصل همان زمين

ص: 405

یا زمین دیگر که فعلاً موجود نیست قرار دهد، اجاره صحیح نیست، و اگر مال الاجاره بالفعل موجود باشد یا به مافی الذمه اجاره کند مانعی ندارد.

مسأله 2223

کسی که چیزی را اجاره داده، تا آن چیز را تحویل ندهد حق ندارد اجاره آن را مطالبه کند، مگر این که شرط کرده باشد که قبل از تحویل اجاره را بدهند، و نیز اگر برای انجام عملی اجیر شده باشد، پیش از انجام عمل حق مطالبه اجرت ندارد، مگر آن که شرط شده باشد که اجرت را قبل از عمل بدهد و یا این که معمول و متعارف باشد، مانند استیجار برای حج و قضای نماز و روزه.

مسأله 2224

هرگاه چیزی را که اجاره داده تحویل دهد، اگر چه مستأجر تحویل نگیرد، یا تحویل بگیرد و تا آخر مدت اجاره از آن استفاده نکند، باید مال الاجاره آن را بدهد.

مسأله 2225

اگر انسان اجیر شود که در روز معینی کاری را انجام دهد و در آن روز برای انجام آن کار حاضر شود، کسی که او را اجیر کرده - اگر چه آن کار را به او واگذار نکند - باید اجرت او را بدهد، مثلاً اگر خیاطی را در روز معینی برای دوختن لباسی اجیر نماید و خیاط در آن روز آماده کار باشد - اگر چه پارچه را به او ندهد که بدوزد - باید اجرتش را بدهد، چه خیاط بیکار باشد و چه برای خودش یا دیگری کار کند.

مسأله 2226

اگر بعد از تمام شدن مدت اجاره معلوم شود که اجاره باطل بوده، مستأجر باید اجرة المثل را بدهد، ولی اگر اجرة المثل بیشتر از اجرتی باشد که در اجاره معین شده، در صورتی که اجاره دهنده صاحب مال یا وکیل او بوده، بنابر احتیاط واجب نسبت به زاید بر اجرت معین شده مصالحه شود، و نیز اگر بعد از گذشتن مقداری از مدت اجاره معلوم شود که اجاره باطل بوده، نسبت به اجرت مدت گذشته همین حکم جاری است.

مسأله 2227

اگر چیزی را که اجاره کرده از بین برود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی نکرده و در استفاده بردن از آن هم زیاده روی ننموده، ضامن نیست، و نیز اگر مثلاً پارچه ای را که به خیاط داده از بین برود، در صورتی که خیاط زیاده روی نکرده و در نگهداری آن هم کوتاهی نکرده باشد، ضامن نیست.

مسأله 2228

هرگاه صنعتگر چیزی را که گرفته ضایع کند، ضامن است.

مسأله 2229

اگر قصاب سر حیوانی را ببرد و آن را حرام کند - چه مزد گرفته باشد یا مجانی سر بریده باشد - باید قیمت آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2230

اگر - مثلاً - حیوانی را اجاره کند و معین نماید که چقدر بار بر آن بگذارد، چنانچه بیشتر از آن مقدار بار کند و آن حیوان بمیرد یا معیوب شود ضامن است، و نیز اگر مقدار بار را معین نکرده باشند و بیشتر از معمول بار کند و حیوان تلف شود یا معیوب گردد ضامن می باشد، و در هر دو صورت برای مقدار زیادی که استفاده کرده باید اجرة المثل بدهد.

مسأله 2231

اگر حیوانی را برای بردن بار شکستی اجاره دهد، چنانچه آن حیوان بلغزد یا رم کند و بار را بشکند، صاحب حیوان ضامن نیست، ولی اگر به واسطه زدن و مانند آن که مأذون از طرف مالک نباشد کاری کند که حیوان زمین بخورد و بار را بشکند، ضامن است.

مسأله 2232

اگر کسی بچه ای را به اذن ولی ختنه کند و ضرری به آن بچه برسد یا بمیرد، چنانچه بیشتر از معمول بریده باشد ضامن است، و اگر بیشتر از معمول نبریده و تشخیص ضرر و عدم ضرر هم از طرف ولی به او واگذار نشده باشد، و حاذق هم بوده و تقصیری هم در مداوا نکرده باشد، در مورد ضرر، عدم ضمان محل اشکال است مگر از ولی برائت گرفته باشد، و در مورد تلف اگر از ولی برائت نگرفته باشد ضامن است.

مسأله 2233

اگر طبیب به دست خود به مریض دوا بدهد، چنانچه در معالجه خطا کند و به مریض ضرری برسد یا بمیرد، طبیب ضامن است، ولی اگر بگوید: (فلان دوا برای فلان مرض فایده دارد) و اختیار را به مریض واگذارد، و به واسطه خوردن دوا ضرری به مریض برسد یا بمیرد، طبیب ضامن نیست.

مسأله 2234

هرگاه طبیب به مریض بگوید: (اگر ضرری به تو برسد ضامن نیستم) در صورتی که حاذق بوده و دقت و احتیاط خود را بکند و به مریض ضرری برسد یا بمیرد، طبیب اگر چه به دست خود دوا داده باشد ضامن نیست.

مستأجر و کسی که چیزی را اجاره داده، با رضایت یکدیگر می توانند

ص: 407

معامله را به هم بزنند ، و نیز اگر در اجاره شرط کنند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشند ، می توانند مطابق قرارداد اجاره را به هم بزنند.

مسأله 2236

اگر اجاره دهنده یا مستأجر بعد از اجاره بفهمد که مغبون شده است ، می تواند اجاره را به هم بزند ، ولی اگر در عقد اجاره شرط کنند که اگر مغبون هم باشند حق به هم زدن معامله را نداشته باشند ، نمی توانند اجاره را به هم بزنند.

مسأله 2237

اگر چیزی را اجاره دهد و پیش از آن که تحویل دهد کسی آن را غصب نماید ، مستأجر می تواند اجاره را به هم بزند ، و چیزی را که به اجاره دهنده داده پس بگیرد ، یا اجاره را به هم نزند و اجاره مدّتی را که در تصرف غصب کننده بوده به میزان معمول که اجرة المثل است از او بگیرد ، پس اگر حیوانی را یک ماهه به ده تومان اجاره نماید و کسی آن را ده روز غصب کند و اجرة المثل ده روز آن پانزده تومان باشد ، می تواند پانزده تومان از غصب کننده بگیرد.

مسأله 2238

اگر چیزی را که اجاره کرده تحویل بگیرد و بعد دیگری آن را غصب کند ، نمی تواند اجاره را به هم بزند ، و فقط حق دارد کرایه آن چیز را به مقدار اجرة المثل از غصب کننده بگیرد.

مسأله 2239

اگر پیش از آن که مدّت اجاره تمام شود ملک را به مستأجر بفروشد ، اجاره به هم نمی خورد ، و مستأجر باید مال الاجاره را بدهد ، و همچنین است اگر آن را به دیگری بفروشد.

مسأله 2240

اگر پیش از ابتدای مدّت اجاره ملک به طوری خراب شود که هیچ قابل استفاده نباشد ، یا قابل استفاده ای که برای آن اجاره داده شده نباشد ، اجاره باطل می شود ، و پولی که مستأجر به صاحب ملک داده به او بر می گردد ، و اگر طوری باشد که بتواند استفاده مختصری از آن ببرد ، می تواند اجاره را به هم بزند.

مسأله 2241

اگر ملکی را اجاره کند و بعد از گذشتن مقداری از مدّت اجاره به طوری خراب شود که هیچ قابل استفاده نباشد ، یا قابل استفاده ای که برای آن اجاره داده شده نباشد ، اجاره مدّتی که باقی مانده باطل می شود ، و می تواند اجاره مدّت گذشته را به هم بزند و اجرة المثل آن مدّت را بدهد.

مسأله 2242

اگر خانه ای را که مثلاً دو اطاق دارد اجاره دهد و یک اطاق آن خراب شود، در صورتی که خصوصیتی که از بین رفته مورد اجاره نباشد، چنانچه فوراً آن را بسازد و هیچ مقدار از استفاده آن از بین نرود اجاره باطل نمی شود و مستأجر هم نمی تواند اجاره را به هم بزند، ولی اگر ساختن آن به قدری طول بکشد که مقداری از استفاده مستأجر از بین برود، اجاره به آن مقدار باطل می شود و مستأجر می تواند اجاره تمام مدت را به هم بزند و برای استفاده ای که کرده اجرة المثل بدهد.

مسأله 2243

اگر اجاره دهنده یا مستأجر بمیرد، اجاره باطل نمی شود، ولی اگر خانه مال اجاره دهنده نباشد، مثلاً دیگری وصیت کرده باشد که تا او زنده است منفعت خانه مال او باشد، چنانچه آن خانه را اجاره دهد و پیش از تمام شدن مدت اجاره بمیرد، از وقتی که مرده اجاره فضولی است، و اگر مالک فعلی آن اجاره را در مدت باقی مانده اجازه کند نافذ می شود و مال الاجاره مدتی که بعد از مردن اجاره دهنده باقی مانده - در صورت اجازه - مال مالک فعلی است.

مسأله 2244

اگر صاحب کار بنا را وکیل کند که برای او عمه بگیرد، چنانچه بنا کمتر از مقداری که از صاحب کار می گیرد به عمه بدهد، زیادی آن بر او حرام است و باید آن را به صاحب کار بدهد، ولی اگر اجیر شود که ساختمان را تمام کند و برای خود اختیار بگذارد که خودش بسازد یا به دیگری بدهد، در صورتی که مقداری خودش کار کرده و باقی را به کمتر از مقداری که اجیر شده به دیگری بدهد، زیادی آن برای او حلال می باشد.

مسأله 2245

اگر رنگرز قرار بگذارد که مثلاً پارچه را با نیل رنگ کند، چنانچه با چیز دیگری رنگ نماید، حق ندارد چیزی بگیرد.

مسأله 2246

جعاله آن است که انسان قرار بگذارد در مقابل کاری که برای او انجام می دهند مال معینی بدهد، مثل آن که بگوید: (هر کس یا شخص معینی گمشده مرا پیدا کند ده تومان به او می دهم، یا مثلاً نصف گمشده را به او می دهم).

و به کسی که این قرار را می گذارد جاعل، و به کسی که کار را انجام می دهد عامل می گویند، و بین جعاله و اجاره فرقی است، از آن جمله این است که در اجاره بعد از تحقق اجاره اجیر ضامن است و باید عمل را تحویل دهد، و کسی هم که او را اجیر کرده اجرت را به او بدهکار می شود، ولی در جعاله اگر چه عامل شخص معین باشد می تواند مشغول عمل نشود، و تا عمل را انجام ندهد جاعل بدهکار نمی شود، و در اجاره قبول معتبر است ولی در جعاله معتبر نیست.

مسأله 2247

جاعل باید عاقل و بالغ باشد، و از روی قصد و بدون اکراه به ناحق قرار داد کند، و شرعاً بتواند در مال خود تصرف نماید، بنابراین جعاله سفیه - یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند - یا کسی که از طرف حاکم شرع به جهت افلاس ممنوع از تصرف در مال خود شده، صحیح نیست.

مسأله 2248

کاری را که جاعل می گوید برای او انجام دهند، باید بی فایده یا حرام یا واجبی که شرعاً باید مجاناً آورده شود نباشد، پس اگر بگوید: هر کس در شب به جای تاریکی برود

یا شراب بخورد یا نماز واجب خود را بخواند ده تومان به او می‌دهم، جعاله صحیح نیست.

مسأله 2249

اگر مالی را که قرار می‌گذارد بدهد معین کند، مثلاً بگوید: (هر کس اسب مرا پیدا کند این گندم را به او می‌دهم) لازم نیست بگوید آن گندم مال کجاست و قیمت آن چیست، و همچنین اگر مال را معین نکند، مثلاً بگوید: (کسی که اسب مرا پیدا کند ده من گندم به او می‌دهم) جعاله صحیح است، ولی احتیاط مؤکد آن است که خصوصیات آن را کاملاً معین نماید.

مسأله 2250

اگر جاعل مزد معینی برای کار قرار ندهد، مثلاً بگوید: (هر کس بچه مرا پیدا کند پولی به او می‌دهم) و مقدار آن را معین نکند، چنانچه کسی آن عمل را انجام دهد، باید مزد او را به مقداری که کار او در نظر مردم ارزش دارد بدهد.

مسأله 2251

اگر عامل پیش از قرارداد کار را انجام داده باشد، یا بعد از قرارداد به قصد این که پول نگیرد انجام دهد، حق مزد گرفتن ندارد.

مسأله 2252

پیش از آن که عامل شروع به کار کند، جاعل می‌تواند از قرار خود برگردد.

مسأله 2253

بعد از آن که عامل شروع به کار کرد، اگر جاعل بخواهد از قرار خود برگردد اشکال دارد.

مسأله 2254

عامل می‌تواند عمل را ناتمام بگذارد، ولی اگر تمام نکردن عمل موجب ضرر جاعل شود، باید آن را تمام نماید، مثلاً اگر کسی بگوید: (هر کس چشم مرا عمل کند فلان مقدار به او می‌دهم) و جراح شروع به عمل کند، چنانچه طوری باشد که اگر عمل را تمام نکند چشم معیوب می‌شود، باید آن را تمام نماید، و در صورتی که ناتمام بگذارد حقی بر جاعل ندارد، و ضامن عیب و ضرر هم می‌باشد.

مسأله 2255

اگر عامل کار را ناتمام بگذارد، چنانچه آن کار مثل پیدا کردن اسب است که تا تمام نشود برای جاعل فایده ندارد، عامل نمی‌تواند چیزی مطالبه کند، و همچنین است اگر جاعل مزد را برای تمام کردن عمل قرار بگذارد، مثلاً بگوید: (هر کس لباس مرا بدوزد ده تومان به او می‌دهم) ولی اگر مقصودش این باشد که هر مقدار از عمل که انجام گیرد برای آن مقدار مزد بدهد، جاعل باید مزد مقداری را که انجام شده به عامل بدهد، اگر چه احتیاط این است که به طور مصالحه یکدیگر را راضی نمایند.

مزارعه آن است که مالک یا کسی که در حکم مالک است - مانند ولی یا مالک منفعت یا انتفاع یا کسی که زمین متعلق حق اوست مانند حق التحجیر - با زارع قرارداد کند که زمین را در اختیار او بگذارد، تا زراعت کند و مقداری از حاصل آن را به مالک یا به کسی که در حکم مالک است بدهد.

در مزارعه اموری معتبر است:

(اول) ایجاب از مالک و قبول از زارع، به این که مالک زمین مثلاً به زارع بگوید: (زمین را برای زراعت به تو واگذار کردم) و زارع هم بگوید: (قبول کردم) یا بدون این که حرفی بزنند مالک زمین را به زارع به قصد زراعت واگذار کند و زارع تحویل بگیرد، و جایز است ایجاب از زارع و قبول از مالک باشد.

(دوم) صاحب زمین و زارع هر دو عاقل و بالغ باشند، و باید کسی آنها را به ناحق اکراه بر مزارعه نکرده باشد، و مالک از تصرف در مال خود شرعاً ممنوع نباشد، مانند سفیه و کسی که از طرف حاکم شرع از تصرف در مال خود به جهت افلاس منع شده است، و همچنین زارع مفلس در صورتی که مزارعه از طرف او مستلزم تصرف در مالش باشد و مزارعه با سفیه بدون اذن ولی جایز نیست.

(سوم) آن که حاصل زمین بین هر دو مشترک باشد، پس اگر شرط کنند که تمام

حاصل یا آنچه اول یا آخر می رسد مال یکی از آنان باشد، مزارعه باطل است.

(چهارم) آن که سهم هر کدام به نحو کسر مشاع باشد، مانند نصف یا ثلث حاصل، پس اگر مالک بگوید: (در این زمین زراعت کن و هر چه می خواهی به من بده) یا مقدار معینی - مثلاً ده من - از حاصل را برای زارع یا مالک قرار دهند، مزارعه باطل است.

(پنجم) آن که مدتی را که باید زمین در اختیار زارع باشد معین کنند، و باید مدت به قدری باشد که در آن مدت به دست آمدن حاصل ممکن باشد، و اگر اول مدت را روز معینی و آخر مدت را رسیدن حاصل قرار دهند کافیست.

(ششم) آن که زمین قابل زراعت باشد، و اگر زراعت در آن ممکن نباشد ولی بتواند کاری کنند که زراعت ممکن شود، مزارعه صحیح است.

(هفتم) آن که اگر منظور هر کدام آنان زراعت مخصوصی است، چیزی را که زارع باید بکار معین کنند، ولی اگر زراعت معینی را در نظر ندارند، یا زراعتی را که هر دو در نظر دارند معلوم است، لازم نیست آن را معین نمایند.

(هشتم) آن که مالک زمین را معین کند به گونه ای که مورد معامله مردّد نباشد، و ظاهر این است که تعیین به نحو کلی در معین کفایت می کند، هر چند قطعات زمین با یکدیگر تفاوت داشته باشند.

(نهم) آن که خرجی را که هر کدام از آنان باید بکنند معین نمایند، ولی اگر خرجی را که هر کدام باید بکنند معلوم باشد، لازم نیست آن را معین نمایند.

مسأله 2258

اگر مالک با زارع قرار بگذارد که آنچه در اصلاح و عمران زمین خرج می شود و آنچه به عنوان خراج - مالیات - داده می شود استثنا شود و بقیه را بین خودشان قسمت کنند، صحیح است، و همچنین اگر شرط کند که مقداری از حاصل برای او باشد، چنانچه بدانند که بعد از برداشتن آن مقدار چیزی باقی می ماند، مزارعه صحیح است.

مسأله 2259

اگر مدت مزارعه تمام شود و حاصل به دست نیاید، چنانچه مالک راضی شود که - با اجاره یا بدون اجاره - زراعت در زمین او بماند و زارع هم راضی باشد، مانعی ندارد، و اگر مالک راضی نشود، در صورتی که از بودن زراعت در زمین متضرر نشود و منفعت معتناهی از دست او نرود و زارع هم در به دست نیامدن حاصل کوتاهی نکرده باشد، نمی تواند زارع را وادار کند که زراعت را بچیند، بلکه باید صبر کند تا حاصل به دست آید و ضرر بر زارع وارد نشود و زارع هم باید اجرة المثل زمین

را برای زاید بر مدت مزارعه به مالک بدهد.

مسأله 2260

اگر به واسطه پیش آمدی زراعت در زمین ممکن نباشد، مثلاً آب از زمین قطع شود، مزارعه به هم می خورد، و اگر زارع بدون عذر زراعت نکند، چنانچه زمین در تصرف او بوده و مالک در آن تصرفی نداشته است، باید اجاره آن مدت را به مقدار معمول به مالک بدهد.

مسأله 2261

اگر مالک و زارع صیغه خوانده باشند، بدون رضایت یکدیگر نمی توانند مزارعه را به هم بزنند، و همچنین اگر مالک به قصد مزارعه زمین را به کسی واگذار کند و او هم تحویل بگیرد، بدون رضایت یکدیگر نمی توانند مزارعه را به هم بزنند، ولی اگر در ضمن مزارعه شرط کرده باشند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشند، می توانند مطابق شرطی که کرده اند معامله را به هم بزنند.

مسأله 2262

اگر بعد از قرارداد مزارعه، مالک یا زارع بمیرد مزارعه به هم نمی خورد، و وارشان به جای آنان است، ولی اگر زارع بمیرد و قرارداد کرده باشند که خود زارع زراعت را انجام دهد، مزارعه به هم می خورد، و چنانچه زراعت نمایان شده باشد باید سهم او را به ورثه اش بدهند، و حقوق دیگری هم که زارع داشته ورثه او ارث می برند، و نسبت به بودن زراعت در زمین تا حاصل به دست بیاید، حکم همان است که در مسأله «2259» گذشت.

مسأله 2263

اگر بعد از زراعت بفهمند که مزارعه باطل بوده، چنانچه بذر مال مالک بوده، حاصلی هم که به دست می آید مال اوست، و باید مزد زارع و مخارجی را که کرده و کرایه حیوان و وسایل دیگری که مال زارع بوده به او بدهد.

و اگر بذر مال زارع بوده زراعت هم مال او است، و باید اجاره زمین و خرجهایی را که مالک کرده و کرایه وسایل دیگری که مال او بوده و در آن زراعت کار کرده، به او بدهد.

و در هر دو صورت چنانچه مقدار اجرة المثل و مخارجي که کرده بیشتر از مقدار قرارداد باشد ، استحقاق زيادي محل اشکال است ، و احوط صلح است.

مسأله 2264

اگر بذر مال زارع باشد و بعد از زراعت بفهمند که مزارعه باطل بوده ، چنانچه مالک و زارع راضي شوند که - با اجرت يا بي اجرت - زراعت در زمين بماند اشکال ندارد ، و اگر مالک راضي نشود ، حکم همان است که در مسأله «2259» گذشت.

مسأله 2265

اگر بعد از جمع کردن حاصل و تمام شدن مدت مزارعه ریشه زراعت در زمين بماند و سال بعد دو مرتبه حاصل دهد ، چنانچه مالک يا زارع شرط اشتراك در ریشه نکرده باشد ، هر چند مالکيت مالک زمين نسبت به حاصل سال دوم خالي از وجه نيست ، ولي احوط آن است که در صورتي که زارع مالک بذر باشد مصالحه شود.

ص: 416

مضاربه قرار دادی است که شخصی به دیگری مالی بدهد که او با آن مال تجارت کند، و سود بین آن دو به کسر مشاع - مانند نصف و ثلث - باشد.

به صاحب مال، مالک، و به کسی که تجارت می کند، عامل می گویند، و در تحقق آن ایجاب و قبول معتبر است، چه به لفظ باشد یا به فعل، مثل آن که مالک مال را به عنوان مضاربه به عامل بدهد، و عامل به گرفتن مال، قبول کند.

مسأله 2266

در صحّت مضاربه اموری معتبر است:

اول: آن که مالک و عامل بالغ و عاقل و مختار باشند، و مالک ممنوع از تصرف در اموالش به سبب سفاهت یا افلاس نباشد، و مضاربه با عامل سفیه بدون اذن ولی جایز نیست.

دوم: تعیین سهم سود هر یک از مالک و عامل، که مثلاً نصف یا ثلث یا ربع و مانند آن باشد.

سوم: آن که سود بین مالک و عامل باشد، پس اگر شرط شود که مقداری از آن برای کسی باشد که کاری برای شرکت انجام نمی دهد، مضاربه باطل است.

چهارم: آن که عامل قدرت بر تجارت داشته باشد، هر چند به کمک گرفتن از دیگری باشد.

مسأله 2267

اقوی آن است که در صحّت مضاربه، معتبر نیست که مال، طلا و نقره

مسكوك به سكه معامله باشد ، بلکه به ساير اموال متمحصّض در ماليت - مانند انواع اسكناس - هم جايز است ، ولي به مالي كه در ذمه غير - مانند مالي كه انسان از ديگري طلب دارد - است جايز نيست ، و مضاربه به اجناس و منافع - مانند سكونت خانه - محل اشكال است.

مسأله 2268

در صحّت مضاربه معتبر نيست كه مال در تصرف عامل باشد ، بلکه اگر در تصرف مالك باشد و عامل فقط معامله را انجام دهد ، مضاربه صحيح است.

مسأله 2269

چنانچه مضاربه صحيح باشد ، مالك و عامل در سود شريك مي باشند ، و چنانچه به جهت فقدان بعضي امور معتبر در صحّت ، مضاربه فاسد باشد ، تمام سود مال مالك است ، و مالك بايد اجرة المثل عمل را به عامل بدهد ، و در صورتي كه اجرة المثل بيشتري از سهمي باشد كه در قرار داد براي عامل معين شده ، احتياط واجب آن است كه عامل و مالك در مقدار زايد صلح كنند.

مسأله 2270

در مضاربه ، خسارت و ضرر ، بر مالك است ، و اگر شرط شود كه خسارت بر عامل يا هر دو باشد ، شرط باطل است ، ولي اگر شرط شود كه عامل ، خسارتي را كه در معامله بر مالك وارد مي شود ، جبران كند و از مال خود به مالك ببخشد ، شرط صحيح است.

مسأله 2271

مضاربه از عقود جايزه است ، و هر يك از مالك و عامل مي توانند مضاربه را در هر حال فسخ كنند ، چه قبل از شروع در عمل و چه بعد از آن ، و چه قبل از ظهور سود و چه بعد از آن.

مسأله 2272

عامل نمي تواند سرمايه اي كه از مالك گرفته ، بدون اذن او ، با مال خود يا مال ديگري مخلوط كند ، هر چند به اين عمل ، مضاربه باطل نمي شود ، ولي اگر مال را مخلوط كند و تلف شود ضامن است.

مسأله 2273

خصوصياتي را كه مالك در خريد و فروش معين مي كند - مثل آن كه عامل ، كالاي معين را بخرد ، و به مبلغ معين بفرشد - عامل بايد مراعات نمايد ، وگرنه معامله فضولي است ، و صحّت آن متوقف بر اجازه مالك است.

مسأله 2274

اگر مالك ، عامل را در معامله با سرمايه محدود و مقيد نكند ، عامل مي تواند به هر گونه اي كه مصلحت مي داند ، معامله كند.

مسأله 2275

اگر عامل به اذن مالک سفر کند، و شرط نشده باشد که هزینه سفر با عامل باشد، هزینه سفر و آنچه برای تجارت صرف بشود، از سرمایه برداشت می شود، و اگر عامل برای چند مالک کار می کند، هزینه به نسبت عملی که برای هر یک از مالکها انجام می دهد، تقسیم می شود.

مسأله 2276

عامل آنچه را برای مقدمات تجارت و هزینه سفر، از سرمایه برداشته، اگر سودی حاصل شود، از سود کسر و به سرمایه ضمیمه می شود، و باقی مانده سود را بر طبق قرار داد قسمت می کنند.

مسأله 2277

در مضاربه معتبر نیست، مالک یک شخص، و عامل هم یک شخص باشد، بلکه می شود مالک متعدد و عامل یک شخص، یا عامل متعدد و مالک یک شخص باشد، چه سهمی که از سود در عقد مضاربه برای عاملهای متعدد مقرر شده، برابر، یا متفاوت باشد.

مسأله 2278

اگر دو شخص در سرمایه شریک باشند و عامل یک شخص باشد، و شرط کنند که - مثلاً - نصف سود برای عامل باشد، و نصف دیگر بین دو مالک به تقاضل باشد - یعنی سهم یکی بیشتر از دیگری باشد - با آن که در سرمایه برابر باشند، یا شرط کنند که نصف دیگر بین دو شریک به تساوی باشد، با آن که سرمایه یکی از دیگری بیشتر باشد، مضاربه باطل است، مگر این که سود زاید برای یکی از آن دو در مقابل عملی برای تجارت باشد، که در این صورت صحیح است.

مسأله 2279

اگر مالک یا عامل بمیرد، مضاربه باطل می شود.

مسأله 2280

جایز نیست عامل بدون اذن مالک، با سرمایه ای که از مالک گرفته، با دیگری قرار داد مضاربه ببندد، یا کار با سرمایه را به دیگری واگذار کند، یا دیگری را برای تجارت با سرمایه اجیر کند، و اگر بدون اذن این تصرفات انجام شود، و مالک هم اجازه نکند، و مال تلف شود، عامل ضامن است؛ ولی اجیر گرفتن برای مقدمات عمل یا وکیل گرفتن برای انجام آنها مانعی ندارد.

مسأله 2281

هر یک از مالک و عامل می توانند بر دیگری، امری را که شرعاً جایز است، شرط کنند، مثل آن که یکی بر دیگری شرط کند که مالی بپردازد، یا کاری انجام دهد، و وفای به این شرط واجب است، هر چند عامل، تجارت و عمل را انجام

ندهد، یا انجام داده و سودی حاصل نشده باشد.

مسأله 2282

هرگاه تجارت سود کرد، عامل سهمی را که برای او قرار داده شده، مالک می شود، هر چند سود قسمت نشده باشد، ولی هر گونه ضرر و تلفی که حاصل شود، جبران می شود، و هنگام ظهور سود معامله، اگر مالک راضی به قسمت نشد، عامل حق ندارد او را مجبور به پذیرفتن قسمت کند، و اگر عامل راضی به قسمت نشد، مالک می تواند او را به پذیرفتن قسمت مجبور کند.

مسأله 2283

اگر سود را قسمت کنند، و بعد از قسمت خسارتی بر سرمایه وارد شود، و سودی بعد از آن حاصل شود و کمتر از خسارت نباشد، آن خسارت به آن سود جبران می شود، و چنانچه کمتر از خسارت باشد، عامل باید آن خسارت را به سودی که به قسمت گرفته جبران نماید، پس اگر خسارت کمتر از سود باشد، زاید بر خسارت برای او می ماند، و اگر بیشتر باشد، مقدار زاید بر سود بر عهده عامل نیست.

مسأله 2284

تا وقتی عقد مضاربه باقی باشد، خسارت وارد بر سرمایه، از سود حاصل از عمل جبران می شود، چه سود قبل از خسارت و یا بعد از آن باشد، و اگر خسارت قبل از شروع در عمل باشد، چنانچه قسمتی از سرمایه تلف شود، آن خسارت به سود جبران می شود، و چنانچه تمام سرمایه تلف شود - بدون آن که کسی آن را تلف کند - مضاربه باطل می شود، و اگر کسی آن را تلف نماید و تلف کننده بدل آن را بدهد، مضاربه باطل نمی شود.

مسأله 2285

اگر عامل بر مالک شرط کند که خسارت وارد بر سرمایه، از سود جبران نشود، شرط صحیح است، و از سهم عامل کسر نمی شود.

مسأله 2286

مالک و عامل - همچنان که گذشت - می توانند عقد مضاربه را هر وقت بخواهند فسخ کنند، هر چند بعد از عمل و قبل از حصول سود باشد، ولی اگر عامل به اذن مالک سفر کرده و مقداری از سرمایه را برای هزینه سفر خرج کرده و بخواهد مضاربه را فسخ کند، احتیاط واجب آن است که مالک را راضی کند.

مسأله 2287

اگر بعد از حصول سود، مضاربه فسخ شود، باید آن سود بر طبق قرار داد

بين مالك و عامل تقسيم شود ، و اگر يك طرف راضي به قسمت نشود ، طرف ديگر حق دارد او را بر قسمت مجبور كند.

مسأله 2288

اگر مضاربه فسخ شود ، و مال مضاربه يا قسمتي از آن دين باشد ، بايد عامل آن را از مديون گرفته و به مالك برگرداند.

مسأله 2289

اگر سرمايه مضاربه نزد عامل باشد و بميرد ، چنانچه عين آن معلوم باشد ، به مالك برمي گردد ، و چنانچه معلوم نباشد ، بايد به قرعه معين شود ، يا مالك با ورثه عامل مصالحه كند.

ص: 421

مسأله 2290

اگر انسان با کسی قرارداد کند که درختهای میوه ای را که میوه آن مال خود او است یا اختیار میوه های آن با او است تا مدّت معینی به آن کس واگذار نماید که تربیت کند و آب دهد و به حصّه مشاعی که قرار می گذارند از میوه آن بردارد ، این قرارداد را مساقات می گویند.

مسأله 2291

معامله مساقات در درختهایی که مثل بید و چنار میوه نمی دهد صحیح نیست ، و در مثل درخت حنا که از برگ آن استفاده می کنند اشکال دارد.

مسأله 2292

در معامله مساقات لازم نیست صیغه بخوانند ، بلکه اگر صاحب درخت به قصد مساقات آن را واگذار کند و کسی که کار می کند به همین قصد تحویل بگیرد ، معامله صحیح است.

مسأله 2293

مالك و کسی که تربیت درختها را به عهده می گیرد باید عاقل و بالغ باشند ، و باید کسی آنها را به ناحق اکراه نکرده باشد ، و نیز مالك شرعاً از تصرّف در مالش ممنوع نباشد ، مانند سفیه - که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند - و کسی که از طرف حاکم شرع از تصرّف در مال خود به جهت افلاس منع شده است ، و همچنین عامل در صورتی که عملش مستلزم تصرّف در مالش باشد ، و مساقات با سفیه بدون اذن ولی جایز نیست.

مسأله 2294

مدّت مساقات باید معلوم باشد و کمتر از زمانی که میوه به دست می آید

نباشد ، و اگر اول آن را معین کنند و آخر آن را موقعی قرار دهند که میوه آن سال حاصل می شود ، صحیح است.

مسأله 2295

باید سهم هر کدام به نحو کسر مشاع مانند نصف یا ثلث حاصل باشد و اگر قرار بگذارند که مثلاً صد من از میوه ها مالک و بقیه مال کسی باشد که کار می کند ، معامله باطل است.

مسأله 2296

باید قرار مساقات را پیش از ظاهر شدن میوه بگذارند ، یا بعد از ظاهر شدن میوه و پیش از رسیدن آن در صورتی که کاری مانند آبیاری که برای تربیت درخت و زیاد شدن میوه لازم است باقی مانده باشد ، و در غیر این دو صورت اگر چه احتیاج به کاری مانند چیدن میوه و نگهداری آن داشته باشد ، معامله صحیح نیست ، بلکه اگر احتیاج به آبیاری برای زیاد شدن و بهتر شدن میوه نداشته باشد ، هر چند کاری باشد که برای تربیت درخت لازم است ، صحّت معامله محل اشکال است.

مسأله 2297

صحّت معامله مساقات در میوه هایی که ریشه ثابت ندارند - مانند بوته خربزه و خیار - محل اشکال است.

مسأله 2298

درختی که از آب باران یا رطوبت زمین استفاده می کند و به آبیاری احتیاج ندارد ، اگر در زیاد شدن یا بهتر شدن میوه به کارهای دیگر ، مانند بیل زدن و کود دادن محتاج باشد ، مساقات در آن صحیح است.

مسأله 2299

دو نفری که معامله مساقات کرده اند با رضایت یکدیگر می توانند معامله را به هم بزنند ، و نیز اگر در ضمن قرارداد مساقات شرط کنند که هر دو یا یکی از آنان حق به هم زدن معامله را داشته باشد ، مطابق قراری که گذاشته اند به هم زدن معامله اشکال ندارد ، و اگر در ضمن معامله مساقات شرطی کنند و به آن شرط عمل نشود ، کسی که به نفع او شرط کرده اند می تواند معامله را به هم بزند ، و همچنین می تواند - مثل سایر موارد شروط - طرف مقابل را به وسیله حاکم شرع به وفای به شرط اجبار کند.

مسأله 2300

اگر مالک بمیرد ، معامله مساقات به هم نمی خورد و ورثه اش به جای او هستند.

مسأله 2301

اگر کسی که تربیت درختها به او واگذار شده بمیرد ، چنانچه در عقد شرط

نکرده باشند که خودش آنها را تربیت کند، ورثه اش به جای او هستند، و اگر خودشان عمل را انجام ندهند و اجیر هم نگیرند، حاکم شرع از مال میّت اجیر می گیرد و حاصل را بین ورثه میّت و مالک قسمت می کند، و اگر قرارداد کرده باشند که خود او درختها را تربیت کند، با مردن او معامله به هم می خورد.

مسأله 2302

اگر شرط شود که تمام حاصل برای مالک باشد، مساقات باطل است و میوه مال مالک می باشد، و کسی که کار می کند نمی تواند مطالبه اجرت نماید، ولی اگر باطل بودن مساقات به جهت دیگری باشد، مالک باید مزد آبیاری و کارهای دیگر را به مقدار معمول به کسی که درختها را تربیت کرده بدهد، و چنانچه مقدار معمول بیشتر از مقدار قرارداد باشد، لزوم دادن زیادی محل اشکال است، و احوط صلح است.

مسأله 2303

اگر زمینی را به دیگری واگذار کند که در آن درخت بکارد و آنچه عمل می آید مال هر دو باشد، این معامله - که آن را مغارسه گویند - باطل است، پس اگر درختها مال صاحب زمین بوده، بعد از تربیت هم مال اوست، و باید مزد کسی که آنها را تربیت کرده بدهد، مگر این که اجرت بیشتر از سهمی باشد که برای عامل معین شده که در این صورت لزوم دادن زیادی محل اشکال و احتیاط در صلح است، و اگر مال کسی بوده که آنها را تربیت کرده، بعد از تربیت هم مال اوست، و می تواند آنها را بکند، ولی گودالهایی را که به واسطه کندن درختها پیدا شده باید پُر کند و اجاره زمین را از روزی که درختها را کاشته به صاحب زمین بدهد، مگر این که اجاره زمین از سهمی که از تربیت درختها برای مالک معین شده بیشتر باشد، که در این صورت لزوم دادن زاید محل اشکال و احوط صلح است.

و مالک هم می تواند او را ملزم نماید که درختها را بکند، و اگر به واسطه کندن درخت عیبی در آن پیدا شود چیزی بر صاحب زمین نیست، ولی اگر خود صاحب زمین درختها را بکند و عیبی در آنها پیدا شود، باید تفاوت قیمت آنها را به صاحب درخت بدهد و صاحب درخت نمی تواند او را ملزم کند که - با اجاره یا بدون اجاره - درخت را در زمین باقی بگذارد، و همچنین صاحب زمین نمی تواند صاحب درختها را ملزم نماید که - با اجاره یا بدون اجاره - درختها در زمین او بماند.

«کسانی که از تصرف در مال خود ممنوعند»

مسأله 2304

بچه ای که بالغ نشده شرعاً نمی تواند در مال یا در ذمه خود - مثل این که ضامن شود یا قرض کند و مانند آن - تصرف نماید ، و همچنین است نسبت به تصرف مالی در نفس خود - مثل این که خود را اجاره دهد ، یا در مضاربه یا مزارعه و مانند آن عامل شود - و اما حکم وصیت او در مالش در مسأله «2761» خواهد آمد.

نشانه بلوغ

اشاره

و نشانه بلوغ یکی از سه چیز است:

(اول) رویدن موی درشت زیر شکم بالای عورت در پسر.

(دوم) بیرون آمدن منی.

(سوم) تمام شدن پانزده سال قمری در پسر ، و تمام شدن نه سال قمری در دختر ، و خون حیض دیدن در مورد دختری که معلوم نیست نه سال او تمام شده یا نه.

مسأله 2305

رویدن موی درشت در صورت و پشت لب و در سینه و زیر بغل و درشت شدن صدا و مانند اینها ، نشانه بالغ شدن نیست ، مگر انسان به واسطه اینها یقین یا اطمینان به بلوغ پیدا کند.

[سایر احکام]

مسأله 2306

دیوانه نمی تواند در مال و ذمه خود تصرف نماید ، و همچنین نسبت به تصرف مالی در نفس خود ، و سفیه - یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده صرف می کند -

ص: 427

نمی تواند در مال و ذمه خود - مثل این که ضامن بشود یا قرض کند - بدون اذن یا اجازه ولی تصرف نماید ، و همچنین نمی تواند در نفس خود بدون اذن یا اجازه ولی تصرف مالی کند ، مثل این که خود را اجاره دهد یا عامل مضاربه یا مزارعه و مانند آن شود ، و مفلس - یعنی کسی که به جهت مطالبه طلبکاران به وسیله حاکم شرع از تصرف در مال خود منع شده است - نمی تواند در مال خود بدون اذن یا اجازه طلبکاران تصرف نماید.

مسأله 2307

کسی که گاهی عاقل و گاهی دیوانه است ، تصرف مالی که در موقع دیوانگی می کند ، صحیح نیست.

مسأله 2308

انسان می تواند در مرضی که به آن مرض از دنیا می رود ، هر قدر از مال خود را به مصرف خود و عیال و میهمان و کارهایی که اسراف شمرده نمی شود برساند ، و اگر مال خود را به کسی بیخشد یا ارزان تر از قیمت بفروشد ، اگر چه بیشتر از ثلث باشد و ورثه هم اجازه نمایند ، تصرف او صحیح است.

ص: 428

وکالت آن است که انسان کاری را که می تواند در آن دخالت کند و مباشرت در آن معتبر نیست ، به دیگری واگذار نماید تا از طرف او انجام دهد ، مثلاً به دیگری واگذار کند که خانه او را بفروشد ، یا زنی را برای او عقد نماید ، پس سفیه چون حق ندارد در مال خود تصرف کند ، نمی تواند برای فروش آن کسی را بدون اذن ولی وکیل نماید ، و همچنین کسی که به واسطه افلاس به حکم حاکم شرع از تصرف در مالش منع شده است ، نمی تواند برای تصرف در مالش وکیل بگیرد مگر به اذن یا اجازه طلبکاران.

مسأله 2309

در وکالت لازم نیست صیغه بخوانند ، و اگر انسان به دیگری بفهماند که او را وکیل کرده و او هم بفهماند که قبول نموده - مثل آن که مال خود را به کسی بدهد که برای او بفروشد و او مال را بگیرد - وکالت صحیح است.

مسأله 2310

اگر انسان کسی را که در شهر دیگر است وکیل نماید و برای او وکالت نامه بفرستد و او قبول کند ، اگر چه وکالت نامه بعد از مدتی برسد وکالت صحیح است.

مسأله 2311

موکل - یعنی کسی که دیگری را وکیل می کند - و نیز کسی که وکیل می شود ، باید عاقل باشند ، و از روی قصد و اختیار اقدام نمایند ، و اکراه به ناحق نشده باشند ، و در موکل بلوغ نیز معتبر است ، ولی بچه ای که بالغ نشده در چیزی که خودش می تواند انجام بدهد می شود وکیل بگیرد ، مانند بچه ده ساله ای که حق دارد وصیت کند.

مسأله 2312

کاري را که انسان نمي تواند انجام دهد ، يا شرعاً نبايد انجام دهد ، نمي تواند براي انجام آن از طرف ديگري وکیل شود ، مثلاً کسی که در احرام حج است ، چون نبايد صیغه عقد زناشویی را بخواند ، نمي تواند براي خواندن صیغه از طرف ديگري وکیل شود.

مسأله 2313

اگر انسان کسی را براي انجام تمام کارهاي خودش وکیل کند صحیح است ، ولي اگر براي یکی از کارهاي خود وکیل نماید و آن کار را معین نکند ، وکالت صحیح نیست ، مگر آن که تعیین را به نظر وکیل واگذار کند ، مثل این که بگوید: (تو وکیل هستي در فروش یا اجاره خانه هر کدام را که اختیار کردی).

مسأله 2314

اگر وکیل را عزل کند - يعني از کار برکنار نماید - بعد از آن که خبر به او رسيد نمي تواند آن کار را انجام دهد ، ولي اگر پيش از رسيدن خبر آن کار را انجام داده باشد ، صحیح است.

مسأله 2315

وکیل مي تواند از وکالت کناره گيري کند ، اگر چه موکل غایب باشد.

مسأله 2316

وکیل نمي تواند براي انجام کاري که به او واگذار شده ديگري را وکیل نماید ، ولي اگر موکل به او اجازه داده باشد که وکیل بگیرد ، به هر طوري که به او دستور داده مي تواند رفتار نماید ، پس اگر گفته باشد: (براي من وکیل بگیر) بايد از طرف او وکیل بگیرد و نمي تواند کسی را از طرف خودش وکیل کند.

مسأله 2317

اگر وکیل با اجازه موکل کسی را از طرف او وکیل کند ، نمي تواند آن وکیل را عزل نماید ، و اگر وکیل اول بميرد يا موکل او را عزل کند ، وکالت دومي باطل نمي شود.

مسأله 2318

اگر وکیل با اجازه موکل کسی را از طرف خودش وکیل کند ، موکل و وکیل اول مي توانند آن وکیل را عزل کنند ، و اگر وکیل اول بميرد يا عزل شود ، وکالت دومي باطل مي شود.

مسأله 2319

اگر چند نفر را براي انجام کاري وکیل کند و به آنها اجازه دهد هر کدام به تنهایی در آن کار اقدام کنند ، هر يك از آنان مي تواند آن کار را انجام دهد ، و چنانچه یکی از آنان بميرد ، وکالت ديگران باطل نمي شود ، ولي اگر نگفته باشد که با هم يا به تنهایی انجام دهند ، يا گفته

باشد که با هم انجام دهند، نمی توانند به تنهایی اقدام کنند، و در صورتی که یکی از آنان بمیرد وکالت دیگران باطل می شود.

ص: 430

مسأله 2320

اگر وکیل یا موکدّل بمیرد، وکالت باطل می‌شود، و نیز اگر چیزی که برای تصرّف در آن وکیل شده است از بین برود - مثل آن که گوسفندی که برای فروش آن وکیل شده بمیرد - وکالت باطل می‌شود، و اگر یکی از آنها دیوانه یا بی‌هوش شود، بطلان وکالت به نحوی که بعد از برطرف شدن دیوانگی و بی‌هوشی نیز نتواند عمل را انجام دهد و محتاج به توکیل جدید باشد، محل اشکال است.

مسأله 2321

اگر انسان کسی را برای کاری وکیل کند و چیزی برای او قرار بگذارد، بعد از انجام آن کار چیزی را که قرار گذاشته باید به او بدهد.

مسأله 2322

اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار او است کوتاهی نکند و غیر از تصرّفی که به او اجازه داده اند تصرّف دیگری در آن ننماید و اتفاقاً آن مال از بین برود، ضامن عوض آن نیست.

مسأله 2323

اگر وکیل در نگهداری مالی که در اختیار او است کوتاهی کند، یا غیر از تصرّفی که به او اجازه داده اند تصرّف دیگری در آن بنماید و آن مال از بین برود ضامن است، پس اگر لباسی را که گفته اند بفروش بپوشد و آن لباس تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2324

اگر وکیل غیر از تصرّفی که به او اجازه داده اند تصرّف دیگری در مال بکند، مثلاً لباسی را که گفته اند بفروش بپوشد و بعد تصرّفی را که به او اجازه داده اند بنماید، آن تصرّف صحیح است.

قرض دادن به مسلمان مخصوصاً به مؤمنین از کارهای مستحب است، و در قرآن مجید به آن امر شده، و قرض دادن به مؤمن قرض دادن به خدا شمرده شده، و وعده مغفرت به قرض دهنده داده شده، و در اخبار راجع به آن سفارش شده است، و از پیغمبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) روایت شده که کسی که به برادر مسلمان خود قرض بدهد، برای او به هر دره‌می که قرض داده به وزن کوه احد از کوه‌های رضوی و طور سیناء حسنات است، و اگر با او در طلب قرض مدارا کند بر صراط مانند برق بدون حساب و عذاب می‌گذرد، و کسی که برادر مسلمان به او شکایت کند و قرض ندهد خداوند عزوجل بهشت را بر او حرام می‌کند.

و از حضرت صادق (علیه السلام) روایت شده که اگر قرض بدهم برای من محبوب تر است از آن که به مانند آن صدقه بدهم.

مسأله 2325

در قرض لازم نیست صیغه بخوانند، بلکه اگر چیزی را به قصد قرض به کسی بدهد و او هم به همین قصد بگیرد، صحیح است.

مسأله 2326

در صورتی که در قرض شرط مدّت نشده باشد، یا بعد از گذشتن مدّت باشد، هر وقت بدهکار بدهی خود را بدهد طلبکار باید قبول نماید.

مسأله 2327

اگر در عقد قرض برای پرداخت آن مدّتی قرار دهند، طلبکار نمی‌تواند پیش از تمام شدن آن مدّت طلب خود را مطالبه کند، ولی اگر مدّت نداشته باشد،

طلبکار هر وقت بخواهد مي تواند طلب خود را مطالبه نمايد.

مسأله 2328

اگر طلبکار - در موردی که حق مطالبه دارد - طلب خود را مطالبه کند ، چنانچه بدهکار بتواند بدهی خود را بدهد ، باید فوراً آن را بپردازد ، و اگر تأخیر بیندازد گناهکار است.

مسأله 2329

اگر بدهکار غیر از خانه ای که لایق به حال او است و در آن سکني دارد و اثاثیه منزل و چیزهای دیگری که ناچار از داشتن آنهاست ، چیزی نداشته باشد ، طلبکار نمی تواند طلب خود را از او مطالبه نماید ، بلکه باید صبر کند تا بتواند بدهی خود را بدهد.

مسأله 2330

کسی که بدهکار است و نمی تواند بدهی خود را بدهد ، چنانچه بتواند کاسبی کند و برای او عسر و حرجی نباشد ، واجب است کسب کند و بدهی خود را بدهد.

مسأله 2331

کسی که دسترسی به طلبکار خود ندارد ، چنانچه امید نداشته باشد که او را پیدا کند ، باید طلب او را از طرف صاحبش به قصد صدقه به فقیر بدهد ، و بنابر احتیاط واجب از حاکم شرع اجازه بگیرد ، و اگر طلبکار او سید نباشد ، احتیاط مستحب آن است که طلب او را به سید فقیر ندهد.

مسأله 2332

اگر مال میت بیشتر از خرج واجب کفن و دفن و بدهی او نباشد ، باید مالش را به همین مصرفها برسانند ، و به وارث او چیزی نمی رسد.

مسأله 2333

اگر کسی مقداری پول طلا یا نقره قرض کند و قیمت آن کم شود ، چنانچه همان مقدار را که گرفته پس بدهد کافیت ، و اگر قیمت آن زیادتر گردد ، لازم است همان مقدار را که گرفته بدهد ، ولی در هر دو صورت اگر بدهکار و طلبکار به غیر آن راضی شوند ، اشکال ندارد.

مسأله 2334

اگر مالی را که قرض کرده از بین نرفته باشد و صاحب مال آن را مطالبه کند ، احتیاط مستحب آن است که بدهکار همان مال را به او بدهد.

مسأله 2335

اگر کسی که قرض می دهد شرط کند که زیادتر از مقداری که می دهد بگیرد ، مثلاً يك من گندم بدهد و شرط کند که يك من و پنج سیر بگیرد ، یا ده عدد تخم مرغ بدهد که یازده عدد تخم مرغ بگیرد ، ربا و حرام است ، بلکه اگر قرار بگذارد که بدهکار کاری برای او انجام

دهد ، يا چيزي را كه قرض كرده با مقداري جنس ديگر .

ص: 434

پس دهد - مثلاً شرط کند يك توماني را که قرض کرده با يك کبريت پس دهد - ربا و حرام است ، و نیز اگر با او شرط کند که چیزی را که قرض می گیرد به طور مخصوصی پس دهد - مثلاً مقداری طلاي نساخته به او قرض بدهد و شرط کند که ساخته پس بگیرد - باز هم ربا و حرام می باشد ، ولي اگر بدون این که شرط کند خود بدهکار زیادتز از آن چه قرض کرده پس بدهد ، اشکال ندارد ، بلکه مستحب است .

مسأله 2336

ربا دادن مثل ربا گرفتن حرام است ، و اقوي این است که کسی که قرض ربوي گرفته مالک می شود هر چند احوط عدم تصرف در آن است .

مسأله 2337

اگر گندم یا چیزی مانند آن را به قرض ربوي بگیرد و با آن زراعت کند ، اقوي این است که حاصلی که به دست می آید مالک می شود ، ولي احوط عدم تصرف در آن است .

مسأله 2338

اگر لباسی را بخرد و ثمن آن را از مالی که به قرض ربوي گرفته ، یا از مال حلالی که مخلوط با آن مال است به صاحب لباس بدهد ، پوشیدن آن لباس و نماز خواندن با آن اشکال ندارد ، و همچنین است اگر به فروشنده بگوید که: (این لباس را با این مال می خرم) هر چند احوط آن است که آن لباس را استعمال نکنند .

مسأله 2339

اگر انسان مقداری پول به کسی بدهد که در شهر دیگر از طرف او کمتر بگیرد اشکال ندارد ، و این را صرف برات می گویند .

مسأله 2340

اگر مقداری پول به کسی قرض بدهد که بعد از چند روز در شهر دیگر زیادتز بگیرد - مثلاً نهصد و نود تومان بدهد که بعد از ده روز در شهر دیگر هزار تومان بگیرد - ربا و حرام است ، ولي اگر کسی که زیادی را می گیرد ، در مقابل زیادی جنس بدهد یا عملی انجام دهد ، اشکال ندارد .

مسأله 2341

اگر کسی از دیگری طلبی دارد که از جنس طلا و نقره یا کشیمنی و پیمانہ ای نیست می تواند آن را به شخص بدهکار یا دیگری به کمتر فروخته و وجه آن را نقد بگیرد ، ولي اگر طلب اسکناس باشد فروختن آن به کمتر در صورتی که ثمن هم از جنس همان اسکناس باشد ، محل اشکال است ، و در صورتی که از غیر آن جنس باشد ، مثل فروش اسکناس ایرانی به دلار اشکال ندارد ، و همچنین طلبی را که از شخص بدهکار دارد می تواند مبلغی از آن را کسر کند و مابقی را نقد بگیرد .

مسأله 2342

اگر انسان طلبکار خود را حواله دهد که طلب خود را از دیگری بگیرد و طلبکار قبول نماید، بعد از آن که حواله با شرایطی که خواهد آمد محقق شد، کسی که به او حواله شده بدهکار می شود، و دیگر طلبکار نمی تواند طلبی را که دارد از بدهکار اولی مطالبه نماید.

مسأله 2343

بدهکار و طلبکار باید عاقل و بالغ باشند، و باید کسی آنها را به ناحق اکراه نکرده باشد، و سفیه - یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند - نباشند، مگر این که با اذن یا اجازه ولی باشد، ولی اگر حواله بر بری - یعنی شخصی که به حواله دهنده بدهکار نیست - باشد و حواله دهنده سفیه باشد اشکال ندارد، و همچنین معتبر است بدهکار و طلبکار به واسطه افلاس به حکم حاکم شرع از تصرف در اموال منع نشده باشند، و اما اگر حواله بر شخص بری باشد و حواله دهنده مفلس باشد، اشکال ندارد.

مسأله 2344

حواله دادن بر کسی که بدهکار نیست، در صورتی صحیح است که او قبول کند، و نیز اگر انسان بخواهد به کسی که جنسی بدهکار است، جنس دیگر حواله دهد، مثلاً به کسی که جو بدهکار است گندم حواله دهد، تا او قبول نکند حواله صحیح نیست.

مسأله 2345

موقعی که انسان حواله می دهد باید بدهکار باشد، پس اگر بخواهد از کسی قرض کند، تا وقتی از او قرض نکرده نمی تواند او را به کسی حواله دهد که آنچه را بعد قرض می دهد از آن کس بگیرد.

مسأله 2346

حواله دهنده و طلبکار باید مقدار حواله و جنس آن را بدانند، پس اگر مثلاً ده من گندم و ده تومان پول به یک نفر بدهکار باشد و به او بگوید: (یکی از دو طلب خود را از فلانی بگیر) و آن را معین نکند، حواله صحیح نیست.

مسأله 2347

اگر بدهی واقعاً معین باشد ولی بدهکار و طلبکار در موقع حواله دادن مقدار یا جنس آن را ندانند، حواله صحیح است، مثلاً اگر طلب کسی را در دفتر نوشته باشد و پیش از دیدن دفتر حواله بدهد و بعد دفتر را ببیند و به طلبکار مقدار طلبش را بگوید، حواله صحیح است.

مسأله 2348

طلبکار می تواند حواله را قبول نکند، اگر چه کسی که به او حواله شده فقیر نباشد و در پرداختن حواله هم کوتاهی ننماید.

مسأله 2349

اگر کسی که به حواله دهنده بدهکار نیست، حواله را قبول کند، پیش از پرداختن حواله نمی تواند مقدار حواله را از حواله دهنده مطالبه کند، و اگر طلبکار طلب خود را به مقدار کمتر صلح کند، کسی که حواله را قبول کرده، فقط همان مقدار را می تواند از حواله دهنده مطالبه نماید.

مسأله 2350

بعد از آن که حواله محقق شد، حواله دهنده و کسی که به او حواله شده نمی توانند حواله را بهم بزنند، و هرگاه کسی که به او حواله شده در موقع حواله فقیر نباشد، اگر چه بعد فقیر شود طلبکار هم نمی تواند حواله را بهم بزند، و همچنین است اگر موقع حواله فقیر باشد و طلبکار بداند که فقیر است، ولی اگر نداند فقیر است و بعد بفهمد مالدار شده طلبکار می تواند حواله را بهم بزند و طلب خود را از حواله دهنده بگیرد.

مسأله 2351

اگر بدهکار و طلبکار و کسی که به او حواله شده - در صورتی که قبول او در صحت حواله معتبر باشد، مثل این که به حواله دهنده بدهکار نباشد - یا یکی از آنان برای خود حق بهم زدن حواله را قرار دهد، مطابق قراری که گذاشته اند می تواند حواله را بهم بزند.

اگر حواله دهنده خودش طلب طلبکار را بدهد ، چنانچه به در خواست کسی که به او حواله شده و مدیون حواله دهنده بوده داده است ، می تواند چیزی را که داده از او بگیرد ، و اگر بدون در خواست او داده ، یا این که او مدیون حواله دهنده نبوده ، نمی تواند چیزی را که داده از او مطالبه نماید.

ص: 439

مسأله 2353

رهن آن است که کسی که حق مالی برای دیگری بر عهده اوست مقداری از مال خود را وثیقه بگذارد که اگر حق او را ندهد، صاحب حق بتواند حق خود را از آن مال استیفاء کند، مانند این که بدهکار مقداری از مال خود را وثیقه بگذارد، که اگر طلب او را ندهد، طلبش را از آن مال بدست آورد.

مسأله 2354

در رهن لازم نیست صیغه بخوانند، و همین قدر که بدهکار مال خود را به قصد گرو به طلبکار بدهد و طلبکار هم به همین قصد بگیرد، رهن صحیح است.

مسأله 2355

گرو دهنده و گرو گیرنده باید عاقل و بالغ باشند، و باید کسی آنها را به ناحق اکراه نکرده باشد، و گرو دهنده مفلس و سفیه نباشد، مگر با اذن و اجازه طلبکاران مفلس و ولی سفیه، و معنی سفیه و مفلس در مسأله «2306» گذشت.

مسأله 2356

انسان مالی را می تواند گرو بگذارد که شرعاً بتواند در آن تصرف کند، و اگر مال دیگری را با اذن یا اجازه او گرو بگذارد صحیح است.

مسأله 2357

چیزی را که گرو می گذارند باید بشود از آن استیفاء دین نمود هر چند مملوک نباشد مانند زمینی که متعلق حق التحجیر است پس اگر شراب و مانند آن را گرو بگذارند، رهن باطل است.

مسأله 2358

فواید چیزی را که گرو می گذارند مال مالک آن است و مراد از مالک در

این مسائل اعم از صاحب حق است.

مسأله 2359

گرو گیرنده نمی تواند در مالي که گرو گرفته بدون اجازه مالك تصرف کند ، و همچنین مالك بدون اذن گرو گیرنده نمی تواند در آن مال تصرفي کند که با حق او منافات داشته باشد.

مسأله 2360

جمعي از فقهاء «اعلي الله مقامهم» فرموده اند: (اگر طلبکار چیزی را که گرو برداشته با اجازه بدهکار بفروشد ، عوض آن هم مثل خود مال گرو می باشد ، و همچنین است در صورتي که بدون اجازه او بفروشد و بعد بدهکار امضاء کند) ولي این حکم محل اشکال است ، مگر این که در ضمن عقدي - اگرچه خود آن بیع باشد - شرط شود که بدهکار عوض را گرو بگذارد ، که در این صورت بر او واجب می شود به شرط خود وفا کند ، یا شرط شود که عوض گرو باشد ، که در این صورت به خود شرط عوض گرو می شود.

مسأله 2361

اگر موقعي که باید بدهي خود را بدهد طلبکار مطالبه کند و او ندهد ، طلبکار در صورتي که وکالت در فروش و برداشت طلب خود داشته باشد ، می تواند مالي را که گرو برداشته بفروشد و طلب خود را بردارد ، و در صورتي که وکالت نداشته باشد ، باید از بدهکار اجازه بگیرد ، و اگر دسترسی به او ندارد از حاکم شرع اجازه بگیرد ، و اگر دسترسی به حاکم شرع نباشد از عدول مؤمنین ، و در هر صورت اگر زيادي داشته باشد باید زيادي را به بدهکار بدهد.

مسأله 2362

اگر بدهکار غير از خانه اي که مناسب شأن اوست و در آن نشسته و اثاثيه منزل و چیزهاي ديگري که ناچار از داشتن آنهاست چیز ديگري نداشته باشد ، طلبکار نمی تواند طلب خود را از او مطالبه نماید ، ولي مالي را که گرو گذاشته - اگرچه خانه و اثاثيه باشد - طلبکار می تواند بفروشد و طلب خود را بردارد.

ص: 442

مسأله 2363

اگر انسان بخواهد ضامن شود که بدهی کسی را بدهد، ضامن شدن او در صورتی صحیح است که به هر لفظی - اگرچه عربی نباشد - یا به عملی به طلبکار بفهماند که من ضامن شده ام طلب تو را بدهم، و طلبکار هم قبول کند، و راضی بودن بدهکار شرط نیست.

مسأله 2364

ضامن و طلبکار باید عاقل و بالغ باشند، و باید کسی هم آنها را به ناحق اکراه نکرده باشد و سفیه و مفلس نباشند، مگر به اذن یا اجازه ولی سفیه و طلبکاران مفلس.

و این شرطها در بدهکار معتبر نیست، بنابر این اگر کسی ضامن شود که بدهی بچه یا دیوانه یا سفیه یا مفلس را بدهد، صحیح است.

مسأله 2365

هرگاه برای ضامن شدن خودش شرطی قرار دهد، مثلاً بگوید: (اگر بدهکار قرض تو را نداد من ضامنم) صحّت ضمان محل اشکال است.

مسأله 2366

کسی که انسان ضامن بدهی او می شود باید بدهکار باشد، پس اگر کسی بخواهد از دیگری قرض کند، تا وقتی قرض نکرده نمی شود ضامن او شد.

مسأله 2367

در صورتی انسان می تواند ضامن شود که طلبکار و بدهکار و جنس بدهی همه در واقع معین باشند، پس اگر دو نفر از کسی طلبکار باشند و انسان بگوید: (من ضامن هستم که طلب یکی از شماها را بدهم) چون معین نکرده که طلب کدام را می دهد، ضامن شدن او باطل است، و نیز اگر کسی از دو نفر طلبکار باشد و شخصی

بگویند: (من ضامن هستم که بدهی یکی از آن دو نفر را به تو بدهم) چون معین نکرده که بدهی کدام را می دهد، ضامن شدن او باطل می باشد، و همچنین اگر کسی از دیگری مثلاً ده من گندم و ده تومان پول طلبکار باشد و شخصی بگوید: (من ضامن یکی از دو طلب تو هستم) و معین نکند که ضامن گندم است یا پول، صحیح نیست.

مسئله 2368

اگر طلبکار طلب خود را به ضامن ببخشد، ضامن نمی تواند از بدهکار چیزی بگیرد، و اگر مقداری از آن را ببخشد، نمی تواند آن مقدار را مطالبه نماید.

مسئله 2369

اگر انسان ضامن شود که بدهی کسی را بدهد، نمی تواند از ضامن شدن خود برگردد.

مسئله 2370

ضامن و طلبکار - بنابر احتیاط واجب - نمی توانند شرط کنند که هر وقت بخواهند ضامن بودن ضامن را بهم بزنند.

مسئله 2371

هرگاه انسان در موقع ضامن شدن بتواند طلب طلبکار را بدهد، اگر چه بعد فقیر شود طلبکار نمی تواند ضامن بودن او را بهم بزند و طلب خود را از بدهکار اول مطالبه نماید، و همچنین است اگر در آن موقع نتواند طلب او را بدهد، ولی طلبکار بداند و به ضامن شدن او راضی شود.

مسئله 2372

اگر انسان در موقعی که ضامن می شود نتواند طلب طلبکار را بدهد و طلبکار در آن وقت نداند و بعد ملتفت شود، می تواند ضامن بودن او را به هم بزند، ولی اگر پیش از آن که طلبکار ملتفت شود ضامن قدرت پیدا کرده باشد، چنانچه بخواهد ضامن بودن او را به هم بزند اشکال دارد.

مسئله 2373

اگر کسی بدون اجازه بدهکار ضامن شود که بدهی او را بدهد، نمی تواند از او چیزی بگیرد.

مسئله 2374

اگر کسی با اجازه بدهکار ضامن شود که بدهی او را بدهد، می تواند مقداری را که ضامن شده پس از دادن از او مطالبه نماید، ولی اگر به جای جنسی که بدهکار بوده جنس دیگری به طلبکار او بدهد، نمی تواند چیزی را که داده از او مطالبه نماید، مثلاً اگر ده من گندم بدهکار باشد و ضامن ده من برنج بدهد، نمی تواند برنج را از او مطالبه نماید، ولی اگر خودش راضی شود که برنج بدهد اشکال ندارد.

مسأله 2375

كفالت آن است كه انسان متعهد شود هر وقت طلبكار بدهكار را خواست به او تسليم كند ، و به كسي كه اين طور متعهد مي شود كفيل مي گويند.

مسأله 2376

كفالت در صورتي صحيح است كه كفيل به هر لفظي - اگرچه عربي نباشد - يا به عملي به طلبكار بفهماند كه من متعهدم هر وقت بدهكار خود را بخواهي به تو تسليم كنم ، و طلبكار يا ولي او هم قبول نمايد.

مسأله 2377

كفيل بايد عاقل و بالغ باشد ، و بايد سفيه و مفلس نباشد در صورتي كه مستلزم تعهد به مال باشد ، مگر با اذن يا اجازه ولي سفيه و طلبكاران مفلس ، و او را بر كفالت به ناحق اكراه نكرده باشند ، و بتواند كسي را كه كفيل او شده حاضر نمايد.

مسأله 2378

يكي از پنج چيز كفالت را بهم مي زند:

اول: كفيل بدهكار را به طلبكار تسليم نمايد ، يا بدهكار خودش را تسليم كند ، يا شخص ديگري او را تسليم نمايد و طلبكار هم قبول كند.

دوم: طلب طلبكار داده شود.

سوم: طلبكار از طلب خود بگذرد ، يا به ديگري به بيع يا صلح يا حواله و مانند اينها منتقل كند.

چهارم: بدهكار بميرد. پنجم: طلبكار كفيل را از كفالت آزاد كند.

اگر کسی به زور یا به حيله اي بدهکار را از دست طلبکار رها کند ، چنانچه طلبکار دسترسی به او نداشته باشد ، کسی که بدهکار را رها کرده باید او را به طلبکار تسلیم کند ، و اگر تسلیم نکرد باید طلب او را بپردازد.

ص: 446

مسأله 2380

اگر انسان مال خود را به کسی بدهد و بگوید: (نزد تو امانت باشد) و او هم قبول کند، یا بدون این که حرفی بزنند صاحب مال بفهماند که مال را برای نگهداری به او می دهد و او هم به قصد نگهداری کردن بگیرد، باید به احکام و دیعه که می آید عمل نمایند.

مسأله 2381

امانت دار و کسی که مال را امانت می گذارد باید هر دو عاقل باشند، پس اگر انسان مالی را پیش دیوانه امانت بگذارد، یا دیوانه مالی را پیش کسی امانت بگذارد، صحیح نیست.

و کسی که مال خودش را امانت می گذارد باید بالغ باشد، و جایز است بچه ممیز مال دیگری را با اذنش نزد کسی امانت بگذارد، و امانت گذاشتن نزد بچه ممیز در صورتی که متمکن از حفظ باشد و امانت را حفظ کند و مستلزم تصرف در مال بچه نباشد، اشکال ندارد.

و معتبر است کسی که مال خودش را امانت می گذارد سفیه و مفلس نباشد، مگر با اذن یا اجازه ولی سفیه و طلبکاران مفلس، ولی امانت گذاشتن نزد سفیه و مفلس - در صورتی که مستلزم تصرف آنها در مال خودشان نباشد - مانعی ندارد، و در صورت استلزام با اذن یا اجازه ولی و طلبکاران اشکال ندارد.

مسأله 2382

اگر از بچه ای چیزی را بدون اذن صاحبش به طور امانت قبول کند، باید

آن را به صاحبش بدهد، و اگر آن چیز مال خود بچه است و ولی اجازه امانت گذاشتن آن را نداده باشد، لازم است آن مال را به ولی او برساند، و چنانچه در رساندن مال به آنان کوتاهی کند و تلف شود، باید عوض آن را بدهد، و همچنین است اگر امانت گذار دیوانه باشد.

مسأله 2383

کسی که نمی تواند امانت را نگهداری نماید، در صورتی که امانت گذار ملتفت حال او نباشد، نباید امانت را قبول کند.

مسأله 2384

اگر انسان به صاحب مال بفهماند که برای نگهداری مال او حاضر نیست، چنانچه او مال را بگذارد و برود و آن مال تلف شود، کسی که امانت را قبول نکرده ضامن نیست، ولی احتیاط مستحب آن است که اگر ممکن باشد آن را نگهداری نماید.

مسأله 2385

کسی که چیزی را امانت می گذارد، هر وقت بخواهد می تواند آن را پس بگیرد، و کسی هم که امانت را قبول می کند هر وقت بخواهد می تواند آن را به صاحبش برگرداند.

مسأله 2386

اگر انسان از نگهداری امانت منصرف شود و ودیعه را به هم بزند، باید هرچه زودتر مال را به صاحب آن یا وکیل یا ولی صاحبش برساند، یا به آنان خبر دهد که حاضر به نگهداری نیست، و اگر بدون عذر مال را به آنان نرساند و خبر هم ندهد، چنانچه مال تلف شود باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2387

کسی که امانت را قبول می کند، اگر برای آن جای مناسبی ندارد، باید جای مناسب تهیه نماید و طوری آن را نگهداری کند که مردم نگویند در نگهداری آن کوتاهی نموده است، و اگر در جایی که مناسب نیست بگذارد و تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2388

کسی که امانت را قبول می کند، اگر تعدی کند - یعنی زیاده روی نماید، مثل آن که مرکبی که نزد او به امانت گذاشته شده بدون اذن صاحبش سوار شود - و یا تفریط کند - یعنی در نگهداری آن کوتاهی نماید، مثل آن که آن را در جایی بگذارد که اطمینان از آن نباشد که کسی بفهمد و آن را ببرد - ضامن است، و چنانچه تلف شود باید عوض آن را - اگر مثلی است مثل و اگر قیمی است قیمتش را - بدهد، و در غیر این دو صورت ضامن نیست.

مسأله 2389

اگر صاحب مال برای نگهداری مال خود جایی را معین کند، و به کسی که امانت را قبول کرده بگوید که باید مال را در اینجا حفظ کنی و اگر احتمال هم بدهی که از بین برود نباید آن را به جای دیگر ببری، جایز نیست آن را به جای دیگر ببرد، و اگر ببرد ضامن است.

مسأله 2390

اگر صاحب مال برای نگهداری مال خود جایی را معین کند، و کسی که امانت را قبول کرده بداند آن محل در نظر صاحب مال خصوصیتی نداشته، بلکه یکی از موارد حفظ آن بوده، می تواند آن را به جای دیگری که مال در آن جا محفوظ تر یا مثل محل اولی است ببرد، و چنانچه مال در آن جا تلف شود ضامن نیست.

مسأله 2391

اگر صاحب مال دیوانه شود، کسی که امانت را قبول کرده باید فوراً امانت را به ولی او برساند، و یا به ولی او خبر دهد، و اگر بدون عذر شرعی مال را به ولی او ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند و مال تلف شود، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2392

اگر صاحب مال بمیرد، امانت دار باید فوراً مال را به وارث او برساند، یا به وارث او خبر دهد، و چنانچه بدون عذر شرعی مال را به وارث او ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند، و مال تلف شود باید عوض آن را بدهد، ولی اگر برای آن که بفهمد کسی که می گوید من وارث میتم راست می گوید یا نه، یا میّت وارث دیگری دارد یا نه، مال را ندهد و از خبر دادن هم کوتاهی کند و مال تلف شود، چیزی برعهده او نیست.

مسأله 2393

اگر صاحب مال بمیرد و چند وارث داشته باشد، کسی که امانت را قبول کرده باید مال را به همه ورثه بدهد، یا به کسی بدهد که همه آنان گرفتن مال را به او واگذار کرده اند، پس اگر بدون اجازه دیگران تمام مال را به یکی از ورثه بدهد، ضامن سهم دیگران است، و اگر نسبت به مال وصی هم معین کرده باشد، اجازه او هم معتبر است.

مسأله 2394

اگر کسی که امانت را قبول کرده بمیرد یا دیوانه شود، وارث یا ولی او باید هرچه زودتر به صاحب مال اطلاع دهد، یا امانت را به او برساند.

مسأله 2395

هرگاه امانت دار نشانه های مرگ را در خود ببیند، اگر اطمینان دارد که امانت به صاحبش می رسد، مثل این که وارث او امین بوده و از امانت اطلاع دارد، و همچنین اطمینان دارد که صاحبش راضی به ماندن آن نزد ورثه می باشد لازم نیست

امانت را به صاحب آن یا وکیل یا ولی او برساند، و یا وصیت کند، هر چند احوط آن است که امانت را به صاحب آن یا وکیل یا ولی او برساند، و اگر ممکن نیست، آن را به حاکم شرع بدهد.

و در غیر این صورت باید به هر طریقی که ممکن است حق را به صاحبش یا وکیل یا ولی او برساند، و اگر ممکن نشد وصیت کند و شاهد بگیرد و به وصی و شاهد اسم صاحب مال و جنس و خصوصیات مال و محل آن را بگوید.

مسأله 2396

اگر امانت دار نشانه های مرگ را در خود ببیند و به وظیفه ای که در مسأله پیش گذشت عمل نکند، چنانچه آن امانت از بین برود، باید عوضش را بدهد، اگر چه در نگهداری آن کوتاهی نکرده باشد و مرض او خوب شود، یا بعد از مدتی پشیمان شود و وصیت کند، هر چند مال بعد از وصیت تلف شود.

ص: 450

مسأله 2397

عاريه آن است كه انسان مال خود را به ديگري بدهد كه بدون عوض از آن استفاده كند.

مسأله 2398

لازم نيست در عاريه صيغه بخوانند ، و اگر مثلاً لباس را به قصد عاريه به كسي بدهد و او هم به همين قصد بگيرد ، صحيح است.

مسأله 2399

عاريه دادن چيز غصبي و چيزي كه مال انسان است ولي منفعت آن متعلق حق يا ملك ديگري است - مثل آن كه آن را اجاره داده باشد - در صورتي صحيح است كه مالك چيز غصبي يا كسي كه منفعت ملك يا متعلق حق اوست به عاريه دادن راضي باشد.

مسأله 2400

چيزي را كه منفعتش مال انسان است - مثلاً آن را اجاره کرده - مي تواند به كسي كه بر آن مال مورد اطمينان است ، يا به اذن مالك عاريه بدهد ، ولي اگر در اجاره شرط کرده باشند كه خودش از آن استفاده كند ، نمي تواند آن را به ديگري عاريه دهد.

مسأله 2401

اگر ديوانه و بچه مال خود را عاريه بدهند صحيح نيست ، و همچنين عاريه دادن سفيه و مفلس مال خود را صحيح نيست ، مگر با اذن يا اجازه ولي سفيه و طلبكاران مفلس ، و اگر ولي مصلحت بداند مال كسي را كه بر او ولايت دارد عاريه دهد ، اشكال ندارد.

مسأله 2402

اگر در نگهداري چيزي كه عاريه کرده كوتاهي نكند ، و در استفاده از آن

زیاده روی هم ننماید، و اتفاقاً آن چیز تلف شود، ضامن نیست، ولی چنانچه شرط کنند که اگر تلف شود عاریه کننده ضامن باشد، یا چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره باشد، باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2403

اگر طلا و نقره را عاریه نماید و شرط کند که اگر تلف شود ضامن نباشد، چنانچه تلف شود ضامن نیست.

مسأله 2404

اگر عاریه دهنده بمیرد، عاریه گیرنده وظیفه اش همان است که در مسأله «2392» گذشت.

مسأله 2405

اگر عاریه دهنده طوری شود که شرعاً نتواند در مال خود تصرف کند - مثلاً دیوانه شود - وظیفه عاریه کننده همان است که در مسأله «2391» گذشت.

مسأله 2406

عاریه عقد جایز است، و عاریه دهنده و کسی که عاریه کرده می توانند هر وقت بخواهند عاریه را به هم بزنند، بنابراین عاریه دهنده می تواند آنچه را که عاریه داده پس بگیرد، مگر در موردی که زمینی را برای دفن میت عاریه داده باشد که بعد از دفن نمی تواند زمین را به نبش قبر میت پس بگیرد.

مسأله 2407

عاریه دادن چیزی که استفاده حلال ندارد - مثل آلات لهو و قمار - باطل است، و همچنین است عاریه دادن ظرف طلا و نقره به جهت خوردن و آشامیدن بلکه بنابر احتیاط واجب برای سایر استعمالات هر چند زینت نمودن باشد.

مسأله 2408

عاریه دادن گوسفند برای استفاده از شیر و پشم آن، و عاریه دادن حیوان نر برای کشیدن بر ماده صحیح است.

مسأله 2409

اگر چیزی را که عاریه کرده به مالک یا وکیل یا ولی او بدهد و بعد آن چیز تلف شود، عاریه کننده ضامن نیست، ولی اگر بدون اجازه صاحب مال یا وکیل یا ولی او آن را به جایی ببرد، اگرچه جایی باشد که صاحبش معمولاً به آن جا می برده - مثل آن که اسب را در اصطبل که صاحبش برای آن درست کرده ببندد - ضامن است، و در صورت تلف باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2410

اگر چیز نجس را برای کاری که شرط آن پاکی است عاریه دهد - مثلاً ظرف نجس را عاریه دهد که در آن غذا بخورند - باید نجس بودن آن

را به کسی

ص: 452

که عاریه می کند بگوید ، و اگر لباس نجس را برای نماز خواندن عاریه دهد ، لازم نیست نجس بودن آن را اطلاع دهد ، مگر در صورتی که عاریه کننده بخواهد با لباس پاک واقعی نماز بخواند ، که احتیاط واجب آن است که نجس بودنش را به او اطلاع دهد.

مسأله 2411

چیزی را که عاریه کرده بدون اجازه صاحب آن نمی تواند به دیگری اجاره یا عاریه دهد.

مسأله 2412

اگر چیزی را که عاریه کرده با اجازه صاحب آن به دیگری عاریه دهد ، چنانچه کسی که اول آن چیز را عاریه کرده بمیرد یا دیوانه شود ، عاریه دومی باطل نمی شود.

مسأله 2413

اگر بداند مالی را که عاریه کرده غصبی است ، باید آن را به صاحبش برساند ، و نمی تواند به عاریه دهنده بدهد.

مسأله 2414

اگر مالی را که می داند غصبی است عاریه کند و از آن استفاده ای ببرد و در دست او از بین برود ، مالک می تواند عوض مال و عوض استفاده ای را که عاریه کننده برده از او یا از کسی که مال را غصب کرده مطالبه کند ، و اگر از عاریه کننده بگیرد ، او نمی تواند چیزی را که به مالک می دهد از عاریه دهنده مطالبه نماید.

مسأله 2415

اگر نداند مالی را که عاریه کرده غصبی است و در دست او از بین برود ، چنانچه صاحب مال عوض آن را از او بگیرد ، او هم می تواند آنچه را که به صاحب مال داده از عاریه دهنده مطالبه نماید ، ولی اگر چیزی را که عاریه کرده طلا و نقره باشد ، یا عاریه دهنده با او شرط کرده باشد که اگر آن چیز از بین برود عوضش را بدهد ، نمی تواند عوض آن را که به صاحب مال می دهد از عاریه دهنده مطالبه نماید.

اشاره

هبه عبارت است از تملیک عین مجاناً - بدون این که در مقابل عین عوضی دریافت کند - و بخشیده شده باید عین - اگر چه بنحو مشاع - باشد ، نه منفعت ، و چه در خارج باشد یا در ذمه ، در صورتی که به غیر کسی که در ذمه اوست ببخشد ، و اگر به کسی که آن عین در ذمه اوست ببخشد ، ذمه مدیون بریء می شود ، و نمی تواند به آن چه بخشیده رجوع کند.

مسأله 2416

در هبه ایجاب و قبول معتبر است ، چه به لفظ باشد - مثل آن که بگوید: «این کتاب را به تو بخشیدم» و کسی که به او بخشیده شده بگوید: «قبول کردم» - یا به فعل باشد ، مثل آن که کتاب را به قصد بخشش به طرف بدهد ، و او هم به قصد قبول بگیرد.

مسأله 2417

معتبر است هبه کننده عاقل و بالغ و قاصد باشد ، و بر هبه اکراره نشده باشد ، و به واسطه سفاهت و افلاس ممنوع از تصرف در مالش نباشد ، و مالک مالی باشد که می ببخشد ، یا بر آن ولایت داشته باشد ، و گرنه آن هبه فضولی است و صحّت آن منوط به اجازه کسی است که اجازه او معتبر است.

مسأله 2418

در هبه قبض معتبر است ، پس اگر مالی را به کسی ببخشد ، تا به قبض او ندهد ، هبه محقق نمی شود ، و باید کسی که مال به او بخشیده شده ، به اذن هبه کننده قبض کند ، ولی اگر آن چه را بخشیده ، در تصرف کسی باشد که به او بخشیده ، کفایت از قبض می کند.

وقبض در غیر منقول - مانند خانه وزمین - به این است که مانع از تصرف را برطرف کند ، و مال را در استیلاي کسی که به او بخشیده قرار دهد ، و در منقول به این است که به طرف بدهد ، و طرف هم از او بگیرد.

مسأله 2419

اگر مالي را به کسی که به حد بلوغ نرسیده یا به دیوانه ببخشد ، معتبر است ولي آن دو قبول کند ، و آن مال را قبض نماید ، ولي اگر ولي به آن دو ببخشد ، و در دست خودش باشد ، بودن آن مال در تصرف ولي از قبض کفایت مي کند.

مسأله 2420

اگر به یکی از ارحام - خویشاوندان - خود مالي ببخشد ، بعد از آن که به قبض او داد ، نمی تواند رجوع کند و پس بگیرد ، و همچنین است در صورتی که هبه کننده بر کسی که به او هبه شده ، شرط کند ، و به آن شرط عمل شود ، یا کسی که به او هبه شده ، در مقابل هبه عوضی به هبه کننده بدهد.

و در غیر موارد ذکر شده تا عین مالي که هبه شده باقی باشد ، می تواند مال بخشیده شده را پس بگیرد ، ولي اگر تلف شده یا آن را به دیگری منتقل کرده ، یا تغییری در عین داده - مثل آن که اگر پارچه بوده ، آن را رنگ کرده باشد - نمی تواند پس بگیرد.

مسأله 2421

زن و شوهر در لزوم هبه ، حکم رحم را ندارند.

مسأله 2422

اگر مالي را به کسی ببخشد ، و در ضمن آن بر آن کس شرط کند که مالي به او بدهد یا کاری - که جایز باشد - برای او انجام دهد ، باید کسی که بر او شرط شده ، به آن شرط عمل کند ، و هبه کننده قبل از عمل به شرط می تواند رجوع نماید ، و همچنین اگر کسی که بر او شرط شده ، به شرط عمل نکند ، و یا نتواند به آن شرط عمل نماید ، هبه کننده می تواند رجوع کند.

مسأله 2423

اگر هبه کننده یا کسی که مال به او هبه شده ، قبل از قبض بمیرد ، هبه باطل می شود.

مسأله 2424

اگر هبه کننده بعد از قبض دادن بمیرد ، ورثه نمی توانند رجوع کنند ، و همچنین اگر کسی که مال به او بخشیده شده بمیرد ، هبه کننده نمی تواند رجوع نماید.

مسأله 2425

همچنان که رجوع به گرفتن محقق می شود - مثل آن که بگوید: «از بخششی که کردم برگشتم» - به فعل نیز محقق می شود ، مثل آن که به

قصءء رجوع از طرف

ص: 456

بگیرد، یا آن چه را بخشیده به قصد رجوع به دیگری واگذار نماید، و در تحقق رجوع، دانستن کسی که مال به او هبه شده، معتبر نیست.

مسأله 2426

مالي را که به شخصي بخشیده، اگر در ملك آن شخص، زيادي منفصل یا قابل انفصال پیدا کند - مثل آن که گوسفند بره آورد، یا درخت میوه دهد - مال آن شخص است، و اگر هبه کننده، در هبه مثل گوسفند و درخت، رجوع کند، نمی تواند بره و میوه را از آن شخص پس بگیرد.

ص: 457

اشاره

به واسطه عقد ازدواج زن و مرد به يكديگر حلال مي شوند، و آن بر دو قسم است: دائم و غير دائم.

عقد دائم آن است که در آن مدّتي براي زناشويي نباشد، و زني را که به اين قسم عقد مي کنند دائمه گویند.

و عقد غير دائم آن است که مدّت زناشويي در آن معيّن شود، مثلاً زن را به مدّت يك ساعت يا يك روز يا يك ماه يا يك سال يا بيشتر عقد نمايند، ولي - بنابر احتياط واجب - مدّت ازدواج از مقدار عمر زن و شوهر يا يکي از آن دو زيادتر نباشد، و زني را که به اين قسم عقد کنند متعه مي نامند.

احكام عقد

اشاره

مسأله 2427

در زناشويي - چه دائم و چه غير دائم - بايد صيغه خوانده شود، و تنها راضي بودن زن و مرد کافي نيست، و صيغه عقد را مي توانند خود زن و مرد بخوانند يا ديگري را وکیل کنند که از طرف آنان بخواند.

مسأله 2428

وکیل لازم نيست مرد باشد، و زن هم مي تواند براي خواندن صيغه عقد از طرف ديگري وکیل شود.

ص: 459

زن و مرد تا یقین یا اطمینان پیدا نکنند که وکیل آنها صیغه را خوانده است نمی توانند ترتیب آثار و احکام نکاح را بدهند، و گمان به این که وکیل صیغه را خوانده است کفایت نمی کند، و اگر وکیل بگوید صیغه را خوانده در صورتی که ثقه باشد و ظن به خلاف گفته او نباشد، یا از قول او اطمینان حاصل شود کافیسست، و در غیر دو صورت ذکر شده اکتفا به اخبار او محل اشکال است.

مسأله 2430

اگر زنی کسی را وکیل کند که مثلاً ده روز او را به عقد مردی در آورد، و ابتدای ده روز را معین نکند، آن وکیل می تواند هر وقت که بخواهد او را ده روز به عقد آن مرد در آورد، ولی اگر معلوم باشد که زن روز یا ساعت معینی را قصد کرده، باید صیغه را مطابق قصد او بخواند.

مسأله 2431

یک نفر می تواند برای خواندن صیغه عقد دائم یا غیر دائم از طرف هر دو نفر وکیل شود، و نیز مرد می تواند از طرف زن وکیل شود و او را برای خود به طور دائم یا غیر دائم عقد کند، ولی احتیاط مستحب آن است که عقد را دو نفر بخوانند، خصوصاً در صورتی که وکیل شود که برای خود عقد کند.

دستور خواندن عقد دائم**مسأله 2432**

اگر صیغه عقد دائم را خود زن و مرد بخوانند و اول زن بگوید: «زَوَّجْتُكَ نَفْسِي عَلِي الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ» یعنی خود را زن تو نمودم به مهري که معین شده، و پس از آن بدون آن که پی در پی بودن ایجاب و قبول عرفاً بهم بخورد مرد بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ عَلِي الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ» یعنی قبول کردم ازدواج را به مهري که معین شده یا بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ» و قصد کند قبول همان ازدواج بر مهر معلوم را، عقد صحیح است.

و اگر دیگری را وکیل کنند که از طرف آنها صیغه عقد را بخواند، چنانچه مثلاً اسم مرد احمد و اسم زن فاطمه باشد و وکیل زن بگوید: «زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ مُوَكَّلِكَ أَحْمَدَ عَلِي الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ» و پس از آن بدون آن که موالات عرفاً به هم بخورد وکیل مرد بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ لِمُوَكَّلِي أَحْمَدَ عَلِي الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ» صحیح می باشد، و بهتر

آن است که وکیل زن بگوید: «زَوَّجْتُ مُوَكَّلَكَ أَحْمَدَ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ عَلِي الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ».

و بنا بر احتیاط مستحب لفظی که مرد می گوید با لفظی که زن می گوید مطابق باشد ، مثلاً اگر زن «زَوَّجْتُ» می گوید مرد هم «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ» بگوید ، هرچند «قَبِلْتُ النِّكَاحَ» هم مانعی ندارد.

دستور خواندن عقد غیر دائم

مسأله 2433

اگر خود زن و مرد بخواهند صیغه عقد غیر دائم را بخوانند ، بعد از آن که مدّت و مهر را معین کردند ، چنانچه زن بگوید: «زَوَّجْتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلِي الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ» و بعد بدون این که موالات عرفاً به هم بخورد مرد بگوید: «قَبِلْتُ هَكَذَا» صحیح است.

و اگر دیگری را وکیل کنند و اوّل وکیل زن به وکیل مرد بگوید: «زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي مُوَكَّلَكَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلِي الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ» پس بدون این که موالات عرفاً به هم بخورد وکیل مرد بگوید: «قَبِلْتُ لِمُوَكَّلِي هَكَذَا» صحیح می باشد.

شرایط عقد

مسأله 2434

عقد ازدواج چند شرط دارد:

اوّل: آن که بنا بر احتیاط واجب به عربی صحیح خوانده شود ، و اگر خود مرد و زن نتوانند صیغه را به عربی صحیح بخوانند ، می توانند به غیر عربی بخوانند ، ولی باید لفظی بگویند که معنی «زَوَّجْتُ» و «قَبِلْتُ» را بفهماند ، هرچند احتیاط مستحب آن است که اگر ممکن باشد کسی را که می تواند به عربی صحیح بخواند وکیل کنند.

دوم: مرد و زن یا وکیل آنها که صیغه را می خوانند قصد انشاء داشته باشند ، یعنی اگر خود مرد و زن صیغه را می خوانند ، زن به گفتن «زَوَّجْتُكَ نَفْسِي» قصدش این باشد که خود را زن او قرار دهد ، و مرد به گفتن «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ» زن بودن او را برای خود قبول نماید ، و اگر وکیل مرد و زن صیغه را می خوانند ، به گفتن «زَوَّجْتُ» و «قَبِلْتُ»

قصدهشان این باشد که مرد و زنی که آنان را وکیل کرده اند زن و شوهر شوند.

سوم: کسی که صیغه را می خواند باید عاقل باشد، و اما کسی که بالغ نیست ولی قادر بر انشاء عقد است، در صورتی که بدون اذن و اجازه ولی برای خودش صیغه را بخواند باطل است، و با اذن یا اجازه ولی مانعی ندارد، و در صورتی که صیغه را به وکالت از غیر بخواند، عقدش صحیح است.

چهارم: اگر وکیل زن و شوهر یا ولی آنها صیغه را می خوانند، در موقع عقد، زن و شوهر را معین کنند، مثلاً اسم آنها را ببرند یا به آنها اشاره نمایند، پس کسی که چند دختر دارد اگر به مردی بگوید: «زَوْجَتُكَ اِحْدِي بِنَاتِي» یعنی زن تو نمودم یکی از دخترانم را و او بگوید «قَبِلْتُ» یعنی قبول کردم، چون در موقع عقد دختر را معین نکرده اند عقد باطل است.

پنجم: زن و مرد به ازدواج راضی باشند، ولی اگر زن ظاهراً با کراهت اذن دهد و معلوم باشد قلباً راضی است، عقد صحیح است.

مسأله 2435

اگر در عقد يك حرف غلط خوانده شود که معنی آن را عوض کند، عقد باطل است.

مسأله 2436

کسی که دستور زبان عربی را نمی داند، اگر عقداً صحیح بخواند و معنای هر کلمه ای از عقداً بداند و از هر لفظی معنای آن را قصد نماید، می تواند عقداً بخواند.

مسأله 2437

اگر زنی را برای مردی بدون اذن آنان عقد کنند، و بعد زن و مرد آن عقداً اجازه نمایند، عقد صحیح است.

مسأله 2438

اگر زن و مرد یا یکی از آن دوراً به ازدواج اکراه نمایند، در صورتی که عقداً خود آنها خوانده باشند، اگر بعد از خواندن عقد راضی شوند، عقد صحیح است، ولی اگر دیگری خوانده است در صورتی که اجازه کنند - مثلاً بگویند به آن عقد راضی هستیم - عقد صحیح است.

مسأله 2439

پدر و جد پدری می توانند برای فرزند نابالغ یا دیوانه خود که با حال دیوانگی بالغ شده ازدواج کنند، و بعد از آن که آن طفل بالغ شد یا دیوانه عاقل گردید،

اگر ازدواجی که برای او کرده اند مفسده ای نداشته ، نمی تواند آن را به هم بزند ، و اگر مفسده ای داشته می تواند آن را امضاء یا رد نماید ، ولی در صورتی که دختر و پسر نابالغ را پدرانشان به یکدیگر تزویج کنند ، چنانچه پس از بلوغشان اجازه نکنند احتیاط به طلاق یا عقد جدید ترک نشود.

مسأله 2440

دختری که به حد بلوغ رسیده و رشیده است - یعنی مصلحت خود را تشخیص می دهد - اگر بخواهد شوهر کند ، چنانچه باکره باشد - بنابر احتیاط واجب - باید از پدر یا جد پدری خود اجازه بگیرد ، و اجازه مادر و برادر لازم نیست.

مسأله 2441

اگر دختر باکره نباشد ، یا این که باکره باشد ولی اجازه گرفتن از پدر یا جد پدری ممکن نباشد ، یا حرجی باشد و دختر حاجت به شوهر کردن داشته باشد ، اجازه پدر و جد پدری لازم نیست.

مسأله 2442

اگر پدر یا جد پدری برای پسر نابالغ خود زن بگیرد ، پسر باید بعد از بالغ شدن خرج آن زن را بدهد ، و بنابر احتیاط واجب از خرج قبل از بلوغ - در صورت تمکین زن و تمکّن پسر از لذت بردن - به صلح یا غیر آن یقین به برائت ذمه حاصل کند.

مسأله 2443

اگر پدر یا جد پدری برای پسر نابالغ خود زن بگیرد ، چنانچه پسر در موقع عقد مالی داشته مدیون مهر زن است ، و اگر موقع عقد مالی نداشته پدر یا جد او باید مهر زن را بدهند.

عیبهایی که به واسطه آنها می شود عقد را به هم زد

مسأله 2444

اگر مرد بعد از عقد بفهمد که زن یکی از هفت عیبی را که ذکر می شود دارد ، می تواند عقدا را به هم بزند:

اول: دیوانگی. دوم: مرض خوره. سوم: مرض برص (پسی). چهارم: کوری.

پنجم: زمین گیر یا شل بودن، مگر این که شلی او طوری باشد که عرفاً عیب شمرده نشود.

ششم: افشاء ، یعنی راه بول و حیض یا راه حیض و غائط او یکی شده باشد.

هفتم: آن که گوشت یا استخوانی در فرج او باشد که مانع نزدیکی شود.

اگر زن بعد از عقد بفهمد که شوهر او پیش از عقد دیوانه بوده است ، یا

ص: 463

آلت مردی نداشته ، یا بعد از عقد پیش از نزدیکی بریده شود ، یا بفهمد مرضی دارد که نمی تواند نزدیکی نماید ، هر چند آن مرض بعد از عقد و پیش از نزدیکی پیدا شده باشد ، می تواند عقدا را به هم بزند ، ولی در صورتی که شوهر نمی تواند نزدیکی نماید باید زن به حاکم شرع رجوع نماید ، و حاکم شوهر را يك سال مهلت می دهد چنانچه شوهر نتوانست با آن زن یا زنی دیگر نزدیکی نماید ، پس از آن ، زن می تواند عقد را به هم بزند.

و در صورتی که مرد بعد از عقد - چه پیش از نزدیکی و چه بعد از آن - دیوانه شود ، بنابر احتیاط واجب زن بدون طلاق نمی تواند جدا شود ، و اگر آلت مردی بعد از نزدیکی بریده شود ، یا مرض مانع از نزدیکی بعد از آن پیدا شود ، زن نمی تواند عقد را به هم بزند.

مسأله 2446

اگر زن بعد از عقد بفهمد که تخمهای شوهرش را کشیده اند ، در صورتی که تدلیس کرده و زن را گول زده باشند ، می تواند عقدا را بهم بزند ، و در غیر صورت تدلیس ، اگر خواست عقدا را به هم بزند احتیاط به طلاق ترك نشود.

مسأله 2447

اگر به واسطه آن که مرد نمی تواند نزدیکی کند زن عقدا را به هم بزند ، شوهر باید نصف مهر را بدهد ، ولی اگر به واسطه یکی از عیبهایی دیگری که گذشت مرد یا زن عقدا را به هم بزند ، چنانچه مرد با زن نزدیکی نکرده باشد چیزی بر او نیست ، و اگر نزدیکی کرده باشد تمام مهر را بدهد ، مگر اینکه خود زن تدلیس کرده باشد که در این صورت چیزی بر مرد نیست.

عده ای از زنها که ازدواج با آنان حرام است

مسأله 2448

ازدواج با زنهایی که با انسان محرم هستند - مثل مادر و خواهر و دختر و عمه و خاله و دختر برادر و دختر خواهر و مادر زن - حرام است.

مسأله 2449

اگر کسی زنی را برای خود عقد نماید ، اگر چه با او نزدیکی نکند ، مادر و مادر مادر آن زن و مادر پدر او هر چه بالا روند به آن مرد محرم می شوند.

مسأله 2450

اگر زنی را عقد کند و با او نزدیکی نماید ، دختر و نوه دختری و پسری آن زن هر چه پایین روند ، چه در وقت عقد باشند یا بعد به دنیا بیایند ، به آن مرد محرم می شوند.

مسأله 2451

اگر با زني که براي خود عقد کرده نزديکي نکرده باشد ، تا وقتي که آن زن در عقد او است نمي تواند با دختر او ازدواج کند.

مسأله 2452

عمّه و خاله انسان و عمّه و خاله پدر و عمّه و خاله پدر پدر يا مادر پدر و عمّه و خاله مادر و عمّه و خاله مادر مادر يا پدر مادر هرچه بالا روند به انسان محرمند.

مسأله 2453

پدر و جد شوهر هرچه بالا روند ، و پسر و نوه پسري و دختري او هرچه پايين آيند ، چه در موقع عقد باشند يا بعد به دنيا بيابند ، به زن او محرم هستند.

مسأله 2454

اگر زني را براي خود عقد کند به عقد دائم يا موقت ، تا وقتي که آن زن در عقد او است نمي تواند با خواهر آن زن ازدواج نمايد.

مسأله 2455

اگر زن خود را - به ترتيبی که در کتاب طلاق مي آيد - طلاق رجعي دهد ، در بين عدّه نمي تواند خواهر او را عقد نمايد ، و همچنين - بنابر احتياط واجب - در صورتی که در عدّه متعه باشد ، ولي در عدّه طلاق بائن مي تواند با خواهر او ازدواج نمايد.

مسأله 2456

انسان نمي تواند بدون اجازه زن خود با خواهر زاده و برادر زاده او ازدواج کند ، ولي اگر بدون اذن زنش آنان را عقد نمايد و بعد زن اجازه نمايد اشکال ندارد.

مسأله 2457

اگر زن بفهمد شوهرش برادر زاده يا خواهر زاده او را عقد کرده و حرفي نزند ، و حرف نزدنش کاشف از رضايات او نباشد ، چنانچه بعد رضايات ندهد عقد آنان باطل است.

مسأله 2458

اگر انسان پيش از آن که دختر خاله خود را بگيرد با مادر او زنا کند ، ديگر نمي تواند با او ازدواج نمايد ، و بنابر احتياط واجب دختر عمّه نيز همين حکم را دارد.

اگر با دختر عمّه یا دختر خاله خود ازدواج نماید و پس از نزدیکی با آنان با مادرشان زنا کند موجب جدایی آنها نمی شود، ولی اگر پیش از آن که با آنان نزدیکی کند با مادرشان زنا نماید، احتیاط واجب آن است که از ایشان به طلاق جدا شود.

اگر با زنی غیر از عمّه و خاله خود زنا کند، احتیاط مستحب آن است که با دختر او ازدواج نکند، و اگر زنی را عقد نماید و پیش از آن که با او نزدیکی کند با مادر او زنا کند، احتیاط واجب آن است که به طلاق از آن زن جدا شود، ولی اگر با او نزدیکی کند و بعد با مادر او زنا نماید، لازم نیست از آن زن جدا شود.

مسأله 2461

زن مسلمان نمی تواند به عقد کافر در آید ، و مرد مسلمان هم نمی تواند با زنهای کافره غیر اهل کتاب ازدواج کند ، ولی متعه کردن زنهای اهل کتاب یعنی یهود و نصاری مانعی ندارد ، و بنابر احتیاط مستحب ازدواج دائم با آنها ننماید ولی نمی تواند با زن های اهل کتاب بدون رضایت زن مسلمان خود ازدواج دائم یا موقت نماید.

و بعضی از فرقه ها - از قبیل خوارج و غلات و نواصب - که خود را مسلمان می دانند و در حکم کفارند ، مرد و زن مسلمان نمی توانند با آنها به طور دائم یا موقت ازدواج نمایند.

مسأله 2462

اگر با زنی که در عده طلاق رجعی است زنا کند ، آن زن - بنابر احتیاط - بر او حرام می شود ، و اگر با زنی که در عده متعه یا طلاق بائن یا عده وفات است زنا کند ، بعد می تواند او را عقد نماید ، و معنی طلاق رجعی و طلاق بائن وعده متعه و عده وفات در احکام طلاق خواهد آمد.

مسأله 2463

اگر با زن بی شوهری که در عده نیست زنا کند ، بعد می تواند آن زن را برای خود عقد نماید ، ولی احتیاط واجب آن است که از ازدواج با زنی که زنا دادن او علنی است خودداری کند ، مگر بعد از معلوم شدن توبه آن زن ، و احتیاط واجب آن است که صبر کند تا آن زن حیض ببیند ، بعد او را عقد نماید ، و اگر دیگری بخواهد آن زن را عقد کند این احتیاط مستحب است.

مسأله 2464

اگر زنی را که در عده دیگری است برای خود عقد کند ، چنانچه مرد و زن یا یکی از آنان بدانند که عده زن تمام نشده و بدانند عقد کردن زن در عده حرام است ، آن زن بر او حرام ابدی می شود ، اگرچه مرد بعد از عقد با آن زن نزدیکی نکرده باشد.

مسأله 2465

اگر زنی را که در عده دیگری است برای خود عقد کند و با او نزدیکی کند ، آن زن بر او حرام ابدی می شود ، اگرچه نمی دانسته که آن زن در عده است ، یا نمی دانسته که عقد زن در عده حرام است.

مسأله 2466

اگر انسان بدانند زنی شوهر دارد و ازدواج با او حرام است و با او ازدواج کند ، باید از او جدا شود و بر او حرام ابدی می شود ، و همچنین است اگر ندانند که آن زن شوهر دارد ولی بعد از ازدواج با او نزدیکی کرده باشد.

مسأله 2467

زن شوهر دار اگر زنا کند بر شوهر خود حرام نمی شود ، و چنانچه توبه

ص: 466

نکند و بر عمل خود باقي باشد ، بهتر است شوهر اورا طلاق دهد ، ولي در هر صورت بايد مهرش را بدهد.

مسأله 2468

زني را كه طلاق داده اند و زني كه متعه بوده و شوهرش مدت اورا بخشیده يا مدتش تمام شده ، چنانچه بعد از مدتي شوهر كند و بعد شك كند كه موقع عقد شوهر دوم عدّه شوهر اول تمام بوده يا نه ، در صورتی كه در حال شك احتمال بدهد كه موقع عقد غافل از عدّه نبوده ، عقد شوهر دوم صحيح است ، و در غير اين صورت صحّت عقد محل اشكال است.

مسأله 2469

مادر و خواهر و دختر پسري كه لواط داده بر لواط كننده - در صورتی كه بالغ بوده - حرام است ، و همچنين بنا بر احتياط مادر بزرگ و دختر دختر؛ و در صورتی كه لواط دهنده بالغ باشد يا لواط كننده بالغ نباشد ، اگر عقد واقع شد بنا بر احتياط واجب زن از مرد به طلاق جدا شود ، و همچنين در وقوع عقد بر مادر بزرگ و دختر دختر ، و اگر گمان يا شك كند كه دخول شده بر او حرام نمي شود.

مسأله 2470

اگر با مادر يا خواهر پسري ازدواج نمايد و بعد از ازدواج با آن پسر لواط كند ، آنها بر او حرام نمي شوند ، هر چند احتياط مستحب آن است كه از زن خود به طلاق جدا شود ، خصوصاً در صورتی كه خواهر آن پسر باشد ، و احتياط واجب آن است كه اگر لواط كننده زن خود را طلاق داده ، دوباره با او ازدواج نكند.

مسأله 2471

اگر كسي در حال احرام با زني ازدواج نمايد ، عقد او باطل است ، و اگر مي دانسته كه ازدواج كردن در حال احرام حرام است ، آن زن بر او حرام ابدی مي شود.

مسأله 2472

اگر زني كه در حال احرام است با مردی كه در حال احرام نيست ازدواج كند ، عقد او باطل است ، و اگر زن مي دانسته كه ازدواج كردن در حال احرام حرام است ، بنا بر احتياط آن مرد بر او حرام ابدی مي شود.

مسأله 2473

اگر مرد طواف نساء را - كه يكي از كارهاي حج و عمره مفرده است - به جا نياورد ، زنش و زنان ديگر كه به احرام بر او حرام شده بودند حلال نمي شوند ، و نيز اگر زن طواف نساء نكند مرد بر او حلال نمي شود ، ولي اگر بعد طواف نساء را انجام دهند ، حلال مي شوند.

مسأله 2474

نزدیکی با دختری که عقد کرده تا بالغ نشده حرام است، ولی اگر پیش از آن که نه سال دختر تمام شود با او نزدیکی کند بعد از بلوغ دختر نزدیکی با او حرام نیست اگرچه افضاء شده باشد، (معنای افضاء در مسأله «2444» گذشت).

مسأله 2475

زن آزادی را که شوهرش سه مرتبه او را طلاق داده بر شوهرش حرام می شود، ولی اگر با شرایطی که در احکام طلاق می آید با مرد دیگری ازدواج کند، بعد از وفات یا طلاق شوهر دوم و تمام شدن عده، شوهر اول می تواند دوباره با او ازدواج کند.

احکام عقد دائم

مسأله 2476

زنی که عقد دائمی شده نباید بدون اذن شوهر از خانه بیرون رود، و باید خود را برای هر لذت مشروعی که او می خواهد تسلیم نماید، و بدون عذر شرعی از نزدیکی کردن او جلوگیری نکند، و اگر این وظایف را انجام دهد، تهیه غذا و لباس و منزل و سایر مایحتاج زن - بر طبق آنچه متعارف است - بر شوهر واجب است، و اگر تهیه نکند - چه توانایی داشته باشد یا نداشته باشد - مدیون زن است.

مسأله 2477

اگر زن در کارهایی که در مسأله پیش ذکر شد اطاعت شوهر را نکند گناهکار است، و حق غذا و لباس و منزل و سایر مایحتاج و همخوانی ندارد، ولی مهر او از بین نمی رود.

مسأله 2478

مرد حق ندارد زن خود را به خدمت خانه ملزم کند.

مسأله 2479

مخارج سفر زن اگر بیشتر از مخارج او در وطن باشد بر شوهر نیست، مگر سفری باشد که مخارج آن سفر عرفاً نفقه او باشد، مانند آن که بیمار باشد و معالجه متوقف بر سفر باشد، که در این صورت مخارج سفر به قدر متعارف بر شوهر است، و همچنین اگر شوهر مایل باشد که زن را به سفر ببرد.

مسأله 2480

زنی که خرج او بر شوهر است و شوهر خرج او را نمی دهد می تواند بعد از مطالبه و امتناع شوهر خرجی خود را بدون اذن از مال او بردارد، و بنا بر احتیاط واجب - اگر ممکن باشد - از حاکم شرع برای برداشتن اذن بگیرد، و اگر نتواند از مال

او بردارد و اجبار او هم به وسیله متصدی امور حسیه میسر نباشد، چنانچه ناچار باشد که معاش خود را تهیه کند، در موقعی که مشغول تهیه معاش است اطاعت شوهر بر او واجب نیست.

مسأله 2481

مرد - بنا بر احتیاط واجب - در هر چهار شب، يك شب نزد زن دائمی خود بماند، ولی اگر دو زن داشته باشد و نزد یکی از آنها يك شب بماند، واجب است نزد دیگری نیز يك شب در ضمن چهار شب بماند.

مسأله 2482

شوهر نمی تواند بیش از چهار ماه نزدیکی با زن دائمی جوان خود را ترك کند، و همچنین بنا بر احتیاط واجب در غیر زن جوان، مگر با رضایت زن، یا آن که نزدیکی بر مرد ضرری یا حرجی باشد در صورتی که با ضرر و حرج بر زن مزاحمت نکند، یا آن که زن ناشزه باشد، و یا آن که در ضمن عقد بر زن شرط شده باشد که اختیار نزدیکی با مرد باشد.

مسأله 2483

اگر در عقد دائم مهر را معین نکنند، عقد صحیح است، و چنانچه مرد با زن نزدیکی کند، باید مهر او را مطابق مهر زنهایی که مثل او هستند بدهد، ولی در متعه چنانچه مهر را معین نکنند، عقد باطل است.

مسأله 2484

اگر موقع خواندن عقد دائم برای دادن مهر مدتی معین نکرده باشند، زن می تواند پیش از گرفتن مهر از نزدیکی کردن شوهر جلوگیری کند، چه شوهر توانایی دادن مهر را داشته باشد و چه نداشته باشد، ولی اگر پیش از گرفتن مهر به نزدیکی رضی شود و شوهر با او نزدیکی کند، دیگر نمی تواند بدون عذر شرعی از نزدیکی شوهر جلوگیری نماید.

متعّه (ازدواج موقت)

مسأله 2485

متعّه کردن زن اگرچه برای لذت بردن هم نباشد صحیح است.

مسأله 2486

احتیاط واجب آن است که شوهر بیش از چهار ماه نزدیکی با متعه خود را ترك نکند مگر با رضایت او.

مسأله 2487

زني که متعه مي شود اگر در عقد شرط کند که شوهر با او نزديکي نکند ،

ص: 469

عقد و شرط او صحیح است ، و شوهر فقط می تواند لذت‌های دیگر از او ببرد ، ولی اگر بعد به نزدیکی راضی شود ، شوهر می تواند با او نزدیکی نماید.

مسأله 2488

زنی که متعه شده اگرچه آبستن شود حق خرجی ندارد مگر این که در ضمن عقد متعه یا عقد لازم دیگر شرط کند ، و همچنین در ضمن عقد جایز مادامی که آن عقد باقی باشد.

مسأله 2489

زنی که متعه شده حق همخوابی ندارد و از شوهر ارث نمی برد و شوهر هم از او ارث نمی برد ، مگر در صورتی که ارث بردن را شرط کرده باشند که در این صورت هر که شرط کرده ارث می برد.

مسأله 2490

زنی که به ازدواج موقت در آمده اگرچه نداند که حق خرجی و همخوابی ندارد ، عقد او صحیح است ، و برای آن که نمی دانسته ، حقی بر شوهر پیدا نمی کند.

مسأله 2491

زنی که به ازدواج موقت در آمده می تواند بدون اجازه شوهر از خانه بیرون برود ، ولی اگر به واسطه بیرون رفتن حق شوهر از بین برود ، بیرون رفتن حرام است.

مسأله 2492

اگر زنی مردی را وکیل کند که به مدت و مبلغ معین او را برای خود متعه نماید ، چنانچه مرد او را به عقد دائم خود در آورد ، یا به غیر از مدت یا مبلغی که معین شده او را متعه کند ، وقتی آن زن فهمید اگر آن عقدا اجازه کند صحیح وگرنه باطل است.

مسأله 2493

اگر پدر یا جد پدری برای محرم شدن زنی را برای مدت کمی مثلاً يك ساعت برای پسری که قابلیت استمتاع داشته باشد عقد نماید ، عقد صحیح است ، و پدر یا جد پدری می تواند مدت را با مراعات مصلحت و نفع آن پسر به زن ببخشد ، و نیز می تواند دختر نا بالغی را که قابل تمتع باشد برای محرم شدن در مدت مذکوره به عقد کسی در آورد ، و در هر دو صورت معتبر است که در عقد مفسده ای برای صغیر نباشد.

مسأله 2494

اگر پدر یا جد پدری طفل خود را که در محل دیگری است و نمی داند زنده است یا مرده برای محرم شدن به عقد کسی در آورد، در صورتی که آن طفل در مدت زوجیت قابل استمتاع باشد، بر حسب ظاهر محرم بودن حاصل می شود، و چنانچه بعد معلوم شود که در موقع عقد آن دختر زنده نبوده، عقد باطل است و کسانی که ظاهراً محرم شده بودند نامحرمند.

ص: 470

مسأله 2495

اگر مرد مدت ازدواج موقت زن را ببخشد ، چنانچه با او نزدیکی کرده ، باید تمام چیزی را که قرار گذاشته به او بدهد ، و اگر نزدیکی نکرده واجب است نصف آن را بدهد ، و احتیاط مستحب آن است که تمام آن را بدهد.

مسأله 2496

مرد می تواند زنی را که متعه او بوده و مدتش تمام شده یا به آن زن بخشیده ولی عده او تمام نشده به عقد دائم خود در آورد یا این که دوباره متعه نماید.

احکام نگاه کردن

مسأله 2497

نگاه کردن مرد به بدن و موی زن نامحرم - چه با قصد لذت و چه بدون آن ، و چه با ترس وقوع در حرام و چه بدون آن - حرام است ، و نگاه کردن بصورت و دستهای او اگر به قصد لذت باشد یا ترس وقوع در حرام داشته باشد ، حرام است ، و احتیاط مستحب آن است که بصورت و دستها تا مچ - هر چند بدون قصد لذت و ترس وقوع در حرام - نگاه نکند ، و نیز نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم حرام است مگر به جاهایی که سیره متشرعه و متدینین بر پوشانیدن آن نیست ، مانند سر و صورت و گردن و دستها و ساق پاها ، که نگاه کردن زن به این مواضع بدون قصد لذت و ترس وقوع در حرام جایز است.

مسأله 2498

زنهایی که اگر آنها را از پوشیدن بدن خود از نامحرم نهي کنند تأثیر در آنها ندارد - چه کافر و چه مسلمان - نگاه کردن به جاهایی از بدن آنها که بحسب متعارف عادت پوشانیدن آن ندارند در صورتی که قصد لذت و ترس وقوع در حرام نباشد ، جایز است.

مسأله 2499

زن باید موی و بدن خود را از مرد نامحرم بپوشاند ، و نیز صورت و دستها را تا مچ ، در صورتی که قصد نشان دادن داشته باشد و مرد هم بقصد لذت نظر می کند ، و همچنین است بنا بر احتیاط واجب در صورتی که می داند بیننده بقصد لذت نظر می کند ، هر چند زن قصد نشان دادن نداشته باشد.

و پوشاندن سر و موی از پسر نابالغ واجب نیست مگر در صورتی که موجب هیجان شهوت آن پسر باشد که بنا بر احتیاط واجب بپوشاند.

مسأله 2500

نگاه کردن به عورت دیگری - حتی به عورت بچه ممیزی که خوب و بد را می فهمد - حرام است ، اگرچه از پشت شیشه یا در آینه یا آب صاف و مانند اینها

باشد، و زن و شوهر می توانند به تمام بدن یکدیگر نگاه کنند، و نظر به عورت کافر بنا بر احتیاط واجب جائز نیست.

مسأله 2501

مرد و زنی که با یکدیگر محرمند، اگر قصد لذت نداشته باشند می توانند به تمام بدن یکدیگر به جز عورت نگاه کنند.

مسأله 2502

نگاه کردن مرد به بدن مرد دیگر، و زن به بدن زن دیگر به قصد لذت حرام است.

مسأله 2503

نگاه کردن به عکس زن نامحرمی که انسان او را می شناسد و از زنایی است که اگر او را از نشان دادن خود به نامحرم نهی کنند می پذیرد، بنا بر احتیاط جایز نیست.

مسأله 2504

اگر زن بخواهد زن دیگری یا مردی غیر از شوهر خود را تنقیه کند، یا عورت او را آب بکشد، باید چیزی در دست کند که دست آن زن به عورت او نرسد، و همچنین است اگر مرد بخواهد مرد دیگری، یا زنی غیر زن خود را تنقیه کند، یا عورت او را آب بکشد.

مسأله 2505

اگر زن ناچار باشد برای معالجه به مرد نامحرم مراجعه کند و مرد هم برای معالجه ناچار باشد که او را نگاه کند و دست به بدن او بزند، جایز است، ولی اگر با نگاه کردن بتواند معالجه کند نباید دست ببدن او بزند، و اگر با دست زدن بتواند معالجه کند نباید او را نگاه کند، و در هر صورت اگر بتواند با دستکش معالجه کند نباید با دست معالجه نماید.

مسأله 2506

اگر انسان برای معالجه ناچار باشد به شخصی مراجعه کند و آن شخص هم ناچار باشد که در معالجه به عورت او نگاه کند، بنا بر احتیاط واجب به وسیله آئینه به عورت او نگاه کند، ولی اگر چاره ای جز نگاه کردن به عورت نباشد یا معالجه با نگاه کردن در آئینه حرجی باشد، اشکال ندارد.

مسائل متفرقه زناشویی

مسأله 2507

کسی که به واسطه نداشتن زن به حرام می افتد، واجب است زن بگیرد.

اگر شوهر در عقد شرط کند که زن باکره باشد، و بعد از عقد معلوم شود و یا به اقرار زن یا بیینه ثابت شود که بکارش قبل از عقد به نزدیکی از بین رفته، هر چند

ص: 472

ثبوت خيار فسخ براي مرد خالي از وجه نيست ، ولي احتياط واجب آن است كه اگر فسخ كرد طلاق هم بدهد ، و مرد مي تواند با ملاحظه نسبت تفاوت بين مهر باكره و غير باكره را از مهري كه قرار داده اند بگيرد ، چه عقدا فسخ كند يا بر آن باقي بماند.

مسأله 2509

ماندن مرد و زن نامحرم در محل خلوتي كه كسي ديگر - حتي بچه مميّز - در آن جا نيست در صورت احتمال ارتكاب حرام جايز نيست.

مسأله 2510

اگر مرد مهر زن را در عقد معين كند و قصدش اين باشد كه آن را ندهد و رضايت زن به عقد مشروط به قصد دادن مهر نباشد ، عقد صحيح است ، ولي بايد مهر را بدهد.

مسأله 2511

مسلماني كه از اسلام برگردد و كافر شود مرتد ناميده مي شود. (معني كفر در مسأله «107» گذشت).

و مرتد دو قسم است:

فطري و مَلّي ، مرتد فطري كسي است كه از پدر و مادري متولّد شده باشد كه هر دو يا يكي از آن دو مسلمان باشند و بعد از بلوغ و كمال عقل با اختيار از اسلام برگردد.

و مرتد مَلّي كسي است كه از پدر و مادر كافر ، متولّد شده باشد و بعد از مسلمان شدن از اسلام برگردد.

مسأله 2512

اگر زن بعد از ازدواج مرتد شود ، چنانچه شوهرش با او نزديكي نكرده باشد عقد او باطل مي گردد و عدّه ندارد ، و همچنين است اگر نزديكي کرده باشد ولي نه سالش تمام نشده ، يا يائسه باشد ، اما اگر نه سالش تمام شده و يائسه هم نباشد - معني يائسه در مسأله «441» گذشت - بايد به دستوري كه در احكام طلاق مي آيد عدّه نگه دارد ، و اگر تا آخر عدّه مرتد بماند عقد باطل است ، و اگر در بين عدّه مسلمان شود بقاي عقد محل اشكال است ، و بنابر احتياط واجب اگر بخواهد با او بماند دوباره عقد نمايد ، و اگر بخواهد جدا شود طلاق بدهد.

مسأله 2513

مرد مسلمان زاده هرچند يكي از پدر و مادرش مسلمان باشند ، اگر مرتد شود زنش بر او حرام مي شود ، و بايد به مقدار عدّه وفات - كه در احكام طلاق مي آيد - عدّه نگه دارد.

مسأله 2514

مردی که از پدر و مادر غیر مسلمان به دنیا آمده و مسلمان شده، اگر بعد از ازدواج مرتد شود، چنانچه با زنی نزدیکی نکرده، یا این که زن نه سالش تمام نشده، یا یائسه باشد، عقد باطل می‌گردد و عدّه ندارد، و اگر بعد از نزدیکی مرتد شود و زن او نه سالش تمام شده و یائسه هم نباشد، باید آن زن به مقدار عدّه طلاق - که در احکام طلاق می‌آید - عدّه نگه دارد، و اگر تا تمام شدن عدّه مسلمان نشود عقد باطل است، و اگر پیش از تمام شدن عدّه مسلمان شود، بقای عقد محل اشکال است و بنابر احتیاط واجب اگر بخواهد با او بماند دوباره زن را عقد نماید، و اگر بخواهد جدا شود طلاق بدهد.

مسأله 2515

اگر زن در عقد با مرد شرط کند که او را از شهری بیرون نبرد و مرد هم قبول کند، نباید زن را بدون رضایتش از آن شهر بیرون ببرد.

مسأله 2516

اگر زنی از شوهر سابقش دختری داشته باشد، شوهر بعدی می‌تواند آن دختر را برای پسر خود که از این زن نیست عقد کند، و اگر مردی دختری را برای پسر خود عقد کند می‌تواند با مادر آن دختر ازدواج نماید.

مسأله 2517

اگر زنی از زنا آستن شود، در صورتی که خود آن زن یا مردی که با او زنا کرده یا هر دو آن مسلمان باشند، برای آن زن جایز نیست بچه را سقط کند، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - در صورتی که مسلمان نباشند.

مسأله 2518

اگر کسی با زنی که شوهر ندارد و در عدّه کسی هم نیست زنا کند، چنانچه بعد از استبراء - به نحوی که در مسأله «2463» گذشت - او را عقد کند و بچه‌ای از آنان پیدا شود، در صورتی که ندانند از نطفه حلال است یا حرام، آن بچه بدون اشکال حلال زاده است، ولی اگر قبل از استبراء او را عقد کرده و نزدیکی کرده باشد، محل اشکال است.

مسأله 2519

اگر مرد نداند که زن در عدّه است و با او ازدواج کند، چنانچه زن هم نداند و بچه‌ای از آنان به دنیا آید، حلال زاده است و شرعاً فرزند هر دو می‌باشد، ولی اگر زن می‌داند که در عدّه است، شرعاً بچه فرزند پدر است، و کسی که یقین دارد در عدّه بوده و شك در تمام شدن آن دارد در حکم کسی است که می‌داند در عدّه است، و در هر صورت عقد آنان باطل است و به یکدیگر حرام می‌باشند.

مسأله 2520

اگر زن بگوید یا سه ام نباید حرف او را قبول کرد ، ولی اگر بگوید شوهر ندارم حرف او قبول می شود.

مسأله 2521

اگر زن بگوید شوهر ندارم و انسان با او ازدواج کند و بعد کسی بگوید آن زن شوهر داشته ، چنانچه شرعاً گفته آن کس ثابت نشود ، نباید حرف او را قبول کرد.

مسأله 2522

تا دو سال پسر یا دختر تمام نشده پدر نمی تواند او را از مادرش جدا کند ، و احتیاط واجب آن است که دختر را تا هفت سال از مادرش جدا نکند.

مسأله 2523

اگر خواستگار از جهت دیانت و اخلاق پسندیده باشد ، مستحب است در شوهر دادن دختری که بالغه است عجله کنند.

مسأله 2524

اگر زن مهر خود را به شوهر صلح کند که زن دیگر نگیرد ، زن نمی تواند مهر را بگیرد و بر شوهر هم واجب است که زن دیگر نگیرد.

مسأله 2525

کسی که از زنا به دنیا آمده ، اگر زن بگیرد و بچه پیدا کند ، آن بچه حلال زاده است.

مسأله 2526

هرگاه مرد در روزه ماه رمضان ، یا در حال حیض با زن خود نزدیکی کند ، معصیت کرده ، ولی اگر بچه ای از آنان به دنیا آید حلال زاده است.

مسأله 2527

زنی که یقین دارد شوهرش - مثلاً - در سفر مرده ، اگر بعد از عده وفات - که مقدار آن در احکام طلاق می آید - شوهر کند و شوهر اول از سفر برگردد ، باید از شوهر دوم جدا شود و به شوهر اول حلال است ، ولی اگر شوهر دوم با او نزدیکی کرده باشد ، زن باید عده نگه دارد ، و شوهر دوم باید مهر او را مطابق مهر زنهایی که مثل او هستند بدهد ، ولی خرج عده ندارد.

اگر زنی بچه ای را با شرایطی که در مسأله «2538» ذکر خواهد شد، شیر دهد، آن بچه به این عده محرم می شود:

(اول) خود آن زن، و او را مادر رضاعی می گویند.

(دوم) شوهر زن که شیر از اوست، و او را پدر رضاعی می گویند.

(سوم) پدر و مادر آن زن هرچه بالا روند، اگرچه پدر و مادر رضاعی او باشند.

(چهارم) بچه هایی که از آن زن به دنیا آمده اند، یا بعد به دنیا می آیند.

(پنجم) بچه های اولاد آن زن هرچه پایین روند، چه از اولاد او به دنیا آمده، چه اولاد او آن بچه هارا شیر داده باشند.

(ششم) خواهر و برادر آن زن اگرچه رضاعی باشند، یعنی به واسطه شیر خوردن با آن زن خواهر و برادر شده باشند.

(هفتم) عمو و عمه آن زن اگرچه رضاعی باشند.

(هشتم) دایی و خاله آن زن اگرچه رضاعی باشند.

(نهم) اولاد شوهر آن زن که شیر از آن شوهر است، هرچه پایین روند اگرچه اولاد رضاعی او باشند.

(دهم) پدر و مادر شوهر آن زن که شیر از آن شوهر است، هرچه بالا روند اگرچه رضاعی باشند.

(یازدهم) خواهر و برادر شوهری که شیر از اوست، اگرچه خواهر و برادر رضاعی او باشند.

(دوازدهم) عمو و عمّه و دایی و خاله شوهری که شیر از اوست، هرچه بالا روند اگرچه رضاعی باشند، و نیز عده دیگری که در مسائل بعد می آید به واسطه شیردادن محرم می شوند.

مسأله 2529

اگر زنی بچه ای را با شرایطی که در مسأله «2538» می آید شیر دهد، پدر آن بچه نمی تواند با دخترهای نسبی آن زن ازدواج کند، ولی جایز است با دخترهای رضاعی آن زن ازدواج کند، اگر چه احتیاط مستحب آن است که با آنان ازدواج نکند و نیز نمی تواند دخترهای نسبی و رضاعی شوهری را که شیر از اوست برای خود عقد نماید، و در هر دو صورت چنانچه یکی از آنها فعلاً زن او باشد، عقد او باطل می شود.

مسأله 2530

اگر زنی بچه ای را با شرایطی که در مسأله «2538» می آید شیر دهد، شوهر آن زن که صاحب شیر است به خواهرهای آن بچه محرم نمی شود، ولی احتیاط مستحب آن است که با آنان ازدواج ننماید، و نیز خویشان شوهر به خواهر و برادر آن بچه محرم نمی شوند.

مسأله 2531

اگر زنی بچه ای را شیر دهد، به برادرهای آن بچه محرم نمی شود، و نیز خویشان آن زن به برادر و خواهر آن بچه محرم نمی شوند.

مسأله 2532

اگر انسان با زنی که دختری را شیر کامل داده ازدواج کند و با آن زن نزدیکی نماید، دیگر نمی تواند آن دختر را برای خود عقد کند.

مسأله 2533

اگر انسان با دختری ازدواج کند، دیگر نمی تواند با زنی که آن دختر را شیر کامل داده ازدواج نماید.

مسأله 2534

انسان نمی تواند با دختری که مادر یا مادر بزرگ او آن دختر را شیر کامل داده ازدواج کند، و نیز اگر زن پدر انسان از شیر پدر او، دختری را شیر داده باشد، انسان نمی تواند با آن دختر ازدواج نماید، و چنانچه دختر شیرخواری را برای خود عقد کند، بعد مادر یا مادر بزرگ او آن دختر را شیر بدهد، یا زن پدر او آن دختر را از شیر پدر او شیر دهد، عقد باطل می شود.

با دختری که خواهر، یا زن برادر انسان از شیر برادر، او را شیر کامل داده نمی شود ازدواج کرد، و همچنین است اگر خواهر زاده یا برادر زاده یا نوه خواهر یا نوه برادر انسان آن دختر را شیر داده باشد.

اگر زنی بچه دختر خود را شیر کامل دهد، آن دختر به شوهر خود حرام می شود، و همچنین است اگر بچه ای را که شوهر دخترش از زن دیگر دارد شیر دهد، ولی اگر زنی بچه پسر خود را شیر دهد، زن پسرش که مادر آن طفل شیرخوار است بر شوهر خود حرام نمی شود.

اگر زن پدر دختری بچه شوهر آن دختر را به شیر پدرش شیر دهد، آن دختر به شوهر خود حرام می شود، چه بچه از همان دختر و چه از زن دیگر باشد.

شرایط شیردانی که علت محرم شدن است

شیردانی که علت محرم شدن است هشت شرط دارد:

(اول) بچه شیر زن زنده را بخورد، پس اگر از پستان زنی که مرده است شیر بخورد اثر ندارد.

(دوم) شیر آن زن به ولادت بوده و از حرام نباشد، پس اگر شیری را که از زنا پیدا شده به بچه دیگر بدهند به واسطه آن شیر بچه به کسی محرم نمی شود.

(سوم) بچه شیر را از پستان بمکد پس اگر شیر را در گلوئی او بریزند اثری ندارد.

(چهارم) شیر خالص باشد و با چیز دیگر مخلوط نباشد.

(پنجم) شیر از یک شوهر باشد، پس اگر زن شیر دهی را طلاق دهند، بعد شوهر دیگری کند و از او آستن شود و تا موقع زاییدن شیری که از شوهر اول داشته باقی باشد، و مثلاً هشت دفعه پیش از زاییدن از شیر شوهر اول و هفت دفعه بعد از زاییدن از شیر شوهر دوم به بچه ای بدهد، آن بچه به کسی محرم نمی شود.

(ششم) بچه شیر را نمی نکند، و اگر قی کند - بنابر احتیاط - باید کسانی که به واسطه شیر خوردن به آن بچه محرم می شوند با او ازدواج نکنند، و نگاه محرمانه هم به او نمایند.

(هفتم) پانزده مرتبه یا یک شبانه روز - به طوری که در مسأله بعد می آید - شیر سیر

بخورد ، یا مقداری شیر به او بدهند که بگویند: از آن شیر استخوانش محکم شده و گوشت در بدنش روییده است ، و اگر ده مرتبه به او شیر داده شود ، احتیاط مستحب آن است که کسانی که به واسطه شیر خوردن به او محرم می شوند با او ازدواج نکنند ، و نگاه محرمانه به او نمایند.

(هشتم) دو سال بچه تمام نشده باشد ، و اگر بعد از تمام شدن دو سال او را شیر دهند به کسی محرم نمی شود ، بلکه اگر مثلاً پیش از تمام شدن دو سال هشت مرتبه و بعد از آن هفت مرتبه شیر بخورد به کسی محرم نمی شود ، ولی چنانچه از موقع زاییدن زن شیرده بیشتر از دو سال گذشته باشد و شیر او باقی باشد و بچه ای را شیر دهد ، آن بچه به کسانی که ذکر شد محرم می شود.

مسأله 2539

باید بچه در بین يك شبانه روز غذا یا شیر کس دیگر را نخورد ، ولی اگر کمی غذا بخورد به قدری که عرفاً صدق نکند در بین غذا خورده ، اشکال ندارد ، و نیز باید پانزده مرتبه را از شیر يك زن بخورد و در بین پانزده مرتبه شیر کس دیگر را نخورد ، و در هر دفعه شیر کامل - بدون فاصله - بخورد ، ولی اگر در بین شیر خوردن نفس تازه کند ، یا کمی صبر کند که از زمان اولی که پستان در دهان می گیرد تا وقتی سیر می شود از نظر عرف حقیقهً يك دفعه حساب شود ، اشکال ندارد.

مسأله 2540

اگر زن از شیر شوهر خود بچه ای را شیر دهد ، بعد شوهر دیگر کند و از شیر شوهر دوم هم بچه دیگری را شیر دهد ، آن دو بچه به یکدیگر محرم نمی شوند ، اگر چه بهتر است با هم ازدواج نکنند ، ولی نگاه محرمانه به یکدیگر نمایند.

مسأله 2541

اگر زن از شیر يك شوهر چندین بچه را شیر دهد ، همه آنان به یکدیگر و به شوهر و به زنی که آنان را شیر داده محرم می شوند.

مسأله 2542

اگر کسی چند زن داشته باشد و هر کدام آنان با شرایطی که گذشت بچه ای را شیر دهد ، همه آن بچه ها به یکدیگر و به آن مرد و به همه آن زنها محرم می شوند.

مسأله 2543

اگر کسی دوزن شیرده داشته باشد و یکی از آنان بچه ای را مثلاً هشت مرتبه و دیگری هفت مرتبه شیر بدهد ، آن بچه به کسی محرم نمی شود.

مسأله 2544

اگر زنی از شیر يك شوهر پسر و دختری را شیر کامل بدهد ، خواهر و برادر آن دختر به خواهر و

برادر آن پسر محرم نمی شوند.

مسأله 2545

انسان نمی تواند بدون اذن زن خود، با زنهایی که به واسطه شیر خوردن خواهر زاده یا برادر زاده زن او شده اند ازدواج کند، و نیز اگر مردی با پسری لواط کند، نمی تواند دختر و خواهر و مادر - و بنابر احتیاط واجب مادر بزرگ و دختر دختر - رضاعی آن پسر را برای خود عقد نماید، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - در صورتی که لواط کننده بالغ نباشد یا لواط دهنده بالغ باشد، و در موارد احتیاط اگر عقده بعد از لواط واقع شده است، احتیاط واجب آن است که طلاق داده شود.

مسأله 2546

زنی که برادر انسان را شیر داده به انسان محرم نمی شود، اگرچه احتیاط مستحب آن است که با او ازدواج نکند.

مسأله 2547

انسان نمی تواند با دو خواهر اگرچه رضاعی باشند - یعنی به واسطه شیر خوردن خواهر یکدیگر شده باشند - ازدواج کند، و چنانچه دو زن را عقد کند و بعد بفهمد خواهر بوده اند، در صورتی که عقد آنان در يك وقت بوده مخیر است هر کدام را بخواهد اختیار کند، و اگر در يك وقت نبوده، عقد اولی صحیح و عقد دومی باطل می باشد.

مسأله 2548

اگر زن از شیر شوهر خود کسانی را که ذکر می شود شیر دهد، شوهرش بر او حرام نمی شود، اگرچه بهتر آن است که احتیاط کنند:

(اول) برادر و خواهر خود را.

(دوم) عمو و عمّه و دایی و خاله خود را.

(سوم) اولاد عمو و اولاد دایی خود را.

(چهارم) برادر زاده خود را.

(پنجم) برادر شوهر یا خواهر شوهر خود را.

(ششم) خواهر زاده خود یا خواهر زاده شوهرش را.

(هفتم) عمو و عمّه و دایی و خاله شوهرش را.

(هشتم) نوه زن دیگر شوهر خود را.

مسأله 2549

اگر زني دختر عمّه يا دختر خاله انسان را شير دهد ، به او محرم نمي شود ، ولي احتياط مستحب آن است كه از ازدواج با او خودداري كند.

ص: 481

مسأله 2550

مردی که دوزن دارد، اگر یکی از آن دوزن فرزند عموی زن دیگر را شیر دهد، زنی که فرزند عموی او شیر خورده به شوهر خود حرام نمی شود.

آداب شیر دادن

مسأله 2551

برای شیر دادن بچه بهتر از هرکس مادر اوست، و سزاوار است که مادر برای شیر دادن فرزند از شوهر خود مزد نگیرد، و خوب است که شوهر مزد بدهد، و اگر مادر بخواهد بیشتر از دایه مزد بگیرد، شوهر می تواند بچه را از او گرفته و به دایه بدهد.

مسأله 2552

مستحب است دایه ای که برای طفل می گیرند دوازده امامی و دارای عقل و عفت و صورت نیکو باشد، و مکروه است کم عقل، یا بد صورت، یا بد خلق، یا زنا زاده باشد، و نیز مکروه است دایه ای بگیرند که بچه ای که دارد از زنا بدنی آمده باشد.

مسائل متفرقه شیر دادن

مسأله 2553

احتیاط مستحب آن است که زنها به هر بچه ای شیر ندهند، زیرا ممکن است فراموش شود که به چه کسانی شیر داده اند و بعد دو نفر محرم با یکدیگر ازدواج نمایند.

مسأله 2554

سزاوار است کسانی که به واسطه شیر خوردن خویشی پیدا می کنند، یکدیگر را احترام نمایند، ولی از یکدیگر ارث نمی برند، و حقوق خویشاوندی که انسان با خویشان خود دارد برای آنان نیست.

مسأله 2555

مستحب است بچه را دو سال تمام شیر بدهند.

مسأله 2556

اگر به واسطه شیر دادن حق شوهر از بین نرود، زن می تواند بدون اجازه شوهر بچه دیگران را شیر دهد، ولی جایز نیست بچه ای را شیر دهد که به واسطه شیر دادن به آن بچه به شوهر خود حرام می شود.

و اما آنچه مشهور فقهاء «اعلی الله مقامهم» فرموده اند که: «اگر مردی دختر شیرخواری را برای خود عقد کرده باشد، زنش نباید آن دختر را شیر دهد، چون اگر آن دختر را شیر دهد، خودش مادر زن شوهرش می شود و بر او حرام می گردد» محل

اشکال است، ولي دختری را که شوهر عقد کرده بر او حرام می شود، چه شیر از شوهر باشد، و چه شیر از غیر شوهر باشد و زن مدخوله باشد.

مسأله 2557

جمعی از فقهاء «اعلی الله مقامهم» فتوا داده اند که: «اگر کسی بخواهد زن برادرش به او محرم شود، باید دختر شیرخواری را مثلاً دو روزه برای خود متعه کند و در آن دو روز با شرایطی که در مسأله «2538» گذشت زن برادرش آن دختر را شیر دهد، زیرا مادر رضاعی زن او می شود» ولي این فتوی خالی از اشکال نیست.

مسأله 2558

اگر مرد پیش از آن که زنی را برای خود عقد کند بگوید: به واسطه شیر خوردن آن زن بر او حرام شده، مثلاً بگوید: شیر مادر او را خورده، چنانچه تصدیق او ممکن باشد، نمی تواند با آن زن ازدواج کند، و اگر بعد از عقد بگوید و خود زن هم حرف او را قبول نماید، عقد باطل است، پس اگر مرد با او نزدیکی نکرده باشد یا نزدیکی کرده باشد ولي در وقت نزدیکی کردن زن بداند بر آن مرد حرام است، مهر ندارد، و اگر بعد از نزدیکی بفهمد که بر آن مرد حرام بوده، شوهر باید مهر او را مطابق مهر زنهایی که مثل او هستند بدهد.

مسأله 2559

اگر زن پیش از عقد بگوید: به واسطه شیر خوردن بر مردی حرام شده، چنانچه تصدیق او ممکن باشد، نمی تواند با آن مرد ازدواج کند، و اگر بعد از عقد بگوید، مثل صورتی است که مرد بعد از عقد بگوید که زن بر او حرام است، و حکم آن در مسأله پیش گذشت.

مسأله 2560

شیر دادنی که علت محرم شدن است به دو چیز ثابت می شود:

(اول) یقین یا اطمینان پیدا کند.

(دوم) شهادت دو مرد عادل، یا یک مرد و دو زن، یا چهار زن که عادل باشند، ولي باید هر یک بر شرایط شیر دادن هم شهادت بدهند مثلاً بگویند: ما دیده ایم که فلان بچه بیست و چهار ساعت از پستان فلان زن شیر خورده و چیزی هم در بین نخورده، و همچنین سایر شرطها را که در مسأله «2538» گذشت شرح دهند.

مسأله 2561

اگر شك کنند بچه به مقداری که علت محرم شدن است شیر خورده یا نه، یا گمان داشته باشند که به آن مقدار شیر خورده، بچه به کسی محرم نمی شود، ولي بهتر آن است که احتیاط کنند.

مسأله 2562

مردی که زن خود را طلاق می دهد باید بالغ باشد - هر چند صحّت طلاق پسر ده ساله خالی از وجه نیستولی باید مراعات احتیاط شود - و عاقل باشد ، و به اختیار خود طلاق دهد ، و اگر او را مجبور کنند که زنش را طلاق دهد طلاق باطل است ، و نیز باید قصد طلاق داشته باشد ، پس اگر صیغه طلاق را مثلاً به شوخی بگوید ، صحیح نیست.

مسأله 2563

زن باید در وقت طلاق از خون حیض و نفاس پاک باشد ، و شوهرش در آن پاکی با او نزدیکی نکرده باشد ، و تفصیل این دو شرط در مسائل آینده خواهد آمد.

مسأله 2564

طلاق دادن زن در حال حیض یا نفاس در سه صورت صحیح است:

(اول) آن که شوهرش بعد از ازدواج با او نزدیکی نکرده باشد.

(دوم) معلوم باشد آبستن است ، و اگر معلوم نباشد و شوهر در حال حیض طلاقش بدهد ، بعد بفهمد آبستن بوده ، احتیاط واجب آن است که دوباره او را طلاق دهد.

(سوم) مرد به واسطه غایب بودن یا مانند آن نتواند بفهمد که زن از خون حیض و نفاس پاک است یا نه.

مسأله 2565

اگر زن را از خون حیض و نفاس پاک بدانند و طلاقش دهد ، بعد معلوم شود که موقع طلاق در حال حیض یا نفاس بوده ، طلاق او باطل است ، و اگر او را

در حیض یا نفاس بداند و طلاقش دهد ، بعد معلوم شود پاك بوده ، طلاق او صحیح است.

مسأله 2566

كسي كه مي داند زنش در حال حیض یا نفاس است ، اگر غایب شود - مثلا مسافرت کند - و بخواهد او را طلاق دهد و متمکن از اطلاع بر حالش نباشد ، باید تا وقتی که یقین یا اطمینان به پاکی او پیدا می کند صبر کند و بعد او را طلاق بدهد.

مسأله 2567

اگر مردی که غایب است بخواهد زن خود را طلاق دهد ، چنانچه بتواند اطلاع پیدا کند که زن او در حال حیض یا نفاس است یا نه ، باید به هر وسیله ای که موجب یقین یا اطمینان می شود استعلام کند ، و چنانچه نتوانست بعد از يك ماه از مدت غیبت می تواند او را طلاق دهد.

مسأله 2568

اگر با عیالش که از خون حیض و نفاس پاك است نزدیکی کند و بخواهد طلاقش دهد ، باید صبر کند تا دوباره حیض ببیند و پاك شود ، ولی زنی را که نه سالش تمام نشده ، یا معلوم باشد که آبستن است اگر بعد از نزدیکی طلاق دهند اشکال ندارد ، و همچنین است اگر یائسه باشد ، و معنای یائسه در مسأله «441» گذشت.

مسأله 2569

اگر با زنی که از خون حیض و نفاس پاك است نزدیکی کند و در همان پاکی طلاقش دهد ، چنانچه بعد معلوم شود که موقع طلاق آبستن بوده ، بنابر احتیاط واجب دوباره او را طلاق دهد.

مسأله 2570

اگر با زنی که از خون حیض و نفاس پاك است نزدیکی کند و بعد غایب شود - مثلا مسافرت نماید - چنانچه بخواهد در سفر طلاقش دهد و نتواند از حال او اطلاع پیدا کند ، باید تا يك ماه صبر نماید.

مسأله 2571

اگر مرد بخواهد زن خود را که حیض نمی بیند - چه از اصل خلقت و چه به واسطه امر عارضی - طلاق بدهد ، باید از وقتی که با او نزدیکی کرده تا سه ماه از نزدیکی با او خودداری کند ، و بعد او را طلاق دهد.

مسأله 2572

طلاق باید به صیغه عربی صحیح ، و به کلمه «طالق» خوانده شود ، و دو مرد عادل آن را بشنوند ، و اگر خود شوهر بخواهد صیغه طلاق را بخواند و اسم زن او مثلا فاطمه باشد ، باید بگوید: «زَوْجَتِي فَاطِمَةُ طَالِقٌ» یعنی زن من فاطمه رها است ،

و اگر دیگری را وکیل کند، آن وکیل باید بگوید: «زَوْجَةُ مُوَكَّلِي فَاطِمَةُ طَالِقٌ» و در صورتی که زن معین باشد ذکر نام او لازم نیست.

مسأله 2573

زنی که متعه شده، مثلاً یک ماهه یا یک ساله او را عقد کرده اند طلاق ندارد، و رها شدن او به این است که مدتش تمام شود، یا مرد مدّت را به او ببخشد، به این که - مثلاً - بگوید: مدّت را به تو بخشیدم، و شاهد گرفتن و پاک بودن زن از حیض و نفاس لازم نیست.

عده طلاق

مسأله 2574

زنی که نه سالش تمام نشده، و زن یائسه عده ندارد، یعنی اگرچه شوهرش با او نزدیکی کرده باشد بعد از طلاق می تواند فوراً شوهر کند.

مسأله 2575

زنی که نه سالش تمام شده و یائسه نیست، اگر شوهرش با او نزدیکی کند و طلاقش دهد، بعد از طلاق باید عده نگه دارد، و زن آزادی که حیض می بیند و حیض او مستقیم و متعارف است - یعنی مانند کسی نیست که مثلاً سه ماه یا چهار ماه یکبار حیض می بیند - عده اش آن است که - بعد از آن که شوهرش او را در پاکی که با او نزدیکی نکرده طلاق داد و بعد از طلاق هم هرچند به قدر یک لحظه پاک بود - به قدری صبر کند که دوبار حیض ببیند و پاک شود، و همین که حیض سوم را دید عده او تمام می شود و می تواند شوهر کند، ولی اگر پیش از نزدیکی کردن با او طلاقش بدهد، عده ندارد، یعنی می تواند فوراً شوهر کند.

مسأله 2576

زنی که حیض نمی بیند، اگر در سن زنهایی باشد که حیض می بینند، چنانچه شوهرش بعد از نزدیکی با او طلاقش دهد، باید بعد از طلاق تا سه ماه عده نگه دارد.

مسأله 2577

زنی که عده او سه ماه است، اگر اول ماه طلاقش بدهند باید سه ماه هلالی - یعنی از موقعی که ماه دیده می شود تا سه ماه - عده نگه دارد و اگر در بین ماه طلاقش بدهند، باید باقی ماه را با دو ماه بعد از آن و نیز کسری ماه اول را از ماه چهارم - و بنابر احتیاط واجب کسری ماه اول را از ماه چهارم تا مجموع سی روز شود - عده نگه دارد،

مثلاً اگر غروب روز بیستم ماه طلاقش دهند و آن ماه بیست و نه روز باشد، باید نه روز باقی ماه را با دو ماه بعد از آن و بیست روز از ماه چهارم - و بنابر احتیاط واجب بیست و یک روز - عده نگه دارد.

مسأله 2578

اگر زن آبستن را طلاق دهند و بچه او از زنا نباشد، عده اش تا دنیا آمدن یا سقط شدن بچه اوست، بنابر این اگر مثلاً یک ساعت بعد از طلاق بچه او به دنیا آید، عده اش تمام می شود.

مسأله 2579

زنی که نه سالش تمام شده و یائسه نیست، اگر متعه شود، مثلاً یک ماهه یا یک ساله شوهر کند، چنانچه شوهرش با او نزدیکی نماید و مدت آن زن تمام شود، یا شوهر مدت را به او ببخشد، باید عده نگه دارد، پس اگر حیض می بیند باید به دو حیض کامل عده نگه دارد، و شوهر نکند، و اگر حیض نمی بیند، چهل و پنج روز عده نگه دارد، و در صورتی که آبستن باشد عده او تا زاییدن یا سقط بچه اوست، و احتیاط مستحب آن است که به هر کدام از زاییدن یا چهل و پنج روز که بیشتر است عده نگه دارد.

مسأله 2580

ابتدای عده طلاق از وقتی است که خواندن صیغه طلاق تمام می شود، چه زن بداند طلاقش داده اند یا نداند، پس اگر بعد از تمام شدن عده بفهمد که او را طلاق داده اند، لازم نیست دوباره عده نگه دارد.

عده زنی که شوهرش مرده

مسأله 2581

زنی که شوهرش مرده، اگر آبستن نباشد باید تا چهار ماه و ده روز عده نگه دارد، یعنی از شوهر کردن خودداری نماید، چه شوهرش با او نزدیکی کرده باشد یا نه، صغیره باشد یا کبیره، یائسه باشد یا نه، عقدش دائم باشد یا موقت.

و اگر آبستن باشد باید تا موقع زاییدن عده نگه دارد، ولی اگر پیش از گذشتن چهارماه و ده روز بچه اش به دنیا آید، باید تا چهار ماه و ده روز از مرگ شوهرش صبر کند، و این عده را عده وفات گویند.

مسأله 2582

بر زن آزادی که در عده وفات می باشد زینت در بدن و لباس حرام است - مانند سرمه کشیدن و استعمال عطریات و پوشیدن لباس رنگین - و این حکم از

صغیره و دیوانه مرفوع است ، و تکلیف ولی هم به منع آنها ثابت نیست ، و در زنی که متعه شده و مدت آن دو روز یا کمتر است زینت کردن حرام نیست.

مسأله 2583

اگر زن یقین کند که شوهرش مرده و بعد از تمام شدن عده وفات شوهر کند ، چنانچه معلوم شود شوهر او بعد مرده است ، باید از شوهر دوم جدا شود ، و در صورتی که آبستن باشد بنابر احتیاط واجب تا زاییدن که مقدار عده طلاق است برای شوهر دوم عده نگه دارد ، و بعد برای شوهر اول عده وفات نگه دارد ، و اگر آبستن نباشد برای شوهر اول عده وفات و بعد برای شوهر دوم عده وطی به شبهه - که مانند عده طلاق است - نگه دارد.

مسأله 2584

ابتدای عده وفات از موقعی است که زن از مرگ شوهر مطلع شود.

مسأله 2585

اگر زن بگوید عده ام تمام شده از او قبول می شود به شرط آن که از طلاق یا مردن شوهر به قدری گذشته باشد که در آن مدت تمام شدن عده ممکن باشد.

طلاق بائن و طلاق رجعی

مسأله 2586

طلاق بائن آن است که بعد از طلاق ، مرد حق ندارد به زن خود رجوع کند ، یعنی بدون عقد او را به زوجیت خود برگرداند ، و آن بر پنج قسم است:

(اول) طلاق زنی که نه سالش تمام نشده باشد.

(دوم) طلاق زنی که یائسه باشد.

(سوم) طلاق زنی که شوهرش بعد از عقد با او نزدیکی نکرده باشد.

(چهارم) طلاق سوم زنی که او را سه دفعه طلاق داده اند.

(پنجم) طلاق خلع و مبارات.

و احکام اینها بعد خواهد آمد ، و غیر اینها طلاق رجعی است ، به این معنی که تا وقتی زن در عده است شوهرش می تواند به او رجوع نماید.

مسأله 2587

کسی که زنش را طلاق رجعی داده ، حرام است او را از خانه ای که موقع طلاق در آن خانه بوده بیرون کند ، ولی در بعضی از مواقع مانند
فحاشی و زنا کردن زن

ص: 489

بیرون کردن او اشکال ندارد، و نیز حرام است زن بدون اذن شوهر برای کارهای غیر لازم از آن خانه بیرون رود.

احکام رجوع کردن

مسأله 2588

در طلاق رجعی مرد به دو قسم می تواند به زن خود رجوع کند:

(اول) حرفی بزند که به آن قصد کند که او را به زوجیت خود برگردانده، نه این که اخبار از برگرداندن او به زوجیت باشد.

(دوم) به قصد رجوع کاری کند که از آن کار بفهمند رجوع کرده است، مانند لمس و بوسیدن، و رجوع به نزدیکی کردن محقق می شود هر چند قصد رجوع نداشته باشد.

مسأله 2589

برای رجوع کردن لازم نیست مرد شاهد بگیرد، ولی شاهد گرفتن افضل است، و همچنین لازم نیست به زن خبر دهد، بلکه اگر بدون این که کسی بفهمد رجوع کند، رجوعش صحیح است، و اگر ادعای رجوع کرد، در صورتی که در بین عده باشد اثبات لازم نیست، و اگر بعد از تمامی عده باشد باید ثابت کند.

مسأله 2590

مردی که زن خود را طلاق رجعی داده، اگر مالی از او بگیرد و با او صلح کند که دیگر به او رجوع نکند، واجب است به مقتضای صلح عمل کند، ولی اگر رجوع کرد صحیح است.

مسأله 2591

اگر زن آزادی را دوبار طلاق دهد و بعد از هر طلاق رجوع کند، یا دوبار او را طلاق دهد و بعد از هر طلاق عقدش کند، یا بعد از یک طلاق رجوع و بعد از طلاق دیگر عقد کند، بعد از طلاق سوم آن زن بر او حرام است، ولی اگر بعد از طلاق سوم به دیگری شوهر کند با چند شرط به شوهر اول حلال می شود، یعنی می تواند آن زن را دوباره عقد نماید:

(اول) آن که عقد شوهر دوم دائم باشد و اگر عقد مدّت دار باشد - مثلاً یک ماهه یا یک ساله - بعد از آن که از او جدا شد شوهر اول نمی تواند او را عقد کند.

(دوم) شوهر دوم با او از جلو نزدیکی و دخول کند به نحوی که هر دو لذت جماع را ببرند.

(سوم) شوهر دوم طلاقش دهد یا بمیرد.

(چهارم) عدّه طلاق یا عدّه وفات شوهر دوم تمام شود.

(پنجم) بنا بر احتیاط واجب شوهر دوم بالغ باشد.

طلاق خلع

مسأله 2592

طلاق زنی را که از شوهر کراهت دارد و ترس آن باشد که حقوق واجبه شوهر را مراعات نکند و در حرام بیفتد و مهر یا مال دیگر خود را به او می بخشد که طلاقش دهد ، طلاق خلع گویند.

مسأله 2593

اگر خود شوهر بخواهد صیغه طلاق خلع را بخواند ، چنانچه اسم زن مثلاً فاطمه باشد ، پس از بذل می گوید: «زَوْجَتِي فَاطِمَةُ ، خَلَعْتُهَا عَلِي مَا بَدَلْتُ» یعنی (زنم فاطمه را در مقابل چیزی که بذل نموده ، طلاق خلع دادم).

و بنا بر احتیاط مستحب بعد از جمله مشتمل بر خلع «هِيَ طَالِقٌ» هم بگوید و در صورتی که زن معین باشد ، بردن نامش لازم نیست.

مسأله 2594

اگر زنی کسی را وکیل کند که مهر او را به شوهرش ببخشد ، و شوهر همان کس را وکیل کند که زن را طلاق دهد ، چنانچه مثلاً اسم شوهر محمد و اسم زن فاطمه باشد ، وکیل صیغه طلاق را این طور می خواند: «عَنْ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ بَدَلْتُ مَهْرَهَا لِمُوَكَّلِي مُحَمَّدٍ لِيَخْلَعَهَا عَلَيَّ» پس از آن بدون آن که - بنا بر احتیاط - موالات عرفاً به هم بخورد می گوید: «زَوْجَةُ مُوَكَّلِي خَلَعْتُهَا عَلِي مَا بَدَلْتُ» و اگر زنی کسی را وکیل کند که غیر از مهر چیز دیگری را به شوهر او ببخشد که او را طلاق دهد ، وکیل باید به جای کلمه «مهرها» آن چیز را بگوید ، مثلاً اگر صد تومان داده باشد باید بگوید: «بَدَلْتُ مِائَةَ تُوْمَانٍ».

طلاق مبارات

مسأله 2595

اگر زن و شوهر از یکدیگر کراهت داشته باشند و زن مالی به مرد بدهد که او را طلاق دهد ، آن طلاق را مبارات گویند.

اگر شوهر بخواهد صیغه مبارات را بخواند ، چنانچه مثلا اسم زن فاطمه باشد بگوید: «بَارَأْتُ زَوْجَتِي فَاطِمَةَ عَلِيٍّ مَا بَدَلْتُ فِيْهِ طَالِقٌ» - یعنی من و زنم فاطمه در مقابل آنچه او بذل کرده از هم جدا شدیم ، پس او را است ، و اگر دیگری را وکیل کند وکیل باید بگوید: «بَارَأْتُ زَوْجَةَ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ عَلِيٍّ مَا بَدَلْتُ فِيْهِ طَالِقٌ» و لزوم گفتن «فَهِی طَالِقٌ» در صیغه های ذکر شده مبنی بر احتیاط واجب است ، و اگر به جای «عَلِيٍّ مَا بَدَلْتُ» «بِمَا بَدَلْتُ» بگوید اشکال ندارد.

صیغه طلاق خلع و مبارات باید به عربی صحیح خوانده شود ، ولی اگر زن برای آن که مال خود را به شوهر ببخشد ، مثلا به فارسی بگوید: برای طلاق فلان مال را به تو بخشیدم ، اشکال ندارد ، و اگر مرد نتوانست به صیغه عربی طلاق بدهد ، بنا بر احتیاط واجب وکیل بگیرد ، و اگر نتوانست وکیل هم بگیرد ، به هر لفظی که مرادف صیغه عربی باشد طلاق خلع و مبارات بدهد صحیح است.

اگر زن در بین عدّه طلاق خلع یا مبارات از بخشش خود برگردد ، شوهر می تواند رجوع کند ، و بدون عقد دوباره او را به زوجیت خود برگرداند.

مالی را که شوهر برای طلاق مبارات می گیرد ، باید بیشتر از مهر نباشد ، ولی در طلاق خلع اگر بیشتر باشد ، اشکال ندارد.

احکام متفرقه طلاق

اگر با زن نامحرمی به گمان این که همسر اوست نزدیکی کند - چه زن بداند که او شوهرش نیست ، یا گمان کند شوهرش می باشد - باید عدّه نگه دارد.

اگر با زنی که می داند همسرش نیست زنا کند در صورتی که زن بداند آن مرد شوهرش نیست - عدّه ندارد ، و در صورتی که نداند بنا بر احتیاط واجب عدّه نگه دارد

اگر مردی زنی را گول بزند که از شوهرش طلاق بگیرد و زن او شود ، طلاق و عقد صحیح است ، ولی هردو معصیت بزرگی کرده اند.

مسأله 2603

هرگاه زن در ضمن عقد با شوهر شرط کند که اگر شوهر مسافرت نماید یا مثلاً شش ماه به او خرجی ندهد، اختیار طلاق با او باشد، این شرط باطل است، ولی چنانچه شرط کند که اگر مرد مسافرت کند یا مثلاً شش ماه خرجی ندهد، از طرف او برای طلاق خود وکیل باشد، و طلاق مشروط باشد نه وکالت، شرط صحیح است، و در صورتی که شرط حاصل شود و خود را طلاق دهد، طلاق صحیح است.

مسأله 2604

زنی که شوهرش گم شده، اگر بخواهد به دیگری شوهر کند باید نزد مجتهد عادل برود و به دستور او عمل نماید.

مسأله 2605

پدر و جد پدری دیوانه دائمی می توانند زن او را با وجود مصلحت طلاق بدهند.

مسأله 2606

پدر و جد پدری نمی توانند زن دائمی طفل خود را طلاق بدهند، و اگر پدر یا جد پدری برای طفل خود زنی را متعه کند، اگرچه مقداری از زمان تکلیف بچه جزء مدت متعه باشد - مثلاً برای پسر چهارده ساله خودش زنی را دو ساله متعه کند - چنانچه صلاح بچه باشد می توانند مدت آن زن را ببخشند.

مسأله 2607

اگر عدالت دو نفر به طریقی که در شرع معین شده برای مرد ثابت شود، و زن خود را پیش آنان طلاق دهد، دیگری که عدالت آنان نزدش ثابت نشده می تواند آن زن را بعد از تمام شدن عده اش برای خود یا برای دیگری عقد کند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که از ازدواج با او خودداری نماید و برای دیگری هم او را عقد نکند.

مسأله 2608

اگر کسی زن خود را بدون این که او بفهمد طلاق دهد، چنانچه مخارج او را مثل وقتی که زنش بوده بدهد، و مثلاً بعد از یک سال بگوید: یک سال پیش تو را طلاق دادم، و شرعاً هم ثابت کند، می تواند چیزهایی را که در مدتی که نفقه زن بر او نبوده و به او داده، اگر مصرف نکرده است از او پس بگیرد، ولی چیزهایی را که مصرف کرده نمی تواند از او مطالبه نماید.

اشاره

غضب آن است که انسان از روی ظلم بر مال یا حق کسی مسلط شود، و این یکی از گناهان بزرگ است که اگر کسی انجام دهد در قیامت به عذاب سخت گرفتار می شود.

از حضرت پیغمبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) روایت شده است که: هرکس يك وجب زمین از دیگری غضب کند، در قیامت آن زمین را از هفت طبقه آن مثل طوق به گردن او می اندازند.

مسأله 2609

اگر انسان نگذارد مردم از مسجد و مدرسه و پل و جاهای دیگری که برای عموم ساخته شده استفاده کنند، حق آنان را غضب نموده، و همچنین است اگر کسی در مسجد جایی را برای خود بگیرد و دیگری نگذارد از آن جا استفاده نماید.

مسأله 2610

چیزی را که انسان پیش طلبکار گرو می گذارد باید پیش او بماند که اگر طلب او را ندهد طلب خود را از آن به دست آورد، پس اگر پیش از آن که طلب او را بدهد آن چیز را از او بگیرد، حق او را غضب کرده است.

مسأله 2611

مالی را که نزد کسی گرو گذاشته اند، اگر دیگری غضب کند صاحب مال و طلبکار می توانند چیزی را که غضب کرده از او مطالبه نمایند، و چنانچه آن چیز را از او بگیرند باز هم در گرو است، و اگر آن چیز از بین برود و عوض آن را بگیرند، آن عوض هم مثل خود آن چیز گرو می باشد.

مسأله 2612

اگر انسان چیزی را غصب کند ، باید به صاحبش برگرداند ، و اگر آن چیز از بین برود باید عوض آن را به او بدهد.

مسأله 2613

اگر از آنچه غصب کرده منفعتی به دست آید - مثلاً از گوسفندی که غصب کرده برّه ای پیدا شود - مال صاحب مال است ، و نیز کسی که مثلاً خانه ای را غصب کرده ، اگر چه در آن نشیند باید اجاره آن را بدهد.

مسأله 2614

اگر از بچه یا دیوانه چیزی را که مال آنها است غصب کند ، باید آن را به ولی او بدهد ، و اگر از بین رفته باید عوض آن را بدهد.

مسأله 2615

هرگاه دو نفر باهم چیزی را غصب کنند ، اگر هر یک مسلط بر نصف آن باشد ، هرکدام ضامن نصف آن است ، و اگر بر تمام آن مسلط باشد ، هرکدام ضامن تمام آن است.

مسأله 2616

اگر چیزی را که غصب کرده با چیز دیگری مخلوط کند - مثلاً گندمی را که غصب کرده با جو مخلوط نماید - چنانچه جدا کردن آنها ممکن است ، اگر چه زحمت داشته باشد باید جدا کند و به صاحبش برگرداند.

مسأله 2617

اگر شخصی چیزی را غصب کند که در آن صنعتی بکار رفته باشد - مانند طلائی که آن را گوشواره ساخته باشند - و آن را خراب کند ، باید ماده آن را با قیمت آن صنعت و صفت به صاحبش بدهد ، و اگر قیمت ماده بعد از خرابی از قیمت آن قبل از خرابی کمتر شده باشد باید ما به التفاوت را هم بپردازد ، و چنانچه بگوید آن را مثل اولش می سازم ، مالک ملزم نیست قبول کند ، و مالک هم نمی تواند او را الزام کند که مثل اولش بسازد.

مسأله 2618

اگر چیزی را که غصب کرده به طوری تغییر دهد که از اولش بهتر شود - مثلاً طلائی را که غصب کرده گوشواره بسازد - چنانچه صاحب مال بگوید مال را به همین صورت بده ، باید به او بدهد ، و نمی تواند برای زحمتی که کشیده مزد بگیرد ، و همچنین بدون اجازه مالک حق ندارد آن را به صورت اولش در آورد ، و اگر بدون اجازه او آن را به صورت اولش در آورد ، ضمانت قیمت آن صفت محل اشکال و احوط صلح است.

مسأله 2619

اگر چیزی را که غصب کرده به طوری تغییر دهد که از اولش بهتر شود و صاحب مال بگوید باید آن را به صورت اول در آوری، واجب است آن را به صورت اولش در آورد، و چنانچه قیمت آن به واسطه تغییر دادن از اولش کمتر شود باید تفاوت آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2620

اگر در زمینی که غصب کرده زراعت کند یا درخت بنشانند، زراعت و درخت و میوه آن مال خود اوست، و چنانچه صاحب زمین راضی نباشد که زراعت و درخت در زمین او بماند، کسی که غصب کرده باید فوراً زراعت یا درخت خود را اگرچه ضرر نماید از زمین بکند، و نیز باید اجاره زمین را در مدتی که زراعت و درخت در آن بوده، بلکه اجاره قبل از آن مدت را از زمان غصب به صاحب زمین بدهد، و خرابیهایی را که در زمین پیدا شده درست کند، مثلاً جای درختها را پر نماید، و اگر به واسطه اینها قیمت زمین از اولش کمتر شود باید تفاوت آن را هم بدهد، و نمی تواند صاحب زمین را ملزم کند که زمین را به او بفروشد یا اجاره دهد، و نیز صاحب زمین نمی تواند او را ملزم کند که درخت یا زراعت را به او بفروشد.

مسأله 2621

اگر صاحب زمین راضی شود که زراعت و درخت در زمین او بماند، کسی که آن را غصب کرده لازم نیست درخت و زراعت را بکند، ولی باید اجاره آن زمین را از وقتی که غصب کرده تا وقتی که صاحب زمین راضی شده بدهد.

مسأله 2622

اگر چیزی که غصب کرده از بین برود، در صورتی که قیمتی باشد - یعنی خصوصیات افراد صنف آن از جهت ارزش و رغبت عقلاء معمولاً تفاوت داشته باشد، مانند حیوانات - باید قیمت آن را بدهد، و چنانچه قیمت بازار آن از زمان غصب تا زمان ادای قیمت اختلاف داشته باشد بنابر احتیاط واجب بالاترین قیمتی را که از زمان غصب تا زمان تلف داشته بدهد، و احتیاط مستحب آن است که بالاترین قیمت از زمان غصب تا زمان ادای قیمت را بدهد.

مسأله 2623

اگر چیزی را که غصب کرده و از بین رفته مثلی باشد - یعنی خصوصیات افراد صنف آن معمولاً - از جهت ارزش و رغبت عقلاء تفاوت ندارد، مانند حبوبات - باید مثل همان چیزی را که غصب کرده - در خصوصیات نوعی و صنفی - بدهد، مثلاً

اگر گندم دیم غصب کرده نمی تواند گندم آبی بدهد ، و همچنین اگر گندم دیم اعلا بوده ، نمی تواند پست را بدهد.

مسأله 2624

اگر چیزی را که مثل گوسفند است غصب نماید و از بین برود ، چنانچه قیمت بازار آن فرق نکرده ولی در مدّتی که پیش او بوده چاق شده باشد ، باید قیمت گوسفند چاق را بدهد.

مسأله 2625

اگر چیزی را که غصب کرده دیگری از او غصب نماید و از بین برود ، صاحب مال می تواند عوض آن را از هر يك از آنان بگیرد ، یا از هر کدام مقداری از عوض آن را بگیرد ، و چنانچه عوض مال را از اولی بگیرد ، اولی می تواند آنچه را داده از دومی بگیرد ، ولی اگر از دومی بگیرد ، او نمی تواند آنچه را که داده از اولی بگیرد.

مسأله 2626

اگر خرید و فروشی که می شود یکی از شرطهای معامله در آن نباشد ، - مثلاً چیزی را که باید مقدار آن معلوم باشد با جهل به مقدار بفروشد - معامله باطل است ، و چنانچه فروشنده و خریدار با قطع نظر از معامله راضی باشند که در مال یکدیگر تصرف کنند ، اشکال ندارد ، وگرنه چیزی را که از یکدیگر گرفته اند باید به همدیگر برگردانند ، و در صورتی که مال هر يك در دست دیگری تلف شود ، چه بدانند معامله باطل است و چه ندانند ، باید عوض آن را بدهد ، پس اگر مثلی است مثل آن را بدهد ، و اگر قیمی است قیمت وقتی را که تلف شده بدهد ، هر چند احوط آن است که بالاترین قیمت از زمان گرفتن مال تا زمان تلف را بدهد ، و احوط از آن این است که بالاترین قیمت از زمان گرفتن تا زمان ادای قیمت را بدهد.

مسأله 2627

هرگاه مالی را از فروشنده بگیرد که آن را ببیند یا مدّتی نزد خود نگه دارد تا اگر پسندید بخرد ، در صورتی که آن مال تلف شود ، حکم بضمّان عوض آن محل اشکال و احوط صلح است.

«احكام مالي كه انسان آن را پيدا مي كند»

مسأله 2628

چنانچه انسان مال گم شده اي كه حيوان نباشد پيدا كند ، در صورتي كه نشانه اي نداشته باشد كه به واسطه آن صاحبش - هرچند بين چند نفر معيّن - معلوم شود ، و قيمت آن از يك درهم - يعني 6/12 نخود نقره سكه دار - كمتر باشد ، جايز است آن را بردارد و تملك كند و تفحص از مالکش لازم نيست ، ولي احتياط مستحب آن است كه از طرف صاحبش به فقرا صدقه بدهد.

مسأله 2629

اگر مالي پيدا كند كه نشانه دارد و قيمت آن از يك درهم كمتر است ، چنانچه صاحب آن معلوم باشد - هرچند در بين افراد معيّن - تا رضاييت او را نداند نمي تواند بدون اجازه او بردارد ، و اگر صاحب آن به هيچ وجه معلوم نباشد ، مي تواند براي خود بردارد ، و بنابر احتياط واجب هر وقت صاحبش پيدا شد در صورتي كه تلف نشده خود مال را ، و در صورتي كه تلف شده عوض آن را به او بدهد.

مسأله 2630

هرگاه چيزي كه پيدا کرده نشانه اي دارد كه به واسطه آن مي تواند صاحبش را پيدا كند ، چه صاحب آن مسلمان باشد يا كفري كه مالش محترم است ، در صورتي كه قيمت آن چيز به مقدار يك درهم برسد ، بايد از روزي كه آن را پيدا کرده تا يك سال در محل اجتماع مردم اعلان كند.

مسأله 2631

اگر انسان خودش نخواهد اعلان كند ، مي تواند به كسي كه اطمينان دارد بگويد كه از طرف او اعلان نمايد.

مسأله 2632

اگر تا يك سال اعلان کند و صاحب مال پیدا نشود، در صورتی که آن مال را در غیر حرم مگه پیدا کرده باشد، می تواند آن را برای صاحبش نگه دارد که هر وقت پیدا شد به او بدهد، یا از طرف صاحبش به فقرا صدقه بدهد، یا برای خود بردارد، ولی هرگاه صاحبش پیدا شد حق دارد بگیرد، و اگر آن مال را در حرم پیدا کرده باشد باید از طرف صاحبش به فقرا صدقه بدهد.

مسأله 2633

بعد از آن که يك سال اعلان کرد و صاحب مال پیدا نشد، اگر مال را برای صاحبش نگهداری کند و از بین برود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی نکرده و تعدی یعنی زیاده روی هم ننموده، ضامن نیست، ولی اگر برای خود برداشته و از بین رفته، در صورتی که مالک پیدا شود و مطالبه کند ضامن است، و اگر صدقه داده باشد، صاحب مال مخیر است بین آن که به صدقه راضی شود یا عوض مالش را بگیرد و ثواب صدقه برای صدقه دهنده باشد.

مسأله 2634

کسی که مالی را پیدا کرده، اگر عمداً به دستوری که گذشت اعلان نکند، گذشته از این که معصیت کرده، تکلیف ساقط نشده و باید به همان دستور اعلان کند.

مسأله 2635

اگر دیوانه یا بچه نابالغ چیزی که باید اعلان شود پیدا کند، ولی او می تواند به دستور مذکور اعلان نماید، ولی اگر از آنها گرفت اعلان بر او واجب می شود، و پس از يك سال یا آن را برای صاحبش نگهداری کند، و یا برای صغیر یا دیوانه تملک کند، و یا از طرف صاحبش به فقرا صدقه بدهد، و اگر صاحبش پیدا شد و راضی به صدقه نشد، ولی - بنابر احتیاط واجب - عوض آن را از مال خودش بپردازد.

مسأله 2636

اگر انسان در بین سالی که اعلان می کند از پیدا شدن صاحب مال ناامید شود، تملک آن اشکال دارد، ولی می تواند از طرف صاحبش صدقه بدهد، و بنابر احتیاط واجب از حاکم شرع اذن بگیرد.

مسأله 2637

اگر در بین سالی که اعلان می کند مال از بین برود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی کرده یا تعدی یعنی زیاده روی کرده باشد ضامن است، و اگر کوتاهی نکرده و زیاده روی هم ننموده ضامن نیست.

مسأله 2638

اگر مالی پیدا کند که قیمت آن به يك درهم می رسد و تعریفش ممکن

نیست - مثل اینکه مال نشانه دارد ولی در جایی پیدا کند که معلوم است به واسطه اعلان، صاحب آن پیدا نمی شود، یا نشانه دار نباشد - می تواند از روز اول آن را از طرف صاحبش به فقراء صدقه بدهد، و بنابر احتیاط واجب به اذن حاکم شرع باشد.

مسأله 2639

اگر چیزی را پیدا کند و به خیال این که مال خود او است بردارد، بعد بفهمد مال خودش نبوده، احکام گمشده - که در مسائل قبل گذشت - بر آن جاری است.

مسأله 2640

لازم نیست موقع اعلان جنس چیزی را که پیدا کرده بگوید، بلکه همین قدر که بگوید چیزی پیدا کرده ام کافیت، مگر در صورتی که بدون ذکر جنس، اعلان - از جهت تأثیر در التفات کسی که مالش را گم کرده - بی فایده باشد.

مسأله 2641

اگر کسی چیزی را پیدا کند و دیگری بگوید مال من است و نشانه های آن را بگوید، در صورتی باید به او بدهد که اطمینان داشته باشد مال اوست، و لازم نیست نشانه هایی را که بیشتر اوقات صاحب مال هم ملتفت آنها نیست بگوید.

مسأله 2642

اگر قیمت چیزی که پیدا کرده به یک درهم برسد، چنانچه اعلان نکند و در مسجد یا جای دیگری بگذارد و آن چیز از بین برود یا دیگری آن را بردارد، کسی که آن را پیدا کرده ضامن است.

مسأله 2643

هرگاه چیزی را پیدا کند که تا یک سال قابل ماندن نیست - مانند میوه و سبزیجات - بنابر احتیاط واجب تا زمانی که آسیبی به آن نرسد نگه دارد، و چنانچه صاحبش پیدا نشد به اذن حاکم شرع یا وکیل او، و در صورت نبودن این دو به اذن عدول مؤمنین - در صورتی که میسر باشد - آن را قیمت کند و بفروشد، یا خودش بردارد و پول آن را نگه دارد، و بنابر احتیاط واجب از زمان پیدا شدن تا یک سال اعلان کند، و در صورت پیدا نشدن صاحبش به آنچه که در مسأله «2632» گذشت عمل نماید.

مسأله 2644

اگر چیزی را که پیدا کرده موقع وضو گرفتن و نماز خواندن همراه او باشد، در صورتی که قصدش این باشد که صاحب آن را پیدا کند و به او بدهد، اشکال ندارد، وگرنه تصرف او هر چند به همراه داشتن باشد حرام است، ولی وضو و نمازش به صرف این که آن چیز همراه او باشد باطل نمی شود.

مسأله 2645

اگر کفش شخصی را ببرند و کفش دیگری به جای آن بگذارند، چنانچه

بداند یا از قرائن اطمینان کند کفشی که مانده مال کسی است که کفش او را برده، و راضی است که کفشش را عوض کفشی که برده است بردارد، می تواند به جای کفش خودش بردارد، و همچنین است اگر بداند که کفش او را به طور ناحق و ظلم برده است ولی در این فرض باید قیمت آن از کفش خودش بیشتر نباشد، وگرنه نسبت به زیادی قیمت حکم مجهول المالك جاری است، و در غیر این دو صورت حکم مجهول المالك بر آن کفش جاری خواهد بود.

مسأله 2646

اگر مالی که در دست انسان است مجهول المالك باشد - یعنی صاحب آن معلوم نباشد هر چند در بین افراد معینی - و گمشده بر آن مال صدق نکند، لازم است صاحب آن را جستجو کند تا از پیدا شدنش نا امید شود، و پس از مأیوس شدن آن را به فقراء صدقه بدهد، و بنا بر احتیاط واجب به اذن حاکم شرع باشد، و اگر بعد صاحبش پیدا شود ضامن نیست.

ص: 502

اگر حیوان حلال گوشت را - وحشی باشد یا اهلی - به دستوری که بعد ذکر می شود - به سر بریدن و غیر آن با شرایطی که تفصیل آن خواهد آمد - تذکیر کنند بعد از جان دادن گوشت آن حلال و بدن آن پاك است به غیر از موارد ذیل :

1 - حیوان حلال گوشت چهارپایی که شخص بالغی با آن نزدیکی کرده و نسل آن ، و همچنین بنابر احتیاط واجب اگر وطی کننده نابالغ باشد.

2 - حیوانی که به خوردن نجاست انسان عادت کرده ، اگر به دستوری که در شرع معین شده آن را استبراء نکرده باشند.

3 - بزغاله ای که به تغذیه از شیر خوک استخوانش محکم شده ، و نسل آن و همچنین بنابر احتیاط واجب بزّ شیر خوار.

4 - بزغاله و بزّ ای که شیر خوک تغذیه کرده و استخوانش به آن محکم نشده در صورتی که به دستوری که در شرع معین شده ، استبراء نشده باشد.

حیوان حلال گوشت و وحشی مانند آهو و کبک و بز کوهی و حیوان حلال گوشتی که اهلی بوده و بعد وحشی شده مثل گاو و شتر اهلی که فرار کرده و وحشی شده است ، اگر به دستوری که خواهد آمد آنها را شکار کنند ، پاك و حلال است ، ولی حیوان حلال گوشت اهلی مانند گوسفند و مرغ خانگی و حیوان حلال گوشت وحشی

که به واسطه تربیت کردن اهلی شده است ، با شکار کردن پاک و حلال نمی شود.

مسأله 2649

حیوان حلال گوشت وحشی ، در صورتی با شکار کردن پاک و حلال می شود که بتواند فرار کند یا پرواز نماید ، بنابر این بچه آهو که نمی تواند فرار کند و بچه کبک که نمی تواند پرواز نماید ، با شکار کردن پاک و حلال نمی شود ، و اگر آهو و بچه اش را که نمی تواند فرار کند با یک تیر شکار نماید ، آهو حلال و بچه اش حرام است.

مسأله 2650

حیوان حلال گوشتی که خون جهنده ندارد - مانند ماهی - اگر به غیر دستوری که برای حلال شدن آن خواهد آمد بمیرد ، پاک و خوردن آن حرام است.

مسأله 2651

حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد ، مانند مار ، با سر بریدن حلال نمی شود ، ولی مُرده و کشته آن پاک است.

مسأله 2652

سگ و خوک به سر بریدن و شکار کردن پاک نمی شوند ، و خوردن گوشت آنها هم حرام است ، و حیوان حرام گوشتی را که مانند گرگ و پلنگ درنده و گوشت خوار است ، اگر به دستوری که خواهد آمد سر ببرند یا با تیر و مانند آن شکار کنند ، پاک است ، ولی گوشت آن حلال نمی شود ، و اگر با سگ شکاری آن را شکار کنند ، پاک شدن آن محل اشکال است.

مسأله 2653

فیل و خرس و بوزینه را اگر به دستوری که خواهد آمد سر ببرند یا با تیر و مانند آن شکار کنند پاک است ولی حیوانات کوچکی که در داخل زمین زندگی می کنند مانند موش ، اگر خون جهنده داشته باشند و جلد قابل انتفاع نداشته باشند و سر آنها را ببرند یا آنها را شکار نمایند پاک نمی شوند ، و اگر جلد قابل انتفاع داشته باشند پاک شدنشان محل اشکال است.

مسأله 2654

اگر از شکم حیوان زنده بچه مرده ای بیرون آید یا آن را بیرون آورند ، خوردن گوشت آن حرام است.

دستور سر بریدن حیوان

مسأله 2655

دستور سر بریدن حیوان آن است که مری که مجرای طعام است ، و حلقوم که مجرای نفس است ، و دو رگ محیط به حلقوم را - که از اینها به چهار رگ تعبیر می کنند -

از پایین بر آمدگی زیر گلو به طور کامل ببرند ، و اگر آنها را بشکافند کافی نیست.

مسأله 2656

اگر بعضی از چهار رگ را ببرند و صبر کنند تا حیوان بمیرد بعد بقیه را ببرند ، حلال و پاک نمی شود ، و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - اگر چهار رگ را پیش از جان دادن حیوان ببرند ولی بریدن آنها به طور معمول پشت سر هم نباشد.

مسأله 2657

اگر گرگ مقداری از گردن گوسفند را بکند و چهار رگ باقی باشد یا جای دیگر بدن را بکند ، در صورتی که گوسفند زنده باشد و به شرایطی که می آید سر آن را ببرند ، حلال و پاک می شود ، و اگر گلوئی گوسفند را به طوری بکند که از چهار رگی که در گردن است و باید بریده شود چیزی نماند ، آن گوسفند حرام می شود ، ولی اگر بعضی از رگها را طوری بکند که بشود از بالاتر از آن یا پایین تر از آن رگ را قطع کرد ، حلیت حیوان محل اشکال است.

شرایط سر بریدن حیوان

مسأله 2658

سر بریدن حیوان شرایطی دارد:

(اول) کسی که سر حیوان را می برد باید مسلمان باشد ، چه مرد باشد و چه زن ، و بچه مسلمان هم اگر ممیز باشد - یعنی خوب و بد را بفهمد - می تواند سر حیوان را ببرد ، و اگر کفار و نواصب و خوارج و غلاتی که محکوم به کفرند مانند قائلین به الوهیت امیرالمؤمنین (علیه السلام) سر حیوان را ببرند ، آن حیوان حلال نمی شود.

(دوم) سر حیوان را با چیزی ببرند که از آهن باشد ، ولی چنانچه آهن پیدا نشود ، با چیز تیزی که چهار رگ آن را جدا کند مانند شیشه و سنگ تیز می شود سر آن را برید ، ولی بنابر احتیاط واجب باید طوری باشد که اگر سر حیوان را ببرند ، می میرد ، یا ضرورتی مقتضی سر بریدنش باشد.

(سوم) در هنگام سر بریدن جلو بدن حیوان رو به قبله باشد ، و کسی که می داند باید رو به قبله سر ببرد ، اگر عمداً حیوان را رو به قبله نکند حیوان حرام می شود ، ولی اگر فراموش کند ، یا مسأله را نداند ، یا قبله را اشتباه کند ، یا نداند قبله کدام طرف است ، یا نتواند حیوان را رو به قبله کند و ناچار از تذکیر آن باشد ، اشکال ندارد.

(چهارم) وقتی می خواهد سر حیوان را ببرد ، یا کارد به گلویش بگذارد به تیت سربریدن ، نام خدا را ببرد ، و همین قدر که بگوید «بِسْمِ اللّهِ» ، یا «اللَّهُ أَكْبَرُ» و مانند آن از اذکار کفایت می کند ، بلکه گفتن «اللّهُ» تنها هم کافیهست ، و اگر بدون قصد سربریدن نام خدا را ببرد ، آن حیوان پاک نمی شود و گوشت آن هم حرام است ، ولی اگر از روی فراموشی نام خدا را نبرد ، اشکال ندارد ، و احتیاط مستحب آن است که هر وقت یادش بیاید نام خدا را ببرد و بگوید: «بِسْمِ اللّهِ عَلِيٍّ أَوَّلِهِ وَ (عَلِيٍّ) آخِرِهِ».

(پنجم) حیوان بعد از سربریدن حرکتی نکند ، اگر چه مثلاً- چشم یا دم خود را حرکت دهد ، یا پای خود را به زمین زند ، و این حکم در صورتی است که زنده بودن آن حیوان در حال ذبح مشکوک باشد ، وگرنه لزومی ندارد ، و نیز واجب است که به اندازه معمول و متعارف نسبت به آن حیوان خون از بدنش بیرون آید.

(ششم) آن که بنا بر احتیاط واجب سر حیوان را در غیر پرندگان پیش از بیرون آمدن روح از بدنش جدا نکند ، بلکه خود این کار حتی در پرندگان محل اشکال است ، ولی اگر از روی غفلت یا به جهت تیزی چاقو سر جدا شود اشکال ندارد.

و همچنین بنا بر احتیاط واجب رگ سفیدی را که از مهره های گردن تا دم حیوان امتداد دارد و آن را نخاع می گویند ، عمداً قطع نکند.

(هفتم) آن که بنا بر احتیاط واجب کشتن از مذبح باشد و از قفا نباشد و همچنین بنا بر احتیاط واجب جایز نیست کارد را زیر رگها فرو نموده و به طرف جلو آنها را قطع کند.

دستور کشتن شتر

مسأله 2659

اگر بخواهند شتر را بکشند که بعد از جان دادن پاک و حلال باشد ، باید با شرایطی که برای سر بریدن حیوانات ذکر شد ، کارد یا چیز دیگری را که از آهن و برنده باشد در گودی بین گردن و سینه اش فرو کنند.

مسأله 2660

وقتی می خواهند کارد را به گردن شتر فرو ببرند ، بهتر آن است که شتر ایستاده باشد ، ولی اگر در حالی که زانوهارا به زمین زده ، یا به پهلو خوابیده و جلو

بدنش رو به قبله است کار در گودی گردنش فرو کنند ، اشکال ندارد.

مسأله 2661

اگر به جای این که کار در گودی گردن شتر فرو کنند سر آن را ببرند ، یا گوسفند و گاو و مانند اینها را مثل شتر کار در گودی گردنشان فرو کنند ، گوشت آنها حرام و بدن آنها نجس است ، ولی اگر چهار رگ شتر را ببرند و تا زنده است به دستوری که گذشت کار در گودی گردنش فرو کنند ، گوشت آن حلال و بدن آن پاک است ، و نیز اگر کار در گودی گردن گاو یا گوسفند و مانند اینها فرو کنند و تا زنده است سر آن را ببرند ، حلال و پاک می شود.

مسأله 2662

اگر حیوانی سرکش شود و نتوانند آن را به دستوری که در شرع معین شده بکشند ، یا مثلاً در چاه بیفتند و احتمال بدهند که در آن جا بمیرد و کشتن آن به دستور شرع ممکن نباشد ، هر جای بدنش را که با مثل شمشیر و خنجر و نیزه و مانند اینها زخم بزنند و در اثر زخم زدن جان بدهد ، حلال می شود ، و رو به قبله بودن آن لازم نیست ، ولی باید شرطهای دیگری را که برای کشتن حیوانات ذکر شد دارا باشد.

چیزهایی که موقع کشتن حیوانات مستحب است

مسأله 2663

چند چیز در کشتن حیوانات مستحب است:

(اول) موقع سربردن گوسفند دو دست و یک پای آن را ببندند و پای دیگری را باز بگذارند ، و موقع سربردن گاو چهار دست و پایش را ببندند و دم آن را باز بگذارند ، و موقع کشتن شتر در حال نشستگی دو دست آن را از پائین تا زانو یا زیر بغل به یکدیگر ببندند و پاهایش را باز بگذارند ، و مستحب است مرغ را بعد از سربردن رها کنند تا پر و بال بزند.

(دوم): کسی که حیوان را می کشد رو به قبله باشد.

(سوم): پیش از کشتن حیوان آب جلوی آن بگذارند.

(چهارم): کاری کنند که حیوان کمتر اذیت شود ، مثلاً کار را خوب تیز کنند و با عجله سر حیوان را ببرند.

مسأله 2664

چند چیز در کشتن حیوانات مکروه است:

(اول): بنا بر مشهور پیش از بیرون آمدن روح پوست حیوان را بکنند، و احتیاط واجب در ترك آن است.

(دوم): در جایی حیوان را بکشند که حیوان دیگری که مثل او است او را ببیند، مانند این که گوسفند و شتر را در مقابل گوسفند و شتر دیگری که او را می بیند بکشند.

(سوم): در شب سر حیوان را ببرند مگر ترس از مردن آن داشته باشند، و همچنین پیش از ظهر روز جمعه، ولی در صورت ضرورت عیبی ندارد.

(چهارم): خود انسان چهارپایی را که پرورش داده بکشد.

احکام شکار کردن با اسلحه

[برخی احکام]

مسأله 2665

اگر حیوان حلال گوشت و حشی را با اسلحه شکار کنند و بمیرد، با پنج شرط حلال و بدنش پاک است:

(اول): اسلحه شکار مثل کارد و شمشیر برنده باشد، یا مثل نیزه و تیر تیز باشد، و اگر به وسیله دام یا چوب و سنگ و مانند اینها حیوانی را شکار کنند، پاک نمی شود و خوردن آن هم حرام است، و اگر حیوانی را با تفنگ شکار کنند، چنانچه گلوله آن تیز باشد که در بدن حیوان فرو رود و آن را پاره کند، پاک و حلال است، و اگر گلوله تیز نباشد بلکه با فشار در بدن حیوان فرو رود و حیوان را بکشد، یا به واسطه حرارتش بدن حیوان را بسوزاند و در اثر سوزاندن حیوان بمیرد، پاک و حلال بودنش محل اشکال است.

(دوم): کسی که شکار می کند باید مسلمان باشد، یا بچه مسلمان باشد که خوب و بدرا بفهمد، پس اگر کفار و نواصب و غلاتی که محکوم به کفرند - مانند قائلین به ألوهیت امیر المؤمنین (علیه السلام) - حیوانی را شکار نمایند، آن شکار حلال نیست.

(سوم): اسلحه را برای شکار حیوان بکار برد، و اگر مثلاً جایی را نشان کند و اتفاقاً حیوانی را بکشد، آن حیوان پاک نیست و خوردن آن هم حرام است.

(چهارم): وقت به کار بردن اسلحه نام خدا را ببرد، و چنانچه عمداً نام خدا را نبرد شکار حلال نمی شود، ولی اگر فراموش کند اشکال ندارد.

(پنجم): وقتی به حیوان برسد که مرده باشد، یا اگر زنده است به اندازه سربریدن آن وقت نباشد، و چنانچه به اندازه سربریدن وقت باشد و سر حیوان را نبرد تا بمیرد، حرام است.

مسأله 2666

اگر دو نفر حیوانی را شکار کنند و یکی از آنان قصد کند و دیگری قصد نکند، یا یکی مسلمان و دیگری کافر باشد، یا یکی از آن دو نام خدا را ببرد و دیگری عمداً نام خدا را نبرد، آن حیوان حلال نیست.

مسأله 2667

اگر بعد از آن که حیوانی را تیر زدند - مثلاً - در آب بیفتد، و انسان بداند که حیوان به واسطه تیر و افتادن در آب جان داده، حلال نیست، بلکه اگر نداند که جان دادن آن فقط به واسطه تیر بوده حلال نمی باشد.

مسأله 2668

اگر با سگ یا اسلحه غضبی حیوان را شکار کند، شکار حلال است و مال خود او می شود، ولی گذشته از این که گناه کرده، باید اجرت اسلحه یا سگ را به صاحبش بدهد.

مسأله 2669

اگر با شمشیر یا چیز دیگری که شکار با آن صحیح است با شرطهایی که در مسأله «2665» ذکر شد حیوانی را دو قسمت کنند، و سر و گردن در یک قسمت بماند و انسان وقتی برسد که حیوان جان داده باشد، هر دو قسمت حلال است، و همچنین است اگر حیوان زنده باشد ولی به اندازه سربریدن وقت نباشد، اما اگر به اندازه سربریدن وقت باشد و ممکن باشد که مقداری زنده بماند، قسمتی که سر و گردن ندارد حرام، و قسمتی که سر و گردن دارد، اگر سر آن را به دستوری که در شرع معین شده ببرند حلال، وگرنه حرام می باشد.

مسأله 2670

اگر با چوب یا سنگ یا چیز دیگری که شکار با آن صحیح نیست حیوانی را دو قسمت کنند، قسمتی که سر و گردن ندارد حرام است، و قسمتی که سر و گردن دارد، اگر زنده باشد و ممکن باشد که مقداری زنده بماند و سر آن را به دستوری که در

شرع معین شده ببرند حلال ، وگرنه آن قسمت هم حرام می باشد.

مسأله 2671

اگر حیوانی را شکار کنند یا سر ببرند و بچه زنده ای از آن بیرون آید ، چنانچه آن بچه را به دستوری که در شرع معین شده سر ببرند حلال ، وگرنه حرام می باشد.

مسأله 2672

اگر حیوانی را شکار کنند یا سر ببرند و بچه مرده ای از شکمش بیرون آورند ، چنانچه خلقت آن بچه کامل باشد و مو یا پشم در بدنش رویده باشد و به واسطه شکار یا سر بریدن مادرش مرده باشد و بیرون آوردن بچه از شکم مادر بیشتر از اندازه متعارف تأخیر نداشته باشد ، پاک و حلال است.

شکار کردن با سگ شکاری

مسأله 2673

اگر سگ شکاری حیوان وحشی حلال گوشتی را شکار کند ، پاک بودن و حلال بودن آن حیوان شش شرط دارد:

(اول) سگ به طوری تربیت شده باشد که هر وقت آن را برای گرفتن شکار بفرستند برود و هر وقت جلوگیری کنند بایستد ، و نیز - بنا بر احتیاط واجب - عادتش این باشد که تا صاحبش نرسد از شکار نخورد ، ولی اگر عادت به خوردن خون شکار داشته باشد یا به ندرت از شکار بخورد اشکال ندارد.

(دوم) آن که آن را بفرستند ، و اگر از پیش خود دنبال شکار رود و حیوانی را شکار کند ، خوردن آن حیوان حرام است ، بلکه اگر از پیش خود دنبال شکار رود و بعد صاحبش بانگ بزند که زودتر آن را به شکار برساند ، اگر چه به واسطه صدای صاحبش شتاب بکند ، بنا بر احتیاط واجب باید از خوردن آن شکار خودداری نمایند.

(سوم) کسی که سگ را می فرستد باید مسلمان یا بچه مسلمان باشد که خوب و بدرا بفهمد ، و اگر کافر یا ناصب یا خارجی و یا بعضی از غلاتی که در حکم کافرند سگ را بفرستد ، شکار آن سگ حرام است.

(چهارم) وقت فرستادن سگ نام خدا را ببرد ، و اگر عمداً نام خدا را نبرد آن شکار حرام است ، ولی اگر فراموش کند اشکال ندارد.

(پنجم) شکار به واسطه زخمی که از دندان سگ پیدا کرده بمیرد ، پس اگر سگ

شکار را خفه کند ، یا شکار از دویدن یا ترس بمیرد ، حلال نیست.

(ششم) کسی که سگ را فرستاده وقتی برسد که حیوان مرده باشد ، یا اگر زنده است به اندازه سربریدن آن وقت نباشد ، بشرط آن که در تأخیر مسامحه نکرده باشد ، و چنانچه وقتی برسد که به اندازه سربریدن وقت باشد و سر حیوان را نبرد تا بمیرد ، حلال نیست.

مسأله 2674

کسی که سگ را فرستاده اگر وقتی برسد که بتواند سر حیوان را ببرد ، چنانچه مثلاً به واسطه بیرون آوردن کارد و مانند آن بدون مسامحه وقت بگذرد و آن حیوان بمیرد ، حلال است ، ولی اگر چیزی همراه او نباشد که با آن سر حیوان را ببرد و حیوان بمیرد ، حلال نمی شود ، و اگر در این حال سگ را واگذارد که آن حیوان را بکشد حلال می شود.

مسأله 2675

اگر چند سگ را بفرستد و با هم حیوانی را شکار کنند ، چنانچه همه آنها دارای شرطهایی که در مسأله «2673» گذشت باشند ، شکار حلال است ، و اگر یکی از آنها دارای آن شرطها نباشد ، شکار حرام است.

مسأله 2676

اگر سگ را برای شکار حیوانی بفرستد و آن سگ حیوان دیگری را شکار کند ، آن شکار حلال و پاک است ، و نیز اگر آن حیوان را با حیوان دیگری شکار کند ، هر دوی آنها حلال و پاک می باشد.

مسأله 2677

اگر چند نفر باهم سگ را بفرستند و یکی از آنها کافر یا در حکم کافر باشد ، آن شکار حرام است ، و همچنین اگر بعضی از آنها عمداً نام خدا را نبرد ، و اگر یکی از سگهایی که فرستاده اند به طوری که در مسأله «2673» گذشت تربیت شده نباشد ، آن شکار حرام می باشد.

مسأله 2678

اگر باز یا حیوان دیگری غیر سگ شکاری حیوانی را شکار کند ، آن شکار حلال نیست ، ولی اگر وقتی برسند که حیوان زنده باشد و به دستوری که در شرع معین شده سر آن را ببرند حلال است.

صید ماهی

مسأله 2679

اگر ماهی فلس دار را زنده از آب بگیرند و بیرون آب جان دهد پاک و خوردن آن حلال است ، و چنانچه در آب بمیرد پاک است ، ولی خوردن آن حرام

می باشد، مگر این که در تور ماهیگیر در آب بمیرد که در این صورت خوردنش حلال است، و ماهی بی فلس را اگرچه زنده از آب بگیرند و بیرون آب جان دهد حرام است.

مسأله 2680

اگر ماهی از آب بیرون بیفتد، یا موج آن را بیرون بیندازد، یا آب فرورود و ماهی در خشکی بماند، چنانچه پیش از آن که بمیرد، با دست یا هر وسیله دیگر کسی آن را بگیرد، بعد از جان دادن حلال است.

مسأله 2681

کسی که ماهی را صید می کند لازم نیست مسلمان باشد، و در موقع گرفتن آن نام خدا را ببرد، ولی مسلمان باید گرفتن آن را دیده باشد، یا از راه دیگر یقین پیدا کند یا حجت شرعی داشته باشد که زنده از آب گرفته شده یا در تور در آب مرده باشد.

مسأله 2682

ماهی مرده ای که معلوم نیست آن را زنده از آب گرفته اند یا مرده، چنانچه در دست مسلمان باشد حلال است، و اگر در دست کافری باشد که از دست مسلمان نگرفته باشد، اگرچه بگوید آن را زنده گرفته ام حرام می باشد، مگر آن که بینه یا شخص ثقه ای که ظن به خلاف قولش نباشد خبر دهد که آن را زنده گرفته است.

مسأله 2683

خوردن ماهی زنده جایز است، هر چند احوط خودداری کردن است.

مسأله 2684

اگر ماهی زنده را بریان کنند، یا در بیرون آب پیش از جان دادن بکشند، خوردنش جایز است، ولی احتیاط مستحب آن است که از خوردن آن خودداری نمایند.

مسأله 2685

اگر ماهی را بیرون آب دو قسمت کنند و یک قسمت آن در حالی که زنده است در آب بیفتد، بنابر احتیاط خوردن قسمتی که بیرون آب مانده جایز نیست.

صید ملخ

مسأله 2686

اگر ملخ را با دست یا به وسیله دیگری زنده بگیرند، بعد از جان دادن حلال است، و لازم نیست کسی که آن را می گیرد مسلمان باشد و در موقع گرفتن نام خدا را ببرد، ولی اگر ملخ مرده ای در دست کافری باشد که از دست مسلمان نگرفته باشد و معلوم نیست که آن را زنده

گرفته یا نه ، اگرچه بگوید زنده گرفته ام حرام است ، مگر این که بیّنه یا ثقّه ای که ظن به خلاف قولش نباشد بگوید که زنده گرفته است.

مسأله 2687

خوردن ملخی که بال در نیاورده و نمی تواند پرواز کند حرام است.

ص: 512

خوردن گوشت مرغ خانگي و کبوتر و اقسام گنجشک حلال است، و بلبل و سار و چکاوک از قسم گنجشک است.

و شب پره و طاووس و جميع انواع کلاغ و هر پرنده اي که مثل شاهين و عقاب و باز چنگال دارد، يا هنگام پرواز بال زدش کمتر از صاف نگهداشتن بالش باشد حرام است، و همچنين هر مرغی که چینه دان و سنگدان و خار پشت پا ندارد، مگر آن که معلوم باشد که بال زدش بیشتر از صاف نگهداشتن آن است که در این صورت حلال است.

و کشتن پرستوک و هدهد و خوردن گوشت آنها مکروه است.

اگر چیزی را که روح دارد - مانند دنبه و گوشت - از حیوان زنده جدا نمایند، نجس و حرام می باشد.

[اجزاء حرام حیوانات حلال گوشت]

بعضی از اجزای حیوانات حلال گوشت حرام است، و آنها از این قرار است:

- 1 - خون، 2 - فضلہ، 3 - نری، 4 - فرج، 5 - بچه دان، 6 - غدد که آن را دشول می گویند، 7 - تخم که آن را دنبلان می گویند، 8 - چیزی که در مغز کله است و به شکل نخود می باشد، 9 - مغز حرام که در میان تیره پشت است، 10 - زهره دان، 11 - سپرز (طحال)، 12 - بول دان (مثانه)، 13 - حدقه چشم.

و بنا بر احتیاط واجب از پی که در دو طرف تیره پشت است، و از چیزی که در

میان سُم است و به آن ذات الأشجاع می گویند اجتناب شود، و این احتیاط در پی آكد است، و در پرندگان غیر از خون و فضله که بی اشکال حرام است، از سایر چیزهایی که ذکر شد هرکدام که در آنها باشد، بنابر احتیاط واجب از خوردن آن اجتناب شود.

[سایر احکام]

مسأله 2691

آشامیدن بول حیوان حرام گوشت حرام است، و همچنین بول حلال گوشت، و خوردن و آشامیدن چیزهای خبیث دیگر که طبیعت انسان از آن متنفر است، جایز نیست، ولی خوردن بول شتر و گاو و گوسفند در صورت نیاز به آنها برای مداوا مانعی ندارد.

مسأله 2692

خوردن گل حرام است و همچنین - بنابر احتیاط - بقیه اجزای زمین مانند خاک و ریگ و سنگ، و خوردن گل داغستان و گل ارمنی در صورت انحصار معالجه به آن اشکال ندارد، و خوردن کمی از تربت حضرت سید الشهداء (علیه السلام) که بیشتر از مقدار یک نخود متوسط نباشد برای استشفاء اشکال ندارد، و بهتر این است که تربت را در مقداری از آب - مثلاً - حل نمایند که مستهک شود و بعد آن آب را بیاشامند.

مسأله 2693

فرو بردن آب بینی و خلط سینه که در دهان آمده حرام نیست، و نیز فرو بردن غذایی که موقع خلال کردن از لای دندان بیرون می آید اگر طبیعت انسان از آن متنفر نباشد، اشکال ندارد.

مسأله 2694

خوردن و آشامیدن چیزی که موجب مرگ می شود، یا برای انسان ضرر مهمی دارد حرام است.

مسأله 2695

خوردن گوشت اسب و قاطر و الاغ مکروه است، و اگر کسی آنها را و طی - نزدیکی - کند، خود و نسلشان و آشامیدن شیرشان حرام، و بول و سرگین آنها نجس می شود، و باید آنها را از شهر بیرون ببرند و در جای دیگر بفروشند، و بر و طی کننده است قیمتش را به صاحبش بدهد.

و اگر با حیوان حلال گوشتی مانند گاو و گوسفند نزدیکی کنند، بول و سرگین آنها نجس می شود، و خوردن گوشت و آشامیدن شیر آنها هم حرام است، و همچنین است نسل آنها، و باید فوری آن حیوان را بکشند و بسوزانند، و کسی که با آن و طی کرده پول آن را به صاحبش بدهد.

مسأله 2696

بزغاله اگر از خوک به مقداری که استخوانش محکم شود شیر بخورد،

خود و نسلش حرام می شوند، و همچنین است برّه شیر خوار بنا بر احتیاط واجب، و در صورتی که مقدار شیر خوردن کمتر از آن باشد - بنا بر احتیاط واجب - در صورتی حلال می شوند که استبراء شوند، و استبراء آنها این است که هفت روز از پستان بز یا گوسفند شیر بخورند، و اگر حاجت به شیر نداشتند هفت روز علف بخورند.

و حیوانی که به خوردن نجاست انسان عادت کرده نیز گوشتش حرام است، و چنانچه استبرائش نمایند حلال می شود، و کیفیت استبراء آن در مسأله «226» بیان شد.

مسأله 2697

آشامیدن شراب و غیر آن از مسکرات حرام است، و روایات در مذمت آن بسیار است، و در بعضی از آنها قریب به این مضامین وارد شده که: خداوند معصیت نشده به چیزی که شدیدتر از آشامیدن مسکر باشد، و از حضرت امام جعفر صادق (علیه السلام) سؤال شد: آیا آشامیدن شراب بدتر است یا ترك نماز؟ فرمود: شرب خمر، برای این که شرابخوار در حالتی قرار می گیرد که پروردگار خود را نمی شناسد. و از حضرت رسول (صلي الله عليه وآله وسلم) روایت شده که: شراب سر هر گناهی است.

و در بعضی از روایات آشامیدن شراب اشد از زنا و دزدی شمرده شده است، و خداوند شراب را حرام کرده به علت این که ام الخبائث و سر هر شرّی است.

و شرابخوار عقل خود را از دست می دهد، پس پروردگار خود را نمی شناسد، و هر معصیتی را مرتکب، و هر حرمتی را هتك، و هر رحم و ابسته ای را قطع، و هر فاحشه ای را مرتکب می شود.

مسأله 2698

نشستن سر سفره ای که در آن شراب می خورند - اگر انسان یکی از آنان حساب شود - حرام، و چیز خوردن از آن سفره نیز حرام است.

مسأله 2699

بر هر مسلمان واجب است به مسلمان دیگری که نزدیک است از گرسنگی یا تشنگی بمیرد، نان و آب داده و او را از مرگ نجات دهد.

مستحبات و مکروهات خوردن و آشامیدن

اشاره

اشاره

«اگرچه بعضی از آن روایاتی که مستند حکم است در مقام بیان استحباب و کراهت شرعی نیست بلکه بیان کننده منفعت و ضرری است که بر آن امور مرتّب می شود».

چند چیز در غذا خوردن مستحب است:

(اول) هر دو دست را پیش از غذا خوردن بشوید.

(دوم) بعد از غذا خوردن هر دو دست خود را بشوید و با دستمال خشک کند.

(سوم) میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند، و بعد از همه دست بکشد، و پیش از غذا خوردن اول میزبان دست خود را بشوید، بعد کسی که طرف راست او نشسته و همین طور تا برسد به کسی که طرف چپ او نشسته، و بعد از غذا خوردن اول کسی که طرف چپ میزبان نشسته دست خود را بشوید و همینطور تا به میزبان برسد.

(چهارم) در اول غذا خوردن بسم الله بگویید، ولی اگر سر یک سفره چند جور غذا باشد، در وقت خوردن هر کدام آنها گفتن بسم الله مستحب است.

(پنجم) با دست راست غذا بخورد.

(ششم) با سه انگشت یا بیشتر غذا بخورد، و با دو انگشت نخورد.

(هفتم) اگر چند نفر سر یک سفره نشسته اند، هر کسی از غذای جلوی خودش بخورد.

(هشتم) لقمه را کوچک بردارد.

(نهم) سر سفره زیاد بنشیند، و غذا خوردن را طول بدهد.

(دهم) غذا را خوب بجود.

(یازدهم) بعد از غذا خوردن خداوند عالم را حمد کند.

(دوازدهم) انگشتها را بلیسد.

(سیزدهم) بعد از غذا خوردن خلال نماید، ولی با چوب انار و ریحان و نی و برگ درخت خرما خلال نکند.

(چهاردهم) آنچه بیرون سفره می ریزد جمع کند و بخورد، ولی اگر در بیابان غذا بخورد مستحب است آنچه می ریزد برای پرندگان و حیوانات بگذارد.

(پانزدهم) در اول روز و در اول شب غذا بخورد، و در بین روز و در بین شب غذا نخورد.

(شانزدهم) بعد از خوردن غذا به پشت بخوابد و پای راست را روی پای چپ بیندازد.

(هفدهم) در اول غذا و آخر آن نمک بخورد.

ص: 516

(هیجدهم) میوه را پیش از خوردن با آب بشوید.

مکروهات در غذا خوردن]

مسأله 2701

چند چیز در غذا خوردن مکروه است:

(اول) در حال سیری غذا خوردن.

(دوم) پر خوردن.

(سوم) نگاه کردن به صورت دیگران در موقع غذا خوردن.

(چهارم) خوردن غذای داغ.

(پنجم) فوت کردن چیزی که می خورد یا می آشامد.

(ششم) بعد از گذاشتن نان در سفره منتظر چیز دیگر شدن.

(هفتم) پاره کردن نان با کارد.

(هشتم) گذاشتن نان زیر ظرف غذا.

(نهم) پاک کردن گوشتی که به استخوان چسبیده به طوری که چیزی در آن نماند.

(دهم) پوست کندن میوه.

(یازدهم) دور انداختن میوه پیش از آن که کاملاً آن را بخورد.

مکروهات در آب نوشیدن]

مسأله 2702

در آشامیدن آب چند چیز مستحب است:

(اول) آب را به طور مکیدن بیاشامد.

(دوم) در روز ایستاده آب بیاشامد.

(سوم) پیش از آشامیدن آب بِسْمِ اللّٰهِ ، و بعد از آن الْحَمْدُ لِلّٰهِ بگویند.

(چهارم) به سه نفس آب بیاشامد.

(پنجم) از روی میل آب بیاشامد.

(ششم) بعد از آشامیدن آب حضرت ابي عبد الله (عليه السلام) و اهل بیت ایشان را یاد کند ، و قاتلان آن حضرت را لعنت نماید.

مسأله 2703

زیاد آشامیدن آب ، و آشامیدن آن بعد از غذای چرب ، و در شب به حال ایستاده مذموم است ، و نیز آشامیدن آب با دست چپ ، و همچنین از جای شکسته کوزه ، و جایی که دسته آن است مذموم می باشد.

ص: 517

مسأله 2704

نذر آن است که انسان برای خدا ملتزم شود که کار خیري را به جا آورد ، یا کاري را که نکردن آن بهتر است ترك کند.

مسأله 2705

در نذر باید صیغه خوانده شود ، و لازم نیست آن را به عربي بخوانند ، پس اگر بگوید: (چنانچه مريض من خوب شود ، برای خدا بر من است که ده تومان به فقیر بدهم) نذر او صحیح است.

مسأله 2706

نذر کننده باید بالغ و عاقل باشد و با قصد و اختیار خود نذر کند ، بنابراین کسی که به واسطه عصباني شدن بی اختیار نذر کرده یا او را بر نذر اکراه کرده باشند نذر او صحیح نیست.

مسأله 2707

مفلس - شخصي که حاکم شرع او راز تصرف در اموالش منع کرده - و سفیه - کسی که مال خود را در کارهاي بیهوده مصرف می کند - اگر نذر کند مالي به فقیر بدهد صحیح نیست.

مسأله 2708

اگر شوهر از نذر کردن زن جلوگیری نماید ، زن نمی تواند - در صورتی که وفاء به نذرش منافی با حق شوهر باشد - نذر کند ، بلکه بدون اذن شوهر در این صورت نذر زن باطل است ، و صحت نذر زن در مال خودش بدون اذن شوهر - در غیر حج یا زکات یا احسان به پدر و مادر یا صله ارحام - محل اشکال است.

مسأله 2709

اگر زن با اجازه شوهر نذر کند، شوهرش نمی تواند نذر او را بهم بزند، یا او را از عمل کردن به نذر جلوگیری نماید.

مسأله 2710

اگر فرزند بدون اجازه پدر یا با اجازه او نذر کند باید به آن نذر عمل نماید، ولی اگر پدر یا مادر از عملی که نذر کرده منعش کنند نذر او صحیح نیست.

مسأله 2711

انسان کاری را می تواند نذر کند که انجام آن برایش ممکن باشد، بنابراین کسی که مثلاً نمی تواند پیاده کربلا برود اگر نذر کند پیاده برود نذر او صحیح نیست.

مسأله 2712

اگر نذر کند که کار حرام یا مکروهی را انجام دهد، یا کار واجب یا مستحبی را ترک کند، نذر او صحیح نیست.

مسأله 2713

اگر نذر کند که کار مباحی را انجام دهد یا ترک نماید، چنانچه به جا آوردن آن و ترکش از هر جهت مساوی باشد نذر او صحیح نیست و اگر انجام آن از جهتی بهتر باشد و انسان به قصد همان جهت نذر کند، مثلاً نذر کند غذایی را بخورد که برای عبادت قوت بگیرد نذر او صحیح است، و نیز اگر ترک آن از جهتی بهتر باشد و انسان برای همان جهت نذر کند که آن را ترک نماید - مثلاً برای آن که دخانیات مضر است نذر کند که آن را استعمال نکند - نذر او صحیح می باشد.

مسأله 2714

اگر نذر کند نماز واجب خود را در جایی بخواند که بخودی خود ثواب نماز در آن جا زیاد نیست، مثل آن که نذر کند نماز را در اطاق بخواند، چنانچه نماز خواندن در آن جا از جهتی بهتر باشد - مثلاً به واسطه این که خلوت است انسان حضور قلب پیدا می کند - نذر او به آن جهت صحیح است.

مسأله 2715

اگر نذر کند عملی را انجام دهد، باید همان طور که نذر کرده به جا آورد، پس اگر نذر کند که روز اول ماه صدقه بدهد، یا روزه بگیرد، چنانچه قبل از آن روز یا بعد از آن به جا آورد کفایت نمی کند، و نیز اگر نذر کند که وقتی مریض او خوب شد صدقه بدهد، چنانچه پیش از آن که خوب شود صدقه را بدهد کافی نیست.

مسأله 2716

اگر نذر کند روزه بگیرد ولی وقت و مقدار آن را معین نکند، چنانچه یک روز روزه بگیرد کافست، و اگر نذر کند نماز بخواند و مقدار و

خصوصیات آن را معین نکند ، اگر يك نماز دو رکعتي بخواند کفایت مي کند ، و اگر نذر کند صدقه بدهد

ص: 520

و جنس و مقدار آن را معین نکند، اگر چیزی بدهد که بگویند صدقه داده، به نذر عمل کرده است، و اگر نذر کند کاری برای خدا به جا آورد در صورتی که يك نماز به جا آورد یا يك روز روزه بگیرد یا چیزی صدقه بدهد، نذر خود را انجام داده است.

مسأله 2717

اگر نذر کند روز معینی را روزه بگیرد، باید همان روز را روزه بگیرد، و در صورتی که عمداً روزه نگیرد باید گذشته از قضای آن روز کفاره هم بدهد، و کفاره اش کفاره مخالفت قسم است - چنانچه در مسأله (2734) خواهد آمد - ولی در آن روز اختیاراً می تواند مسافرت کند و روزه را نگیرد، و چنانچه در سفر باشد لازم نیست قصد اقامه کرده و روزه بگیرد، و در صورتی که از جهت سفر یا مرض روزه نگیرد لازم است روزه را قضا کند، و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر از جهت حیض روزه نگیرد، و در هر صورت کفاره ندارد.

مسأله 2718

اگر انسان از روی اختیار به نذر خود عمل نکند باید کفاره بدهد.

مسأله 2719

اگر نذر کند که تا وقت معینی عملی را ترك کند، بعد از گذشتن آن وقت می تواند آن عمل را به جا آورد، و اگر پیش از گذشتن آن وقت از روی فراموشی یا ناچاری انجام دهد چیزی بر او واجب نیست، ولی باز هم لازم است که تا آن وقت آن عمل را به جا نیاورد، و چنانچه دوباره پیش از رسیدن آن وقت بدون عذر آن عمل را انجام دهد باید کفاره بدهد.

مسأله 2720

کسی که نذر کرده عملی را ترك کند و وقتی برای آن معین نکرده است، اگر از روی فراموشی یا ناچاری یا غفلت آن عمل را انجام دهد کفاره بر او واجب نیست، ولی بعد هر وقت از روی اختیار آن را به جا آورد باید کفاره بدهد.

مسأله 2721

اگر نذر کند که در هر هفته روز معینی - مثلاً - روز جمعه را - روزه بگیرد، چنانچه یکی از جمعه ها عید فطر یا قربان باشد، یا در روز جمعه عذر دیگری مانند سفر یا مرض برای او پیدا شود، باید آن روز را روزه نگیرد و قضای آن را به جا آورد، و همچنین است - بنا بر احتیاط واجب - اگر از جهت حیض روزه نگیرد.

مسأله 2722

اگر نذر کند مقدار معینی صدقه بدهد، چنانچه پیش از دادن صدقه بمیرد

لازم نیست آن مقدار را از مال او صدقه بدهند ، ولی احتیاط مستحب این است که بالغین از ورثه آن مقدار را از حصه خود از طرف میّت صدقه بدهند.

مسأله 2723

اگر نذر کند به فقیر معیّنی صدقه بدهد ، نمی تواند آن را به فقیر دیگر بدهد ، و اگر آن فقیر بمیرد احتیاط مستحب آن است که به ورثه او بدهد.

مسأله 2724

اگر نذر کند به زیارت یکی از امامان - مثلاً به زیارت حضرت ابی عبدالله (علیه السلام) - مشرف شود ، چنانچه به زیارت امام دیگر برود کافی نیست ، و اگر به واسطه عذری نتواند آن امام را زیارت کند ، چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 2725

کسی که نذر کرده زیارت برود و غسل زیارت و نماز آن را نذر نکرده ، لازم نیست آنها را به جا آورد.

مسأله 2726

اگر برای حرم یکی از امامان یا امامزادگان نذر کند و مصرف معیّنی را در نظر نگرفته باشد باید آن را در تعمیر و روشنایی و فرش حرم و مانند اینها مصرف کند.

مسأله 2727

اگر برای خود امام (علیه السلام) چیزی نذر کند ، چنانچه مصرف معیّنی را قصد کرده باید به همان مصرف برساند ، و اگر مصرف معیّنی را قصد نکرده باید به مصرفی برساند که نسبتی با امام (علیه السلام) داشته باشد ، مانند زوّار فقیر ، یا مصارف حرم آن امام (علیه السلام) از قبیل تعمیر و مانند آن ، و یا آنچه موجب تکریم و تعظیم آن امام (علیه السلام) است ، و احتیاط مستحب آن است که ثواب آن را هم هدیه برای آن امام (علیه السلام) کند ، و همچنین است اگر چیزی را برای امام زاده ای نذر کند.

مسأله 2728

گوسفندی را که برای صدقه یا برای یکی از امامان نذر کرده اند ، اگر پیش از آن که به مصرف نذر برسد شیر بدهد ، یا بچه بیاورد ، مال کسی است که آن را نذر کرده ، ولی پشم گوسفند و مقداری که چاق می شود جزء نذر است.

مسأله 2729

هرگاه نذر کند که اگر مریض او خوب شود یا مسافر او بیاید عملی را انجام دهد ، چنانچه معلوم شود که پیش از نذر کردن مریض خوب شده یا مسافر آمده است ، عمل کردن به نذر لازم نیست.

مسأله 2730

اگر پدر یا مادر نذر کند که دختر خود را به سید شوهر دهد ، بعد از آن که دختر به تکلیف رسید ، اختیار با خود اوست و نذر آنان اعتبار ندارد.

ص: 522

مسأله 2731

هرگاه با خدا عهد کند که اگر به حاجت شرعی خود برسد کار خیری را انجام دهد بعد از آن که حاجتش بر آورده شد، باید آن کار را انجام دهد، و نیز اگر بدون آن که حاجتی داشته باشد عهد کند که عمل خیری را انجام دهد، آن عمل بر او واجب می شود، و همچنین است - بنا بر احتیاط واجب در هر دو صورت - اگر آن کار مباح باشد.

مسأله 2732

در عهد هم مثل نذر باید صیغه خوانده شود، و متعلق عهد نباید مرجوح باشد، ولی اعتبار رجحان در متعلق آن - چنانکه مشهور فرموده اند - محل اشکال است.

مسأله 2733

اگر به عهد خود عمل نکند باید کفاره بدهد، یعنی يك بنده آزاد کند، یا شصت فقیر را سیر کند، یا دو ماه پی در پی روزه بگیرد.

ص: 523

اگر قسم بخورد که کاری را انجام دهد یا ترک کند ، مثلاً قسم بخورد که روزه بگیرد یا دخانیات استعمال نکند ، چنانچه عمداً مخالفت کند ، باید کفاره بدهد ، یعنی يك بنده آزاد کند ، یا ده فقیر را سیر کند ، یا آنان را بپوشاند ، و اگر اینهارا نتواند باید سه روز پی در پی روزه بگیرد.

قسم چند شرط دارد:

(اول) کسی که قسم می خورد باید بالغ و عاقل باشد و از روی قصد و اختیار قسم بخورد ، پس قسم خوردن بچه و دیوانه و مست و کسی که اکراهش کرده اند درست نیست ، و همچنین است اگر در حال عصبانی بودن بی قصد قسم بخورد ، و قسم سفیه و مفلس در صورتی که مستلزم تصرف در مال باشد صحیح نیست.

(دوم) کاری را که برای انجام آن قسم می خورد باید حرام یا مکروه نباشد ، و کاری را که قسم می خورد ترک کند باید واجب یا مستحب نباشد و وجوب عمل به قسم متعلق به فعل یا ترک مباحی که مصلحتی در دین یا دنیا در آن نباشد محل اشکال است.

(سوم) به یکی از اسمهای خداوند عالم قسم بخورد که به غیر ذات مقدّس او گفته نمی شود ، مانند (خدا) و (الله) ، و نیز اگر به اسمی قسم بخورد که به غیر خدا هم می گویند ولی به قدری به خدا گفته می شود که هر وقت کسی آن اسم را بگوید ذات مقدّس حق در نظر می آید ، مثل آن که به خالق و رازق قسم بخورد صحیح است ، بلکه

به اسمي هم که بر خدا و بر غیر خدا گفته مي شود اگر خدا را قصد کند و قسم بخورد ، بنا بر احتیاط واجب به آن قسم عمل کند.

(چهارم) قسم را به زبان بیاورد ، و اگر آن را بنویسد یا در قلبش قصد کند صحیح نیست ، ولي آدم لال اگر با اشاره قسم بخورد صحیح است.

(پنجم) عمل کردن به قسم براي او ممکن باشد ، و اگر موقعي که قسم مي خورد ممکن باشد و بعداً از عمل به آن عاجز شود ، از وقتي که عاجز مي شود قسم او به هم مي خورد ، و همچنین است اگر عمل کردن به نذر یا قسم یا عهد به قدری مشقت پیدا کند که نشود آن را تحمّل کرد.

مسأله 2736

اگر پدر از قسم خوردن فرزند جلوگیری کند ، یا شوهر از قسم خوردن زن جلوگیری نماید ، قسم آنان صحیح نیست.

مسأله 2737

اگر فرزند بدون اجازه پدر و زن بدون اجازه شوهر قسم بخورد ، پدر و شوهر مي توانند قسم آنان را بهم بزنند ، بلکه ظاهر آن است که قسم آنان بدون اجازه پدر یا شوهر صحیح نیست.

مسأله 2738

اگر انسان از روی فراموشي یا ناچاري یا غفلت به قسم عمل نکند ، کفاره بر او واجب نیست ، و همچنین است اگر اکراهش کنند که به قسم عمل نماید ، و قسمي که آدم و سواسي مي خورد مثل این که مي گوید: والله الآن مشغول نماز مي شوم ، و به واسطه وسواس مشغول نمي شود ، اگر وسواس او طوري باشد که بي اختیار به قسم عمل نکند کفاره ندارد.

مسأله 2739

کسي که قسم مي خورد که حرف من راست است چنانچه حرف او راست باشد قسم خوردن او مکروه است و اگر دروغ باشد حرام و از گناهان بزرگ مي باشد ، ولي اگر براي این که خودش یا مسلمان ديگري را از شر ظالمي نجات دهد قسم دروغ بخورد اشکال ندارد ، بلکه گاهي واجب مي شود ، اما اگر بتواند توريه کند - يعني موقع قسم خوردن طوري نیت کند که دروغ نشود - احتیاط واجب این است که توريه نماید ، مثلاً اگر ظالمي بخواهد کسي را اذیت کند و از انسان بپرسد که او را دیده اي و انسان يك ساعت قبل او را دیده باشد ، بگوید ندیده ام و قصد کند که از پنج دقیقه پیش ندیده ام.

مسأله 2740

اگر کسی چیزی را وقف کند خود او و دیگران نمی توانند آن را ببخشند یا بفروشند و کسی هم از آن ارث نمی برد، ولی در بعضی از موارد که در مسأله «2122» و «2123» گذشت، فروختن آن اشکال ندارد.

مسأله 2741

لازم نیست صیغه وقف را به عربی بخوانند، بلکه اگر مثلاً بگوید: (خانه خود را وقف کردم) کفایت می کند، و همچنین انشاء وقف به عمل نیز محقق می شود، مثل این که حصیری را به قصد وقف بودن در مسجد بیندازد، و یا جایی را به قصد مسجد بودن بسازد و در موقوفات عامه مثل مسجد و مدرسه یا چیزی را که بر فقراء یا سادات و امثال اینها وقف نمایند، قبول کردن کسی در صحت وقف معتبر نیست، بلکه در اوقاف خاصه هم - مثل وقف بر اولاد - اقوی عدم اعتبار قبول است هر چند قبول احوط است.

مسأله 2742

اگر ملکی را برای وقف معین کند و پیش از انشاء وقف پشیمان شود یا بمیرد، وقف واقع نمی شود.

مسأله 2743

کسی که مالی را وقف می کند، باید از موقع انشاء وقف، مال را برای همیشه وقف کند، و اگر مثلاً بگوید این مال بعد از مردن من وقف باشد، چون از موقع خواندن صیغه تا مردنش وقف نبوده صحیح نیست، و نیز اگر بگوید تا ده سال وقف

باشد و بعد از آن نباشد ، یا بگوید تا ده سال باشد بعد پنج سال وقف نباشد و دوباره وقف باشد ، وقف صحیح نیست.

مسأله 2744

وقف خاص در صورتی صحیح است که مال وقف را به تصرف کسی که برای او وقف شده یا وکیل یا ولی او بدهند ، ولی اگر چیزی را بر اولاد صغیر خود وقف کند ، و از طرف آنان قبض و حیات نماید وقف صحیح است.

مسأله 2745

در اوقاف عامه از قبیل مدارس و مساجد و امثال اینها قبض معتبر نیست هر چند احوط است ، و قبض محقق می شود به این که مثلاً در وقف مسجد ، یک نفر در آن مسجد نماز بخواند یا در وقف مقبره ، کسی در آن جا دفن شود.

مسأله 2746

وقف کننده باید بالغ باشد ، و صحت وقف صبی ممیز مأذون از طرف ولی در صورتی که مصلحت باشد بعید نیست ، و همچنین باید عاقل و با قصد باشد و کسی او را اکراه نکرده باشد ، و شرعاً بتواند در مال خود تصرف کند ، بنا بر این سفیه - یعنی کسی که مال خود را در کارهای بیهوده مصرف می کند - و همچنین مفلس که از طرف حاکم شرع ممنوع از تصرف در مال است ، اگر چیزی را وقف کنند نافذ نیست ، مگر با اجازه ولی و طلبکاران.

مسأله 2747

اگر مالی را برای بچه ای که در شکم مادر است و هنوز به دنیا نیامده وقف کند صحت آن محل اشکال است ، ولی اگر برای اشخاصی که فعلاً موجودند و بعد از آنها برای کسانی که بعد به دنیا می آیند وقف نماید اگرچه در موقعی که وقف محقق می شود در شکم مادر هم نباشند - مثلاً چیزی را بر اولاد خود وقف کند که بعد از آنان وقف نوه های او باشد و هر دسته ای بعد از دسته دیگر از وقف استفاده کنند - صحیح است.

مسأله 2748

اگر چیزی را بر خودش وقف کند مثل آن که دگانی را وقف کند که عایدی آن را بعد از مرگ او خرج مقبره اش نمایند صحیح نیست ، ولی اگر مثلاً مالی را بر فقراء وقف کند و خودش فقیر شود ، می تواند از منافع وقف استفاده نماید.

مسأله 2749

اگر برای چیزی که وقف کرده متولّی معین کند اختیار وقف با کسی است که واقف معین کرده ، و اگر معین نکند ، چنانچه بر افراد مخصوصی - مثلاً بر اولاد

خود - وقف کرده باشد ، در صورتی که بالغ باشند اختیار با خود آنان است ، و اگر بالغ نباشند اختیار با ولی ایشان است ، ولی در تصرفاتی که مربوط به مصلحت وقف و مصلحت طبقات بعد است اجازه حاکم شرع معتبر است.

مسأله 2750

اگر ملکی را مثلاً بر فقراء یا سادات وقف کند ، یا وقف کند که منافع آن به مصرف خیرات برسد ، در صورتی که برای آن ملک متولی معین نکرده باشد ، اختیار آن با حاکم شرع است.

مسأله 2751

اگر ملکی را بر افراد مخصوصی مثلاً بر اولاد خود وقف کند که هر طبقه ای بعد از طبقه دیگر از آن استفاده کنند ، چنانچه متولی وقف آن را اجاره دهد و بمیرد اجاره باطل نمی شود ، ولی اگر متولی نداشته باشد و یک طبقه از کسانی که ملک بر آنها وقف شده ، آن را اجاره دهند و در بین مدّت اجاره بمیرند ، چنانچه طبقه بعدی آن اجاره را امضاء نکنند اجاره باطل می شود ، و در صورتی که مستأجر مال الاجاره تمام مدّت را داده باشد می تواند مال الاجاره از زمان مردنشان تا آخر مدّت اجاره را از مال آنان بگیرد.

مسأله 2752

اگر ملک وقف خراب شود ، از وقف بودن بیرون نمی رود ، مگر آن که متعلق وقف عنوانی باشد که به زوال آن عنوان متعلق برای وقف نماند ، مانند آن که خانه را وقف کند برای استفاده از سکناي آن مادامی که خانه به این هیئت باقی است ، که در این صورت به زوال آن عنوان وقف باطل می شود و به واقف و با نبودن او به ورثه بر می گردد.

مسأله 2753

ملکی که به نحو مشاع مقداری از آن وقف است و مقداری از آن وقف نیست ، - اگر متولی خاص داشته باشد - متولی با مالک قسمتی که وقف نیست می توانند آن ملک را با نظر خبره قسمت کنند ، و در صورتی که متولی خاص نداشته باشد حاکم شرع با مالک ، متصدی قسمت می شوند.

مسأله 2754

اگر متولی وقف در مال موقوفه خیانت کند حاکم شرع امینی را به او ضمیمه می نماید که مانع از خیانتش گردد ، و در صورتی که ممکن نباشد می تواند به جای او متولی امینی معین نماید.

مسأله 2755

فرشي را که براي حسينيه وقف کرده اند نمي شود براي نماز به مسجد ببرند ، اگرچه آن مسجد نزديك حسينيه باشد.

مسأله 2756

اگر ملكي را براي تعمير مسجدي وقف نمايند ، چنانچه آن مسجد احتياج به تعمير ندارد و انتظار هم نمي رود كه احتياج به تعمير پيدا كند به نحوي كه نگهداشتن عايدات آن ملك براي تعمير عقلايي نباشد صحّت چنين وقفي محل اشكال است.

مسأله 2757

اگر ملكي را وقف كند كه عايدي آن را خرج تعمير مسجد نمايند و به امام جماعت و به كسي كه در آن مسجد اذان مي گويد بدهند ، در صورتي كه بدانند يا اطمينان داشته باشند كه براي هر يك چه مقدار معين کرده بايد همان طور مصرف كنند و اگر يقين يا اطمينان نداشته باشند ، بايد اول مسجد را تعمير كنند و اگر چيزي زياد آمد ، بنا بر احتياط واجب امام جماعت و كسي كه اذان مي گويد در تقسيم با يكديگر صلح نمايند.

ص: 530

مسأله 2758

وصيت آن است که انسان سفارش کند بعد از مرگش براي او کارهايي انجام دهند ، يا بگويد بعد از مرگش چيزي از مال او ملك کسي باشد ، يا اين که چيزي از مال او را به کسي تمليك يا وقف يا صرف در خيرات و ميراث کنند ، يا براي اولاد خود و کساني که اختيار آنان با اوست ، قيم و سرپرست معين کند ، و کسي را که به او وصيت مي کنند وصي مي گويند.

مسأله 2759

کسي که نمي تواند حرف بزند ، اگر با اشاره مقصود خود را بفهماند ، براي هرکاري مي تواند وصيت کند ، بلکه کسي هم که مي تواند حرف بزند اگر با اشاره اي که مقصودش را بفهماند وصيت کند صحيح است.

مسأله 2760

اگر نوشته اي بامضاء يا مهر ميت ببيند چنانچه مقصود او را بفهماند و معلوم باشد که براي وصيت کردن نوشته بايد مطابق آن عمل کنند.

مسأله 2761

کسي که وصيت مي کند بايد عاقل باشد و بر وصيت اکراه نشده باشد ، و وصيت بچه ده ساله در صورتي که مميز و وصيتش عقلايي باشد در ثلث مالش براي ارحامش و امور خيريه نافذ است ، و بنا بر احتياط واجب به وصيت پسر هفت ساله مميز در مقدار کمي از مالش در مصرفي که سزاوار باشد عمل شود ، و وصيت سفيه در مواردی که مستلزم تصرف در مال است نافذ نيست.

مسأله 2762

کسی که به قصد خودکشی مثلاً زخمی به خود زده یا سمی خورده است و به واسطه آن بمیرد، وصیت او در مالش صحیح نیست، ولی اگر وصیت قبل از آن عمل باشد، صحیح است.

مسأله 2763

اگر انسان وصیت کند که چیزی از اموالش مال کسی باشد، در صورتی که آن شخص وصیت را قبول کند، اگرچه قبولش در زمان زنده بودن موصی باشد، آن چیز را بعد از مردن موصی مالک می شود، بلکه ظاهر این است که قبول معتبر نیست، و فقط رد وصیت مانع است.

مسأله 2764

هرگاه انسان نشانه های مرگ را در خود ببیند، نسبت به امانتهای مردم باید به وظیفه ای که در مسأله «2395» گذشت عمل کند، و اگر به مردم بدهکار است و موقع دادن آن بدهی رسیده و طلبکار مطالبه می کند باید بدهد، و اگر خودش نمی تواند بدهد یا موقع دادن بدهی او نرسیده یا طلبکار مطالبه نمی کند باید اطمینان به ادای دین پیدا کند هرچند به وصیت کردن و شاهد گرفتن بر آن باشد.

مسأله 2765

کسی که نشانه های مرگ را در خود می بیند، اگر خمس و زکات و مظالم بدهکار است و نمی تواند فوراً بدهد، چنانچه از خودش مال دارد یا احتمال می دهد کسی آنها را ادا نماید، باید وصیت کند، و همچنین است اگر حج بر او واجب باشد.

مسأله 2766

کسی که نشانه های مرگ را در خود می بیند، اگر نماز و روزه قضا دارد باید برای انجام آنها وصیت کند، مثل این که وصیت کند که از مال خودش برای آنها اجیر بگیرند، و اگر مال نداشته باشد و احتمال بدهد کسی تبرعاً انجام بدهد باز هم واجب است وصیت نماید، و اگر قضای نماز و روزه او به تفصیلی که در مسأله «1398» گذشت بر پسر بزرگترش واجب باشد، باید به او اطلاع دهد.

مسأله 2767

کسی که نشانه های مرگ را در خود می بیند اگر مالی پیش کسی دارد یا در جایی پنهان کرده است که ورثه نمی دانند، چنانچه به واسطه ندانستن حقیقتشان از بین برود باید به آنان اطلاع دهد، و لازم نیست برای بچه های صغیر خود قیم و سرپرست معین کند، ولی در صورتی که بدون قیم مالشان از بین می رود، یا خودشان ضایع می شوند، باید برای آنان قیم امینی معین نماید.

مسأله 2768

وصي بايد عاقل باشد ، و احوط اين است که بالغ نیز باشد ، ولي در صورت انضمام به بالغ ، که بعد از بلوغ با وصي ديگر در انجام امور شريك شود ، اشکال ندارد ، و وصي شخص مسلمان در صورتي که مستلزم ولايت بر مسلمان باشد مانند قيمومت بر اولاد صغارش بايد مسلمان باشد.

و وصي بايد در امور مربوط به غير موصي مانند ادای حقوق واجبه و تصرف در مال صغار و مانند اينها مورد اطمینان باشد ، ولي در امور مربوط به موصي در غير واجبات - مانند اين که وصيت کند که ثلثش را در خيرات صرف کند - لازم نیست مورد اطمینان باشد.

مسأله 2769

اگر کسي چند وصي براي خود معين کند ، چنانچه اجازه داده باشد که هرکدام به تنهائي به وصيت عمل کند ، لازم نیست در انجام وصيت از يکديگر اجازه بگيرند ، و اگر اجازه نداده باشد - چه گفته باشد که همه با هم به وصيت عمل کنند يا نگفته باشد - بايد با نظر يکديگر به وصيت عمل نمايند ، و اگر بدون عذر شرعي حاضر نشوند که با يکديگر به وصيت عمل کنند ، حاکم شرع آنها را ملزم مي کند ، و اگر اطاعت نکنند يا عذر شرعي داشته باشند ، حاکم شرع به جاي يکي از آنان شخص ديگري را معين مي نمايد.

مسأله 2770

اگر انسان از وصيت خود برگردد ، مثلاً بگويد ثلث مالش را به کسي بدهند ، بعد بگويد به او ندهند ، وصيت باطل مي شود ، و اگر وصيت خود را تغيير دهد ، مثل اين که قيمتي براي بچه هاي خود معين کند بعد ديگري را به جاي او قيمت نمايد ، وصيت اولش باطل مي شود ، و بايد به وصيت دوم او عمل نمايند.

مسأله 2771

اگر کاري کند که معلوم شود از وصيت خود برگشته يا کاري کند که با وصيت او منافي باشد وصيت باطل مي شود.

مسأله 2772

اگر وصيت کند چيز معينتي را به کسي بدهند ، بعد وصيت کند که نصف همان را به ديگري بدهند ، بايد آن چيز را دو قسمت کنند و به هرکدام از آن دو نفر يک قسمت آن را بدهند.

مسأله 2773

اگر کسي در مرضي که به آن مرض مي ميرد ، مقداري از مالش را به کسي

ببخشد و وصیت کند که بعد از مردن او هم مقداری به کسی بدهند باید مالی که بخشیده از اصل ترکه خارج نمایند - چنانچه در مسأله «2308» گذشت - ولی مالی را که وصیت کرده از ثلث خارج کنند.

مسأله 2774

اگر وصیت کند که ثلث مال او را نفروشد و عایدی آن را به مصرفی برسانند، باید مطابق گفته او عمل نمایند.

مسأله 2775

اگر در مرضی که به آن مرض می میرد، بگوید به کسی بدهکار است، چنانچه متهم باشد که برای ضرر زدن به ورثه گفته است، باید مقداری را که معین کرده از ثلث او بدهند، و اگر متهم نباشد اقرار او نافذ است و باید از اصل مالش بدهند.

مسأله 2776

کسی را که انسان وصیت می کند چیزی به او بدهند لازم نیست در حال وصیت وجود داشته باشد، پس اگر وصیت کند به بچه ای که ممکن است فلان زن به او آبستن شود چیزی بدهند اگر آن بچه پس از مرگ موصی موجود باشد لازم است آن چیز را به او بدهند، و اگر موجود نباشد در صورتی که از وصیت موصی یا قرائن دیگری استفاده شود که نظر موصی در صورت نبود آن بچه صرف در مصرف دیگری است باید بر طبق نظرش عمل شود، وگرنه وصیت باطل و به ورثه منتقل می شود، و اگر وصیت کند که چیزی از مال او بعد از مرگش مال کسی باشد پس اگر آن شخص وقت مرگ موصی موجود باشد وصیت صحیح وگرنه باطل است و آنچه را که برای او وصیت کرده به ورثه منتقل می شود.

مسأله 2777

اگر انسان بفهمد کسی او را وصی کرده - در غیر تجهیز میت که حکم آن در مسأله «555» گذشت - چنانچه به اطلاع وصیت کننده برساند که برای انجام وصیت او حاضر نیست، لازم نیست بعد از مردن او به وصیت عمل کند، ولی اگر پیش از مردن او بفهمد که او را وصی کرده، یا بفهمد و به او اطلاع ندهد که برای عمل کردن به وصیت حاضر نیست، در صورتی که مشقت نداشته باشد باید وصیت او را انجام دهد، و اگر وصی پیش از مرگ موصی موقعی ملتفت شود که موصی به واسطه شدت مرض یا مانع دیگر نتواند به دیگری وصیت کند بنا بر احتیاط باید وصیت را قبول نماید.

مسأله 2778

اگر کسی که وصیت کرده بمیرد، وصی نمی تواند دیگری را برای انجام

کارهای وصیت معین کند و خود از کار کناره گیرد، ولی اگر بداند مقصود میت این نبوده که وصی آن کار را خودش انجام دهد، بلکه مقصودش انجام کار بوده، می تواند دیگری را از طرف خود وکیل نماید.

مسأله 2779

اگر کسی دو نفر را با هم وصی کند، چنانچه یکی از آن دو بمیرد یا دیوانه شود، حاکم شرع يك نفر دیگر را به جاي او معین می کند، و اگر هر دو بمیرند یا دیوانه شوند حاکم شرع دو نفر دیگر را معین می کند، ولی اگر يك نفر بتواند وصیت را عملی کند معین کردن دو نفر لازم نیست، و همچنین است اگر یکی از آن دو یا هر دو کافر شوند در صورتی که وصایت مستلزم ولایت باشد مانند قیمومت بر صغار.

مسأله 2780

اگر وصی نتواند به تنهایی یا به کمک گرفتن از دیگری کارهای میت را انجام دهد، حاکم شرع برای کمک او يك نفر دیگر را معین می کند.

مسأله 2781

اگر مقداری از مال میت در دست وصی تلف شود، چنانچه در نگهداری آن کوتاهی کرده - مثل این که مال را در جایی گذاشته که مأمون نبوده - و یا تعدی نموده مثلاً میت وصیت کرده است که فلان مقدار به فقراي فلان شهر بده و او مال را به شهر دیگری برده و در راه از بین رفته - ضامن است، و اگر کوتاهی نکرده و تعدی هم ننموده ضامن نیست.

مسأله 2782

هرگاه انسان کسی را وصی کند و بگوید اگر آن شخص بمیرد فلانی وصی باشد، بعد از آن که وصی اول مرد وصی دوم باید کارهای میت را انجام دهد.

مسأله 2783

حجی که به استطاعت بر میت واجب است و بدهکاری و حقوقی را که - مثل خمس و زکات و مظالم - ادا کردن آنها واجب می باشد باید از اصل مال میت بدهند، اگر چه میت برای آنها وصیت نکرده باشد ولی اگر وصیت کرده باشد از ثلث بدهند باید به وصیت عمل کنند، و اگر ثلث کفایت نکرد از اصل مال خارج کنند.

مسأله 2784

اگر مال میت از بدهی و حج واجب و حقوقی که مثل خمس و زکات و مظالم بر او واجب است زیاد بیاید، چنانچه وصیت کرده باشد که ثلث یا مقداری از ثلث را به مصرفی برسانند باید به وصیت او عمل کنند، و اگر وصیت نکرده باشد آنچه می ماند مال ورثه است.

مسأله 2785

اگر مالی را که وصیت کرده بیشتر از ثلث مال او باشد وصیت او در بیشتر از ثلث در صورتی صحیح است که ورثه حرفی بزنند یا کاری کنند که معلوم شود وصیت را اجازه نموده اند و تنها راضی بودن آنها کافی نیست، و اگر مدتی بعد از مردن او هم اجازه نمایند صحیح است، و چنانچه بعضی از ورثه اجازه و بعضی اجازه نمایند وصیت فقط در حصه آنهايي که اجازه نموده اند نافذ است.

مسأله 2786

اگر مالی را که میت وصیت کرده، از ثلث مال او بیشتر باشد، و پیش از مردن او ورثه اجازه نمایند، بعد از مردن او نمی توانند از اجازه خود برگردند.

مسأله 2787

اگر وصیت کند که از ثلث او خمس و زکات یا بدهی دیگر او را بدهند و برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و کار مستحبی هم مثل اطعام به فقراء انجام دهند، باید اول بدهی او را از ثلث بدهند و برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و اگر از آن زیاد آمد به مصرف کار مستحبی که معین کرده برسانند، و چنانچه ثلث مال او فقط باندازه بدهی او باشد و ورثه هم اجازه ندهند که بیشتر از ثلث مال مصرف شود، ثلث بین بدهی، نماز و روزه قسمت می شود و کسر واجب مالی از اصل ترکه داده می شود.

مسأله 2788

اگر وصیت کند که بدهی او را بدهند و برای نماز و روزه او اجیر بگیرند و کار مستحبی هم انجام دهند، چنانچه وصیت نکرده باشد که اینها را از ثلث بدهند، باید بدهی او را از اصل مال بدهند و اگر چیزی زیاد آمد، ثلث آن را به مصرف نماز و روزه و کارهای مستحبی که معین کرده برسانند، و در صورتی که ثلث کافی نباشد، چنانچه ورثه اجازه بدهند باید به وصیت او عمل شود و اگر اجازه ندهند باید نماز و روزه را از ثلث بدهند و اگر چیزی زیاد آمد به مصرف کار مستحبی که معین کرده برسانند.

مسأله 2789

اگر کسی بگوید که میت وصیت کرده فلان مبلغ به من بدهند، چنانچه دو مرد عادل گفته او را تصدیق کنند، یا قسم بخورد و یک مرد عادل هم گفته او را تصدیق نماید، یا یک مرد عادل و دو زن عادل، یا چهار زن عادل به گفته او شهادت دهند، باید مقداری را که می گوید به او بدهند، و اگر یک زن عادل شهادت دهد باید یک چهارم چیزی را که مطالبه می کند به او بدهند، و اگر دو زن عادل شهادت دهند نصف آن را، و اگر سه زن عادل شهادت دهند سه چهارم آن را به او بدهند، و نیز اگر دو مرد کافر کتابی

که در دین خود عادل باشند گفته او را تصدیق کنند - در صورتی که میت ناچار بوده است که وصیت کند و مرد و زن عادل هم در موقع وصیت نبوده - باید چیزی را که مطالبه می کند به او بدهند.

مسأله 2790

اگر کسی بگوید من وصی میتی که مال او را به مصرفی برسانم، یا میت مرا قیم بچه های خود قرار داده، در صورتی باید حرف او را قبول کرد که دو مرد عادل گفته او را تصدیق نمایند.

مسأله 2791

بنابر مشهور: «اگر وصیت کند به مالی برای کسی و آن شخص پیش از آن که قبول کند یا رد نماید بمیرد، تا وقتی ورثه او وصیت را رد نکرده اند، می توانند آن چیز را قبول نمایند» ولی بعید نیست اگر بعد از موصی - وصیت کننده - بمیرد، آن مال را ورثه به ارث ببرند، و این حکم در صورتی است که وصیت کننده از وصیت خود برنگردد، و گرنه حقی به آن چیز ندارند.

ص: 537

[تقسيم بندي كساني كه به واسطه نسب ارث مي برند]

اشاره

مسأله 2792

كساني كه به واسطه نسب ارث مي برند سه طبقه هستند:

(طبقه اول) پدر و مادر و اولاد ميّت است و با نبودن اولاد، اولاد اولاد هرچه پايين روند، هر كدام آنان كه به ميّت نزديكتر است ارث مي برد، و تا يك نفر از اين طبقه هست طبقه دوم ارث نمي برند.

(طبقه دوم) جد يعني پدر بزرگ و جدّه يعني مادر بزرگ و خواهر و برادر است، و با نبودن برادر و خواهر، اولاد ايشان هر كدام آنان كه به ميّت نزديكتر است ارث مي برد، و تا يك نفر از اين طبقه هست طبقه سوم ارث نمي برند.

(طبقه سوم) عمو و عمّه و دايي و خاله و اولاد آنان است، و تا يك نفر از عموها و عمّه ها و دايي ها و خاله هاي ميّت زنده اند اولاد آنان ارث نمي برند، ولي اگر وارث ميّت منحصر به يك عموي پدري و يك پسر عموي پدر و مادري باشد ارث به پسر عموي پدر و مادري مي رسد و عموي پدري ارث نمي برد، و در غير اين صورت احتياط واجب - خصوصاً در صورتي كه با آنها دو دايي يا خاله باشد - آن است به مصالحه تمام شود.

مسأله 2793

اگر عمو و عمّه و دايي و خاله خود ميّت و اولاد آنان هر چه پايين روند نباشند، عمو و عمّه و دايي و خاله پدر و مادر ميّت ارث مي برند و اگر اينها نباشند اولادشان ارث مي برند، و اگر اينها هم نباشند

ص: 539

عمو و عمّه و دایي و خاله جد و جدّه میّت ارث می برند ، و اگر اینها هم نباشند اولادشان ارث می برند.

مسأله 2794

زن و شوهر به تفصیلي که بعد خواهد آمد، از یکدیگر ارث می برند.

ارث طبقه اول

مسأله 2795

اگر وارث میّت فقط يك نفر از طبقه اول باشد ، مثلا پدر یا مادر یا يك پسر یا يك دختر باشد ، همه مال میّت به او می رسد ، و اگر چند پسر یا چند دختر باشند ، همه مال به طور مساوي بين آنان قسمت می شود و اگر پسر و دختر باشد مال را طوري قسمت می کنند که هر پسر دو برابر دختر ببرد.

مسأله 2796

اگر وارث میّت فقط پدر و مادر او باشند ، مال سه قسمت می شود: دو قسمت آن را پدر و يك قسمت را مادر می برد ، ولي اگر میّت دو برادر ، یا چهار خواهر ، یا يك برادر و دو خواهر داشته باشد که همه آنان مسلمان و آزاد و پدري باشند - یعنی پدر آنان با پدر میّت یکی باشد ، خواه مادرشان هم با مادر میّت یکی باشد یا نه - و حمل نباشند ، اگرچه تا میّت پدر و مادر دارد اینها ارث نمی برند ولي به واسطه بودن اینها مادر شش يك مال را می برد و بقیه را به پدر می دهند.

مسأله 2797

اگر وارث میّت فقط پدر و مادر و يك دختر باشد ، چنانچه میّت دو برادر ، یا چهار خواهر ، یا يك برادر و دو خواهر پدري - با شرایطی که در مسأله قبل گذشت - نداشته باشد ، مال را پنج قسمت می کنند ، پدر و مادر هرکدام يك قسمت و دختر سه قسمت آن را می برد ، و اگر دو برادر ، یا چهار خواهر ، یا يك برادر و دو خواهر پدري - با شرایطی که در مسأله قبل گذشت - داشته باشد ، مال را شش قسمت می کنند: پدر و مادر هرکدام يك قسمت ، و دختر سه قسمت می برد ، و يك قسمت باقی مانده را چهار قسمت می کنند: يك قسمت را به پدر ، و سه قسمت را به دختر می دهند ، و در نتیجه مال میّت را بیست و چهار قسمت می کنند: پانزده قسمت آن را به دختر و پنج قسمت آن را به پدر ، و چهار قسمت آن را به مادر می دهند ، هرچند احتیاط مؤکد آن است که مال را با رضایت پدر و دختر پنج قسمت کنند.

مسأله 2798

اگر وارث میّت فقط پدر و مادر و یک پسر باشد، مال را شش قسمت می کنند: پدر و مادر هرکدام یک قسمت، و پسر چهار قسمت آن را می برد، و اگر چند پسر یا چند دختر باشند، آن چهار قسمت را به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند، و اگر پسر و دختر باشند، آن چهار قسمت را طوری تقسیم می کنند که هر پسری دو برابر یک دختر ببرد.

مسأله 2799

اگر وارث میّت فقط پدر یا مادر و یک یا چند پسر باشند، مال را شش قسمت می کنند، یک قسمت آن را پدر یا مادر، و پنج قسمت را پسر می برد، و اگر چند پسر باشند آن پنج قسمت را به طور مساوی تقسیم می نمایند.

مسأله 2800

اگر وارث میّت فقط پدر، یا مادر و پسر و دختر باشد، مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت آن را پدر یا مادر می برد، و بقیّه را طوری قسمت می کنند که هر پسری دو برابر دختر ببرد.

مسأله 2801

اگر وارث میّت فقط پدر یا مادر و یک دختر باشد، مال را چهار قسمت می کنند: یک قسمت آن را پدر یا مادر، و بقیّه را دختر می برد.

مسأله 2802

اگر وارث میّت فقط پدر یا مادر و چند دختر باشد، مال را پنج قسمت می کنند: یک قسمت را پدر یا مادر می برد، و چهار قسمت را دخترها به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

مسأله 2803

اگر میّت اولاد نداشته باشد، نوه پسری او اگرچه دختر باشد، سهم پسر میّت را می برد، و نوه دختری او اگرچه پسر باشد، سهم دختر میّت را می برد، مثلاً اگر میّت یک پسر از دختر خود و یک دختر از پسرش داشته باشد، مال را سه قسمت می کنند یک قسمت را به پسر دختر و دو قسمت را به دختر پسر می دهند.

ارث طبقه دوم

مسأله 2804

طبقه دوم از کسانی که به واسطه نسب ارث می برند جد یعنی پدر بزرگ و جدّه یعنی مادر بزرگ و برادر و خواهر میّت است، و اگر برادر و خواهر نداشته باشد، اولادشان هر چه پایین روند ارث می برند.

مسأله 2805

اگر وارث میّت فقط يك برادر یا يك خواهر باشد ، همه مال به او می رسد ، و اگر چند برادر پدر و مادري ، یا چند خواهر پدر و مادري باشد مال به طور مساوي بين آنان قسمت می شود ، و اگر برادر و خواهر پدر و مادري با هم باشند ، هر برادري دو برابر خواهر می برد ، مثلاً اگر دو برادر و يك خواهر پدر و مادري دارد ، مال را پنج قسمت می کنند: هر يك از برادرها دو قسمت ، و خواهر يك قسمت آن را می برد.

مسأله 2806

اگر میّت برادر و خواهر پدر و مادري دارد ، برادر و خواهر پدری که از مادر با میّت جداست ارث نمی برد ، و اگر برادر و خواهر پدر و مادري ندارد ، چنانچه فقط يك خواهر یا يك برادر پدری داشته باشد ، همه مال به او می رسد ، و اگر چند برادر یا چند خواهر پدری داشته باشد ، مال به طور مساوي بين آنان قسمت می شود ، و اگر هم برادر و هم خواهر پدری داشته باشد ، هر برادري دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2807

اگر وارث میّت فقط يك خواهر یا يك برادر مادري باشد که از پدر با میّت جداست ، همه مال به او می رسد ، و اگر چند برادر مادري ، یا چند خواهر مادري ، یا چند برادر و خواهر مادري باشند ، مال به طور مساوي بين آنان قسمت می شود.

مسأله 2808

اگر میّت برادر و خواهر پدر و مادري و برادر و خواهر پدری و يك برادر یا يك خواهر مادري داشته باشد ، برادر و خواهر پدری ارث نمی برند ، و مال را شش قسمت می کنند: و يك قسمت را به برادر یا خواهر مادري ، و بقیّه را به برادر و خواهر پدر و مادري می دهند ، و هر برادري دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2809

اگر میّت برادر و خواهر پدر و مادري و برادر و خواهر پدری و چند برادر و خواهر مادري داشته باشد ، برادر و خواهر پدری ارث نمی برد ، و مال را سه قسمت می کنند: يك قسمت آن را برادر و خواهر مادري به طور مساوي بين خودشان قسمت می کنند ، و بقیّه را به برادر و خواهر پدر و مادري می دهند ، و هر برادري دو برابر خواهر می برد.

مسأله 2810

اگر وارث میّت فقط برادر و خواهر پدری و يك برادر مادري ، یا يك خواهر مادري باشد مال را شش قسمت می کنند: يك قسمت آن را برادر یا خواهر مادري می برد ، و بقیّه را به برادر و خواهر پدری می دهند ، و هر برادري دو برابر خواهر می برد.

اگر وارث میّت فقط برادر و خواهر پدری و چند برادر و خواهر مادری باشد، مال را سه قسمت می کنند: یک قسمت آن را برادر و خواهر مادری به طور مساوی بین خودشان قسمت می نمایند و بقیّه را به برادر و خواهر پدری می دهند، و هر برادری دو برابر خواهر می برد.

اگر وارث میّت فقط برادر و خواهر وزن او باشد، زن ارث خود را به تفصیلی که بعد خواهد آمد می برد و خواهر و برادر به طوری که در مسائل قبل گذشت ارث خود را می برند، و نیز اگر زنی بمیرد و وارث او فقط خواهر و برادر و شوهر او باشد، شوهر نصف مال را می برد و خواهر و برادر به طوری که در مسائل قبل گذشت ارث خود را می برند، ولی به جهت آن که زن یا شوهر ارث می برد از سهم برادر و خواهر مادری چیزی کم نمی شود، و از سهم برادر و خواهر پدر و مادری یا پدری کم می شود، مثلاً اگر وارث میّت، شوهر و برادر و خواهر مادری و برادر و خواهر پدر و مادری او باشد، نصف مال به شوهر می رسد و یک قسمت از سه قسمت اصل مال را به برادر و خواهر مادری می دهند، و آنچه می ماند مال برادر و خواهر پدر و مادری است، پس اگر همه مال او شش تومان باشد، سه تومان به شوهر، و دو تومان به برادر و خواهر مادری، و یک تومان به برادر و خواهر پدر و مادری می دهند.

اگر میّت خواهر و برادر نداشته باشد، سهم ارث آنان را به اولادشان می دهند، و سهم برادر زاده و خواهر زاده مادری به طور مساوی بین آنان قسمت می شود، و از سهمی که به برادر زاده و خواهر زاده پدری یا پدر و مادری می رسد، هر پسری دو برابر دختر می برد، هر چند احوط رجوع به صلح است.

اگر وارث میّت فقط یک جد یا یک جدّه است - چه پدری باشد یا مادری - همه مال به او می رسد، و با بودن جد میّت، پدر جدّ او ارث نمی برد، و اگر وارث میّت فقط جد و جدّه پدری باشد، مال سه قسمت می شود: دو قسمت را جد، و یک قسمت را جدّه می برد، و اگر جد و جدّه مادری باشد، مال را به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

اگر وارث میّت فقط یک جد یا جدّه پدری و یک جد یا جدّه مادری باشد،

مال سه قسمت مي شود: دو قسمت را جد يا جدّه پدري ، و يك قسمت را جد يا جدّه مادري مي برد.

مسأله 2816

اگر وارث ميّت جد و جدّه پدري و جد و جدّه مادري باشد ، مال سه قسمت مي شود: يك قسمت آن را جد و جدّه مادري به طور مساوي بين خودشان قسمت مي كنند ، و دو قسمت آن را به جد و جدّه پدري مي دهند ، و جد دو برابر جدّه مي برد.

مسأله 2817

اگر وارث ميّت فقط زن و جد و جدّه پدري و جد و جدّه مادري او باشد ، زن ارث خود را به تفصيلي كه بعد خواهد آمد مي برد ، و يك قسمت از سه قسمت اصل مال را به جد و جدّه مادري مي دهند كه به طور مساوي بين خودشان قسمت مي كنند ، و بقيه را به جد و جدّه پدري مي دهند و جد دو برابر جدّه مي برد ، و اگر وارث ميّت شوهر و جد و جدّه باشد ، شوهر نصف مال او را مي برد ، و جد و جدّه به دستوري كه در مسائل قبل گذشت ارث خود را مي برند.

مسأله 2818

در اجتماع برادر يا خواهر يا برادرها يا خواهرها با جد يا جدّه يا اجداد يا جدّات چند صورت است:

(اول) اين كه هريك از جد يا جدّه و برادر يا خواهر همه از طرف مادر باشند ، در اين صورت مال بين آنها به طور مساوي تقسيم مي شود ، اگرچه از حيث ذكورت و انوثة مختلف باشند.

(دوم) اين كه همه آنها از طرف پدر باشند ، در اين صورت نيز مال بين آنها به طور مساوي تقسيم مي شود در فرضي كه همه ذكور يا همه اناث باشند ، و اگر مختلف باشند هر ذكري دو مقابل انثي مي برد.

(سوم) اين كه هر يك از جد يا جدّه از طرف پدر باشد و برادر يا خواهر از طرف پدر و مادر باشد ، حكم اين صورت حكم صورت گذشته است ، و دانسته شد - در مسأله «2809» - كه برادر يا خواهر پدري ميّت اگر با برادر يا خواهر پدر و مادري جمع شود ، پدري تنها ارث نمي برد.

(چهارم) اين كه اجداد يا جدّات ، بعضي از آنان پدري باشد و بعضي مادري ، چه همه ذكور باشند يا اناث يا مختلف ، و برادرها يا خواهرها نيز چنين باشند ، در اين

صورت از برای خویشان مادری از برادرها و خواهرها و اجداد و جدّات يك سوم از ترکه است، و به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود، اگرچه از جهت ذکورت و انوٲت مختلف باشند، و از برای خویشان پدری دو سوم از ترکه است که به هر ذکری دو مقابل انثی داده می شود، و اگر اختلاف بین آنها نباشد و همه ذکور یا همه اناث باشند، به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود.

(پنجم) این که جد یا جدّه از طرف پدر یا برادر یا خواهر از طرف مادر جمع شود، در این صورت برادر یا خواهر در فرضی که یکی باشد يك ششم از مال را می برد، و اگر متعدد باشند يك سوم را به طور مساوی بین خودشان تقسیم می نمایند، و باقی مانده مال جد یا جدّه است، و اگر جد و جدّه هر دو باشند، جد دو مقابل جدّه می برد.

(ششم) این که جد یا جدّه از طرف مادر یا برادر از طرف پدر جمع شود، در این صورت از برای جد یا جدّه يك سوم است اگرچه یکی باشد، و دو سوم آن از برای برادر است اگرچه نیز یکی باشد، و اگر با آن جد یا جدّه خواهر از طرف پدر باشد، در صورتی که یکی باشد نصف را می برد، و اگر متعدّد باشد دو سوم را می برند، و در هر صورت از برای جد و یا جدّه يك سوم است، و بنابراین اگر خواهر یکی باشد يك ششم از ترکه زاید از فریضه می ماند، و اقوی این است که به خواهر بر می گردد، هر چند احوط صلح است.

(هفتم) این که اجداد یا جدّات بعضی از آنها پدری و بعضی از آنها مادری، و با آنها برادر یا خواهر پدری باشد، چه یکی باشد یا متعدد، در این صورت از برای جد یا جدّه مادری يك سوم است، و با تعدد به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود اگرچه از حیث ذکورت و انوٲت مختلف باشند، و از برای جد یا جدّه پدری و برادر یا خواهر پدری دو سوم از ترکه است، و با اختلاف از حیث ذکورت و انوٲت با تفاضل، و بدون اختلاف به طور مساوی قسمت می شود، و اگر با آن اجداد یا جدّات برادر یا خواهر مادری باشد، از برای جد یا جدّه مادری یا برادر یا خواهر مادری يك سوم است که به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود اگرچه از حیث ذکورت و انوٲت مختلف باشند، و از برای جد و یا جدّه پدری دو سوم است، و بین آنان در صورت اختلاف با تفاضل، وگرنه به طور مساوی تقسیم می شود.

(هشتم) این که برادرها یا خواهرها بعضی از آنها پدری و بعضی از آنها مادری، و با آنها جد یا جدّه پدری باشد، در این صورت از برای برادر یا خواهر مادری یک ششم ترکه است اگر یکی باشد، و یک سوم از آن است اگر متعدّد باشند، و به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود، و از برای برادر یا خواهر پدری با جد یا جدّه پدری باقی آن ترکه است، و به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود در صورتی که از حیث ذکورت و انوثة مختلف نباشند، و در صورت اختلاف به تفاضل بین آنها تقسیم می شود، و اگر با آن برادرها یا خواهرها جد یا جدّه مادری باشد، از برای جد یا جدّه مادری با برادر یا خواهر مادری یک سوم است، و به طور مساوی بین آنها تقسیم می شود، و از برای برادر یا خواهر پدری دو سوم است، و بین آنها در صورت اختلاف از حیث ذکورت و انوثة با تفاضل، و در صورت عدم اختلاف به طور مساوی تقسیم می شود.

مسأله 2819

در صورتی که میّت برادر یا خواهر دارد، برادر زاده یا خواهرزاده او ارث نمی برد، ولی این حکم در جایی که ارث برادر زاده یا خواهر زاده با ارث برادر یا خواهر مزاحمت نکند جاری نیست، مثلاً اگر میّت برادر پدری و جد مادری داشته باشد، برادر پدری دو ثلث و جد مادری یک ثلث ارث می برد، و در این صورت اگر میّت پسر برادر مادری نیز داشته باشد، پسر برادر با جد مادری در ثلث شریک می باشند.

ارث طبقه سوم

مسأله 2820

طبقه سوم عمو و عمّه و دایی و خاله و اولاد آنان است به تفصیلی که گذشت، که اگر از طبقه اول و دوم کسی نباشد اینها ارث می برند.

مسأله 2821

اگر وارث میّت فقط یک عمو یا یک عمّه است، چه با پدر میّت پدر و مادری باشد یا پدری باشد یا مادری، همه مال به او می رسد، و اگر چند عمو یا چند عمّه باشند و همه پدر و مادری یا همه پدری باشند، مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود، و اگر عمو و عمّه هر دو باشند و همه پدر و مادری یا همه پدری باشند عمو دو برابر عمّه می برد، مثلاً- اگر وارث میّت دو عمو و یک عمّه باشد مال را پنج قسمت می کنند، یک قسمت را به عمّه می دهند و چهار قسمت را عموها به طور مساوی بین خودشان قسمت می کنند.

ص: 546

اگر وارث میّت فقط چند عموی مادری یا چند عمّه مادری باشند مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود، ولی اگر عمو و عمّه مادری باشند بنا بر احتیاط واجب در تقسیم با هم صلح کنند.

اگر وارث میّت عمو و عمّه باشد و بعضی پدری و بعضی مادری و بعضی پدر و مادری باشند عمو و عمّه پدری ارث نمی برند، پس اگر میّت یک عمو یا یک عمّه مادری دارد - بنا بر مشهور - مال را شش قسمت می کنند: یک قسمت را به عمو یا عمّه مادری و بقیّه را به عمو و عمّه پدر و مادری و بر فرض نبودن آنها به عمو و عمّه پدری می دهند، ولی بنا بر احتیاط واجب در یک قسمت از پنج قسمت عمو و عمّه پدر و مادری یا پدری با مادری صلح کنند، و اگر هم عمو و هم عمّه مادری دارد مال را سه قسمت می کنند، دو قسمت را به عمو و عمّه پدر و مادری و در فرض نبودن آنها به عمو و عمّه پدری و یک قسمت را به عمو و عمّه مادری می دهند، و در هر صورت عموی پدر و مادری یا پدری دو برابر عمّه پدر و مادری یا پدری می برد، و احتیاط واجب آن است که عمو و عمّه مادری با یکدیگر صلح کنند.

اگر وارث میّت فقط یک دایی یا یک خاله باشد همه مال به او می رسد، و اگر هم دایی و هم خاله باشد و همه پدر و مادری یا پدری یا مادری باشند بنا بر مشهور: «مال به طور مساوی بین آنان قسمت می شود» ولی احتیاط واجب آن است که دایی و خاله در قسمت با یکدیگر صلح کنند.

اگر وارث میّت فقط یک دایی یا یک خاله مادری و دایی و خاله پدر و مادری و در صورت نبودن دایی و خاله پدر و مادری دایی و خاله پدری باشد بنا بر مشهور: «مال را شش قسمت می کنند، یک قسمت را به دایی یا خاله مادری و بقیّه را به دایی و خاله پدر و مادری، یا پدری می دهند و در صورتی که هم دایی و هم خاله مادری باشد، مال را سه قسمت می کنند یک قسمت را به دایی و خاله مادری و دو قسمت را به دایی و خاله پدر و مادری، یا پدری می دهند» ولی احتیاط واجب آن است که در هر دو صورت متقرّب به مادر با متقرّب به پدر و همچنین دایی و خاله با یکدیگر صلح کنند.

اگر وارث میّت يك یا چند دایي، یا يك یا چند خاله، یا دایي و خاله و يك یا چند عمو، یا يك یا چند عمّه، یا عمو و عمّه باشد، مال را سه قسمت می کنند، يك قسمت را دایي یا خاله یا هر دو، و بقیّه را عمو یا عمّه یا هر دو می برند.

اگر وارث میّت يك دایي یا يك خاله و عمو و عمّه باشد، چنانچه عمو و عمّه پدر و مادري یا پدري باشند، مال را سه قسمت می کنند، يك قسمت را دایي یا خاله می برد، و از بقیّه دو قسمت را به عمو و يك قسمت را به عمّه می دهند، بنابر این مال را نه قسمت می کنند، سه قسمت را به دایي یا خاله و چهار قسمت را به عمو و دو قسمت را به عمّه می دهند.

اگر وارث میّت يك دایي یا يك خاله و يك عمو یا يك عمّه مادري و عمو و عمّه پدر و مادري یا پدري باشد، مال را سه قسمت می کنند، يك قسمت آن را به دایي یا خاله می دهند، و دو قسمت باقی مانده را بنابر مشهور: «شش قسمت می کنند، يك قسمت را به عمو یا عمّه مادري و بقیّه را به عمو و عمّه پدر و مادري یا پدري می دهند و عمو دو برابر عمّه می برد، بنابر این اگر مال را نه قسمت کنند، سه قسمت را به دایي یا خاله و يك قسمت را به عمو یا عمّه مادري و پنج قسمت دیگر را به عمو و عمّه پدر و مادري یا پدري می دهند» ولی احتیاط واجب آن است که عمو و عمّه پدري با مادري در يك قسمت از پنج قسمت صلح کنند.

اگر وارث میّت چند دایي و چند خاله باشند که همه پدر و مادري یا پدري یا مادري باشند و عمو و عمّه هم داشته باشند مال سه سهم می شود: دو سهم آن را به عمو و عمّه می دهند، و اگر آن دو پدر و مادري یا پدري باشند عمو دو برابر عمّه می برد، و اگر مادري باشند در قسمت بنابر احتیاط واجب مصالحه کنند، و يك سهم آن به دایي ها و خاله ها می رسد و بنابر احتیاط واجب به مصالحه قسمت می نمایند.

اگر وارث میّت دایي یا خاله مادري و چند دایي و خاله پدر و مادري یا پدري تنها - در صورتی که پدر و مادري نباشند - و عمو و عمّه باشد، مال سه سهم می شود، دو سهم آن را به دستوري که در مسائل قبل گذشت عمو و عمّه بین خودشان قسمت می کنند، و يك سهم باقی مانده به دستوري که قبل ذکر شد تقسیم می شود.

مسأله 2831

اگر میت عمو و عمّه و دایي و خاله نداشته باشد ، مقداري که به عمو و عمّه مي رسد به اولاد آنان ، و مقداري که به دایي و خاله مي رسد به اولاد آنان داده مي شود.

مسأله 2832

اگر وارث میت عمو و عمّه و دایي و خاله پدر ، و عمو و عمّه و دایي و خاله مادر او باشد ، مال سه سهم مي شود ، يك سهم آن را بنابر مشهور: «عمو و عمّه و دایي و خاله مادر میت به طور مساوي بين خودشان قسمت مي کنند ، و دو سهم ديگر آن را سه قسمت مي کنند ، يك قسمت را دایي و خاله پدر میت به طور مساوي بين خودشان قسمت مي نمایند ، و دو قسمت ديگر آن را به عمو و عمّه پدر میت مي دهند و عمو دو برابر عمّه مي برد» ولي احتياط واجب آن است که عمو و عمّه و دایي و خاله مادر میت در تقسيم ثلث از اصل مال با يکديگر صلح کنند ، و همچنين دایي و خاله پدر در تقسيم يك ثلث از دو ثلث ، و عمو و عمّه پدر میت در تقسيم به دستوري که در مسأله «2823» گذشت رفتار نمایند.

ارث زن و شوهر

مسأله 2833

اگر زني بميرد و اولاد نداشته باشد ، نصف همه مال را شوهر او و بقيه را ورثه ديگر مي برند ، و اگر از آن شوهر يا از شوهر ديگر اولاد داشته باشد ، چهار يك همه مال را شوهر و بقيه را ورثه ديگر مي برند.

مسأله 2834

اگر مردی بميرد و اولاد نداشته باشد ، چهار يك مال او را زن و بقيه را ورثه ديگر مي برند ، و اگر از آن زن يا از زن ديگر اولاد داشته باشد ، هشت يك مال را زن و بقيه را ورثه ديگر مي برند ، و زن از زمين خانه و باغ و زراعت و زمينهاي ديگر ارث نمي برد ، نه از خود زمين و نه از قيمت آن ، و از خود هوايي خانه مانند بنا و درخت ارث مي برد ، ولي اگر بقيه ورثه قيمت بنا و درخت را بخواهد بدهد ، بايد زن قبول کند ، و همچنين است حکم درخت و زراعت و ساختماني که در زمين باغ و زراعت و زمينهاي ديگر است.

مسأله 2835

اگر زن بخواهد در چيزهايي که از آنها ارث نمي برد - مانند زمين خانه - تصرف کند ، بايد از ساير ورثه اجازه بگيرد ، و همچنين ساير ورثه تا سهم زن را از

هوایی مانند بنا و درخت هر چند از قیمت نداده اند، نمی توانند بدون اجازه او در آنها تصرف کنند.

مسأله 2836

اگر بخواهند بنا و درخت و مانند آن را قیمت نمایند، که سهم زن را از آن قیمت بدهند باید حساب کنند که اگر آنها بدون اجاره در زمین بمانند تا از بین بروند، چقدر ارزش دارند، و سهم زن را از همان قیمت بدهند.

مسأله 2837

مجرای آب قنات و مانند آن حکم زمین را دارد، و آجر و چیزهایی که در آن به کار رفته، در حکم ساختمان است.

مسأله 2838

اگر میت بیش از یک زن داشته باشد، چنانچه اولاد نداشته باشد چهار یک مال، و اگر اولاد داشته باشد، هشت یک مال به شرحی که گذشت، به طور مساوی بین زنهای او قسمت می شود اگر چه شوهر با همه یا بعضی از آنان نزدیکی نکرده باشد، ولی اگر در مرضی که در آن مرض از دنیا رفته زنی را عقد کرده و با او نزدیکی نکرده است، آن زن از او ارث نمی برد و حق مهر هم ندارد.

مسأله 2839

اگر زن در حال مرض شوهر کند و به همان مرض بمیرد، شوهرش اگر چه با او نزدیکی نکرده باشد، از او ارث می برد.

مسأله 2840

اگر زن را - به ترتیبی که در احکام طلاق گذشت - طلاق رجعی بدهند و در بین عده بمیرد، شوهر از او ارث می برد، و نیز اگر شوهر در بین آن عده بمیرد زن از او ارث می برد، ولی اگر بعد از گذشتن عده یا در عده طلاق بائن، یکی از آنان بمیرد، دیگری از او ارث نمی برد.

مسأله 2841

اگر شوهر در حال مرض، همسرش را طلاق دهد و پیش از گذشتن دوازده ماه هلالی بمیرد، زن با سه شرط از او ارث می برد:

(اول) آن که در این مدت شوهر دیگر نکرده باشد، و در صورتی که شوهر کرده باشد احتیاط واجب این است که صلح نمایند.

(دوم) به واسطه بی میلی به شوهر مالی به او نداده باشد که به طلاق دادن راضی شود، بلکه اگر چیزی هم به شوهر ندهد ولی طلاق به تقاضای زن باشد، ارث بردنش محل اشکال است.

(سوم) شوهر در مرضی که در آن مرض زن را طلاق داده، به واسطه آن مرض یا به جهت دیگری بمیرد، پس اگر از آن مرض خوب شود و به جهت دیگری از دنیا برود، زن از او ارث نمی برد.

مسأله 2842

لباسی که مرد برای پوشیدن زن خود گرفته اگرچه زن آن را پوشیده باشد، بعد از مردن شوهر، جزء مال شوهر است.

مسائل متفرقه ارث

مسأله 2843

پدر اگر بمیرد قرآن و انگشتر و شمشیر و لباسهایی را که پوشیده مال پسر بزرگتر است، و اگر از سه چیز اول بیشتر از یکی دارد، مثلاً دو قرآن یا دو انگشتر دارد، احتیاط واجب آن است که پسر بزرگتر در آنها با ورثه دیگر صلح کند، و همچنین در کتاب و جهاز شتر و شتر سواری و سلاح دیگر غیر از شمشیر احتیاط واجب در صلح است.

مسأله 2844

اگر پسر بزرگ میّت بیش از یکی باشد - مثل آن که از دو زن او در يك وقت دو پسر به دنیا آمده باشند - باید آنچه را که در مسأله قبل ذکر شد به طور مساوی بین خودشان قسمت کنند.

مسأله 2845

اگر میّت قرض داشته باشد، چنانچه قرضش به اندازه مال او یا زیادتر باشد، باید چیزهایی که قبل ذکر شد که مال پسر بزرگتر است به قرض او بدهند، و اگر قرضش کمتر از مال او باشد، باید از آن چیزهایی که به پسر بزرگتر می رسد به نسبت به قرض او بدهند، مثلاً اگر همه دارایی او شصت تومان است و به مقدار بیست تومان آن از چیزهایی است که مال پسر بزرگتر است و سی تومان هم قرض دارد، پسر بزرگ باید به مقدار ده تومان از آن چیزها را بابت قرض میّت بدهد.

مسأله 2846

مسلمان از کافر ارث می برد، ولی کافر اگر چه پدر یا پسر میّت مسلمان باشد از او ارث نمی برد.

مسأله 2847

اگر کسی یکی از خویشان خود را عمداً و به ناحق بکشد، از او ارث نمی برد، ولی اگر از روی خطا باشد - مثل آن که سنگ را به هوا بیندازد و اتفاقاً به یکی

از خویشان او بخورد و او را بکشد - از او ارث می برد ، ولی ارث بردن او از دیه قتل محل اشکال است.

مسأله 2848

هرگاه بخواهند ارث را تقسیم کنند ، برای بچه ای که در شکم است که اگر زنده به دنیا بیاید ارث می برد ، در صورتی که احتمال بیشتر از یکی نرود ، باید یک سهم و بنابر احتیاط سهم یک پسر را کنار بگذارند و بقیه را ورثه بین خود تقسیم می کنند ، ولی اگر احتمال عقلایی بدهند که بیشتر از یکی باشد ، بنابر احتیاط سهم محتمل را باید کنار بگذارند و زیادی را ورثه بین خود تقسیم کنند ، مگر در صورتی که وثوق و اطمینان باشد که حق محتمل از بین نمی رود ، که در این صورت می توانند مقدار زاید بر یک سهم مذکور را بین خود قسمت کنند.

ص: 552

«مسائل مربوط به بانکها»

اشاره

بانکها بر دو نوعند: اسلامي و غير اسلامي.

بانکهاي اسلامي بر سه قسمند: 1 - بانکهاي شخصي 2 - بانکهاي دولتي 3 - بانکهايي که به شرکت دولت و مردم تأسيس مي شود.

و اظهر اين است که معاملات مشروعه با بانکهاي دولتي و بانکهايي که به شرکت دولت و مردم تأسيس مي شود، جاز است، ولي احتياط واجب آن است که يك پنجم فوائد حاصله آن را به نيت ما في الذمه به سادات فقير بدهد، و بقيه از منافع حاصل آن سال مي باشد که اگر صرف در مؤونه آن سال نشود، خمس آن را بايد پردازد.

مسأله 2849

وام گرفتن از بانکهاي اسلامي و وام دادن به آنها که در آن شرط سود و فايده شده باشد، ربا و حرام است، ولي مي توان به راه هايي از ابتلاي به ربا پرهيز کرد، مانند اين که وام گيرنده، کالايي را از بانک يا وکیل او به نسبت معيَّتي، مثلاً ده يا بيست درصد، گران تر از قيمت بازار بخرد، و شرط کند که بانک مبلغ مورد تقاضاي او را تا مدَّت معيني به او قرض دهد؛ و يا اين که کالايي را به بانک يا وکیل او به کمتر از قيمت بازار به نسبت معيَّتي بفروشد، و شرط کند که بانک مبلغ مورد تقاضاي او را تا مدَّت معيَّتي قرض دهد.

ص: 553

و همچنین در وام دادن به بانک می توان از این راه استفاده کرد، به این که مثلاً بانک کالایی را به بیشتر از قیمت بازار از شخص بخرد، و یا کالایی را به کمتر از قیمت بازار به او بفروشد، و شرط کند مبلغی را تا مدت معینی آن شخص به بانک قرض دهد.

و این نتیجه به اجاره و صلح و هبه به شرط قرض نیز محقق می شود.

مسئله 2850

در مسئله قبل گذشت، که حکم قرض دادن به بانک مانند حکم قرض گرفتن از بانک است، و چنانچه در قرارداد وام شرط فایده و سود شده باشد، ربا و حرام است، و فرق نمی کند پولی که به بانک داده می شود، به نحو سپرده ثابت باشد - یعنی صاحب پول بر حسب قرار داد تا مدت معینی نمی تواند از پول خود استفاده نماید - یا به نحو حساب در گردش باشد - که هر موقع بخواهد می تواند از پول خود استفاده کند - ولی چنانچه شرط سود نشود، و خود را طلب کار نداند، - اگرچه بانک به او سود بدهد - گذاشتن پول نزد آن بانک جایز است. و در بانک های دولتی و مشترک (که به شرکت دولت و مردم تأسیس شده است) بنا بر احتیاط واجب یک پنجم آن سود را به نیت مافی الذمه به سادات فقیر بدهد، و بقیه از منافع آن سال می باشد، که اگر در مؤونه آن سال صرف نشود، باید خمس آن را پردازد.

مسئله 2851

بانکهای غیر اسلامی، که سرمایه آن از کفار - چه دولتی باشد و چه شخصی - گرفتن پول از آنها، بدون اشکال جایز است، و سپردن پول به این بانکها و گرفتن سود از آنها مانعی ندارد، و همچنین می تواند مقدار سود را به عنوان استتفاذ بگیرد.

اعتبارهای بانکی

اشاره

اشاره

اعتبارهای بانکی دو گونه است:

1 - اعتبار برای واردات: کسی که بخواهد کالایی از کشورهای خارجی وارد کند، باید - بنا بر مقررات - در یکی از بانکهای کشور وارد کننده کالا، گشایش اعتبار نماید، و با گشایش اعتبار، بانک متعهد می شود پس از انجام معامله بین طرفین - خریدار و فروشنده - از طریق مکاتبه یا مراجعه به نماینده و وکیل فروشنده در کشور خریدار، به موجب فاکتور ارسال شده از طرف فروشنده - که حاکی از تمام مشخصات و اوصاف کالای مورد معامله از جهت کیفیت و کمیّت می باشد - مبلغ مورد اتفاق طرفین را، توسط بانک کشور فروشنده، به فروشنده پردازد، و با این اقدام بانک

درصدی - مثلاً مقدار ده یا بیست درصد - از کل بهای کالای سفارش شده را از سفارش دهنده دریافت می کند، و سپس تمام شدن معامله را به فروشنده اعلام می نماید، تا فروشنده جهت دریافت بهای کالا، اسناد حمل کالا را به بانک تحویل دهد، و با تحویل گرفتن اسناد حمل کالا - بر طبق مشخصات مورد توافق هنگام گشایش اعتبار - بانک تمام مبلغ را به فروشنده می پردازد.

2- اعتبار برای صادرات: کسی که می خواهد کالایی را به کشورهای خارجی صادر کند، باید - طبق مقررات - خریدار خارجی در بانک کشورش گشایش اعتباری نماید، تا بانک پس از طی همان مراحل مذکور در گشایش اعتبار برای واردات، با صادر کننده کالا ارتباط برقرار کرده، و کالا را تحویل خریدار و بهای آن را تحویل فروشنده بدهد.

بنابراین عمل بانک در گشایش اعتبار برای واردات و صادرات یکی است.

و گاهی صادر کننده کالا و یا نماینده و وکیل او، بدون آن که قبلاً معامله ای با وارد کننده انجام شده باشد، اسناد و صورت شامل نوع کالا و کیفیت و کمیّت و مشخصات آن را، به بانک می فرستد، و به بانک وکالت می دهد که آن صورت و اسناد را به کسانی که خریدار آن کالا می باشند، عرضه نماید، و چنانچه خریدار به قیمت معین شده قبول کرد، تقاضای گشایش اعتبار می کند، و بانک نیز به ترتیبی که گذشت مراحل تحویل کالا را به خریدار و تحویل بهای آن را به فروشنده انجام می دهد.

مسأله 2852

گشایش اعتبار برای خریدار، و قبول گشایش اعتبار و انجام تعهدات از طرف بانک جایز است.

مسأله 2853

جایز است بانک برای انجام گشایش اعتبار و تعهدات مربوطه، مبلغی از سفارش دهنده - خریدار - دریافت نماید.

گشایش اعتبار و گرفتن مبلغ را از نظر شرعی بر عناوینی می توان تطبیق داد، که به سه عنوان در ذیل اشاره می شود:

اول: آن که به عنوان اجاره باشد، یعنی سفارش دهنده بانک را برای عمل گشایش اعتبار اجیر می کند، و مبلغ پرداختی را - که به نسبت معینی از بهای کالای سفارش شده که مورد توافق بانک و سفارش دهنده است - بابت اجرت عمل به بانک می پردازد.

ص: 555

دوم: آن که به عنوان جعاله باشد، یعنی سفارش دهنده با بانک قرار می‌گذارد، که اگر بانک عمل گشایش اعتبار را برای او انجام دهد، مبلغی را به بانک بپردازد، و بانک پس از انجام عمل گشایش اعتبار، حق دارد آن مبلغ را از او بگیرد.

سوم: آن که به عنوان خرید و فروش انجام شود، به این که بانک مبلغ سفارش شده را با ارز خارجی و به پول کشور فروشنده کالا، به او می‌پردازد، و از سفارش دهنده و خریدار به پول رایج کشور خودش عوض آن را می‌گیرد، پس آن ارز خارجی را در ذمه خریدار به پول کشور خودش بافایده ای که می‌گیرد، می‌فروشد، و چون مورد معامله ارزی دو نوع مختلف می‌باشد، اشکالی ندارد.

نگهداری کالا به وسیله بانک

گاهی بانک کالا را به حساب وارد کننده، نگهداری می‌کند، به این صورت که پس از انعقاد قرارداد میان صادر کننده و وارد کننده، و پرداخت مبلغ سفارش شده به فروشنده، و رسیدن اسناد و کالا به کشور خریدار، و اعلام بانک به خریدار برای گرفتن کالا، خریدار در گرفتن کالا تأخیر می‌نماید، و بانک کالا را به حساب او نگهداری می‌کند، و در مقابل اجرت معینی برای این عمل می‌گیرد.

و گاهی بانک کالا را به حساب صادر کننده نگهداری می‌کند، به این صورت که صادر کننده، بدون قرار داد و معامله قبلی، کالا را حمل کرده و اسناد و صورت آن را به بانک می‌فرستد، تا بانک به بازرگانان کشور عرضه نماید، ولی کسی کالا را خریداری نمی‌کند، و بانک کالا را به حساب صادر کننده نگهداری می‌کند، و در مقابل اجرت معینی برای این عمل از او می‌گیرد.

مسأله 2854

در هر دو صورت مذکور - چه کالا را بانک به حساب خریدار نگه‌داری کند و چه به حساب فروشنده - چنانچه گرفتن اجرت نگهداری کالا بر اساس شرط ضمن عقدی باشد، اگر چه به نحو ارتکاز، یعنی بودن در ذهن طرفین و عدم غفلت از آن باشد، چنان که در این گونه معاملات معمول است، و یا این که نگهداری به درخواست و امر وارد کننده و یا صادر کننده باشد، گرفتن اجرت برای آن جایز است،

و در غیر این دو صورت، بانک حق ندارد چیزی بابت نگهداری به عنوان اجرت بگیرد.

و اگر حمل کالا و ارسال اسناد به وسیله بانک با قرار داد قبلی بین وارد کننده و صادر کننده صورت گرفته، و بانک وصول اسناد را به وارد کننده ابلاغ کند، و او از گرفتن اسناد خودداری نماید، جایز است بانک برای رسیدن به حق خود، که قیمت سفارش شده را به فروشنده پرداخت کرده است - به مقتضای اختیاری که در این گونه موارد، وارد کننده به بانک می دهد - کالا را به دیگری بفروشد.

ضمانت نامه های بانکی

اشاره

اشاره

گاه شخصی انجام کاری را از دولت یا از اشخاص به نحو مقاطعه کاری قبول می کند، مانند ساختمان مدرسه یا بیمارستان یا جاده سازی و مانند اینها، و در ضمن قرار داد، صاحب کار، برای اطمینان از عمل مقاطعه کار به تعهدش، از او ضمانت نامه بانکی برای مبلغ معینی مطالبه می نماید، که در صورت تخلف مقاطعه کار از انجام اصل کار و یا تخلف از شرایط قرار داد، برای جبران خسارتهای احتمالی آن تخلف، از ضمانت نامه استفاده نماید، و مبلغ معین شده را دریافت کند، و برای این مقصود مقاطعه کار به بانک مراجعه می نماید، و از بانک تقاضای صدور ضمانت نامه ای به مبلغ مورد تقاضای صاحب کار می کند، و بانک با دریافت تضمین لازم، برای مقاطعه کار ضمانت نامه صادر می نماید، و برای صدور آن به نسبت مبلغ مورد ضمانت از مقاطعه کار، کارمزد دریافت می کند.

مسأله 2855

عقد ضمانت به هر چه که دلالت بر آن تعهد کند - چه لفظ باشد، مثل ایجاب و قبول قولی، و چه عملی که دلالت بر آن بکند - محقق می شود، و فرق نمی کند که ضامن به صاحب کار تعهد نماید که مقاطعه کار، وجه الضمان را بپردازد، یا تعهد کند که مقاطعه کار به تعهدات و شرایط خود وفا نماید، و در صورت تخلف، وجه الضمان را بپردازد.

مسأله 2856

بر مقاطعه کار واجب است در صورت تخلف از انجام قرار داد، به شرط خود که پرداخت وجه الضمان است، در صورتی که این شرط ضمن عقدی قرار داده شده باشد، وفا کند، و اگر از پرداخت وجه الضمان خودداری نماید، صاحب کار

ص: 557

به بانكي كه ضمانت نامه را صادر کرده است ، مراجعه مي کند ، و چون صدور ضمانت نامه به درخواست مقاطعه کار بوده است ، او ضامن بانك مي باشد ، و آنچه بانك مي پردازد ، بايد مقاطعه کار بپردازد ، و بانك حق دارد از او مطالبه کرده و دريافت نمايد .

مسأله 2857

کار مزد معيني را كه بانك بابت صدور ضمانت نامه از مقاطعه کار مي گيرد ، جايز است ، و معامله بانك با مقاطعه کار به راهبهاي تصحيح مي شود ، و از آن جمله اين است كه به صورت عقد اجاره باشد ، يعني مقاطعه کار ، بانك را به مبلغ معيني براي عمل مذکور اجير کند ، و يا به صورت عقد جعاله باشد ، كه مقاطعه کار ، کارمزد را جُعَل - مبلغی كه در مقابل عمل در عقد جعاله قرار داده مي شود - در مقابل انجام عمل مذکور قرار دهد .

فروش سهام

اشاره

اشاره

گاهی شرکت های سهامی برای فروش سهام و اسناد بهادار خود ، بانکها را واسطه قرار مي دهند ، و بانکها با دريافت مبلغی بر حسب قرار داد به عنوان واسطه ، به فروش و صرف آن سهام و اسناد اقدام مي کنند .

مسأله 2858

این قرار داد با بانك جایز است ، چه به صورت اجاره باشد ، كه شرکت سهامی ، بانك را در مقابل پرداخت آن کارمزد برای این کار - فروش سهام و اسناد بهادار - اجير کند ، و چه به صورت جعاله باشد ، كه شرکت سهامی متعهد شود كه اگر بانك این کار را برای او انجام دهد ، این مبلغ را به او بپردازد ، و در هر دو صورت بانك با انجام دادن عمل مذکور ، حق دارد کار مزد تعیین شده را دريافت کند .

مسأله 2859

خرید و فروش سهام شرکتهای سهامی ، در صورتی كه در آن شرکتهای معاملات حرام - مانند معاملات ربوي - انجام نشود ، جایز است ، و خرید و فروش سهام شرکتهایی كه معاملات حرام انجام مي دهند در صورتی كه سود حاصل از حرام ، جزء سرمایه شرکت باشد ، جایز نیست ، و در غیر این صورت خرید و فروش خود سهام جایز است ، ولي بايد از درآمدهای حرام آن پرهیز شود .

ص: 558

حواله چند نوع است:

اول: آن که مشرتري - و مراد از مشرتري در اين مسائل صاحب حساب و كسي كه براي معامله با بانك ، به بانك مراجعه مي نمايد ، مي باشد - پولي در بانك داشته باشد ، و از بانك تقاضا كند كه چك بانكي يا حواله اي به عهده يكي از بانكهاي طرف حساب خود در داخل يا خارج كشور صادر كند ، و يا از بانك تقاضا نمايد كه پول او را ، شعبه ديگر از آن بانك در شهر يا كشور ديگر پرداخت نمايد ، و مشرتري آن مبلغ را در آن محل دريافت كند ، و بانك براي اين عمل حق دارد كارمزد از مشرتري دريافت نمايد ، و گرفتن اين كار مزد را ممكن است به اين نحو تصحيح كرد كه چون بانك شرعاً ملزم نيست پولي كه از مشرتري گرفته در شهر يا كشور ديگر بپردازد ، و حق دارد از پرداخت آن در غير محلي كه از مشرتري پول گرفته خودداري كند ، براي رفع يد از اين حق جايز است كه مبلغي بگيرد كه پول مشرتري را در شهر يا كشور ديگر به او بپردازد.

دوم: آن كه مشرتري پولي در بانك نداشته باشد ، و بانك براي او چك يا حواله اي صادر كند كه بانك طرف حساب اين بانك ، در داخل يا خارج كشور به مشرتري او قرض دهد ، و يا اين بانك از متصدي شعبه ديگر بخواهد كه به آن مشرتري قرض دهد ، و اين كار وكالت دادن بانك است به بانك طرف خود يا به متصدي شعبه ديگر كه پول را به آن شخص قرض بدهد ، و يا وكالت دادن به آن شخص است كه پول را قبض و به عنوان قرض تملك كند ، و براي اين وكالت دادن ، بانك مي تواند كار مزد از آن شخص بگيرد.

و چنانچه حواله اي كه در خارج كشور به مشرتري مي دهد ، به پول كشور خارج باشد ، و مشرتري به گونه اي كه ذكر شد ، از بانك ، آن پول را براي خود قرض كند ، بانك حق دارد طلب خود را به همان پول خارجي از او مطالبه نمايد ، و مي تواند در مقابل گرفتن مبلغ از حق خود صرف نظر كند ، و يا آن پول خارجي را با پول كشور مشرتري با اضافه اي معاوضه نمايد.

سوم: آن که شخصی مبلغی را در شهر خود به بانک بدهد تا معادل آن را در داخل یا خارج کشور از بانک طرف آن بانک دریافت کند، مثلاً پولی را در نجف اشرف به بانک می دهد که در بغداد بگیرد، یا در شام و لبنان و یا کشور دیگر بگیرد، و بانک برای این کار مبلغی اضافه می گیرد، این عمل بانک و گرفتن مبلغ مذکور جایز است، و جواز گرفتن مبلغ اضافه به این جهت است که ربای حرام در قرض، زیاده ای است که قرض دهنده از قرض گیرنده بگیرد، ولی اگر قرض گیرنده از قرض دهنده زیادی بگیرد، جایز است، و در صورتی که آن دو پول از دو جنس باشد - مثل تومان ایرانی و دینار عراقی - بانک می تواند ارز خارجی را به مبلغی از پول کشور مشتری که ارزش آن بیشتر باشد، بفروشد.

چهارم: آن که شخصی در محلی مبلغی از بانک می گیرد، و بدون این که درخواست و الزامی از بانک باشد، گیرنده درخواست می کند آن مبلغ را در محل دیگری به بانک بپردازد، و بانک برای قبول این عمل مبلغی از آن شخص می گیرد؛ گرفتن این مبلغ اضافی به یکی از دو راه جایز است:

1 - اگر آن دو پول از دو جنس باشد - مانند این که شخص از بانک ریال ایرانی بگیرد، و در مقابل بانک از او پول غیر ایرانی بگیرد - بانک از آن شخص، آن پول خارجی را با مبلغ اضافی - که از او می گیرد - به پولی که به او می دهد، معاوضه می کند.

2 - چون بانک شرعاً ملزم نیست، پولی که به آن شخص داده، در محل دیگری بگیرد، و حق دارد درخواست گیرنده را قبول نکند، می تواند برای اسقاط این حق مبلغی از شخص بگیرد.

مسأله 2860

آنچه از اقسام حواله های بانکی و تطبیق آنها با عناوین فقهی گذشت، نسبت به اشخاص هم جاری است، مانند این که کسی مبلغی در محلی به شخصی بدهد، که آن مبلغ و یا معادل آن را در محل دیگر دریافت کند، و آن شخص مبلغی اضافه بگیرد، و یا مبلغی از شخصی در محلی بگیرد و معادل آن را با اضافه ای در شهر یا کشور دیگر بپردازد.

مسأله 2861

در موارد حواله فرق نمی کند که حواله کننده مبلغی نزد شخص یا

ص: 560

بانكي كه بر او حواله مي كند داشته باشد ، يا نداشته باشد ، و در هر دو صورت حواله صحيح است.

جايزه هاي بانكي

اشاره

اشاره

گاهي بانكها به منظور تشويق و ترغيب مردم كه حساب باز كنند ، يا مشتريان كه بيشتر پولشان را به بانك بسپارند ، جايزه اي در نظر مي گيرند كه از طريق قرعه كشي به كسي كه قرعه به نام او اصابت كند ، بدهند.

مسأله 2862

جايزه هاي بانكي دو صورت دارد:

اول: آن كه قرعه كشي بر بانك شرط نشود ، بلكه قرعه فقط به عنوان تشويق باشد ، در اين صورت عمل قرعه جايز است ، و كسي كه قرعه به نام او اصابت كند ، جايز است آن جايزه را بگيرد ، و اگر بانك دولتي يا مشترك (كه به شركت دولت و مردم تاسيس شده است) باشد احتياط واجب آن است كه يك پنجم آن را به نيت مافي الذمه به سادات فقير بدهد ، و بقيه از منافع آن سال مي باشد كه اگر در مؤونه آن سال صرف نشود بايد خمس آن را پردازد .

دوم: آن كه قرعه كشي شرط شود ، و بانك به جهت وفاي به آن شرط قرعه بكشد ، كه در اين صورت عمل قرعه كشي جايز نيست ، و همچنين گرفتن جايزه براي كسي كه قرعه به نام او اصابت کرده است جايز نيست.

تحصيل و نقد كردن سفته ها به وسيله بانكها

اشاره

يكي از خدمات بانكي وصول كردن سفته هاي مشتريان است ، به اين ترتيب كه پيش از سررسيد ، وجود آن سفته را در بانك و شماره و مقدار و تاريخ سررسيد آن را به متعهد سفته اعلام مي نمايد ، تا براي پرداخت آن در سررسيد آماده شود ، و بانك پس از وصول سفته ، مبلغ آن را در حساب مشتري منظور مي كند ، و يا نقداً به او مي پردازد ، و براي اين خدمت كار مردي دريافت مي نمايد.

و از خدمات بانك ، وصول كردن چكهايي است كه مشتريان نزد بانك مي گذارند ، و بانك از مشتري براي اين خدمت كار مردي مي گيرد.

وصول سفته و دریافت کارمزد چند صورت دارد:

1 - متعهد سفته پولی نزد بانک دارد، و در آن سفته قید شده است که طلبکار در سر رسیدش به آن بانک مراجعه کند و بانک مبلغ سفته را از حساب بدهکار برداشت کرده، و به طلبکار نقد بپردازد، و یا در حساب طلبکار منظور نماید، و این کار به این معنی است که متعهد سفته طلبکار خود را به بانک حواله کرده است، و چون در بانک پول داشته و بانک بدهکار او می باشد، حواله صحیح است، و احتیاج به قبول ندارد.

و در این صورت جایز نیست بانک برای پرداخت بدهی، مبلغی دریافت کند.

2 - متعهد سفته بدون آن که پولی در بانک داشته باشد و بانک به او بدهکار باشد، مبلغ سفته را به بانک حواله می کند، که این حواله بر بریء - یعنی کسی که بدهکار حواله کننده نیست - می باشد و جایز است، و بانک این حواله را قبول می کند، و مبلغ آن را می پردازد، و بابت قبول کردن حواله از متعهد سفته کارمزد می گیرد، و گرفتن این کارمزد نیز جایز است.

3 - مشتری سفته خود را بدون این که حواله ای از جانب متعهد شده باشد، جهت وصول، به بانک می دهد، و این عمل را می توان به عنوان عملی که مورد جعاله واقع شده است، انجام داد، و گرفتن مبلغی به عنوان جُعل - آنچه به عنوان عوض در جعاله قرار داده می شود - برای این عمل نیز جایز است، در صورتی که بانک فقط در گرفتن اصل دین دخالت داشته باشد، ولی چنانچه برای آن دین سود و فایده نزولی قرار داده شده باشد، تصدّی بانک جایز نیست.

خرید و فروش ارز (پولهای خارجی)

مسأله 2864

خرید و فروش پول های خارجی - مانند دینار به تومان - به زیادت از آنچه خریداری شده، یا کمتر، یا مساوی با آن جایز است، و فرق نمی کند که معامله با مدّت باشد یا بدون مدّت.

حسابهای جاری

مسأله 2865

کسی که حساب جاری در بانکی دارد، و پولی در آن گذاشته، حق دارد هر مبلغی که بخواهد و بیشتر از موجودی او نباشد، از آن حساب برداشت کند، ولی

گاهی بانک اجازه می‌دهد که مشتری او، مبلغ معینی با نداشتن موجودی در حساب، برداشت کند، و این بر حسب اعتمادی است که به مشتری خود دارد، و این را برداشت آزاد می‌نامند، و بانک برای قرض دادن این مبلغ فایده می‌گیرد، و این قرض دادن و گرفتن فایده جایز نیست.

خرید و فروش سفته‌ها

اشاره

اشاره

منشأ مالیت یکی از دو امر است:

اول: آن که برای چیزی منافع و خواصی باشد که موجب رغبت عقلا به آن چیز شود، مانند خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها و پوشیدنی‌ها.

دوم: آن که مقامی که صاحب اعتبار است، برای آن چیز اعتبار مالیت کند، مانند اسکناس‌ها و تمبرها که حکومتها به آنها ارزش و مالیت می‌دهند.

مسأله 2866

بیع - خرید و فروش - با قرض از جهت موضوع و حکم فرق دارد:

از جهت موضوع بیع تبدیل عین است به عوض در اضافه، چه آن اضافه ملکیت باشد یا حق، و قرض تملیک عین است به ضمان قرض گیرنده، به مثل اگر مثلی باشد، و به قیمت اگر قیمی باشد.

از جهت حکم، در احکامی اختلاف دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

1) ربا در بیع و قرض مختلف است، در قرض هر نوع زیادی که شرط شود ربا و حرام است، ولی در بیع زیادی در صورتی حرام است که چیز فروخته شده و عوض آن از یک جنس باشند و با کیل یا وزن فروخته شوند، که در این صورت زیادی ربا و حرام است، پس اگر از یک جنس نباشند و یا با کیل و وزن فروخته نشوند، زیاده گرفتن در آن حرام نیست، مانند اجناسی که به عدد فروخته می‌شوند.

2) ربا در بیع موجب بطلان بیع است، و نقل و انتقالی محقق نمی‌شود، و در قرض، ربا موجب بطلان قرض نیست، و قرض گیرنده مالک مالی که قرض گرفته می‌شود، ولی قرض دهنده مالک مقدار زیادی که شرط شده نمی‌شود.

مسأله 2867

تمام پول‌های کاغذی از قبیل دینارهای عراقی یا دلارهای آمریکایی یا

تومانهای ایرانی و امثال اینها مالیت دارند، زیرا که از طرف هر يك از دولتها نسبت به پول های كاغذی خود ارزشی معین شده است که در تمام مملکت قبول و رایج است، و بدین جهت مالیت پیدا نموده، و هر موقعی بخواهند از اعتبار و مالیت ساقط می نمایند.

و معلوم است که این پولها با کیل یا وزن فروخته نمی شوند، و از این جهت بعضی از فقها (اعلی الله مقامهم) فرموده اند: «معاوضه این پول ها به هم جنس خود با زیاده جایز است، و همچنین معامله این پول ها که دین در ذمه باشد به نقدي با تقیصه یا زیاده جایز است.» ولی معاوضه چیزی که مالیت اعتباری دارد و به شماره خرید و فروش می شود، به هم جنس خود با زیاده یا تقیصه محل اشکال است.

و چنانچه مالک ناقص با مالک زاید مصالحه کند بر این که مالک زاید آن را به او ببخشد، و او هم ناقص را به مالک زاید ببخشد، اشکال ندارد، مثلاً مالک نهصد تومان به مالک هزار تومان به قصد مصالحه بگوید: «مصالحه می کنم با تو بر این که هزار تومان به من ببخشی و من نهصد تومان به تو ببخشم».

مسأله 2868

سفته های ریالی که بین مردم و تجار معمول است، و با آنها معامله می کنند، مانند اسکناس نیست که برای خود آنها مالیت اعتبار شده باشد، بلکه آنها سند دینی است که در ذمه متعهد و امضاء کننده سفته می باشد، پس مشتری موقعی که سفته ای به فروشنده کالا می دهد، در واقع بهای کالای خرید شده را نداده است، و به این جهت چنانچه آن سفته در دست فروشنده گم یا سوخته شود، چیزی از مال فروشنده تلف نمی شود و ذمه مشتری فارغ و بریء نمی گردد، ولی اگر بهای کالا را اسکناس داده بود و گم می شد، از کیسه فروشنده رفته و او ضرر کرده بود.

مسأله 2869

سفته ها بر دو نوع است:

اول: آن که از يك بدهی واقعی حکایت کند، یعنی امضا کننده مبلغ ذکر شده در سفته را حقیقتاً به صاحب سفته بدهکار و سفته مدرک آن بدهکاری باشد.

دوم: آن که واقعیت ندارد، و فقط صوری است.

در نوع اول که حقیقتاً صاحب سفته به موجب آن طلب مدّت داری را طلبکار است، فروش آن به کمتر یا بیشتر در صورت اختلاف - مانند دینار به تومان مثلاً -

ص: 564

چنانچه ثمن نسبی نباشد، اشکال ندارد، ولی در صورت عدم اختلاف - مثل فروش دینار به دینار یا ریال به ریال محل اشکال است، و اگر به مصالحه به گونه ای که در مسأله 2867 گذشت معامله شود، اشکال ندارد.

در نوع دوم که سفته صوری است، صاحب سفته نمی تواند آن را به دیگری بفروشد، چون طلبی از امضا کننده آن سفته ندارد، بلکه سفته به این منظور صادر شده که صاحب سفته بتواند از آن استفاده کند، و استفاده از آن به معامله شرعی به این است که - مثلاً - امضا کننده سفته به شخصی که سفته را به او داده است وکالت دهد که مبلغ سفته را - که مثلاً 50 ریال سعودی است و ارزشش 11000 تومان ایرانی باشد - در ذمه او به نوع دیگری از پول به کمتر از ارزش آن - مثلاً 10000 تومان - به بانک بفروشد، و وکالت داشته باشد که آن 10000 تومان را نیز از طرف امضا کننده سفته به خودش به مبلغ 50 ریال سعودی بفروشد، و به این ترتیب ذمه صاحب سفته، به امضا کننده آن، بدهکار می شود به مقدار مبلغی که امضا کننده سفته به بانک بدهکار گردیده است، یعنی 50 ریال سعودی، و یا این که بانک وجه سفته را به صاحب سفته قرض بدهد، و صاحب سفته، مبلغی را بدون این که بانک بر او شرط کند به عنوان کار مزد ثبت در دفاتر و تحویل آن در سر رسید، به بانک بدهد، ولی اگر با شرط - هر چند ضمنی - باشد قرض ربوی خواهد بود.

و مراجعه متعهد سفته به کسی که از آن استفاده کرده است، و گرفتن تمام مبلغ سفته اشکال ندارد، زیرا استفاده کننده سفته، بانک را بر متعهد سفته، به تمام مبلغ حواله داده است.

کارهای بانکی

کارهای بانکی دو قسم می باشد:

1 - کارهایی که مربوط به معاملات ربوی است، اشتغال به آنها جایز نیست، و کارمندی که در این نوع کارها مشغول است، در مقابل آن نمی تواند اجرت بگیرد.

2 - کارهایی که ارتباطی با معاملات ربوی ندارد، اشتغال به آنها و اجرت گرفتن برای آنها جایز است.

ص: 565

بیمه قراردادي است بين بیمه کننده و بیمه شونده بر این که بیمه شونده مالي به بیمه کننده پردازد - چه آن مال عین یا منفعت یا عمل باشد ، و چه يك جا و یا به اقساط باشد - و در مقابل بیمه کننده خسارتي را که بر بیمه شونده یا بر دیگری وارد می شود به طوري که در عقد معین شده پردازد.

مسأله 2870

بیمه انواع و اقسام متعددي دارد - مانند بیمه حیات و بیمه سلامت و بیمه مال - و چون حکم آنها یکی است نیازی به بیان اقسام و انواع آن نیست.

مسأله 2871

بیمه از عقود است و به ایجاب و قبول محقق می شود ، مثل آن که بیمه کننده بگوید: «من متعهدم که خسارت وارده بر جان یا مال را در مقابل پرداخت چنین مالي جبران کنم» و کسی که خواهان بیمه است بگوید: «قبول کردم» یا کسی که خواهان بیمه است بگوید: «من تعهد می کنم که مال معینی را در مقابل جبران چنین خسارتي پردازم» و بیمه کننده قبول کند.

و این عقد مانند سایر عقود ، به قول و فعل محقق می شود ، و شرایط عامه عقود مانند بلوغ و عقل و قصد و مکره نبودن و محجور نبودن طرفین عقد - به سفاهت یا افلاس - در آن معتبر است.

و معتبر است آنچه بیمه می شود - مانند جان یا مال - و خطرهای احتمالی که جان یا

مال به جهت آن بیمه می شود، معین باشد، و همچنین مالی که پرداخت می شود، و اگر به اقساط است، اقساط ماهانه یا سالانه آن مثلاً معین باشد، و ابتدا و انتهای مدت بیمه نیز معین باشد.

مسأله 2872

می توان تمام اقسام عقد بیمه را از باب تعهد بیمه کننده و بیمه شونده به پرداخت خسارت و مال معین، قرار داد، هر چند احوط آن است که مثلاً بیمه شونده مال معینی به بیمه کننده صلح کند به شرط آن که بیمه کننده خسارت احتمالی که معین شده جبران نماید، و بر بیمه کننده جبران واجب می شود، و همچنین در صورتی که مال معین از طرف بیمه شونده عین باشد، می توان عقد بیمه را به عنوان هبه به شرط تحمل خسارت احتمالی از جانب بیمه کننده انجام داد، که بر بیمه کننده وفای به شرط واجب است.

مسأله 2873

چنانچه عقد بیمه به صورت صلح به شرط تحمل خسارت یا به صورت هبه به شرط تحمل خسارت باشد، و بیمه کننده در صورت پیش آمد خسارتی بر بیمه شونده، از جبران آن خودداری کند و به شرط عمل ننماید، بیمه شونده خیار تخلف شرط دارد و می تواند صلح یا هبه را فسخ کند، و آنچه از اقساط بیمه پرداخت کرده، پس بگیرد.

مسأله 2874

در صورتی که بیمه شونده اقساط بیمه را بر طبق قرار داد نپردازد، بر بیمه کننده واجب نیست خسارت وارده را جبران کند، و بیمه شونده حق ندارد آنچه از اقساط بیمه پرداخت کرده، پس بگیرد.

مسأله 2875

در صحت عقد بیمه مدت معینی معتبر نیست، که باید مثلاً یکساله باشد یا دو ساله یا بیشتر، بلکه تابع توافق بیمه شونده و بیمه کننده است.

مسأله 2876

اگر شرکتی با سرمایه گذاری عدّه ای تأسیس شود، و هر يك از شرکا و یا یکی از آنان در ضمن عقد شرکت بر دیگران شرط کند که چنانچه ضرر و حادثه ای بر جان یا مال او وارد شود - با تعیین نوع حادثه - شرکت باید خسارت آن حادثه را از سود عاید خود جبران کند، در صورت وقوع حادثه تا زمانی که عقد شرکت باقی است واجب است شرکت به این شرط عمل نماید.

از معاملات رایج معامله سرقفلي است ، و حق سرقفلي ، آن است که مستأجر اختیار تخلیه و واگذاری عین اجاره شده را به غیر داشته باشد ، یا مالک اختیار زیاد کردن مال الاجاره و گرفتن عین اجاره شده را از مستأجر نداشته باشد.

مسأله 2877

صحت این معامله متوقف است بر ثبوت حقی برای مستأجر ، و آن حق به اجاره کردن محل سکني و محل کسب ، هر چند مدت اجاره طولانی باشد ، یا کیفیت کسب و کار یا شخصیت مستأجر که موجب ارزش و مرغوییت محل کار باشد حاصل نمی شود ، و هر چند از نظر عرف و قانون دولتي مستأجر را ذي حق بدانند ، اعتبار ندارد ، و بعد از انقضای مدت اجاره ، هر گونه تصرف در عین اجاره شده بر مستأجر حرام و ید او بر آن عین و منافع عین ، ید عدوان و ضمان است ، و اجاره دادن آن عین فضولي و با اجازه نکردن مالک فاسد است.

و ثبوت حق شرعاً به وسیله شرط مشروع ممکن است ، مثل آن که در ضمن عقد اجاره شرط شود - چه این که برای شرط موجر مبلغی دریافت کند یا نکند - که پس از انقضای مدت اجاره ، آن محل را به او و یا به کسی که او معین کند ، - و همچنین هر مستأجری که مستأجر قبلی او را معین می نماید - به همان مال الاجاره سابق اجاره دهد ، که در این صورت به مقتضای حق الشرط ، هر مستأجر می تواند سرقفلي گرفته

و آن محل را واگذار کند، و موجر به مقتضای وجوب وفای به شرط حق امتناع از اجاره دادن به مستأجر اول یا کسی که او معین کرده - و یا هر مستأجری که مستأجر قبل او را معین کرده - ندارد.

مسأله 2878

اگر در عقد اجاره شرط شده که مستأجر با تجدید اجاره به مال الاجاره اول تا مدتی که بخواهد می تواند در آن محل بماند، مستأجر می تواند سرقفلی برای تخلیه محل بگیرد، هر چند موجر ملزم به اجاره دادن به دهنده سرقفلی نیست.

ص: 570

به فتوای علمای عامّه جز معدودی از آنها در صحّت عقد نکاح حضور شهود شرط است، و حنفیه و حنبلیه و شافعیه وقت آن را هنگام اجرای صیغه نکاح می دانند و مالکیه وقت آن را تا قبل از دخول توسعه داده اند، و این شرط نزد علمای امامیه معتبر نیست، بنابراین اگر مردی از عامّه - که تابع نظر مشهور علمای آنهاست - بدون حضور شهود، عقد کند، بر مذهب خود او، این عقد باطل است، و آن زن همسر او نشده است، در این صورت مرد شیعی مذهب می تواند بر طبق قاعده الزام، آن زن را به عقد خود درآورد.

به فتوای علمای عامّه جایز نیست شخصی در نکاح جمع کند بین عمّه و دختر برادر عمّه، و خاله و دختر خواهر خاله، و فقط می تواند با یکی از آنان ازدواج کند، پس اگر هر دو عقد مقارن باشد هر دو باطل، و اگر مقارن نباشد دومی باطل است، ولی در نزد علمای امامیه جمع در نکاح بین آن دو با اجازه عمّه یا خاله صحیح است، بنابراین اگر پیرو مذهب عامّه، عمّه و دختر برادر او را یا خاله و دختر خواهر او را مقارن با یکدیگر عقد کند، عقد هر دو به مذهب او باطل است، و پیرو مذهب شیعه می تواند به قاعده الزام با هر کدام آنها ازدواج کند، و اگر مقارن با یکدیگر نباشد، شیعی مذهب می تواند با دومی ازدواج کند.

مسأله 2881

در مذهب عامه در طلاق زن یائسه و یا صغیره ای که شوهر با آنها نزدیکی کرده باشد، بر آن زن واجب است عده نگه دارد - هر چند در مورد صغیره در بعضی از مذاهب عامه تفصیلی است - ولی در مذهب شیعه در طلاق زن یائسه و صغیره عده واجب نیست.

بنابراین بر مذهب عامه، آنها ملزم هستند که احکام عده را رعایت کنند، پس اگر زن یائسه یا صغیره از عامه شیعه گردد لازم نیست عده نگه دارد، و اگر طلاق او رجعی باشد جایز است نفقه ایام عده را از شوهر عامی مطالبه کند، و جایز است با شخص دیگری در آن ایام ازدواج نماید، و همچنین اگر مرد عامی شیعه شود جایز است با خواهر زن یائسه و صغیره ای که طلاق داده است و هنوز به مذهب عامه در ایام عده هستند ازدواج کند، و لازم نیست احکام عده را رعایت نماید.

مسأله 2882

اگر مردی از عامه بدون حضور دو شاهد عادل زن خود را طلاق دهد، و یا مقداری از بدن زن خود را - مثلاً يك انگشت زنش را - طلاق دهد، بر مذهب او این طلاق صحیح است، ولی بر مذهب امامیه این طلاق باطل است، بنابراین مرد شیعه به قاعده الزام می تواند با آن زن مطلقه پس از تمام شدن ایام عده ازدواج کند.

مسأله 2883

اگر مردی از عامه زن خود را که در حال عادت است طلاق دهد، و یا در حال پاکي که با او مقاربت کرده است طلاق دهد، این طلاق بر مذهب او صحیح است، ولی در مذهب امامیه این طلاق باطل است، بنابراین مرد شیعی بنا به قاعده الزام می تواند با آن زن بعد از تمام شدن ایام عده ازدواج کند.

مسأله 2884

به مذهب ابي حنیفه و بعضی دیگر از فقهای عامه کسی که به اجبار و اکراه زنش را طلاق دهد آن طلاق صحیح است، ولی به مذهب امامیه باطل است، بنابراین شخص شیعی بنا به قاعده الزام می تواند با زنی که با جبر و اکراه شوهرش او را طلاق داده در صورتی که پیرو مذهب ابي حنیفه یا هم رأیان او باشد ازدواج کند.

مسأله 2885

اگر مردی از عامه قسم یاد کند که کاری انجام ندهد، و اگر آن کار را انجام داد زنش مطلقه شود، و آن کار را انجام داد، بر مذهب خودش زن او مطلقه می شود، و بر مذهب امامیه قسم به طلاق منعقد نمی شود، بنا به قاعده الزام جایز است مرد شیعی بعد از ایام عده با آن زن ازدواج کند، و همچنین بر مذهب عامه به کتابت طلاق جایز

است، و بر مذهب امامیه طلاق به کتابت واقع نمی شود، بنا به قاعده الزام، مرد شیعی می تواند با زنی که به نوشته طلاق داده شده، پس از ایام عدّه ازدواج کند.

مسأله 2886

به فتوای ابی حنیفه - به نقل ابن قدامه - اگر کسی چیزی را بدون رؤیت به وصف فروشنده خریداری کند، و بعد رؤیت نماید، اگر چه آن چیز مطابق وصف فروشنده باشد، برای خریدار خیار رؤیت ثابت می شود، ولی در مذهب امامیه در این مورد خیار رؤیت نیست، بنابراین اگر شیعه از پیروی ابی حنیفه چیزی به وصف خرید و بعد رؤیت کرد، بنا به قاعده الزام برای آن شیعه خیار رؤیت ثابت می شود.

مسأله 2887

بنا به نقل ابن قدامه در المغنی در مذهب ابی حنیفه و مذهب شافعی اگر کسی در معامله مغبون شود خیار غبن ندارد، بنابراین اگر شیعه از شافعی یا حنفی مذهب چیزی خرید و بعد معلوم شد که فروشنده مغبون می باشد، بنا به قاعده الزام، خریدار شیعی می تواند فروشنده را به وفای به عقد ملزم کند.

مسأله 2888

در مذهب ابی حنیفه در صحّت عقد سلم - فروش چیزی به نحو کلی مدّت دار به ثمن نقد حاضر - شرط است که آن چیز هنگام عقد در خارج موجود باشد، ولی در مذهب شیعه این شرط در صحّت معامله سلم معتبر نیست، بنابراین اگر شیعه با حنفی مذهب معامله سلم انجام دهد و مورد معامله موجود نباشد، بنا به قاعده الزام می تواند فروشنده حنفی را به بطلان معامله ملزم کند، و همچنین است اگر حین انجام معامله خریدار حنفی بوده و بعد شیعه شده باشد.

مسأله 2889

اگر شخصی از عامّه بمیرد و از او یک دختر عامی مذهب بماند، و برادری داشته باشد، اگر برادر شیعه باشد و یا پس از مرگ برادرش شیعه شود، بنا به قاعده الزام برادر شیعه می تواند آنچه از ترکه میت زیاد می آید از باب تعصیب بگیرد، هر چند تعصیب در مذهب شیعه باطل است.

و همچنین اگر شخصی از عامّه یک خواهر عامی مذهب وارث داشته باشد و عموی ابوبنی داشته باشد، چنانچه عموی او شیعه باشد و یا بعد از مرگ پسر برادرش، شیعه شود، بنا به قاعده الزام می تواند آنچه از باب تعصیب به او می رسد بگیرد، و همچنین است حکم در سایر موارد تعصیب.

در مذهب عامّه زن میّت از تمام آنچه از میّت مانده - از نقود و متاع و اراضی و بساتین و غیر اینها - ارث می برد ، ولی در مذهب امامیّه زن از زمین - نه از عین آن و نه از قیمت آن - ارث نمی برد ، بنابراین اگر میّت از عامّه وزن او شیعه باشد ، بنا به قاعده الزام زن شیعه از زمین ارث می برد.

آنچه گذشت قسمتی از مسائلی است که بر مبنای قاعده الزام ذکر شده است ، موارد دیگری مانند وصیّت برای وارث و عقد در حال احرام و شفعه به جوار و خیار شرط و خیار تصریح و غیر اینها مورد جریان قاعده الزام است.

ص: 574

مسأله 2891

تشریح بدن مسلمان مرده جایز نیست ، و بر تشریح کننده ، دیه جنین مسلمان - به تفصیلي که در کتاب دیات مذکور است - لازم می شود.

مسأله 2892

تشریح بدن کافر غیر ذمی مرده جایز است ، و جواز تشریح بدن ذمی و عدم ثبوت دیه جنین ذمی در تشریح آن محل اشکال است ، مگر آن که در آیین آنها جایز باشد که در این صورت مانعی ندارد ، و اگر مرده ای مسلمان یا ذمی بودن او مشکوک باشد ، تشریح بدن او جایز است.

مسأله 2893

اگر زنده ماندن مسلمان متوقف شود بر تشریح بدن مرده ای و تشریح بدن غیر مسلمان و یا مشکوک الاسلام ممکن نباشد ، و راه دیگری برای زنده نگه داشتن آن مسلمان نباشد ، در این صورت جایز است که بدن مسلمان مرده را تشریح کنند ، و دیه جنین مسلمان - به تفصیلي که در باب دیات ذکر شده است - بر تشریح کننده لازم می شود.

مسأله 2894

بریدن عضوي از اعضاي بدن مسلمان مرده - مانند چشم و غیر آن - به منظور پیوند زدن آن به بدن شخص زنده جایز نیست ، و قطع کننده باید دیه آن عضو را که دیه اعضاي جنین مسلمان است بپردازد ، ولي چنانچه زنده ماندن مسلمان متوقف باشد بر این که عضو بدن مسلمان مرده ای را ببرند و به او پیوند زنند ، بریدن آن عضو جایز است ، ولي قطع کننده باید دیه آن را بپردازد. و پس از پیوند که جزء بدن

زنده گشت ، احکام بدن زنده بر آن جاري است.

و اگر کسی در حال حیات خود وصیت کند که پس از مردن او عضوي از اعضاي او را قطع کنند و به دیگری پیوند زنند ، صحت این وصیت محل اشکال است.

مسأله 2895

اگر شخصي راضي شود که در حال حیات خود عضوي از اعضاي او را بریده و به دیگری پیوند زنند ، چنانچه آن عضو از اعضاي رئیسه باشد که بریدن آن صدمه اي به حیات او مي زند ، و یا نقص و عیبي در او ایجاد مي کند ، بریدن آن عضو جایز نیست ، و اگر با بریدن آن عضو ضرر و عیبي بر او وارد نمی شود - مانند بریدن مقداري از پوست و یا گوشت ران که جاي آن رویده مي شود - بریدن آن عضو با رضایت او جایز است ، و مي تواند براي رفع ید از آن عضو مبلغی دریافت کند.

مسأله 2896

اهدای خون به بیمارانی که احتیاج به تزریق خون دارند جایز است ، و گرفتن مبلغی در مقابل دادن خون مانعی ندارد ، و در هر صورت باید خون دادن به صاحب آن ضرر جانی نداشته باشد.

مسأله 2897

بریدن عضوي از بدن مرده کافری که تشریح آن جایز است و یا کسی که مسلمان یا ذمی بودن او مشکوک است ، به منظور پیوند زدن آن به بدن شخص مسلمان جایز است ، و پس از آن که جزء بدن مسلمان شد احکام بدن مسلمان بر آن جاري است.

و همچنین پیوند زدن عضوي از اعضاي حیوان نجس العین به بدن شخص مسلمان جایز است ، و پس از آن که جزء بدن مسلمان گشت احکام بدن مسلمان بر آن عضو جاري است.

ص: 576

جایز نیست نطفه مرد اجنبی را به زنی تلقیح نمایند - چه عمل تلقیح به وسیله اجنبی انجام شود و یا به وسیله شوهر زن - و عمل تلقیح ، در فرض مذکور هر چند حرام است ، ولی زنا نیست ، و اگر زن تلقیح شده بچه دار گردد آن بچه فرزند صاحب نطفه است و تمام احکام اولاد بر او جاری است ، و زنی هم که به وسیله تلقیح بچه دار شده مادر آن بچه است و احکام اولاد بر او جاری است.

گرفتن نطفه مردی و گذاشتن آن در رحم مصنوعی و پرورش آن به منظور تولید فرزند جایز است ، مگر این که متوقف بر انجام کار حرامی باشد که ارتکاب آن کار حرام است.

و چنانچه از این راه بچه ای به وجود بیاید ، اگر تخمک زن نباشد ، آن بچه فرزند صاحب نطفه است و احکام پدر و فرزند بر آن دو جاری می شود ، ولی مادر ندارد ، و در صورتی که تخمک زن هم باشد ، آن زن هم مادر اوست.

تلقیح نطفه شوهر به زن او به وسیله خود شوهر جایز است ، و به وسیله غیر شوهر در صورتی که متوقف بر انجام کار حرامی باشد ، ارتکاب آن کار حرام است ، و بچه ای که به تلقیح به وجود می آید احکام اولاد بر او مترتب است.

«احكام خيابانهائي كه به وسيله دولت احداث مي شود»

مسأله 2901

خيابانهائي كه احداث مي شود و خانه و املاك مردم در مسير آنها قرار مي گيرد ، و دولت به جبر و اعمال زور آنها را خراب و خيابان كشي مي كند ، عبور از آنها جايز است ، ولي تصرف در مصالح آن املاك بدون اذن مالك آنها جايز نيست.

مسأله 2902

مساجدي كه در مسير خيابان ها قرار مي گيرد و جزء خيابان مي شود ، احتياط واجب آن است كه احكام مسجد نسبت به آنها رعايت شود ، ولي اگر نجس شد تطهير آن واجب نيست ، و اوقافي كه در مسير خيابان ها قرار مي گيرد از وقفيت خارج نمي شود ، و تصرف در آنها بدون اذن متولي خاص يا حاكم شرع و وكيل او جايز نيست.

مسأله 2903

عبور و مرور از زمين اوقاف عامه ، مانند مساجدي كه در خيابان واقع شده ، جايز است ، ولي از اوقاف خاصه اي كه موقوف عليه خاص دارد ، مانند وقف بر اولاد و مدارس ، محل اشكال است.

مسأله 2904

آنچه از زمين مساجدي كه بعد از خيابان كشيدين باقي مانده است ، اگر به اندازه اي باشد كه مي شود از آنها براي نماز و ساير عبادات استفاده كرد احكام مسجد بر آن باقيمانده مترتب است ، و هر گونه استفاده اي از آن كه در ارتكاز متشرعه با مسجد بودن منافات دارد جايز نيست.

قبرستان مسلمانان اگر در خیابان واقع و جزء خیابان شود، چنانچه زمین آن قبرستان ملك کسی باشد، حکم آن حکم املاك شخصي است که در مسأله اول گذشت، و اگر وقف باشد حکم آن در مسأله دوم و سوم گذشت، مگر آن که عبور و مرور از آن زمینها موجب هتك و بی حرمتی به اموات مسلمانان شود که در این صورت عبور از آنها جایز نیست.

و اگر ملك کسی نیست و وقف هم نیست، در صورتی که هتك اموات نشود تصرف در آنها جایز است.

و در فرض اول تصرف در مصالح باقی مانده آنها بدون اجازه مالك جایز نیست، و در فرض دوم احتیاج به اجازه متولی خاص و در صورت نبودنش احتیاج به اجازه حاکم شرع یا وکیل او دارد، و در فرض سوم تصرف در آنها محتاج به اجازه نیست.

ص: 580

مسئله 2906

اگر روزه دار در ماه رمضان بعد از غروب با هواپیما به محلی که در آنجا آفتاب غروب نکرده مسافرت کند، پس از رسیدن به آن محل واجب نیست که تا غروب آفتاب امساک نماید، چه در محل خود افطار کرده باشد و چه نکرده باشد.

مسئله 2907

اگر مکلف نماز صبح را در محل خود به جا آورد، و به محلی که هنوز صبح طلوع نکرده مسافرت کند، و یا نماز ظهر و عصر را خوانده و به طرفی که هنوز آن جا ظهر نشده مسافرت کند، و یا نماز مغرب را خوانده و به محلی که هنوز آفتاب در آن جا غروب نکرده مسافرت کند، احتیاط واجب آن است که نمازهای خوانده شده را دوباره بخواند.

مسئله 2908

اگر در محل خودش وقت نماز گذشته و نماز را نخوانده باشد - مثل این که آفتاب طلوع کرده و نماز صبح را نخوانده، و یا آفتاب غروب کرده و نماز ظهر و عصر را نخوانده باشد - و به محلی مسافرت کند که در آن جا آفتاب طلوع نکرده و یا غروب نکرده است، بنا بر احتیاط واجب نمازهایی را که از او فوت شده به قصد ما فی الذمه - اعم از قضا و ادا - به جا آورد.

مسئله 2909

اگر کسی با هواپیما مسافرت کند و بخواهد نماز را در هواپیما بخواند، چنانچه بتواند نماز را رو به قبله با سایر شرایط به جا آورد نماز او صحیح است، و اگر

تواند نماز را رو به قبله به جا آورد ، چنانچه وقت نماز وسعت دارد که پس از پیاده شدن می تواند نماز را رو به قبله به جا آورد ، در این صورت نماز خواندن در هواپیما باطل است ، و اگر وقت نماز تنگ شده باشد ، و تا موقع پیاده شدن وقت آن تمام می شود ، واجب است نماز را در هواپیما به آن طرفی که علم دارد قبله در آن طرف است به جا آورد ، و اگر علم ندارد به هر طرفی که گمان دارد قبله است نماز را بخواند ، و اگر گمان هم ندارد می تواند به هر طرف که بخواهد نماز بخواند ، اگر چه احتیاط مستحب آن است که به چهار طرف نماز بخواند ، و اگر اصلاً تمکن از نماز به سوی قبله ندارد این شرط از او ساقط است.

مسأله 2910

اگر کسی هواپیمایی سوار شود که سرعت حرکت آن برابر سرعت حرکت زمین باشد و از طرف شرق به سوی غرب حرکت کند و مدتی به دور زمین بگردد ، بنا بر احتیاط واجب در هر بیست و چهار ساعت نمازهای پنجگانه خود را انجام دهد و قضای آن نماز و روزه را هم به جا آورد.

و اگر سرعت حرکت هواپیما دو برابر سرعت حرکت زمین باشد واجب است نماز صبح را موقع طلوع فجر ، و ظهر و عصر را موقع زوال آفتاب ، و مغرب و عشا را موقع غروب به جا آورد.

و اگر سرعت حرکت به حدی باشد که در هر سه ساعت - مثلاً - یک بار دور زمین می گردد ، بنا بر احتیاط واجب نمازها را در موقع طلوع فجر و زوال آفتاب و غروب بخواند ، و در هر بیست و چهار ساعت هم یک بار دیگر پنج نماز را به جا آورد.

و اگر هواپیما از غرب به سوی شرق حرکت کند ، در صورتی که حرکت او برابر و یا کندتر از حرکت زمین باشد ، واجب است نمازها را در موقع طلوع فجر و زوال آفتاب و غروب به جا آورد.

و اگر سرعت هواپیما بیشتر از حرکت زمین باشد به حدی که - مثلاً - در هر سه ساعت یک بار دور زمین می گردد احتیاط گذشته مراعات شود.

مسأله 2911

کسی که وظیفه او روزه گرفتن در مسافرت است ، مانند کسانی که سفر شغل آنان می باشد ، اگر پس از طلوع صبح و نیت روزه با هواپیما به محل دیگری

مسافرت کند که در آنجا صبح نشده باشد ، به جا آوردن مفطرات براي او جايز است.

مسأله 2912

اگر کسی در ماه رمضان بعد از ظهر مسافرت کرد و به شهر دیگری رسید که در آن جا ظهر نشده واجب است امساك کند و روزه را به آخر برساند.

مسأله 2913

اگر فرض شود که مکلف در محلّی است که روز آن شش ماه و شب آن شش ماه است ، و می تواند هجرت کند به شهری که نماز و روزه را در وقت شرعی به جا آورد ، واجب است هجرت کند ، و اگر نمی تواند هجرت کند ، بنابر احتیاط واجب در هر بیست و چهار ساعت يك بار نمازهاي پنجگانه را به جا آورد ، و قضای آنها را نیز انجام دهد ، و باید روزه را قضا کند.

ص: 583

(الف)

اجرة المثل

اجرت همانند ، یعنی اجرت متعارف چیز و یا کاری ، که ممکن است از مقدار اجرتی که در اجاره معین می شود کمتر و یا بیشتر و یا مساوی آن باشد.

اجرة المسمی

اجرت ذکر شده ، و مقصود اجرتی است که در قرار داد اجاره تعیین شده است.

اجیر

شخصی که طبق قرار داد اجاره در مقابل اجرت کاری را انجام می دهد.

احتلام

خارج شدن منی از انسان در حال خواب ، که یکی از علایم بلوغ می باشد.

احوط

مطابق با احتیاط.

استبراء

تحصیل پاکی از آلودگی و نجاست ، و در چهار مورد بکار می رود

1 - استبراء از بول: عمل خاصی که مردان بعد از خروج بول انجام می دهند. (رجوع شود به مسأله 73)

2 - استبراء از منی: ادرار کردن پس از خروج منی.

3 - استبراء حیوان نجاستخوار: رجوع شود به مسأله 226.

4 - استبراء زن به حیض: رجوع شود به مسأله «2463»

استطاعت: توانایی ، و مقصود توانایی انجام عمل حج است ، که شرح آن در مسأله «2053» ذکر شده است.

استمناء

رجوع شود به مسأله 1580.

استيفاء

بدست آوردن.

افلاس

رجوع شود به مسأله 2306.

ص: 585

اعراض از وطن

تصميم انسان بر ترك هميشگي سكونت در وطن.

افضاء

رجوع شود به مسأله 2444.

اسباب اماله

وسايل تنقيه.

الزام كردن

وادار كردن.

امساك

خود را از انجام كاري باز داشتن ، مانند امساك روزه دار از مفطرات روزه.

اولي

سزاوارتر.

اهل كتاب

رجوع شود به مسأله 107.

(ب)

بالغ

فردی که به سن بلوغ شرعی رسیده باشد. (رجوع شود به مسأله 2304)

بعيد نيست

فتوي این است ، مگر قرينه اي بر خلاف آن در كلام باشد.

(ت)

تذکيه

به کار بستن اموری که برای پاک شدن یا حلال شدن حیوان در شرع معین شده است.

تطهیر

پاک کردن.

تعدي

زیاده روی ، تجاوز.

تقریط

کوتاهی کردن.

تمکن

دارایی ، توانایی.

تقنّع

پوشیدن سر و قسمتی از صورت.

توکیل

وکیل گرفتن.

توریه

به گونه ای حرف زدن که دروغ نباشد. (رجوع شود به مسأله 2739)

تدلیس

چیزی را بر خلاف - بهتر از - واقعش نشان دادن. (مسأله 2152 و 2447)

تکلیف الزامی

تکلیفی که به نحو لزوم - وجوب یا حرمت - باشد.

تبرّع

انجام عملی بدون در نظر داشتن پاداش و اجرت.

(ث)

ذهن

قیمت کالا.

(ج)

جاهل قاصر

جاهل به مسأله ، که در جهلش معذور است.

جاهل مقصر

جاهل به مسأله ، که در جهلش معذور نیست.

جماع

آمیزش جنسی.

جهر

صدای بلند ، با صدای بلند خواندن.

(ح)

حاکم شرع

مجتهدی که شرعاً حق حکم کردن داشته باشد.

حدث اصغر

هر چه که موجب فقط وضو شود ، مانند خروج بول و غائط.

ص: 586

حدت اکبر

هر چه که موجب غسل شود، مانند جماع و حیض.

حد ترخص

رجوع شود به شرط هشتم از شرایط نماز مسافر.

حرج

مشقت، سختی، دشواری به طوری که عاده قابل تحمل نباشد.

حصه

سهام.

حضر

مقابل سفر، وطن.

حق التحجیر

حقی که به سبب سنگ چینی و مانند آن دور زمین بایر برای شخص پیدا می شود. (حق سنگ چینی)

(خ)

خبره

کار شناس.

خوارج

کسانی که بر امام معصوم (علیه السلام) خروج کنند، مثل خوارج نهروان.

خیار

رجوع شود به مسأله 2152.

(د)

دائمه

زني که به عقد دائم به همسري مردی درآمدہ باشد. (ابتدای احکام نکاح)

دعای فرج

لا إله إلا الله الحليم الكريم، لا إله إلا الله العلي العظيم، سبحان الله رب السموات السبع ورب الأرضين السبع وما بينهما وما بينهن و رب العرش العظيم والحمد لله رب العالمين.

دُبر

پشت، مقعد.

(ذ)

ذمی

کافران اهل کتاب مانند یهود و نصاری که ملتزم به شرایط ذمه شده اند و در پناه حکومت اسلام به سر می برند.

ذراع

بازو.

(ر)

ربا

زیادت. (رجوع شود به مسأله 2100 و 2335)

رضاعي

رجوع شود به احکام شیردادن، مسأله 2528.

(س)

سال خمس

یک سال تمام از زمان بدست آوردن منفعت. (رجوع شود به مسأله 1782)

سال قمری

دوازده ماه قمری.

(ش)

شاخص

رجوع شود به مسأله 736.

شارع مقدس

بنیانگذار شریعت.

ص: 587

شاهد

گواه.

(ص)

صغیره

دختری که به سن بلوغ شرعی نرسیده است. (مسأله 2581)

صیغه

جمله ای که وسیله تحقق عقد - مانند خرید و فروش - یا ایقاع - مانند طلاق - است، ازدواج موقت، زوجه موقت

(ط)

طهارت ظاهری

طهارتی که شارع به آن حکم می فرماید در چیزهایی که طهارت آنها مورد شک است.

(ع)

عدول

جمع عادل (رجوع شود به مسأله 2) برگشت از چیزی، مثل عدول نیت از جماعت به فرادی.

عرف

عموم مردم. (مثل آنچه در مسأله 196 آمده است)

عمداً

از روی قصد و التفات کاری را انجام دادن.

عورت

اعضاء تناسلی، آنچه در شرع باید پوشیده شود.

عیال

همسر مرد، نان خور.

(غ)

غائط

مدفوع

غبن

تفاوت قیمت قرار دادی با قیمت واقعی به مقدار فاحشی که مورد چشم پوشی نزد عرف نباشد.

غساله

رجوع شود به مسأله 161.

(ف)

فجر

سپیده صبح.

فرادی

نمازی که انسان به طور انفرادی می خواند.

فرج

عورت

فضله

مدفوع حیوانات.

(ق)

قُبُل

پیش (کنایه از عضو جنسی که در جلوی بدن قرار دارد)

قسم

سوگند.

قصد اقامه

قصد مسافر به ماندن ده روز یا بیشتر در يك محلّ.

قرشيه

زن منسوب به قریش.

قصد رجاء

قصد انجام یا ترك عملي به احتمال این که مورد امر یا نهی خداوند متعال باشد.

ص: 588

قصد قربت

رجوع شود به شرایط صحّت وضو ، شرط هشتم.

قصد قربت مطلقه

قصد امتثال امر شارع چه وجوبی باشد ، چه استحبابی.

قضا

به جا آوردن عملی که وقت آن فوت شده است.

قیم

سرپرست.

(ك)

كافر حربی

كافری که تحت شرایط ذمه نیست ، و پیمانی با مسلمین نبسته است.

كلی در معین

امر کلی که مورد انطباق آن خارج از موارد معینی نیست.

(م)

ما به التفاوت

مقدار تفاوت بین قیمت دو شیء (قیمت دو شیء ، یا قیمت يك شیء در دو حالت)

مال الاجارة

مالی که باید مستأجر بابت اجاره پردازد.

ما في الذمه

آنچه در عهده شخص است.

ماه هلالی

ماه قمری، از رؤیت هلال ماه تا رؤیت هلال ماه می باشد.

مؤونه

مخارج، هزینه

متعه

زنی که به عقد موقت مردی درآمده است.

متنجس

چیزی که ذاتاً پاک است، ولی در اثر ملاقات با نجس، آلوده شده است.

متولی

صاحب ولایت، اختیاردار شرعی.

مجهول المالك

مملوکی که مالک آن معلوم نیست، و احکام گمشده را ندارد. (مسأله 2646)

مُجزي است

کافیست، ساقط کننده تکلیف است.

مختصر

کسی که در حال جان دادن است.

مختم

کسی که در خواب منی از او خارج شده است.

محل اشكال است

رجوع شود به مسأله 7.

محل تأمل است

رجوع شود به مسأله 7.

مَدّ

تقریباً ده سیر است.

مذکي

تذکيه شده، رجوع شود به مسأله 2647.

مرتد

رجوع شود به مسأله 2511.

مرتد فطري

رجوع شود به مسأله 2511.

مرتد ملي

رجوع شود به مسأله 2511.

معتصم

آبي که به ملاقات با نجس، نجس نمي شود، مانند آب کر و باران و جاري.

مستهلك

از میان رفته، نابود شده، نیست شده.

مسکرات

چيزهاي مست کننده.

مضمضه

گرداندن آب در دهان.

مطهر

پاک کننده.

مظالم

آنچه که در ذمه انسان است و صاحب

ص: 589

آن - اگر چه در ضمن افراد معیّنی - معلوم نیست یا دسترسی به او ندارد.

مفلس

ورشکسته ای که به حکم حاکم شرع از تصرف در اموال خود منع شده است.

مفطر

چیزی که روزه را باطل می کند.

ممیز

بچه ای که خوب و بد را تشخیص می دهد.

موالات

پشت سرهم ، پیایی.

مستمرة الدّم

زنی که خون او استمرار داشته و قطع نشود.

موقوفه

وقف شده.

موکل

وکیل کننده. (مسأله 2311)

معتنا به

قابل توجه ، مورد التفات.

(ن)

نصاب

حد یا مقدار معین.

(و)

وطئ

کنایه از عمل جنسی است.

ولایت

صاحب اختیار شرعی بودن.

ولي

کسی که از جهت شرعی صاحب اختیار است.

(ي)

يائسه

زنی که سنش به حدی رسیده که دیگر عادت ماهیانه نمی بیند. (رجوع شود به مسأله 441)

ص: 590

فهرست رساله عملیه

۵	احکام تقلید
۹	احکام طهارت
۹	آب مطلق و آب مضاف
۹	۱- آب کَرّ
۱۰	۲- آب قلیل
۱۱	۳- آب جاری
۱۲	۴- آب باران
۱۳	۵- آب چاه
۱۳	احکام آبها
۱۵	احکام تخلی
۱۷	استبراء
۱۸	مستحبات و مکروهات تخلی
۱۹	نجاسات
۱۹	۱- ۲- بول و غائط
۱۹	۳- منی
۱۹	۴- مُردار

۲۰	۵- خون
۲۱	۶- ۷- سگ و خوک
۲۱	۸- کافر
۲۲	۹- شراب
۲۳	۱۰- فقاع
۲۳	راه ثابت شدن نجاست
۲۴	چیز پاک چگونه نجس می شود
۲۶	احکام نجاسات
۲۸	مطهرات
۲۸	۱- آب
۳۳	۲- زمین
۳۴	۳- آفتاب
۳۵	۴- استحاله
۳۶	۵- انقلاب
۳۷	۶- انتقال
۳۷	۷- اسلام
۳۸	۸- تبعیت
۳۹	۹- بر طرف شدن عین نجاست
۴۰	۱۰- استبراء حیوان نجاستخوار
۴۰	۱۱- غایب شدن مسلمان
۴۱	۱۲- رفتن خون متعارف
۴۱	احکام ظرفها
۴۳	وضو
۴۶	وضوی ارتماسی
۴۶	دعایی که موقع وضو گرفتن مستحب است

۴۷	شرایط صحّت وضو.....
۵۳	احکام وضو.....
۵۶	چیزهایی که باید برای آنها طهارت از حدث داشت.....
۵۷	چیزهایی که وضو را باطل می کند.....
۵۸	احکام وضوی جبیره.....
۶۱	غسلهای واجب.....
۶۲	احکام جنابت.....
۶۳	چیزهایی که بر جنب حرام است.....
۶۴	چیزهایی که بر جنب مکروه است.....
۶۴	غسل جنابت.....
۶۵	غسل ترتیبی.....
۶۶	غسل ارتماسی.....
۶۶	احکام غسل کردن.....
۶۹	استحاضه.....
۷۰	احکام استحاضه.....
۷۶	حیض.....
۷۸	احکام حائض.....
۸۲	اقسام زنهای حائض.....
۸۳	۱- صاحب عادت وقتیه و عددیه.....
۸۶	۲- صاحب عادت وقتیه.....
۸۸	۳- صاحب عادت عددیه.....
۸۹	۴- مضطربه.....
۹۰	۵- مبتدئه.....
۹۱	۶- ناسیه.....
۹۳	مسائل متفرقه حیض.....

۹۴	نفاس
۹۷	غسل مس میت
۹۸	احکام محتضر
۱۰۰	احکام بعد از مرگ
۱۰۰	احکام غسل و کفن و نماز و دفن میت
۱۰۱	کیفیت غسل میت
۱۰۴	احکام کفن میت
۱۰۶	احکام حنوط
۱۰۷	احکام نماز میت
۱۰۸	دستور نماز میت
۱۱۰	مستحبات نماز میت
۱۱۰	احکام دفن
۱۱۲	مستحبات دفن
۱۱۶	نماز وحشت
۱۱۶	نبش قبر
۱۱۷	غسلهای مستحب
۱۲۰	تیمم
۱۲۰	اول از موارد تیمم
۱۲۲	دوم از موارد تیمم
۱۲۳	سوم از موارد تیمم
۱۲۳	چهارم از موارد تیمم
۱۲۴	پنجم از موارد تیمم
۱۲۴	ششم از موارد تیمم
۱۲۴	هفتم از موارد تیمم
۱۲۵	چیزهایی که تیمم به آنها صحیح است

۱۲۷.....	دستور تیمم بدل از وضو یا غسل.....
۱۲۸.....	احکام تیمم.....
۱۳۳.....	احکام نماز.....
۱۳۵.....	نمازهای واجب.....
۱۳۵.....	نمازهای واجب یومیّه.....
۱۳۶.....	وقت نماز ظهر و عصر.....
۱۳۷.....	وقت نماز مغرب و عشاء.....
۱۳۸.....	وقت نماز صبح.....
۱۳۸.....	احکام وقت نماز.....
۱۴۱.....	نمازهایی که باید به ترتیب خوانده شود.....
۱۴۲.....	نمازهای مستحبّ.....
۱۴۳.....	وقت نافله‌های یومیّه.....
۱۴۴.....	نماز غفیله.....
۱۴۵.....	احکام قبله.....
۱۴۶.....	پوشانیدن بدن در نماز.....
۱۴۸.....	شرایط لباس نمازگزار.....
۱۵۶.....	مواردی که لازم نیست بدن و لباس نمازگزار پاک باشد.....
۱۵۸.....	چیزهایی که در لباس نمازگزار مستحبّ است.....
۱۵۹.....	چیزهایی که در لباس نمازگزار مکروه است.....
۱۵۹.....	مکان نمازگزار.....
۱۶۴.....	جاهایی که نماز خواندن در آنها مستحبّ است.....
۱۶۴.....	جاهایی که نماز خواندن در آنها مکروه است.....
۱۶۵.....	احکام مسجد.....
۱۶۷.....	اذان و اقامه.....
۱۶۸.....	ترجمه اذان و اقامه.....

۱۷۱	واجبات نماز
۱۷۲	نیت
۱۷۳	تکبیرة الاحرام
۱۷۴	قیام (ایستادن)
۱۷۷	قرائت
۱۸۴	رکوع
۱۸۷	سجود
۱۹۱	چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است
۱۹۳	مستحبات و مکروهات سجده
۱۹۴	سجده واجب قرآن
۱۹۵	تشهد
۱۹۶	سلام نماز
۱۹۷	ترتیب
۱۹۸	موالات
۱۹۹	قنوت
۲۰۰	ترجمه نماز
۲۰۰	۱- ترجمه سوره حمد
۲۰۰	۲- ترجمه سوره قل هو الله احد
۲۰۱	۳- ترجمه ذکر رکوع و سجود و ذکرهایی که بعد از آنها مستحب است
۲۰۱	۴- ترجمه قنوت
۲۰۲	۵- ترجمه تسبیحات اربعه
۲۰۲	۶- ترجمه تشهد و سلام
۲۰۲	تعقیب نماز
۲۰۳	صلوات بر پیغمبر ﷺ
۲۰۳	مبطلات نماز

۲۰۹	چیزهایی که در نماز مکروه است
۲۰۹	مواردی که می شود نماز واجب را شکست
۲۱۰	شکایات
۲۱۱	شکهای باطل کننده
۲۱۱	شکهایی که نباید به آنها اعتنا کرد
۲۱۲	۱- شک در چیزی که محل آن گذشته است
۲۱۴	۲- شک بعد از سلام
۲۱۴	۳- شک بعد از وقت
۲۱۵	۴- شک کثیرالشک
۲۱۶	۵- شک امام و مأموم
۲۱۶	۶- شک در نماز مستحبی
۲۱۷	شکهای صحیح
۲۲۱	نماز احتیاط
۲۲۵	سجده سهو
۲۲۷	دستور سجده سهو
۲۲۷	قضای سجده و تشهد فراموش شده
۲۲۹	کم و زیاد کردن اجزاء و شرایط نماز
۲۳۱	نماز مسافر
۲۴۴	مسائل متفرقه نماز مسافر
۲۴۷	نماز قضا
۲۵۰	نماز قضای پدر که بر پسر بزرگتر واجب است
۲۵۱	نماز جماعت
۲۵۹	شرایط امام جماعت
۲۶۰	احکام جماعت
۲۶۲	وظیفه امام و مأموم در نماز جماعت

- ۲۶۳..... چیزهایی که در نماز جماعت مستحب است
- ۲۶۳..... چیزهایی که در نماز جماعت مکروه است
- ۲۶۴..... نماز آیات
- ۲۶۶..... دستور نماز آیات
- ۲۶۸..... نماز عید فطر و قربان
- ۲۷۱..... اجیر گرفتن برای نماز
- ۲۷۵..... احکام روزه
- ۲۷۵..... نیت
- ۲۷۹..... چیزهایی که روزه را باطل می‌کند
- ۲۷۹..... ۱- خوردن و آشامیدن
- ۲۸۱..... ۲- جماع
- ۲۸۱..... ۳- استمناء
- ۲۸۲..... ۴- دروغ بستن به خدا و پیغمبر ﷺ
- ۲۸۳..... ۵- رساندن غبار به حلق
- ۲۸۴..... ۶- فرو بردن سر در آب
- ۲۸۵..... ۷- باقی ماندن بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح
- ۲۸۹..... ۸- اماله کردن
- ۲۸۹..... ۹- قی کردن
- ۲۹۰..... احکام چیزهایی که روزه را باطل می‌کند
- ۲۹۰..... آنچه برای روزه دار مکروه است
- ۲۹۱..... جایی که قضا و کفاره واجب است
- ۲۹۱..... کفاره روزه
- ۲۹۵..... جاهایی که فقط قضای روزه واجب است
- ۲۹۶..... احکام روزه قضا
- ۲۹۹..... احکام روزه مسافر

۳۰۰ کسانی که روزه بر آنها واجب نیست
۳۰۱ راه ثابت شدن اول ماه
۳۰۳ روزه‌های حرام و مکروه
۳۰۴ روزه‌های مستحب
۳۰۵ مواردی که مستحب است انسان از کارهایی که روزه
۳۰۵ را باطل می‌کند خودداری نماید
۳۰۷ احکام اعتکاف
۳۱۱ احکام خمس
۳۱۱ ۱- منفعت کسب
۳۱۸ ۲- معدن
۳۱۹ ۳- گنج
۳۲۱ ۴- مال حلال مخلوط به حرام
۳۲۲ ۵- جواهری که به واسطه فرو رفتن در دریا به دست می‌آید
۳۲۳ ۶- غنیمت
۳۲۴ ۷- زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد
۳۲۴ مصرف خمس
۳۲۹ احکام زکات
۳۲۹ شرایط واجب شدن زکات
۳۳۱ زکات گندم و جو و خرما و کشمش
۳۳۵ نصاب طلا و نقره
۳۳۸ زکات شتر و گاو و گوسفند
۳۳۸ نصاب شتر
۳۳۹ نصاب گاو
۳۴۰ نصاب گوسفند
۳۴۲ مصرف زکات

۳۴۵	شرایط کسانی که مستحق زکاتند
۳۴۷	نیت زکات
۳۴۷	مسائل متفرقه زکات
۳۵۲	زکات فطره
۳۵۵	مصرف زکات فطره
۳۵۶	مسائل متفرقه زکات فطره
۳۵۹	احکام حج
۳۶۳	احکام امر به معروف و نهی از منکر
۳۷۱	احکام خرید و فروش
۳۷۱	مستحبات خرید و فروش
۳۷۲	معاملات مکروه
۳۷۲	معاملات باطل و حرام
۳۷۸	شرایط فروشنده و خریدار
۳۸۰	شرایط جنس و عوض آن
۳۸۱	صیغه خرید و فروش
۳۸۲	خرید و فروش میوه‌ها
۳۸۳	نقد و نسیه
۳۸۴	معامله سلف
۳۸۴	شرایط معامله سلف
۳۸۵	احکام معامله سلف
۳۸۶	فروش طلا و نقره به طلا و نقره
۳۸۷	مواردی که انسان می‌تواند معامله را به هم بزند
۳۹۱	مسائل متفرقه خرید و فروش
۳۹۳	احکام شرکت
۳۹۷	احکام صلح

۴۰۱	احکام اجاره
۴۰۳	شرایط مالی که آن را اجاره می‌دهند
۴۰۴	شرایط استفاده‌ای که مال را برای آن اجاره می‌دهند
۴۰۵	مسائل متفرقه اجاره
۴۱۱	احکام جماله
۴۱۳	احکام مزارعه
۴۱۷	احکام مضاربه
۴۲۳	احکام مساقات و مغارسه
۴۲۷	کسانی که از تصرف در مال خود ممنوعند
۴۲۹	احکام وکالت
۴۳۳	احکام قرض
۴۳۷	احکام حواله
۴۴۱	احکام رهن
۴۴۳	احکام ضمان
۴۴۵	احکام کفالت
۴۴۷	احکام ودیعه (امانت)
۴۵۱	احکام عاریه
۴۵۵	احکام هبه
۴۵۹	احکام نکاح (ازدواج)
۴۵۹	احکام عقد
۴۶۰	دستور خواندن عقد دائم
۴۶۱	دستور خواندن عقد غیر دائم
۴۶۱	شرایط عقد
۴۶۳	عیبهایی که به واسطه آنها می‌شود عقد را به هم زد
۴۶۴	عده‌ای از زنها که ازدواج با آنان حرام است

۴۶۸	احکام عقد دائم
۴۶۹	متعّه (ازدواج موقت)
۴۷۱	احکام نگاه کردن
۴۷۲	مسائل متفرقه زناشویی
۴۷۷	احکام شیر دادن
۴۷۹	شرایط شیردانی که علّت محرم شدن است
۴۸۲	آداب شیر دادن
۴۸۲	مسائل متفرقه شیر دادن
۴۸۵	احکام طلاق
۴۸۷	عدّه طلاق
۴۸۸	عدّه زنی که شوهرش مرده
۴۸۹	طلاق بائن و طلاق رجعی
۴۹۰	احکام رجوع کردن
۴۹۱	طلاق خلع
۴۹۱	طلاق مبارات
۴۹۲	احکام متفرقه طلاق
۴۹۵	احکام غضب
۴۹۹	احکام مالی که انسان آن را پیدا می‌کند
۵۰۳	احکام سربریدن و شکار کردن حیوانات
۵۰۴	دستور سربریدن حیوان
۵۰۵	شرایط سربریدن حیوان
۵۰۶	دستور کشتن شتر
۵۰۷	چیزهایی که موقع کشتن حیوانات مستحبّ است
۵۰۸	چیزهایی که در کشتن حیوانات مکروه است
۵۰۸	احکام شکار کردن با اسلحه

۵۱۰	شکار کردن با سگ شکاری
۵۱۱	صید ماهی
۵۱۲	صید ملخ
۵۱۳	احکام خوردنیها و آشامیدنیها
۵۱۵	مستحبات و مکروهات خوردن و آشامیدن
۵۱۹	احکام نذر و عهد
۵۲۵	احکام قسم خوردن
۵۲۷	احکام وقف
۵۳۱	احکام وصیت
۵۳۹	احکام ارث
۵۴۰	ارث طبقه اول
۵۴۱	ارث طبقه دوم
۵۴۶	ارث طبقه سوم
۵۴۹	ارث زن و شوهر
۵۵۱	مسائل متفرقه ارث
۵۵۳	ملحقات
۵۵۳	مسائل مربوط به بانکها
۵۵۴	اعتبارهای بانکی
۵۵۶	نگهداری کالا به وسیله بانک
۵۵۷	ضمانت نامه های بانکی
۵۵۸	فروش سهام
۵۵۹	حواله های داخلی و خارجی
۵۶۱	جایزه های بانکی
۵۶۱	تحصیل و نقد کردن سفته ها به وسیله بانکها
۵۶۲	خرید و فروش ارز (پولهای خارجی)

۵۶۲	حسابهای جاری
۵۶۳	خرید و فروش سفته‌ها
۵۶۵	کارهای بانکی
۵۶۷	احکام بیمه
۵۶۹	احکام سرقتی
۵۷۱	مسائلی از قاعده الزام
۵۷۵	احکام تشریح
۵۷۷	احکام تلقیح
۵۷۹	احکام خیابانهایی که به وسیله دولت احداث می‌شود
۵۸۱	مسائلی در نماز و روزه
۵۸۵	واژه‌ها و اصطلاحات فقهی

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتاب خانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آبا ده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

